IRVING STONE

Bucuria vieții

IRVING STONE

BUCURIA VIEȚII

Coperta de *Sergiu Georgescu*

Irving Stone
LUST FOR LIFE
Pocket Books Inc.
International Building Rockfeller Center
New York
Copyright 1934 by Irving Stone

IRVING STONE

Bucuria vieții

În românește de LIANA DOBRESCU
și GEO DUMITRESCU

EDITURA
PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București — 1962

CUVÎNT ÎNAINTE

Povestea dramatică a lui Vincent Van Gogh, tragismul acestei vieți de artist neînțeles, ignorat, strivit de contemporaneitate și glorificat, tîrziu, de posteritate, a ispitit pana multor romancieri, biografi, critici amatori și profesioniști.

Alături de dulcegele „biografii romanțate" în care efluviile romanțioase și sentimentaliste năclăiesc puritatea și frumusețea morală a omului și banalizează măreția artistului, au fost scrise și felurite studii psihologice, psihanaliste sau psihopatologice, care-și propuneau să elucideze „misterul Van Gogh" prezentîndu-l ca un fenomen morbid, demential, o dezlănțuire a forțelor oarbe ale subconștientului.

Dar cel mai real portret al omului Van Gogh, al luptătorului, al artistului cetățean, ni l-a lăsat el însuși. Așa cum și-a schițat în repetate rînduri, pe pînză, portretul fizic, figura aceea dură, angulară prin care transpare tot clocotul lăuntric al unui om în continuă căutare, Van Gogh și-a desfășurat, fără să știe, și întregul univers psihic, pe firul celor cîtorva sute de scrisori adresate fratelui său, Theo, de-a lungul a 15 ani.

Cronologia acestor scrisori reconstituie traiectoria spirituală și artistică a lui Van Gogh, de la tatonările adolescentului și pînă la revelațiile maturității atît de dramatic curmate, de la scormonirea după adevăr în subteranele minelor din Borinage și pînă la elevațiile, la avînturile cosmice, trăite la Arles. Din aceste scrisori se conturează concepția lui Van Gogh despre viață, despre artă, despre rolul social al artistului. Figura pe care ți-o întregește în minte lectura lor nu este aceea a unui morbid, a unui solitar deznădăjduit și ros de scepticism, a unui martir romantic sau a

unui psihopat, ci a unui om de o uimitoare luciditate și de un viguros simț al realității, însuflețit de o fierbinte dragoste de viață și de oameni, dîrz pe principiile sale și incapabil de cel mai mic compromis, îndrăgostit de artă — arta concepută în cel mai nobil înțeles al ei — pînă la dăruirea totală de sine, pînă la sacrificiul vieții.

Viața sufletească a lui Van Gogh a cunoscut vibrații atît de adînci și soarta lui — ilustrare concretă a Albatrosului baudelaireian — a fost atît de patetică și atît de tipică, în patetismul ei, pentru condițiile artistului în lumea burgheză, încît orice încercări de romanțare în plus apar de prisos.

Scriitorul american Irving Stone, atras și el de povestea vieții lui Van Gogh, a evitat în bună măsură pericolul unei false aureolări a artistului. Și a izbutit aceasta pentru că a folosit o sursă nemijlocită: și-a extras cea mai mare parte a substanței cărții direct din scrisorile lui Van Gogh.

Faptul că a ales tocmai viața lui Van Gogh pare să răspundă atracției sale spre biografiile unor personalități care, activînd în domenii diferite, s-au făcut cunoscute și prin lupta lor pe tărîm social, prin protestul lor împotriva orînduirii capitaliste. În afară de viața lui Van Gogh, Irving Stone a mai scris biografia lui Eugene Debs, fruntaș al mișcării muncitorești americane, și a lui Jack London, „răzvrătitul american". Cu acesta din urmă, Stone are unele coincidențe biografice: ca și London a dus o viață furtunoasă, marcată de foarte variate ocupații și îndeletniciri. Născut în 1903, la San Francisco, Irving Stone a fost pe rînd învățător, steward pe un vas, administrator de teatru și apoi publicist, dramaturg, romancier.

Bazată deci pe documente de prima mînă, cartea lui Irving Stone despre Van Gogh ne restituie chipul omului și al artistului în lumina, cîteodată crudă, dar totdeauna convingătoare a autenticului.

Stone a știut să surprindă și să redea unitatea organică dintre om și artist nu numai pe plan temperamental, dar, mai ales, pe plan social și ideologic; el subliniază comuniunea dintre condițiile materiale de viață ale lui Van Gogh și creația sa, dintre gîndirea lui profund democrată, străbătută de accente revoluționare și mesajul umanist al artei sale.

Cartea nu-l reconstituie numai pe Van Gogh pictorul vastelor cîmpii provensale încinse de arșițe incandescente, de la poalele Alpinilor violeți, al neasemuiților aștri solari scînteind în halu-

cinante vîrtejuri cosmice, al lanurilor aurii de grîu ondulînd sub ceruri de un albastru neînchipuit, al chiparoşilor profilaţi spectral în lumina stelară, sau al măslinilor contorsionaţi sub suflarea năprasnică a mistralului. Irving Stone a vrut să ni-l dăruiască şi să ni-l lămurească, în primul rînd, pe Van Gogh pictorul şi prietenul minerilor sleiţi din văgăunile subpămîntene ale Borinage-ului, pictorul ţăranilor din Brabant, contopiţi parcă cu glia pe care trudesc, al ţesătorilor abrutizaţi de sclavia unei munci istovitoare.

Şi, pentru a-i motiva factura psihică, Stone ţine să accentueze şi să analizeze acel profund dezacord care a existat între Van Gogh şi societatea veacului său, societatea „sacului cu bani" care tinde să-şi subordoneze arta.

Stone particularizează şi concretizează aspectele acestui dezacord în conflictele lui Vincent cu familia sa, reprezentanţii mentalităţii burgheze oficiale, cu toţi domnii Tersteeg şi unchii Van Gogh, reprezentanţi ai criticii de artă oficiale, cu toţi reverenzii, reprezentanţi ai bisericii oficiale, cu Bouguereau şi „domnii de la Academie", reprezentanţi ai picturii oficiale. Autorul a reuşit să intuiască contradicţia imediată dintre artistul pătruns de menirea socială a artei, şi societatea burgheză, care nu-i lasă altă libertate decît aceea — aşa cum s-a întîmplat literalmente în cazul lui Van Gogh — de a muri de foame. Stone nu a ştiut să distingă, însă, firele mai îndepărtate care leagă creaţia lui Vincent Van Gogh de împrejurările istorice şi politice în care a trăit.

Cei 37 de ani de viaţă ai lui Vincent s-au scurs în acel sfîrşit de secol, marcat de mari prefaceri sociale, care a urmat după 1848. Este perioada de statornicire a capitalismului în ţările dezvoltate — de înflorire a celor din categoria unchilor Van Gogh — şi de avînt a mişcării democratice şi muncitoreşti. Mişcări muncitoreşti au loc în întreaga Europă : în Belgia şi în Brabantul natal al lui Vincent, masele se răscoală sub conducerea partidului socialist flamand şi a partidului socialist din Brabant, la Londra, unde-şi petrece adolescenţa, foştii luptători chartişti votaseră crearea Internaţionalei I-a.

Vincent cunoaşte viaţa de mizerie a muncitorimii londoneze. Să ne amintim de scenele, descrise de Irving Stone, în care tînărul Van Gogh, dînd cu piciorul negoţului de artă de la firma unchilor săi — primul aşa-zis eşec, dar de fapt prima victorie a omului Vincent — şi angajîndu-se ca institutor la şcoala reverendului Stokes, vizitează cartierele muncitoreşti pentru a strînge taxele

şcolare, dar se întoarce mereu cu buzunarele goale şi cu inima sfîşiată de grozăviile văzute.

Contactul cu mizeria, cu lupta socială a maselor îi va influenţa întreaga concepţie asupra vieţii şi a artei. În minerii din Borinage, în ţăranii din Brabant, în ţesătorii din Nuenen îi va recunoaşte mereu pe fraţii lor din slums-*urile londoneze.*

Vincent, generos, plin de abnegaţie, caută mijlocul de a se dedica celor oropsiţi de soartă. „Vreau să aduc alinare celor umili" *scrie el fratelui său. Orbit de tatăl lui care-i cere să continue tradiţia ramurii clericale a familiei, ca şi de capii protestanţi din Bruxelles care iniţiaseră acţiunea de evanghelizare a muncitorilor pentru a-i abate de la lupta politică, Vincent crede o clipă să-şi fi găsit vocaţia în cariera de predicator. Trimis în Borinage, adică în regiunea cea mai revoluţionară a Belgiei, în care mii de muncitori cu plămînii ciuruiţi şi sute de copii sub 14 ani trudesc cîte 12 ore zilnic în iadul minelor, expuşi celor mai tragice accidente, pentru 2 franci şi jumătate pe zi, Vincent înţelege treptat că religia e unealta exploatării şi nedreptăţii sociale.*

Acest nou „eşec" echivalează cu o nouă izbîndă asupra sa, asupra societăţii. Vincent descoperă eşafodajul de minciună şi ipocrizie al clericalismului. „Trebuie să ştii, grăiesc scrisorile lui *din această perioadă către Theo,* că la evanghelişti lucrurile stau ca şi la artişti. Există o şcoală veche, academică, respingătoare, tiranică, şi oameni care poartă parcă o cuirasă, o armură de prejudecăţi şi convenţionalisme." *De aci înainte, oroarea lui faţă de mascarada religioasă se va intensifica pînă la a-i provoca, mai tîrziu, crize de nervi şi deliruri.*

Dar revelaţia lui Vincent nu se opreşte la mecanismul clerical. În ferventă căutare a adevărului, împărtăşind viaţa minerilor din Borinage, el ajunge să înţeleagă putreziciunea întregii orînduiri care are nevoie de sprijinul activ al religiei. Această latură deosebit de semnificativă a personalităţii lui Van Gogh nu apare, din păcate, în cartea lui Irving Stone.

Vincent simte, şi îi împărtăşeşte şi lui Theo, necesitatea de a-şi determina poziţia faţă de societate : „Nici tu şi nici eu nu ne ocupăm de politică, dar trăim pe pămînt, în lume, şi oamenii se grupează de la sine în diferite categorii. Fiecare individ face parte dintr-un tot care se numeşte umanitatea. Şi în această umanitate există partide. Încearcă să-ţi lămureşti, ţie însuţi, de care parte te afli cu adevărat, aşa cum încerc şi eu." *Şi Vincent nu întîrzie să-şi lămurească de „care parte se află cu adevărat" :*

„Dacă am fi trăit în 1848, *scrie el*, şi am fi rămas consecvenţi cu noi înşine, am fi putut să ne găsim, cu oarecare tristeţe, în chip de inamici, de o parte şi de alta a unei baricade : tu în faţa ei, ca ostaş al stăpînirii, eu îndărătul ei, ca revoluţionar, ca rebel".

Şi, de pe această parte a baricadei sociale, pe care s-a situat, Van Gogh izbuteşte să vadă limpede încotro se îndreaptă istoria : „Există o societate veche care, după părerea mea, o să piară din propria ei vină. Şi există o societate nouă, care a şi apărut, care continuă să crească şi să se dezvolte. Într-un cuvînt există ceva care porneşte de la revoluţionari şi ceva care porneşte de la contrarevoluţionari... ne aflăm în ultimul sfert al acestui veac care se va încheia cu o uriaşă revoluţie... În tot cazul, lumea de azi şi toţi aceşti oameni civilizaţi se vor prăbuşi, vor fi sfărîmaţi ca de un fulger nimicitor de revoluţie, de război, de falimentul statului putred".

Din această lucidă înţelegere a realităţii, din această avîntată gîndire a omului Van Gogh, şi-a desfăşurat aripile arta pictorului Van Gogh. Paşii lui au prins să urce cărarea anevoioasă a creaţiei, după ce s-au îndepărtat brutal de înşelătoria negoţului de artă şi de cea a negoţului religios cu conştiinţele şi năzuinţele oamenilor. În creaţie va afla răspuns la întrebarea care-l chinuie : „La ce-aş putea să fiu şi eu bun, n-aş putea şi eu să servesc la ceva, să fiu de folos în vreun fel ?"

Şi într-o epocă de adulare a mediocrităţii academice, a unei arte sterile şi convenţionale, menită să satisfacă spiritul de salon, acest olandez greoi şi aspru, hrănit de seva gliei muncite de ţăran şi îngemănat în năzuinţe cu proletarul, încearcă să înalţe o artă pusă în slujba omului, a adevărului vieţii. «Nu cunosc o definiţie mai bună a cuvîntului „artă" decît aceasta : „Arta este omul contopit cu natura, realitatea, adevărul, dar toate acestea cu o semnificaţie, cu o concepţie, cu un caracter, pe care artistul este chemat să le scoată la lumină şi cărora le dă expresie, pe care le dezvăluie, le pune în valoare, le descătuşează, le luminează.»

Iar datoria artistului este pentru Van Gogh „aceea de a se adînci cu totul în natură şi de a-şi folosi întreaga inteligenţă pentru ca opera să se pătrundă de simţirea lui şi astfel să poată fi înţeleasă şi de alţii". *Pentru Vincent arta nu este un „har divin" ci* o muncă îndărătnică şi observare continuă, *iar artistul :* „Un inspirat ? Eu nu sînt decît un simplu muncitor".

Într-o societate de burghezi snobi şi suficienţi, Vincent ţine să nu fie altceva decît unul dintre ţăranii lui de pe cîmpiile Bra-

bantului și să-și muncească operele așa cum aceștia muncesc pămîntul. Trimițîndu-i mamei sale un autoportret îi scrie : „Privindu-mi portretul... ai să constați că eu continui să semăn mai mult sau mai puțin cu țăranii din Zundert, cu Toon sau cu Piet Prins de exemplu. Uneori îmi închipui că sînt și gîndesc ca un țăran, numai că țăranii sînt de mult mai mult folos pe această lume decît mine."

Pentru Vincent frumusețea înseamnă adevăr, chiar dacă acest adevăr este, de cele mai multe ori, crud. Țăranii pictați de el nu se opresc în atitudini studiate sau în posturi idilice, ci sînt prinși în încordarea, în efortul ancestral al muncii la cîmp, în urîțenia dramatică a chipurilor abrutizate de un trai neomenesc. Vincent pătrunde adîncimile sufletului de țăran, se contopește psihologic cu ei : „Trebuie să pictezi țăranii ca și cum ai fi unul de ai lor, simțind și gîndind ca ei". *Țăranul prins pe pînză trebuie să dea impresia că e pictat cu țărîna pe care o însămînțează, că el crește o dată cu roadele, din pămîntul care-l hrănește. Și cînd va voi să scruteze chipurile dîrze și dur cioplite ale țăranilor, cînd va voi să le dezvăluie simțirea și să-i surprindă în bucuriile lor elementare, îi va picta mîncînd cartofi — fructele pămîntului.* „M-am străduit să redau ideea — *scrie el în legătură cu binecunoscutul tablou* — că oamenii aceia de sub lampă își duc la gură cartofii cu mîinile pe care le vîră în castron, cu mîinile cu care au muncit pămîntul. Am vrut ca tabloul meu să slăvească munca mîinilor lor și hrana pe care și-au cîștigat-o singuri."

În tablourile lui se simte, așa cum a dorit, aburul cartofilor și mirosul de slănină.

Dar Vincent Van Gogh nu are numai meritul de a fi făcut loc, în pictura olandeză, muncitorilor și țăranilor, ci de a fi căutat să prindă mișcarea, acțiunea, munca. «Te întreb, *scrie el,* cunoști tu în vechea școală olandeză un singur semănător ??? Au încercat ei vreodată să redea „un muncitor" ?... În vechile tablouri țăranii nu muncesc. A-l reprezenta pe țăran în acțiune, aceasta constituie, o repet, o figură prin esență modernă, este substanța artei moderne însăși, ceea ce n-au realizat nici grecii, nici Renașterea, nici vechii olandezi.»

E limpede că o asemenea concepție asupra artei era menită să adîncească prăpastia dintre Vincent și pontifii picturii academice. Specialiștii, directorii galeriilor de artă îi reproșează faptul că refuză să picteze mediocrități vandabile, că-și arogă pretenția,

el, „un ratat", de a căuta drumuri noi în pictură. Nu pot ierta acestui coate-goale, care nu ştie niciodată dacă va avea ce mînca a doua zi, faptul că refuză să cucerească graţia celor mari şi să-şi croiască drum în societatea „bună" şi preferă tovărăşia celor de jos. Vincent ştie că e un exclus şi înţelege şi cauzele : „Una din pricinile pentru care mă aflu acum la marginea societăţii, pentru care am fost de ani de zile înlăturat, constă pur şi simplu în faptul că nutresc alte idei decît domnii aceia care dau locurile de frunte numai celor care gîndesc ca ei. Nu e o simplă chestiune de înfăţişare, aşa cum mi-au reproşat ei cu ipocrizie, ci este o chestiune mult mai serioasă."

Şi din momentul în care printre cei din clasa lui nu ar putea să-şi găsească loc decît trădîndu-se pe sine, din momentul în care are de ales între compromis şi propriile lui concepţii, hotărîrea e luată. Acel tablou intitulat „Sorrow" — „Durere" — pentru care i-a servit de model Christine, femeia care se prostitua ca să-şi hrănească cinci copii, nu a însemnat numai un simbol al durerii celor de la marginea societăţii, ci o afirmare socială şi artistică, o declaraţie de război, o sfidare aruncată burgheziei, o concepţie de viaţă.

Dar, în ciuda dispreţului oficial, Vincent cel izgonit nu este un înfrînt. Vigoarea lui morală, ruptă din simplitatea şi robusteţea sufletească a ţăranilor din Brabant, nu l-a lăsat nici o clipă pradă descurajării : „În loc să mă las cotropit de deznădejde, am ales calea melancoliei active... Prefer melancolia care speră, care aspiră, care caută într-una, decît aceea mohorîtă şi stătută, care deznădăjduieşte."

Şi în febrila căutare a noului, Vincent îi descoperă, la Paris, prin intermediul lui Theo, pe impresionişti.

Atîta timp cît trăise în Olanda, nici nu auzise de impresioniştii care lansaseră în Franţa noi principii estetice şi noi procedee artistice pentru a da maximum de strălucire efectelor de lumină şi de culoare. Pînă atunci înaintase orbeşte în colorit, doar intuind efectele care s-ar putea obţine prin combinaţiile de tonuri.

Totul, în tehnica şi în spiritul impresionismului, se opune artei olandeze, cu coloritul ei sumbru, cu tuşele de pastă densă şi atmosfera obturată. Pictura impresionistă este o beţie de lumină, de aer, de culoare, de nuanţe rafinate şi valori subtile, o pictură a aparenţelor, a jocurilor de lumină pe obiecte, a reflexelor irizate şi fugare. Spre deosebire de pictura academică, în care preponderenţa aparţine formei obiectelor reprezentate, pentru impresionişti

pictura înseamnă esențialmente culoare, culoare în care se diluează forma, dar în care se dizolvă și conținutul. În pictura impresionistă forța de expresie a culorii nu servește decît pentru a surprinde scînteierile de suprafață, pentru a fixa impresiile de moment.

Vincent observă și învață. I se dezvăluie farmecul culorilor aerate, splendoarea tonurilor pure, frumusețea necunoscută a picturii luminoase; descoperă și se entuziasmează de claritatea picturii japoneze. E amețit ca un miner care a ieșit brusc din beznă la soare. Se alătură răzvrătiților din Montmartre și pornește cruciada împotriva domnilor Bouguereau, Henner, Cormon, și a tuturor „oficialilor".

Dar chiar și atunci cînd e prins în plin miraj impresionist, Van Gogh nu se îndepărtează de principiile lui legate de rolul social al artei. Iată ce-i scrie el prietenului său Emile Bernard: „Masele sînt ținute în ignoranță, nu li se oferă decît cromolitografii ieftine. Pictura impresionistă, prin veselia ei, trebuie să le ofere o destindere după muncă, un spectacol încîntător care să le facă să mai uite de mizerie."

Vincent visează ca pictura să atingă „le coeur des masses", *inima maselor, și din această năzuință ia naștere grupul „Petit Boulevard", despre care cartea lui Irving Stone povestește în amănunțime.*

Totuși, impresionismul rămîne exterior structurii psihice și artistice a lui Van Gogh. El nu va fi niciodată pictorul aparențelor, al scînteierilor efemere, al „impresiilor pure pe retină", ci va rămîne pictorul substanței, al esenței, al caracterului pe care „artistul este chemat să-l dezvăluie". Vincent Van Gogh rămîne pictorul minerilor din Borinage, al lui „Sorrow", sau al acelor ghete înnoroiate, scîlciate, care par să fi străbătut cale lungă, cale de viață.

Impresionismul l-a învățat limbajul culorii, capacitatea de a exprima sentimentele prin culoare. Dar interferența cu impresionismul n-a însemnat pentru căutările lui Van Gogh decît un răspuns provizoriu, un preambul. „Cred că au dreptate, *scrie el,* cei care văd în mișcarea impresionistă o tendință spre lucruri mărețe și nu numai o școală care s-ar mărgini la experiențe optice."

Van Gogh se detașează treptat de impresionism. Simpla „tendință spre lucruri mărețe" nu-l mai satisface. La Arles, eliberat de solicitările impresioniste, se regăsește pe sine. De aci înainte, Vincent Van Gogh se măsoară cu soarele.

Singur, Vincent făurește proiecte pentru o artă a viitorului, în care artiștii să coopereze, să-și unească forțele creatoare și să realizeze capodopere, roade ale muncii colective. Van Gogh înțelege, cu intuiția care-l caracterizează, că individualismul împinge arta spre pierzanie. El, izolatul, înțelege că artistul singur e neputincios: „Simt din ce în ce mai mult că tablourile care ar trebui zugrăvite pentru ca pictura actuală să fie ea însăși și să atingă culmile senine spre care s-au înălțat sculptorii greci, muzicienii germani, romancierii francezi, depășesc puterile unui individ izolat: ele vor fi create de grupuri de oameni care se vor uni pentru a realiza o idee comună".

*

Cele de mai sus reprezintă o încercare de a întregi imaginea despre Van Gogh pe care ne-o lasă cartea lui Irving Stone.

Tablourile lui Vincent Van Gogh, din care, în timpul vieții lui nu s-a vîndut decît unul singur pentru suma derizorie de 400 franci, sînt considerate astăzi ca valori de neprețuit și împodobesc muzeele de artă din toate colțurile lumii.

Din opera lui ne-au rămas 850 de tablouri și un număr aproape echivalent de desene. Se presupune că Van Gogh ar fi pictat peste 1000 de tablouri, dar multe dintre opere, datînd din toate perioadele sale de creație, au dispărut din pricina disprețului și indiferenței celor prin mîinile cărora au trecut. Se povestește că un fotograf, pictor amator din Saint Remy, a răzuit vreo douăsprezece dintre tablourile rămase de pe urma popasului lui Van Gogh la spitalul din acel oraș, pentru a folosi pînza.

*

Vincent Van Gogh s-a dăruit oamenilor cu ardoarea soarelui atît de drag lui, s-a dăruit artei, așa cum a spus-o singur, „cu riscul vieții și al rațiunii".

Lumea intereselor meschine a încercat să înfrîngă acest Prometeu modern. Dar izbînda, a arătat-o timpul, a fost și de astă dată de partea lui.

EDITURA

PROLOG

LONDRA

1. „L'ANGE AUX POUPONS" [1]

– *Monsieur* Van Gogh ! E timpul să te scoli !

Vincent aştepta parcă prin somn glasul Ursulei, aşa că îi răspunse imediat :

– Eram treaz, *mademoiselle* Ursula.

– Ba nu erai, spuse fata rîzînd. Acum te-ai trezit.

O auzi coborînd scările şi intrînd în bucătărie. Apoi se sprijini în mîini, îşi făcu vînt şi sări din pat. Era lat în umeri, cu pieptul puternic şi braţele groase şi vînjoase. Se îmbrăcă în fugă, îşi turnă apă rece din cană şi se apucă să-şi ascută briciul.

Îi plăcea ritualul zilnic al bărbieritului ; începea de sus, de la arsura din dreapta, trăgea briciul uşor în jos, pe obrazul lat, pînă-n colţul gurii cărnoase, apoi trecea la jumătatea din dreapta a buzei de sus, pornind de sub nară către obraz. Pe urmă venea la rînd cealaltă jumătate a feţei, iar la sfîrşit, bărbia, puternică, enormă, ca o dală rotunjită, cioplită în granit.

După ce termină, îşi înfundă obrazul în ghirlanda împletită din iarbă de Brabant şi frunze de stejar, care se afla pe scrin. O avea de la Theo, fratele lui, care culesese iarba şi frunzele de acasă, de pe pajiştea de lîngă Zundert şi i le trimisese la Londra. Aşa, cu miresmele Olandei în nări, ziua parcă începea mai bine.

– *Monsieur* Van Gogh, strigă din nou Ursula ciocănind în uşă, uite, ţi-a adus poştaşul o scrisoare.

[1] Ingerul cu puişori (în lb. franc.).

Deschise plicul şi recunoscu scrisul mamei sale : *„Dragul meu Vincent, citi, aştern pe hîrtie cîteva gînduri pentru tine"*.

Era încă ud şi simţea pe faţă răceala apei, aşa că îndesă scrisoarea în buzunarul pantalonilor, cu gîndul de a o citi mai tîrziu, într-una din multele clipe de răgaz pe care le avea la *„Goupil"*. Îşi netezi părul blond-roşcat, lung şi des, îmbrăcă o cămaşă albă scrobită, îşi înnodă la gît, pe sub gulerul moale şi răsfrînt, o lavalieră neagră şi coborî să-şi ia gustarea de dimineaţă şi să culeagă zîmbetul Ursulei.

Ursula Loyer conducea, împreună cu mama ei, văduva unui vicar din Provenţa, o grădiniţă de copii care funcţiona în căsuţa din fundul grădinii.

Ursula avea nouăsprezece ani, era o fetişcană surîzătoare, cu ochi mari, un obraz oval gingaş, în culori pastelate, şi un trup mărunt şi zvelt.

Lui Vincent nu-i venea să-şi mai ia ochii de la surîsul ei, care-i scălda faţa drăgălaşă într-o lumină blîndă ca aceea ce răzbate printr-o umbrelă de soare viu colorată. Ursula îl servea cu mişcări sprintene şi pline de graţie, ciripind cu însufleţire tot timpul. Vincent împlinise douăzeci şi unu de ani şi era pentru prima oară îndrăgostit. Avea toată viaţa înainte şi se gîndea că s-ar putea numi un om fericit dacă ar fi ca tot restul zilelor să-şi ia gustarea de dimineaţă cu ochii la zîmbetul Ursulei.

Fata îi aduse o felie de slănină, un ou şi o ceaşcă de ceai tare, brun, apoi se aşeză în faţa lui, la masă, îşi aranjă cîrlionţii castanii pe după ureche şi, zîmbindu-i într-una, îi întinse pe rînd sarea, piperul, untul şi pîinea prăjită.

– Garofiţa dumitale sălbatică a încolţit, spuse ea, umezindu-şi buzele cu vîrful limbii. Nu vrei s-o vezi înainte de a pleca la slujbă ?

– Ba da, răspunse el, dacă vrei... adică... vrei să fii bună... să-mi arăţi unde e...

– Curios om mai e şi *monsieur* Vincent ! Seamănă garofiţa cu mîinile lui şi pe urmă nu-i mai ştie locul !

Uneori avea un fel ciudat de a vorbi despre oameni, de parcă ei n-ar fi fost de faţă.

Vincent înghiţi în sec. Gesturile lui erau greoaie, ca întreaga-i făptură, şi de fiecare dată găsea cu mare greutate cuvintele nimerite ca să-i răspundă Ursulei. Ieşiră în curte.

Era o dimineață răcoroasă de aprilie, dar merii dăduseră în floare. Între casa familiei Loyer și grădinița de copii se afla un petic de grădină unde, cu cîteva zile în urmă, Vincent semănase maci și sîngele-voinicului. Garofița răzbătuse printre ele. Vincent și Ursula se aplecară, și capetele lor aproape se atinseră. Părul Ursulei răspîndea o mireasmă puternică.

– *Mademoiselle* Ursula... începu el.

– Da, făcu fata zîmbind întrebător și ferindu-și capul.

– Eu... eu... adică...

– Doamne, dar de ce te bîlbîi așa, *monsieur* Vincent ?! întrebă ea ridicîndu-se dintr-o săritură.

Vincent o petrecu pînă la ușa grădiniței de copii.

– În curînd vor veni puișorii, continuă Ursula. N-ai să ajungi tîrziu la galerie ?

– Am tot timpul. Pînă în Strand fac 45 de minute.

Ursula nu mai găsi ce să-i spună. Ridică mîinile să-și prindă o șuviță de păr ce i se desprinsese la spate. Liniile trupului îi erau neașteptat de pline pentru înfățișarea ei fragilă.

– Ce-ai mai făcut cu peisajul acela din Brabant pe care mi l-ai făgăduit pentru grădinița de copii ? îl întrebă ea.

– I-am trimis lui Caesar de Cock [1], la Paris, o reproducere după una din schițe, ca să-ți scrie o dedicație.

– O, minunat ! exclamă Ursula bătînd din palme. Făcu vreo cîțiva pași legănîndu-și șoldurile, apoi se opri în fața lui. Cîteodată, *monsieur* Vincent, dar numai cîteodată, ești atît de drăguț !...

Îl privi cu fața inundată de zîmbet și dădu să plece. Vincent o apucă de braț.

– Știi, aseară cînd m-am dus la culcare m-am gîndit să-ți dau un nume. Ți-am spus *L'ange aux poupons.*

Ursula rîse cu poftă, dîndu-și capul pe spate.

– *L'ange aux poupons !* Trebuie să-i spun și mamei.

Se smulse din mîna lui, îi mai rîse o dată peste umăr și dădu fuga spre casă prin grădină.

[1] *Caesar de Cock* (1820—1904), pictor peisagist și gravor flamand ; a lucrat mai mult în Franța.

2. „GOUPIL AND COMPANY"

Vincent își potrivi jobenul, își luă mănușile și ieși în Clapham Road. Aici, departe de centrul Londrei, casele erau rare, și grădinile încărcate de tufe de liliac, de păducel și de măcieș în floare.

Era 8 și un sfert, și la *„Goupil"* trebuia să fie abia la 9. Îi plăcea mult să meargă pe jos. Cu cît se apropia de oraș, casele se înmulțeau, și oamenii care treceau grăbiți pe lîngă el, în drum spre munca lor, erau tot mai numeroși. Fiecare îi zîmbea parcă prietenos, pentru că, de bună seamă, știau și ei ce lucru minunat e să fii îndrăgostit.

O porni de-a lungul cheiului Tamisei, trecu podul Westminster, apoi o luă pe lîngă catedrala Westminster și Palatul Parlamentului și, ieșind în Strand, coti pe Southampton Road, unde, la nr. 17, se afla sucursala londoneză a firmei *„Goupil and Company"*, negustori de tablouri și editori de gravuri.

Trecînd prin salonul principal, cu draperii grele la ferestre și covoare moi pe jos, zări o pînză care înfățișa un fel de pește sau un balaur lung de vreo șase picioare, deasupra căruia plutea un soi de omuleț ciudat. Tabloul purta titlul *Arhanghelul Mihail răpunînd Satana.*

– Ai un colet, e pe masa cu litografii, îi spuse un funcționar pe lîngă care trecu.

Din salonul de pictură, unde erau expuse pînze de Millais [1], Boughton [2] și Turner [3], dădeai în cea de-a doua încăpere a magazinului, rezervată gravurilor și litografiilor. Vînzările aveau loc mai ales în cea de-a treia încăpere, singura care semăna într-adevăr a birou comercial. Vincent își aminti de cucoana care cumpărase un tablou cu o seară mai înainte, la ora închiderii, și începu să rîdă.

---

[1] *Sir John Everett Millais* (1829—1896), pictor englez din școala prerafaelită, care preconiza o artă ruptă de contemporaneitate, închinată evocării trecutului.

[2] *George Henry Boughton* (1833—1905), pictor, desenator și ilustrator englez.

[3] *William Turner* (1775—1851), pictor (în special de peisaje) și gravor englez. În ultima perioadă a creației sale, Turner îi anunță pe viitorii impresioniști.

„Nu-mi spune nimic tabloul ăsta, Harry. Ţie cum ţi se pare ? îşi întrebase ca soţul. Ciincle seamănă leit cu ăla care m-a muşcat astă-vară la Brighton."

– Ascultă, prietene, i se adresase Harry lui Vincent, crezi că-i cazul să cumpăr un ciine ? De obicei doamna mea se cam sperie de ciini.

Vincent ştia prea bine că vinde lucrări de proastă calitate şi cei mai mulţi dintre clienţii care intrau în magazin habar n-aveau ce cumpără. Plăteau preţuri mari pentru lucruri lipsite de valoare. Dar ce-l privea asta pe el ? Treaba lui era să asigure o vînzare cît mai bună la secţia de gravuri, şi atîta tot.

Desfăcu pachetul trimis de sucursala *„Goupil"* din Paris. Era schiţa lui Caesar de Cock şi purta dedicaţia : „Lui Vincent şi Ursulei Loyer : *Les amis de mes amis sont mes amis*". [1]

„Diseară, cînd îi dau tabloul, am s-o cer în căsătorie, îşi făgădui el. Peste cîteva zile împlinesc douăzeci şi doi de ani şi cîştig cinci lire pe lună. Ce să mai aştept ? !"

În încăperea liniştită din fund, de la galeriile *„Goupil"*, timpul trecea pe nesimţite. Vincent vindea cam cincizeci de reproduceri pe zi în numele firmei *„Musée Goupil and Company"* şi, cu toate că i-ar fi plăcut mai mult să se ocupe de vînzarea picturilor în ulei şi a gravurilor, era mulţumit totuşi că realiza încasări mari pentru patronii săi. Se înţelegea bine cu colegii şi petreceau multe ore plăcute stînd împreună de vorbă despre evenimentele din Europa.

În adolescenţă fusese cam ursuz şi se ferise să lege prietenii. Lumea îl socotea un tip ciudat şi original, dar Ursula îl schimbase cu totul. Începuse să simtă nevoia de a plăcea oamenilor din jur, de a fi prietenos cu toată lumea, ajunsese să-şi iasă din făgaşul lui şi să se convingă că mulţumirea poate fi găsită şi în viaţa de toate zilele.

Magazinul se închidea la ora 6. Cînd să plece, domnul Obach îl opri, spunîndu-i :

– Am primit o scrisoare de la Vincent Van Gogh, unchiul dumitale, în care mă întreabă ce mai faci şi cum te descurci. M-am bucurat să-i pot răspunde că eşti unul dintre cei mai destoinici funcţionari ai firmei.

[1] Prietenii prietenilor mei sînt prietenii mei (în lb. franc.).

– Aţi fost prea amabil, *sir.*

– Ba de loc. Mă gîndesc chiar ca după concediul de vară să te trec la salonul din faţă, la gravuri şi litografii.

– O, *sir,* asta mă bucură foarte mult, mai ales acum, cînd... am de gînd să mă însor !

– Adevărat ? E o veste intercsantă ! Şi pe cînd ?

– În vara asta, cred.

De fapt, nici nu se gîndise încă la o dată anumită.

– Foarte bine, tinere, minunat ! Salariul dumitale a fost mărit abia la începutul anului, dar cînd ai să te întorci din călătoria de nuntă sper să ţi-l mai putem mări.

3. IUBIREA INSPIRĂ IUBIRE DUPĂ CHIPUL ŞI ASEMĂNAREA EI

– Şi-acum, *mademoiselle* Ursula, mă duc să-ţi aduc tabloul, spuse Vincent după cină, împingîndu-şi scaunul într-o parte.

Ursula purta o rochie foarte modernă, brodată, din tafta verde cu ape cenuşii.

– Mi-a scris ceva drăguţ pictorul ? întrebă ea.

– Da. Şi dacă poţi aduce o lampă, am să-l agăţ chiar acum pe perete, la grădiniţa de copii.

Ursula îşi ţuguie buzele drăgălaş şi-l privi cu coada ochiului.

– Acum trebuie s-o ajut pe mama. Dacă vrei, mergem peste o jumătate de oră, da ?

Ajuns în odaia lui, Vincent se rezemă cu coatele de scrin şi se privi în oglindă. Rareori îşi pusese întrebarea cum arată. Acasă la el, în Olanda, niciodată nu i se păruseră importante asemenea lucruri. Acum, însă, îşi dădu seama că, spre deosebire de înfăţişarea englezilor, avea o faţă puternică şi un cap masiv. Ochii îi erau înfundaţi în orbitele care păreau două crăpături într-o stîncă. Nasul proeminent, cu nările răsfrînte în lături, era drept, tăios ca o muchie de cuţit. Fruntea înaltă, boltită era tot atît de mare cît şi distanţa dintre sprîncenele stufoase şi gura senzuală. Maxilarele îi erau late şi puternice, iar gîtul scurt şi gros dispărea aproape sub bărbia atît de masivă, încît părea o întruchipare a tăriei caracterului olandez.

Se ridică de la oglindă și se așează gînditor pe marginea patului. Crescuse într-o casă de oameni austeri. Nu iubise pînă acum nici o fată, nici nu se uitase în chip deosebit la vreuna și nici nu îndrăznise să se lase vreodată furat de jocurile acelea glumețe dintre băieți și fete. În dragostea lui pentru Ursula nu-și aveau loc nici patima, nici dorința. Era tînăr, plin de vise și iubea pentru întîia oară în viață. Se uită la ceas. Abia trecuseră cinci minute. Încă douăzeci și cinci de minute de așteptare – un răstimp uriaș ! Desfăcu plicul pe care-l primise de la maică-sa și scoase biletelul trimis de fratele lui, Theo. Se apucă să-l recitească. Theo era cu patru ani mai mic decît Vincent, și urma să-i ia locul la sucursala „*Goupil*" din Haga. Vincent și Theo se legaseră strîns unul de altul în anii copilăriei, tot așa cum tatăl lor, Theodorus, se împăcase cel mai bine dintre toți frații cu unchiul lor Vincent.

Luă o carte, așternu pe ea o foaie de hîrtie și începu să-i scrie lui Theo. Scoase din raftul de sus al scrinului niște schițe făcute în grabă pe malul Tamisei și le introduse într-un plic pentru Theo, împreună cu o reproducere fotografică a tabloului *Fecioara cu spada* de Jacquet [1].

– Pe cinstea mea, se pomeni strigînd, am uitat cu totul de Ursula !

Se uită la ceas ; întîrziase un sfert de oră. Apucă grăbit un pieptene, încercă să-și descîlcească claia de păr roșu inelat, luă tabloul lui Caesar de Cock de pe masă și, dintr-o smucitură, deschise ușa.

– Credeam că m-ai uitat, îl întîmpină Ursula cînd intră în salon. Lipea niște jucării de hîrtie pentru puișorii ei de la grădiniță. Mi-ai adus tabloul ? Pot să-l văd ?

– Aș prefera să-l privești după ce-l agăț pe perete. Lampa e pregătită ?

– O pregătește mama.

Cînd se întoarse din bucătărie, Ursula îi întinse un șal albastru ca să-i înfășoare umerii. La atingerea mătăsii, se simți străbătut de un fior. În grădină plutea mireasma florilor de măr. Poteca era cufundată în întuneric, și degetele Ursulei îi atinseră ușor, din mers, mîneca hainei aspre și negre. La un moment dat, se împiedică și-l strînse de braț,

[1] *Gustave Jacquet* (1846—1909), pictor de gen și portretist francez, influențat de pictura olandeză din veacul al XVII-lea.

rîzînd şi făcînd un haz nespus de propria-i stîngăcie. Vincent nu înţelegea de ce i se pare ei atît de caraghios că se împiedicase, dar îi plăcea să o urmărească lung cu privirea, să-i vadă trupul mlădios, care se pierdea o dată cu rîsul în întunericul de pe potecă. Îi deschise uşa de la intrarea în grădiniţa de copii, şi Ursula, trecînd pe lîngă el atît de aproape încît faţa-i gingaş modelată mai-mai că-i atingea obrazul, îl privi adînc în ochi, părînd a răspunde întrebării pe care nu i-o pusese încă. Aşează lampa pe masă.

– Unde-ai vrea să-l agăţ ?

– Poate deasupra catedrei, ce zici ?

În încăperea care fusese pe vremuri un pavilion de vară se aflau vreo cincisprezece pupitre joase. Într-un colţ, pe un mic postament, era catedra Ursulei.

Stăteau acum unul lîngă altul, căutînd locul potrivit unde să atîrne tabloul. Vincent era uşor tulburat, şi, de cîte ori încerca să fixeze o pioneză în perete, o scăpa pe jos. Ursula rîdea încet, cu un aer familiar.

– Lasă-mă pe mine, neîndemînaticule !

Îşi ridică braţele deasupra capului şi potrivi tabloul în perete cu multă uşurinţă, cambrîndu-şi trupul pînă la ultima fibră de muşchi. Avea mişcări iuţi şi graţioase. Vincent simţi îndemnul s-o ia în braţe, acum, în lumina palidă a lămpii, şi să înlăture astfel, cu o îmbrăţişare, chinuitoarele lui îndoieli. Dar Ursula nu-i oferi prilejul aşteptat, cu toate că, în semiîntunericul încăperii, o simţise nu o dată lîngă el, aproape atingîndu-l în treacăt. Ridică lampa şi o apropie de dedicaţie. Ursula o citi şi, de bucurie, bătu din palme, legănîndu-se pe călcîie. Nu stătea o clipă locului, şi Vincent aştepta zadarnic să se afle măcar o dată faţă-n faţă cu ea.

– Asta înseamnă că e şi prietenul meu, nu-i aşa ? De mult doream să cunosc un artist !

Vincent încercă să spună ceva drăguţ, ceva menit să deschidă drum mărturisirii pe care şi-o pregătea în gînd. În semiîntunericul încăperii Ursula îşi întoarse faţa spre el. Licărirea lămpii îi aprindea luminiţe în ochi ; cînd Vincent îi văzu ovalul feţei conturîndu-se prin întuneric, şi buzele roşii, umede, care se desenau pe albul mat al pielii, simţi că înlăuntrul lui se tulbură ceva.

Se aşternu o tăcere plină de înţelesuri. O simţea parcă aplecîndu-se spre el, aşteptîndu-l să-i murmure cuvintele de dragoste de care nu mai era nevoie. Îşi umezi de cîteva ori buzele. Ursula întoarse capul, îl privi în ochi peste umărul uşor ridicat şi se năpusti afară. Îngrozit la gîndul că scapă prilejul, se luă după ea. Fata se opri o clipă sub măr.

– Ursula, te rog !

Se întoarse şi se uită la el uşor înfiorată. Sus, stelele clipeau stins, rece, neputînd birui beznele nopţii. Vincent nu luase lampa şi pînă la ei nu răzbătea decît o lumină palidă prin fereastra de la bucătărie. Îi stăruia în nări mireasma părului fetei. Ursula îşi strînse şalul în jurul umerilor şi rămase cu braţele încrucişate.

– Ţi-e frig ? o întrebă el.

– Da. Ar fi mai bine să intrăm.

– Ba nu. Te rog... ştii... eu... Îi tăie calea.

Ursula îşi lăsă bărbia în şalul cald şi ridică înspre el nişte ochi mari, miraţi.

– Vai, *monsieur* Van Gogh, nu ştiu ce vrei să spui !...

– Aş fi vrut doar să stau de vorbă cu dumneata. Vezi... eu... adică...

– Te rog, nu acum. Mi-e frig.

– M-am gîndit că trebuie să-ţi spun. Azi am fost avansat... Am fost trecut în faţă... la litografii... mi se măreşte leafa... e a doua oară în acest an...

Ursula se dădu puţin înapoi, îşi desfăcu şalul şi rămase aşa, în întuneric, dreaptă, plină de hotărîre, simţind dintr-o dată că îi este cald şi fără şal.

– Vrei să fii mai clar, *monsieur* Van Gogh ? Nu înţeleg ce vrei să spui.

Vincent simţi răceala din glasul ei şi-i păru rău că fusese atît de stîngaci. Dar emoţia îl părăsise dintr-o dată şi începu să se simtă stăpîn pe sine. Încercă în gînd mai multe tonuri şi-l alese pe cel care-i păru mai potrivit.

– Încerc să-ţi spun un lucru pe care-l ştii de mult, Ursula. Că te iubesc din tot sufletul şi că n-am să fiu fericit decît dacă vei primi să-mi fii soţie.

Băgă de seamă cît de mult o tulburase neaşteptata lui stăpînire de sine şi se întrebă dacă n-ar fi nimerit s-o îmbrăţişeze.

– Soția dumitale ! Glasul îi devenise ascuțit. O, *monsieur* Van Gogh, asta e cu neputință.

Vincent o privi țintă pe sub arcadele-i boltite și, cu toată bezna, Ursula putu să-i vadă ochii.

– Îmi pare rău, dar acum eu sînt cel care nu...

– Cum se poate să nu știi, *monsieur* Van Gogh, sînt logodită de peste un an !...

Rămase nemișcat o vreme, n-ar fi putut spune cît, fără să scoată o vorbă, fără să gîndească ori să simtă ceva. Apoi, cu un glas surd, izbuti să întrebe :

– Cu cine ?

– Cum, nu l-ai văzut niciodată pe logodnicul meu ? Doar a ocupat înainte de venirea dumitale aceeași odaie în care locuiești dumneata acum. Îmi închipuiam că știi.

– De unde să știu ?

Ursula stătea în vîrful picioarelor, cu privirea ațintită spre fereastra bucătăriei.

– Dar... am crezut că... poate... poate ți-a spus cineva.

– De ce mi-ai ascuns timp de un an de zile acest lucru cînd vedeai prea bine că mă îndrăgostesc de dumneata ? Glasul lui Vincent nu mai șovăia.

– Dar bine, ce vină am eu că te-ai îndrăgostit ? Am vrut să fim doar prieteni.

– A venit vreodată să te vadă de cînd sînt eu aici ?

– Nu. El locuiește în Țara Galilor. Dar la vară va veni aici, să-și petreacă vacanța cu mine.

– Cum, va să zică nu l-ai văzut de peste un an ? Atunci l-ai și uitat ! Pe mine mă iubești acum !

Lăsînd la o parte și rațiunea, și bunul-simț, o cuprinse în brațe și o sărută brutal pe gură, în ciuda împotrivirii ei disperate. Îi gusta umezeala buzelor, dulceața gurii, mireasma părului, și întreaga lui ființă fremăta de dragoste.

– Nu-l iubești, Ursula ! Nu te las, ai să fii soția mea ! Nu pot îndura să te pierd ! N-am să mă las pînă n-ai să-l uiți și n-ai să te măriți cu mine !

– Să mă mărit cu dumneata ?! strigă ea. Cum, adică trebuie să mă mărit cu oricine se îndrăgostește de mine ? Dă-mi drumul, îți spun, că altfel strig !

Se smulse din brațele lui și, cu răsuflarea tăiată, o luă la fugă pe cărarea cufundată în întuneric. Cînd ajunse la scară, se întoarse și cu un glas scăzut, dar răspicat, care lui Vincent îi răsună în urechi ca un strigăt, îi spuse :

– Nebun cu păr roșu !

4. „SĂ DĂM TOTUL UITĂRII, CE ZICI ?"

A doua zi dimineață nu-l mai trezi nimeni. Se dădu jos din pat ca năuc. Se bărbieri în silă, trăgînd o singură dată cu briciul de jur împrejurul feței. În mai multe locuri barba îi rămase întreagă. Ursula nu se arătă la micul dejun. Și Vincent o porni curînd în oraș, către *„Goupil"*. În drum, văzu aceiași oameni pe care îi întîlnea de obicei. Dar acum i se părură schimbați, niște biete ființe stinghere, care grăbeau spre treburile lor zilnice, fără nici o noimă.

Nu văzu nici liliacul în floare, nici castanii înșirați de-a lungul drumului. Soarele strălucea mai luminos decît în ajun. Dar el nu vedea nimic.

În ziua aceea vîndu douăzeci de *épreuves d'artiste* [1], în culori, după Ingres [2], reprezentînd pe Venus Anadyomene. Firma *„Goupil"* realiza cîștiguri mari de pe urma acestor tablouri, dar pe Vincent nu-l mai interesa să sporească sau nu încasările magazinului. Avea din ce în ce mai puțină răbdare cu clienții. Știa de mult că nu erau în stare să deosebească arta adevărată de lucrările lipsite de valoare. Acum însă îi păreau înzestrați cu un adevărat dar diabolic de a alege tot ce era mai artificial, mai lipsit de gust, mai țipător.

Colegii nu-l socotiseră niciodată un om prea vesel, deși el își dăduse osteneala să se facă simpatic și plăcut celor din jur.

– De ce-o fi atît de prost dispus vlăstarul ilustrei familii Van Gogh ? întrebă unul dintre funcționari pe un coleg.

---

[1] Exemplare de artist (în lb. franc.).

[2] *Jean Auguste Dominique Ingres* (1780—1867), celebru pictor (de compoziții, nuduri și portrete) și desenator francez, căpetenia clasicismului și ca atare adversar al romantismului.

– Pare să se fi sculat azi cu susu-n jos.

– La drept vorbind, are şi de ce, cînd te gîndeşti ce soartă tristă îl aşteaptă ! Unchiul lui, Vincent Van Gogh, nu e decît coproprietarul galeriilor *„Goupil"* din Paris, Berlin, Bruxelles, Haga şi Amsterdam. Bătrînul e bolnav şi n-are copii, aşa că, după cît se spune, greul moştenirii va cădea pe capul lui Vincent al nostru, săracu !...

– Ăsta zic şi eu ghinion !

– Şi stai, că asta nu e tot ! Unchiul lui, Hendrik Van Gogh, este proprietarul unor mari galerii de artă din Bruxelles şi Amsterdam, iar un alt unchi, Cornelius Van Gogh, este patronul unei alte firme mari din Olanda. După cum vezi, aceşti Van Gogh sînt cei mai mari negustori de tablouri din toată Europa. Să nu te miri dacă, într-o bună zi, roşcovanul ăsta de-aici o să ajungă să controleze arta de pe continent !

Seara, cînd Vincent intră în sufrageria familiei Loyer, o găsi pe Ursula vorbind în şoaptă cu maică-sa. Intrarea lui curmă discuţia, şi vorba rămase în aer, neterminată.

Ursula fugi în bucătărie.

– Bună seara, spuse doamna Loyer, cu o licărire ciudată în ochi.

Vincent mîncă de unul singur la masa mare. Lovitura Ursulei îl buimăcise, dar nu se dădea învins. Nici prin gînd nu-i trecea să socotească răspunsul ei ca definitiv.

Era sigur că, pînă la urmă, va izbuti să-l izgonească pe celălalt din inima Ursulei.

Se scurse aproape o săptămînă pînă cînd găsi momentul prielnic să-i vorbească din nou. Mîncase şi dormise foarte puţin în tot acest timp, şi calmul îl cam părăsise. Devenise nervos. În secţia lui vînzarea scăzuse simţitor. Verdele luminos al ochilor îi pălise şi se prefăcuse într-un albastru melancolic. Cînd vorbea, îşi găsea din ce în ce mai greu cuvintele.

Duminică la prînz, după o masă îmbelşugată, o urmă în grădină.

– *Mademoiselle* Ursula, îmi pare rău că te-am speriat în seara aceea.

Îl privi rece, cu ochii ei mari, parcă mirată că-l aude vorbindu-i iarăşi.

– O, nu face nimic ! N-are nici o importanță. Să dăm totul uitării, ce zici ?

– Cît aș vrea să pot uita că m-am purtat urît ! Dar ce ți-am spus atunci rămîne adevărat.

Făcu un pas spre ea. Ursula se dădu înapoi.

– La ce bun să mai vorbim despre asta ? întrebă ea. Am și uitat cele întîmplate.

Îi întoarse spatele și porni pe cărare. Vincent o urmă grăbit.

– Totuși, trebuie să vorbim despre asta, Ursula, dumneata nu știi cît te iubesc. Nu poți să-ți închipui cît de nenorocit am fost toată săptămîna. De ce te ferești mereu din drumul meu ?

– Aș vrea să intrăm. Cred că mama are nevoie de mine, așteptăm musafiri.

– Nu pot să cred că-l iubești pe celălalt. Nu-i adevărat. Ți-aș fi citit-o în ochi.

– Îmi pare rău, dar nu mai pot să rămîn... Cînd spuneai că pleci în concediu ?

Vincent înghiți în sec.

– În iulie.

– Tocmai bine ! În iulie vine și logodnicul meu să-și petreacă vacanța cu mine, așa că o s-avem nevoie de vechea lui cameră.

– N-am să i te las niciodată, Ursula !

– Te rog să încetezi cu prostiile astea ! De altfel, mama spune că ai face bine să-ți cauți altă gazdă.

În cele două luni care urmară încercă zadarnic s-o facă să-și schimbe gîndul. Ieșiră din nou la iveală toate vechile lui ciudățenii ; dacă nu putea fi cu Ursula, prefera să rămînă singur, pentru ca nimeni să nu-i tulbure gîndurile îndreptate numai spre ea. Devenise ursuz față de colegi. Întregul univers surîzător pe care îl trezise la viață dragostea pentru Ursula apusese, și Vincent devenise iarăși băiatul ciudat și morocănos pe care-l știau cei de-acasă.

Veni și iulie, cu vacanța. Vincent n-ar fi vrut să părăsească Londra în timpul celor două săptămîni de concediu. Era încredințat că dacă rămîne el acolo, Ursula nu va putea iubi pe nimeni altcineva.

Cobori în salon, unde le găsi pe Ursula şi pe mama ei. Cînd dădură cu ochii de el, cele două femei schimbară o privire plină de înţeles.

– Iau cu mine numai o valiză, *madame* Loyer. Las totul în cameră aşa cum se află. Iată chiria pentru cele două săptămîni cît voi lipsi.

– Ar fi mai bine să vă luaţi toate lucrurile, *monsieur* Van Gogh, răspunse doamna Loyer.

– Nu înţeleg, de ce ?

– Începînd de luni dimineaţă, camera va fi ocupată de altcineva. Sîntem de părere că e mai bine să vă mutaţi de la noi.

– Sîntem ?...

Se întoarse spre Ursula şi o privi pe sub arcul zbîrlit al sprîncenelor. Privirea lui nu exprima vreo dorinţă, ci punea numai o întrebare.

– Da, sîntem, întări doamna Loyer. Logodnicul fiicei mele a scris că vrea să vă ştie mutat de la noi. Cred, *monsieur* Van Gogh, că ar fi fost mai bine dacă n-aţi fi călcat niciodată pragul casei noastre.

5. FAMILIA VAN GOGH

Theodorus Van Gogh ieşi cu trăsura în întîmpinarea fiului său în gara Breda. Purta haine preoţeşti dintr-o stofă groasă de culoare neagră, vestă cu revere late, cămaşă albă scrobită şi o uriaşă lavalieră, care-i acoperea aproape în întregime gulerul înalt. Dintr-o privire, Vincent prinse cele două semne deosebite ale fizionomiei tatălui său : pleoapa dreaptă lăsată mai jos decît cea stîngă, ascunzînd aproape în întregime ochiul, şi gura, strînsă şi subţire ca o linie, în jumătatea ei stîngă, plină şi senzuală, în partea dreaptă. Ochii aveau o expresie liniştită, care părea să spună : „Ăsta sînt".

Locuitorii din Zundert mai cunoşteau şi alt obicei al preotului lor : nu ieşea niciodată fără cilindru pe cap. Pînă în ultima zi a vieţii n-a putut înţelege de ce nu i-a surîs norocul. Era convins că de multă vreme ar fi meritat să fie chemat să predice de la un amvon mai de seamă, la Amsterdam sau la Haga. Avea o educaţie aleasă, o fire

iubitoare, calități sufletești deosebite și era neobosit în „serviciul domnului". Enoriașii îi spuneau „bunul nostru pastor". Și totuși, trăia uitat de douăzeci și cinci de ani în sătucul Zundert. Era singurul dintre cei șase frați Van Gogh, care nu ajunsese să fie cunoscut în toată țara.

Casa de lemn a parohului din Zundert, în care venise pe lume Vincent, se ridica în piață, și avea în spate o grădină cu salcîmi, tăiată de cîteva poteci ce despărțeau straturile de flori întreținute cu grijă. Biserica, o clădire mică de lemn, se găsea chiar în fundul grădinii, ascunsă printre pomi. Zidurile laterale aveau cîte două ferestruici gotice, din sticlă obișnuită, iar înăuntru, pe podeaua de lemn, se înșirau vreo douăsprezece bănci tari și cîteva tipsii pentru jar, prinse în pardoseală, ca să se încălzească enoriașii. În fund, o scară suia pînă la orga veche. Era un lăcaș de închinăciune simplu și auster, pătruns de spiritul lui Calvin și al reformei lui.

Anna Cornelia, mama lui Vincent, care-l așteptase nerăbdătoare la fereastra din față, îl întîmpină în prag înainte ca trăsura să se fi oprit. Din primele clipe, în timp ce îl strîngea drăgăstos la piept, inima ei de mamă simți că băiatul avea ceva pe suflet.

– *Myn lieve zoon!* [1] murmură ea. Vincent al meu!

Ochii ei mari, cînd albaștri, cînd verzi, pătrundeau tainele sufletului omenesc, cercetînd cu delicatețe și judecînd cu îngăduință. Din dreptul fiecărei nări îi cobora spre colțurile gurii cîte o cută subțire și, pe măsură ce treceau anii, liniile acestea adîncindu-se, păreau să dea feței o expresie de zîmbet.

Anna Cornelia Carbentus era din Haga, unde tatăl ei se mîndrea cu titlul înscris și pe firmă, de „legător de cărți al regelui". Comerțul lui William Carbentus era înfloritor. Mai cu seamă de cînd fusese ales să lege în scoarțe de piele prima constituție a Olandei, ajunsese vestit de-a lungul și de-a latul țării. Fiicele lui, dintre care una se măritase cu unchiul Vincent Van Gogh, iar cea de-a treia era căsătorită cu binecunoscutul reverend Stricker din Amsterdam erau, cum se spune, *bien élevées* [2].

[1] Fiul meu drag! (în lb olandeză.)

[2] Bine crescute (în lb. franc).

Anna Cornelia era o femeie blîndă. Nu vedea şi nici nu bănuia că ar putea exista şi rău în lume. Ştia doar că există slăbiciuni, ispite, necazuri şi suferinţe. Şi Theodorus Van Gogh era un om bun, dar se deprinsese să deosebească răul, sub orice chip s-ar fi ascuns, şi-l înfiera ori de cîte ori îi ieşea în cale.

Sufrageria era inima casei Van Gogh, şi seara, după ce se strîngea masa, ea devenea centrul vieţii familiale. Aici îşi petreceau serile cei din casă, adunaţi cu toţii la lumina prietenoasă a lămpii cu gaz.

Anna Cornelia era neliniştită în privinţa lui Vincent, care slăbise şi devenise nervos şi nestăpînit.

– Ce-i cu tine, Vincent ? îl întrebă ea chiar în prima seară după cină. Nu-mi place cum arăţi.

Vincent îşi roti privirile în jurul mesei către cele trei fetişcane : Anna, Elizabeth şi Willemien, care-i păreau nişte străine dar care, întîmplător, erau surorile lui.

– Nimic, răspunse el, n-am nimic.

– Îţi place la Londra ? întrebă Theodorus. Dacă nu, am să vorbesc cu unchiul Vincent. Cred că va putea să te mute la una din sucursalele de la Paris.

Vincent se împotrivi tulburat.

– Nu, nu, nu trebuie... Nu vreau să plec din Londra, eu... Apoi se mai domoli şi adăugă : Cînd unchiul Vincent o să vrea să mă mute, o s-o facă şi singur.

– Cum vrei, răspunse Theodorus.

„Tot fata aceea e pricina", îşi spuse Anna Cornelia. Acum înţeleg de ce scrisorile lui erau atît de ciudate.

Pe cîmpia de lîngă Zundert se ivea din loc în loc cîte un petic de pădure de pini şi, ici-colo, pîlcuri de stejari. Vincent îşi petrecea vremea cutreierînd de unul singur cîmpia, cufundîndu-şi privirea în adîncul iazurilor fără număr, presărate pe întinsul ei. O singură îndeletnicire îl atrăgea – desenul ; făcu mai multe schiţe ale grădinii, ale tîrgului de sîmbătă după amiază văzut de la fereastra casei, ale intrării principale din casa parohială. În felul acesta izbutea să mai uite de Ursula.

Theodorus fusese întotdeauna mîhnit că băiatul său cel mare nu călca pe urmele lui. Într-o seară, pe cînd se înapoiau împreună de la un ţăran bolnav, tatăl şi fiul coborîră din trăsură şi merseră o bucată de drum pe jos, peste

cîmp. Pe după pini, soarele apunea roşu. Cerul, aprins de vîlvătaia asfinţitului, însîngerase apele iazurilor, şi culorile cîmpului se îmbinau fericit cu nisipul galben.

– Tata a fost preot, Vincent, spuse Theodorus, şi eu am nădăjduit întotdeauna că şi tu vei alege aceeaşi cale.

– Nu pricep, răspunse Vincent, ce te face să crezi că aş vrea să-mi schimb îndeletnicirea ?

– Spuneam doar aşa, dacă te-ai fi gîndit cumva să... Unchiul Jan te-ar găzdui bucuros cîtă vreme ai urma universitatea la Amsterdam. Şi reverendul Stricker s-a arătat gata să se ocupe de pregătirea ta.

– Mă sfătuieşti deci să părăsesc galeriile „*Goupil*" ?

– O, nu, sigur că nu. Dar dacă nu eşti mulţumit cumva acolo... Uneori oamenii îşi schimbă...

– Ştiu. Dar eu n-am de gînd să plec de la „*Goupil*".

Cînd sosi în fine şi ziua reîntoarcerii la Londra, părinţii îl petrecură cu trăsura pînă la Breda.

– Îţi scriem tot la aceeaşi adresă ? întrebă Anna Cornelia.

– Nu, mă mut.

– Îmi pare bine că pleci de la familia Loyer, spuse taică-său. Din capul locului nu mi-au plăcut, au prea multe taine.

Vincent se întunecă. Mama îşi puse mîna ei caldă peste a lui şi îi şopti cu blîndeţe, aşa ca Theodorus să nu audă.

– Nu trebuie să fii mîhnit, dragul meu. Mai tîrziu, după ce-ai să-ţi faci un rost, ai să te simţi mult mai bine lîngă o olandeză cuminte. Nu era pentru tine Ursula aia. Nu s-ar fi potrivit cu tine.

Vincent rămase uimit. Maică-sa îi pătrunsese toate tainele.

6. „NU EŞTI DECÎT UN ŢĂRĂNOI NECIOPLIT !"

Întors la Londra, închirie o cameră mobilată în Kensington New Road. Proprietăreasa era o bătrînă care se culca o dată cu găinile. Nici cel mai slab zgomot nu tulbura liniştea casei. În fiecare seară în sufletul lui Vincent se dădea o luptă crîncenă. O dorinţă puternică, arzătoare îl îndemna să pornească pe dată, în goană, spre casa familiei Loyer. Atunci se încuia în cameră şi

își jura că se culcă. Dar, după vreun sfert de oră, fără să știe cum, se trezea în stradă, grăbind spre Ursula. Cînd ajungea în preajma casei, se simțea deodată pătruns, tulburat de farmecul ei. Era un chin s-o simtă atît de aproape și totuși atît de departe, dar îi părea un chin și mai mare să stea în Ivy Cottage și să nu se poată apropia măcar în umbră de ființa dragă care-i stăpînea gîndurile. Suferința avea o înrîurire ciudată asupra lui – îl făcea simțitor la durerile altora. Nu mai putea să sufere nimic din succesul ieftin și strident al celor din jur. La *„Goupil"* nu mai era bun de treabă. Cînd clienții îi cereau părerea asupra vreunei gravuri, el le spunea în cuvinte brutale cît de oribilă o socotea, iar ei, bineînțeles, se lăsau păgubași. Singurele tablouri în care izbutea să găsească adevăr și adîncime de simțire erau cele în care artiștii dăduseră glas suferinței.

Prin octombrie, o matroană corpolentă, cu un piept uriaș strîns într-un pardesiu negru ca de doliu, gătită cu un guler înalt de dantelă și cu o pălărie boltită de catifea cu pană albastră, intră și ceru să i se arate cîteva tablouri pentru noua ei locuință din oraș. Nimeri în secția lui Vincent.

– Aș vrea să-mi prezentați tot ce aveți mai bun, spuse ea. Nu mă uit la preț ! Iată dimensiunile : salonul are doi pereți întregi de cîte 50 de picioare [1], un alt perete cu două ferestre și cu un spațiu între ele...

Vincent pierdu aproape toată după-amiaza încercînd să-i vîndă cîteva gravuri după Rembrandt, o reproducere foarte bună a unui peisaj acvatic venețian de Turner, litografii după Thys Maris [2] și copii după Corot [3] și Daubigny [4].

[1] Picior — unitate de măsură, aproximativ o treime dintr-un metru

[2] *Matthys* (Thys) *Maris* (1839—1917), pictor (de peisaje și de compoziții cu figuri și grafician olandez ; unul dintre conducătorii — împreună cu frații săi *Jacob (Jaap)* (1837—1899) și Wilhelm (1844—1910) — școlii din Haga, participant la Comune din Paris.

[3] *Jean-Baptiste Camille Corot* (1796—1875), pictor (de peisaje și de portrete), desenator acuafortist și litograf francez ; unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai realismului din pictura veacului trecut.

[4] *Charles François Daubigny* (1817—1878), pictor peisagist și gravor francez, unul dintre principalii reprezentanți ai grupului de peisagiști realiști de la Barbizon (sat la marginea pădurii Fontainebleau în care a luat naștere o școală peisagistică importantă în dezvoltarea picturii realiste franceze).

Dar femeia aceea, dotată cu un instinct sigur în alegerea celor mai proaste realizări picturale, le descoperea fără greș în fiecare grup de tablouri pe care i le arăta Vincent. Tot atît de sigură era și facultatea ei de a respinge, de la prima vedere și cu toată hotărîrea, tot ceea ce vînzătorul îi prezenta drept artă adevărată. Astfel încît, pe măsură ce treceau orele, matroana buhăită și cu prețiozități neroade devenea pentru el un simbol desăvîrșit al lumii negustorești și al stupidității mic-burgheze.

– Așa, exclamă ea mulțumită de sine, cred că am făcut o alegere bună !

– Dacă ați fi întins mîna la întîmplare, cu ochii închiși, spuse Vincent, n-ați fi nimerit mai rău.

Femeia se ridică greoi, smucindu-și într-o parte fusta largă de catifea. Vincent urmări cum șîngele împins de undeva din pieptul dolofan i se urca pe sub gulerul de dantelă în sus, spre gît.

– Oh ! exclamă ea, oh ! nu ești decît un... un... țărănoi necioplit !

Și ieși ca o furtună, bălăbănindu-și încoace și încolo pana înfiptă în pălăria de catifea.

Domnul Obach era furios.

– Ce te-a apucat, dragă Vincent ? Ai jignit grav o clientă și ai stricat cea mai bună vînzare a săptămînii.

– Domnule Obach, v-aș ruga să-mi răspundeți la o întrebare.

– Ce întrebare ? Întrebări aș avea eu să-ți pun cîteva.

Vincent împinse la o parte gravurile alese de femeia care plecase și-și rezemă mîinile de marginea mesei.

– V-aș ruga să-mi spuneți, domnule Obach, ce justificare poate avea un om care-și irosește singura-i viață vînzînd tablouri proaste unor imbecili ?

Obach nici nu se osteni să răspundă.

– Dacă se mai întîmplă așa ceva, spuse el, voi fi obligat să-i scriu unchiului dumitale și să-l rog să te mute în altă parte. N-am să pot privi nepăsător cum mă duci la ruină.

Vincent făcu un gest, ca pentru a înlătura răsuflarea gîfîită a lui Obach.

– Oare cum se pot realiza, domnule Obach, cîştiguri atît de mari de pe urma unor asemenea porcării ? Şi de ce singurii cărora le dă mîna să intre aici sînt tocmai cei care n-au ochi pentru arta adevărată ? Oare banii le-au uscat sufletul ? Cum se face că oamenii sărmani, care pot preţui cu adevărat o operă de valoare, n-au cu ce să-şi cumpere nici măcar o gravură ca să-şi împodobească pereţii ?

Obach se uită la el chioriş.

– Asta ce mai e ? Socialism ?

Întors acasă, Vincent luă de pe masă volumul lui Renan [1] şi-l răsfoi, oprindu-se la o pagină unde făcuse un semn : „Dacă vrei să fii de vreun folos pe lumea asta, citi el, trebuie să te jertfeşti pe tine însuţi. Omul nu trăieşte pe pămînt numai pentru fericire sau pentru cinste, el trăieşte pentru a dărui lucruri de seamă omenirii, pentru a-şi desăvîrşi noblețea sufletească şi a se înălţa deasupra josniciei în care cei mai mulţi dintre oameni îşi tîrăsc viaţa."

În preajma Crăciunului, familia Loyer aşezase un brad frumos împodobit chiar în dreptul ferestrei dinspre stradă. Într-o seară, trecînd pe acolo, Vincent văzu toată casa iluminată şi nişte vecini care intrau pe uşa din faţă. Larma voioasă de glasuri se auzea pînă în stradă. Familia Loyer sărbătorea Crăciunul. Vincent alergă acasă, se bărbieri în grabă, îmbrăcă o cămaşă curată, îşi puse o cravată şi se întoarse cît putu de repede în Clapham. Se opri cîteva minute pe trepte, să-şi tragă sufletul. Era noaptea de Crăciun, în aer plutea o undă de blîndeţe şi de împăcare. Urcă scările şi trase ciocănelul de la uşă. Auzi nişte paşi bine cunoscuţi apropiindu-se prin hol şi vocea atît de dragă care răspundea ceva celor din salon. Uşa se deschise şi lumina lămpii îl izbi în faţă. O privi pe Ursula. Purta o rochie verde, fără mîneci, cu funde mari şi valuri de dantelă. Era mai frumoasă ca oricînd.

– Ursula !... murmură el.

Dar expresia chipului ei părea să repete tot ce-i spusese cîndva în grădină. Privind-o, îi răsunau parcă din nou în urechi cuvintele de atunci.

[1] *Joseph Ernest Renan* (1823—1892), istoric al religiilor şi filozof idealist francez. A jucat un rol progresist în lupta împotriva obscurantismului catolic.

– Pleacă ! şuieră ea, şi-i trînti uşa în nas.

A doua zi de dimineaţă luă vaporul spre Olanda.

Crăciunul era perioada cea mai aglomerată pentru galeriile *„Goupil"*. Domnul Obach îi scrise unchiului Vincent Van Gogh, aducîndu-i la cunoştinţă că nepotul său Vincent îşi luase un concediu fără să-i ceară măcar încuviinţarea. Unchiul Vincent hotărî să-l numească pe nepotul său la galeria principală din rue Chaptal, la Paris. Vincent răspunse însă foarte liniştit că a terminat cu negustoria de artă. Unchiul, uimit de această purtare, se socoti jignit din cale-afară şi declară că, de-acum înainte, el se spală pe mîini în privinţa lui Vincent. După sărbători se răzgîndi însă şi-i făcu rost nepotului de un post de slujbaş în librăria *Blussé şi Braam* din Dordrecht. Aceasta fu de altfel cea din urmă oară cînd cei doi Vincent Van Gogh au mai avut de-a face unul cu celălalt.

Rămase la Dordrecht aproape patru luni, timp în care n-a fost nici copleşit de bucurii, dar nici nenorocit, nu i-a mers nici bine, nici rău. De fapt, parcă nici nu era acolo. Într-o sîmbătă seara, luă ultimul tren de la Dordrecht la Oudenbosch şi, de acolo, făcu drumul pe jos pînă acasă, la Zundert. În răcoarea înmiresmată, pătrunzătoare a nopţii cîmpia era tulburătoare. Deşi era întuneric, deslușea bine pădurile de pini şi landa care se întindea pînă departe. Totul îi amintea de gravura lui Bodmer [1] care atîrna în biroul tatălui său. Cerul era acoperit, dar printre nori răzbătea strălucirea stelelor. Încă nu mijiseră zorile cînd ajunse la cimitirul din Zundert. În depărtare, din lanurile întunecate de grîu tînăr se înalţa cîntecul ciocîrliilor.

Bătrînii înţelegeau că fiul lor trecea printr-o perioadă grea. În vara aceea familia se mută la Etten, un tîrguşor la numai cîţiva kilometri depărtare, unde fusese numit Theodorus.

În Etten se afla un parc mare străjuit de ulmi. Un tren cu abur lega tîrguşorul de oraşul Breda. Pentru Theodorus mutarea aceasta însemna totuşi un mic pas înainte.

[1] *Karl Bodmer* (1809—1893), pictor, desenator şi gravor elveţian ; a lucrat în Franţa, mai cu seamă la Barbizon.

Toamna sosi mai devreme ca de obicei, şi Vincent se văzu nevoit să ia o hotărîre. Ursula nu se măritase încă.

– Prăvăliile astea nu sînt pentru tine, Vincent, îi spuse tatăl lui. Tu nu vezi că inima te îndeamnă spre slujirea lui dumnezeu ?

– Ştiu, tată.

– Atunci de ce nu te duci la Amsterdam să înveţi ?

– M-aş duce, dar...

– Tot mai stăruie îndoiala în sufletul tău ?

– Da. Nu pot să-ţi explic acum. Mai lasă-mă puţin.

În trecere prin Etten, unchiul Jan îi spusese : „Oricînd te aşteaptă o cameră în casa mea, la Amsterdam, Vincent".

– Reverendul Stricker a scris că-ţi va găsi preparatori buni, adăugase mama.

În urma suferinţei pricinuite de Ursula, se simţea legat de soarta tuturor dezmoşteniţilor din lume. Ştia că la Universitatea din Amsterdam putea să capete o pregătire temeinică. Familiile Van Gogh şi Stricker erau gata să-l primească în mijlocul lor cu bunăvoinţă, să-l încurajeze, să-l ajute cu bani şi cărţi. Îi venea însă greu să se desprindă pentru totdeauna de amintirea Ursulei. Fata se găsea încă în Anglia, nemăritată. Rămînînd departe de ea, în Olanda, simţea că o pierde de tot. Făcu rost de cîteva ziare englezeşti, răspunse la cîteva oferte de serviciu şi, în cele din urmă, găsi un post de profesor la Ramsgate, un port la mare, la 4 ore şi jumătate, cu trenul, de Londra.

7. RAMSGATE ŞI ISLEWORTH

Şcoala domnului Stokes se afla într-o piaţă în mijlocul căreia se întindea o peluză mare, împrejmuită cu un grilaj de fier.

Şcoala avea douăzeci şi patru de elevi, băieţi între zece şi paispreceze ani. Vincent urma să predea franceza, germana şi olandeza, să-i supravegheze pe băieţi după orele de curs şi să-i ducă în fiecare sîmbătă seara la baia săptămînală. În schimb, primea casă şi masă, dar nu şi salariu.

Ramsgate era un orăşel apăsător, care se potrivea cu starea lui sufletească. Fără să-şi dea seama, începuse să-şi îndrăgească suferinţa ca pe un prieten apropiat ; mulţumită ei, o păstra mereu pe Ursula lîngă inimă.

De altfel, ce însemnătate mai avea pentru el locul unde se afla de vreme ce tot nu putea fi împreună cu aceea pe care o iubea ?

Tot ce cerea era ca nimeni să nu se interpună între el şi Ursula, stăpîna gîndurilor şi simţurilor lui.

– Nu poţi să-mi dai o leafă cît de mică, domnule Stokes ? întrebă Vincent. Să-mi ajungă măcar pentru haine şi tutun.

– Nu, nici să nu te gîndeşti, îi răspunse Stokes. Pot să găsesc profesori destui numai pentru casă şi masă.

În prima sîmbătă după sosirea la Ramsgate Vincent porni dis-de-dimineaţă spre Londra. Drumul era lung şi afară dogorea, iar zăpuşeala ţinu pînă la căderea nopţii. Ajunse, în fine, la Canterbury şi se opri să se odihnească la umbra bătrînilor copaci care străjuiesc catedrala medievală.

După un scurt popas, porni mai departe. Se opri din nou lîngă un mic eleşteu şi trase un pui de somn, sub un pîlc de fagi şi ulmi, pînă la 4 dimineaţa. La ivirea zorilor fu deşteptat de ciripitul păsărelelor. Abia după amiază ajunse la Chatham, unde, în depărtare, dincolo de pajiştile pe jumătate inundate, zări vaporaşele de pe Tamisa. Spre seară, intră în periferiile bine cunoscute ale Londrei şi, în ciuda oboselii, se îndreptă cu pas vioi spre casa Loyer.

Gîndul care-l mînase înapoi în Anglia – dorinţa de a o revedea pe Ursula – îl năpădi, copleşindu-l aproape, de îndată ce ajunse în preajma casei. Acum, cînd se afla în Anglia, i se părea că Ursula este încă a lui, o simţea aproape.

Inima i se zbătea cu putere în piept şi nu reuşea cu nici un chip s-o domolească. Se rezemă de un pom, mistuit de o durere atît de mare, încît nu o putea cuprinde în gînd sau în vorbe. Într-un tîrziu văzu stingîndu-se lampa din salon, apoi şi pe cea din camera Ursulei. Istovit, Vincent se desprinse cu greu şi porni cu paşi şovă-

ielnici înapoi, pe drumul spre Clapham. Cînd se depărtă de casa Ursulei, înţelese că a pierdut-o din nou.

Acum, de cîte ori visa la căsnicia lui cu Ursula, nu şi-o mai închipuia ca soţia unui competent specialist în artă, ci ca o credincioasă şi modestă nevastă de predicator, trudind alături de el pentru ajutorarea săracilor din mahalalele oropsite.

După ce străbătea pe jos drumul pînă la Londra, aproape la fiecare sfîrşit de săptămînă, îi venea greu să ajungă înapoi la timp pentru lecţiile de luni dimineaţa. Uneori umbla toată vinerea şi sîmbăta, ziua şi noaptea, numai ca s-o zărească pe Ursula ieşind din casă duminică dimineaţa, cînd se ducea la biserică. Pe drum, cum nu avea bani, nu putea nici mînca şi nici să se adăpostească pe undeva, şi cînd iarna îşi arătă colţii, începu să sufere şi de frig. Într-o luni ajunse la Ramsgate în zori, sfîrşit de foame şi de oboseală şi tremurînd de frig. Îi trebui o săptămînă întreagă ca să-şi vină în fire.

După cîteva luni, găsi o slujbă mai bună la şcoala metodistă a domnului Jones din Isleworth. Domnul Jones era un pastor cu parohie foarte întinsă. Vincent se angajase ca profesor, dar, în scurt timp, domnul Jones îl folosi ca vicar.

Şi din nou schimbă imaginile în care se închipuia alături de Ursula. De data asta nu mai era nevasta unui predicator care muncea în mahalalele oropsite, ci, mai degrabă, soţia unui preot de ţară ce-şi ajuta soţul în parohie, aşa cum văzuse la părinţii lui. Şi-o închipuia pe Ursula încuviinţînd, fericită, hotărîrea lui de a părăsi viaţa comercială lipsită de orizont de la *„Goupil"*, pentru a se dărui binelui omenirii.

Nu bănuia cîtuşi de puţin că ziua nunţii Ursulei se apropia din ce în ce. Celălalt nu existase niciodată în mintea lui ca o realitate. Era încredinţat că refuzul Ursulei se datora vreunui cusur al lui, pe care se socotea în stare să-l înlăture oricînd, şi ce altă cale mai bună se putea găsi pentru aceasta decît slujirea lui dumnezeu ?

Elevii săraci ai domnului Jones erau toţi din Londra. Pastorul îl trimitea pe Vincent, pe jos, la părinţii lor, să strîngă taxele, tocmai în inima cartierului Whitechapel. Acolo străzile duhneau îngrozitor, familii numeroase se în-

grămădeau în camere reci şi goale, iar foamea şi boala se oglindeau în ochii tuturor. Unii dintre părinţii elevilor făceau negustorie clandestină cu carnea vitelor bolnave. Vincent găsi familii întregi care dîrdîiau de frig, în zdrenţe, hrănindu-se cu gunoaie, coji de pîine uscată şi carne putredă. Îl apuca noaptea ascultînd spovedaniile lor jalnice despre necazuri şi mizerie.

Se bucurase la gîndul că trebuia să se ducă la Londra pentru că, la întoarcere, avea prilejul să treacă pe lîngă uşa Ursulei. Dar ceea ce vedea în mahalalele din Whitechapel îi abătea de obicei gîndurile şi uita să mai treacă prin Clapham. Se întorcea la Isleworth cu mîna goală, fără să aducă măcar un singur gologan de aramă pentru Jones.

Într-o joi seara, în timpul slujbei, pastorul se aplecă spre vicarul său, prefăcîndu-se obosit.

– Mă simt la capătul puterilor astă-seară, Vincent. Dumneata însă ai scris desigur cîteva predici de cînd te afli pe-aici, nu-i aşa ? Ce-ar fi să auzim una din ele ? Aş vrea să văd dacă nu cumva ai putea fi un preot bun.

Vincent se urcă tremurînd în amvon. Se înroşise şi nu ştia ce să facă cu mîinile. Glasul îi suna răguşit şi simţea că se îneacă. Se bîlbîi de cîteva ori, căutînd în memorie frazele frumos şlefuite pe care le aşternuse atît de curgător pe hîrtie. Dar în cuvintele întretăiate şi-n gesturile stîngace se simţea izbucnind întreaga căldură a sufletului.

– Ai făcut o treabă bună, Vincent, îi spuse domnul Jones. Am să te trimit săptămîna viitoare la Richmond, în locul meu.

În zilele senine de toamnă, plimbarea de-a lungul Tamisei de la Isleworth la Richmond era o adevărată plăcere. Cerul albastru şi castanii uriaşi, cu puzderia lor de frunze galbene, se oglindeau în apă. Oamenii din Richmond îi scriseseră domnului Jones că predica tînărului olandez le-a plăcut, aşa că bătrînul pastor hotărî să-i dea lui Vincent posibilitatea să-şi încerce norocul mai departe. Parohia domnului Jones din Turham Green era însemnată, cu enoriaşi mulţi şi dezlegaţi la minte. Dacă şi acolo Vincent izbutea să ţină o predică bună, atunci, firește, însemna că poate să predice de la orice amvon.

Vincent alese ca text psalmul 119/19 : „Sînt străin pe pămînt : nu ascunde de mine poruncile tale". Le vorbi cu sim-

plitate, dar plin de înflăcărare. Tinerețea, focul lăuntric, gesturile, care trădau o forță ascunsă, capul masiv și ochii lui pătrunzători, totul avu un efect puternic asupra credincioșilor.

Mulți veniră să-i mulțumească pentru răsunetul pe care cuvintele lui l-au avut în sufletul lor. Tulburat, le strîngea mîinile, zîmbind ca prin ceață. Cum rămase singur, se strecură pe ușa din spate a bisericii și o luă spre Londra.

Pe drum se iscă din senin o furtună. Abia atunci băgă de seamă că-și uitase pălăria și pardesiul. Tamisa venea mîloasă, mai ales în lungul țărmului. La orizont se întrezărea o geană îngustă de lumină, dar deasupra capului se rostogoleau nori grei, cenușii, din care ploaia cădea oblic în pînze dese. Muiat pînă la piele, alerga ca ieșit din minți.

Așadar, în cele din urmă, izbîndise ! Se descoperise pe sine. Și această biruință voia s-o pună la picioarele Ursulei, s-o împartă cu ea.

Ploaia răpăia în praful alb de pe cărare și culca tufele de mărăcini. În depărtare apăru un oraș care-i amintea o gravură de Dürer [1], un oraș cu turle, mori, acoperișuri de ardezie și case în stil gotic.

Își croia anevoie drum spre Londra ; apa îi curgea șiroaie pe față și-i pătrundea pînă în ghete. Ajunse la casa Loyer la o oră tîrzie din după-amiază. Amurgul se lăsa cenușiu, pîclos. De la oarecare depărtare auzi zvon de muzici și de viori și se întrebă ce s-o fi întîmplat acolo. Toată casa era iluminată. Cîteva trăsuri așteptau afară în ploaie. Zări perechi dansînd în salon. Un birjar bătrîn ședea ghemuit pe capră, adăpostindu-se de ploaie sub o umbrelă uriașă.

– Ce se petrece aici ? întrebă Vincent.

– E o nuntă, mi se pare.

Se rezemă de trăsură. Din părul roșu i se prelingeau șiroaie pe obraji. După un timp, ușa din față se deschise. În cadrul ei apăru Ursula la brațul unui bărbat înalt, subțire. Mulțimea din salon se năpusti afară în prag, rîzînd, strigînd, aruncînd cu boabe de orez.

[1] *Albrecht Dürer* (1471—1528), pictor și grafician german (acuarelist, desenator în vîrf de argint, cretă, creioane de culoare, xilograf, gravor pe aramă și oțel), personalitatea excepțională a Renașterii și a artei realiste germane din veacul al XVI-lea.

Vincent se furişă în umbra trăsurii. Ursula şi soţul ei se urcară, birjarul pocni din bici şi caii se urniră încet. Se repezi după trăsură şi-şi lipi faţa de fereastra brăzdată de şuvoaie. Ursula era în braţele soţului ei, cu gura lipită de gura lui. Trăsura se îndepărtă.

Vincent simţi că i-a plesnit ceva în piept : ceva plesnise şi se mistuise cu totul. Vraja se destrămase. Niciodată nu şi-ar fi închipuit că va fi atît de uşor.

Se tîrî cu greu înapoi spre Isleworth, prin ploaia biciuitoare, îşi strînse lucrurile şi părăsi Anglia pentru totdeauna.

CARTEA I

I. BORINAGE[1]

1. AMSTERDAM

Viceamiralul Johannes Van Gogh din marina olandeză aştepta pe treptele reşedinţei sale (scutită de chirie), care se ridica impunătoare în spatele şantierului naval. În cinstea sosirii nepotului său îşi îmbrăcase uniforma de gală ; pe fiecare umăr strălucea cîte un epolet de aur. Deasupra bărbiei masive, caracteristică pentru cei din neamul Van Gogh, se profila nasul puternic cu muchie ascuţită, care se întîlnea cu fruntea bombată.

– Sînt bucuros că ai venit să stai la mine, Vincent, îl întîmpină el. Casa e foarte liniştită, mai ales acum, de cînd copiii mei s-au căsătorit şi fiecare şi-a luat zborul.

Urcară un şir de trepte late, şi Unchiul Jan deschise uşa unei camere. Vincent intră şi lăsă jos sacul. O fereastră largă dădea spre şantier. Unchiul Jan se aşeză pe marginea patului, străduindu-se să fie cît mai puţin ceremonios, bineînţeles atît cît îi îngăduiau tresele sale de aur.

– M-a bucurat vestea că te-ai hotărît să devii preot, spuse el. Printre cei ce-l slujesc pe dumnezeu s-a găsit totdeauna şi cîte un Van Gogh.

Vincent scoase luleaua din buzunar şi, fără grabă, se apucă să o umple cu tutun. Era un lucru pe care obişnuia să-l facă întotdeauna cînd simţea nevoia să reflecteze o clipă înainte de a da un răspuns.

[1] Regiune minieră în Belgia.

– Ştii, unchiule, eu aş vrea să mă fac predicator... M-aş apuca de lucru numaidecît...

– Nu, Vincent, greşeşti, tu nu trebuie să vrei asta. Predicatorii sînt nişte oameni simpli, fără pregătire şi dumnezeu ştie ce fel de învăţătură şovăielnică propovăduiesc. Nu, băiete, preoţii din neamul Van Gogh au avut întotdeauna pregătire universitară. Dar să lăsăm astea, deocamdată. Acuma, fireşte, vrei şi tu să-ţi despachetezi lucrurile. Cina se serveşte la opt, să ştii !

Nici nu apucase să dispară din cadrul uşii spatele lat al viceamiralului, că pe Vincent îl şi cuprinse o uşoară melancolie. Se uită în jurul lui. Patul era lat şi comod, iar biroul uriaş, scund şi neted te îmbia la lucru. Totuşi, nu se simţea la largul lui, de parcă s-ar fi aflat printre străini. Îşi luă şapca şi porni grăbit. Pe drum descoperi un librar evreu care oferea trecătorilor frumoase reproduceri înşirate pe capacul unei lăzi deschise. După multă căutare, Vincent alese 13 dintre ele, le făcu sul sub braţ şi se întoarse acasă de-a lungul cheiului, respirînd adînc mirosul puternic de gudron.

Pe cînd atîrna reproducerile pe pereţi, cu grijă, ca să nu strice tapetul, auzi un ciocănit în uşă, şi reverendul Stricker intră în odaie. Stricker era şi el unchiul lui Vincent, dar nu era un Van Gogh ; soţia lui şi cu mama lui Vincent erau surori.

Bine cunoscut în Amsterdam, toată lumea îl socotea un preot destoinic. Hainele lui negre, din stofă bună aveau o croială distinsă.

După ce se salutară, preotul îi spuse :

– Am vorbit cu Mendes da Costa, unul dintre cei mai buni cunoscători ai limbilor clasice, să te pregătească la latină şi greacă. Locuieşte în cartierul evreiesc. Te vei duce acolo luni după amiază la ora 3 pentru prima lecţie. Dar, înainte de toate, rostul vizitei mele este să te invit mîine la noi, la masa de duminică. Mătuşa ta, Wilhelmina, şi verişoara Kay sînt nerăbdătoare să te vadă.

– Cu multă plăcere. La ce oră să vin ?

– Noi luăm masa pe la 12, după ce termin slujba de dimineaţă.

– Te rog, transmite salutările mele familiei, spuse Vincent, în timp ce reverendul Stricker își lua pălăria sa neagră și manuscrisul.

– Pe mîine ! spuse unchiul lui și ieși.

2. KAY

Keizersgracht, strada pe care locuia familia Stricker, se găsea așezată într-unul din cele mai distinse cartiere din Amsterdam, și anume, pe cel de-al patrulea canal care pornea, în formă de potcoavă, din partea de sud a portului, ocolea centrul și se întorcea în port, venind dinspre nord.

Canalul era curat și limpede, mult prea central pentru a fi acoperit de *kroos*, ciudatul mușchi verde care, în cartierele mai sărace, așternuse de sute de ani un strat gros la suprafața apei.

Strada era mărginită de case solide, clădite într-un stil pur flamand, înguste, strîns lipite una de alta, de parcă erau un șir lung de oșteni puritani, stînd bățoși de gardă.

A doua zi, după ce ascultă predica unchiului Stricker, Vincent porni agale spre casa preotului. Soarele strălucitor topise norii cenușii care par să plutească veșnic pe cerul Olandei și, pentru scurt timp, văzduhul se limpezise.

Mai avea timp pînă la ora mesei și umbla alene, privind la bărcile împinse pe canal în sus, împotriva curentului. Erau șlepuri pîntecoase, lunguiețe, țuguiate la capete, cu scobituri adînci la mijloc, pentru încărcătura lor de nisip. De la pupă la proră erau întinse frînghii lungi, de care atîrnau rufele familiei. Tatăl înfigea o prăjină în noroi, o proptea zdravăn cu umărul și, opintindu-se, împingea barca, apoi cobora de-a-ndăratelea pasarela șerpuită, în timp ce barca aluneca sub el. Nevasta, o femeie greoaie, dolofană, cu fața îmbujorată, stătea neclintită la pupă și manevra cîrma grosolană de lemn. Copiii se jucau cu cîinele ; apăreau și dispăreau cînd sus pe punte, cînd în gaura cabinei care le servea drept locuință.

Casa reverendului Stricker era o clădire îngustă, tipic flamandă, împodobită cu ghirlande de arabescuri, și avea trei etaje și un turn înalt, terminat cu fereastra podului.

Pe această fereastră ieşea în afară o grindă cu un cîrlig lung de fier la capăt.

Mătuşa Wilhelmina îi ură bun venit şi-l conduse în sufragerie. Un portret al lui Calvin de Ary Scheffer [1] atîrna pe perete, iar pe bufet strălucea un serviciu de argint. Pereţii erau îmbrăcaţi în lemn de culoare închisă.

Ochii lui Vincent încă nu se obişnuiseră bine cu întunecimea camerei, cînd din umbră se desprinse o fată înaltă, mlădioasă, care-l întîmpină cu căldură.

– N-ai de unde să mă cunoşti, spuse ea cu o voce plăcută, caldă. Sînt verişoara dumitale, Kay.

Vincent luă mîna care-i fusese întinsă şi simţi din nou, după multe luni de zile, pielea catifelată şi caldă a unei femei tinere.

– Nu ne-am văzut niciodată, continuă fata pe acelaşi ton prietenos, şi mi se pare destul de curios... Eu am 26 de ani, şi dumneata trebuie să ai...

Vincent o privea tăcut. Îi trebuiră mai multe clipe pînă să-şi dea seama că se cuvenea un răspuns.

– Douăzeci şi patru, mai tînăr ca dumneata, rosti el repezit, cu o voce stridentă şi aspră, ca să-şi repare necuviinţa.

– Da. Dacă stau să mă gîndesc, nu e chiar aşa de ciudat. Dumneata n-ai venit niciodată la Amsterdam, şi eu n-am fost niciodată în Brabant. Dar văd că nu mă port ca o adevărată gazdă. Nu vrei să iei loc ?

Vincent se aşează pe marginea unui scaun tare. Uneori, printr-o ciudată metamorfoză, se preschimba brusc dintr-un ţărănoi necioplit şi stîngaci într-un om de lume, curtenitor.

– Mama a vrut adesea să te invite la noi, se auzi el spunînd. Cred că Brabantul ţi-ar plăcea. Ţinutul e foarte pitoresc.

– Ştiu. Mătuşa Anna mi-a scris şi m-a poftit de mai multe ori. Va trebui să răspund invitaţiei cît de curînd.

– Da, întări el, trebuie.

Numai un colţ îndepărtat din mintea lui o auzea şi-i răspundea. Tot restul îi sorbea frumuseţea cu setea lacomă a

[1] *Ary Scheffer* (1795—1858), pictor de origine olandeză. Reprezentant al unei picturi sentimentale, pietiste şi chiar mistice, exprimate cu mijloacele limbajului academist.

omului care se adăpase prea mult la izvorul singurătății. Kay avea trăsăturile viguroase ale femeii olandeze, dar rotunjite, șlefuite pînă la gingășie. Părul ei, nici blond ca paiul, nici roșcovan ca al olandezelor, era un amestec ciudat în care jarul unei nuanțe se îmbina cu aurul celeilalte într-o strălucire luminoasă și mîngîietoare. Își ferise pielea de soare și de vînt ; albul bărbiei se pierdea în trandafiriul obrajilor cu o iscusință demnă de un pictor flamand. Ochii, de un albastru adînc, ardeau de bucuria vieții, pe care gura, rotundă, plină, ușor întredeschisă, părea oricînd gata s-o primească și s-o dăruie.

Băgă de seamă tăcerea lui Vincent și-l întrebă :

– La ce te gîndești, vere ? Pari cufundat în gînduri.

– Mă gîndeam că lui Rembrandt i-ar fi plăcut să te picteze.

Kay rîse adînc, cu dulceață în glas.

– Parcă lui Rembrandt îi plăcea să picteze numai femei bătrîne și urîte, nu-i așa ?

– Nu, răspunse Vincent. A pictat bătrîne frumoase, femei sărace sau, într-un fel, nefericite, dar pe care suferința le înnobila.

Pentru întîia oară Kay îl privi atentă pe Vincent. Își aruncase ochii doar în treacăt asupra lui cînd intrase și nu observase la el decît ciufuL de păr roșcat și fața cam greoaie. Acum remarcă gura cărnoasă, ochii adînciți, arzători, fruntea înaltă, simetrică a neamului Van Gogh și bărbia puternică, ușor avîntată înainte.

– Iartă-mă, am spus o prostie, murmură ea aproape în șoaptă. Înțeleg ce spui despre Rembrandt. Cînd zugrăvește bătrînii aceia cu fața aspră, pe care sînt întipărite suferința și înfrîngerea, el scoate la iveală esența frumuseții. Nu-i așa ?

– Despre ce discutați voi atît de serios, copii ? întrebă reverendul Stricker din ușă.

– Am făcut cunoștință, răspunse Kay. De ce nu mi-ai spus că am un văr atît de drăguț ?

După puțin timp intră în cameră un bărbat zvelt, cu un zîmbet degajat și un foarte plăcut fel de a fi. Kay se ridică și-l sărută drăgăstos.

– Vere Vincent, acesta e soțul meu, *mijnheer* [1] Vos.

[1] Domnul (în lb. olandeză).

Se întoarse apoi, după cîteva clipe, cu un băieţaş de vreo doi ani, un copil vioi, cu păr cînepiu, cu faţă visătoare şi ochi albaştri ca ai ei. Kay se aplecă şi ridică băiatul, iar Vos îi cuprinse pe amîndoi cu braţele.

– Vrei să stai la masă lîngă mine, Vincent ? îl întrebă mătuşa Wilhelmina.

În faţa lui Vincent stătea Kay, avîndu-l în stînga pe Vos, iar în dreapta pe Jan, cocoţat pe nişte perne. Acum, cînd soţul ei era acasă, uitase de Vincent. Culoarea obrajilor i se aprinsese. La un moment dat, cînd soţul îi spuse ceva în şoaptă, se întinse sprintenă înspre el şi-l sărută.

Undele iubirii celor doi se răspîndiseră parcă pînă la el, învăluindu-l. Pentru prima oară după duminica aceea tristă, vechea durere pricinuită de Ursula ţîşni din nou la suprafaţă, de undeva, dintr-un ungher tainic de suflet, năpădindu-i în întregime mintea şi trupul. Mica familie din faţa lui, atît de unită prin calda lor iubire, îl făcu să înţeleagă că, în tot timpul acestor luni de viaţă searbădă, fusese însetat, crîncen însetat de dragoste, şi că era vorba de o sete care nu se putea potoli uşor.

3. UN PREOT DE ŢARĂ ÎMBICSIT

Vincent se scula în fiecare dimineaţă înainte de răsăritul soarelui şi citea din *Biblie*. Pe la ora 5, cînd se ivea soarele, se ducea la fereastra care dădea spre şantierul naval şi privea şirurile de muncitori ce intrau pe poartă – o linie lungă, şerpuitoare de siluete negre. Vaporaşele pluteau încoace şi încolo pe Zuiderzee ; în depărtare, lîngă satul de peste Y [1], se zăreau corăbii cu pînze cafenii lunecînd cu repeziciune.

După ce soarele răsărea de-a binelea, risipind pîcla care mai stăruia pe grămezile de cherestea, Vincent se îndepărta de la fereastră, mînca o bucată de pîine uscată, bea un pahar de bere şi apoi, vreme de şapte ore, se lupta cu latina şi greaca.

După patru sau cinci ceasuri de încordare îşi simţea capul greu ; tîmplele îi zvîcneau şi gîndurile i se încîlceau.

[1] Golf în Zuiderzee ; desparte provinciile din nordul Olandei de cele din sud

Nu-şi dădea seama cum va fi în stare să ducă la bun sfîrşit acest studiu arid, care cerea stăruinţă şi încordare, după anii din urmă, în care nu avusese decît preocupări artistice. Îngrămădea în minte de-a valma reguli gramaticale pînă cînd soarele aluneca pe boltă spre asfinţit şi venea ceasul să plece la Mendes da Costa, la lecţie. Îndreptîndu-se într-acolo, obişnuia să treacă de-a lungul Buitenkantului, înconjura capela Oudezyds şi biserica veche, străbătînd străzi întortocheate, pe care se găseau multe chioşcuri cu reproduceri, gravuri şi litografii.

Mendes îi amintea lui Vincent de *Imitaţia lui Crist* de Ruyperez. Era tipul clasic de evreu, cu ochi adînci, cavernoşi, cu o figură spiritualizată, prelungă şi suptă, şi cu o barbă moale, ascuţită, ca a celor dintîi rabini. O atmosferă stătută şi apăsătoare stăruia în cartierul evreiesc spre mijlocul după-amiezii. Vincent, îndopat cu şapte ore de greacă şi latină şi cu multe altele de istorie şi gramatică olandeză, se apuca să-i vorbească lui Mendes despre litografii. Într-o zi îi aduse profesorului studiul pentru *Botezul* de Maris.

Mendes apucă *Botezul* între degetele lui osoase, subţiate spre vîrf, privindu-l în pulberea aurie a razelor ce pătrundeau prin fereastra înaltă.

– E bun, spuse cu vocea lui gîjîită. Izbuteşte să redea ceva din spiritul universal al religiei.

Vincent simţi pe loc că-l părăseşte oboseala. Se avîntă într-o descriere însufleţită a artei lui Maris. Mendes clătină imperceptibil din cap. Reverendul Stricker îi plătea bani grei ca să-l pregătească pe Vincent la latină şi greacă.

– Vincent, spuse el liniştit, Maris e foarte interesant, dar timpul trece şi am face mai bine să continuăm lecţia, ce zici ?

Vincent înţelese. În drum spre casă, după cele două ore de studiu, obişnuia să se oprească în faţa curţilor şi să-i privească la lucru pe cioplitorii în lemn, pe dulgheri şi pe cei ce aprovizionau vapoarele cu alimente. Putea să zărească în cîte o pivniţă mare de vinuri, prin uşile larg deschise, oameni care alergau încoace şi încolo, cu lumînări în mînă, pe sub bolta întunecoasă.

Unchiul Jan plecă pentru o săptămînă la Helvoort. Ştiindu-l pe Vincent singur în casa cea mare din spatele şan-

tierului naval, Kay şi Vos trecură într-o după-amiază, tîrziu, să-l poftească la cină.

– Ar trebui să treci pe la noi în fiecare seară pînă se întoarce unchiul Jan, îi spuse Kay. Iar mama ar dori să iei masa cu noi în fiece duminică, după slujbă.

După ce terminau masa, ai casei jucau cărţi. Vincent, care nu ştia să joace, se aşeza într-un colţ liniştit şi citea *Istoria cruciadelor* de Auguste Gruson. Din ungherul lui putea s-o privească în voie pe Kay, urmărindu-i toate nuanţele zîmbetului fugar, aţîţător. O dată Kay se sculă de la masă şi veni lîngă el.

– Ce citeşti, vere Vincent ? întrebă.

El îi răspunse arătîndu-i cartea. Apoi adăugă :

– E o cărţulie frumoasă, aş putea spune că e scrisă cu simţirea lui Thys Maris.

Kay zîmbi. El făcea adeseori astfel de apropieri literare neobişnuite.

– De ce Thys Maris ? întrebă ea.

– Citeşte, să vezi dacă nu-ţi aminteşte o pînză de Maris. Uite aici, unde e descris un castel vechi pe o stîncă, cu păduri de toamnă scăldate în lumina amurgului, iar în prim-plan ogoare negre şi un ţăran care ară cu un cal alb.

În timp ce Kay citea, Vincent îi aduse un scaun. Cînd îl privi, ochii ei albaştri erau umbriţi, îngînduraţi.

– Da, spuse ea, e întocmai ca într-un tablou de Maris. Scriitorul şi pictorul folosesc mijloace diferite, proprii artei fiecăruia, dar exprimă acelaşi gînd.

Vincent luă cartea şi-şi plimbă cu nerăbdare degetul de-a lungul paginii.

– Uite, rîndul ăsta poţi să-l găseşti tot atît de bine la Michelet [1] sau la Carlyle [2].

– Ştii, vere dragă, pentru un om care şi-a petrecut atît de puţine ore prin şcoli, eşti uimitor de citit. Şi acum citeşti atît de mult ?

---

[1] *Jules Michelet* (1798—1874), istoric burghez de opinii liberale. A scris o *Istorie a Franţei* şi o *Istorie a Revoluţiei Franceze* într-un stil plin de lirism şi culoare.

[2] *Thomas Carlyle* (1795—1881), istoric şi scriitor reacţionar englez ; a făcut, mai cu seamă în lucrările sale de istorie, elogiul individualităţii excepţionale.

– Nu. Mi-ar plăcea, dar nu pot. Deşi, de fapt, n-ar trebui să tînjesc atîta după asta, căci în cuvîntul lui Cristos poţi găsi orice lucru mai bine şi mai frumos spus decît în orice altă carte.

– O, Vincent, strigă Kay sărind în picioare, cuvintele astea nu ţi se potrivesc de loc !

Vincent făcu ochii mari.

– Deşi tata spune că ar trebui să te concentrezi şi să nu te gîndeşti de loc la astfel de lucruri, totuşi eu te găsesc mult mai atrăgător cînd îl descoperi pe Thys Maris în *Istoria cruciadelor* decît atunci cînd vorbeşti ca un preot de ţară îmbîcsit.

Vos se apropie şi spuse :

– E rîndul tău să joci, Kay.

Kay îşi împlîntă o clipă privirea în cărbunii vii, arzători de sub sprîncenele stufoase ale lui Vincent, apoi îl luă de braţ pe soţul ei şi se alătură celorlalţi, la joc.

4. LATINA ŞI GREACA

Mendes da Costa ştia că lui Vincent îi place să stea de vorbă cu el despre lucrurile cele mai felurite ale vieţii, aşa că, de cîteva ori pe săptămînă, după ce se termina lecţia, născocea fel de fel de motive ca să-l poată însoţi înapoi spre oraş.

O dată îl duse pe Vincent într-un cartier deosebit al oraşului, în mahalaua care se întindea de la Leidsche Poort, lîngă Vondel Park, pînă la gara olandeză. Era foarte populat, şi casele mărunte, cu cîte-un petic de grădină, ale muncitorilor se înghesuiau alături de fabricile de cherestea. Nenumărate canale înguste străbăteau această parte a oraşului.

– Trebuie să fie minunat să fii preot într-un cartier ca acesta, spuse Vincent.

– Da, răspunse Mendes în timp ce-şi umplea pipa şi-i trecea lui Vincent punga conică de tutun, aceşti oameni au nevoie de sprijin şi dragoste mai mult decît prietenii noştri din oraş.

Tocmai treceau peste un podeţ de lemn care părea desprins dintr-un peisaj japonez. Vincent se opri.

– Ce vrei să spui, *mijnheer ?*

– Muncitorii aceştia, continuă Mendes cu o uşoară mişcare ocrotitoare a braţului, duc o viaţă grea. Dacă se îmbolnăvesc, de obicei n-au bani pentru doctor. Trăiesc de azi pe mîine din munca lor – şi nu e o muncă uşoară. Casele lor, după cum vezi, sînt mici şi sărăcăcioase ; mizeria îi paşte la tot pasul. Au încheiat cu viaţa un tîrg păgubos şi poate că numai credinţa în dumnezeu ar putea să-i mai aline.

Vincent îşi aprinse pipa şi aruncă chibritul în micul canal de sub el.

– Şi oamenii ceilalţi, cei din oraş ?...

– Ei sînt bine îmbrăcaţi, au situaţii sigure, bani puşi la o parte pentru vremuri grele. Cînd se gîndesc la dumnezeu, îl văd ca pe un bătrîn în plină prosperitate, mulţumit de sine pentru felul minunat în care merg treburile pe pămînt.

– Pe scurt, spuse Vincent, sînt cam mărginiţi ?

– Doamne fereşte ! strigă Mendes. Eu n-am spus niciodată asta.

– Nu, eu am spus-o.

În seara aceea Vincent îşi deschise cărţile de greacă, apoi rămase mult timp cu privirea pironită pe peretele din faţă. Îşi aminti de mahalalele nenorocite din Londra, de sărăcia cumplită şi de suferinţa de acolo ; îşi aminti de dorinţa lui de a se face predicator ca să-i ajute pe aceşti oameni sărmani. În minte îi veni deodată imaginea bisericii unchiului Strícker. Parohia era prosperă, enoriaşii fiind oameni cu stare, simţitori la lucrurile frumoase pe care le oferea viaţa şi gata să şi le însuşească. Predicile unchiului Stricker erau bine alcătuite şi încurajatoare, dar cine din parohie avea nevoie de încurajare ?

Trecuseră şase luni de cînd sosise la Amsterdam şi începea, în sfîrşit, să înţeleagă că munca încordată nu putea fi decît o palidă înlocuitoare a unei înclinaţii adevărate spre studiu. Împinse la o parte cărţile de greacă şi deschise algebra. Pe la miezul nopţii unchiul Jan intră în cameră.

– Am văzut lumină pe sub uşă, Vincent, spuse viceamiralul, şi paznicul mi-a spus că te-a zărit plimbîndu-te pe şantier, azi-dimineaţă la 4. La urma urmei, cîte ore lucrezi pe zi ?

– Depinde, răspunse Vincent, între optsprezece şi douăzeci.

– Douăzeci ! Unchiul Jan clătină din cap. Dezamăgirea se putea citi foarte bine pe faţa lui. Viceamiralul nu putea să se împace cu ideea unui eşec în familia Van Gogh. Dar, Vincent, nu e firesc să ai nevoie chiar de atîtea ore de studiu !

– Trebuie să-mi termin temele, unchiule.

Unchiul Jan îşi ridică sprîncenele stufoase.

– Bine, bine, fireşte, să le termini... Dar... Eu le-am făgăduit părinţilor tăi să-ţi port de grijă. Acum fă, te rog, bine şi du-te la culcare, şi altă dată să nu mai lucrezi pînă la orele astea.

Vincent împinse la o parte exerciţiile. N-avea nevoie de somn, n-avea nevoie de iubire, nici de ocrotire şi nici de plăceri. În schimb, avea nevoie să înveţe latina şi greaca, algebra şi gramatica, ca să poată trece examenele, să intre la universitate, să se facă preot, şi astfel să fie de vreun folos pe pămînt.

5. MENDES DA COSTA

Prin mai, abia după un an de la sosirea la Amsterdam, începu să-şi dea seama că, pînă la urmă, lipsa lui de înclinare pentru studiul pur teoretic îl va doborî. Aceasta nu era numai constatarea unui fapt, ci şi recunoaşterea unei înfrîngeri. Ori de cîte ori o parte din creierul lui încercase să recunoască acest adevăr, cealaltă parte îl respinsese şi căutase să-l dezmintă, cufundîndu-se într-o muncă istovitoare.

Dacă n-ar fi fost decît munca grea şi vădita lui nepotrivire cu ea, încă n-ar fi fost atît de neliniştit. Dar întrebarea care-l chinuia zi şi noapte era : voia într-adevăr să devină un popă onorabil şi dibaci ca unchiul său Stricker? Dar ce s-ar alege atunci de ţinta vieţii lui – ajutorarea săracilor, bolnavilor, oropsiţilor – dacă încă cinci ani de aci înainte va trebui să se ocupe numai de declinări şi de formule ?

La sfîrşitul unei după-amieze de mai, după ce-şi terminase lecţia cu Mendes, Vincent spuse :

– *Mijnheer* da Costa, n-aţi vrea să faceţi o plimbare cu mine ?

Mendes simţise frămîntarea care creştea în Vincent, ghicise că tînărul ajunsese la clipa cînd trebuia luată o hotărîre.

– Da, chiar mă gîndeam să fac o mică plimbare. Aerul e foarte proaspăt după ploaie. Te însoţesc cu plăcere.

Îşi înfăşură de mai multe ori un fular de lînă în jurul gîtului şi-şi luă o haină neagră cu guler înalt. Ieşiră în stradă, trecură pe lîngă sinagoga în care cu peste două secole în urmă fusese excomunicat Baruch Spinoza [1] şi, cîteva case mai departe, prin faţa vechii locuinţe a lui Rembrandt, din Zeestraat.

– A murit în sărăcie şi umilinţă, spuse Mendes pe un ton obişnuit, în timp ce treceau pe lîngă casă.

Vincent îi aruncă o privire în fugă. Mendes avea darul de a pătrunde în miezul unei probleme chiar înainte de a i-o fi înfăţişat. Era deosebit de sprinten la minte. Lucrurile pe care le spunea păreau să fi fost temeinic cumpănite în adîncurile nebănuite ale judecăţii lui. Vincent făcea o comparaţie între el şi cei doi unchi ai lui, Jan şi Stricker. Cînd discuta cu ei, cuvintele se loveau parcă de un zid care le răsfrîngea curînd înapoi, sub forma obişnuită a unui „da !" sau a unui „nu !". Mendes însă, înainte de a da un răspuns, cumpănea gîndul pe care i-l împărtăşea celălalt, cufundîndu-l în fîntîna adîncă a înţelepciunii lui.

– Şi totuşi, n-a murit nefericit, spuse Vincent.

– Nu, răspunse Mendes, Rembrandt s-a realizat din plin şi şi-a dat seama pe de-a-ntregul de propria-i valoare. De altfel, a fost singurul om din vremea lui care a recunoscut această valoare.

– Şi faptul că şi-a cunoscut singur valoarea i-o fi fost oare de ajuns ? Dar dacă pînă la urmă n-ar fi fost aşa cum credea el şi nerecunoaşterea publică s-ar fi dovedit îndreptăţită ?

– Părerea oamenilor n-avea nici o importanţă pentru el. Rembrandt simţea că trebuie să picteze. Dacă picta bine sau rău, îi era totuna ; pictura a fost substanţa din care şi-a plămădit personalitatea şi care i-a oferit sprijin moral.

[1] *Baruch* (Benedict) *Spinoza* (1632—1677), filozof olandez materialist şi ateu ; ideolog al păturilor democratice ale burgheziei.

Una din trăsăturile cele mai importante ale artei, Vincent, stă în putința pe care i-o dă artistului de a-și realiza propria personalitate. Rembrandt a înfăptuit ceea ce știa că este menirea lui ; asta i-a justificat existența. Chiar dacă arta lui ar fi fost lipsită de valoare, el tot ar fi fost de o mie de ori mai răsplătit de viață decît dacă s-ar fi lepădat de menirea lui și ar fi devenit cel mai bogat negustor din Amsterdam.

– Înțeleg.

– Faptul că opera lui Rembrandt aduce azi bucurie întregii lumi nu mai înseamnă nimic pentru el, continuă Mendes, urmărindu-și parcă un gînd al său. Totuși, pînă cînd a închis ochii, viața i-a fost plină și izbutită, chiar dacă necazurile l-au împins în groapă. Așa s-a încheiat cartea vieții lui, o carte de toată frumusețea. Ceea ce a contat pentru el a fost calitatea stăruinței și devotamentului față de propriul ideal, și nu calitatea picturii sale.

Se opriră să privească oamenii care încărcau căruțele cu nisip lîngă Y, apoi trecură prin mai multe străzi înguste, cu grădini îmbrăcate în iederă.

– Dar cum poate ști un tînăr dacă și-a ales bine calea, *mijnheer ?* El e încredințat că ar trebui să facă un anumit lucru în viața lui și numai acel lucru. Dar dacă după aceea descoperă că nu i se potrivește de loc?

Mendes își ridică bărbia ascunsă în gulerul hainei. Ochii negri îi scînteiau.

– Privește, Vincent, norii aceia cenușii care s-au împurpurat în asfințit.

Ajunseră în port. Catargele vapoarelor, șirul de case vechi și pomii de pe chei se profilau în lumina roșietică, și întreaga priveliște se oglindea în Zee. Mendes își umplu pipa și-i trecu punga de hîrtie lui Vincent.

– Mulțumesc, pipa mea e aprinsă, *mijnheer.*

– A, da, așa e. Vrei să ne plimbăm pe lîngă dig, spre Zeeburg ? În partea aceea e cimitirul evreiesc și am putea să ne așezăm o clipă lîngă locul unde odihnesc ai mei.

Umblau în tăcere, ca doi prieteni, iar vîntul le spulbera fumul peste umeri.

– De nimic nu poți fi sigur pentru toată viața, Vincent, spuse Mendes. Tot ce poți face este să ai curajul și puterea să încerci ceea ce crezi că e bine. Se poate întîmpla să iasă

prost, dar cel puțin ai conștiința că ai încercat să realizezi ceva, și ăsta e lucrul cel mai de seamă. Trebuie să ne călăuzim după cele mai bune impulsuri ale rațiunii și apoi să lăsăm ca domnul să judece rezultatul final. Dacă ești hotărît în această clipă să-l slujești într-un fel sau altul pe creatorul nostru, atunci această credință trebuie să-ți fie singura călăuză în viitor. Nu trebuie să-ți fie teamă să te încrezi în ea.

– Crezi că sînt în stare ?

– Să-l slujești pe dumnezeu ? Mendes se uită la el, și un zîmbet reținut îi flutură pe buze.

– Nu. Vreau să spun, în stare să devin un preot învățat, ca cei pe care-i promovează universitatea.

Mendes nu voia să discute despre cazul lui Vincent în speță. Voia să abordeze doar chestiuni generale și să-l lase pe băiat să ia singur o hotărîre.

Ajunseră între timp la cimitirul evreiesc. Era foarte modest, plin de pietre funerare vechi cu inscripții în ebraică, printre care creșteau ici și colo smocuri de iarbă înaltă, de un verde-închis, și tufe de soc. Lîngă locul de veci al familiei da Costa se afla o bancă de piatră, pe care se așezară. Vincent scoase pipa din gură și o lăsă să se stingă. La ora aceea de seară cimitirul era pustiu și învăluit într-o liniște pe care n-o tulbura nici un freamăt.

– Orice om are o forță proprie, Vincent, o însușire specifică lui, spuse Mendes, privind mormintele în care odihneau părinții lui și, dacă ține seama de ea, orice-ar face, va ieși bine pînă la urmă. Dacă te-ai fi ocupat mai departe de artă, forța de caracter care te face să fii așa cum ești te-ar fi ajutat să izbutești în meserie. Același lucru se poate spune și despre cariera dumitale de profesor. Într-o bună zi te vei realiza din plin, indiferent de calea pe care ți-ai alege-o.

– Și dacă aș pleca din Amsterdam, renunțînd la această carieră de preot cu titlu universitar ?

– N-are nici o importanță. Ai să te întorci la Londra ca predicator, sau ai să lucrezi într-o prăvălie, sau ai să fii țăran în Brabant. Orice vei face, ai să faci bine. Am simțit calitatea plămadei tale, din care va ieși pînă la urmă un om adevărat. Știu că e o plămadă bună. O să ți se pară, poate, de multe ori în viață că ai dat greș. Dar în cele din

urmă vei izbuti să te realizezi pe tine însuți și, în acest chip, îți vei simți viața împlinită.

– Îți mulțumesc, *mijnheer* da Costa. Mi-e de mare folos ceea ce-mi spui.

Pe Mendes îl străbătu un fior. Banca de piatră era rece și soarele pierise în mare. Se ridică.

– Vrei să mergem, Vincent ?

6. ÎN CE CONSTĂ FORȚA CEA MARE ?

În ziua următoare înserarea îl găsi pe Vincent la fereastra care dădea spre șantier. Aleea scurtă de plopi cu siluete delicate și ramuri subțiri se profila grațios pe cerul cenușiu de seară.

„Dacă nu sînt bun pentru studiul teoretic, își spuse Vincent, înseamnă, oare, că nu pot fi de nici un folos pe lume? La urma urmei, ce-au a face greaca și latina cu iubirea de aproapele nostru ?"

Jos, unchiul Jan își făcea obișnuita-i inspecție pe șantier. Vincent zărea în depărtare catargele corăbiilor din docuri. În față era vasul-amiral „Atjeh", negru în întregime, înconjurat de monitoare roșii și cenușii.

„Ceea ce mi-am dorit într-una a fost să-l slujesc pe dumnezeu cu fapta, nu să desenez triunghiuri și cercuri. Nu m-am gîndit niciodată să am o biserică mare și să țin predici alese. Simt că aparțin celor umili și în suferință. ACUM, ȘI NU PESTE CINCI ANI !"

Chiar atunci se auzi clopotul sunînd, și șuvoiul de lucrători începu să se reverse spre poartă, în timp ce lampagiul veni să aprindă felinarul șantierului. Vincent plecă de la fereastră.

Își dădea seama că atît tatăl lui, cît și unchiul Jan și unchiul Stricker cheltuiseră o mulțime de timp și de bani cu el în anul din urmă. Dacă se lăsa de învățătură, toată această cheltuială se putea socoti pe de-a-ntregul irosită.

Dar cine era de vină ? Dinspre partea lui, își dăduse toată silința. Mai mult de douăzeci de ore pe zi nu putea să lucreze. Se pare că nu era făcut de loc pentru această viață de studiu. Sau poate că începuse prea tîrziu. Dar dacă ar pleca mîine ca predicator, muncind cu devotament

pentru oameni, ar mai însemna oare aceasta o înfrîngere? Dacă ar îngriji de bolnavi, i-ar încuraja pe cei osteniţi, i-ar mîngîia pe păcătoşi şi i-ar aduce pe calea bună pe cei necredincioşi tot înfrîngere ar însemna?

Familia i-ar răspunde că da. I-ar spune că nu e în stare să facă nimic, niciodată, că e nerecunoscător şi lipsit de merite, oaia rătăcită a familiei Van Gogh.

„Orice ai să faci, spusese Mendes, ai să faci bine. În cele din urmă, vei izbuti să te realizezi pe tine însuţi, şi asta te va face să-ţi simţi viaţa împlinită."

Kay, care înţelegea totul, nu întîrziase să descopere în el sămînţa unui preot cu vederi înguste. Da, un preot îmbîcsit, asta ar deveni dacă ar rămîne la Amsterdam, unde adevărata lui chemare se făcea din zi în zi mai slab auzită. Îşi cunoştea limpede menirea în lume, şi Mendes îi dăduse curaj să plece. Familia îl va dispreţui, dar asta părea să nu mai aibă nici o importanţă. La urma urmei, renunţarea la poziţia lui însemna o jertfă destul de mică adusă lui dumnezeu.

Îşi strînse lucrurile în grabă şi ieşi din casă fără să-şi ia rămas bun.

7. ŞCOALA DE EVANGHELIZARE

Comitetul belgian de evanghelizare, compus din reverenzii van den Brink, de Jong şi Pietersen, înfiinţase o şcoală la Bruxelles unde învăţătura urma să fie gratuită, studenţii trebuind să plătească doar o mică sumă pentru casă şi întreţinere. Vincent se prezentă, şi comitetul îl primi ca elev.

– După trei luni, spuse reverendul Pietersen, vei fi numit undeva în Belgia.

– Asta... dacă reuşeşte, adăugă răspicat reverendul de Jong, întorcîndu-se către Pietersen.

În tinereţe, de Jong îşi pierduse degetul mare în mecanismul unei maşini, şi asta îl îndreptase spre teologie.

– Ceea ce se cere în munca unui evanghelist, *monsieur* Van Gogh, i se adresă reverendul van den Brink, este priceperea de a ţine predici simple şi atrăgătoare pentru oamenii din popor.

Reverendul Pietersen ieşi împreună cu Vincent din biserica unde avusese loc întrevederea şi, luîndu-l de braţ, păşiră împreună în lumina orbitoare a soarelui bruxellez.

– Îmi pare bine că ai venit la şcoala noastră, băiete, începu el. E multă treabă de făcut în Belgia şi, judecînd după entuziasmul dumitale, aş spune că eşti cît se poate de nimerit s-o duci la bun sfîrşit.

Vincent nu ştia ce-l încălzeşte mai mult, soarele fierbinte sau neaşteptata bunăvoinţă a reverendului. Mergeau pe stradă, printre casele înalte de şase etaje care se ridicau drepte ca pereţii unei prăpastii, iar Vincent se căznea să găsească un răspuns. Reverendul Pietersen se opri.

– Aici te las, spuse. Iată cartea mea de vizită ; cînd ai o seară liberă, vino pe la mine. O să-mi facă plăcere să stăm puţin de vorbă.

Erau doar trei elevi, cu Vincent cu tot, la şcoala de evanghelizare. De pregătirea lor se ocupa master Bokma, un omuleţ bine legat, cu o faţă atît de scobită, încît un fir cu plumb, lăsat să atîrne de la frunte pînă la bărbie, nu i-ar fi atins nasul sau buzele.

Colegii lui Vincent erau doi băieţi de la ţară, fiecare în vîrstă de nouăsprezece ani. Cei doi deveniră imediat buni prieteni şi, parcă pentru a-şi lega şi mai strîns prietenia, făcură din Vincent ţinta batjocurii lor.

– Scopul meu, spusese Vincent unuia dintre ei, la început, cînd încă nu le cunoştea gîndurile, este să mă umilesc, *mourir à moi-même* [1].

De atunci, de cîte ori îl găseau luptîndu-se să înveţe pe dinafară o predică în franţuzeşte, sau chinuindu-se cu vreo carte greoaie, îl întrebau :

– Ce faci, Van Gogh, te anihilezi ?

Dar cel mai rău o ducea cu master Bokma. Acesta voia să facă din ei buni oratori. În fiecare seară, acasă, trebuiau să pregătească o predică pe care s-o rostească a doua zi în clasă. Cei doi băieţi ticluiau tirade curgătoare, tinereşti, şi le recitau cu uşurinţă. Vincent lucra cu încetineală la predicile lui, punîndu-şi tot sufletul în fiecare rînd. Simţea adînc tot ce trebuia să spună, dar cînd se ridica, la seminar, cuvintele îi veneau anevoie.

[1] În sensul : să mă anihilez, să nu mai exist (în lb. franc.).

– Eu nu ştiu, Van Gogh, îl întrebă Bokma, cum te gîndeşti să devii predicator cînd nici nu eşti în stare să vorbeşti ca lumea !? Cine-o să te-asculte ?

Dar furia lui Bokma nu mai cunoscu margini cînd Vincent refuză cu hotărîre să-şi prezinte predicile *ex tempore* [1]. Trudea pînă tîrziu noaptea ca să dea compunerilor lui cît mai mult înţeles, scriind fiecare cuvînt într-o franceză migălită şi clară. A doua zi, în clasă, cei doi băieţi vorbeau înaripat despre Isus Cristos şi despre mîntuire, aruncîndu-şi cel mult o dată sau de două ori ochii pe notiţe, în timp ce Bokma dădea din cap în semn de aprobare. Apoi venea rîndul lui Vincent. Îşi aşeza foile în faţă şi începea să citească. Bokma nici nu voia să-l asculte.

– Aşa vă învăţa la Amsterdam ? Să ştii, Van Gogh, nimeni n-a părăsit seminarul meu fără să poată vorbi *ex tempore,* la comandă, reuşind să-şi emoţioneze auditorii.

Vincent încerca, dar nu izbutea să-şi amintească ideile în înlănţuirea lor, aşa cum le aşternuse pe hîrtie cu o noapte înainte. Colegii rîdeau pe faţă de încercările lui şovăitoare, şi Bokma rîdea împreună cu ei. După anul petrecut la Amsterdam, nervii lui Vincent erau rău zdruncinaţi.

– Master Bokma, spuse el, am să-mi rostesc predicile cum cred de cuviinţă. Socotesc că munca mea nu e rea şi refuz să accept insultele dumneavoastră.

Bokma se consideră jignit.

– Ai să faci cum îţi spun, urlă el, sau nu te mai primesc la curs.

Din clipa aceea lupta dintre ei deveni făţişă. Vincent compunea de patru ori mai multe predici decît i se cerea, căci, neputînd dormi, n-avea nici un rost să se mai ducă la culcare. Nu mai avea poftă de mîncare, slăbise şi îşi ieşea din sărite pentru orice fleac.

În luna noiembrie fu chemat la biserică, să se prezinte în faţa comitetului, ca să-şi primească numirea. Aşadar, în cele din urmă, învinsese toate piedicile ; se simţea istovit, dar plin de mulţumire. La sosirea lui, cei doi colegi se şi aflau acolo. Cînd intră Vincent, reverendul Pietersen nu-şi ridică privirea, în schimb Bokma se uită la el cu o licărire răutăcioasă în ochi.

[1] Pe nepregătite.

Reverendul de Jong îi felicită pe băieţi pentru străduinţa lor încununată de succes şi le dădu numirile, la Hoogstraeten şi Etiehove. Cei doi plecară braţ la braţ.

– Domnule Van Gogh, i se adresă de Jong, comitetul nu s-a încredinţat că eşti pregătit pentru a împărtăşi oamenilor cuvîntul domnului. Îmi pare rău că trebuie s-o spun, dar pentru dumneata n-avem nici o numire.

După un timp, care i se păru o veşnicie, Vincent întrebă :

– Ce-a fost greşit în munca mea ?

– Ai refuzat să te supui autorităţii. Cea dintîi regulă a bisericii noastre este supunerea deplină. În afară de asta, n-ai izbutit să înveţi a vorbi *ex tempore*. Profesorul dumitale socoteşte că nu eşti încă apt pentru a predica.

Vincent se uită la reverendul Pietersen, dar prietenul lui privea ţintă pe fereastră.

– Atunci ce-mi rămîne de făcut ? întrebă el fără să se adreseze cuiva anume.

– Dacă vrei, poţi să repeţi cursurile încă şase luni, răspunse van den Brink. Poate că la sfîrşitul acestui răstimp...

Vincent îşi privi cu luare-aminte ghetele grosolane, cu botul pătrat, şi băgă de seamă că pielea începuse să se crape. Apoi, pentru că nu găsi nimic de spus, se întoarse şi părăsi biserica în tăcere.

Trecu repede pe străzile oraşului şi se trezi în Laeken. Fără să ştie de ce umbla, o luă pe drumul docherilor, pe lîngă atelierele care zumzăiau de zarva muncii. În curînd lăsă în urmă casele şi se trezi în cîmp deschis. Un cal alb, bătrîn, descărnat, istovit de trudă, stătea aproape nemişcat. Locul era pustiu, părăsit. Pe pămînt zăcea o ţeastă şi, ceva mai încolo, un schelet albit de cal, în faţa colibei unui om care jupuia pielea dobitoacelor.

O vagă simţire se trezi în inima lui, luptînd cu amorţirea care-l cuprinsese. Pierdut, începu să se scotocească prin buzunar, după pipă. O aprinse, dar îi păru că are un gust ciudat de amar. Se aşează pe un buştean. Bătrînul cal alb se apropie şi-şi frecă botul de spatele lui. Vincent se întoarse şi mîngîie gîtul descărnat al animalului.

După o vreme gîndul la dumnezeu îi încolţi din nou în minte şi se simţi uşor alinat : „Isus a fost liniştit în timpul furtunii, îşi spuse. Nici eu nu sînt singur, căci dumnezeu

nu m-a părăsit. Într-o zi voi găsi, într-un fel sau într-altul, calea să-l slujesc."

Cînd se întoarse acasă, îl găsi pe reverendul Pietersen aşteptîndu-l.

– Am venit să te poftesc la mine, îi spuse.

O porniră pe străzi înţesate de muncitori care se îndreptau spre casă, unde-i aştepta cina. Reverendul vorbea într-una despre fel de fel de lucruri, ca şi cînd nu se întîmplase nimic. Vincent auzea fiecare cuvînt pe care-l rostea Pietersen cu o claritate dureroasă. Reverendul îl conduse în camera din faţă, care fusese transformată în atelier de pictură. Pe pereţi atîrnau cîteva acuarele şi într-un colţ se vedea un şevalet.

– O, spuse Vincent, pictaţi ! Nu ştiam.

Pietersen rămase încurcat.

– Nu sînt decît un amator, spuse el. Desenez puţin în timpul liber, ca să mă recreez. Dar, dac-aş fi în locul dumitale, n-aş pomeni de asta confraţilor mei.

Se aşezară la masă. Pietersen avea o fiică, o fată de vreo cincisprezece ani, sfioasă şi modestă, care nu-şi ridică nici măcar o dată ochii din farfurie. Reverendul continuă să vorbească la întîmplare despre tot felul de lucruri, în timp ce Vincent, din bună-cuviinţă, se căznea să mănînce cît de cît. Dintr-o dată, vorbele lui Pietersen îl izbiră. Nu ştia de loc cum ajunsese la subiectul acela.

– Borinage, spunea gazda lui, este o regiune carboniferă. Aproape toţi bărbaţii de acolo coboară în minele de cărbuni. Muncesc, pîndiţi de mii de pericole, şi lefurile abia le ajung să-şi poată duce zilele. Locuiesc în colibe dărăpănate, unde nevestele şi copiii lor îşi petrec cea mai mare parte a anului tremurînd de ger, de foame şi de friguri.

Vincent nu pricepea de ce reverendul îi spunea lui toate astea.

– Unde este Borinage ? întrebă el.

– În sudul Belgiei, lîngă Mons. Am petrecut de curînd cîtva timp acolo, şi dacă au existat vreodată oameni să aibă nevoie de cineva care să le dea curaj, apoi aceia sînt, fără îndoială, cei din Borinage.

Lui Vincent i se puse un nod în gît, care-l împiedica să înghită mîncarea. Lăsă jos furculiţa. De ce îl chinuia oare Pietersen ?

– Vincent, spuse el, ce-ar fi să te duci în Borinage ? Cu puterea şi entuziasmul tău ai putea face treabă bună acolo.

– Dar cum aş putea ? Comitetul...

– Da, ştiu. I-am scris tatălui tău zilele trecute, lămurindu-i lucrurile. Am primit răspunsul azi după amiază. E gata să te întreţină în Borinage pînă cînd voi putea să-ţi obţin o numire oficială.

Vincent sări în picioare.

– Aşadar, îmi veţi obţine o numire ?

– Da, dar trebuie să mai lăsăm să treacă puţin timp. Cînd o să vadă comitetul ce treabă minunată eşti în stare să faci, se va îmblînzi, cu siguranţă. Şi chiar dacă nu... de Jong şi van den Brink or să vină într-o zi cu vreo rugăminte la mine, şi atunci, în schimbul ei... Nenorociţii din Borinage au nevoie de oameni ca dumneata, Vincent, şi, dumnezeu mi-e martor, orice mijloc e îngăduit ca să te pot face să ajungi în mijlocul lor.

8. „MUTRELE NEGRE"

În timp ce trenul se îndrepta spre sud, apăru în zare un lanţ de munţi. După monotonia şesului Flandrei, priveliştea nouă îi provocă lui Vincent plăcere şi aproape o senzaţie de uşurare. Privea munţii abia de cîteva clipe cînd îşi dădu seama că în înfăţişarea lor era ceva ciudat. Fiecare munte se înălţa izolat, singuratic, ţîşnind abrupt din cîmpia netedă.

„Egiptul negru", îngînă el pentru sine, privind mai departe la şirul prelung de fantastice piramide. Se întoarse către omul de alături şi-l întrebă :

– Nu ştii cumva cum s-au format munţii aceia ?

– Ba ştiu, răspunse omul, sînt făcuţi din straturi de steril, adică din piatra care se scoate din pămînt o dată cu cărbunele şi care se aruncă. Vezi vagonetul care se apropie de vîrful dealului ? Urmăreşte-l o clipă cu atenţie !

Nu termină bine ce avea de spus, că vagonetul se răsturnă într-o parte, împrăştiind un nor negru, care se aşternu de-a lungul povîrnişului.

– Vezi, făcu omul, aşa se ridică munţii ăştia ! Îi urmăresc de cincizeci de ani cum cresc zi de zi cu cîte un deget.

La Wasmes, trenul se opri şi Vincent coborî. Oraşul era cuibărit în fundul unei văi mohorîte. Soarele palid îşi trimitea pieziş razele, care străbăteau cu greu prin perdeaua groasă de funingine ce plutea între pămînt şi cer. Wasmes îşi căţăra anevoie pe coasta unui deal două şiruri şerpuitoare de clădiri din cărămidă de un roşu-murdar, care, înainte de a ajunge în vîrf, se răreau, lăsînd să se zărească satul Petit Wasmes.

În vreme ce urca dealul, Vincent se întreba de ce oare satul părea atît de pustiu. Oriunde te uitai, nici ţipenie de om. Doar cîte o femeie mai zăbovea ici-colo, în prag, cu un aer mohorît şi nepăsător.

Petit Wasmes era satul minerilor. Nu se putea mîndri decît cu o singură clădire de cărămidă, casa brutarului Jean-Baptiste Denis, cocoţată tocmai în vîrful dealului. Chiar într-acolo îşi îndrepta şi Vincent paşii, căci brutarul era cel care-i scrisese părintelui Pietersen că e gata să-i dea găzduire şi masă noului predicator care avea să vină în satul lor.

Madame Denis îl întîmpină cu un călduros bun venit, îl conduse prin brutăria îmbietoare, în care plutea o aromă de pîine caldă, şi-i arătă camera, un ungher strîmt, sub streaşină, cu grinzi coborînd în unghi ascuţit în partea dinapoi şi cu o fereastră ce dădea spre stradă.

Cu mîinile ei butucănoase, dar îndemînatice, doamna Denis făcuse camera lună. Lui Vincent îi plăcu odăiţa de cum o văzu. Era atît de tulburat, încît nici nu mai stătu să-şi desfacă bagajul şi se repezi pe cele cîteva trepte grosolane de lemn dinspre bucătărie, spunîndu-i doamnei Denis că pleacă.

– Nu uita să te întorci la cină ! spuse ea. Noi mîncăm la ora 5.

Lui Vincent îi plăcu felul de a fi al doamnei Denis. Îşi dădea seama că face parte dintre acei oameni care înţeleg lucrurile fără a se obosi prea mult să cugete asupra lor.

– Am să fiu aici, doamnă, îi răspunse el, vreau doar să văd puțin împrejurimile.

– Astă-seară vine la noi un prieten pe care ar fi bine să-l cunoști. E supraveghetor la mina Marcasse și-ți poate spune o mulțime de lucruri care-ți vor prinde bine în munca dumitale.

Ninsese din belșug. Vincent trecu de-a lungul gardurilor vii de mărăcini care împrejmuiau grădinile și cîmpurile înnegrite de funinginea ce ieșea pe coșurile minei.

La răsărit de casa lui Denis se căsca o rîpă adîncă, în fundul căreia se aflau cele mai multe din colibele minerilor. În cealaltă parte se deschidea un cîmp larg, străjuit de un munte negru de steril și de coșurile minei Marcasse, în care lucrau aproape toți minerii din Petit Wasmes. Cîmpul era tăiat de un drumeag desfundat, năpădit de tufe de mărăcini și răscolit de rădăcini noduroase.

Marcasse era numai una dintre cele șapte mine de cărbuni din proprietatea societății *„Charbonnages de Belgique"*, dar cea mai veche și mai primejdioasă din întregul Borinage. I se dusese faima, o faimă tristă, din pricina șirului de oameni care-și lăsaseră viața în ea, fie coborînd, fie ieșind din puț, fie de pe urma gazelor otrăvitoare, a exploziilor și inundațiilor, sau a prăbușirii vechilor galerii. Deasupra minei erau ghemuite două clădiri de cărămidă în care se afla instalația cu ajutorul căreia cărbunele era adus la suprafață, sortat și încărcat apoi în vagonete. Coșurile înalte, dintr-o cărămidă care fusese cîndva galbenă, împrăștiau în jur, douăzeci și patru de ore pe zi, fumul lor negru și gros. Împrejurul minei se înșirau barăcile sărăcăcioase ale minerilor, pe lîngă care își ridicau trunchiurile uscate cîțiva copaci înnegriți de fum. Încolo, cît cuprindeai cu ochii, numai garduri de mărăcini, grămezi de bălegar, depozite de cenușă, mormane de cărbune nefolositor și, peste toate, stînd parcă de strajă, muntele negru. Priveliștea era mohorîtă și, la prima vedere, lui Vincent îi păru totul jalnic și pustiu. „Nu-i de mirare că i se spune «țara neagră», murmură el."

După un răstimp, pîlcuri de mineri începură să se reverse afară pe poartă. Purtau haine grosolane și zdrențuite și căști de piele pe cap. Femeile erau și ele îmbrăcate la fel.

Toți erau negri, din cap pînă-n picioare, ca niște coșari, numai albul ochilor contrasta ciudat cu fețele lor mînjite de funingine. Pe bună dreptate, erau numiți *les gueules noires* [1].

Lumina palidă a soarelui de după amiază le obosea ochii după bezna în care trudiseră încă dinainte de ivirea zorilor. Aproape orbiți, se împleticeau pe poartă, vorbind între ei un jargon iute și nedeslușit. Erau mărunți, cu umeri înguști, gîrboviți și cu mădulare subțiri, descărnate.

Vincent înțelese acum de ce satul îi păruse pustiu. Adevăratul Petit Wasmes nu era adunătura de colibe din țipă, ci orașul-labirint săpat la șapte sute de metri sub pămînt, în care cei mai mulți dintre locuitori își petreceau aproape tot timpul lor.

9. O COLIBĂ DE MINER

– Jacques Verney este un om care a răzbit în viață numai prin el însuși, îi spuse *madame* Denis lui Vincent la cină, dar a rămas totuși prietenul minerilor.

– Oare nu toți cei care se ridică rămîn prieteni cu muncitorii ?

– Nu, domnule Vincent, nu rămîn prieteni cu ei. Cum ajung din Petit Wasmes în Wasmes, încep să privească lucrurile cu alți ochi. De dragul banilor, se dau de partea patronilor, uitînd că odată au robit și ei în fundul minei. Dar Jacques e un om bun și cinstit. În timpul grevelor numai el se poate înțelege cu minerii, de nimeni altul nu vor s-asculte. Din păcate, bietul om nu mai are mult de trăit.

– De ce ? întrebă Vincent.

– Ca de obicei, plămînii. Toți cîți coboară în mină se îmbolnăvesc de plămîni. Nu cred să iasă din iarnă.

Nu trecu mult și își făcu apariția și Jacques Verney. Era scund și cu umerii aduși. Avea ochii triști și adînc înfundați în orbite, ca toți cei din Borinage. Fire groase de păr îi țîșneau ca niște antene din nări, de la capătul sprîncenelor și din scoicile urechilor, dar pe cap n-avea nici urmă.

[1] Mutrele negre (în lb franc.).

Cînd auzi că Vincent era predicator, venit să ușureze soarta minerilor, oftă adînc.

– Ah, domnule, suspină el, foarte mulți oameni au încercat să ne ajute, și totuși viața se scurge aici la fel ca înainte.

– Se trăiește, oare, atît de greu în Borinage ? întrebă Vincent.

Jacques tăcu un timp.

– Cît mă privește, nu, spuse el apoi. Mama m-a învățat să citesc puțin, și așa am devenit supraveghetor. Am o căsuță de cărămidă pe drumul spre Wasmes, și niciodată n-aș putea spune că n-avem ce mînca. Eu unul nu prea aș avea de ce să mă plîng.

O tuse puternică îl sili să se oprească. Vincent crezu că omului o să-i plesnească pieptul de atîta sforțare. Jacques se duse la ușa din față și scuipă în drum de mai multe ori. Apoi își reluă locul în bucătăria caldă și continuă să-și tragă domol perii din urechi, din nas și din sprîncene.

– Știți, domnule, aveam douăzeci și nouă de ani cînd m-au făcut supraveghetor. Plămînii îmi erau ciuruiți încă de pe atunci. Cu toate astea, n-am dus-o chiar așa de rău în ultimii ani. Dar minerii... Căută privirea doamnei Denis și o întrebă : Ce spui, să-l duc la Henri Decrucq ?

– De ce nu ? Nu strică să afle tot adevărul.

Jacques Verney se întoarse spre Vincent, cerîndu-și oarecum iertare :

– La urma urmelor, domnule, spuse el, sînt supraveghetor și trebuie să le fiu cît de cît supus „ălora de sus". Dar Henri, el o să vă spună tot !

Vincent porni în urma lui Jacques, afară, în noaptea rece, și se înfundă pe dată în rîpa minerilor. Barăcile, simple șoproane de lemn, aveau cîte o singură încăpere. Construite fără nici un plan, se îngrămădeau în vale, la întîmplare, unde nici nu te așteptai, într-o vraiște de străduțe înecate în noroi, printre care doar cei ce cunoșteau locul se puteau descurca.

Vincent bîjbîia pe urmele lui Jacques, poticnindu-se de bolovani, de trunchiuri și mormane de gunoi. Dădură de magherniță lui Decrucq, care se găsea cam la jumătatea drumului, în jos, spre mină. Printr-un ochi de geam dosnic

se vedea pîlpîind o lumină. Bătură la uşă şi doamna Decrucq veni să le deschidă.

Coliba lui Decrucq nu era cu nimic deosebită faţă de celelalte din rîpă : avea pămînt pe jos, acoperişul năpădit de muşchi, iar crăpăturile dintre scindurile pereţilor erau astupate cu cîrpe, ca să nu pătrundă vîntul. În cele două colţuri din fundul odăii se afla cîte un pat, într-unul chiar dormeau înghesuiţi trei copii. O sobă ovală, o masă de lemn cu bănci, un singur scaun, o poliţă în perete cu cîteva oale şi vase pe ea, cam ăsta era tot mobilierul. Familia Decrucq, ca aproape toţi cei din Borinage, creştea o capră şi cîţiva iepuri, ca să poată avea, cînd şi cînd, un pic de carne. Capra dormea sub patul copiilor, iepurii se cuibăriseră pe o mînă de paie în spatele sobei.

Madame Decrucq deschise ochiul de sus al uşii, să vadă cine a venit, apoi îi pofti înăuntru pe cei doi bărbaţi. Înainte de a se mărita muncise şi ea, mulţi ani, în aceleaşi galerii cu Decrucq, împingînd vagonetele de cărbuni în lungul şinelor pînă la tabloul de pontaj. Aproape că nu mai avea de loc vlagă în ea – era ofilită, obosită şi îmbătrînită, deşi nu împlinise încă 26 de ani.

Decrucq, care-şi rezemase scaunul de partea rece a sobei, sări în sus cînd îl văzu pe Jacques.

– Ehei, făcu el, de mult nu ne-ai mai călcat pragul ! Mă bucur să te văd pe la noi... Bun venit şi prietenului dumitale !

Decrucq se lăuda că era singurul om din Borinage pe care mina nu-l putea răpune.

– Eu am să mor de bătrîneţe, în patul meu, spunea el adesea. Nu mă poate da gata, pentru că nu mă las eu !

În partea dreaptă a capului, un petic pătrat de piele, chilug şi roşu, apărea ca o fereastră în claia de păr. Era o amintire din ziua cînd cuşca în care cobora picase de la o înălţime de o sută de metri, ca o piatră într-un puţ, omorînd pe cei douăzeci şi nouă de tovarăşi ai lui. Cînd umbla, tîra un picior. Asta provenea de pe urma celor patru fracturi pe care le dobîndise cînd grinzile de deasupra locului unde lucra se prăbuşiseră şi rămăsese îngropat timp de cinci zile. Cămaşa lui neagră, grosolană îi stătea umflată în partea dreaptă a pieptului peste bulfa formată de cele trei coaste rupte, care n-au mai putut fi puse niciodată

la loc după ce explozia de grizu îl azvîrlise peste un vagonet. Dar Decrucq era un om plin de curaj, un adevărat cocoş de luptă ; nimic nu putea să-l doboare. Şi pentru că era întotdeauna pornit împotriva patronilor, era trimis să muncească în galeriile cele mai rele, de unde cărbunele se extrăgea cel mai anevoie şi în cele mai primejdioase condiţii. Dar cu cît muncea mai greu, cu atît tuna mai puternic împotriva „ălora de sus", a duşmanului necunoscut şi nevăzut, dar mereu prezent. O gropiţă strîmb aşezată în bărbia ascuţită făcea ca faţa lui, scurtă, masivă, să pară puţin diformă.

– Domnule Van Gogh, spuse el, ai nimerit chiar unde trebuia. Aici în Borinage nu sîntem nici măcar sclavi, sîntem animale. Coborîm în Marcasse de la 3 dimineaţa ; ne tragem sufletul numai în cele cincisprezece minute cît mîncăm, şi în tot restul timpului dăm în brînci pînă la 4 după masă. Acolo jos e beznă şi zăduf. Trebuie să muncim goi, şi aerul plin de pulbere de cărbune şi de gaze otrăvite nu ne lasă să respirăm. N-avem loc să stăm în picioare, în galerii. Ca să scoatem cărbunele, trebuie să muncim în genunchi ori frînţi de la mijloc. Fetele noastre, ca şi băieţii, încep să coboare în mină de pe la opt sau nouă ani ! La douăzeci de ani sîntem bolnavi de friguri şi cu plămînii ciuruiţi. Dacă nu sîntem omorîţi de grizu sau striviţi în cuşcă (îşi ciocăni uşor cicatricea roşie de pe cap), putem ajunge cel mult pînă la patruzeci de ani şi apoi crăpăm de oftică. Spun minciuni, Verney ?

Vorbea într-un *patois* [1] atît de repezit, încît lui Vincent îi era greu să-l urmărească. Gropiţa piezişă dădea figurii lui un aer vesel, în ciuda ochilor întunecaţi de mînie.

– Ba de loc, Decrucq, e chiar aşa cum zici, adeveri Jacques Verney.

Doamna Decrucq se duse să se aşeze pe patul din colţul îndepărtat al camerei ; licărirea slabă a lămpii de petrol o învăluia pe jumătate în umbră. Îşi asculta soţul vorbind, deşi mai auzise aceleaşi cuvinte de o mie de ori pînă atunci. Anii în care împinsese la vagonetele de cărbuni, naşterea a trei copii şi şirul lung de ierni aspre, petrecute în această colibă căptuşită cu pînză de sac, stinseseră în ea orice do-

[1] Dialect (în lb. franc.).

rință de luptă. Decrucq își tîrî piciorul beteag de la Jacques înapoi spre Vincent.

– Și ce avem în schimb, domnule ? Șandramaua pe care o vezi și hrană cît să putem sălta tîrnăcopul. Ce mîncăm ? Pîine, brînză acră, cafea neagră. O dată sau poate de două ori pe an, carne. Numai cincizeci de centime pe zi dacă ne-ar tăia din salariu, ar fi de ajuns ca să crăpăm de foame. Dar atunci n-am mai fi în stare să le scoatem cărbunele ; numai de asta nu ne plătesc mai prost. În fiecare zi din viață sîntem la un pas de moarte, *monsieur*. Dacă ne îmbolnăvim cumva, sîntem zvîrliți afară fără un franc și lăsați să crăpăm pe drumuri, în vreme ce soția și copiii mănîncă din pomana vecinilor. De la opt la patruzeci de ani, *monsieur*, treizeci și doi de ani petrecuți în măruntaiele negre ale pămîntului ! Asta e viața noastră ! Și, la urmă, o groapă în cimitirul de peste drum, ca să putem uita de toate !

10. SUCCES

Vincent băgă de seamă că minerii erau neștiutori și lipsiți de orice învățătură, cei mai mulți nefiind nici măcar în stare să citească. În schimb, erau ageri la minte, destoinici în munca lor grea, curajoși, sinceri și simțitori. Dar frigurile îi secătuiau de vlagă și arătau trași la față și istoviți. Nu vedeau soarele decît duminica, iar pielea lor gălbejită era punctată de mii de pori negri astupați. Aveau ochii melancolici, adînc înfundați în orbite ai celor obidiți, care nu pot răspunde la lovituri.

Vincent îi îndrăgi. Erau simpli și prietenoși, ca oamenii din Brabant, de la Zundert și Etten. Pieri și impresia aceea de pustiu pe care i-o lăsase priveliștea. Își dădea seama că Borinageul avea ceva aparte și că, în felul lor, toate lucrurile de aici erau grăitoare.

La cîteva zile după venirea sa, Vincent ținu prima adunare religioasă într-o șandrama din spatele brutăriei lui Denis. Curățată bine încăperea, aduse bănci.

Pe la ora 5, minerii veniră însoțiți de familiile lor. Ca să se ferească de frig, își înfășuraseră fulare lungi în jurul gîtului, iar pe cap purtau șepci mici de piele.

O singură lampă de petrol, şi aceea împrumutată, lumina baraca. Minerii stăteau în întuneric, pe băncile tari, ţinîndu-şi palmele la subţioară, ca să şi le încălzească. Îl priveau pe Vincent cum sta aplecat peste *Biblia* lui şi-l ascultau cu atenţie.

Vincent căută cu multă grijă cel mai potrivit fragment pentru prima lui predică. În cele din urmă îl alese din *Faptele apostolilor*. „Noaptea, Pavel avu o vedenie : un om din Macedonia sta în faţa lui şi-i făcea următoarea rugăminte : Treci în Macedonia şi ajută-ne."

– Prieteni, începu Vincent, trebuie să ni-l închipuim pe macedonean ca pe un om care trudeşte, un muncitor, cu urmele durerii, ale necazurilor şi ale sfîrşelii întipărite pe faţă. Dar asta nu-i răpeşte cîtuşi de puţin din măreţie sau din farmec. Biserica ne spune care este cuvîntul lui Dumnezeu, arătîndu-ne că omul trebuie să trăiască în smerenie şi să nu urmărească în viaţă ţeluri de mărire ci să rămînă umil, învăţînd din Evanghelie să fie blajin şi simplu la suflet, ca să poată dobîndi împărăţia cerurilor în ziua sorocită şi să-şi afle mîntuirea.

În Petit Wasmes erau mulţi bolnavi, şi Vincent, ca un adevărat doctor, făcea zilnic ocolul satului, aducîndu-le, de cîte ori îi stătea în putinţă, puţin lapte sau un colţ de pîine, o pereche de ciorapi calzi sau o pătură. Tifoida şi un soi de febră malignă, pe care minerii o numeau *la sotte fièvre* [1], se abătuseră asupra colibelor, iar oamenii se zbăteau în coşmaruri îngrozitoare şi delirau. Numărul minerilor doborîţi la pat sporea necontenit ; cu toţii erau vlăguiţi, supţi, neputincioşi.

Întregul Petit Wasmes îi spunea *„monsieur* Vincent", vorbind despre el cu drag, deşi cu o anumită reţinere încă. Nu era baracă în sat în care să nu fi adus hrană sau mîngîiere, în care să nu fi îngrijit vreun bolnav, să nu se fi rugat împreună cu cei nefericiţi.

Cu cîteva zile înainte de Crăciun dădu peste un grajd părăsit de lîngă Marcasse, destul de mare ca să încapă în el o sută de oameni. Era o încăpere goală, îngheţată şi părăginită, dar minerii din Petit Wasmes o umplură pînă în uşă. Îl ascultară pe Vincent istorisind povestea Bethle-

[1] Febra cea rea (în lb. franc).

emului şi a păcii pe pămînt. Nu era decît de şase săptămîni în Borinage, dar avusese timp să-şi dea seama că traiul oamenilor devenea din zi în zi mai greu.

Acolo, însă, în grajdul părăginit, sub pilpîirea cîtorva lumînărele fumegînde, el putea să vorbească despre Isus Cristos acelor „mutre negre" care tremurau de frig şi să le încălzească măcar sufletele cu făgăduiala împărăţiei ce va să vină.

Şi totuşi, viaţa îi era umbrită de un nor : nu se putea învoi cu gîndul că tatăl lui continua să-l întreţină. În fiecare noapte se ruga să vină mai curînd ziua cînd va fi în stare să-şi cîştige singur cei cîţiva franci necesari umilelor sale trebuinţe.

Vremea se înrăutăţi. Nori negri atîrnau deasupra întregului ţinut. Ploaia cădea în puhoaie, prefăcînd drumurile desfundate în gîrle şi pardoseala de pămînt din colibe în băltoace noroioase. În ziua de Anul Nou, Jean-Baptiste coborî din Wasmes şi îi aduse de acolo lui Vincent o scrisoare. În colţul de sus din stînga plicul purta numele reverendului Pietersen. Vincent fugi în odăiţa lui de sub streaşină, tremurînd de emoţie. Ploaia răpăia pe acoperiş, dar el n-o auzea. Rupse plicul cu mîini înfrigurate, scoase scrisoarea şi citi :

„Dragă Vincent,

Comitetul de evanghelizare a aflat despre activitatea dumitale minunată şi, ca urmare, îţi acordă de la 1 ianuarie o numire temporară de şase luni.

Dacă pînă la sfîrşitul lui iunie totul merge la fel de bine, numirea dumitale devine definitivă. Pînă atunci vei primi o leafă de 50 franci pe lună.

Scrie-mi des şi nu înceta să nădăjduieşti.

Cu drag, al dumitale

Pietersen"

Se aruncă de-a latul peste pat, strîngînd cu putere în mînă binecuvîntata scrisoare. Era în al nouălea cer. În sfîrşit, izbutise ! Îşi găsise ţelul în viaţă ! Asta era ceea ce-şi dorise întotdeauna, numai că nu avusese puterea şi curajul să meargă drept la ţintă. O leafă de 50 de franci pe lună era mai mult decît îi trebuia pentru hrană şi lo-

cuință. De acum înainte, așadar, nu mai trebuia să depindă de nimeni !

Se așeză la masă și-i scrise tatălui său o scrisoare năvalnică, triumfătoare, în care îl anunța că nu mai avea nevoie de ajutorul lui și că de aici înainte avea de gînd să aducă mulțumire și cinste familiei. Se lăsase înserarea cînd isprăvi de scris ; deasupra minei Marcasse cerul bubuia de tunete și fulgere. Coborî scările în fugă, trecu prin bucătărie și, în culmea fericirii, se năpusti afară în ploaie. *Madame* Denis ieși după el și-i strigă :

– *Monsieur* Vincent, unde ai plecat așa ? Nu-ți iei pălăria și haina ?

Dar Vincent nu se opri să-i răspundă și continuă să alerge pînă la un dîmb din apropiere. De-acolo se vedea, pînă departe, aproape întregul Borinage, hornurile minelor, movilele de cărbuni, căsuțele minerilor și umbrele negre ale oamenilor, care tocmai ieșeau din *houillères* [1], mișunînd încolo și încoace, ca niște furnici pe un mușuroi. În fund se zărea o pădurice de pini, întunecată, pe fondul căreia se profilau niște vilișoare albe, iar în depărtare, turla unei biserici și o moară veche de vînt. Toată priveliștea era învăluită în ceață. Petele de umbră aruncate de nori stîrneau efecte ciudate de lumină și întuneric. Pentru întîia oară de cînd se afla în Borinage, priveliștea care i se deschidea în fața ochilor îi amintea de tablourile lui Michel [2] și ale lui Ruysdael [3].

11. STERIL

După ce obținuse numirea, îi trebuia un loc permanent unde să țină adunările. După multă căutare, descoperi, chiar la poalele rîpei, pe un drumeag ce trecea prin pădurea de pini, o clădire destul de mare, numită *„Salon du Bébé"*, unde pe vremuri copiii din sat învățau dansul.

[1] Mine de cărbuni (în lb. franc.).

[2] *Georges Michel* (cunoscut și sub numele de *Michel din Montmartre*) (1763—1843), pictor peisagist influrit de peisagistica realistă din Olanda veacului al XVII-lea și precursor al artiștilor de la Barbizon.

[3] *Jacob van Ruysdael* (1628 sau 1629—1682), pictor olandez ; unul dintre cei mai mari peisagiști realiști din veacul al XVII-lea.

După ce atîrnă pe pereți toate reproducerile pe care le avea, încăperea deveni mai îmbietoare. În fiecare după-amiază aduna aici copiii între patru și opt ani, îi învăța să citească și le istorisea povești simple din *Biblie*. Asta a fost de altfel singura învățătură pe care cei mai mulți dintre ei au căpătat-o în întreaga lor viață.

– Acum de unde facem rost de cărbuni ca să încălzim odaia ? îl întrebă Vincent pe Verney, care-l ajutase să capete casa. Nu putem ține copiii în frig. Și-apoi, dacă soba e-ncinsă, și adunările se pot prelungi pînă mai tîrziu seara.

Jacques se gîndi o clipă, apoi spuse :

– Dacă poți să vii mîine la prînz aici, am să-ți arăt cum putem face rost de cărbune.

Cînd ajunse a doua zi la *„Salon"*, Vincent se pomeni în mijlocul unei cete de neveste și fiice de mineri care-l așteptau. Purtau bluze și fuste negre și basmale albastre pe cap. Fiecare avea în mînă cîte un sac.

– Am adus și pentru dumneavoastră un sac, *monsieur* Vincent, îi strigă fiica cea mică a lui Verney, trebuie să umpleți și dumneavoastră unul.

Urcară prin labirintul de străduțe întortocheate dintre barăcile minerilor, trecură de brutăria lui Denis din vîrful dealului, tăiară pieziș cîmpul în mijlocul căruia se ridica mina Marcasse și o apucară pe lîngă zidurile clădirilor, pînă la piramida neagră de steril din spatele minei. Aici se împrăștiară care încotro, cățărîndu-se pe povîrnișurile muntelui negru, atacîndu-l fiecare din altă latură. Păreau un roi de gîngănii mărunte care mișună pe un buștean putred.

– Trebuie să urcați pînă-n vîrf dacă vreți să mai găsiți ceva cărbune, *monsieur* Vincent, îi spuse fata lui Verney. De ani de zile de cînd tot strîngem, s-a isprăvit cărbunele din partea de jos a grămezii. Veniți cu mine, am să vă arăt eu care e cărbunele.

Se cățăra ca o căprită pe povîrnișul negru, în timp ce Vincent fu nevoit să urce mai mult în patru labe, fiindcă sterilul îi fugea de sub picioare. Fata lui Verney sălta mereu în fața lui, îndoită de mijloc, și, din cînd în cînd, arunca în el, în glumă, cu bucățele de noroi uscat. Era o fată drăgălașă, cu obrajii îmbujorați, poznașă și plină de

vioiciune. Nu văzuse niciodată interiorul minei, deoarece Verney ajunsese supraveghetor cînd ea avea şapte ani şi nu mai fusese nevoit s-o trimită la muncă.

– Grăbeşte-te, *monsieur* Vincent, îi strigă ea, altfel ai să rămîi codaş.

De obicei, nu era nevoită să adune steril, căci administraţia minei îi vindea lui Verney cărbune de bună calitate la preţ redus. Aşa că acum venise ca într-o excursie.

Nu izbutiră să se urce pînă sus din pricina vagonetelor care deşertau încărcătura lor de steril cu o regularitate de ceasornic, cînd pe un povîrniş, cînd pe celălalt. Nu era uşor să găseşti cărbune în mormanul acela uriaş. Fata lui Verney îl învăţă pe Vincent cum să ia cîte-o mînă de steril în căuşul palmelor şi apoi să-l cearnă printre degete, lăsînd să cadă pămîntul, pietrele, argila şi celelalte materii nefolositoare. Societatea minieră nu lăsa să se piardă decît o cantitate cu totul neînsemnată de cărbune. Ceea ce puteau găsi nevestele minerilor în muntele de steril erau doar resturi de cărbune fărîmicios, care nu putea fi vîndut pe piaţă. Sterilul, udat de zăpezi şi de ploi, se bătătorise, aşa încît Vincent îşi văzu curînd mîinile zdrelite şi tăiate. Izbutise totuşi să adune cam un sfert de sac din ceea ce spera el că e cărbune, în timp ce femeile aveau sacii aproape plini.

Nevestele minerilor lăsară cărbunele la „*Salon*“ şi, una cîte una, porniră grăbite spre casă, să pregătească cina. Făgăduiră că vor veni seara la slujbă împreună cu toată familia. Fata lui Verney îl pofti pe Vincent la masă şi el se grăbi să primească. Locuinţa familiei Verney avea două încăperi. Într-una se găseau soba, vasele de gătit şi toate cele necesare gospodăriei, iar în cealaltă, paturile. Jacques Verney o ducea binişor, dar nici în casa lui nu puteai găsi săpun, întrucît, după cum i se spusese lui Vincent, săpunul era un lux pe care cei din Borinage nu şi-l puteau îngădui. Din ziua în care băiatul începe să coboare în mină, iar fata să urce muntele de steril şi pînă în cea din urmă clipă a vieţii lor, n-ajung să-şi spele ca lumea praful de cărbune de pe faţă.

Fata lui Verney scoase un lighean cu apă rece, afară, în uliţă. Vincent se frecă din răsputeri, fără să ştie însă dacă se spălase cum trebuie. Abia cînd se aşeză la masă,

în fața fetei, și-i văzu dîrele negre de cărbune și de fum de pe obraji, înțelese că, de bună seamă, și el arată la fel. Fata ciripi veselă în tot timpul mesei.

– Știi, *monsieur* Vincent, spuse Jacques, ești de aproape două luni în Petit Wasmes și încă nu cunoști cu adevărat Borinageul.

– Ai dreptate, *monsieur* Verney, răspunse Vincent cu toată modestia, cred însă că, încet-încet, încep să-i înțeleg pe oameni.

– Nu asta vreau să spun, stărui Jacques, smulgîndu-și un fir mai lung din nas și uitîndu-se la el cu luare-aminte. Vreau să spun că pînă acum nu cunoști decît traiul nostru de deasupra pămîntului. Asta nu înseamnă nimic. Deasupra pămîntului nu facem aproape nimic altceva decît să dormim. Dacă vrei să înțelegi cu adevărat viața noastră, trebuie să cobori în mină și să vezi cum se lucrează, de la 3 dimineața pînă la 4 după masa.

– Abia aștept să cobor în mină, spuse Vincent, dar oare o să pot căpăta aprobarea administrației ?

– Am și căpătat-o, îi răspunse Jacques, luînd în gură o bucățică de zahăr și sorbind cafeaua călduță, amară, neagră ca cerneala.

– Mîine cobor în mina Marcasse pentru un control de protecție. Dacă vrei, dimineața la 3 fără un sfert te iau cu mine. Ne întîlnim în fața casei lui Denis.

Întreaga familie îl însoți pe Vincent la „*Salon*", dar Jacques, care acasă, în aerul cald, se simțise bine și vioi, trebui să se întoarcă din drum, zguduit de o tuse cumplită. Cînd Vincent ajunse la „*Salon*", îl găsi acolo pe Henri Decrucq ; își tîra piciorul beteag, trebăluind pe lîngă sobă.

– A, bună seara, *monsieur* Vincent, strigă el și zîmbi larg, atît cît îi îngăduia fața pungită. Sînt singurul din Petit Wasmes care se pricepe să aprindă focul în soba asta. O cunosc eu de mult, din vremea cînd mai făceam cîte-o petrecere pe-aici. E dată dracului, dar eu îi știu toate nazurile.

Cărbunele din saci era umed și doar o mică parte din el se putea numi într-adevăr cărbune. Cu toate acestea, în scurt timp Decrucq izbuti să facă soba aceea ovală și burduhănoasă să dea căldură. Șchiopăta într-una de colo pînă colo, iar sîngele îi zvîcnea puternic sub peticul golaș de

piele boțită din cap și-l făcea să capete culoarea sfeclei murdare.

Aproape nici o familie de mineri din Petit Wasmes nu lipsea în seara aceea de la *„Salon"*. Veniseră cu toții să-l audă pe Vincent rostind prima predică în biserica lui. Cînd n-au mai fost locuri pe bănci, dădură fuga prin vecini după lăzi și scaune. Peste trei sute de oameni se înghesuiau înăuntru. Cu sufletul încălzit de bunăvoința femeilor care-l ajutaseră în după-amiaza aceea, ca și de faptul că, în sfîrșit, vorbea în propria lui biserică, Vincent rosti și o predică plină de patos, pornită de-a dreptul din inimă.

– Dăinuie de mult credința, de altminteri întemeiată, se adresă Vincent enoriașilor lui cu fețe negre, că omul nu e decît un străin pe acest pămînt. Și totuși, nu sîntem singuri, dumnezeul nostru e cu noi. Sîntem niște călători, viața noastră e un drum lung de la pămînt la cer. Tristețea e mai bună decît veselia, pentru că și în veselie sufletul rămîne trist. E mai bine să pășești în casa durerii decît în casa petrecerii.

Ne rugăm ție, Tatăl nostru, ferește-ne de păcat. Nu ne da nici sărăcie, dar nici bogății și hrănește-ne cu pîinea hărăzită nouă ! Amin.

După ce *„Salonul"* se goli, Vincent închise ușa și porni îngîndurat să urce dealul spre casa familiei Denis. Felul cum primiseră predica lui din seara aceea îl îndreptățea să creadă că reținerea arătată pînă atunci de mineri pierise și începuse să le cîștige încrederea. De-abia acum fusese pe deplin recunoscut de aceste *gueules noires* ca slujitor al lui dumnezeu. Care era oare pricina schimbării ? Nu putea fi biserica cea nouă ; nu erau minerii oameni pe care să-i tulbure astfel de lucruri. Cît despre numirea oficială, n-aveau de unde să știe, pentru că el nu le spusese nimic, din capul locului, în legătură cu situația lui. E drept, predica fusese caldă, frumoasă, dar mai rostise el și altele, tot atît de bune, prin barăcile dărăpănate sau în grajdul părăsit.

Cînd ajunse acasă, soții Denis se și culcaseră în cotlonul lor de lîngă bucătărie. Brutăria păstra încă aroma dulce a pîinii calde, proaspete. Vincent scoase apă din fîntîna adîncă, săpată chiar în bucătărie, o turnă în lighean și se duse sus să ia săpunul și oglinda. Sprijini oglinda de perete și se privi. Avusese dreptate, acasă la Verney nu izbutise

să se cureţe ca lumea de praful de cărbune. Pleoapele şi obrajii îi erau încă negri. Zîmbi la gîndul că inaugurase solemn noua biserică, mînjit de cărbune pe toată faţa. Cît de îngroziţi ar fi fost tatăl lui sau unchiul Stricker dacă l-ar fi putut vedea !

Îşi muie mîinile în apa rece, făcu clăbuc cu săpunul pe care-l adusese cu el de la Bruxelles şi, în clipa cînd era gata să se săpunească zdravăn, deodată i se făcu lumină în minte. Se opri cu mîinile ude în aer. Se mai privi o dată în oglindă şi văzu praful negru de steril care i se aşezase în cutele frunţii, pe pleoape, în scobiturile obrajilor şi pe întreaga suprafaţă a bărbiei.

– Fireşte, se trezi vorbind cu glas tare, acuma ştiu de ce m-au primit cu atîta căldură. Am devenit unul de-ai lor...

Îşi clăti mîinile în apă şi se duse la culcare fără să se spele. Din seara aceea, tot timpul cît a stat în Borinage se freca zilnic cu praf de cărbune pe faţă ca să arate la fel ca toţi minerii.

12. MARCASSE

În dimineaţa următoare, Vincent se sculă la 2 şi jumătate, mîncă o bucată de pîine uscată în bucătăria familiei Denis şi la 3 fără un sfert îl întîmpină pe Jacques în faţa uşii. Căzuse zăpadă multă în timpul nopţii ; drumul care ducea spre Marcasse era troienit. În timp ce-şi croiau pîrtie peste cîmp către hornurile negre şi piramidele de steril, Vincent văzu pe mineri forfotind din toate părţile, prin nămeţi, ca nişte mici vietăţi negre care grăbesc spre cuibul lor. Era un ger năprasnic ; muncitorii îşi strîngeau hainele negre, subţiri în jurul gîtului şi umblau cu umerii adunaţi, încercînd să se apere de viscol.

Jacques îl duse mai întîi într-o încăpere unde atîrnau în cuiere o mulţime de lămpi cu petrol, fiecare purtînd cîte un număr.

– Cînd se întîmplă vreun accident în mină, îl lămuri Jacques, ştim după lămpile lipsă care dintre oameni au rămas dedesubt.

Minerii îşi luau lămpile din fugă şi se îndreptau grăbiţi, prin curtea acoperită de zăpadă, spre clădirea de cărămidă

unde se afla cușca liftului. Vincent și Jacques porniră și ei într-acolo. Cușca avea șase despărțituri, una deasupra celeilalte. În fiecare dintre ele putea fi adus la suprafață cîte un vagonet cu cărbuni. Despărțiturile erau largi cît să încapă doi oameni ghemuiți ; coborau însă cîte cinci, îndesați unul într-altul, ca o grămadă vie de cărbune.

Jacques Verney, ca supraveghetor, se înghesui în despărțitura de sus numai cu Vincent și cu unul dintre însoțitori. Se ghemuiră pe vine, cu picioarele strivite de pereții laterali, cu capetele proptite în plasa de sîrmă care acoperea cușca.

– Bagă de seamă, *monsieur* Vincent, îl preveni Jacques, ține-ți mîinile drept în față. Dacă te atingi cu vreuna de peretele puțului, ai pierdut-o.

La un semnal, cușca porni glonț în jos, alunecînd între cele două șine de oțel. Puțul tăiat în stîncă prin care cobora era doar cu un deget mai larg decît cușca. Pe Vincent îl trecură fiorii cînd își dădu seama că sub el se căsca o beznă adîncă de-o jumătate de milă și că, dacă se întîmpla ceva, ar fi fost azvîrlit drept în brațele morții. Această prăbușire prin gaura neagră, spre abisul necunoscut, îi stîrnea o groază pe care n-o mai cunoscuse niciodată. Își dădea seama că n-avea nici un temei să fie înspăimîntat, căci de mai bine de două luni nu mai avusese loc vreun accident de lift, dar lumina slabă, tremurătoare a lămpilor de petrol nu era de natură să-l facă să judece limpede.

Cînd mărturisi teama oarbă care pusese stăpînire pe el, Jacques zîmbi cu înțelegere.

– Nu-i miner care să nu simtă la fel, *monsieur* Vincent.

– Desigur însă că pînă la urmă se obișnuiesc cu toții.

– Nu, niciodată ! Cușca asta le stîrnește o groază de neînvins, de care nu se pot lepăda pînă la sfîrșitul vieții.

– Dar dumneata, *monsieur* ?...

– Am tremurat și eu în sinea mea, ca și dumneata, cu toate că am coborît timp de treizeci și trei de ani la rînd !

La o adîncime de trei sute cincizeci de metri – jumătatea drumului – cușca se opri o clipă, apoi se hurducă din nou spre adînc. Vincent văzu șuvoaie de apă care se scurgeau pe pereții puțului și se cutremură din nou. Uitîndu-se în sus, zări în depărtare o geană de lumină cît o stea pe cer. La șase sute cincizeci de metri se dădură jos. Cușca

înțesată cu mineri își continuă drumul. Vincent se trezi într-un tunel lat, cu șine tăiate în stîncă și argilă. Se așteptase să pătrundă într-un iad de căldură, dar gangul era destul de răcoros.

– Dar nu e chiar așa de rău, *monsieur* Verney ! exclamă el.

– Aicea nu, dar la nivelul ăsta nu mai lucrează nimeni. Straturile au fost secătuite de mult. Aici aerul se primenește de afară, dar asta nu le ajută cu nimic celor ce lucrează mai jos.

După un sfert de milă de mers în lungul tunelului, Jacques se întoarse.

– Vino după mine, *monsieur* Vincent, *mais doucement, doucement* [1] ; dacă aluneci cumva, s-a zis cu noi.

Verney se făcu deodată nevăzut, pierind sub pămînt. Vincent se luă șovăind după el, găsi o gaură în fața lui și bîjbîi după scară. Gaura era largă doar cît să se poată strecura un om subțire. Primii cinci metri n-a fost greu, dar apoi, la jumătatea drumului, ca să poată schimba direcția, Vincent trebui să facă un fel de stînga-mprejur în aer. Din pereții de stîncă se prelingeau șiroaie de apă ; treptele de lemn erau alunecoase din cauza noroiului și, de deasupra, Vincent simțea cum îl plouă.

În cele din urmă, se văzură jos și, tîrîndu-se în patru labe printr-un tunel nesfîrșit, ajunseră în ungherul cel mai îndepărtat. Acolo se găsea un șir lung de celule, ca despărțiturile unei peșteri, cu pereții sprijiniți de schele șubrede. În fiecare celulă lucra cîte o echipă de cinci mineri ; doi scurmau pereții cu tîrnăcopul, al treilea scotea cărbunele de sub picioarele lor, al patrulea îl încărca în vagonete și al cincilea împingea vagonetele pe șinele înguste.

Săpătorii lucrau în haine de pînză aspră, negre și murdare. Cel care încărca vagonetul cu lopata, de obicei un băiat, n-avea pe trupul despuiat, negru-pămîntiu decît o fîșie de sac înnodată în jurul șalelor. La vagonete împingeau fetele, tot așa de negre ca și bărbații, cu cîte o rochie jerpelită care abia le acoperea goliciunea. Coridorul n-avea nici un metru înălțime. Apa mustea prin tavan, transformînd locul într-o peșteră cu stalactite. Singura lumină venea de la lămpile mici, care ardeau cu fitilul coborît pen-

[1] Dar ușurel, ușurel (în lb fr.)

tru a nu irosi petrolul. Nu exista nici un mijloc de aerisire. Aerul era îmbîcsit de praf de cărbune. Căldura îi scălda pe oameni în rîuri de sudoare neagră. În primele celule, oamenii puteau săpa stînd în picioare, dar cu cît înaintau spre fundul tunelului celulele deveneau tot mai joase, şi Vincent văzu că minerii erau nevoiţi să lucreze culcaţi, răsucind tîrnăcoapele numai prin mişcarea cotului. Cu cît înainta ziua fierbinţeala trupurilor sporea şi mai mult temperatura celulelor, iar praful de cărbune îngroşa aerul într-atît, încît minerii ajungeau să inspire pe gură funingine neagră, fierbinte.

– Oamenii ăştia cîştigă doi franci şi jumătate pe zi, îi spuse Jacques lui Vincent, şi asta numai dacă funcţionarul de la postul de control aprobă calitatea cărbunelui scos de ei. Acum cinci ani, cîştigau trei franci, dar de atunci lefurile au fost reduse treptat în fiecare an.

Jacques cercetă buştenii armăturilor ; asta era toată paväza minerilor împotriva morţii. Apoi se întoarse către ei :

– Stîlpii ăştia nu mai durează mult. Sînt foarte şubrezi şi, după cum bine ştiţi, nu va trece mult şi se va surpa tavanul.

Unul dintre săpători, şeful echipei, dădu drumul la o ploaie de înjurături cu atîta repeziciune, încît Vincent abia putu să desluşească două-trei cuvinte.

– Să plătească dacă vor să le proptim tavanul ! izbucni omul. Dacă ne pierdem timpul cu asta, cînd să mai scoatem cărbune ? Mai bine stăm aşa, să ne strivească aici, sub pămînt, decît să crăpăm de foame acasă...

Dincolo de ultima celulă se căsca o altă gaură în pămînt. De data asta, însă, nu mai era nici scară de coborîre. Din loc în loc erau înţepenite nişte buturugi, ca să împiedice noroiul să se scurgă şi să-i îngroape pe cei de jos. Jacques luă lampa lui Vincent şi i-o legă de curea.

– *Doucement, monsieur* Vincent. Ai grijă să nu calci pe capul meu, că mă zdrobeşti.

Coborîră încă cinci metri prin beznă, dibuind pas cu pas buşteanul pe care trebuiau să calce, înfigîndu-şi mîinile în pereţii clisoşi, ca să nu alunece.

Ajunseră în fine la nivelul inferior, unde minerii nu mai aveau nici măcar celule în care să lucreze. Cărbunele tre-

buia tăiat dintr-un unghi îngust din perete. Oamenii stăteau chirciți, în genunchi, cu spatele proptit în tavanul de stîncă, zvîrlind tîrnăcoapele spre colțul de unde scoteau cărbunele. Vincent își dădu seama că abatajele de deasupra fuseseră de-a dreptul răcoroase față de dogoarea de cuptor încins care domnea aici. Oamenii gîfîiau ca animalele bătute, cu limbile atîrnînd umflate și uscate, cu trupurile goale, negre de murdărie și praf. Vincent nu se mișca aproape de loc, și totuși simțea că nu mai poate îndura nici o clipă praful și dogoarea cumplită. Minerii munceau din greu, sîngele le zvîcnea în vine poate de o mie de ori mai repede decît lui, dar nu se opreau nici o clipă să-și tragă sufletul sau să se răcorească. Dacă s-ar fi oprit cît de puțin, n-ar mai fi ajuns să încarce numărul de vagonete cerut și n-ar mai fi primit cele 50 de centime.

Vincent și Jacques se tîrîră de-a bușilea prin tunelul care lega acest fagure de celule, nevoiți din doi în doi pași să se lipească de perete pentru a se feri din calea vagonetelor care treceau pe șinele lor înguste. Coridorul era mai strîmt decît cel de sus. Fetele care împingeau la vagonete erau și mai mici. Nici una nu avea peste zece ani și luptau și se opinteau din răsputeri ca să urnească vagonetele grele, încărcate cu cărbuni, în lungul șinelor.

La capătul coridorului, vagonetele erau coborîte cu ajutorul unor cabluri pe un plan înclinat de metal.

– Vino, *monsieur* Vincent, zise Jacques, să mergem și la ultimul nivel, la șapte sute de metri. Ai să vezi acolo ceea ce nu se poate vedea nicăieri în lume.

Lunecară vreo treizeci de metri pe panta de metal, și Vincent se pomeni într-un tunel larg, cu două rînduri de șine. Înaintară cam jumătate de milă prin tunel, apoi, ajungînd în fundul lui, se cățărară pe o muchie din perete și, tîrîndu-se printr-un coridor de legătură, coborîră pe partea cealaltă într-o gaură de curînd săpată.

– Aici e un strat nou, spuse Jacques, cred că nu se află loc mai păcătos în nici o altă mină din lume.

Din galerie se deschideau un șir de douăsprezece găuri mici negre.

– Urmează-mă ! strigă Jacques, strecurîndu-se într-una din ele.

Deschizătura nu era mai largă decît umerii lui Vincent. Își făcu loc cu greu și se tîrî pe pîntece, proptindu-se în unghii și în vîrful picioarelor. Nu putea să vadă nici ghetele lui Jacques, la două degete în fața lui. Tunelul prin stîncă era înalt doar de un picior și jumătate și lat de două și jumătate. Scobitura de unde pornise coridorul, deși n-avea aer aproape de loc, era răcoroasă față de iadul de aici.

Ajunse la o mică adîncitură, ca o boltă, destul de înaltă pentru ca un om să poată sta în picioare. Locul era cufundat în beznă, și la început nu putu să distingă nimic. Desluși apoi patru licăriri albăstrui de-a lungul unui perete. Trupul îi era leoarcă și ochii îl usturau cumplit din pricina sudorii amestecate cu praf de cărbune care i se prelingea de pe frunte. Gîfîia din greu după ce se tîrîse atîta și se ridică ușurat, ca să tragă puțin aer în piept. Dar ceea ce sorbi nu era altceva decît foc, foc topit, care-l fripse și-l înecă în clipa cînd îi pătrunse în plămîni. Se afla în cea mai îngrozitoare gaură din întregul Marcasse, o adevărată cameră de tortură demnă de evul mediu.

– *Tiens, tiens !* strigă o voce cunoscută, *c'est monsieur Vincent !* [1] Ai venit să vezi cum ne cîștigăm cele 50 de centime pe zi, *monsieur* Vincent ?

Jacques se duse drept la lămpi și le cercetă. Aureola albastră a arcului voltaic năpădea lumina. Albul ochilor lui Decrucq strălucea în întuneric. Se aplecă la urechea lui Vincent și-i șopti :

– N-ar fi trebuit să coboare pînă aici. Iar o să aibă o hemoragie și va trebui să-l cărăm afară cu bușteni și scripeți.

– Decrucq, îi strigă Jacques, așa au ars lămpile astea toată dimineața ?

– Da, răspunse Decrucq nepăsător, blestematul ăsta de grizu se tot adună mereu. Odată tot o să sărim în aer, și atunci scăpăm de toate necazurile.

– Bine, dar gazul s-a pompat de-aici abia duminica trecută ! se miră Jacques.

– Dar se întoarce înapoi, făcu Decrucq, scărpinîndu-și cicatricea din creștet.

[1] Ia te uită ! . e domnul Vincent ! (în lb fr).

– Atunci trebuie să opriți lucrul într-una din zile, săptămîna asta, ca să putem pompa din nou gazul.

Vorba lui Jacques fu întîmpinată cu o furtună de proteste.

– Nici așa n-avem pîine destulă pentru copii! Nu tăzbim nici acum cu leafa, dar să mai și stăm de pomană o zi întreagă!... Să scoată gazul cînd n-om fi noi aici; și noi avem dreptul să mîncăm ca și ceilalți!

– Foarte bine, rîse Decrucq, au dreptate. Lasă, Jacques, n-o să se întîmple nimic. A mai încercat ea mina asta afurisită și altădată să mă răpună, dar nu i-a mers! O să mor în patul meu, de bătrînețe. Fiindcă veni vorba de mîncare, cît e ceasul, Verney?

Jacques își apropie ceasul de flacăra albăstruie.

– 9.

– Bine! Atunci putem să mîncăm.

Ființele acelea, cu trupuri negre, nădușite, din care se deslușeau numai globurile albe ale ochilor, lăsară lucrul și, chircindu-se pe vine, cu spatele rezemat de stîncă, își desfăcură traistele cu merinde. Nu se duceau să mănînce mai la larg, în gaura ceva mai răcoroasă de unde pornea coridorul, căci n-aveau decît un răgaz de un sfert de oră. Tîrîtul dus și întors le-ar fi luat aproape tot timpul. Așa că rămîneau pe loc, în zăduful stătut al celulei. Scoaseră două bucăți groase de pîine neagră și-o înfulecară lacomi, împreună cu niște firimituri de brînză acră, mînjind mîncarea cu mîinile negre de cărbune. Apoi își spălară gîtlejul cu cafeaua călduță pe care și-o aducea fiecare într-o sticlă de bere. Pîine, brînză acră și cafea, iată prețul zilnic al celor treisprezece ore de muncă.

Vincent se afla în mină de aproape șase ore. Se simțea sfîrșit din pricina lipsei de aer, a căldurii și a prafului. Își dădea seama că mult timp nu mai putea îndura acest chin. Cînd Jacques dădu semnalul de plecare, Vincent îi fu recunoscător.

– Bagă de seamă la grizu, Decrucq, stărui Jacques înainte de a pieri în tunel. Dacă vezi că nu mai merge, mai bine scoate oamenii afară.

Decrucq rîse tăios:

– Și cine-o să ne plătească cele 50 de centime pe zi dacă nu scoatem cărbunele?

La această întrebare nu se putea da nici un răspuns. Decrucq o ştia tot atît de bine ca şi Jacques. Acesta ridică din umeri şi dispăru, tîrîndu-se pe burtă, în tunel. Vincent îl urmă, aproape orbit de sudoarea neagră care-i îneca ochii.

După o jumătate de oră de mers ajunseră la lift, unde cuşca scotea la suprafaţă oamenii şi cărbunele. Jacques se trase la o parte, într-un fel de scobitură în stîncă, unde erau ţinuţi caii, şi scuipă negru.

În timp ce liftul luneca în sus, ca o găleată într-un puţ, Vincent se întoarse spre însoţitorul lui şi-l întrebă :

– Spune-mi, domnule Verney, ce vă face să coborîţi mereu în mină ? De ce nu plecaţi care încotro, să vă căutaţi alte rosturi ?

– Ah, dragă *monsieur* Vincent, unde să găseşti alte rosturi ? Şi cum să mergem în altă parte cînd n-avem banii de trebuinţă ? Nu găseşti în întregul Borinage o familie de mineri care să aibă zece franci puşi deoparte. Şi-apoi, chiar de-am putea, tot nu ne-am hotărî să plecăm. Marinarul ştie că pe puntea vasului îl pîndesc fel de fel de primejdii şi totuşi, cînd e pe uscat, îi e dor de mare. Aşa se întîmplă şi cu noi, *monsieur* Vincent, iubim mina ; ne place mai degrabă să fim sub pămînt decît la suprafaţă. Şi nu cerem decît o leafă omenească, ore de muncă normale şi măsuri de protecţie împotriva accidentelor.

Cuşca ajunse sus. Lumina firavă a soarelui îl orbi pe Vincent în timp ce străbătea curtea acoperită de zăpadă. În oglinda de la spălător îşi văzu faţa, neagră toată, dar plecă fără să se mai spele. Buimăcit încă de cele văzute, se avîntă peste cîmp, sorbind cu nesaţ aerul proaspăt şi întrebîndu-se dacă nu cumva, molipsit pe neştiute de acea *sotte fièvre*, trăise nişte clipe de delir. Cum putea dumnezeu să-i lase pe copiii lui în caznele unei robii atît de crîncene ? Negreşit, tot ceea ce văzuse nu era decît un vis urît.

Trecu de casa familiei Denis care, în comparaţie cu celelalte, avea un aspect înstărit şi prosper, şi, fără să-şi dea seama, paşii îl purtară prin labirintul de ulite murdare din rîpă, spre coliba lui Decrucq. Ciocăni. Întîi nu răspunse nimeni, dar, după un timp, îi deschise uşa un băie-

țel de șase ani. Era palid, anemic și mai mărunt decît s-ar fi cuvenit la vîrsta lui, dar avea în el ceva din curajul bătăios al lui Decrucq. Peste cel mult doi ani va coborî și el în Marcasse, în fiecare zi, la 3 dimineața, să încarce cărbune în vagonet.

– Mama s-a dus după steril, spuse băiatul cu o voce pițigăiată. Dacă vreți, mai așteptați, *monsieur* Vincent, eu trebuie să văd de ăia mici.

Ceilalți doi prunci ai lui Decrucq se jucau pe podea cu cîteva bețe și o bucată de sfoară. N-aveau pe ei decît niște cămășuțe și erau vineți de frig. Băiatul cel mare îndesa mereu cărbuni în sobă, dar căldura nu sporea aproape de loc în încăpere. Privindu-i pe cei doi copilași, Vincent se simți străbătut de un fior. Îi luă în brațe, îi culcă în pat și-i înveli cu grijă pînă la gît. De fapt, nu știa bine de ce venise în această baracă nenorocită. Simțea însă că trebuie să facă ceva, să le spună ceva, să-i ajute într-un fel. Ar fi vrut să le arate că măcar înțelege toată grozăvia mizeriei lor.

Madame Decrucq se întoarse acasă cu fața și mîinile negre. La început nu-l recunoscu pe Vincent, murdar cum era. Apoi se duse în grabă la cutia unde-și păstra proviziile și puse la fiert puțină cafea. Cînd i-o întinse era mai mult rece decît caldă, neagră, amară și cu gust de rumeguș. Dar el o bău ca să-i facă plăcere bietei femei.

– Sterilul e tare prost de cîteva zile încoace, *monsieur* Vincent, se plînse ea. Patronii nu mai lasă să le scape nici a fărîmă de cărbune. Cu ce să-i încălzesc pe copilași? Alte haine n-au decît cămășuțele de pe ei și niște saci. Dacă-i îmbrac în saci, pînza aspră îi roade și le jupoaie pielea, iar dacă zac toată ziua în pat, cum or să crească?

Vincent simțea că-i dau lacrimile, dar nu era în stare să rostească nici un cuvînt. Nu văzuse niciodată o sărăcie atît de cumplită. Pentru prima oară își puse întrebarea la ce-i puteau folosi oare acestei biete femei rugăciunile și *Evanghelia* cînd copilașii ei mureau de frig. Oare dumnezeu nu vedea toate astea? Dădu peste cîțiva franci în buzunar și-i întinse doamnei Decrucq.

– Uite, te rog să-i primești, ia-le copiilor pantaloni de lînă.

Ştia că este un gest zadarnic. Sute de alţi copii îngheţau în Borinage, iar copiii lui Decrucq vor îngheţa şi ei din nou îndată ce pantalonii se vor rupe.

Urcă dealul spre casa familiei Denis. Bucătăria era caldă şi prietenoasă. Doamna Denis îi încălzi apă pentru spălat şi-i pregăti o gustare din mîncarea de iepure ce rămăsese din ajun. Băgase de seamă că era obosit şi tulburat de cele văzute şi, neştiind cum să-l îmbărbăteze, îi întinse nişte pîine cu unt.

Vincent urcă în camera lui. Mîncase pe săturate, patul era lat şi îmbietor, cearceafurile curate şi faţa de pernă sclipea. Pe pereţi atîrnau reproduceri după marii maeştri ai lumii. Trase sertarul scrinului şi-şi aruncă privirile peste vrafurile de cămăşi, rufe de corp, ciorapi şi flanele. Deschise dulapul şi se uită la cele două perechi de pantofi, apoi la paltonul călduros şi la costumele de haine care atîrnau înăuntru. Ajunse la concluzia că era un mincinos şi un laş. Le propovăduia minerilor virtutea sărăciei, în timp ce el se lăfăia în belşug şi bunăstare. Nu făcea altceva decît să le înşire cuvinte goale şi făţarnice. Religia, în numele căreia vorbea, era o poveste pentru trîndavi, care nu folosea nimănui. Ar merita ca minerii să-l dispreţuiască şi să-l alunge din Borinage. Îşi închipuise că împărtăşeşte aceeaşi soartă cu ei, dar el purta haine frumoase şi călduroase, dormea într-un pat moale şi mînca la o singură masă mai mult decît mîncau ei într-o săptămînă. Nici măcar nu muncea pentru traiul lui tihnit şi îmbelşugat. Se mulţumea să le toarne minciuni bine ticluite, dîndu-se drept un om bun. Ah, de bună seamă, cei din Borinage n-ar fi trebuit să creadă nici un cuvînt rostit de el, nici n-ar fi trebuit să-l primească între ei şi să-i asculte predicile ! Traiul lui lipsit de griji preschimba vorbele în minciuni. Dăduse iarăşi greş, mai rău ca oricînd !

N-avea decît două ieşiri : sau să părăsească pe furiş Borinageul, să fugă în puterea nopţii înainte ca ei să-şi dea seama ce josnic mincinos era, sau să devină un adevărat slujitor al lui dumnezeu, acum, cînd i se deschiseseră ochii.

Strînse toată rufăria din scrin şi o îndesă grăbit în valiză. Puse deasupra costumele, pantofii, cărţile şi repro-

ducerile, şi apoi o închise. Lăsă valiza pe scaun şi se repezi ca o furtună pe uşa din faţă.

În fundul rîpei şerpuia un pîrîiaş. Dincolo, pe celălalt mal, se căţărau pădurile de pin. Printre copaci erau risipite cîteva cocioabe de mineri. După puţină căutare, Vincent găsi una nelocuită. Era o baracă largă, fără fereastră, înălţată pe un dîmb pieptiş. Pămîntul, bătătorit de o îndelungată folosinţă, ţinea loc de podea. Zăpada care se topea pătrundea dinspre deal pe sub peretele de scînduri. Deasupra capului, grinzi groase susţineau acoperişul. Cabana nu fusese locuită toată iarna, şi prin găurile şi crăpăturile ei neastupate răbufnea vîntul îngheţat.

– A cui e baraca asta ? întrebă Vincent pe o femeie care-l însoţise.

– A unui negustor din Wasmes.

– Cu cît o închiriază, nu ştii ?

– Ba da, cu cinci franci pe lună.

– Foarte bine, nu e mult.

– Dar, *monsieur* Vincent, nu puteţi locui aici.

– De ce nu ?

– Bine... dar... e o şandrama. E mai dărăpănată chiar decît a mea. E cea mai prăpădită baracă din Petit Wasmes.

– Tocmai de-asta o vreau !

Urcă din nou dealul. Un sentiment de împăcare îi cobora în suflet. În lipsa lui, *madame* Denis intrase după treburi în cameră şi văzuse valiza făcută.

– *Monsieur* Vincent, strigă ea cînd îl văzu intrînd, ce s-a întîmplat ? Pleci acasă ? Aşa, deodată ?

– Nu plec, *madame* Denis. Rămîn în Borinage.

– Atunci de ce ţi-ai strîns lucrurile ? Doamna Denis era cu totul nedumerită.

După ce Vincent o lămuri, ea încercă să-l convingă cu blîndeţe.

– Crede-mă, *monsieur* Vincent, dumneata nu poţi să duci traiul ăsta, nu eşti obişnuit cu aşa ceva. S-au schimbat lucrurile de la Isus Cristos încoace ; în zilele noastre trebuie să trăim cu toţii cît putem mai bine. Lumea ştie că eşti un om bun după tot ceea ce faci.

Dar Vincent nu mai putea fi clintit cu nici un chip din hotărîrea lui. Îl căută pe negustorul din Wasmes, în-

chirie baraca şi se mută în ea. Peste cîteva zile, cînd primi cecul de 50 de franci – prima lui leafă – cumpără un pat mic de lemn şi o sobă de ocazie. După aceste cheltuieli, rămase cu o sumă de bani care abia dacă-i mai ajungea pînă la sfîrşitul lunii pentru hrana umilă pe care şi-o hărăzise : brînză acră, pîine şi cafea. Căptuşi tavanul cu lut, ca să nu mai pătrundă apa în baracă şi astupă toate crăpăturile şi găurile cu pînză de sac. Acum locuia şi el într-o baracă, dormea şi se hrănea la fel ca minerii. În fine, era unul de-ai lor şi acum avea dreptul să le împărtăşească cuvîntul domnului.

13. O LECŢIE DE ECONOMIE POLITICĂ

Directorul celor patru mine din jurul localităţii Wasmes, care aparţineau societăţiii *„Charbonnages de Belgique"*, nu arăta de loc a fi o fiară cu chip de om, aşa cum se aşteptase Vincent. E drept, era cam burduhănos, dar avea privirea prietenoasă, înţelegătoare şi felul de a fi al unui om ce nu părea să fi fost cu totul lipsit de necazuri.

– Ştiu, *monsieur* Van Gogh, începu el după ce-l ascultase pe Vincent zugrăvind tragedia vieţii minerilor. E o poveste veche. Oamenii îşi închipuie că-i lăsăm înadins să moară de foame, ca să putem scoate profituri cît mai mari. Dar, te rog să mă crezi, nimic nu e mai neadevărat. Iată, să-ţi arăt graficele de producţie ale Biroului internaţional de mine din Paris.

Desfăşură pe masă un sul mare şi urmări cu degetul o linie albastră în partea de jos.

– Priveşte, *monsieur* Van Gogh, minele de cărbuni din Belgia sînt cele mai sărace din lume. Cărbunele se găseşte la mare adîncime şi extragerea lui e atît de costisitoare, încît ne este aproape cu neputinţă să-l vindem cu profit pe piaţa liberă. Cheltuielile noastre sînt mai mari decît ale oricărei alte mine din Europa, iar profiturile sînt cele mai scăzute. Şi asta, pentru că sîntem siliţi să vindem cărbunele cu acelaşi preţ ca şi celelalte mine care-l extrag cu cheltuieli mult mai mici. Sîntem zilnic în pragul falimentului. Înţelegi ?

– Da, firește.

– Dacă am da minerilor numai un franc pe zi în plus, cheltuielile de producţie ar depăşi preţul pieţei. Atunci am fi siliţi să închidem minele şi, în acest caz, ei ar muri într-adevăr de foame.

– Dar acţionarii dumneavoastră n-ar putea, oare, să se mulţumească cu un cîştig mai mic ? Ar rămînc astfel ceva mai mult pentru muncitori.

Directorul clătină din cap cu tristeţe.

– Nu, domnule, nu e cu putinţă. Ştii dumneata pe ce capital se sprijină minele de cărbuni ? Numai pe capitalul acţionarilor. Ca orice altă industrie. Şi-n acest caz, bineînţeles că acţiunile minelor noastre trebuie să dea un profit oarecare, altfel capitalul ar fi retras şi plasat în altă parte. Astăzi stocurile acţionarilor societăţii *„Charbonnages de Belgique"* dau numai 3% dividende. Dacă li s-ar reduce chiar numai o jumătate de procent, acţionarii şi-ar retrage banii, iar minele noastre ar trebui să se închidă, căci nu putem lucra fără capital. Şi, negreşit, minerii ar rămîne pe drumuri. Aşa că vezi, dragă domnule, nu acţionarii sau directorii creează condiţii inumane de viaţă în Borinage. De vină este aşezarea la prea mare adîncime a straturilor de cărbune. De acest lucru cred că numai pe dumnezeu îl putem învinovăţi !

Vincent ar fi trebuit să se simtă indignat la auzul acestei blasfemii. Dar rămase indiferent. Se gîndea la ce-i spusese directorul.

– De-aţi putea reduce măcar timpul de muncă !... Treisprezece ore pe zi în fundul minei !... Pînă la urmă tot satul va fi nimicit !

– Nu, *monsieur*, nu putem face nici asta. Ar însemna o creştere a salariului. S-ar extrage mult mai puţin cărbune, pentru cele cincizeci de centime pe zi, şi, ca urmare, cheltuielile de producţie la tonă ar spori.

– Există totuşi un lucru pe care puteţi să-l faceţi.

– Te referi, desigur, la primejdiile muncii în mină,..

– Da. Cel puţin s-ar putea reduce numărul accidentelor şi cazurilor mortale.

Directorul clătină din nou din cap şi continuă cu răbdare :

– Nu, *monsieur*, nu putem. Acţiunile noastre n-au căutare pe piaţă pentru că dividendele noastre sînt prea mici.

N-avem nici un surplus de profit ca să putem face investițiile necesare îmbunătățirii condițiilor de muncă. Ah, *monsieur,* crede-mă, nu există nici o posibilitate de a ieși din acest cerc vicios. Am căutat soluții de nenumărate ori. Asta m-a făcut să ajung dintr-un catolic bun și devotat un ateu convins. Dacă există un dumnezeu în ceruri, nu pot înțelege cum de-a fost în stare să creeze cu bună-știință o astfel de viață, în care cei mai mulți oameni sînt osîndiți la un trai nenorocit, secol după secol, fără nici o îndurare din partea soartei !

Vincent nu găsi nimic de spus. Se întoarse acasă buimăcit.

14. FRAGIL

Luna februarie a fost cea mai aspră în acel an. Vînturi pustiitoare măturau valea și creștetul dealului, făcînd aproape cu neputință ieșirea din casă. În cocioabele minerilor lipsa cărbunelui se făcea amarnic simțită, iar vînturile înghețate suflau cu atîta cruzime, încît femeile nu se puteau urca pe piramida cea neagră să-l caute. N-aveau pe ele decît fustele și bluzele obișnuite, ciorapii de bumbac și basmalele cu care nu izbuteau să se apere îndeajuns de vînturile tăioase.

Copiii nu se dădeau jos din pat zile în șir, ca să nu înghețe. Din lipsă de cărbune pentru sobă, femeile nu mai puteau pregăti hrană caldă. Minerii ieșeau încălziți din măruntaiele fierbinți ale pămîntului și treceau brusc la o temperatură sub zero grade, trebuind să-și croiască drum spre casă peste cîmpurile înzăpezite, în luptă cu vînturile care-i șfichiuiau. Oftica și pneumonia secerau zilnic victime printre mineri. În luna aceea Vincent făcu multe slujbe de înmormîntare.

Renunțase să mai dea lecții de citire copiilor înghețați. Toată ziua și-o petrecea scormonind piramida din Marcasse, în căutarea puținului cărbune pe care-l putea găsi ca să-l împartă apoi prin barăcile unde mizeria ajunsese de neîndurat. Nu mai trebuia să se mînjească special cu praf de cărbune, căci avea acum, în chip firesc, tot timpul fața neagră, ca orice miner. Un străin care ar fi venit în Petit Wasmes l-ar fi luat drept o „mutră neagră" oarecare.

Într-una din zile, tot urcînd şi coborînd piramida, izbutise să adune, după multe ore de trudă, aproape o jumătate de sac de cărbune. Minereul îngheţat îi zdrelise mîinile, învineţite de frig. Puţin înainte de ora 4, se opri, cu gîndul să ducă în sat bruma de cărbune adunat, ca măcar în cîteva case femeile să-şi poată întîmpina bărbaţii cu cafea caldă. Recunoscîndu-l, parte din mineri mormăiau cîte un *bojou*[1], dar cei mai mulţi treceau mai departe, cu mîinile îndesate în buzunare, cu umerii gîrboviţi şi ochii pironiţi în pămînt. Ultimul ieşi pe poartă un bătrînel pe care tusea îl zguduia atît de tare, încît abia se putea ţine pe picioare. Genunchii îi tremurau şi, cînd vîntul de gheaţă care mătura cîmpul troienit îl izbi în faţă, se clătină, gata să se prăbuşească în zăpadă. După o clipă îşi adună puterile şi o porni cu paşi mărunţi peste cîmp, împins cu forţă, dintr-o parte, de vînt. În jurul umerilor îşi înfăşurase o bucată de pînză de sac, pe care o descoperise, cine ştie cum, într-un depozit din Wasmes. Vincent zări pe sac cîteva litere imprimate. Făcu o sforţare ca să le poată desluşi şi distinse cuvîntul „FRAGIL".

După ce deşertă cărbunele pe la cocioabele minerilor, Vincent se întoarse la baraca lui şi aşternu pe pat toate hainele pe care le avea : cinci cămăşi, trei rînduri de rufărie de corp, patru perechi de ciorapi, două perechi de pantofi, două costume de haine şi, pe deasupra, o haină militară. Îşi păstră o cămaşă, o pereche de ciorapi, un rînd de rufe de corp şi îndesă restul lucrurilor în valiză.

Dărui costumul de haine bătrînului căruia îi citise pe spate cuvîntul „FRAGIL". Rufele şi cămăşile le lăsă copiilor, cu gîndul să fie transformate în cămăşuţe şi haine. Ciorapii îi împărţi cîtorva bolnavi de plămîni, care erau totuşi nevoiţi să coboare în mină, iar haina groasă militară o dădu unei femei, al cărei bărbat fusese prins şi strivit cu cîteva zile înainte de surparea unei galerii. Deşi era însărcinată, trebuia să coboare în mină în locul lui, ca să-şi poată hrăni ceilalţi doi prunci.

„Le Salon du Bébé" stătea închis, căci Vincent dăruise gospodinelor tot cărbunele pe care-l putuse strînge. Nici oamenii nu se prea simţeau îndemnaţi să înoate prin zăpada topită şi să-şi ude picioarele ca să ajungă pînă la

[1] Pronunţia dialectică a cuvîntului *bonjour*, bună ziua.

„*Salon*". De aceea, tot ce mai putea să facă Vincent era să treacă din casă în casă, oferind, cît îi stătea în puteri, o mînă de ajutor, un cuvînt de mîngîiere. Cu timpul, își dădu seama însă că în clipele acelea numai ajutorul practic mai putea fi de vreun folos oamenilor. Începu deci să îngrijească de bolnavi : îi spăla, le pregătea băuturi calde sau medicamente. În cele din urmă, nu mai luă nici *Biblia* cu el, căci nu găsea niciodată timp s-o deschidă. Cuvîntul domnului devenise un lux pe care minerii nu și-l mai puteau îngădui.

Gerul se mai muie puțin în martie. În schimb, îi luară locul frigurile. Vincent cheltui 40 de franci din leafa lui pentru alimentele și doctoriile necesare bolnavilor și păstră pentru el doar atît cît să nu moară de foame. Slăbea văzînd cu ochii, din pricina lipsei de hrană, era din ce în ce mai nervos și își ieșea repede din fire. Frigul pe care-l îndurase toată iarna îi zdruncinase sănătatea ; se îmbolnăvi și el, dar duse boala pe picioare. Ochii lui păreau două guri de foc, iar capul masiv, caracteristic familiei Van Gogh, se scofîlcise de tot. Scobituri adînci îi apărură în obraji și cearcăne negre îi înconjurară ochii, dar bărbia i se avînta la fel de hotărîtă ca și înainte.

Copilul cel mai mare al lui Decrucq se îmbolnăvi de febră tifoidă ; trebuiau să facă ceva în privința paturilor. Aveau în casă doar două ; într-unul dormeau părinții, în celălalt cei trei copii. Dacă ceilalți doi copii ar fi continuat să doarmă în același pat cu băiatul bolnav, se puteau molipsi. Pe jos era primejdios să-i culce, ar fi făcut cu siguranță pneumonie. Iar dacă s-ar fi culcat ei, părinții, pe jos, a doua zi n-ar mai fi fost buni de muncă. Vincent înțelese numaidecît ce-i rămînea de făcut.

Cînd Decrucq veni de la lucru, Vincent îl întîmpină.

– Vrei să-mi dai o mînă de ajutor înainte de a te duce la masă ?

Decrucq era frînt de oboseală, cicatricea din creștet îl durea, dar îl urmă pe Vincent, fără un cuvînt, tîrîndu-și piciorul schilod. Ajunși la cocioaba lui, Vincent aruncă jos una din păturile de pe pat și zise :

– Hai, apucă de colo, să-l ducem la dumneata, pentru băiat.

Decrucq își încleștă dinții.

– Am trei copii, răspunse el, dar pot să mă lipsesc de unul dintre ei dacă aşa vrea dumnezeu. Dar n-avem decît un singur *monsieur* Vincent, care poartă de grijă întregului sat, şi nu pot să-l las să se nimicească singur.

Istovit, ieşi din cabană şchiopătînd. Vincent ridică singur patul, îl săltă pe umeri şi-l cără pînă la casa lui Decrucq, aşezîndu-l într-un colţ. Decrucq şi nevasta lui îl urmăreau cu privirea în timp ce-şi luau masa : o bucată de pîine uscată cu cafea. Vincent culcă băiatul bolnav în patul pe care-l adusese şi se apucă să-l îngrijească.

Mai tîrziu, în aceeaşi seară, trecu pe la soţii Denis şi le ceru o mînă de paie, ca să aibă pe ce dormi. *Madame* Denis se îngrozi auzind ce făcuse.

– *Monsieur* Vincent, sări ea, camera dumitale e tot neocupată, trebuie să te întorci neapărat la noi.

– Mulţumesc pentru bunăvoinţă, *madame* Denis, dar nu pot.

– Ştim că n-ai bani, dar nu-i nimica. Jean-Baptiste şi cu mine avem din ce trăi. Poţi să locuieşti aici cu noi, ca un frate.

Vincent era îngheţat, îngheţat de-a binelea. Îi era foame. Avea ameţeli de pe urma febrei pe care o dusese pe picioare săptămîni de-a rîndul. Slăbise de nemîncare şi nesomn. Jalea şi suferinţa, care puneau tot mai mult stăpînire pe sat, îl frămîntau neîncetat, aducîndu-l într-o stare vecină cu nebunia. Patul de la etaj era cald, moale şi curat. Ştia că *madame* Denis îi va da să mănînce pînă ce nu va mai simţi golul acela din stomac şi-l va doftorici cu băuturi tari şi fierbinţi pînă ce-i va alunga frigul cuibărit în măduva oaselor. Tremură cuprins de fiori, se clătină, gata să se prăbuşească pe pardoseala de cărămidă roşie din bucătărie, dar în ultima clipă izbuti să se stăpînească.

Era supus la această ultimă încercare. Dacă dădea greş, tot ce făcuse pînă atunci s-ar fi dovedit de prisos. În aceste zile, cînd oamenii din sat ajunseseră la culmea suferinţelor şi lipsurilor, să se lase el ademenit, să fie un laş, lipsit de voinţă, vrednic de dispreţ, gata să îmbrăţişeze bunul trai din prima clipă a ispitei ?

– Dumnezeu va preţui bunătatea dumitale, *madame* Denis, zise el, şi te va răsplăti pentru ea. Dar nu trebuie să încerci să mă abaţi din calea datoriei. Dacă nu-mi gă-

seşti o mînă de paie, înseamnă că voi fi nevoit să mă culc pe pămîntul gol. Nu-mi da nimic altceva, te rog, căci nu pot să primesc.

Îngrămădi paiele într-un colţ al cocioabei, pe pămîntul umed, şi se acoperi cu pătura subţire. Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea. Zorile îl găsiră tuşind, cu ochii duşi şi mai mult în fundul capului. Avea fierbinţeală mare şi nu-şi dădea prea bine seama ce se petrece cu el. Cărbune pentru sobă nu mai era ; nu se îndurase să-i lipsească pe mineri nici măcar de un grăunte din ce aduna scormonind piramida neagră. Izbuti să înghită cîteva îmbucături dintr-un colţ de pîine uscată şi porni la treabă.

15. „EGIPTUL NEGRU"

Martie era pe sfîrşite, aprilie bătea la uşă şi lucrurile începură să se mai îndrepte cîte puţin. Vîntul se potolise, razele soarelui încălzeau acum cu mai multă putere şi, în sfîrşit, începu dezgheţul. Soarele topi învelitoarea de nea care ascundea cîmpurile negre, ciocîrliile începură să se facă auzite şi, în păduri, cei dintîi muguri plesniră pe ramuri. Numărul bolnavilor descrescu. O dată cu schimbarea vremii, femeile din sat începură iar să mişune pe piramidă după o mînă de cărbune. Sobele ovale duduiau din nou, răspîndind o căldură îmbietoare, copiii nu mai erau nevoiţi să stea toată ziua în pat. Vincent deschise iarăşi *„Salonul"*, şi întregul sat se adună să asculte cea dintîi predică. În ochii trişti ai minerilor scînteia din nou o licărire de zîmbet ; oamenii căpătaseră curajul să-şi ridice privirile din pămînt. Decrucq, care se declarase fochist şi portar oficial al *„Salonului"*, risipea glume şi-şi freca mereu cicatricea din creştet.

– Vin vremuri mai bune, le spuse Vincent din amvon, plin de însufleţire. Dumnezeu v-a pus la grea încercare, dar aţi rămas neclintiţi. Greul durerii a trecut. Soarele va coace grîul pe cîmpuri şi va da viaţă trupurilor voastre vlăguite cînd după o zi de muncă, vă veţi odihni în pragul casei. Copiii vor zburda iarăşi în voie pe-afară, pe urmele ciocîrliei, şi vă vor culege poame prin pădure. Ridicaţi-vă

privirile, viața vă hărăzește încă lucruri bune. Vin vremuri mai bune. Vin vremuri mai bune !

Începerea răsună de larma voioasă a glasurilor. Fiecare îi spunea vecinului :

– *Monsieur* Vincent are dreptate. S-a isprăvit cu necazurile. Iarna s-a dus. Vin vremuri mai bune !

Cîteva zile mai tîrziu, pe cînd Vincent, împreună cu un grup de copii, strîngea cărbune în spatele minei Marcasse, văzu deodată niște figuri mici negre, care dădeau buzna din clădirea liftului, luînd-o la fugă, peste cîmp, în toate direcțiile.

– Ce s-o fi întîmplat ? se miră Vincent. Nu poate să fie încă ora 3. Soarele n-a ajuns nici măcar la amiază.

– O fi vreun accident ! strigă unul dintre băieții mai mari. I-am mai văzut eu fugind așa și altă dată ! S-a întîmplat ceva jos în mină.

Se rostogoliră pe povîrnișul negru cît putură mai repede, zdrelindu-și mîinile și agățîndu-și hainele de pietre. Pe cîmpul din jurul minei mișunau minerii, ca niște furnici negre fugind spre adăpost. Pînă să ajungă ei jos, direcția mișcării se schimbase : acum alergau dinspre sat femeile și copiii ; o puzderie de femei veneau peste cîmp, din toate părțile, cu copii mici în brațe, cu cei mai mărișori atîrnați de fuste.

Ajuns în dreptul porții, Vincent auzi glasuri înspăimîntate strigînd :

– Grizu, grizu ! În stratul cel nou ! Au rămas acolo ! Sînt prinși dedesubt !

Frigul aprig îl țintuise pe Jacques Verney la pat. Acum venea zburînd ca o săgeată peste cîmp. Era mai slab ca înainte, cu pieptul și mai scobit. Cînd trecu prin dreptul lui, Vincent îl apucă de braț.

– Ce s-a întîmplat ?

– Stratul lui Decrucq ! Ții minte cum ardeau lămpile ? Știam c-așa o să se-ntîmple !

– Cîți sînt ? Cîți sînt acolo ? Nu putem ajunge la ei ?

– Douăsprezece celule. Le-ai văzut. Cîte cinci oameni în fiecare.

– Nu putem să-i salvăm ?

– Nu știu, trebuie să facem imediat o echipă de voluntari.

– Ia-mă și pe mine, vreau să dau și eu o mînă de ajutor.

– Nu se poate. E nevoie de oameni cu experiență. Se năpusti în lift.

Căruța mică, trasă de un cal alb, care purtase de atîtea ori morți și răniți spre căsuțele de pe coasta dealului, apăru în fața porții. Minerii care alergaseră peste cîmp spre sat se întorceau acum împreună cu familiile. Unele femei plîngeau cu sughițuri, altele priveau țintă înaintea lor, cu ochii holbați. Copiii scînceau. Șefii de echipă alegeau oamenii pentru echipele de salvare, alergînd de colo pînă colo și strigînd cît îi ținea gura.

Deodată, toată lumea amuți. Un mic grup de mineri ieși din clădirea liftului și coborî încet scările, purtînd ceva înfășurat în pături. Tăcerea plină de înțeles nu dură decît o clipă.

– Cine sînt ? Au murit ? Sînt vii ? Pentru numele lui dumnezeu, spuneți-ne cine sînt ! Să-i vedem ! Bărbatul meu e jos ! Copiii mei ! Am doi copii acolo !

Grupul se opri lîngă căruța cu cal alb. Unul dintre mineri vorbi :

– Au scăpat trei. Încărcau cărbune ceva mai departe de locul exploziei... Sînt arși îngrozitor !...

– Cine sînt ? Pentru numele lui dumnezeu, spuneți-ne cine sînt ! Să-i vedem ! Să-i vedem ! Copilul meu e acolo jos ! Copilul meu ! Copilul !...

Omul ridică păturile și dezveli două fetițe de nouă ani și un băiat de zece cu fețele pîrjolite. Toți trei își pierduseră cunoștința. Părinții se prăbușiră peste trupurile lor, cu strigăte de jale și bucurie. Așezară cele trei pături în căruță, și bătrînul cal alb porni pe drumul desfundat, peste cîmp. Ca niște animale cărora li se luaseră puii, părinții celor trei copii, cu Vincent alături de ei, alergau pe lîngă căruță. În urma lor, vaietul de groază și durere creștea sfîșietor. În timp ce fugea, Vincent privi în urmă și cuprinse cu ochii șirul lung al piramidelor de steril care se profilau pe zare.

Un strigăt dureros îi izbucni din piept :

– Egiptul negru ! Egiptul negru ! Poporul ales, din nou în robie ! Oh, doamne, cum ai putut ? Cum ai putut ?

Copiii aveau arsuri aproape mortale. Pielea și părul din părțile atinse de explozie se făcuseră scrum. Vincent intră

în prima baracă. Mama își frîngea mîinile, înnebunită. Dezbrăcînd copilul, Vincent îi strigă :

– Untdelemn, dă-mi repede untdelemn !

Femeia avea un pic de ulei în casă. După ce unse arsurile, Vincent strigă din nou :

– Îmi trebuie bandaje !

Femeia rămase pironită locului, holbînd ochii la el. Vincent își pierdu cumpătul și urlă :

– N-auzi ce-ți spun ? Dă-mi bandaje ! Vrei să moară copilul ?

– N-avem nimic, îngăimă femeia. N-avem nici un fel de rufă curată în casă. N-am avut toată iarna.

Copilul se mișcă și gemu. Vincent își smulse haina și cămașa de pe el și-și rupse flanela de pe corp. Își îmbrăcă din nou haina, făcu fîșii flanela și cămașa, apoi bandajă copilul din cap pînă în picioare. Luă bidonul de ulei și dădu fuga la cealaltă fetiță. O bandajă și pe ea. Cînd ajunse la a treia victimă, băiețelul de zece ani, îl găsi pe moarte. Fîșiile de cămașă și flanelă se terminaseră. Își scoase pantalonii și indispensabilii de lînă, își trase apoi din nou pantalonii pe el și rupse indispensabilii în fîșii.

Își strînse haina pe pieptul gol și fugi peste cîmp spre Marcasse. Vaietele, bocetul nesfîrșit al soțiilor și mamelor se auzeau de departe.

Minerii se învîrteau pe lîngă poartă. Locul fiind strîmt, nu putea lucra jos decît o singură echipă de salvare. Oamenii își așteptau rîndul. Vincent se opri în fața unuia dintre șefii de echipă.

– Mai e vreo speranță ?

– La ora asta sînt morți.

– Nu putem s-ajungem la ei ?

– Sînt îngropați sub stîncă !

– Și cît o să dureze pînă-i găsim ?

– Săptămîni. Poate chiar luni.

– Dar cum așa ? De ce ?

– Așa a fost și-n alte rînduri.

– Atunci sînt pierduți !

– Cincizeci și șapte de oameni.

– Morți pînă la unu !

– N-o să-i mai vedem niciodată.

Timp de 36 de ore, echipele s-au schimbat una după alta. Femeile care aveau soţi sau copii rămaşi îngropaţi nu puteau fi îndepărtate cu nici un chip de la gura minei. Oamenii le spuneau într-una că vor fi salvaţi, dar ele ştiau că sînt minţite. Cele care n-aveau rude printre victime aduceau din sat cafea fierbinte şi pîine, dar celelalte, atît de crunt lovite de soartă, nu se puteau atinge de nimic. În toiul nopţii fu adus sus, într-o pătură, Jacques Verney. Avusese o hemoragie. Muri a doua zi.

După două zile şi două nopţi, Vincent izbuti s-o convingă pe nevasta lui Decrucq să se întoarcă acasă cu copiii. Douăsprezece zile fără întrerupere au lucrat voluntar echipele de salvare. Lucrul în mină încetase. Întrucît nu mai scoteau cărbune, minerii nu mai primeau nici leafă. Puţinii bani puşi deoparte în sat fură repede cheltuiţi. Doamna Denis cocea mai departe pîine şi o împărţea pe datorie. Curînd însă rămase şi ea fără bani şi se văzu nevoită să închidă brutăria. În aceste clipe grele conducerea minei nu le dădu nici un fel de ajutor minerilor. În cea de-a douăsprezecea zi direcţia opri echipele de salvare şi dădu ordin minerilor să treacă la lucru. Petit Wasmes era la un pas de moarte prin înfometare.

Minerii declarară grevă.

Cînd primi leafa pe aprilie, Vincent coborî în Wasmes şi cumpără de toţi banii alimente, pe care le împărţi în sat. Cîteva zile avură ce mînca, apoi porniră în pădure, după poame, frunze şi iarbă. Bărbaţii ieşiră şi ei la cîmp după hrană : şoareci, popîndăi, melci, cîrtiţe, şopîrle, cîini sau pisici, orice putea să umple stomacul şi să potolească chinul mistuitor al foamei era bine venit. În curînd nu se mai putea găsi nimic. Vincent scrise la Bruxelles, cerînd ajutor. Nu căpătă nimic. Minerii priveau neputincioşi cum le mureau soţiile şi copiii de foame, sub ochii lor.

Oamenii îi cerură să facă slujbe pentru odihna celor 57 de suflete pierite în mină, care le-o luaseră înainte. Cel puţin o sută de bărbaţi, femei şi copii se înghesuiau în mica lui baracă. De zile întregi Vincent nu se hrănise decît cu cafea. De la accident nu mai pusese în gură nimic altceva. Era atît de slab, că abia se mai ţinea pe picioare. În cele din urmă, căzu din nou pradă frigurilor şi disperarea se cuibări iarăşi în sufletul lui. Ochii îi ardeau ca'doi tăciuni,

obrajii i se scofîlciseră, pomeții păreau gata să-i străpungă pielea și o barbă roșie, murdară îi ascundea fața. Nemaiavînd rufe de corp, se înfășurase în pînză groasă de sac. Cocioaba era luminată doar de un felinar, care abia licărea, spînzurat de o grindă ruptă. Vincent zăcea pe paie într-un colț al barăcii, sprijinindu-și capul într-un cot. Felinarul arunca umbre fantastice, tremurătoare, peste scîndurile negeluite și peste cei o sută de oameni care sufereau în tăcere.

Începu a le vorbi cu un glas pierdut, uscat, umplînd tăcerea cu fiecare cuvînt. Slabi, istoviți, chinuiți de foame și biruiți de necazuri, „mutrele negre" își ațintеau privirile la el ca la dumnezeu. Dar dumnezeu era departe...

Deodată se auziră afară glasuri străine, puternice, pline de indignare. Ușa se deschise brusc de perete și un copil strigă :

– *Monsieur* Vincent este aici, *messieurs !*

Vincent se opri. Toți cei o sută de locuitori din Borinage aflați acolo întoarseră capul spre ușă. Doi bărbați bine îmbrăcați pășiră înăuntru. Flacăra lămpii de petrol se înălță o clipă, și Vincent desluși groaza și scîrba zugrăvită pe fețele străinilor.

– Fiți bineveniți, reverend de Jong și reverend van den Brink, îi întîmpină el fără să se ridice. Slujim pentru odihna celor cincizeci și șapte de mineri îngropați de vii în Marcasse. Poate că vreți să le spuneți și dumneavoastră un cuvînt de îmbărbătare oamenilor !?...

Mult timp le-a trebuit celor doi reverenzi ca să-și recapete graiul.

– E revoltător, pur și simplu revoltător ! strigă de Jong, lovindu-se cu palma peste stomacul burduhănos.

– Parc-am fi în junglă, în mijlocul Africii ! adăugă van den Brink.

– Numai cerul știe cît rău a făcut omul ăsta.

– O să fie nevoie poate de ani lungi de strădanie pînă vom izbuti să readucem aceste oi rătăcite în sînul creștinătății.

De Jong își încrucișă mîinile peste pîntecele rotund.

– Am spus eu de la bun început să nu-i dăm numirea.

– Știu... dar Pietersen... cui putea să-i treacă prin minte așa ceva ? Omul ăsta'e fără îndoială nebun.

– Întotdeauna am bănuit că e nebun. N-am avut niciodată încredere în el.

Reverendul vorbea într-o franceză curgătoare, desăvîrşită, din care minerii nu înţelegeau nici un cuvînt. Vincent era prea bolnav şi prea slab ca să-şi dea seama de însemnătatea cuvintelor.

Cu pîntecele înainte, de Jong îşi croi drum prin mulţime şi-i spuse lui Vincent pe un ton liniştit, dar neîndurător :

– Trimite-i acasă pe ciinii ăştia rîioşi !

– Bine, dar slujbele !... N-am terminat...

– Lasă slujbele ! Trimite-i acasă !

Minerii se strecurară afară, unul cîte unul, fără să înţeleagă prea bine ce se întîmplase. Cei doi reverenzi se întoarseră spre Vincent.

– Pentru numele lui dumnezeu, ce înseamnă asta ? Ce e în capul dumitale ? Cum poţi să faci slujbe într-o hrubă ca asta ? Ce fel de cult barbar ai născocit ? N-ai nici un pic de simţ al bunei-cuviinţe, al ordinii ? E cu putinţă ca un preot creştin să aibă o asemenea purtare ? Asta e purtare de nebun ! Dumneata vrei să înjoseşti biserica !

Reverendul de Jong se opri o clipă, cercetă cu privirea cocioaba prăpădită, murdară, culcuşul de paie pe care zăcea Vincent, pînza de sac în care se înfăşurase şi ochii lui aprinşi de febră, înfundaţi în orbite.

– E un adevărat noroc pentru biserică, *monsieur* Van Gogh, spuse el, că te-am numit doar temporar. Din acest moment, poţi să socoteşti numirea dumitale anulată. Eşti oprit să mai predici de acum înainte în numele bisericii noastre. Socotesc purtarea dumitale dezgustătoare şi josnică. Nu vei mai primi leafă şi vom trimite imediat pe altcineva în locul dumitale. Dacă n-aş fi atît de îndurător să te socotesc ieşit din minţi, te-aş considera cel mai primejdios duşman al creştinătăţii pe care l-a avut vreodată Biserica Evanghelică Belgiană !

Se aşternu o lungă tăcere.

– Cum, *monsieur* Van Gogh, taci, n-ai nimic de spus în apărarea dumitale ?

Vincent îşi aminti de ziua cînd la Bruxelles tot ei fuseseră aceia care se împotriviseră să fie numit. Acum nu

numai că nu putea rosti nici un cuvînt, dar nici măcar nu mai simțea nimic.

– Ar fi mai bine să mergem, frate de Jong, spuse reverendul van den Brink, după un răstimp. Nu mai e nimic de făcut aici. Cazul lui e fără nădejde. Dacă nu găsim un hotel ca lumea în Wasmes, trebuie să ne întoarcem călare, înapoi la Mons, chiar astă-seară.

16. EXIT DEUS

A doua zi, un grup de mineri mai vîrstnici veniră la Vincent.

– *Monsieur,* începu unul dintre ei, acum, dacă Jacques Verney s-a prăpădit, dumneata ai rămas singurul om în care mai putem avea încredere. Sfătuiește-ne ce să facem. Dacă n-om avea încotro, o să murim și de foame, dar poate că dumneata vei izbuti să-i convingi pe patroni să ne satisfacă cererile. Dacă, după ce vorbești cu ei, ai să ne spui să ne întoarcem la lucru, așa vom face ; dacă ne-oi spune să crăpăm de foame, așa va fi. Nu te mai ascultăm decît pe dumneata, *monsieur,* nu mai avem pe nimeni !

Birourile societății „*Charbonnages Belgique*" aveau un aspect funerar. Directorul îl primi bucuros pe Vincent și-l ascultă cu bunăvoință.

– Știu, *monsieur* Van Gogh, spuse el, minerii sînt neîmpăcați, pentru că n-am scormonit mai departe ca să scoatem victimele. Dar la ce-ar fi folosit ? Societatea a hotărît să oprească exploatarea acelui strat ; nu rentează. Ar fi trebuit să săpăm poate o lună întreagă și care ar fi fost rezultatul ? Am fi mutat pur și simplu cadavrele dintr-un mormînt într-altul.

– Dar pentru cei în viață ? întrebă Vincent, nu se poate face nimic pentru îmbunătățirea condițiilor de lucru acolo, jos ? Oamenii trebuie să muncească în fiecare zi cu moartea în față ?

– Da, *monsieur,* trebuie. Trebuie neapărat. Societatea n-are fonduri de investit pentru măsuri de preîntîmpinare a accidentelor. Minerii luptă pentru o cauză dinainte pierdută. Nu pot cîștiga, deoarece împotriva lor se ridică legi economice de fier. Și, ce e mai grav, dacă nu se întorc la

lucru pînă într-o săptămînă, mina Marcasse se va închide probabil pentru totdeauna. Atunci numai dumnezeu ştie ce se va alege de ei.

Învins, Vincent porni pe drumul lung care şerpuia spre Petit Wasmes. „Poate că dumnezeu ştie, îşi spuse el cu amărăciune. Şi totuşi, poate că nu ştie."

Îi era cu totul clar că nu le mai putea fi de nici un folos minerilor. Se vedea nevoit să le spună că e mai bine să se întoarcă la muncă, în puţurile dătătoare de moarte, cîte treisprezece ore pe zi, pentru un pumn de hrană care abia le ajungea ca să nu moară de foame. Nu putea să-i ajute în nici un fel. Nici chiar dumnezeu din ceruri nu-i putea ajuta. Venise în Borinage să-l sădească pe dumnezeu în inimile minerilor. Dar ce mai putea să facă acum, cînd constatase că duşmanul veşnic al minerilor nu era numai patronul, ci însuşi atotputernicul tată ceresc?

Ştia că, din clipa în care le va spune minerilor să se întoarcă la lucru, să-şi înceapă din nou robia, nu va mai însemna nimic pentru ei. Nici n-ar mai fi fost în stare să le ţină vreo predică – chiar dacă Comitetul de evanghelizare i-ar fi îngăduit. La ce-ar mai folosi acum *Evanghelia?* Dumnezeu întorsese spre mineri o ureche surdă, de piatră, şi el, Vincent, nu fusese în stare să-l îmblînzească.

Dintr-o dată îl izbi un adevăr pe care-l ştiuse de mult, fără să-şi dea seama. Da, toată această vorbărie goală despre dumnezeu nu era altceva decît o poveste de adormit copiii, o minciună scornită în clipe de deznădejde de către muritorul rămas singur, înfricoşat, faţă-n faţă cu bezna întunecoasă şi rece a veşniciei. Nu există nici un dumnezeu. Pur şi simplu nu există! Nu există decît haos; un haos orb, crud, aducător de suferinţă, de chinuri şi de dureri, un haos fără de sfîrşit.

17. FALIMENT

Minerii începură să coboare din nou la lucru. Theodorus Van Gogh, care aflase de la Comitetul de evanghelizare despre cele întîmplate, îi trimise lui Vincent o scrisoare şi bani, chemîndu-l acasă, la Etten. Dar Vincent nu-i urmă sfatul, ci se întoarse la familia Denis.

Mai trecu o dată, în chip de rămas bun, pe la „*Salon*", strînse toate reproducerile de pe pereți și le mută în cămăruța lui de sub streașină.

Dăduse iarăși greș și, iată, venise vremea socotelilor. Nu prea avea însă ce socoteli să-și facă. N-avea nici o meserie. N-avea nici bani, nici sănătate, nici putere, idei, entuziasm, dorințe, ambiții sau idealuri... Și, ce era mai rău, n-avea nici măcar un punct de sprijin pe care să-și bizuie existența. Pînă la douăzeci și șase de ani se văzuse de cinci ori învins. Acum simțea că nu mai are curajul s-o ia de la început.

Se privi în oglindă. Barba roșcată îi crescuse în vîrtejuri, acoperindu-i fața. Părul începuse să i se rărească, gura, altădată plină, cărnoasă, era acum o linie subțire, iar ochii i se pierduseră undeva, în niște văgăuni întunecate. Tot ce era caracteristic, deosebit în personalitatea lui părea că se chircise, înghețase, aproape murise.

Împrumută nițel săpun de la doamna Denis și se spălă bine din cap pînă în picioare. Se privi și văzu că trupul lui, cîndva puternic și vînjos, era acum slab și vlăguit. Se bărbieri cu grijă și migală, mirîndu-se de unde îi apăruseră sub pielea feței atîtea oase necunoscute. Pentru întîia oară după luni de zile își pieptănă părul așa cum îl purta înainte. Doamna Denis îi aduse o cămașă și rufe de corp de-ale bărbatului ei. Se îmbrăcă și coborî în brutăria îmbietoare, care ținea loc și de bucătărie. Luă masa împreună cu soții Denis. Era prima dată de la nenorocirea din mină cînd punea în gură mîncare gătită. I se părea curios că se ostenea să mai mestece. Mîncarea avea pentru el gust de iască.

Deși nu le spusese minerilor că nu mai avea voie să predice, ei nu-i mai cerură și nici nu păreau să ducă lipsă de slujbe religioase. Vincent vorbea rar cu ei. De altfel, nu mai vorbea aproape cu nimeni. Schimba doar cîte un *bonjour* în trecere. Nu mai intra prin barăci și nu se mai amesteca în nici un fel în viața și gîndurile lor. Cu o adîncă înțelegere și respectînd parcă o învoială mută, minerii nu-i puseră nici o întrebare.

Îl luară așa cum era, fără să se plîngă de schimbare... Oamenii înțeleseseră, fără să mai aibă nevoie de lămuriri. Și viața își urmă cursul obișnuit în Borinage.

O scrisoare de acasă îl vesti că soțul lui Kay Vos murise subit. Dar, în starea în care se afla, asemenea veste nu mai putea să-l tulbure ; o înregistră automat într-un ungher îndepărtat al minții.

Săptămînile treceau. Vincent nu mai făcea altceva decît să doarmă, să mănînce și să zacă într-o stare de semiconștiență. Încet-încet, febra îi scăzu de tot. Recăpăta putere și greutate. Ochii, însă, păreau ferestruicile de sticlă ale unui sicriu în care zăcea un cadavru.

Veni vara. Cîmpiile negre, hornurile, piramidele de steril străluceau în soare. Vincent cutreiera împrejurimile. Nu se plimba de plăcere sau ca să facă mișcare, nici nu știa măcar pe unde merge și pe lîngă ce trece. Umbla pentru că obosise să tot zacă, să șadă, să stea în nemișcare. Dar, după ce se istovea umblînd la întîmplare, se întorcea iar ca să zacă, să șadă, să stea locului.

Tocmai rămăsese fără nici un ban, cînd primi o scrisoare de la fratele său, din Paris. Theo îl ruga să nu-și mai piardă timpul în Borinage și să folosească banii pe care îi trimitea o dată cu scrisoarea pentru a ieși din impas și a-și reface viața. Vincent dădu însă toți banii doamnei Denis și rămase mai departe în Borinage. Nu pentru că i-ar fi plăcut acolo, ci pentru că nu vedea alt loc în lume unde s-ar fi putut duce. Și, apoi, hotărîrea de a se desprinde de acolo i-ar fi cerut un efort prea mare.

Îl pierduse pe dumnezeu și se pierduse pe sine însuși. Acum pierdea cel mai de preț lucru de pe pămînt, singura ființă care fusese mereu alături de el, care-l înțelesese întotdeauna așa cum voia el să fie înțeles. Îl părăsea și Theo. Toată iarna primise de la el scrisori lungi, o dată sau de două ori pe săptămînă, scrisori pline de dragoste, în care se interesa de soarta lui și-l încuraja. Acum nu mai primea nimic. Se vede că pînă la urmă și Theo își pierduse încrederea în el și încetase să mai spere. Vincent rămase singur, îngrozitor de singur, fără nici un sprijin, un om cu sufletul mort, rătăcind într-o lume pustie și întrebîndu-se ce mai caută în ea.

18. O ÎNTÎMPLARE LIPSITĂ DE IMPORTANȚĂ

Vara trecu și lăsă locul toamnei. Dar, o dată cu moartea vegetației sărăcăcioase, ceva renăscu parcă în sufletul lui Vincent. Nu se simțea încă în stare să-și privească în față propria-i viață. De aceea se adînci în viețile altora. Se întoarse la cărțile lui. Dintotdeauna, cititul însemnase pentru el bucuria cea mai mare și mai statornică, și cu atît mai mult îl pasiona acum, cînd în povestea triumfului sau a înfrîngerilor, a suferințelor sau a bucuriilor altora găsea o evadare din umbra stăruitoare a propriei sale nereușite.

Cînd era vreme frumoasă, o pornea pe cîmp și citea toată ziua : cînd ploua, zăcea în patul lui de sub streașină, sau sta ore întregi pe un scaun rezemat de perete în bucătăria familiei Denis, adîncit într-o carte. Cu cît treceau săptămînile și citea povestea sutelor de oameni obișnuiți care, ca și el, luptaseră cu viața, avuseseră puține izbînzi și multe înfrîngeri, Vincent reușea să dobîndească o imagine mai adevărată asupra lui însuși. Gîndul necruțător care-l urmărea, „Sînt un ratat, sînt un ratat, sînt un ratat", făcu loc întrebărilor : „De ce să mă apuc acum ? La ce oare oi fi bun ? Unde-o fi locul meu sub soare ?" În fiecare carte pe care o citea încerca să descopere țelul care ar putea da vieții lui un nou rost.

Din scrisorile primite de-acasă reieșea că traiul lui de-acum era considerat drept „șocant" ; după părerea tatălui său, Vincent călca în picioare toate regulile obștești, ducînd o viață de trîntor, lipsită de orice bună-cuviință. Cînd avea, oare, de gînd fiul lui să-și găsească iarăși o ocupație, să-și cîștige singur existența, să devină un membru folositor al societății, să ia parte și el, într-un fel, la strădania întregii omeniri ?

Tare mult ar fi vrut Vincent să poată da un răspuns acestei întrebări.

În cele din urmă, i se făcu lehamite de citit și nu mai puse mîna pe nici o carte. Imediat după prăbușirea lui sufletească, fusese prea împietrit și prea bolnav ca să poată simți vreo durere. Mai tîrziu, se cufundase în cărți și izbutise să-și alunge chinuitoarele-i frămîntări. Acum era aproape înzdrăvenit, dar șuvoiul suferinței, stăvilit de luni de zile, rupse zăgazul și se revărsă ca un torent furios,

scufundîndu-l în deznădejde. Noua viziune asupra vieții pe care o dobîndise părea să nu-i fie de nici un folos.

Ajunsese în clipa de cumpănă a existenței lui și-și dădea bine seama de asta.

Simțea că totuși există în el ceva mai bun, că nu era pur și simplu un nebun și un om de nimic, că putea aduce și el partea lui, cît de mică, la strădania întregii omeniri. Dar care putea fi această parte ? Nu izbutise să se împace cu strîmta rutină a vieții negustorești și încercase toate rosturile pentru care simțea că are cît de cît înclinare. Era oare sortit să sufere într-una și să dea mereu greș ? Era viata lui cu adevărat sfîrșită ?

Întrebările veneau de la sine, fără să aducă însă și răspunsuri. Și astfel, se tîra și el, o dată cu timpul, o dată cu zilele care se posomorau treptat la apropierea iernii. Din cînd în cînd, tatăl lui, scîrbit, înceta să-i mai trimită bani, și Vincent era nevoit să renunțe la mesele familiei Denis și să se hrănească la întîmplare, cum putea. Atunci îi sărea în ajutor Theo, care, mustrat de conștiință, îi trimitea bani din partea lui. Cînd Theo ajungea să-și piardă răbdarea, se ivea iar mîna bătrînului Van Goh, care-și aducea aminte de răspunderea lui de tată. În răstimpuri, însă, Vincent se mulțumea să mănînce o dată la două zile.

Într-o zi senină de noiembrie, tot hoinărind cu mîinile în buzunare și cu mintea goală, se așeză pe o roată ruginită de fier, trîntită lîngă zidul care înconjura mina Marcasse. Tocmai ieșea pe poartă un miner bătrîn, cu o șapcă neagră trasă peste ochi, cu umerii gîrboviți, mîinile înfundate în buzunare și cu genunchi osoși, care împungeau stofa pantalonilor. Ceva din înfățișarea bătrînului, nu-și dădu seama limpede ce anume, îl atrase. Într-o doară, fără vreun interes special, se căută prin buzunare, scoase un capăt de creion și o scrisoare primită de acasă și desenă în fugă, pe spatele plicului, silueta măruntă a omului care străbătea cîmpul negru.

Scoase apoi scrisoarea din plic și constată că nu era scrisă decît pe o singură față. După cîteva clipe, ieși pe poartă un alt miner, un tînăr de vreo șaptesprezece ani. Acesta se ținea drept. și linia înaltă a umerilor dădea o impresie de voioșie. În timp ce omul trecea de-a lungul zidului înalt de piatră al minei Marcasse, îndreptîndu-se

spre șinele de cale ferată, Vincent avu la îndemînă cîteva minute bune ca să-l creioneze, pînă cînd îl pierdu din ochi.

19. CA DE LA PICTOR LA PICTOR

Acasă la Denis, Vincent găsi mai multe foi de hîrtie albă, curată și un creion gros. Puse cele două schițe pe masă și se apucă să le copieze. Mîna îi era stîngace și țeapănă și nu izbutea să aștearnă pe hîrtie linia pe care o avea în minte. Folosi mai mult guma de șters decît creionul, dar nu se dădu bătut și se căzni mai departe, stăruitor, să copieze schițele. Era atît de cufundat în lucru, încît nici nu băgă de seamă că întunericul se furișase în cameră. Tresări cînd doamna Denis ciocăni în ușă.

– *Monsieur* Vincent, strigă ea, poftim la masă.

– La masă ? se miră Vincent. Așa de tîrziu să fie ?

La cină, discută însuflețit cu familia Denis ; o palidă licărire îi apăruse în ochi. Soții Denis schimbară între ei o privire plină de înțeles. Apoi Vincent se scuză și plecă grăbit în camera lui. Aprinse mica lampă, potrivi cele două schițe pe perete și se dădu cît mai departe, să le poată privi în perspectivă.

„Sînt proaste, își spuse cu un zîmbet ciudat, foarte proaste. Dar cine știe, poate că mîine am să fiu în stare să desenez ceva mai bine."

Se trînti pe pat și așeză lampa cu gaz pe podea, lîngă el. Privea cele două schițe, fără să se gîndească la ceva anume, cînd ochii îi căzură deodată pe reproducerile care atîrnau pe perete. De șapte luni, de cînd le luase de la „*Salon*", nu le văzuse cu adevărat pînă în clipa aceea. Dintr-o dată, îl cuprinse un dor de lumea tablourilor. Într-o vreme știa cine a fost Rembrandt, Millet, Jules Dupré, Delacroix și Maris. I se perindară prin minte toate reproducerile minunate care fuseseră odată ale lui, litografiile și gravurile dăruite lui Theo sau părinților. Își aminti de toate pînzele frumoase pe care le văzuse în muzeele din Londra sau Amsterdam și, tot gîndindu-se la ele, uită cît era de nenorocit și căzu într-un somn adînc, odihnitor. Lampa pîlpîi, flacăra se făcu albăstruie, apoi se stinse.

Se trezi pe la 2 și jumătate după miezul nopții, deplin refăcut. Sări ușor din pat, se îmbrăcă, luă creionul cel gros, hîrtie de scris, o bucată de scîndură subțire găsită prin brutărie și porni spre Marcasse. Se așeză pe aceeași roată de fier ruginită și aștepta în întuneric sosirea minerilor.

Desena grăbit și încerca să fixeze în cîteva linii cea dintîi impresie pe care i-o făcea fiecare dintre ei. O oră întreagă se perindară minerii prin fața lui și, în acest răstimp, Vincent schiță o mulțime de siluete. Străbătu apoi cîmpul, spre casă, cu un pas săltăreț. Își luă o ceașcă de cafea în cameră, și cînd, în sfîrșit, se lumină de-a binelea se apucă să copieze schițele. Încercă să aștearnă pe hîrtie tot ce era propriu, specific în înfățișarea minerului din Borinage, pe care o avea atît de clar în minte, dar pe care nu izbutise s-o prindă acolo în întuneric, în fugara trecere a oamenilor prin fața lui.

Regulile de anatomie nu prea erau respectate, proporțiile apăreau grotești, și tot desenul atît de departe de realitate, încît era aproape ridicol. Și totuși, siluetele aduceau cu minerii și nu le puteai confunda cu nimic altceva. Înveselit de propria lui neîndemînare, Vincent rupse schițele. Apoi se așeză pe marginea patului, în fața reproducerii după Allebe [1] ce reprezenta o bătrînă cărînd apă și cărbuni pe o stradă, iarna. Încercă s-o copieze. Izbuti s-o închipuie pe bătrînă, dar nu reuși s-o facă să aibă legătură nici cu strada, nici cu casa din fund. Mototoli hîrtia, o aruncă într-un colț și-și propti scaunul în fața studiului de Bosboom [2] înfățișînd un copac singuratic, profilat pe un cer acoperit de nori. Părea atît de simplu ! Doar un pom, un petic de pămînt și cîțiva nori deasupra. Dar Bosboom reda totul cu precizie și finețe, și Vincent înțelese că tocmai pentru cele mai simple opere de artă e nevoie întotdeauna de o concentrare desăvîrșită. De aceea erau și cele mai greu de copiat.

---

[1] *August Allebe* (1838—1914), pictor (de gen și animalier) și litograf de origine olandeză ; a lucrat mai mult în Franța și Belgia.

[2] *Johannes Bosboom* (1817—1891) pictor și arhitect olandez. Ca peisagist, poate fi considerat drept unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai picturii de peisaj realiste din Olanda veacului trecut

Nici nu-şi dădu seama cînd trecu dimineaţa. După ce folosi şi ultima foaie de hîrtie, cotrobăi prin lucruri, ca să vadă cîţi bani mai avea. Găsi doi franci şi, sperînd că va putea să-şi cumpere cu aceşti bani hîrtie bună şi poate chiar o bucată de cărbune de desen, o porni cale de 12 kilometri spre Mons. Pe cînd cobora coasta lungă a dealului dintre Petit Wasmes şi Wasmes, trecu pe lîngă cîteva neveste de mineri care stăteau în poartă. La obişnuitul său *„bonjour"*, adăugă un prietenos *„Comment ça va?*[1]". La Paturages, un mic orăşel la jumătatea drumului spre Mons, zări o fată drăguţă pe după geamul unei brutării. Intră şi cumpără o chiflă de cinci centime numai ca s-o poată privi mai de-aproape.

Între Paturages şi Cuesmes, cîmpurile erau de un verde crud, strălucitor, spălat de ploile căzute din belşug. Vincent îşi făgădui să mai vină acolo să le deseneze cînd îşi va putea îngădui luxul unui creion verde. La Mons găsi un bloc de hîrtie gălbuie, netedă, cărbune de desen şi un creion greu, cu mină de plumb. În faţa prăvăliei se afla o ladă cu reproduceri vechi. Vincent le cercetă pe rînd, ore întregi, deşi ştia că n-are bani să cumpere nici una. Negustorul veni lîngă el, şi amîndoi discutară despre fiecare reproducere, ca doi prieteni care vizitau un muzeu.

– Îmi pare rău, dar n-am bani să cumpăr nici măcar unul dintre tablourile dumitale, se scuză Vincent, după ce le priviră încă mult timp.

Negustorul ridică braţele şi umerii cu un gest grăitor, caracteristic galilor.

– Nu-i nimic, *monsieur*, poţi să mai vii ori de cîte ori vrei, chiar dacă n-ai bani.

La întoarcere, străbătu agale cei 12 kilometri. La orizont, soarele apunea în spatele piramidelor negre, tivind norii cu nuanţa sidefului care căptuşeşte scoica. Ajuns în vîrful dealului, Vincent observă căsuţele de piatră din Cuesmes, care păreau desprinse dintr-o gravură, şi verdele odihnitor al văii care se aşternea la picioarele lui. Se simţea fericit fără să ştie de ce.

A doua zi se opri lîngă mina Marcasse, la poalele piramidelor de steril, şi se apucă să deseneze fetele şi femeile

[1] Ce mai faceţi? (în lb. franc.).

risipite pe povîrniș, scurmînd aplecate în căutarea fărîmelor de cărbune. După cină, Vincent îi rugă pe soții Denis să mai rămînă încă o clipă la masă.

Fugi în camera lui, aduse blocul de desen și cărbunele și prinse la repezeală cele două chipuri pe hîrtie. Doamna Denis se apropie și privi peste umărul lui.

– Dar bine, *monsieur* Vincent, ești un adevărat pictor ! strigă ea.

– A, nu, răspunse Vincent stînjenit, e doar o distracție.

– Dar e destul de bine, zise doamna Denis. Aduce cu mine.

– Aduce, dar nu prea seamănă !... rîse Vincent.

Nu le scrise nimic celor de acasă despre noua lui îndeletnicire. Era convins că vor spune, și pe bună dreptate : „O nouă toană de-a lui Vincent ! Cînd o să se potolească, oare, ca să se apuce și el de ceva folositor ?"

Și apoi, această nouă preocupare avea ceva deosebit față de celelalte : îi aparținea lui și numai lui. Nu-i venea să vorbească sau să scrie cuiva despre desenele pe care le făcea. Simțea o reținere cum nu simțise în legătură cu nimic altceva, un fel de sfială la gîndul că ochi străini s-ar putea opri asupra schițelor lui. Într-un fel nedesluşit și greu de înțeles, desenele aveau ceva sfînt pentru el, chiar dacă erau foarte naive în ce privește detaliile.

Începu să viziteze din nou colibele minerilor, dar de data asta, în locul *Bibliei,* era înarmat cu hîrtie de desen și cu creion. Minerii se arătau la fel de bucuroși să-l vadă. Schița copiii jucîndu-se pe podea, nevestele aplecate peste soba ovală, sau întreaga familie așezată la cină după o zi de muncă. Desenă mina Marcasse, cu hornurile ei înalte, cîmpurile negre, pădurile de pin de peste rîpă, țăranii arînd ogoarele din împrejurimi. Cînd vremea era neprielnică, rămînea în camera lui și copia reproducerile de pe pereți, sau refăcea schițele lucrate cu o zi înainte. Seara, cînd se ducea la culcare, simțea că poate una sau două din schițele făcute în timpul zilei nu erau chiar atît de proaste. A doua zi, după ce somnul îi risipise tulburarea creației, își dădea seama că desenele erau proaste, cu totul proaste, și le arunca fără nici o remuşcare.

Izbutise să tocească gheara suferinței din el, și acum era fericit numai pentru simplul motiv că nu se mai gîndea la

nefericirea lui. Își dădea seama că ar fi trebuit să se simtă rușinat pentru că primea în continuare bani de la tatăl și de la fratele lui, fără să încerce în nici un fel să și-i câștige singur. Dar acest gînd nu izbutea să-l sîcîie prea tare și continua liniștit să deseneze.

După cîteva săptămîni, copiase de mai multe ori toate reproducerile de pe pereți și ajunsese să-și dea seama că, dacă voia să progreseze cît de cît, era necesar să copieze cît mai multe reproduceri, mai ales după tablourile marilor maeștri. Cu toate că Theo nu-i mai scrisese de aproape un an, își îngropă mîndria sub un vraf de bicte desene și-i scrise el.

„Nădăjduiesc că mai ai albumul de reproduceri Les Travaux des Champs [1] *de Millet* [2]*. N-ai vrea să fii bun și să mi-l împrumuți pentru cîtva timp ? Trimite-mi-l prin poștă.*

Trebuie să-ți spun că fac copii după Bosboom și Allebé. Cine știe, dacă le-ai vedea, poate că n-ai fi prea nemulțumit.

Trimite-mi ce poți și nu-ți face griji în privința mea. Dacă am să pot lucra în continuare, sînt sigur că voi fi în stare să-mi recapăt, într-un fel sau altul, echilibrul sufletesc.

Desenam cu înfrigurare pînă m-am apucat să-ți scriu și mă grăbesc să mă întorc la lucru. Noapte bună ! Trimite-mi reproducerile cît mai repede.

O caldă strîngere de mînă,

Vincent "

Încet-încet, îl cuprinse, ca o foame, dorința de a sta de vorbă despre munca lui cu un artist, de a afla ce reușise să facă bine și ce nu. Știa că desenele erau proaste, dar se simțea prea legat de ele ca să-și poată da seama unde anume greșea. Avea nevoie de ochiul neîndurător al unui străin.

La cine putea să se ducă ? Aceasta era o foame care îl chinuia mai rău decît cea pe care o îndurase iarna trecută, cînd zile întregi se hrănise doar cu pîine uscată. Simțea o mare nevoie să știe și să simtă că mai existau și alți artiști pe lume, oameni la fel cu el, care înfruntau

[1] Munca cîmpului (în lb franc.).

[2] *Jean-François Millet* (1814—1875), pictor (de gen, peisagist și portretist), desenator și gravor francez, unul dintre principalii reprezentanți ai realismului critic francez din veacul trecut.

aceleaşi probleme tehnice, gîndeau în acelaşi chip şi erau munciţi de aceleaşi frămîntări în legătură cu tainele meseriei de pictor. Simţea că asta ar da temei propriilor lui sforţări. Îşi aminti că existau oameni, ca Maris şi Mauve [1], care îşi dedicaseră întreaga viaţă picturii. Dar în Borinage aşa ceva părea aproape de necrezut.

Într-o după-amiază ploioasă, pe cînd lucra la nişte copii în odaia lui, îi fulgeră prin minte chipul reverendului Pietersen ; îl revăzu în biroul lui din Bruxelles, cînd îi spusese : „Să nu pomeneşti nimic confraţilor mei despre asta". Poate că găsise în sfîrşit omul de care avea nevoie. Se uită la schiţele lui, alese un portret de miner, o femeie aplecată peste soba ovală şi o bătrînă adunînd steril şi porni spre Bruxelles.

Avea în buzunar doar 3 franci şi ceva, aşa că nu putea să ia trenul. Drumul pe jos era de vreo optzeci de kilometri. Umblă toată după-masa aceea, întreaga noapte şi aproape toată ziua următoare, ajungînd cam la vreo treizeci de kilometri de Bruxelles. Ar fi mers mai departe, dar talpa subţire a pantofilor se tocise de tot şi prin vîrful unuia îi ieşiseră degetele. Haina, pe care o purtase tot anul în Petit Wasmes, era îmbîcsită de praf. Plecînd în grabă, nu-şi luase nici cămaşă de schimb şi nici măcar un pieptene, aşa că a doua zi dimineaţa nu se putu împrospăta decît turnîndu-şi puţină apă rece pe faţă.

Îşi căptuşi tălpile pantofilor cu carton şi o porni din nou, de cum se iviră zorile. Pantoful rupt începu să-i roadă degetele ; în curînd, piciorul era plin de sînge. Cartonul se toci, pe tălpi îi apărură băşici, care se sparseră transformîndu-se în răni sîngerînde. Flămînd, chinuit de sete, frînt de oboseală, se simţea totuşi nespus de fericit.

Curînd avea să se întîlnească şi să stea de vorbă cu un alt pictor !

Ajunse la periferia oraşului Bruxelles după amiază, fără o centimă în buzunar. Îşi aminti lămurit unde locuia Pietersen şi se îndreptă cu pas grăbit într-acolo. Pe străzi, oamenii se fereau din calea lui, apoi se opreau şi se uitau lung după el, clătinînd din cap. Vincent nici nu-i băga în

[1] *Anton Mauve* (1838—1888), vărul lui Vincent Van Gogh, pictor peisagist şi animalier olandez, admirator al lui Millet. Pictura lui Mauve se caracterizează printr-un desen viguros şi un colorit strălucitor

seamă şi mergea mai departe, cît îl purtau de repede picioarele lui martirizate.

La sunetul clopotului, fata reverendului îi deschise uşa. Cînd îi văzu însă faţa murdară, brăzdată de dîre de sudoare, părul nepieptănat şi încîlcit, haina jegoasă, pantalonii plini de noroi scorţos şi picioarele murdare, sîngerînde, fugi înapoi prin hol, ţipînd îngrozită. Apăru în uşă reverendul Pietersen. Se uită o clipă cu atenţie la Vincent fără să-l recunoască, apoi faţa i se lumină de un zîmbet pornit de-a dreptul din inimă.

– Ia te uită, exclamă el, ce bine-mi pare că te văd, Vincent fiule ! Hai, vino, vino înăuntru.

Îl conduse pe Vincent în casă şi-i oferi un scaun comod. Acum, după ce-şi atinsese ţinta, voinţa i se frînse. Dintr-o dată, se simţi strivit de cei optzeci de kilometri străbătuţi cu piciorul în ultimele două zile, fără să fi luat în gură altceva decît un pic de pîine şi puţină brînză. Muşchii spatelui i se destinseră, umerii îi căzură şi răsuflarea îi păru o povară.

– Un prieten de-al meu, din vecini, are o odaie liberă, spuse Pietersen. N-ai vrea să te speli şi să te odihneşti niţel acolo după drum ?

– Ba da. Nici nu mi-am dat seama cît sînt de obosit.

Reverendul îşi luă pălăria şi o porni pe stradă, alături de el, fără să se sinchisească de privirile vecinilor.

– Îmi închipui că astă-seară vrei să dormi ; dar mîine la 12 te aştept la masă. Avem atîtea de vorbit !

Se spălă din cap pînă-n picioare într-o cadă de fier şi, cu toate că era abia 6 după amiază şi stomacul îi era cu desăvîrşire gol, se culcă numaidecît. Nu deschise ochii pînă a doua zi dimineaţa la 10, cînd îl trezi foamea, care îl chinuia fără milă. Gazda îi împrumută un brici, un pieptene şi o perie de haine. Vincent se străduí să arate cît mai curat şi întrucîtva izbuti. Cu pantofii însă nu era nimic de făcut.

La masă se năpusti asupra mîncării ca un lup. În timp ce Pietersen trecea în revistă ultimele întîmplări din Bruxelles, el înfuleca fără ruşine. După masă trecură în birou.

– A, spuse Vincent, după cum văd, aţi lucrat mult. Schiţele de pe pereţi sînt noi, nu-i aşa ?

– Da, răspunse Pietersen, îmi place din ce în ce mai mult să pictez mai curînd decît să predic.

– Şi n-aveţi mustrări de conştiinţă că răpiţi pentru pictură atît de mult din timpul îndatoririlor dumneavoastră de preot ? zise Vincent zîmbind.

Pietersen rîse.

– Ştii anecdota despre Rubens ? Era ambasador al Olandei în Spania şi obişnuia să-şi petreacă după-amiaza în grădinile regale, în faţa şevaletului. Într-o zi, un înalt personaj de la Curtea Spaniei, trecînd pe lîngă el, observă : „Văd că diplomatul se distrează uneori cu pictura". La care Rubens răspunse : „Nu, pictorul se distrează uneori cu diplomaţia".

Pietersen şi Vincent începură să rîdă cu înţeles. Vincent desfăcu sulul.

– M-am ocupat şi eu puţin cu desenul. Am adus cîteva schiţe ca să le vedeţi. Aş vrea să-mi spuneţi ce părere aveţi despre ele.

Pietersen tresări. Ştia că nu există sarcină mai grea decît să judeci încercările unui începător. Aşeză totuşi cele trei schiţe pe şevalet şi se dădu cîţiva paşi înapoi, să le privească. Vincent îşi văzu dintr-o dată desenele cu ochii celuilalt şi-şi dădu seama cît de stîngace erau.

– Ştii care e prima mea impresie ? începu reverendul, după cîtva timp. Cred că lucrezi prea aproape de modele. Nu-i aşa ?

– Da, n-am încotro. Am desenat mai mult în colibele strîmte ale minerilor.

– Înţeleg. Aşa se explică lipsa de perspectivă. N-ai putea să găseşti un loc unde să lucrezi la oarecare distanţă de modele ? Sînt sigur că atunci le-ai vedea mult mai clar.

– Ştiu cîteva barăci de mineri ceva mai încăpătoare. Cred că aş putea să închiriez una din ele şi să-mi aranjez acolo un atelier. Nici n-ar costa prea mult.

– Asta-i o idee bună.

Pietersen tăcu un răstimp. Apoi, parcă cu greutate, se hotărî să-l întrebe :

– Ai studiat vreodată desenul ? Împarţi hîrtia în pătrăţele ? Ţii seama de proporţii ?

Vincent roşi pînă-n vîrful urechilor.

– Nu știu cum se fac lucrurile astea. Vedeți, eu n-am luat niciodată lecții. Am crezut că se poate desena așa, pur și simplu...

– A, nu, oftă Pictersen. Mai întîi trebuie să înveți lucrurile de bază ; numai după aceea desenele tale vor putea fi mai bune. Uite, am să încerc să-ți arăt ce e greșit la femeia asta.

Luă o linie, împărți desenul în pătrățele și-i arătă lui Vincent cît de nefirești erau proporțiile. Apoi se apucă să corecteze capul, dînd lămuriri pe măsură ce lucra. După aproape o oră de lucru făcu cîțiva pași înapoi, își privi schița și spuse :

– Iată ! Cred că acum figura este corect desenată.

Vincent se duse lîngă el, în colțul opus al odăii, și privi schița. Negreșit, femeia era acum bine proporționată. Dar nu mai era o nevastă de miner, nu mai semăna cîtuși de puțin cu o femeie din Borinage, care aduna cărbune pe povîrnișul piramidei de steril. Era o femeie oarecare, corect desenată, și nimic mai mult. Fără să scoată o vorbă, Vincent se duse la șevalet, așeză schița cu femeia aplecată peste soba ovală, alături de desenul corectat, și se întoarse lîngă Pictersen.

– Hmmm !... făcu reverendul Pietersen. Da, înțeleg ce vrei să spui. I-am dat proporții, dar i-am răpit ceea ce avea specific.

Priviră multă vreme schițele de pe șevalet. Pietersen spuse fără să vrea :

– Știi, Vincent, schița asta cu femeia aplecată peste sobă nu e rea. Nu, nu, nu e rea de loc. Desenul e groaznic, proporțiile sînt anapoda, chipul e cu totul oribil. De fapt, nici nu se poate spune că are chip. Dar schița are ceva. Ai prins ceva, un lucru pe care nu pot să-l lămuresc în cuvinte. Tu poți să-mi explici cam ce-ar putea fi, Vincent ?

– Mărturisesc că nu-mi dau seama. Am desenat-o pe hîrtie așa cum am văzut-o.

Pietersen se îndreptă grăbit spre șevalet. Aruncă la coș schița refăcută de el..

– Nu te superi, nu-i așa, chiar dacă am stricat-o.

Aranjă schița care înfățișa femeia aplecată peste sobă și care rămăsese acum singură pe șevalet. Se întoarse

apoi lîngă Vincent, şi amîndoi se aşezară jos. Reverendul dădu să vorbească în cîteva rînduri, dar cuvintele nu se legau. În cele din urmă spuse :

– Vincent, n-am încotro, trebuie să recunosc că schiţa ta începe să-mi placă. La început mi s-a părut oribilă, dar cînd o priveşti mai mult descoperi ceva care te atrage.

– Şi de ce vă pare rău că trebuie să recunoaşteţi ?

– Pentru că n-ar trebui să-mi placă. Toată schiţa e greşită, cu totul greşită. La orice şcoală de artă, chiar ca începător, te-ar pune s-o rupi şi s-o iei de la început. Şi totuşi, îmi spune ceva. Aş putea să jur că am mai văzut-o undeva pe femeia asta.

– Poate aţi văzut-o în Borinage, spuse Vincent cu un aer firesc.

Pietersen îl privi cu coada ochiului, ca să vadă dacă nu glumeşte, apoi adăugă :

– Cred că ai dreptate. Chip nu are, nu e o persoană anume, dar, într-un fel, adună la un loc tot ce au tipic nevestele de mineri din Borinage. Acel ceva pe care l-ai prins este tocmai specificul nevestei de miner, Vincent, şi asta e de o mie de ori mai de preţ decît un desen corect. Da, îmi place schiţa ta, îmi merge drept la inimă.

Vincent tremura, temîndu-se să vorbească. Pietersen era un artist cu experienţă, priceput ; dacă ar cere schiţa, dacă i-ar plăcea atît de mult încît să...

– Ţi-ar veni greu să te lipseşti de ea, Vincent ? Mi-ar plăcea foarte mult s-o pun aici, pe perete. Cred că eu şi femeia asta am putea deveni foarte buni prieteni.

20. THEO IŞI FACE APARIŢIA

Cînd Vincent hotărî că trebuie să se întoarcă la Petit Wasmes, reverendul Pietersen îi dădu bani de tren şi o pereche de pantofi vechi de-ai lui. Dacă este vorba de prieteni adevăraţi, deosebirea între a da şi a lua nu este decît o chestiune de timp, aşa că Vincent primi fără multă vorbă.

În tren îşi dădu seama de două lucruri de mare însemnătate : reverendul Pietersen nu făcuse nici cea mai mică aluzie la eşecul lui ca evanghelist şi discutase cu el

ca de la pictor la pictor. Ba, mai mult, îi plăcuse schița și i-o ceruse. Și, negreșit, pentru Vincent ăsta era lucrul cel mai de preț.

„Mi-a dat curaj, își spuse. Dacă i-a plăcut lui, înseamnă că va plăcea și altora."

Acasă la familia Denis îl aștepta albumul de reproduceri *Les Travaux des Champs*, dar fără nici un rînd de la Theo. Întîlnirea cu Pietersen îi dăduse curaj, așa că se adînci plin de însuflețire în reproducerile după papa Millet.

Theo trimisese și cîteva coli mari de desen ; în două-trei zile, Vincent copie zece reproduceri, terminînd primul volum. Simțea că i-ar fi de mare folos să deseneze și nuduri, dar cum era mai mult decît sigur că în Borinage nu va găsi pe nimeni să-i pozeze, se adresă vechiului său cunoscut Tersteeg, directorul galeriilor *„Goupil and Company"* din Haga, rugîndu-l să-i împrumute *Exercices au Fusain*[1] de Bargue[2].

Între timp, ținînd seama de sfatul lui Pietersen, închirie cu 9 franci pe lună o baracă aproape de capătul străzii Petit Wasmes. De astă dată alese cea mai bună baracă pe care o găsi. Avea o podea de scînduri grosolane, două ferestre mari, prin care lumina intra din belșug, un pat, o masă, un scaun și o sobă. Era destul de mare, așa că de data asta Vincent putea să stea departe de model, pentru o cît mai bună perspectivă.

Nu se afla în Petit Wasmes femeie sau copil căruia Vincent să nu-i fi dat vreun ajutor cît de mic în iarna ce trecuse și de aceea nimeni nu refuză să-i pozeze. Duminica îndeosebi, minerii se îmbulzeau în baraca lui Vincent ca să-i deseneze. Lucrul li se părea foarte distractiv. Încăperea era mereu plină de lume, care privea peste umărul lui cu interes și uimire.

Primi de la Haga *Exercices au Fusain* și, în următoarele două săptămîni, nu făcu altceva decît să copieze din zori și pînă-n noapte cele 60 de studii. Tersteeg îi trimi-

[1] Exerciții de desen în cărbune (în lb. franc.).

[2] *Charles Bargue* († 1883), pictor (de gen) francez, cunoscut mai ales prin reproducerile după vechii maeștri și prin metodele sale de învățare a desenului.

sese pe deasupra şi *Cours de Dessin* [1] de Bargue ; Vincent îl parcurse cu lăcomie.

Înfrîngerile din trecut se şterseseră cu totul din mintea lui. Slujirea lui dumnezeu nu-i prilejuise atîta extaz, atîta mulţumire statornică şi deplină ca arta creatoare. O dată, cînd rămase fără bani, fu nevoit ca timp de unsprezece zile să se hrănească doar cu cele cîteva pîini pe care doamna Denis i le dădu pe datorie. Dar nu se văită niciodată de foame, nici măcar faţă de el însuşi. Ce-i păsa lui de foamea care-i rodea măruntaiele cînd avea atîta hrană sufletească ?

Timp de o săptămînă, noapte de noapte, la 2 şi jumătate, se duse la poarta minei Marcasse şi făcu un desen mare, înfăţişînd mineri, femei şi bărbaţi, în drum spre abataj, înotînd prin zăpadă de-a lungul unui gard viu de mărăcini, ca nişte năluci nedesluşite în lumina palidă a zorilor. În fund schiţă conturul clădirilor mari ale minei şi ale colinelor de steril profilate vag pe cer. După ce termină făcu o copie a schiţei şi o trimise, într-o scrisoare, lui Theo.

Trecură astfel două luni încheiate. Desena din zori pînă-n seară şi apoi copia la lumina lămpii. Pe urmă îl cuprinse din nou dorinţa să vadă un pictor şi să discute cu el, să-i afle părerea. Căci, deşi socotea că făcuse unele progrese şi dobîndise ceva mai multă îndemînare şi limpezime, era totuşi plin de îndoieli şi de incertitudini. De data asta, însă, dorea să aibă de-a face cu un maestru adevărat, cu cineva care să-l ia sub aripa lui şi să-l înveţe, încet şi cu grijă, primii paşi ai minunatei măiestrii. Ar fi făcut orice în schimbul unui asemenea ajutor, i-ar fi curăţat pantofii şi i-ar fi măturat prin atelier de zece ori pe zi.

Jules Breton [2], ale cărui lucrări le admirase întotdeauna, locuia la Courrières, la o distanţă de 170 de kilometri. Vincent călători cu trenul pînă termină banii pe care-i avea, apoi merse pe jos cale de cinci zile, dormind prin căpiţe de fîn şi cerşindu-şi pîinea în schimbul a cîte unui desen, două. Ajunse, în sfîrşit, la Courrières, dar cînd zări prin-

[1] Curs de desen (în lb. franc.).

[2] *Jules Breton* (1827—1906), pictor francez, a redat într-un chip idilic scene din viaţa de la ţară.

tre pomi atelierul nou, mare și frumos, din cărămidă roșie, pe care tocmai și-l construise Breton, curajul îl părăsi. Timp de două zile îi dădu tîrcoale, dar, pînă la urmă, înfățișarea rece și neprietenoasă a atelierului îl birui. Și o porni înapoi pe jos, spre Borinage, cale de 170 de kilometri, istovit și flămînd, fără un ban în buzunar, încălțat cu pantofii lui Pietersen, a căror talpă se subția văzînd cu ochii.

Ajunse în baraca lui bolnav și descurajat. Nu-l așteptau nici bani, nici scrisori. Căzu la pat. Nevestele minerilor îl îngrijiră și îi dădură bruma de mîncare ce rămînea de la soții și copiii lor.

Drumul lung și istovitor îl slăbise mult. Îi reapărură vechile scobituri din obraji și febra îi aprinse din nou iazurile fără fund ale ochilor verzi-întunecați. Deși bolnav, mintea îi rămăsese limpede și știa bine că ajunsese la o răscruce cînd trebuia să ia negreșit o hotărîre.

Ce-i mai rămînea să facă de-aici înainte ? Să aleagă meseria de dascăl ? Să se întoarcă la negustoria de cărți și tablouri ? Unde să trăiască ? La Etten, cu părinții lui ? La Paris, cu Theo ? La Amsterdam, cu unchiul lui ? Sau oriunde, la întîmplare, ocupîndu-se de orice, pradă soartei care putea să-l doboare la fiece pas ?

Într-o zi, simțindu-se mai bine, ședea rezemat de perne și copia *Le Four dans les Landes* de Theodore Rousseau [1], întrebîndu-se cît va mai putea gusta această nevinovată pierdere de timp, cînd cineva deschise ușa fără să bată și păși înăuntru.

Era Theo, fratele lui.

21. VECHEA MOARĂ DE LA RYSWYK

Cu trecerea anilor, Theo se schimbase mult și în bine. Deși în vîrstă de numai 23 de ani, la Paris era socotit un priceput specialist în artă, iar confrații și familia îl respectau. Nu exista regulă de etichetă în îmbrăcăminte, în

[1] *Theodore Rousseau* (1812—1867), peisagist francez, conducător al grupului de artiști de la Barbizon. Înrîurit de peisagistica olandeză a veacului al XVII-lea, Rousseau a fost în special un pictor al pădurii, pe care a redat-o în imagini de o arhitectură compozițională viguroasă.

maniere sau în conversație pe care să n-o cunoască și să n-o urmeze. Purta o haină neagră, elegantă ale cărei revere late, tivite cu satin se petreceau mult peste piept, un guler înalt, tare și o cravată albă, cu un nod uriaș.

Avea fruntea proeminentă, caracteristică familiei Van Gogh, părul castaniu-închis, trăsături delicate, aproape feminine, ochii blînzi și visători, întreaga figură înscrisă într-un oval frumos.

Theo se rezemă de ușa barăcii și se uită îngrozit la Vincent. Părăsise Parisul abia de cîteva ore. Acolo locuia într-un apartament frumos mobilat, în stil Louis-Philippe, cu perdele bogate la ferestre, covoare pe jos, masă de scris, rafturi cu cărți, lămpi care răspîndeau o lumină odihnitoare, un tapet plăcut și un lavoar, cu prosoape și săpunuri.

Iar Vincent zăcea pe o saltea goală, murdară, acoperit doar cu o pătură veche. Pereții și podeaua erau din scînduri ordinare ; o masă beteagă și un scaun țineau loc de mobilier. El însuși era murdar, nepieptănat, iar barba aspră, roșie îi acoperea în întregime fața și gîtul.

– Ia te uită ! Theo ! strigă Vincent.

Din doi pași, Theo ajunse lîngă el și se aplecă peste pat.

– Vincent, pentru numele lui dumnezeu, ce e cu tine ? Ce ți s-a întîmplat ?

– Nimic. Acum sînt bine. Am fost bolnav.

– Dar asta... hruba asta ! Doar nu locuiești aici... nu e cu putință... nu e casa ta asta, nu-i așa ?

– Ba da. Ce nu-ți place la ea ? Am folosit-o ca atelier.

– Oh, Vincent !... suspină Theo, mîngîindu-l pe cap. Un nod i se puse în gît, împiedicîndu-l să vorbească.

– Ce bine că ești lîngă mine, Theo.

– Vincent, te rog, spune-mi, ce s-a întîmplat cu tine ? De ce-ai fost bolnav ? Ce-ai avut ?

Vincent îi povesti despre drumul la Courrières.

– Te-ai istovit, asta e. Cel puțin de cînd te-ai întors ai mîncat ca lumea ? Te-ai îngrijit ?

– M-au îngrijit nevestele minerilor.

– Bine, dar ce-ai mîncat ? Theo își plimbă privirea prin cameră. Unde-ți ții proviziile ? Nu văd nimic pe-aici.

– Mi-aduc femeile cîte ceva în fiecare zi din ce le prisosește : pîine, cafea, puțină brînză, sau mîncare de iepure.

– Și nu cumva îți închipui c-ai să te pui pe picioare doar cu pîine și cafea ? De ce nu cumperi ouă, legume, carne ?

– Lucrurile astea costă bani la Borinage, ca pretutindeni de altfel.

Theo se așează pe pat.

– Vincent, pentru numele lui dumnezeu; iartă-mă ! N-am știut. N-am înțeles.

– Lasă asta, măi băiete, ai făcut tot ce-ai putut. Mă simt din ce în ce mai bine. În cîteva zile am să fiu iarăși pe picioare.

Theo își trecu mîna peste față, de parcă o pînză de păianjen i-ar fi acoperit ochii.

– Nu, nu mi-am dat seama. Am crezut că tu... N-am înțeles, Vincent, pur și simplu n-am înțeles !

– Ei, lasă, nu-i nimic. Mai bine spune-mi cum merg lucrurile la Paris ? De unde vii ? Ai fost la Etten ?

Theo sări în picioare.

– Spune-mi, există prăvălii în colțul ăsta uitat de lume ? Se poate cumpăra ceva de pe-aici ?

– Da, sînt, în vale, în Wasmes. Dar lasă asta. Trage-ți scaunul mai aproape. Vreau să stăm puțin de vorbă amîndoi. Doamne, Theo, sînt aproape doi ani !

Theo îl mîngîie ușor pe față și-i spuse :

– Mai întîi și-ntîi am să te îndop cu cea mai bună hrană care se poate găsi în Belgia. Ești lihnit de foame, asta e pricina bolii tale. Apoi am să-ți aduc un leac pentru febră și am să te culc pe o pernă moale. Am venit la timp, slavă domnului ! Oh, dacă aș fi avut măcar cea mai vagă idee... Să nu te miști pînă mă întorc.

Ieși în fugă pe ușă. Vincent își luă creionul și continuă să copieze *Le Four dans les Landes*. Într-o jumătate de oră, Theo se întoarse, însoțit de doi băieți. Cumpărase două cearceafuri, o pernă, un coș de vase și alimente. Așternu cearceafurile albe, răcoroase și-l culcă pe Vincent înapoi pe saltea.

– Acum spune-mi, cum să aprind focul ? întrebă Theo în timp ce-şi scotea frumoasa lui haină şi-şi sufleca mînecile cămăşii.

– Trebuie să fie cîteva surcele şi nişte hîrtie acolo. Mai întîi le dai foc şi apoi bagi cărbunele.

Theo se uită la resturile de steril şi izbucni :

– Cărbune ! Asta numeşti tu cărbune ?

– Asta se foloseşte pe-aici. Stai, să-ţi arăt cum trebuie să faci ! Încercă să se dea jos din pat, dar Theo ajunse dintr-o săritură lîngă el.

– Stai liniştit acolo, isteţule ! se burzului el, altfel îţi trag o mamă de bătaie să mă ţii minte !

Pentru întîia oară după luni de zile pe faţa lui Vincent se ivi un zîmbet. Şi zîmbetul acesta care-i înveselea ochii îi lua febra cu mîna. Theo puse într-una din oalele aduse două ouă, în alta nişte fasole verde, iar în a treia încălzi puţin lapte proaspăt. Prăji apoi pe un grătar, deasupra focului, cîteva felii de pîine albă. Vincent îl urmărea cum roboteşte, în cămaşă, pe lîngă sobă, şi numai faptul că-şi vedea iar fratele îi făcea mai bine decît oricare alt leac de pe lume.

În cele din urmă, cînd totul fu gata, Theo trase masa alături de pat şi întinse pe ea un ştergar alb, curat, pe care îl scoase din valiza lui. Puse o bucată zdravănă de unt peste fasole, sparse cele două ouă moi într-o farfurie şi luă o lingură.

– Aşa, băiete, acum deschide gura. Ai să mănînci şi tu ca lumea după cine ştie cîtă vreme...

– Ei, Theo, fii serios, protestă Vincent, pot să mănînc şi singur.

Dar Theo luă puţin ou în lingură şi i-o duse la gură.

– Deschide gura, tinere, sau ţi-o torn în cap.

După ce termină masa, Vincent îşi lăsă capul pe pernă, cu un suspin adînc de mulţumire.

– Bună mai e mîncarea ! Îi uitasem gustul.

– Te asigur că n-ai să-l mai uiţi.

– Ei, Theo, acum spune-mi ce s-a mai întîmplat de cînd nu ne-am văzut. Cum merg lucrurile la *„Goupil and Company“* ? Sînt însetat să aflu ce mai e prin lume.

– Atunci mai rabdă-ţi puţin setea, băiete ! Am aici ceva care te va face să dormi dus. Vreau să stai liniştit şi să laşi mîncarea să-şi facă efectul.

– Dar, Theo, nu vreau să dorm. Vreau să stăm de vorbă. De dormit, pot să dorm oricînd.

– Nu te-a-ntrebat nimeni ce vrei. Te supui ordinelor, şi atîta tot. Aşa. Acum bea asta frumos, ca un băiat cuminte. Şi, cînd ai să te scoli, te aşteaptă un muşchi straşnic în sînge, cu cartofi, care o să te pună la iuţeală pe picioare.

Vincent dormi pînă la asfinţit şi se trezi înzdrăvenit. Theo sta lîngă una din ferestre şi se uita la desenele lui. Vincent îl urmări mult timp, fără să facă vreun zgomot, şi un simţămînt de pace i se aşternu în suflet.

Cînd băgă de seamă că s-a deşteptat, Theo se ridică repede, cu un zîmbet larg.

– Ei ! Ia spune, cum te simţi acum ? Mai bine, nu ? Dar ştiu c-ai dormit, nu glumă !

– Ce părere ai despre schiţe ? Îţi place vreuna ?

– Ai răbdare să pun muşchiul pe grătar. Cartofii sînt gata curăţaţi, doar să-i fierb.

Cînd sfîrşi de robotit la sobă, se întoarse lîngă pat, aducînd un lighean cu apă caldă.

– Cum vrei să te bărbieresc, Vincent, cu briciul meu sau cu al tău ?

– Dar nebărbierit, oare, nu pot să mănînc muşchiul ?

– Nu, domnule. Şi nici înainte de a te spăla pe gît şi pe urechi şi de a te pieptăna ca lumea. Haide, prinde-ţi prosopul ăsta sub barbă.

Îl bărbieri cu grijă, îl spălă bine, îl pieptănă şi-l îmbrăcă cu una din cămăşile noi pe care le adusese în valiză.

– Aşa ! exclamă el, dîndu-se înapoi ca să-şi admire opera. Acum arăţi ca un Van Gogh.

– Theo, fuga, se arde muşchiul !

Theo aşternu masa şi aşeză pe ea cartofii fierţi înotînd în unt, un muşchi gros, fraged şi o cană cu lapte.

– Pe cinstea mea, Theo, doar nu-ţi închipui c-am să mănînc tot muşchiul ăsta ?!

– Sigur că nu, jumătate e pentru mine. Ei, hai să ne repezim la el. N-avem decît să închidem ochii şi să ne închipuim că sîntem acasă, la Etten !

După cină, Theo îi umplu pipa lui Vincent cu tutun adus de la Paris.

– Ia şi fumează. N-ar trebui să te las, dar cred că puţin tutun adevărat îţi va face mai mult bine decît rău.

Vincent trăgea fumul cu nesaţ, frecîndu-şi din cînd în cînd obrazul neted cu muştiucul cald şi uşor umezit al pipei. Theo rămăsese dus pe gînduri, cu o privire care părea să străbată prin fumul de pipă şi prin scîndurile grosolane ale barăcii şi să se piardă în trecut, în amintirile copilăriei petrecute în Brabant. Vincent fusese întotdeauna pentru el cea mai însemnată fiinţă de pe lume, mai însemnată chiar decît mama sau tatăl lui. Dacă avusese o copilărie încîntătoare şi fericită, asta se datora numai lui Vincent. În ultimul an, la Paris, uitase de acest lucru, dar de acum înainte nu trebuia să mai uite niciodată. Fără Vincent, viaţa îi părea oarecum incompletă. Simţea că, într-un fel, el era o parte din Vincent, şi Vincent o parte din el însuşi. Alături de Vincent izbutise să pătrundă viaţa, în faţa căreia, de unul singur, nu rareori se simţise descumpănit. Descoperiseră împreună rostul şi ţelul vieţii şi învăţaseră s-o preţuiască. Rămas singur, însă, se întrebase adeseori ce rost avea oare să muncească atîta şi să se zbată pentru a reuşi. Avea nevoie de Vincent ca să-şi simtă viaţa împlinită. Şi Vincent, la rîndul lui, avea nevoie de el căci, de fapt, Vincent nu era altceva decît un copil. Trebuia scos din gaura asta şi pus din nou pe picioare. Trebuia făcut să înţeleagă că se irosea de pomană, trebuia împins spre o activitate care să-i redea echilibrul.

– Vincent, zise Theo, te mai las o zi, două, să-ţi recapeţi puterile, şi apoi te iau acasă, la Etten.

Vincent pufăi un timp în tăcere. Ştia că toată povestea asta trebuia lămurită într-un fel şi că, din păcate, n-aveau alt mijloc decît cuvintele. Va trebui să-l facă pe Theo să-i înţeleagă frămîntările. Totul s-ar aranja atunci.

– Spune-mi, Theo, la ce-ar folosi să mă duc acasă ? Fără voia mea, am ajuns pentru familie un deocheat, un om care dă de bănuit sau care, în cel mai bun caz, nu

merită nici o încredere. De aceea, după mine, cel mai înțelept lucru ar fi să rămîn departe de casă, așa încît, cu timpul, nici să nu mai exist pentru ei. Eu sînt o fire înflăcărată, în stare de multe fapte nebunești. Mă pripesc, vorbesc și trec la faptă pe negîndite atunci cînd, de fapt, ar trebui să aștept, să chibzuiesc cu răbdare. Dar, pentru că sînt așa, trebuie oare să mă socotesc un om primejdios, care nu-i bun de nimica ? Nu cred. Și atunci mă întreb : cum să fac ca această fire înflăcărată să fie de vreun folos ? Simt, de pildă, o pasiune de neînfrînt pentru tablouri și cărți ; nevoia de a mă instrui neîncetat e la fel de arzătoare ca nevoia pîinii celei de toate zilele. Sînt sigur că nu mă înțelegi.

– Te înțeleg, Vincent. Dar să știi că, la vîrsta ta, a privi tablouri și a citi cărți nu înseamnă altceva decît o plăcută trecere de timp și atîta tot. Asta n-are nimic de-a face cu rostul pe care trebuie să și-l facă un om în viață. Uite, se împlinesc aproape cinci ani de cînd ești fără ocupație și hoinărești de colo pînă colo. Și ce-ai făcut în tot acest răstimp, altceva, decît să aluneci din ce în ce mai jos, irosindu-ți forțele, risipindu-ți viața ?

Vincent luă puțin tutun, îl frecă între palme, ca să-l umezească, și-l îndesă în lulea. Apoi uită s-o aprindă.

– E adevărat, spuse, uneori mi-am cîștigat bucata de pîine, alteori, însă, mi-a dat-o cîte un prieten, de milă. E drept că mulți și-au pierdut încrederea în mine, că starea mea materială e jalnică și viitorul meu foarte nebulos. Dar asta nu înseamnă neapărat că-mi risipesc viața și nu sînt bun de nimic. Acum am apucat-o pe o cale nouă, Theo, și trebuie să merg înainte pe ea, orice ar fi. Dacă nu studiez, dacă nu caut mai departe, atunci sînt un om pierdut.

– E limpede că tu încerci să-mi spui ceva, băiete, dar afurisit să fiu dacă înțeleg ce vrei.

Vincent își aprinse pipa, trăgînd în ea și flacăra chibritului.

– Îmi amintesc, continuă el, de vremea cînd ne plimbam împreună pe lîngă vechea moară de la Ryswyk ; atunci aveam în multe privințe aceleași păreri.

– Da, Vincent, dar tu te-ai schimbat mult de atunci.

– Nu e chiar aşa. Pe vremea acea duceam o viaţă mai lipsită de griji, dar felul meu de a vedea lucrurile şi de a gîndi era acelaşi.

– De dragul tău aş vrea să cred că e aşa cum spui.

– Theo, nu vreau să crezi că dau înapoi. Am rămas la fel de credincios în necredinţa mea, şi singura întrebare care mă frămîntă este cum să pot fi de vreun folos în lume ! Adică să nu pot eu, oare, sluji nici o cauză ? Într-adevăr, să nu fiu bun de nimic ?

Theo se ridică, se război cu lampa de gaz şi, în cele din urmă, izbuti s-o aprindă. Apoi turnă lapte într-un pahar.

– Hai, bea şi nu te mai frămînta atît.

Vincent dădu paharul pe gît cu atîta repeziciune, încît fu pe punctul să se înece. Fără să se oprească măcar o clipă ca să-şi şteargă buzele, continuă nerăbdător :

– Oare gîndurile noastre intime sînt cunoscute vreodată de cei din afară ? Poate că în sufletul nostru arde un foc puternic, dar nimeni nu vine să se încălzească la el. Trecătorii văd doar o dîră de fum ieşind pe coş şi trec mai departe. Atunci, spune-mi, ce e de făcut ? Nu trebuie oare hrănit acest foc lăuntric, nu trebuie să ai încredere în tine însuţi, să aştepţi cu răbdare clipa cînd cineva se va opri şi se va încălzi la dogoarea lui ?

Theo se sculă de pe scaun şi se aşeză pe pat.

– Ştii ce imagine mi-a fulgerat prin minte în clipa asta ? întrebă el.

– Nu.

– Bătrîna moară de la Ryswyk.

– Era o moară veche, plină de farmec, nu-i aşa ?

– Da.

– Şi copilăria noastră a fost plină de farmec.

– Tu mi-ai făcut copilăria mai frumoasă, Vincent. Amintirile mele cele mai îndepărtate sînt toate legate de tine. Se aşternu o tăcere îndelungată. Aş vrea din tot sufletul să înţelegi, Vincent, că toate mustrările pe care ţi le-am adus nu vin din partea mea, ci dintr-a familiei. Ei m-au trimis aici cu scopul de a te face să te ruşinezi şi să te întorci în Olanda, pentru a-ţi găsi din nou o ocupaţie.

– Au deplină dreptate, Theo ; ceea ce spun cei de-acasă e cu totul adevărat. Dar, vezi tu, ei nu înțeleg pricina „leneviei" mele pentru că nu judecă prezentul în perspectiva întregii mele vieți. Cu tine însă, din fericire, lucrurile stau altfel. Dacă eu am mers în jos, tu, dimpotrivă, ai urcat tot mai sus. Dacă eu am pierdut prețuirea oamenilor, tu ai cîștigat-o. Asta mă face foarte fericit. O spun cu toată sinceritatea și așa voi simți întotdeauna. M-aș bucura însă mult dacă ai încerca să vezi în mine și altceva decît un trîntor de cel mai rău soi.

– Știi ce, Vincent, mai bine să uităm vorbele astea. Dacă nu ți-am scris tot anul, a fost din neglijență, și nu pentru că te-aș dezaproba. Am crezut în tine, am avut o încredere oarbă încă din primele zile ale copilăriei noastre, cînd mă duceai de mînă peste cîmpiile cu iarbă înaltă de la Zundert. Și aceeași încredere o am și acum. Mi-e destul să fiu lîngă tine ca să mă încredințez pe deplin că tot ce faci tu va ieși bine pînă la urmă.

Chipul lui Vincent se lumină de un zîmbet deschis, vesel, ca pe vremuri, în Brabant.

– Îți mulțumesc, Theo, vorbele tale mi-au mers la inimă.

Dar Theo nu se opri. Deveni brusc omul practic, hotărît să ajungă la un rezultat clar.

– Ascultă, Vincent, hai să lămurim lucrurile chiar acum. Îmi vine să cred că dincolo de toate teoriile pe care mi le-ai înșirat există un gînd clar al tău, o dorință. Mi se pare că ai vrea să faci ceva, un lucru pe care-l simți într-adevăr potrivit pentru tine și care pînă la urmă îți poate aduce izbîndă și fericire. Așadar, dă-i drumul, bătrîne, spune-mi ce gînduri ai. Firma *„Goupil and Company"* mi-a mărit salariul de două ori în ultima vreme, așa că am mai mulți bani decît îmi trebuie. Deci dacă este un lucru de care ai dori să te apuci și ai nevoie, la început, de un ajutor, n-ai decît să-mi spui doar atît, că ți-ai descoperit, în sfîrșit, adevărata chemare și sînt gata să facem o asociație. Tu cu munca, eu cu fondurile ; după ce te vei pune pe picioare, ai să-mi înapoiezi banii cu dobîndă. Acum mărturisește, nu-i așa că te preocupă ceva, că acuma știi lămurit ce-ai vrea să faci de-aici înainte toată viața ?

Vincent se uită la teancul de schițe pe care le cercetase Theo lîngă fereastră. Pe fața lui apăru un zîmbet întîi mirat, apoi neîncrezător și, în cele din urmă, plin de înțelegere. Făcu ochii mari, deschise gura și întreaga lui ființă păru că se trezește dintr-o dată la viață, ca o floarea-soarelui mîngîiată de razele dimineții.

– Ei drăcie ! murmură el. Asta voiam tot timpul să spun și nu izbuteam.

Theo îi urmări privirea îndreptată spre schițe.

– Am bănuit eu !

Vincent tremura tot de emoție și de bucurie ; părea că s-a deșteptat deodată dintr-un somn adînc.

– Theo, tu ai știut înaintea mea ! Eu n-am îndrăznit să mă gîndesc la asta. Mi-era teamă. Dar negreșit că există un lucru pe care trebuie să-l fac, pe care vreau să-l fac. E lucrul spre care am năzuit toată viața și pe care nu l-am bănuit niciodată. Tot timpul cît am studiat la Amsterdam și la Bruxelles am simțit îndemnul covîrșitor de a desena, de a așterne pe hîrtie ceea ce vedeam. Dar nu-mi îngăduiam. Mi-era teamă că nu se potrivește cu adevărata mea chemare. Adevărata mea chemare ! Doamne, ce orb am fost ! Era ceva în mine, în acești ultimi ani, care încerca să răzbată la lumină, iar eu nu-i dădeam voie. Am înăbușit această pornire și iată-mă, astăzi, la douăzeci și șapte de ani, fără să fi realizat nimic. Ce neghiob, ce cumplit de neghiob, de orb și de nătărău am fost !

– Nu-i nimic, Vincent. Cu hotărîrea și puterea ta de muncă ai să realizezi de o mie de ori mai mult decît orice alt începător. Și-apoi, ai o viață lungă înaintea ta.

– Oricum, zece ani tot mai am, și în acest timp cred c-am să fiu în stare să fac ceva ca lumea.

– Sigur că ai să faci ! Și poți să te stabilești oriunde îți place : Paris, Bruxelles, Amsterdam, Haga. Doar să hotărăști, și eu am să-ți trimit banii în fiecare lună, ca să te poți descurca. Chiar dacă o să dureze ani de zile, nu contează, Vincent, eu n-am să-mi pierd speranța atîta vreme cît tu ți-o vei păstra neclintită.

– Oh, Theo, în aceste luni amare am tins mereu spre ceva, încercînd să dibuiesc adevăratul rost, adevăratul drum al vieții mele. Dar nu l-am aflat. Acum, însă, am reușit ; n-am să mă mai las niciodată biruit de descurajare. Theo,

înțelegi ce-nseamnă asta pentru mine ? După toate aceste luni irosite, M-AM AFLAT, ÎN SFÎRȘIT, PE MINE ÎNSUMI ! Am să fiu pictor ! Trebuie să fiu ! Abia acum înțeleg de ce n-am izbutit în toate celelalte încercări ; nu eram făcut pentru ele. Și iată, pînă la urmă am descoperit singurul lucru în care nu voi da greș. Oh, Theo, temnița și-a deschis în sfîrșit porțile, și tu ești acela care m-a desferecat !

– Nimic nu ne mai poate înstrăina vreodată ! Sîntem iarăși împreună, nu-i așa, Vincent ?

– Da, Theo, pentru toată viața.

– Acum nu mai ai altceva de făcut decît să te odihnești și să prinzi puteri. Peste cîteva zile, cînd vei fi iarăși pe picioare, ai să pleci înapoi în Olanda, sau la Paris, sau oriunde ai să vrei.

Dintr-un salt, Vincent zbură din pat drept în cealaltă jumătate a barăcii.

– Peste cîteva zile ? La naiba, strigă el, plecăm chiar acum ! La 9 avem un tren spre Bruxelles.

Se repezi la haine și începu să se îmbrace cu înfrigurare.

– Stai, omule, ușurel ; nu poți să pleci la drum astă-seară. Ești bolnav încă.

– Bolnav ? ! S-a isprăvit cu povestea asta ! În viața mea nu m-am simțit mai bine. Haide, Theo băiete, mai avem doar zece minute ca să ajungem la gară ! Bagă repede cearșafurile astea albe, frumoase în valiză și hai să mergem !

CARTEA II

ETTEN

1. „E ŞI ĂSTA UN MIJLOC DE EXISTENŢĂ !"

Vincent petrecu o zi la Bruxelles împreună cu fratele său, apoi Theo se înapoie la Paris. O dată cu venirea primăverii, Vincent simţi chemarea Brabantului natal, iar căminul părintesc îi apărea ca un liman fermecat. Îşi cumpără un costum de catifea neagră, groasă, din materialul cunoscut sub numele de *veloutine*, nişte hîrtie de desen Ingres, de culoare gălbuie şi apoi luă primul tren spre Etten, parohia tatălui său.

Anna Cornelia nu încuviinţa traiul pe care-l ducea Vincent, fiindcă simţea că-i prilejuieşte mai multă suferinţă decît bucurie. Theodorus însă îl dezaproba din pricini obiective. Dacă Vincent n-ar fi fost copilul lui, nici nu s-ar fi gîndit să mai aibă de-a face cu el. Ştia că lui dumnezeu nu putea să-i placă acest fel de trai ; avea însă o vagă bănuială că i-ar plăcea şi mai puţin ca un tată să-şi părăsească propriul fiu, lăsîndu-l în voia soartei.

Vincent băgă de seamă că taică-său albise aproape de tot şi că pleoapa dreaptă îi acoperea ochiul mai mult decît înainte. Părea că, pe măsură ce înainta în vîrstă, trăsăturile i se strîngeau tot mai mult. Acum i s-ar fi potrivit o barbă, care i-ar fi împlinit figura, dar Theodorus Van Gogh continua să se radă. Expresia figurii lui nu mai părea să spună cu hotărîre : „Ăsta sînt eu !", ci să întrebe cu oarecare şovăială : „Ăsta sînt eu ?"

Pe faţa mamei, însă, Vincent găsi mai multă putere şi farmec decît odinioară. Vîrsta părea mai curînd s-o întărească decît s-o şubrezească. Zîmbetul, întipărit în liniile

curbe dintre nări şi bărbie, îţi iertă parcă greşelile chiar înainte de a le fi săvîrşit. Faţa ei, mare, largă, deschisă şi bună, încuviinţa cu un veşnic „da" frumuseţea vieţii.

Timp de mai multe zile, familia îl înconjură pe Vincent cu o caldă duioşie şi-l hrăni din belşug, uitînd că n-avea nici situaţie, nici viitor. Îşi petrecea timpul hoinărind prin landă, printre căsuţele ţărăneşti acoperite cu stuf, privind cum lucrează tăietorii de lemne pe locul unde se tăiase o pădurice de pini, parcurgînd agale drumul spre Roozendaal, pe lîngă cimitirul cu ulmi al bisericuţei protestante şi pe lîngă moara de pe pajiştea din faţa ei. Amintirea Borinageului i se ştergea treptat din minte, sănătatea şi puterea îi reveneau văzînd cu ochii şi, în scurtă vreme, se simţi în stare să se apuce de lucru.

Într-o dimineaţă ploioasă, cînd Anna Cornelia coborî devreme în bucătărie, găsi soba încinsă şi pe Vincent cu picioarele sprijinite de grătar, ţinînd pe genunchi o copie pe jumătate lucrată după *Les Heures de la Journée* [1].

– Bună dimineaţa, fiule, spuse ea ; dar ce-i cu tine ?

– Bună dimineaţa, mamă. O sărută drăgăstos pe obrazul lat.

– Ce te-a făcut să te scoli aşa devreme, Vincent ?

– Am vrut să lucrez, mamă.

– Să lucrezi ?...

Anna Cornelia se uită mai întîi la schiţă, apoi la soba încinsă.

– A, vrei să spui că ai aprins focul ! Nu trebuia să te scoli pentru atîta lucru.

– Nu, mamă, m-am sculat ca să desenez.

Anna Cornelia se uită pentru a doua oară peste umărul fiului ei, la desen. I se părea un fel de joacă de copil care copiază poze dintr-o revistă.

– Ai de gînd să te ocupi de desen, Vincent ?

– Da.

Îi vorbi despre hotărîrea lui şi despre eforturile pe care Theo avea de gînd să le facă pentru a-l ajuta. În ciuda aşteptărilor lui, Anna Cornelia se arătă încîntată. Alergă în salon şi se întoarse cu o scrisoare.

[1] Orele zilei (în lb. franc.).

– Vărul nostru Anton Mauve e pictor, zise ea, și cîștigă o mulțime de bani. Am primit chiar zilele trecute scrisoarea asta de la sora mea ; știi, Mauve s-a însurat cu fata ei, Jet, și-mi scrie că *mijnheer* Tersteeg, de la *„Goupil and Company“*, vinde cu cinci-șase sute de guldeni [1] orice tablou făcut de Anton.

– Da, Mauve e pe cale să ajungă unul dintre pictorii noștri de seamă.

– De cît timp e nevoie ca să faci un tablou, Vincent ?

– Depinde, mamă. Pentru unele pînze ajung cîteva zile, pentru altele trebuie cîțiva ani.

– Cîțiva ani !... Vai de mine ! Anna Cornelia se gîndi o clipă, apoi întrebă :

– Tu poți să desenezi oamenii în așa fel încît să semene cu modelul ?

– Deh ! știu eu ?! Am sus cîteva schițe, să ți le arăt.

Cînd se întoarse, mama lui, cu boneta albă de bucătărie pe cap, punea la fiert niște oale cu apă pe soba uriașă. Plăcile strălucitoare de faianță albă și albastră dădeau încăperii un aer vesel.

– Pregătesc plăcinta cu brînză care-ți place ție, Vincent. Îți mai aduci aminte ?

– Dacă-mi aduc aminte ? O, mamă !

Întinse brațul și o cuprinse strîns pe după umeri. Ea îl privi gînditoare, cu fața luminată de un zîmbet. Vincent era copilul ei cel mai mare și ținea la el mai mult decît la ceilalți ; singurul lucru care-i amăra viața era că-l știa nefericit.

– E bine să fii acasă, lîngă mama ta ? îl întrebă.

El o ciupi în joacă de obrajii ei rumeni, plini de crețuri.

– Da, iubita mea !

Anna Cornelia luă schițele minerilor din Borinage și le privi cu atenție.

– Dar cu chipurile lor ce s-a întîmplat, Vincent ?

– Nimic. De ce ?

– Parcă n-ar avea de loc chipuri.

– Nici nu le-am făcut. Mă interesa doar silueta.

– Dar poți să desenezi și fețele oamenilor, nu-i așa ? Sînt sigură că multor femei de aici, din Etten, le-ar place

[1] Unitate monetară olandeză.

să le facă cineva portretul. E şi ăsta un mijloc de existenţă !

– Da, aşa cred. Dar trebuie să mai aştept pînă cînd desenul meu se va îmbunătăţi.

Mama spărgea ouă într-un vas cu brînză acră, pe care o pusese la scurs cu o zi înainte. Se opri cu cîte o jumătate de găoace de ou în fiecare mînă şi se întoarse spre el.

– Vrei să spui că trebuie să-ţi îmbunătăţeşti desenul pînă ce portretele vor fi destul de bune ca să le poţi vinde ?

– Nu, răspunse Vincent, continuînd să schiţeze în trăsături iuţi de creion, trebuie să-mi perfecţionez desenul pînă ce va fi fără cusur.

Îngîndurată, Anna Cornelia amestecă gălbenuşurile în brînza albă şi apoi adăugă :

– Mi-e teamă că nu înţeleg ce vrei să spui, dragul mamei.

– Nici eu, zise Vincent, dar în orice caz aşa e.

La micul dejun, pe cînd mîncau plăcinta cu brînză, pufoasă şi aurie, Anna Cornelia împărtăşi soţului ei vestea. Înainte, cînd fuseseră doar ei singuri, tot chibzuiseră îngrijoraţi, făcînd o mulţime de presupuneri în legătură cu Vincent.

– E de vreun viitor treaba asta, Vincent ? îl întrebă tatăl lui. Ai să te poţi întreţine singur ?

– Nu chiar de la început, însă Theo mi-a făgăduit că mă ajută pînă cînd am să mă pun pe picioare. După ce desenul meu se va îmbunătăţi, voi fi în stare să cîştig. La Londra şi la Paris, desenatorii scot între 10 şi 15 franci pe zi, iar cei care fac ilustraţii pentru reviste cîştigă şi mai bine.

Theodorus se simţi uşurat văzînd că Vincent avea de gînd să se apuce de ceva, indiferent de ce, şi să nu se mai lase în voia soartei, aşa cum făcuse în anii din urmă.

– Sper că dacă te apuci de treaba asta, Vincent, ai să te ţii de ea. Să ştii că n-ai să ajungi la nici un rezultat dacă te tot răzgîndeşti într-una.

– De data asta sînt hotărît, tată. Nu mă mai răzgîndesc.

După cîtva timp ploile conteniră şi se statornici vreme bună, Vincent îşi luă şevaletul şi cele necesare pentru desen şi porni să cutreiere ţinutul. Cel mai mult îi plăcea să lucreze pe cîmp, lîngă Seppe, dar se ducea adesea şi pe malul unui eleşteu mare, la Passievaart, să deseneze nuferii. Etten era un orăşel mic, în care toţi locuitorii se cunoşteau bine între ei. La Vincent se uitau chiorîş. Era întîia oară cînd vedeau prin partea locului un costum de catifea neagră şi niciodată pînă atunci nu mai pomeniseră un om în toată firea care să-şi petreacă zilele pe cîmp, doar cu o hîrtie şi un creion în mînă. El se purta însă faţă de enoriaşii tatălui său într-un mod cuviincios, deschis şi firesc. În mica aşezare de provincie era socotit un om neserios, o ciudăţenie ; şi, într-adevăr, totul părea bizar la el : hainele, felul de a fi, barba lui roşie, povestea vieţii sale, faptul că nu lucra, că şedea ceasuri întregi pe cîmp, cu ochii pironiţi la cîte un lucru. Cu toate că nu făcea nimănui vreun rău şi nu cerea decît să fie lăsat în pace, nu le inspira încredere, ba chiar le era oarecum teamă de el, şi asta numai pentru că era altfel decît ei toţi. Vincent nu bănuia că lumea nu-l poate suferi.

Lucra la o schiţă mai mare, înfăţişînd tăierea unei păduri de pini, şi-şi concentrase întreaga atenţie asupra unui arbore singuratic de pe malul unui pîrîiaş. Unul dintre tăietorii care curăţau locul venea din cînd în cînd lîngă el şi-l privea cum desenează, uitîndu-se peste umărul lui cu un rînjet tîmp şi izbucnind din cînd în cînd într-un chicotit zgomotos. Schiţa îi luă lui Vincent mai mult timp. În fiecare zi chicotelile ţăranului deveneau tot mai zgomotoase pînă cînd Vincent se hotărî să afle ce anume îi provoca veselia.

– Ţi se pare caraghios că desenez un copac ? întrebă el cuviincios.

Omul izbucni în hohote.

– Da, da, e grozav de caraghios ! Trebuie să fii cam nebun !...

Vincent chibzui o clipă, apoi îl întrebă :

– Aş fi nebun dacă aş sădi un pom ?

Țăranul se potoli pe dată.

– O, nu, sigur că nu.

– Aș fi nebun dacă l-aș păzi și aș avea grijă de el ?

– Nu, bineînțeles că nu.

– Aș fi nebun dacă i-aș culege roadele ?

– *Vous vous moquez de moi* ![1]

– Atunci poate aș fi nebun dacă m-aș apuca să tai pomul, așa cum ați făcut voi aici...

– A, nu, pomii trebuie tăiați.

– Deci pot să sădesc un pom, să-l îngrijesc, să-i culeg fructele, să-l tai, dar dacă-l desenez sînt nebun. Cum vine asta ?

Rînjetul tîmp apăru din nou pe fața țăranului.

– Da, trebuie să fii nebun ca să-ți pierzi vremea în felul ăsta. Tot satul gîndește la fel.

Serile și le petrecea împreună cu familia, în salon.

Se adunau cu toții roată în jurul mesei uriașe de lemn și citeau, coseau, ori scriau scrisori. Cor, fratele mai mic al lui Vincent, era un copil liniștit, care vorbea arareori. Una dintre surori, Anna, se măritase și se mutase. Elizabeth, cealaltă, nu-l putea suferi ; își dădea toată osteneala să se poarte ca și cum Vincent nici nu s-ar fi întors acasă. A treia soră, Willemien, îi arăta simpatie ; îi poza ori de cîte ori o ruga, era prietenoasă și nu se încumeta niciodată să-l judece. Dar prietenia lor se mărginea la lucruri mărunte, de toată ziua.

Vincent lucra și el la masă, așezat comod, sub lampa mare, galbenă, care sta nepărtinitoare, drept la mijloc. Copia studiile și schițele pe care le făcuse peste zi la cîmp. Theodorus îl urmărea cum reface de zece ori aceeași siluetă, ca pînă la sfîrșit s-o arunce, nemulțumit. În cele din urmă, bătrînul nu se mai putu stăpîni :

– Vincent, spuse el, întinzîndu-se peste masa lată, văd că nu izbutești de loc să le faci cum trebuie !

– Nu, răspunse Vincent.

– Atunci, mă întreb, nu cumva faci o greșeală ?

– Fac o mulțime, tată. La care te referi ?

– Eu cred că dacă ai avea talent cît de cît, dacă ai avea într-adevăr stofă de artist, schițele astea ar trebui să iasă bine de prima dată.

[1] Vă bateți joc de mine ! (în lb. franc.).

Vincent coborî privirea şi se uită la schiţa pe care o copia : un ţăran în genunchi, vîrînd cartofi într-un sac. Nu izbutea de loc să-i prindă linia braţului.

– Poate că ai dreptate, tată.

– Vreau să spun că nu e firesc să desenezi un lucru de o sută de ori şi abia să nu izbuteşti să-l faci cum trebuie. Dacă ai avea talent cît de cît, ar trebui să-ţi iasă bine de la început, fără atîta chin.

– La început natura i se împotriveşte întotdeauna pictorului, spuse Vincent, fără să lase creionul din mînă. Dacă-mi iau însă într-adevăr munca în serios şi nu mă las descurajat de această împotrivire, ea va însemna pentru mine un imbold în plus ca să lupt şi să învîng.

– Nu sînt de aceeaşi părere. Din rău nu poate izvorî niciodată binele, tot aşa cum dintr-o treabă începută prost nu poate ieşi una bună.

– Aşa o fi în teologie. Dar în artă e cu totul altfel. Şi chiar aşa trebuie să fie.

– Greşeşti, băiete. Munca unui artist, ca orice muncă, e ori bună, ori proastă. Şi dacă e proastă, atunci acela nu e artist. Asta ar trebui s-o descopere singur, cît mai devreme, şi să nu-şi mai irosească timpul şi puterile.

– Dar dacă totuşi e fericit, deşi arta lui e slabă ? Ce părere ai ?

Theodorus căută un răspuns printre cunoştinţele teologice, dar nu găsi nici unul.

– Nu, spuse Vincent, ştergînd de pe hîrtie sacul cu cartofi şi lăsînd braţul stîng al omului să rămînă ţeapăn în aer. De fapt, pictorul adevărat şi natura sînt de acord. Dar pot trece ani de luptă şi de trudă pînă cînd natura se supune, devine docilă şi, pînă la urmă, pictura proastă, chiar cea foarte proastă se transformă şi devine din ce în ce mai bună. Şi-n acest chip osteneala şi stăruinţa sînt îndreptăţite.

– Dar dacă pînă la urmă munca rămîne tot proastă ? Te văd de zile întregi cum te chinui zadarnic să-l desenezi pe omul ăla îngenunchiat. Să zicem că vei continua să-l desenezi ani şi ani de zile şi tot nu vei izbuti. Atunci cum rămîne ?

Vincent ridică din umeri.

– Artistul trebuie să-şi ia şi acest risc, tată.
– Dar răsplata merită oare acest risc ?
– Răsplata ? Ce răsplată ?
– Banii pe care-i cîştigi şi situaţia în societate.

Vincent ridică pentru prima oară ochii de pe hîrtie şi cercetă cu atenţie faţa tatălui său, linie cu linie, ca şi cînd ar fi privit o fiinţă ciudată.

– Eu am crezut că discutăm despre artă, bună sau proastă, zise el.

3. UCENICIE

Lucra zi şi noapte la îmbunătăţirea meşteşugului său. Nu se gîndea la viitor decît numai ca să grăbească, cel puţin în închipuire, clipa cînd nu va mai fi o povară pentru Theo şi în care roadele muncii lui vor fi cît mai aproape de desăvîrşire. Cînd ostenea desenînd, lua o carte, iar cînd era atît de istovit încît nu mai era în stare nici de una, nici de alta, se culca.

Theo îi trimise hîrtie Ingres, nişte planşe de la o şcoală veterinară, înfăţişînd un cal, o vacă şi o oaie, cîţiva Holbein [1] în *The Models from the Artists* [2], creioane de desen, peniţe din pană de gîscă, copia unui schelet omenesc, sepia şi toţi banii de care se putea lipsi, plus îndemnul de a lucra cu îndîrjire, ca să n-ajungă cumva un artist mediocru. Acestui sfat Vincent îi răspunse :

„Am să fac tot ce-oi putea, dar să ştii că nu disprețuiesc de loc mediocritatea, în înţelesul adevărat al cuvîntului. Socotesc că e cu neputinţă să te ridici deasupra acestui nivel atunci cînd disprețuieşti ceea ce e mediocru. Dar tot ce spui tu în legătură cu munca îndîrjită e în întregime adevărat. Mă ţin de principiul «nici o zi fără o linie», aşa cum ne povăţuieşte Gavarni [3]".

---

[1] *Hans Holbein* (1497—1543), pictor (în special de portrete) şi gravor german. Portretele sale vădesc o mare forţă de tipizare şi puternice caracterizări sociale.

[2] Modele de la artişti.

[3] *Suplice-Guillaume Chevalier* zis *Gavarni* (1804—1866), desenator, litograf, acuarelist şi caricaturist francez. Desenele sale pline de umor, apărute în revistele vremii, satirizează moravurile micii burghezii. Între 1847—1851 a trăit în Anglia, unde a zugrăvit viaţa sărăcimii londoneze şi a cartierelor muncitoreşti.

Își dădea seama din ce în ce mai limpede cît de bine îi prindea să deseneze figuri și simțea că, indirect, asta avea o influență bună asupra desenului de peisaj. Dacă bunăoară desena o salcie plîngătoare ca și cum ar fi fost o ființă vie – și, de fapt, așa și era – și-și concentra toată atenția asupra acelui pom pînă cînd îl făcea să trăiască, atunci tot ceea ce se afla în jurul salciei se potrivea oarecum de la sine. Îi plăcea foarte mult peisajul, dar îndrăgea și mai mult acele scene luate din viață, uneori de un realism izbitor, care fuseseră atît de bine realizate de Gavarni, Daumier, [1] Doré [2], De Groux [3] și Felicien Rops [4]. Desenînd mereu felurite tipuri de lucrători, se gîndea că, pînă la urmă, va izbuti să facă ilustrații pentru reviste și ziare. Nădăjduia astfel să ajungă în stare a se întreține singur pe timpul anilor de muncă în care urma să-și perfecționeze tehnica, descoperind mijloace mai înalte de expresie.

O dată, crezînd că citește ca să-și treacă timpul, tatăl lui îl întrerupse :

– Vincent, te-aud mereu vorbind de muncă îndîrjită, stăruitoare ; atunci de ce-ți irosești timpul cu cărțile astea franțuzești neroade ?

Vincent se opri cu degetul între paginile cărții *Le Père Goriot* și ridică privirea. Tot spera că, lămurindu-l mereu, cu răbdare, serios, într-o bună zi tatăl lui va ajunge să-l înțeleagă.

– Vezi, tată, începu el, apăsînd pe fiecare cuvînt, desenul ființelor vii sau al scenelor din viață nu cere numai o cunoaștere a meșteșugului, dar și adînci studii literare.

---

[1] *Honoré Daumier* (1808—1879), pictor, gravor, sculptor și caricaturist francez. Prin desenele și caricaturile sale cu teme politice a demascat cu ascuțime reacțiunea burghezo-nobiliară, opunîndu-i figuri de muncitori și revoluționari.

[2] *Paul-Gustave Doré* (1833—1883), pictor, sculptor, desenator și ilustrator francez. Cunoscut îndeosebi prin ilustrațiile sale pline de fantezie la *Gargantua și Pantagruel* de Rabelais, la operele lui Balzac, la Dante și la *Don Quijote* de Cervantes între 1860—1880, în Anglia, a zugrăvit scene din viața sărăcimii londoneze.

[3] *Charles-Corneille-Auguste De Groux* (1825—1870), pictor belgian, cunoscut prin pictura sa de gen care înfățișează scene realiste din viața poporului.

[4] *Felicien Rops* (1833—1898), pictor desenator, gravor și litograf belgian, cunoscut prin desenele satirice și umoristice influențate de Gavarni și Daumier, și prin măiestria gravurilor sale.

– Trebuie să recunosc că nu pricep cum vine asta. Dacă am de gînd să ţin o predică bună, nu-mi pierd timpul în bucătărie, uitîndu-mă la mama ta cum găteşte limbă marinată.

– Pentru că veni vorba, zise Anna Cornelia, cred că ultima limbă pe care am pus-o la marinat va fi gata pentru gustarea de mîine dimineaţă.

Vincent nu se osteni să lămurească această comparaţie nepotrivită.

– Nu pot să desenez un om, continuă el, fără să cunosc toate amănuntele în legătură cu oasele, muşchii, tendoanele care se află în corpul omenesc. Şi nu pot să desenez chipul unui om fără să ştiu ce se petrece în mintea şi-n sufletul lui. Ca să poţi reda viaţa în pictură, nu trebuie să te pricepi doar la anatomie, ci să şi înţelegi ce simt şi ce gîndesc oamenii despre lumea în care trăiesc. Pictorul care-şi cunoaşte doar propriul meşteşug, şi nimic mai mult, se va dovedi pînă la urmă un artist uşuratic, lipsit de adîncime.

– Ah, Vincent, oftă adînc tatăl lui, mă tem că ai să devii un teoretician !

Vincent se întoarse la lectura romanului *Le Père Goriot*.

Altădată, cînd îi sosiră nişte cărţi de Cassagne[1], trimise de Theo ca să-l ajute să se descurce în grelele probleme ale perspectivei, Vincent le răsfoi cu nesaţ şi i le arătă Willemienei în culmea bucuriei.

– Nu cunosc leac mai bun pentru nemulţumirea mea ! îi spuse el. Dacă am să mă vindec vreodată de ea, asta se va-ntîmpla datorită acestor cărţi.

Drept răspuns, Willemien îi zîmbi cu ochii limpezi care semănau cu ai mamei ei.

– Şi vrei să spui, Vincent, întrebă Theodorus, care-şi arăta neîncrederea faţă de tot ce venea de la Paris, că poţi învăţa să desenezi corect ciugulind din cărţi idei despre artă ?

– Da.

– Foarte ciudat.

– Asta numai dacă sînt în stare să transpun în practică ceea ce învăţ din cărţi. Dar practica e un lucru ce nu se poate cumpăra o dată cu cărţile. Dacă ar fi aşa, s-ar vinde ca pîinea caldă.

[1] *A. Cassagne* (1823—1907), pictor litograf şi zincograf francez.

Zilele treceau pline şi fericite ; se apropia miezul verii şi acum nu ploaia îl împiedica să iasă pe cîmp, ci căldura, din ce în ce mai puternică. O desenă pe sora sa Willemien în faţa maşinii de cusut, copie pentru a treia oară exerciţiile după Bargue, desenă de cinci ori la rînd un om cu o cazma, *un bêcheur* [1], în diferite poziţii, de două ori un semănător, de două ori o fată cu o mătură. Apoi o femeie cu bonetă albă care curăţa cartofi, un păstor rezemat în bîtă şi, în fine, un bătrîn fermier bolnav, stînd pe un scaun lîngă vatră, cu capul sprijinit în mîini şi coatele pe genunchi. Simţea că trebuie să deseneze mereu, neîncetat tot ce i se ivea în cale, săpători, semănători, plugari, femei şi bărbaţi, că trebuie să observe şi să treacă pe hîrtie tot ce e legat de viaţa de la ţară. Nu se mai simţea stîngaci şi neajutorat în faţa naturii, şi asta îi crea o stare de mulţumire pe care n-o mai cunoscuse niciodată.

Locuitorii oraşelului continuau să-l socotească un om ciudat şi-l ţineau la distanţă. Deşi mama lui şi Willemien – şi chiar tatăl, în felul său – îl înconjurau cu bunăvoinţă şi dragoste, el rămînea singur, retras în acele tainice ascunzişuri sufleteşti în care nimeni din Etten, sau chiar din casă, n-ar fi putut pătrunde vreodată.

Cu timpul, ţăranii începură să-l îndrăgească şi să capete încredere în el. Descoperi în simplitatea lor ceva înrudit cu pămîntul pe care-l săpau ori îl prăşeau. Încercă să zugrăvească acest lucru în schiţele sale, şi, adesea, ai lui nu izbuteau să-şi dea seama unde se termina ţăranul şi unde începea pămîntul. Vincent nu ştia cum se întîmpla de-i ieşeau desenele în felul acesta, dar simţea că se află pe un drum bun.

– Nu trebuie să existe o linie netă care să-l despartă pe ţăran de pămînt, îi explica el mamei lui, cînd îi ceru lămuriri, într-o seară. De fapt, e vorba de două feluri de ţărînă, care se întrepătrund, care-şi aparţin una alteia, două înfăţişări ale aceleiaşi materii, care nu se pot deosebi în esenţă.

Cum nu era însurat, mama lui hotărî că ar fi fost firesc să-l ia sub aripa ei ocrotitoare şi să-l ajute să răzbească.

– Vincent, îi spuse ea într-o dimineaţă, te rog să te întorci acasă pe la ora 2. Vrei să-mi faci hatîrul ăsta ?

[1] Un săpător (în lb. franc.).

– Da, mamă. Dar pentru ce ?

– Vreau să vii cu mine la un ceai.

Vincent se îngrozi.

– Dar, mamă, asta înseamnă să-mi pierd timpul fără rost !

– De ce adică ţi-ai pierde timpul, dragul mamei ?

– Pentru că la un ceai nu e nimic de pictat.

– În privinţa asta te înşeli. Acolo vin toate femeile de seamă din Etten.

Vincent îşi îndreptă privirile spre uşa bucătăriei, gata să facă un salt într-acolo. Se stăpîni cu greutate şi încercă să lămurească lucrurile. Cuvintele îi veneau încet, anevoie.

– Vreau să spun, mamă, că doamnele care vor veni la ceai n-au caracter.

– Prostii ! Toate au caractere minunate. Nu s-a spus niciodată vreun cuvînt rău despre ele.

– Nu, dragă mamă, fireşte că nu. Nu asta am vrut să spun. Dar, vezi, toate arată la fel. Felul în care trăiesc le-a modelat pe toate după acelaşi calapod.

– Asta-i bună ! Dar eu pot să le deosebesc foarte uşor una de alta !

– Da, draga mea, dar vezi, toate duc o viaţă atît de uşoară, încît pe faţa lor n-a rămas întipărit nimic deosebit.

– Îmi pare rău, dar nu te înţeleg, băiete. Văd că desenezi orice lucrător sau ţăran pe care-l întîlneşti pe cîmp.

– O, da !

– Şi cu ce te alegi de pe urma lor ? Ei sînt săraci, nu pot să cumpere nimic ; în schimb, femeile din oraş ar plăti dacă le-ai face portretul.

Vincent o strînse în braţe, apoi îi cuprinse bărbia în palmă. Ochii ei albaştri erau atît de limpezi, atît de adînci, de blajini şi duioşi ! De ce oare nu izbuteau să înţeleagă ?

– Mamă dragă, spuse el cu blîndeţe, te rog să ai puţină încredere în mine. Ştiu cum trebuie făcută meseria asta şi, dacă-mi dai răgaz, am să izbutesc. Dacă am să lucrez mai departe, stăruitor, la ceea ce ţi se pare acum fără rost, pînă la urmă voi fi în stare să-mi vînd desenele şi să ajung să-mi cîştig existenţa.

Anna Cornelia ar fi vrut din toată inima să-l înţeleagă aşa cum voia el să se facă înţeles. Îşi apropie buzele de barba roşcată şi aspră a băiatului ei şi gîndul i se întoarse

în urmă, la ziua de neliniște și spaimă cînd acest trup de bărbat puternic și vînjos, pe care-l strîngea acum în brațe, îi fusese smuls din pîntece, în casa parohială din Zundert. Primul ei copil se născuse mort, și cînd Vincent își făcu intrarea în lume, țipînd cît îl ținea gura, recunoștința și bucuria ei nu mai cunoscură margini. În dragostea pe care i-o purta era cuprinsă și durerea pentru pierderea primului copil, care nu deschisese ochii niciodată, și recunoștința pentru toți ceilalți care urmaseră.

– Ești un băiat bun, Vincent, spuse ea. Urmează-ți calea. Tu știi mai bine ce ai de făcut. Am vrut doar să te ajut.

În ziua aceea Vincent nu se mai duse pe cîmp ; îl rugă pe Piet Kaufman, grădinarul, să-i pozeze. N-a fost prea ușor să-l convingă, dar, pînă la urmă, Piet consimți.

– După prînz, în grădină, încuviință el.

Mai tîrziu, cînd Vincent ieși în grădină, îl găsi pe Piet spălat și primenit, gătit în hainele lui de duminică.

– O clipă, strigă el emoționat, să-mi iau un scaun și sînt gata !

Veni cu un scăunel și se așeză pe el, țeapăn, de parc-ar fi înghițit un băț, gata pentru imortalizarea chipului său.

Fără să vrea, Vincent pufni în rîs.

– Ah, Piet, spuse el, dar nu pot să te desenez cu hainele astea !

Piet se uită uimit la costumul lui.

– Dar ce au de nu-ți plac ? întrebă el. Sînt noi-nouțe. Le-am pus doar de cîteva ori duminica dimineața !

– Știu, răspunse Vincent, tocmai de aceea. Eu vreau să te desenez așa cum ești tu în hainele tale de lucru, aplecat peste o greblă. Numai așa ies la iveală liniile corpului. Vreau să se vadă coatele, genunchii, omoplații. Așa cum arăți acum nu se vede nimic altceva decît hainele.

Cuvîntul „omoplați" fu acela care-l hotărî pe Piet.

– Hainele cele vechi sînt murdare și peticite. Dacă vrei să-ți pozez, fă-mă așa cum sînt acum.

Și Vincent trebui să se-ntoarcă iarăși pe cîmp, la săpătorii lui aplecați deasupra pămîntului.

Vara trecu, și el își dădu seama că, cel puțin deocamdată, își cam isprăvise posibilitățile de a se instrui singur. Din nou se trezi în el dorința arzătoare de a intra în lega-

tură cu un pictor şi de a continua lucrul într-un atelier bun. Simţea adînc nevoia să admire tablouri bune, să vadă artişti pictînd, şi înţelegea că numai în felul acesta ar fi putut să-şi dea seama de lipsurile lui şi să înveţe cum să le înlăture.

Theo îi scrise, invitîndu-l la Paris, dar Vincent nu se simţea încă pregătit pentru această mare încercare. Lucrările lui erau prea crude, prea stîngace, nişte încercări de amator. Haga, în schimb, se afla doar la cîteva ore depărtare, şi acolo putea găsi sprijin la prietenul lui, *mijnheer* Tersteeg, directorul firmei *„Goupil and Company"*, şi la vărul lui, Anton Mauve. Se gîndea că era mai nimerit să se stabilească pentru început la Haga şi să-şi continue acolo anevoioasa lui ucenicie. Îi scrise lui Theo, cerîndu-i sfatul ; drept răspuns, fratele lui îi trimise bani de tren.

Înainte de a hotărî dacă e bine să se stabilească la Haga, Vincent voia să afle dacă Tersteeg şi Mauve s-ar arăta binevoitori şi dispuşi să-l ajute. Căci, altminteri, firește, n-ar fi avut nici un rost să rămînă acolo şi ar fi fost mai bine să-şi aleagă alt oraş. Îşi înfăşură cu grijă toate schiţele – de data aceasta luă şi un schimb de rufărie – şi porni spre capitala ţării, aşa cum au făcut în toate timpurile tinerii artişti din provincie.

4. MIJNHEER TERSTEEG

Mijnheer Herman Gijsbert Tersteeg era cel care întemeiase şcoala de pictură din Haga, cel mai vestit specialist în artă din Olanda. Din toată ţara veneau amatori să-i ceară sfatul asupra tablourilor pe care voiau să le cumpere, şi dacă *mijnheer* Tersteeg spunea despre o pînză că e bună, părerea lui era lege.

În perioada cînd *mijnheer* Tersteeg îi urmă unchiului Vincent Van Gogh ca director al firmei *„Goupil and Company"*, tinerii pictori olandezi de talent erau răspîndiţi în toată ţara. Anton Mauve şi Joseph locuiau la Amsterdam, Iacob şi Willem Maris erau în provincie, iar Joseph Isra-

els [1], Johannes Bosboom și Bloomers [2] colindau țara, neavînd domiciliu stabil. Tersteeg scrise pe rînd fiecăruia dintre ei, spunîndu-le :

„De ce să nu ne unim cu toții forțele și să facem aici, la Haga, centrul artei olandeze ? Aici putem să ne ajutăm unul pe altul, putem să învățăm unul de la celălalt și, adunînd la un loc strădaniile noastre, putem reda picturii olandeze faima universală de care s-a bucurat pe vremea lui Franz Hals și Rembrandt."

Pictorii nu se grăbiră să răspundă, dar, în decursul anilor, unul cîte unul, tinerii artiști pe care-i descoperea Tersteeg se stabileau pînă la urmă la Haga. Pe vremea aceea, pînzele lor n-aveau de loc căutare. De altfel, Tersteeg nu-și pusese ochii pe ei pentru că tablourile lor s-ar fi vîndut bine, ci pentru că vedea în ele viitoare capodopere. Începu să cumpere cu bani gheață tablouri de Israels, Mauve, Iacob Maris, și asta cu șase ani înainte de a fi putut convinge vreun cumpărător că există în ele ceva vrednic de văzut.

An de an, continuă cu răbdare să cumpere lucrările lui Bosboom, Maris și Neuhuys [3], păstrînd pînzele într-un ungher al prăvăliei, cu fața la perete. Știa bine că tinerii artiști aveau nevoie de un sprijin în perioada cît se zbăteau să-și croiască drum spre măiestrie. Dacă publicul olandez era încă prea orb pentru a-și recunoaște propriile valori naționale, el, criticul și specialistul în artă, se simțea dator să vegheze ca acești tineri înzestrați să nu se piardă pentru totdeauna din pricina mizeriei, nepăsării, descurajării. Le cumpăra pînzele, le judeca lucrările, îi punea în legătură cu tovarășii lor de meșteșug și-i încuraja neobosit de-a lungul anilor grei de trudă. Zi de zi, se lupta să educe și să călăuzească gustul publicului olandez, pentru a-l face să descopere și să prețuiască frumusețea și expresivitatea propriilor săi artiști.

Pe vremea cînd Vincent se duse să-l viziteze la Haga, străduințele lui Tersteeg dăduseră roade. Acum Mauve,

[1] *Joseph Israels* (1824—1911), grafician și pictor (de gen și portrete) olandez. Unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai picturii realiste din Olanda secolului al XIX-lea, comparat adeseori cu Millet pentru tablourile sale, care zugrăvesc scene din viața mizeră a poporului.

[2] *Bernardus Bloomers* (1845—?), pictor peisagist olandez.

[3] *Johannes Albertus Neuhuys* (1844—1914), pictor (de gen și peisaje), olandez.

Neuhuys, Israels, Jacob şi Willem Maris, Bosboom şi Bloomers nu numai că vindeau tot ceea ce pictau, cu preţuri însemnate, prin firma *„Goupil and Company"*, dar erau chiar pe cale să devină adevăraţi clasici.

Mijnheer Tersteeg era, potrivit gustului tradiţional olandez, un bărbat frumos ; avea trăsături puternice, reliefate, fruntea înaltă, părul castaniu pieptănat lins spre spate, o barbă frumos rotunjită care-i încadra faţa şi nişte ochi limpezi, ca lacurile olandeze. Purta o jachetă largă, neagră, după moda prinţului Albert, pantaloni vărgaţi care-i acopereau pantofii, guler înalt şi o lavalieră neagră, gata înnodată, pe care soţia lui i-o prindea la gît în fiecare dimineaţă.

Ţinuse întotdeauna la Vincent şi, cînd acesta fusese mutat la sucursala din Londra a firmei *„Goupil and Company"*, Tersteeg îi dăduse o scrisoare călduroasă de recomandare către directorul englez. Tot Tersteeg îi trimisese în Borinage *Exercices au Fusain*, adăugînd, de la el, şi *Cours de Dessin Bargue*, despre care ştia că-i va fi de folos. Nu era mai puţin adevărat că firma *„Goupil and Company"* din Haga aparţinea unchiului Vincent Van Gogh, dar Vincent rămînea încredinţat că nu asta este pricina pentru care Tersteeg ţine la el, întrucît nu era omul care să linguşească pe cineva.

Firma *„Goupil and Company"* avea sediul la numărul 20 din Plaats, cea mai aristocratică şi mai luxoasă piaţă din toată Haga. La o mică distanţă se afla castelul S'Graven Haghe, în jurul căruia se clădise oraşul şi care era îngrădit de o curte medievală, cu şanţ de apărare, transformat acum într-un lac frumos ; în fund se înălţa Mauritshuis, unde se aflau pînzele lui Rubens, Hals, Rembrandt şi ale tuturor celorlalţi maeştri olandezi.

De la gară, Vincent trecu prin vîltoarea strîmtei şi întortocheatei Wagenstraat, tăie prin Plein şi Binnenhof, în preajma castelului, şi se trezi în Plaats. Erau opt ani de cînd plecase de la *„Goupil and Company"* ; amintirea suferinţelor prin care trecuse în acest răstimp îl copleşi o clipă, ca un val care-i inunda trupul şi sufletul.

Opt ani. Pe vremea aceea toţi îl îndrăgeau şi erau mîndri de el. Fiind nepotul favorit al bătrînului Vincent Van Gogh, toată lumea ştia nu numai că avea să-i ia într-o

bună zi locul, dar că totodată îl va şi moşteni. Ar fi putut să fie de pe acum un om puternic şi bogat, respectat şi admirat de toţi ; cu timpul, ar fi stăpînit cea mai întinsă reţea de galerii de artă din Europa.

Ce se petrecuse, oare, cu el ?

Nu-şi dădu osteneala să caute răspuns, ci străbătu repede piaţa şi intră la *„Goupil and Company"*. Interiorul era frumos decorat. Uitase. Se simţi dintr-o dată amărît şi stingher în hainele lui ca de lucrător, din catifea neagră, aspră. Parterul se compunea dintr-un salon lung, în care atîrnau draperii groase de un cafeniu-deschis ; trei trepte duceau la un salon mai mic, cu tavan de sticlă, iar în fund, cîteva trepte mai sus, se afla o cămăruţă de expoziţie numai pentru specialişti. O scară largă ducea la etajul al doilea, unde se aflau biroul şi locuinţa lui Tersteeg. Pereţii scării erau înţesaţi de tablouri.

În tot magazinul domnea o atmosferă de mare bogăţie şi rafinament. Funcţionarii erau desăvîrşit instruiţi, cu purtări alese. Tablourile de pe pereţi erau încadrate în rame scumpe, prinse pe draperii bogate. Paşii lui Vincent se înfundau în covoare groase, moi ; îşi aduse aminte că scaunele atît de modest aşezate prin colţuri erau de fapt piese antice de o valoare nepreţuită. Se gîndi la desenele lui reprezentînd mineri zdrenţăroşi ieşind din mină, femei aplecate peste mormanele de steril, săpători şi secerători din Brabant. Oare bietele lui schiţe înfăţişînd oameni sărmani şi umili se vor vinde vreodată în acest măreţ palat al artei ?

Nu părea un lucru prea lesne de crezut.

Se opri şi privi cu o admiraţie naivă un cap de oaie pictat de Mauve. Funcţionarii care discutau cu glas scăzut în spatele standului cu gravuri îi aruncară o privire scurtă, cercetîndu-i hainele şi înfăţişarea, apoi nici nu se mai osteniră să-l întrebe dacă doreşte ceva. Tersteeg, care fusese ocupat cu aranjarea unei expoziţii în camera rezervată, din fund, tocmai cobora scările spre salonul principal. Vincent nu-l văzu.

Tersteeg se opri la capătul celor cîteva trepte şi-l cercetă pe fostul său funcţionar. Cuprinse dintr-o privire părul tuns scurt, barba roşie nerasă de cîteva zile, ghetele grosolane ţărăneşti, haina de lucrător, închisă pînă sub bărbie,

fără cravată, şi bocceaua pe care o purta sub braţ. Era în el ceva atît de stîngaci, ceva ce contrasta puternic, crud cu magazinul elegant în care se afla !

– Ce faci, Vincent ? întrebă Tersteeg, apropiindu-se fără zgomot, pe covorul moale. Văd că admiri pînzele noastre.

Vincent se întoarse.

– Da, sînt minunate, nu-i aşa ? Ce mai faceţi, *mijnheer* Tersteeg ? Vă aduc salutări din partea părinţilor mei.

Strîngerea de mînă a celor doi oameni era ca o punte pe care încercau s-o arunce peste prăpastia celor opt ani de cînd nu se mai văzuseră.

– Arătaţi foarte bine, *mijnheer*. Chiar mai bine decît ultima oară cînd v-am văzut.

– Într-adevăr, viaţa se împacă bine cu mine. Mă păstrează tînăr. Nu vrei să mergem la mine în birou ?

Vincent îl urmă pe scara largă, împiedicîndu-se la fiecare pas, cu ochii la tablourile agăţate pe pereţi. De la scurtul popas pe care-l făcuse cu Theo la Bruxelles nu mai avusese prilejul să vadă tablouri bune. Era uluit ! Tersteeg deschise uşa biroului şi-l pofti să intre.

– Nu vrei să iei loc, Vincent ? spuse.

Vincent rămase ţintuit în faţa unei pînze de Weissenbruch [1], ale cărui lucrări nu le cunoscuse pînă atunci. Se aşeză, lăsă jos legătura pe care o ţinea în mînă, o ridică apoi din nou şi se apropie de biroul lăcuit al lui Tersteeg.

– V-am adus înapoi cărţile pe care aţi avut bunăvoinţa să mi le împrumutaţi, *mijnheer* Tersteeg.

Desfăcu bocceaua, dădu la o parte cămaşa şi o pereche de ciorapi, scoase albumele cu *Exercices au Fusain* şi le puse pe masă.

– Am lucrat din greu la desene, mi-aţi făcut un mare bine împrumutîndu-mi-le.

– Arată-mi copiile, spuse Tersteeg, intrînd direct în temă.

Vincent scotoci prin teancul de hîrtii şi alese primele copii pe care le desenase în Borinage. Tersteeg rămase tăcut, ca o stană de piatră. Atunci Vincent îi arătă repede a doua serie de copiii, pe care le făcuse la Etten. Acestea

[1] *Jan Hendrik Weissenbruch* (1824—1903), pictor peisagist olandez, şeful şcolii din Haga.

avură ca rezultat cîte un „hmm" întîmplător, dar nimic mai mult. Vincent îi arătă atunci a treia serie de copii, pe care le terminase cu puţin înainte de plecare. Tersteeg arătă interes. „Asta-i o linie reuşită", spuse el o dată. „Îmi plac umbrele astea", adăugă altă dată. „Aici ai prins aproape ceea ce trebuia."

– Mi-am dat şi eu seama că nu e prea rău, spuse Vincent.

Termină teancul şi se întoarse către Tersteeg, aşteptînd verdictul.

– Da, Vincent, spuse el, aşezîndu-şi mîinile lungi, subţiri pe birou şi ciocănind uşor, cu fiecare deget, pe rînd, mobila lucioasă, ai făcut oarecare progres. Nu mult, dar ai făcut. Cînd am văzut primele copii m-am cam speriat. Desenele dumitale arată cel puţin că te-ai zbătut, c-ai muncit mult.

– Asta-i tot ? Doar muncă ? Talent de loc ?

Ştia că n-ar fi trebuit să pună această întrebare, dar nu se putuse stăpîni.

– Nu e prea devreme să vorbim de asta, Vincent ?

– Poate că da. Am adus şi cîteva din schiţele mele. N-aţi vrea să le vedeţi ?

– Aş fi bucuros.

Vincent scoase cîteva din schiţele cu mineri şi ţărani. Se aşternu acea tăcere îngrozitoare, tăcere vestită în toată Olanda, care făcea cunoscut de obicei sutelor de tineri artişti că lucrările lor sînt proaste. Tersteeg parcurse tot teancul de schiţe fără să-i scape nici măcar un „hmm". Vincent simţea că-i fuge pămîntul de sub picioare. Tersteeg se lăsă pe spate şi privi pe fereastră, dincolo de Plaats, alunecarea lebedelor pe oglinda lacului. Vincent ştia din experienţă că, dacă nu va vorbi el cel dintîi, tăcerea va dura o veşnicie.

– Nu vedeţi nici un fel de progres, *mijnheer* Tersteeg ? întrebă el. Nu găsiţi că schiţele mele din Brabant sînt mai bune decît cele din Borinage ?

– Asta e adevărat, răspunse Tersteeg, desprinzîndu-şi ochii de la fereastră, sînt ceva mai bune. Dar nu se poate spune că sînt bune. Este ceva fundamental greşit în ele. Ce anume, n-aş putea spune dintr-o singură privire. Cred că ai face mai bine să te mărgineşti deocamdată la cîpii.

Nu eşti încă pregătit să faci o lucrare originală. Numai după ce vei stăpîni bine de tot tehnica elementară poţi începe să te inspiri din viaţă.

– Aş vrea să viu să studiez la Haga. Ce ziceţi, *mijnheer ?*

Tersteeg nu voia să-şi ia nici o obligaţie faţă de Vincent. Întreaga situaţie i se părea foarte deosebită.

– Haga e un oraş frumos, spuse el. Avem expoziţii bune şi nenumăraţi pictori tineri. Dar n-aş putea să afirm cu siguranţă că e mai potrivit decît Anvers, Paris sau Bruxelles.

Vincent plecă, dar nu cu totul descurajat. Oricum, Tersteeg, care era cel mai aspru critic din toată Olanda, recunoscuse un oarecare progres. Asta însemna că, cel puţin, nu stătuse pe loc. Ştia că schiţele lui originale nu erau chiar ceea ce ar fi trebuit să fie, dar era încredinţat că dacă va munci mult, cu îndîrjire, pînă la urmă vor ieşi bine.

5. ANTON MAUVE

Haga era pe atunci poate cel mai curat şi mai civilizat oraş din toată Europa. Simplu, frumos, sobru, după adevărata tradiţie olandeză : străzi de o desăvîrşită curăţenie, străjuite de copaci stufoşi, case arătoase, construite din cărămidă trainică, grădiniţe îngrijite, pline de trandafiri şi muşcate. Nu existau mahalale murdare, cartiere dărăpănate, nimic din ce-ar fi putut supăra ochiul, totul fiind îngrijit cu acea stăruinţă tipic olandeză.

Cu mulţi ani înainte, Haga îşi alesese drept emblemă oficială o barză. De atunci, locuitorii făcuseră paşi uriaşi înainte, pe drumul progresului.

Vincent aşteptă pînă a doua zi, ca să poată merge acasă la Mauve, în Uileboomen 198. Soacra lui Mauve era o Carbentus, soră de-a Annei Cornelia, şi, cum legăturile erau cu grijă păstrate în familia lor, Mauve îl primi călduros.

Anton Mauve era un bărbat puternic, cu umeri căzuţi, dar masivi, şi cu pieptul lat. Capul, ca şi al lui Tersteeg şi al celor mai mulţi din familia Van Gogh, era un ele-

ment mai important în înfățișarea lui decît trăsăturile feței. Avea ochi luminoși, cam sentimentali, un nas puternic, drept, cu muchea pornind direct din fruntea înaltă și pătrată, urechi lipite și o barbă sură, care-i ascundea ovalul curat al feței. Se pieptăna cu o cărare joasă în dreapta și cu o claie de păr, paralelă cu fruntea, în stînga.

Mauve era plin de o energie pe care știa s-o folosească pînă la ultima picătură. Picta într-una. Cînd obosea, continua să picteze, și, cînd ajungea la capătul puterilor, picta îndîrjit mai departe. Abia după aceea se simțea refăcut și putea să se apuce din nou de pictură.

– Jet nu e acasă, Vincent, spuse Mauve. Vrei să mergem în atelier ? Cred că o să ne simțim mai în largul nostru acolo.

– Da, să mergem. Era nerăbdător să vadă atelierul.

Mauve îl conduse afară, prin grădină, spre atelierul lui mare, construit din lemn, care se găsea la oarecare distanță de casă. Grădina, împrejmuită de tufișuri mari, îi crea lui Mauve izolarea necesară lucrului.

Un miros plăcut de tutun, de pipe vechi și de vopsele bune îl întîmpină pe Vincent de cum trecu pragul. Atelierul, cît era de mare, era așternut pe jos cu un covor gros de Deventer ; ici-colo, se aflau șevalete cu pînze în lucru. Pereții erau încărcați de tablouri. Într-un colț se afla o măsuță stil și, în fața ei, un mic covor persan. Peretele dinspre nord era pe jumătate de sticlă. Peste tot se vedeau cărți împrăștiate, și orice locșor liber era încărcat de unelte de pictură. Deși atelierul părea plin de viață și destul de aglomerat, Vincent simți totuși ordinea desăvîrșită care se degaja din firea lui Mauve și stăpînea locul.

Discuția convențională despre familie îi reținu doar cîteva clipe, apoi se adînciră imediat în singurul subiect din lume care avea însemnătate pentru amîndoi. Preocupat de ideea noului său tablou – un peisaj învăluit în ceață, zugrăvit în gama de culori estompate ale asfințitului – Mauve făcea de cîtva timp tot ce-i sta în putință ca să ocolească prezența altor pictori. Socotise întotdeauna că un om poate ori să picteze, ori să vorbească despre pictură, dar nu le poate face pe amîndouă. Nici cu Vincent nu discută despre tablou, se mărgini să i-l descrie doar.

Madame Mauve se întoarse acasă şi stărui ca Vincent să rămînă la cină. După masă, musafirul se aşeză în faţa căminului şi, stînd de vorbă cu copiii, se gîndi ce minunat ar fi dacă s-ar afla şi el la casa lui, alături de o soţie iubitoare, care să aibă încredere în el, şi înconjurat de copii care să-l proclame împărat şi stăpîn prin simplul nume de tată. Va veni oare vreodată şi pentru el ziua aceea fericită ?

După cîtva timp, cei doi bărbaţi se aflau din nou în atelier, pufăind mulţumiţi din lulele. Vincent îşi scoase cărţile. Mauve le cercetă dintr-o privire, cu priceperea sigură a omului de meserie.

– Nu e rău pentru nişte exerciţii. Dar ce valoare pot să aibă ?

– Valoare ? Eu nu...

– N-ai făcut altceva, Vincent, decît să copiezi ca un şcolar. Adevărata muncă de creaţie aparţine altora...

– Am crezut că în felul ăsta am să pot prinde cîte ceva de la ei.

– Prostii ! Dacă vrei să creezi, priveşte viaţa, nu copia. N-ai schiţe făcute de tine ?

Vincent îşi aminti ce-i spusese Tersteeg despre desenele lui. Se întrebă dacă să i le arate sau nu lui Mauve. Venise la Haga să-l roage să-i fie dascăl. Şi dacă tot ce-i putea arăta erau nişte încercări lipsite de valoare...

– Da, răspunse el, am făcut şi cîteva studii după model.

– Bun !

– Am cîteva schiţe, mineri din Borinage şi ţărani din Brabant. Nu sînt cine ştie ce, dar...

– Lasă asta. Ia să le văd. Poate ai prins în ele ceva din realitate.

Vincent îşi desfăşură schiţele ; inima îi bătea cu putere. Mauve se aşeză şi-şi trecu palma stîngă peste claia de păr, netezind-o mereu. Din barba lui cenuşie răzbăteau chicoteli înfundate. La un moment dat, îşi vîrî degetele în păr, îl lăsă ciufulit ca un tufiş şi-i aruncă lui Vincent o privire fugară de dezaprobare. După o clipă, luă schiţa unui muncitor, se ridică şi o ţinu alături de o siluetă schiţată pe pînza la care lucra.

– Acum văd unde am greşit ! strigă el.

Luă un creion de desen, potrivi lumina şi trase în grabă cîteva linii, urmărind tot timpul schiţa lui Vincent.

– Așa e mai bine, zise el, făcînd un pas înapoi. Acum cerșetorul meu arată de parc-ar fi crescut din pămînt.

Veni lîngă Vincent și-și puse mîna pe umărul lui.

– Merge. Ești pe drumul cel bun. Schițele tale sînt încă stîngace, dar autentice. Au un fel de vitalitate și un ritm pe care nu l-am întîlnit prea des. Aruncă reproducerile pe care le copiezi, Vincent, și cumpără-ți o cutie de culori. Cu cît ai să începi să lucrezi mai repede în culori, cu atît o să fie mai bine. Acum desenul e prost doar pe jumătate ; dar poți să-l perfecționezi și de-aici înainte.

Vincent socoti că era clipa cea mai nimerită.

– Am de gînd să mă mut la Haga, vere Mauve, zise el, și să lucrez mai departe. Dacă ai vrea să mă ajuți cîteodată... Știi, am mare nevoie de sfaturile unui om ca dumneata. Nu cine știe ce mare lucru, doar mici îndrumări, așa cum mi-ai dat astăzi, vorbindu-mi despre tabloul dumitale. Orice pictor tînăr are nevoie de un maestru, vere Mauve, și ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai îngădui să lucrez sub îndrumarea dumitale.

Mauve se uită cu teamă la toate pînzele neterminate din atelier. Orice clipă liberă pe care putea s-o răpească artei lui îi plăcea să și-o petreacă în familie. Atmosfera caldă de elogii în care îl învăluise pe Vincent, se destrămă. Mauve începu să bată în retragere, iar Vincent, care era întotdeauna foarte sensibil la schimbările din atitudinea oamenilor, simți imediat.

– Sînt un om foarte ocupat, Vincent, rareori am prilejul să pot ajuta pe alții. Un artist trebuie să fie egoist, trebuie să-și apere fiecare clipă din timpul lui de lucru. Mă îndoiesc că te-aș putea învăța cine știe ce.

– Nu cer mult, făcu Vincent. Să mă lași doar să lucrez cîteodată aici, alături de dumneata, să te urmăresc cum concepi un tablou, să-mi vorbești uneori despre lucrul dumitale, așa cum ai făcut azi, ca să-mi pot da bine seama cum se trece de la idee la realizarea ei pe pînză. Și doar uneori, cînd te oprești din lucru, să te uiți la desenele mele și să-mi arăți greșelile. Asta-i tot ce-ți cer.

– Și tu îți închipui că ceri foarte puțin. O, crede-mă, Vincent, e un lucru foarte greu să-ți iei în grijă un ucenic...

– N-am să-ți fiu o povară ! Îți făgăduiesc !

Mauve chibzui mult timp. Nu-şi dorise niciodată un elev, nu-i plăcea să stea cineva lîngă el în timp ce lucra. Nu simţea nevoia să vorbească despre munca lui şi nu primise nimic altceva decît jigniri din partea începătorilor pe care încercase să-i sfătuiască. Totuşi, Vincent era vărul lui, unchiul Vincent Van Gogh şi firma *„Goupil and Company"* îi cumpărau pînzele şi, apoi, era ceva care-l atrăgea în însufleţirea curată, pătimaşă a băiatului, aceeaşi însufleţire curată, pătimaşă pe care o simţise şi în desenele lui.

– Foarte bine, Vincent, să facem o încercare.

– O, vere Mauve !

– Bagă de seamă însă, nu-ţi făgăduiesc nimic. S-ar putea să iasă foarte prost. Cînd te vei stabili însă la Haga, vino la mine, la atelier, şi vom vedea atunci dacă ne putem fi de vreun folos unul altuia. Eu la toamnă plec la Drenthe ; ar fi bine deci să vii pe la începutul iernii.

– Chiar aşa mă gîndeam şi eu. Mai am nevoie de cîteva luni de lucru în Brabant.

– Atunci rămîne hotărît.

Tot timpul drumului, la înapoierea spre casă, o dată cu ţăcănitul ritmic al roţilor de tren, o voce îngîna uşor în sufletul lui Vincent : „Am un maestru, am un maestru, am un maestru ! Peste cîteva luni, am să studiez cu un mare pictor, şi atunci am să învăţ şi eu să pictez. Am să muncesc în lunile următoare, o, cum am să muncesc ! Abia atunci o să se vadă un progres adevărat !"

Cînd ajunse la Etten, o găsi pe Kay Vos acasă la el.

6. KAY

Durerea adîncă o spiritualizase pe Kay. Îşi iubise cu devotament soţul, şi moartea acestuia stinsese ceva din sufletul ei. Marea dragoste de viaţă, optimismul, avîntul şi vioiciunea îi pieriseră cu totul. Pînă şi părul ei, cald, viu, părea că-şi pierduse strălucirea. Faţa i se subţiase într-un oval ascetic, ochii albaştri căpătaseră adîncimi de întunecată tristeţe, iar strălucirea obrajilor pălise, topindu-se într-o singură nuanţă. Dacă vioiciunea pe care i-o cunoscuse Vincent la Amsterdam pierise în mare măsură, în schimb frumuseţea

i se împlinise, învăluită în tristețea visătoare care-i dădea parcă înțeles și adîncime.

– Ce plăcere să te vedem în sfîrșit la noi, Kay ! spuse Vincent.

– Mulțumesc, Vincent.

Era întîia oară cînd își spuneau unul altuia pe nume, fără obișnuitul „vere". Făcură asta în chip firesc, fără să-și dea seama.

– L-ai adus și pe Jan, desigur...

– Da, e în grădină.

– Ești pentru întîia oară în Brabant și-mi pare bine că sînt aici să ți-l arăt. Vom face împreună plimbări lungi peste landă.

– Mă bucur, Vincent.

Vorbea cu blîndețe, dar fără entuziasm. Băgă de seamă că vocea ei devenise mai adîncă și mai vibrantă. Își aminti cît de prietenos se purtase cu el în casa de pe Keizersgracht. Trebuia oare să-i vorbească despre moartea soțului ei, să-i prezinte condoleanțe ? Știa că ar fi fost de datoria lui să spună ceva, dar simțea că era mai delicat să nu-i răscolească din nou durerea.

Kay îi prețui tactul. Soțul ei însemna ceva sfînt și nu putea să discute cu nimeni despre el. Își aducea și ea aminte de serile plăcute din Keizersgracht, cînd jucau cărți lîngă cămin, cu Vos și cu părinții ei, în timp ce Vincent citea sub lampă, într-un colț. O durere mută, izvorîtă de undeva, din lăuntrul ființei, îi împăienjeni cu o pîclă ochii întunecați. Vincent își puse ușor mîna peste mîna ei. Kay îl privi cu o recunoștință mută. Cît de minunată o făcuse suferința ! Înainte fusese doar o soție fericită ; acum suferința îi îmbogățise simțirea, adăugîndu-i coarde noi, pe care numai durerea le face să vibreze. Îi trecu prin minte vechea zicală : „Din suferință se plămădește frumusețea".

– O să-ți placă aici, Kay, spuse el liniștit. Eu îmi petrec toată ziua afară, pe cîmp, desenînd ; ai să vii și tu cu Jan.

– N-aș vrea să te stînjenesc.

– O, nu ! Îmi place să fiu însoțit. Am să-ți arăt o mulțime de lucruri interesante.

– Atunci am să vin cu plăcere.

– O să-i facă bine şi lui Jan. Aerul o să-l întărească.

Ea îi strînse uşor mîna, aşa cum făcuse şi el ceva mai înainte.

– Şi o să fim prieteni, Vincent, nu-i aşa ?

– Sigur, Kay.

Ea îi lăsă mîna şi îşi plimbă privirea pe biserica protestantă de peste drum, fără să o vadă însă.

Vincent ieşi în grădină şi aşeză o bancă pentru Kay, aproape de locul unde se juca Jan. Apoi se apucă să clădească împreună cu el un castel de nisip. Pentru o clipă, uită de marea veste cu care venise de la Haga.

Dar seara, la cină, îşi încunoştinţă familia că Mauve îl primise ca elev. În mod obişnuit, n-ar fi repetat cuvintele de laudă pe care i le spusese Tersteeg sau Mauve, dar, fiind Kay de faţă, simţi nevoia să apară în ochii ei într-o lumină cît mai bună. Mama lui se arătă încîntată.

– Trebuie să faci tot ce-ţi spune vărul Mauve, zise ea. E un om care a izbutit în meseria lui.

A doua zi, Vincent porni foarte devreme, împreună cu Kay şi Jan, spre Liesbosch, unde avea de gînd să deseneze. De obicei nu-şi lua cu el nimic de mîncare pentru prînz ; de data asta, însă, mama lui le pregătise un coş cu gustări. Îşi închipuia că plecau să ia masa la iarbă verde. Pe drum trecură pe lîngă salcîmul înalt din curtea bisericii, în care îşi avea cuibul o coţofană. Jan se dovedi deosebit de curios, şi Vincent trebui să-i promită că-i va găsi un ou. Umblară pe covorul foşnitor de ace din pădurea de pini, apoi prin nisipul galben, alb şi cenuşiu al landei. Într-un loc Vincent văzu un plug şi un car lăsate pe cîmp. Îşi potrivi micul şevalet, îl urcă pe Jan în car şi-i făcu din cîteva trăsături schiţa. Kay şedea puţin mai la o parte, urmărind din ochi copilul care zburda prin preajmă. Era tăcută, şi Vincent nu voia să-i tulbure gîndurile ; se simţea fericit numai ştiind-o aproape. Pînă atunci nu cunoscuse cît era de plăcut să aibă alături o femeie în timp ce lucra.

Trecură pe lîngă cîteva căsuţe cu acoperişuri de stuf, apoi ajunseră la drumul care ducea la Roozendaal. Într-un tîrziu, Kay vorbi.

– Ştii, Vincent, văzîndu-te în faţa şevaletului mi-am adus aminte de părerea pe care o aveam despre tine pe vremea cînd erai la Amsterdam.

– Ce părere, Kay ?

– Mi-e teamă să nu te jignesc.

– Spune, Kay.

– Ca să-ţi spun drept, nu credeam nici o clipă că eşti făcut să devii preot. Am ştiut de la început că-ţi pierzi vremea.

– Şi de ce nu mi-ai spus-o ?

– N-aveam dreptul, Vincent.

Îşi strînse cîteva şuviţe de păr roşu-auriu, care scăpaseră de sub boneta neagră. O surpătură a drumului o făcu să se apropie de umărul lui. El o prinse de braţ, ca s-o ajute să-şi recapete echilibrul, şi uită să-şi mai retragă mîna.

– Ştiam c-ai să-ţi dai seama singur, pînă la urmă, şi că ai să-ţi găseşti drumul. Orice ţi-aş fi spus atunci, nu ţi-ar fi slujit la nimic.

– Mi-aduc aminte, răspunse el. Mi-ai atras atenţia să nu devin un preot îmbîcsit. Atunci mi s-a părut ciudat să aud cuvintele astea din gura unei fete de cleric.

El îi zîmbi prietenos, dar ochii ei se întristară.

– Ştiu. Dar vezi tu, Vincent, Vos m-a învăţat o mulţime de lucruri pe care altfel nu le-aş fi înţeles niciodată.

Vincent îşi retrase mîna. Numele lui Vos se ridică între ei ca o barieră ciudată, greu de înlăturat.

După o oră de mers, ajunseră la Liesbosch, şi Vincent îşi instală din nou şevaletul. Era acolo un eleşteu pe care voia să-l deseneze. Jan se juca în nisip, iar Kay şedea în spatele şevaletului pe un scăunel pe care i-l adusese Vincent. Ţinea o carte în mînă, dar nu citea. Vincent desena cu repeziciune, mînat de un elan deosebit. Schiţa se contura sub mîna lui cu o vigoare pe care n-o mai cunoscuse pînă atunci. N-ar fi putut spune dacă asta se datora încurajărilor lui Mauve sau prezenţei lui Kay, dar creionul căpătase mai multă siguranţă în mîna lui. Făcu cîteva schiţe, una după alta. Nu se întoarse de loc să se uite la Kay, şi nici ea nu-i vorbi, ca să nu-l întrerupă, dar simpla ei apropiere îl însufleţea şi-l făcea să se simtă bine. Îşi dorea ca desenele să-i iasă deosebit de bune şi Kay să i le admire.

La vremea prînzului intrară într-o pădurice de stejari din apropiere. Kay despachetă coşul de merinde sub un copac, la răcoare. Nu se simţea nici o adiere. Parfumul nuferilor din eleşteu se îmbina cu mireasma crudă a stejarilor. Kay

şi Jan se aşezară de o parte a coşului, iar Vincent de cealaltă. Kay îl servea. În minte îi apăru tabloul familiei Mauve, la cină, în jurul mesei.

Privind-o pe Kay, se gîndea că nu mai văzuse niciodată o fiinţă atît de frumoasă. Nici nu-i venea să se atingă de mîncare, deşi brînza galbenă şi grasă era atrăgătoare, iar pîinea, făcută de mama lui, avea desigur gustul ei dulce, obişnuit. O foame nouă, de neînvins, se trezea în el. Nu-şi mai lua ochii de la carnaţia delicată a lui Kay, de la ovalul fin al feţei, de la ochii ei trişti, întunecaţi ca fundul lacurilor şi de la gura suavă, plină, care-şi pierduse acum frăgezimea, dar care, fără îndoială, va înflori din nou într-o zi.

După masă Jan adormi cu capul în poala maică-si. Vincent o privi cum mîngîie părul luminos al copilului, cercetînd întrebător chipul lui fraged. Îşi dădea seama că în trăsăturile copilului vedea chipul soţului pierdut, că se credea în casa lor de pe Keizersgracht, alături de omul pe care-l iubea, şi nu pe un cîmp din Brabant, cu vărul ei Vincent.

Desenă toată după-amiaza. Din cînd în cînd, Jan se cocoţa pe genunchii lui. Băiatul îl îndrăgise. Vincent îi dădu cîteva coli de hîrtie Ingres, pe care le mîzgăli cu plăcere. Rîdea, ţipa şi fugea de colo pînă colo prin nisipul galben şi, întorcîndu-se mereu la Vincent, se tot căznea să fie luat în seamă, ba punîndu-i întrebări, ba arătîndu-i tot ce găsea prin preajmă. Vincent nu se supăra ; era plăcut să simtă un pui de om, cald şi viu, căţărîndu-i-se drăgăstos în braţe.

Se apropia toamna ; soarele asfinţi mai devreme. În drum spre casă se opriră pe malul iazurilor, să admire culorile apusului, oglindite în apă, ca nişte aripi de fluture, care se întunecau treptat, topindu-se în umbrele înserării. Vincent îi arătă desenele. Kay le privi în treacăt şi ceea ce văzu i se păru stîngaci şi naiv. Dar Vincent fusese bun cu Jan şi ea ştia prea bine ce înseamnă durerea.

– Îmi plac, Vincent, spuse.

– Adevărat, Kay ?

La auzul cuvintelor de laudă, tot ce înăbuşise în sufletul lui de-atîta amar de vreme se revărsă. Se arătase atît de prietenoasă cu el la Amsterdam ! Fireşte că va înţelege şi acum tot ce năzuia el să realizeze. I se părea că e singura fiinţă din lume sortită să-l înţeleagă. Cu familia nu vorbea despre planurile lui, căci ei nu cunoşteau nici măcar ter-

menii elementari ai meşteşugului. Faţă de Mauve sau Tersteeg trebuia să se poarte cu modestia unui începător, deşi nu întotdeauna se simţea pătruns de ea.

Îşi descărcă sufletul într-un val de vorbe înăbuşite, fără noimă.

Cu cît îi creştea însufleţirea, cu atît grăbea pasul ; Kay abia se mai putea ţine după el. Aşa i se întîmpla întotdeauna cînd trecea prin stări sufleteşti adînci, răscolitoare ; echilibrul, măsura piereau şi se ivea, în schimb, vechea lui purtare violentă, dezlănţuită. Tînărul stăpînit, cuviincios din după-amiaza aceea dispăruse ; ţărănoiul necioplit o uimi şi o sperie. Ieşirea lui i se părea nelalocul ei, copilărească. Era departe de a înţelege că, în acest chip, el îi făcea cel mai rar, cel mai de preţ dar pe care un bărbat îl poate face unei femei.

Îi împărtăşi pe nerăsuflate toate simţămintele pe care le ţinuse tăinuite în adîncul lui din clipa în care Theo plecase la Paris. Îi vorbi de năzuinţele şi de ambiţiile lui, de sensul pe care voia să-l dea creaţiei sale. Kay se întreba de ce oare era atît de tulburat. Nu-l întrerupse, dar nici nu-l ascultă. Ea trăia în trecut, numai în trecut, şi i se părea ciudat şi strident să vadă pe cineva trăind cu atîta bucurie şi vigoare în viitor. Vincent era prea înfierbîntat ca să-şi dea seama de tîlcul tăcerii ei. Continuă să gesticuleze pînă cînd un nume pe care-l rosti atrase atenţia lui Kay.

– Neuhuys ? Vorbeşti de pictorul din Amsterdam ?

– Da, acum s-a stabilit la Haga.

– Îl cunosc. Era prieten cu Vos. A fost de cîteva ori pe la noi.

Vincent se opri.

Vos ! Mereu Vos ! De ce ? Doar era mort, mort de mai bine de un an. Ar fi fost timpul să-l uite. Aparţinea trecutului, ca şi Ursula. De ce trebuia să-l pomenească mereu ? Chiar din primele zile petrecute la Amsterdam, soţul lui Kay nu-i plăcuse de loc.

Toamna se făcea tot mai mult simţită. Covorul de ace din pădurea de pini ruginise. În fiecare zi Kay şi Jan îi ţineau de urît pe cîmp, în timp ce lucra. Datorită plimbărilor lungi pe landă, obrajii ei căpătaseră o umbră de culoare şi pasul îi devenise mai sigur, mai încrezător. Acum îşi lua cu ea coşuleţul de lucru, şi degetele îi erau la fel de harnice

ca şi ale lui Vincent. Începu să vorbească mai deschis şi mai uşor despre copilăria ei, despre cărţile pe care le citise, despre oamenii mai deosebiţi pe care-i cunoscuse la Amsterdam.

Familia îi privea cu mulţumire. Prietenia lui redeşteptase în Kay dorinţa de viaţă. Pe de altă parte, prezenţa ei îl făcu pe Vincent mai puţin ursuz. Anna Cornelia şi Theodorus mulţumeau lui dumnezeu pentru această prietenie potrivită şi făceau tot ce le sta în putinţă ca să-i apropie pe cei doi tineri.

Lui Vincent îi plăcea totul la ea : silueta subţire, delicată, atît de sobru cuprinsă de lunga rochie neagră, boneta neagră, scrobită, pe care o purta cînd ieşea pe cîmp, mireasma care-i umplea nările cînd se apropia de el, felul în care îşi ţuguia buzele cînd vorbea repede, căutătura cercetătoare a ochilor ei albaştri, adînci, atingerea degetelor nervoase pe umărul sau pe mîna lui cînd i-l lua pe Jan din braţe, vocea joasă, vibrantă, care-l tulbura pînă-n străfundurile fiinţei şi care continua să-i sune în auz şi în somn, strălucirea vie a obrazului, care-i trezea dorinţa arzătoare de a-şi apropia buzele însetate.

Abia acum îşi dădea seama că, de ani şi ani, trăise de fapt numai pe jumătate, că buzele lui se ofiliseră, lipsite de unda limpede şi răcoritoare a dragostei, şi că mari comori de duioşie şi iubire se uscaseră în el, nefolosite. Se simţea fericit numai cînd o ştia alături ; prezenţa ei părea că-l atrage şi-l învăluie în blîndeţe. Cînd îl însoţea pe cîmp, lucra repede şi cu îndemînare ; cînd ea rămînea acasă, fiecare linie îi părea un chin. Seara şedeau faţă-n faţă la masa cea mare din salon şi, cu toate că el era de obicei aplecat deasupra schiţelor pe care le copia, chipul ei fraged se ivea întotdeauna între el şi hîrtie. Cînd îşi ridica uneori ochii ca s-o privească sub lumina palidă a uriaşei lămpi galbene, ea îi prindea privirea şi-i zîmbea cu o melancolie dulce, potolită. Adeseori simţea că nu mai poate răbda nici o clipă să stea departe de ea, că trebuie să se repeadă şi, acolo, de faţă cu toată familia, s-o strîngă aprig la pieptul lui, adăpîndu-şi buzele fierbinţi, uscate, la unda răcoritoare a gurii ei.

N-o iubea numai pentru frumuseţe, ci pentru toată fiinţa şi felul ei de-a fi, pentru mersul liniştit, pentru ţinuta şi

mișcările echilibrate, pentru buna creștere trădată de cel mai neînsemnat gest pe care-l făcea.

Nici nu-și dăduse seama cît de singur fusese în cei șapte ani de cînd o pierduse pe Ursula. Nici o femeie, în toată viața lui, nu-i spusese vreodată un cuvînt de mîngîiere, nu-l privise cu ochii umezi de duioșie, nu-și trecuse ușor degetele pe fața lui, presărînd apoi urmele cu sărutări.

Nici o femeie nu-l iubise vreodată. Asta nu era viață, era un fel de moarte. Dragostea pentru Ursula nu-i pricinuise atîta durere; pe vremea aceea era un adolescent care nu voia decît să dăruiască, și darul îi fusese respins. Acum însă, în dragostea lui matură, voia să dea, dar să și primească în aceeași măsură. Știa că viața îi va deveni de neîndurat dacă, la iubirea lui înflăcărată, Kay nu va răspunde în același fel.

Într-o seară, citind din Michelet, întîlni următoarea frază : *„Il faut qu'une femme souffle sur toi pour que tu sois homme"* [1].

Michelet avea deplină dreptate. Așa era. Nu fusese un adevărat bărbat. Deși avea 28 de ani, nici nu se născuse încă. Abia acum, suflînd asupra lui frumusețe și iubire, Kay îl făcuse în sfîrșit bărbat.

Și acum, ca bărbat, toate dorințele lui se îndreptau spre ea. O dorea cu patimă și deznădejde. Ținea și la Jan, căci copilul era parte din femeia iubită. Dar îl ura pe Vos, îl ura din tot sufletul, pentru că vedea că nu-l poate izgoni din mintea ei cu nici un chip. Nu-i părea rău de prima ei iubire și de căsătorie, după cum nu-i părea rău de anii în care suferise din pricina Ursulei. Se gîndea că, de fapt, amîndoi fuseseră călițI în suferință, și asta ar face desigur ca dragostea lor să fie cu atît mai curată.

Era încredințat că putea s-o facă să dea uitării pe cel ce aparținea trecutului. Flacăra iubirii lui va fi atît de puternică, încît îi va spulbera din minte umbrele trecutului. În curînd va pleca la Haga, să studieze cu Mauve. O va lua cu el și vor înjgheba acolo o căsnicie la fel de fericită ca a lui Mauve. O voia de soție, s-o aibă întotdeauna lîngă el. Voia un cămin și copii care să poarte pe chipurile lor pecetea trăsăturilor lui. Era bărbat acum, și venise vremea să se oprească din hoinăreală. Avea nevoie de dragoste.

[1] E nevoie ca o femeie să sufle asupra ta ca să devii bărbat (în lb franc).

Numai dragostea putea să înlăture asprimea din creaţia lui, să-i îndulcească trăsăturile colţuroase şi să-l facă să capete cît mai curînd simţul realului, care-i lipsea. Nu ştiuse niciodată pînă acum ce parte imensă din fiinţa lui rămăsese inertă, moartă din lipsă de iubire ; dacă şi-ar fi dat seama, s-ar fi azvîrlit, poate, cu toată pasiunea asupra primei femei care i-ar fi ieşit în cale. Căci, acum îşi dădea seama, dragostea era sarea vieţii – numai prin ea puteai ajunge să simţi ce gust are viaţa.

Acum îi părea bine că Ursula nu-l iubise. Cît de lipsită de adîncime fusese dragostea lui de atunci şi cît de adîncă şi bogată i se părea cea de acum ! Dacă s-ar fi însurat cu Ursula, n-ar fi ajuns niciodată să pătrundă înţelesul dragostei adevărate. N-ar fi putut niciodată s-o iubească pe Kay ! Îşi dădu seama limpede că Ursula fusese un copil uşuratic, fără minte, lipsit de orice gingăşie sufletească. Se irosise în ani de suferinţă pentru o păpuşă. Un ceas cu Kay preţuia cît o viaţă întreagă cu Ursula. Calea lui fusese grea, dar îi găsea acum toate temeiurile, pentru că-l dusese la Kay. De acum înainte, însă, viaţa se anunţa frumoasă ; va lucra, va iubi, va izbuti să-şi vîndă desenele. Vor fi fericiţi împreună. Viaţa fiecărui muritor are un tipar al ei, care trebuie modelat cu încetul, pînă la desăvîrşirea finală.

Cu toată firea lui nestăpînită şi cu toată patima care-l răscolea, izbuti să se înfrîneze. De mii de ori, cînd era singur cu Kay pe cîmp, discutînd despre fel de fel de lucruri, îi venea să strige :

– Ascultă-mă, hai să nu ne mai ascundem, să lăsăm toate nimicurile astea ! Vreau să te ţin în braţe şi să te sărut de zeci şi sute de ori ! Vreau să fii soţia mea şi să rămîi alături de mine toată viaţa ! Ne aparţinem unul altuia şi, în singurătatea noastră, avem nevoie cu disperare unul de celălalt.

Dar se stăpînea. Şi era o adevărată minune că izbutea. Nu putea să-i vorbească de dragoste aşa, din senin ; ar fi fost prea brutal. Şi Kay nu-i dădea nici cel mai mic prilej. Ocolea întotdeauna discuţiile despre dragoste şi căsătorie. Cum şi unde să-i vorbească ? Simţea că trebuie s-o facă neapărat, cît mai curînd, căci iarna bătea la uşă şi, nu peste multă vreme, urma să plece la Haga.

Pînă la urmă, nu mai putu să îndure, voinţa îl părăsi. Mergeau toţi trei pe drumul spre Breda. Vincent îşi petre-

cuse toată dimineața desenînd țărani la sapă, pe ogoare. Se opriră pe malul unui pîrîiaș, la umbra unor ulmi, și-și luară gustarea. Jan adormi curînd pe iarbă, Kay ședea lîngă coșul de mîncare. El se apropie și îngenunche alături să-i arate schițele. În timp ce vorbea înfrigurat, fără să știe nici el ce spune, simți umărul ei cald lipit de el, arzîndu-l. Tulburat peste măsură, lăsă schițele din mînă și, brusc, o cuprinse în brațe, sălbatic, în timp ce un val de cuvinte arzătoare, pătimașe i se rostogolea de pe buze.

– Kay, nu mai pot răbda, trebuie să-ți spun ! Sînt sigur că tu știi bine cît de mult te iubesc ! Te-am iubit întotdeauna, din prima clipă cînd te-am văzut la Amsterdam ! Aș vrea să te am lîngă mine pentru totdeauna ! Te rog, Kay, spune-mi că mă iubești și tu puțin ! O să mergem la Haga, numai noi singuri. O să avem căminul nostru și o să fim fericiți. Mă iubești, nu-i așa ? Spune-mi că primești să te măriți cu mine, Kay, dragostea mea !

Kay nu făcu nici un efort să scape din brațele lui. Teama i se întipărise pe față și, cu toate că nu-i putea urmări cuvintele, încet-încet își dădu seama de înțelesul lor și o cuprinse o groază cumplită. Ochii ei albaștri, întunecați îl priveau țintă, cu o neașteptată cruzime ; își duse mîna la gură, ca să-și înăbușe un strigăt.

– Nu, niciodată, niciodată ! șuieră ea cu înverșunare.

Se smulse din strînsoarea lui, luă în brațe copilul adormit și fugi peste cîmp cît o țineau picioarele. Se luă după ea. Lui Kay groaza îi dădea aripi. Dar el nu înțelegea de loc ce se întîmplă.

– Kay, Kay ! Nu fugi !

Auzindu-i glasul, gonea și mai tare. Vincent alerga și el, bălăbănindu-și brațele, ca un bezmetic, cu capul săltîndu-i pe umeri. Kay se împiedică și căzu pe brazda afînată a cîmpului. Jan începu să scîncească. Vincent se azvîrli în genunchi lîngă ea și o apucă de mînă.

– Kay, de ce fugi ? Kay, te iubesc mult ! Înțelege-mă, trebuie să fii a mea ! Și tu mă iubești, Kay ! Nu te speria, nu spun decît că te iubesc. Trebuie să uităm trecutul, Kay, și să începem o viață nouă !

Groaza din ochii ei se prefăcu în ură. Își smuci cu violență mîna din strînsoarea lui. Jan se trezise de-a binelea. Înfățișarea sălbatică, pătimașă a lui Vincent, torentul de

vorbe ce năvăleau de pe buzele lui îl înspăimîntară. Se agăţă de gîtul mamei şi izbucni în plîns.

– Kay, draga mea, spune-mi că mă iubeşti cît de puţin !

– Nu, niciodată, niciodată !

O luă din nou la fugă peste cîmp, spre drum. Înmărmurit, Vincent rămase îngenuncheat în nisipul moale. Kay ajunsese în drum şi se făcuse nevăzută. Se ridică anevoie şi porni alergînd după ea, strigîndu-i numele cît îl ţinea gura. Cînd ajunse în drum, o zări în depărtare, fugind mereu, cu copilul strîns la piept. Se opri. Îi urmări cu privirea pînă dispărură la o cotitură a drumului. Rămase acolo, neclintit, multă vreme. Apoi se întoarse pe cîmp şi-şi adună schiţele de pe jos. Se murdăriseră puţin. Aşeză lucrurile înapoi în coş, îşi luă şevaletul în spate şi se tîrî doborît spre casă.

Casa parohială era în fierbere ; Vincent simţi asta din clipa cînd trecu pragul. Kay se încuiase în cameră cu Jan. Mama şi tatăl lui erau singuri în salon. Vorbeau, dar cînd intră el se opriră brusc ; pluteau încă în aer frînturile unei fraze. Închise uşa în urma lui şi-şi dădu seama imediat că taică-său era îngrozitor de supărat ; pleoapa ochiului drept îi era aproape închisă.

– Vincent, cum ai putut ? Cum ai putut, se tîngui mama lui.

– Cum am putut... ce ? Nu-şi dădea seama ce-i imputau.

– S-o jigneşti pe Kay, verişoara ta !

Vincent nu găsi nici un răspuns şi tăcu. Îşi desfăcu şevaletul din spate şi-l aşeză într-un colţ. Bătrînul era încă prea tulburat ca să poată vorbi.

– Kay v-a spus tot ce s-a întîmplat ? întrebă Vincent.

Tatăl lui îşi lărgi gulerul înalt, care-l strîngea, congestionîndu-i faţa. Mîna dreaptă i se încleştă pe marginea mesei.

– Ne-a spus că ai luat-o în braţe şi că ai bătut cîmpii ca un nebun !

– I-am spus că o iubesc, rosti Vincent domol. E oare o jignire ?

– Asta-i tot ce i-ai spus ? Vocea bătrînului era rece ca un sloi de gheaţă.

– Nu, am rugat-o să fie nevasta mea.

– Nevasta ta !

– Da. Ce vi se pare ciudat în asta ?

– Oh, Vincent, Vincent, făcu mama lui, cum a putut să-ţi treacă prin minte aşa ceva ?

– Sînt sigur că şi voi v-aţi gîndit la asta.

– Dar cum aş fi putut visa vreodată că ai să te îndrăgosteşti de ea ?

– Vincent, zise Theodorus, dar nu-ţi dai seama, Kay e vara ta primară ! ?

– Da. Şi ce e cu asta ?

– Nu poţi să te căsătoreşti cu o vară primară... Asta ar fi... ar fi...

Preotul nici nu îndrăznea măcar să rostească acel cuvînt. Vincent se duse la fereastră şi se uită ţintă afară, în grădină.

– Ce-ar fi ?

– Incest !

Vincent se stăpîni cu greutate. Cum îndrăznea să-i pîngărească dragostea cu astfel de cuvinte murdare !

– Asta-i cu totul lipsit de noimă, tată ; nu e demn de dumneata să spui asemenea lucruri.

– Şi eu îţi spun că ar fi incest ! răcni Theodorus. N-am să îngădui această legătură păcătoasă în familia Van Gogh.

– Doar nu-ţi închipui că citezi din *Biblie,* tată ! ? De cînd lumea, verii au avut voie să se căsătorească între ei.

– Oh, Vincent, dragul meu, interveni mama lui, dacă o iubeşti cu adevărat, de ce n-ai avut puţină răbdare ? Soţul ei a murit abia de un an, şi ea îl iubeşte cu credinţă. Şi-apoi, ştii că n-ai cu ce să întreţii o familie.

– Socotesc purtarea ta, continuă bătrînul, ca deosebit de nechibzuită şi nedelicată.

Vincent renunţă. Se căută prin buzunare după pipă, o ţinu în mînă o clipă, apoi o vîrî înapoi.

– Tată, te rog stăruitor să nu mai foloseşti astfel de cuvinte. Dragostea mea pentru Kay e cel mai frumos lucru pe care l-am trăit vreodată. Nu pot să te aud spunînd că e nechibzuită şi nedelicată.

Îşi luă şevaletul şi plecă în camera lui. Se aşeză pe pat. „Ce s-a întîmplat oare ? se întrebă. Ce-am făcut ? I-am spus lui Kay c-o iubesc şi a fugit. De ce ? Nu mă vrea ?"

„NU, NICIODATĂ, NICIODATĂ !"

Îşi petrecu noaptea chinuindu-se, retrăind scena iarăşi şi iarăşi. Se oprea mereu la acelaşi punct. Cele trei cuvinte

îi răsunau în urechi ca un dangăt de clopot la propria lui înmormîntare.

A doua zi dimineaţă se făcuse tîrziu cînd Vincent se hotărî să coboare. Atmosfera se mai limpezise. Mama lui era în bucătărie. Cînd intră îl sărută şi-l bătu uşor pe obraji, cu înţelegere.

– Ai dormit bine, Vincent ? îl întrebă.

– Unde e Kay ?

– Tata a condus-o la Breda.

– De ce ?

– Ca să prindă trenul. Se întoarce acasă.

– La Amsterdam ?

– Da.

– Înţeleg.

– S-a gîndit că e mai bine aşa, Vincent.

– A lăsat vreo vorbă pentru mine ?

– Nu, dragul meu. Nu vrei să stai jos şi să-ţi bei cafeaua cu lapte ?

– Cum, nici o vorbă ? Nimic despre cele întîmplate ieri ? Era supărată pe mine ?

– Nu, dar s-a hotărît să se întoarcă acasă, la părinţii ei.

Anna Cornelia chibzuise că era mai bine să nu-i repete vorbele pe care le spusese Kay.

– La ce oră pleacă trenul din Breda ?

– La 10 şi douăzeci.

Vincent îşi aruncă ochii spre ceasul albastru din bucătărie.

– Atît e ceasul acum ? întrebă.

– Da.

– Atunci nu-mi rămîne nimic de făcut.

– Vino şi stai aici, dragul meu. Avem astăzi nişte limbă proaspătă, minunată.

Făcu loc pe masa din bucătărie, întinse un şervet şi-i aşeză mîncarea. Se învîrti pe lîngă el, îndemnîndu-l ; i se părea că dacă-l va convinge să mănînce cum trebuie lucrurile se vor linişti.

Ca să-i facă pe voie mamei, Vincent înghiţi tot ce-i pusese pe masă. Dar simţea mereu în gură amăreala cuvintelor : „Nu, niciodată, niciodată", care-i înveninau fiecare îmbucătură pe care o înghiţea.

Ţinea la munca lui mult mai mult decît la Kay şi ştia că, dacă ar fi fost nevoit să aleagă între una şi alta, n-ar fi stat nici o clipă la îndoială. Îşi dădu seama însă că, deodată, calitatea desenelor lui începuse să scadă. Lucra fără nici o poftă. Se uita pe perete la schiţele ţăranilor din Brabant şi-şi dădea seama că făcuse progrese de cînd îl însufleţise iubirea pentru Kay. Ştia că în desene mai stăruie ceva aspru şi greoi, dar simţea că dragostea ei ar fi fost în stare să-i îndulcească liniile, să-l îmblînzească. Iubirea lui era destul de adîncă şi de înflăcărată ca să nu poată fi stinsă de acel „Nu, niciodată, niciodată !", chiar dacă ar fi fost să-l mai audă de multe ori. Refuzul ei i se părea un sloi de gheaţă, pe care se simţea în stare să-l încălzească la suflet pînă se va topi.

Totuşi, în mintea lui stăruia un grăunte de îndoială care-l împiedica să lucreze : dacă, totuşi, ea nu-şi va schimba niciodată hotărîrea ? Căci Kay părea să aibă mustrări de conştiinţă chiar numai la gîndul unei noi iubiri posibile. Trebuia s-o vindece de boala cumplită care-o făcea să se cufunde prea mult în trecut. Ardea de dorinţă să-şi unească pumnii lui puternici cu mîna ei gingaşă şi să muncească împreună pentru fericirea şi pîinea lor zilnică.

Îşi petrecea mai toată vremea în camera lui compunînd scrisori pătimaşe în care o implora să-şi schimbe hotărîrea. Abia după cîteva săptămîni află că ea nici măcar nu le deschidea. Îi scria aproape zilnic şi lui Theo, confidentul său, ca să-şi facă singur curaj, atît împotriva îndoielii care i se furişase în suflet, cît şi împotriva atacurilor reunite ale părinţilor lui şi ale reverendului Stricker. Suferea, suferea cumplit şi nu era întotdeauna în stare să-şi ascundă durerea. Atunci mama se apropia de el, plină de milă, şi încerca să-l mîngîie şi să-l îmbărbăteze.

– Vincent, îi spunea ea, te izbeşti cu bietul tău cap de un zid de piatră. Unchiul Stricker spune că „nuul" ei e definitiv.

– Nu vreau să ţin seama de cuvintele lui.

– Bine, dar ea i-a spus.

– Ce ? Că nu mă iubeşte ?

– Da, şi că nu-şi va schimba niciodată hotărîrea.

– O să vedem.

– Nu e nici o speranță, Vincent. Unchiul Stricker spune că și dacă te-ar iubi Kay, el tot n-ar consimți la căsătorie decît dacă ai cîștiga cel puțin o mie de franci pe an. Și tu știi că ești foarte departe de asta.

– Da, mamă, dar cine iubește trăiește, cine trăiește muncește, și cine muncește are pîine.

– E foarte frumos ce spui tu, dragul meu, dar Kay a fost crescută în lux. A avut întotdeauna numai lucruri frumoase.

– Dar lucrurile ei frumoase n-o fac fericită acum.

– Dacă voi doi o să vă lăsați tîrîți de sentimente și o să vă căsătoriți, atunci, ascultă-mă pe mine, o să iasă prost – sărăcie, foame, frig, boală. Tu știi bine că familia n-o să vă ajute nici măcar cu un ban.

– Am mai trecut și altădată prin astea, mamă, și nu mă sperie. Oricum, va fi mai bine pentru amîndoi să fim împreună decît despărțiți.

– Dar înțelege, băiete, pentru numele lui dumnezeu, Kay nu te iubește !

– Ah, de-aș putea să mă duc la Amsterdam !... Îți spun eu, aș fi în stare să schimb acel „nu" în „da" !

Găsea că neputința de a se duce s-o vadă pe femeia iubită, faptul că nu cîștiga nici un ban ca să-și poată plăti biletul de tren făceau parte dintre cele mai rele *petites misères de la vie humaine* [1]. Această neputință îl scotea din fire. Avea 28 de ani, muncise din greu timp de doisprezece ani, se lipsise de orice, mărginindu-se la strictele trebuințe obișnuite ale vieții, și totuși, nu era în stare să dispună de cei cîțiva gologani necesari pentru un bilet de tren pînă la Amsterdam.

Se gîndi să facă cei 100 de kilometri pe jos, dar știa că va ajunge murdar, flămînd și istovit. Firește, lui nu-i păsa de toate astea ! Dar nu putea să-și facă apariția în casa reverendului Stricker așa cum intrase la reverendul Pietersen ! Cu toate că în aceeași dimineață îi trimisese o scrisoare lungă fratelui său, seara se apucă să-i scrie încă una :

[1] Mici neajunsuri ale vieții omenești (în lb. franc).

„Dragă Theo,

Am o nevoie disperată de bani pentru drumul pînă la Amsterdam. Dac-aş avea atît cît îmi trebuie pentru biletul de tren, aş pleca imediat.

Îţi trimit şi cîteva desene ; spune-mi, te rog, de ce nu se vînd şi ce trebuie să fac ca să se vîndă ; trebuie neapărat să cîştig ceva bani, ca să mă pot duce să cercetez acel «Nu, niciodată, niciodată !»"

Pe măsură ce treceau zilele, simţea cum prinde viaţă în el o forţă nouă. Dragostea îl făcuse încrezător şi hotărît. Alungase umbrele îndoielii şi, în adîncul sufletului, era acum deplin încredinţat că ar fi de ajuns s-o vadă pe Kay, s-o facă să înţeleagă ce fel de om era el cu adevărat, ca să poată înlocui acel „Nu, niciodată, niciodată !" cu un „Da, pentru totdeauna, pentru totdeauna !" Îşi reluă lucrul cu un nou avînt. Deşi ştia că mîna lui nu era încă deplin stăpînă pe desen, simţea o încredere oarbă că timpul îi va îndepărta stîngăcia, tot aşa cum va schimba şi refuzul lui Kay.

În seara următoare îi trimise o scrisoare reverendului Stricker, înfăţişîndu-i răspicat situaţia. Nu-şi îndulci de loc vorbele şi rînji la gîndul cuvintelor de ocară ce vor izbucni din gura unchiului său. Tatăl lui îi interzise să trimită scrisoarea. În casa parohială mocnea un adevărat conflict. Theodorus înţelegea viaţa în termeni de strictă cuviinţă şi supunere ; nu ştia nimic despre meandrele firii omeneşti. Dacă fiul său nu era croit după tiparul obişnuit, atunci vinovat era fiul, şi nu tiparul.

– Numai cărţile alea franţuzeşti pe care le citeşti sînt de vină, îi aruncă Theodorus la masa de seară. Dacă te înhăitezi cu hoţi şi asasini, cum se mai poate aştepta cineva să te porţi ca un fiu ascultător şi ca un om bine crescut ?

Uimit, Vincent îşi înălţă cu blîndeţe ochii dintr-o carte de Michelet, pe care o citea.

– Hoţi şi asasini ? Îi numeşti hoţi pe Victor Hugo şi Michelet ?

– Ei n-or fi, dar în cărţile lor despre asta scriu. Sînt pline de lucruri dăunătoare.

– Greşeşti, tată, Michelet e la fel de curat ca însăşi *Biblia.*

– Ajunge, băiete ! N-am să îngădui în casa mea blasfemiile tale nerușinate ! strigă Theodorus de-a dreptul cu furie. Cărțile astea sînt imorale. Numai ideile împrumutate de la francezii tăi te-au nenorocit.

Vincent se ridică, înconjură masa și așează *L'Amour et la Femme* în fața lui Theodorus.

– Nu e decît o singură cale ca să te poți convinge. Citește și dumneata măcar cîteva pagini. O să te impresionezi. Michelet nu vrea decît să ne ajute să dezlegăm problemele și necazurile vieții.

Theodorus mătură cu mîna *L'Amour et la Femme* de pe masă, cu gestul omului drept-credincios care alungă de la el păcatul.

– N-am nevoie să citesc ! tună el. Avem un unchi în familia Van Gogh care s-a molipsit de idei franțuzești și a ajuns un bețiv !

– *Mille pardons* [1], tată Michelet ! murmură Vincent, ridicîndu-și cartea.

– Și de ce, mă rog, „tată Michelet", dacă mi-e îngăduit să întreb ? făcu Theodorus cu răceală. Vrei să mă insulți ?

– Nici nu mi-a trecut prin cap așa ceva, spuse Vincent. Dar trebuie să-ți spun cinstit, dacă aș avea nevoie de sfaturi, m-aș adresa mai degrabă lui Michelet decît dumitale. Cred că m-ar înțelege mai bine.

– Oh, Vincent, îl imploră mama lui, de ce trebuie să spui astfel de lucruri ? De ce vrei neapărat să nimicești legăturile de familie ?

– Da, asta faci ! strigă Theodorus. Nimicești legăturile de familie ! Purtarea ta e de neiertat. Ai face mai bine să părăsești casa asta și să te duci să-ți petreci viața în altă parte.

Vincent se urcă în camera lui și se așează pe pat. Se întrebă liniștit de ce oare întotdeauna cînd primea o lovitură grea se așeza pe pat și nu pe un scaun. Se uită de jur împrejur la pereții odăii și-și cercetă din nou, curios, săpătorii și semănătorii lui, țăranii și tăietorii de lemne, croitoresele și slujnicele, desenele de la Heike. Da, făcuse progrese. Mergea înainte. Dar munca lui aici, în Brabant, nu se sfîrșise încă. Mauve era la Drenthe și mai avea de stat acolo o

[1] Mii de iertăciuni (în lb. franc.).

lună. Pînă atunci nici el n-ar fi vrut să plece din Etten. Se simţea bine, şi apoi traiul în altă parte ar fi fost mult mai costisitor. Mai avea nevoie de timp ca să-şi depăşească mijloacele stîngace de exprimare artistică şi să prindă trăsăturile tipice ale ţăranului din Brabant înainte de a pleca pentru totdeauna. Tatăl lui îi spusese să plece, îl blestemase chiar. Totul fusese spus însă la supărare. Dar dacă acel „pleacă" era cumva adevărat şi fusese spus în serios ? Era el oare chiar atît de rău încît merita să fie alungat din casa părintească ?

A doua zi dimineaţa primi două scrisori. Una era de la reverendul Stricker, ca răspuns la scrisoarea lui recomandată. În plic se afla şi un bilet din partea soţiei reverendului. Ei înfăţişau lucrurile în termeni neîndoielnici, îi spuneau că fiica lor iubeşte pe altcineva, că acela e un om bogat, şi îi cereau răspicat să înceteze imediat cu stăruinţele lui nechibzuite.

– Într-adevăr, nu există pe lume oameni mai neîncrezători, mai nemiloşi şi mai subjugaţi celor lumeşti decît popii, îşi spuse Vincent, mototolind în pumn scrisoarea de la Amsterdam cu o plăcere sălbatică, de parc-ar fi fost însuşi reverendul.

Cealaltă scrisoare era de la Theo.

„Desenele sînt bune. Am să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să le vînd. Pînă atunci, alătur 20 de franci pentru drumul la Amsterdam. Mult noroc, băiete !"

8. EXISTĂ ORAŞE ÎN CARE UNII OAMENI SÎNT PENTRU TOTDEAUNA SORTIŢI NENOROCULUI

Vincent ieşi din gara centrală a oraşului Amsterdam cînd înserarea îşi furişase umbrele. Porni repede în sus, pe Damrak, spre Dam, trecu pe lîngă Palatul Regal şi pe lîngă poştă, apoi tăie drept spre Keizersgracht. Era ora cînd toate prăvăliile şi birourile se goleau de funcţionari şi vînzători.

Traversă prin Singel şi se opri o clipă pe podul din Heerengracht, uitîndu-se la un şlep în care oamenii aşezaţi în jurul unei mese de pe punte îşi luau cina modestă alcă-

tuită din pîine şi heringi. Coti apoi la stînga pe Keizersgracht, trecu de şirul lung de clădiri flamande strîmte şi se trezi în faţa treptelor de piatră şi a grilajului negru ce înconjura casa reverendului Stricker. Îşi aduse aminte de vremea cînd fusese acolo pentru prima oară, la începutul tristei lui experienţe din Amsterdam, şi îşi dădu seama că există oraşe în care unii oameni sînt pentru totdeauna sortiţi nenorocului.

Grăbise tot timpul cît trecuse pe Damrak şi prin centru, dar acum, cînd se văzu în faţa casei, îl cuprinse un fel de teamă şi şovăi să intre. Se uită în sus şi, zărind cîrligul de fier ieşit în afară, deasupra ferestrei de la pod, se gîndi ce mijloc nimerit i-ar oferi unui om care ar vrea să se spînzure.

Traversă strada lată de cărămidă roşie şi se opri pe marginea trotuarului, uitîndu-se în jos, în apa canalului. Ştia că ora care urmează îi va hotărî întregul curs al vieţii. Ah, de-ar izbuti s-o vadă pe Kay, să-i vorbească, să se facă înţeles, totul ar ieşi bine ! Dar dacă reverendul Stricker nu-l va primi în casă ?

Un şlep pentru cărat nisip urca încet, împotriva curentului, înspre locul unde urma să rămînă ancorat în timpul nopţii. Pe bordajul negru se vedea încă dîra de nisip galben, umed lăsată de încărcătura ce fusese de curînd scoasă cu lopeţile din pîntecele şlepului. Vincent băgă de seamă că lipsea obişnuita frînghie pentru uscat rufele care se întindea de la proră la pupă şi se întrebă, într-o doară, de ce. Un bărbat slab, osos se înfipsese cu coastele în prăjină, şi, proptindu-se vîrtos, îşi croia drum de-a lungul pasarelei, în timp ce barca încărcată şi greoaie aluneca sub el, în susul apei. O femeie cu un şorţ murdar sta la pupă, neclintită ca o stîncă bătută de ape, mînuind cîrma grosolan cioplită. Un băieţel, o fată şi un cîine alb, jegos şedeau pe acoperişul cabinei şi priveau îndelung la casele de pe Keizersgracht.

Vincent urcă cele cinci trepte de piatră şi trase clopoţelul. După o clipă, îi deschise faţa din casă. Se uită mai întîi cu băgare de seamă la Vincent, care se afla în umbră, şi, cînd îl recunoscu, se propti cît era de mare în uşă.

– Reverendul Stricker e acasă ? întrebă Vincent.

– Nu, a ieşit. Se vedea că femeia primise ordine precise.

Vincent auzi voci înăuntru. O îmbrînci brutal.

– Dă-te la o parte, femeie !

Dar femeia se ţinu după el, încercînd să-l oprească.

– Sînt la masă, se împotrivi ea, nu puteţi intra.

Vincent străbătu holul lung şi intră în sufragerie. În aceeaşi clipă văzu pierind pe cealaltă uşă poalele unei rochii negre, bine cunoscută. Reverendul Stricker, mătuşa lui, Wilhelmina, şi cei doi copii mai mici mîncau. Pe masă erau cinci tacîmuri. În dreptul unui scaun gol, împins la o parte în grabă, se afla o farfurie cu friptură, cartofi şi fasole verde.

– Nu l-am putut opri, domnule, se dezvinovăţi femeia. M-a îmbrîncit şi a intrat.

Încăperea era luminată de lumînări lungi, albe, înfipte în cele două sfeşnice de argint de pe masă. Calvin, atîrnat pe perete, avea un aer straniu în lumina gălbuie. Serviciul de argint de pe bufetul sculptat strălucea în întuneric, şi Vincent zări ferestruica înaltă sub care vorbise prima oară cu Kay.

– Ei bine, Vincent, rosti unchiul lui, se pare că pe zi ce trece te porţi tot mai urît.

– Vreau să vorbesc cu Kay.

– Nu e aici. A plecat în vizită la nişte prietene.

– Cînd am sunat la uşă şedea aici pe locul ăsta, de-abia începuse să mănînce.

Stricker se întoarse către nevasta lui.

– Te rog, scoate copiii de-aici. Vezi, Vincent, continuă el, nu faci altceva decît să ne pricinuieşti mari necazuri. Nu numai eu, dar toată familia şi-a pierdut de tot răbdarea cu tine. Eşti o haimana, un trîntor, un necioplit, şi, după cum văd, ai un caracter urît, eşti nerecunoscător. Cum îndrăzneşti să pretinzi c-o iubeşti pe fiica mea ? Socotesc asta drept o jignire adusă mie, direct.

– Lasă-mă, te rog, s-o văd pe Kay, unchiule Stricker ! Vreau să vorbesc cu ea.

– Dar ea nu vrea să stea de vorbă cu tine. N-are ochi să te vadă !

– Kay spune asta ?

– Da.

– Eu nu cred.

Stricker rămase înmărmurit. Pentru întîia oară de cînd îmbrăcase hainele preoțești îndrăznea cineva să-i pună vorbele la îndoială.

– Cum îndrăznești să spui una ca asta ?

– N-am să cred niciodată pînă n-oi auzi-o chiar din gura ei. Și poate nici atunci.

– Și cînd mă gîndesc la timpul și la banii pe care i-am risipit cu tine aici, în Amsterdam...

Istovit, Vincent se lăsă să cadă pe scaunul de pe care abia se ridicase Kay și își sprijini amîndouă brațele de masă.

– Unchiule, ascultă-mă puțin. Arată-mi, te rog, că pînă și un preot poate avea o inimă omenească sub întreita lui armură de oțel. O iubesc pe fiica dumitale. O iubesc cu disperare. Zi și noapte, clipă de clipă, mă gîndesc la ea și tînjesc după ea. Dumneata îl slujești pe dumnezeu ; atunci, în numele lui dumnezeu, îndură-te de mine ! Nu fi atît de crud. Știu că n-am reușit încă să fac nimic în viață, dar, dacă-mi mai dați răgaz, am să izbutesc. Dă-mi prilejul să-i arăt dragostea mea. Lasă-mă s-o fac să înțeleagă de ce trebuie să mă iubească. Ai fost și dumneata cîndva îndrăgostit, unchiule, și trebuie să știi prin ce chinuri poate trece omul într-o asemenea stare. Am suferit destul ; lasă-mă să aflu și eu măcar o dată un pic de fericire. Dă-mi prilejul să-i cîștig dragostea, asta-i tot ce-ți cer. Nu mai pot îndura nici o clipă singurătatea și chinul ăsta !

Reverendul Stricker se uită o clipă în jos, spre el, și apoi spuse :

– Ești chiar atît de laș și de lipsit de voință încît nu poți îndura un pic de durere ? Trebuie să te văicărești fără încetare ?

Vincent sări în picioare. Stăpînirea de sine îl părăsi dintr-o dată. Numai faptul că stăteau de o parte și de alta a mesei, despărțiți de cele două lumînări înalte din sfeșnicele de argint, îl împiedică să-l lovească pe cleric. O tăcere apăsătoare se așternu în cameră, și cei doi bărbați rămaseră locului, privindu-se cu ochi scînteietori.

Vincent n-ar fi putut spune cît timp se scursese așa. Își ridică mîna și o apropie de lumînare.

– Lasă-mă să vorbesc cu ea, spuse el, măcar atît cît voi răbda să-mi țin mîna deasupra acestei flăcări.

Întoarse mîna cu podul palmei în sus şi o ţinu deasupra flăcării. Lumina din odaie scăzu. Fumul lumînării îi înnegri mîna pe dată. În cîteva clipe, pielea deveni de un roşu crud, aprins. Vincent nici nu clipi şi nu-şi luă ochii dintr-ai unchiului său. Trecură cinci secunde, zece. Pielea începu să se umfle. Reverendul Stricker se uita cu ochii măriţi de groază, încremenit. Încercă de cîteva ori să vorbească, să se mişte, dar nu izbuti. Era prins în încleştarea ochilor cruzi, tăioşi ai lui Vincent. Trecură cincisprezece secunde. Pielea umflată începu să se crape, dar braţul nici măcar nu tremura. În cele din urmă, reverendul Stricker îşi veni în fire, smucindu-se brusc.

– Nebunule, urlă el din toate puterile, om descreierat ce eşti !

Se aruncă peste masă, apucă lumînarea de sub mîna lui Vincent şi strivi flacăra cu pumnul. Apoi se întinse spre cealaltă lumînare şi o stinse suflînd.

Camera se cufundă în întuneric. Cei doi oameni stăteau sprijiniţi cu palmele de masă, unul în faţa altuia, scrutînd întunericul, neputînd să desluşească nimic, dar simţindu-se prea bine unul pe celălalt.

– Eşti un smintit ! strigă reverendul. Şi Kay te dispreţuieşte din tot sufletul. Să ieşi afară din casa mea şi să nu mai îndrăzneşti să-mi calci vreodată pragul !

Vincent se tîrî cu greu pe strada întunecoasă şi se trezi, fără să ştie cum, la marginea oraşului. Rămăsese cu ochii ţintă la un canal părăsit, şi mirosul clocit, dar plăcut şi familiar, al apei stătute îi umplu nările. În lumina felinarului din colţul străzii îşi privea mîna stîngă – un instinct adînc îl făcuse să şi-o cruţe pe cea cu care desena – şi văzu în carne o gaură neagră. Trecu pe lîngă o sumedenie de canale mici, al căror miros îi amintea de marea de mult uitată, şi, în sfîrşit, se trezi lîngă casa lui Mendes da Costa. Se ghemui pe malul unui canal. Aruncă o pietricică pe covorul gros, verde de mătasea-broaştei ; piatra se scufundă fără să îngăduie măcar bănuiala că dedesubt era apă.

Kay ieşise din viaţa lui. Acel „Nu, niciodată, niciodată !" pornise din străfundul sufletului ei. Acum strigătul se cuibărise în el, devenise al lui. Îi zvîcnea în creier fără încetare : „Nu, niciodată, niciodată n-ai s-o mai vezi ! Niciodată

n-ai să mai auzi melodia glasului ei, n-ai să mai vezi zîmbetul din adîncul ochilor ei albaştri, n-ai să mai simţi atingerea catifelată a pielii ei pe obrazul tău. N-ai să cunoşti niciodată dragostea, pentru că ea nu poate dura, nu, nici măcar atît cît poate dura chinul cărnii tale în vîlvătaia mistuitoare !"

Un val imens de durere mută îi inundă sufletul. Duse mîna stîngă la gură ca să-şi înăbuşe strigătul ; nu, Amsterdamul şi universul întreg nu trebuiau să afle niciodată că fusese judecat şi socotit nevrednic. Simţi pe buze gustul leşios, de cenuşă, al dorinţei neîmplinite.

CARTEA III

HAGA

1. PRIMUL ATELIER

Mauve nu sosise încă de la Drenthe. Vincent cercetă prin vecinătatea cartierului Uileboomen şi găsi o locuinţă mică, pentru patrusprezece franci pe lună, în spatele gării Ryn. Camera, pe care Vincent o înălţă la rangul de atelier, era destul de încăpătoare, cu o despărţitură unde se putea găti şi o fereastră mare, îndreptată spre sud. Într-un colţ şedea pitită o sobă joasă, cu un burlan lung, negru, care pătrundea în perete, sus, chiar sub tavan. Tapetul era curat, de o culoare nesigură ; pe fereastră se vedea depozitul de cherestea al proprietarului casei, o pajişte verde şi, mai departe, întinderea nesfîrşită a dunelor. Casa, înnegrită de funinginea locomotivelor ce veneau şi plecau pufăind din gara Ryn, se găsea pe Schenkweg, stradă care despărţea oraşul de pajiştile dinspre sud-est.

Vincent îşi cumpără o masă solidă de bucătărie cu două scaune şi o pătură pe care să şi-o azvîrle pe el cînd se culca pe podea. Aceste cheltuieli îi secătuiră puţinii bani pe care-i avea puşi deoparte. Noroc că nu mai era mult pînă la sfîrşitul lunii, cînd aştepta cei o sută de franci pe care Theo făgăduise să-i trimită lunar. Vremea rece de ianuarie nu-i îngăduia să lucreze afară şi, neavînd cu ce să-şi plătească un model, era nevoit să stea şi să aştepte sosirea lui Mauve.

Îndată ce Mauve se întoarse în Uileboomen, Vincent dădu fuga la atelierul lui. Îl găsi înfrigurat, cu părul căzut în ochi, fixînd pe cadru o pînză lată. Se pregătea să

începă marele proiect al anului, un tablou pentru Salon. Își alesese ca subiect un cuter de pescuit, tras la mal de cai, pe plaja de la Scheveningen. Mauve și soția lui, Jet, nu fuseseră prea convinși că Vincent va veni într-adevăr la Haga ; știau că aproape fiecare om crede măcar o dată în viață că simte chemarea de a deveni artist.

– Așadar, ai venit totuși. Foarte bine, Vincent ; pînă la urmă o să facem din tine un pictor. Ți-ai găsit locuință ?

– Da, pe Schenkweg, la nr. 138, chiar în spatele gării Ryn.

– E foarte aproape. Cum te-ai aranjat ?

– Deocamdată nu-i grozav, n-am prea avut bani. Am cumpărat o masă și două scaune.

– Și un pat, adăugă Jet.

– Nu, de dormit dorm pe jos.

Mauve îi spuse ceva în șoaptă lui Jet, care intră în casă ; peste o clipă se întoarse cu un portofel în mînă. Mauve scoase o hîrtie de o sută de guldeni.

– Te rog să primești acești bani cu împrumut, Vincent, zise el. Cumpără-ți un pat ; trebuie să te odihnești bine noaptea. Chiria ai plătit-o ?

– Nu încă.

– Atunci plătește-o, ca să scapi de grijă. Ai lumină bună ?

– Am din belșug, numai că singura fereastră e îndreptată spre sud.

– Asta-i prost. Va trebui să-ți cumperi niște draperii, altfel, o dată cu soarele se va schimba din zece în zece minute și lumina care cade pe model.

– Nu vreau să împrumut bani de la dumneata, vere Mauve. Mi-e de ajuns că ai bunăvoința să mă înveți.

– Fleacuri, Vincent ; doar o dată în viață i se întîmplă omului să-și înjghebeze gospodăria. Cu vremea, ieși mai ieftin la socoteală dacă ai lucrurile tale proprii.

– Asta așa e. Bine. Sper să pot vinde în curînd cîteva desene, și atunci o să-ți dau banii înapoi.

– Tersteeg te va ajuta. El mi-a cumpărat și mie lucrările cînd eram mai tînăr și începător. Dar pentru asta trebuie să te apuci să lucrezi în acuarelă și ulei ; schițele simple în creion n-au căutare.

Mauve, în ciuda staturii lui masive, avea un fel deosebit, nervos de a se mişca de colo pînă colo, prin atelier. Îndată ce descoperea un lucru pe care-l căuta, se repezea înspre el, aruncîndu-şi un umăr înainte.

– Uite, Vincent, ai aici o cutie cu cîteva acuarele, pensule, o paletă, un cuţit, ulei şi terebentină. Să-ţi arăt cum trebuie să ţii paleta şi cum să stai în faţa şevaletului.

Îl învăţă cîteva noţiuni elementare. Vincent prindea foarte repede.

– Bine, făcu Mauve. Te crezusem un netot, dar văd că m-am înşelat. Dimineaţa poţi să vii aici, să lucrezi la acuarele. Între timp, o să propun să te primească şi la *Pulchri* [1] ca membru provizoriu ; acolo ai să te poţi duce seara, de cîteva ori pe săptămînă, să desenezi după model. Pe lîngă asta, o să ai ocazia să faci cunoştinţă şi cu alţi pictori. Cînd începi să vinzi, ai să poţi deveni membru permanent.

– Da, vreau neapărat să lucrez după model. Am să caut pe cineva care să vină zilnic să-mi pozeze. Cred că atunci cînd voi izbuti să redau aşa cum trebuie o figură omenească, restul va veni de la sine.

– Aşa e, îi dădu Mauve dreptate. Figura este cel mai greu de prins, dar, dacă ai izbutit-o, atunci orice, şi pomii, şi vacile, şi apusurile de soare ţi se par simple. Pictorii care nu acordă atenţie chipului omenesc îşi dau seama, de fapt, că nu sînt în stare să-l prindă.

Vincent îşi cumpără pat, draperii pentru fereastră, plăti chiria şi bătu în ţinte, pe perete, schiţele făcute în Brabant. Ştia bine că aşa cum erau nu se puteau vinde – stîngăciile îi săreau în ochi – dar aveau totuşi în ele ceva din natură, se simţea în ele o anumită pasiune. N-ar fi putut spune clar din ce reieşea această pasiune şi cum de apăruse în desene. Nu-şi dădu seama de adevărata ei valoare decît după ce se împrieteni cu De Bock [2].

De Bock era un om fermecător. Primise o educaţie aleasă, avea maniere distinse şi un venit asigurat. Fusese crescut în Anglia. Vincent făcu cunoştinţă cu el la *„Gou-*

[1] Club al artiştilor olandezi.

[2] *Théophile-Emile-Achille de Bock* (1851—1904), pictor peisagist olandez, influenţat de şcoala de la Barbizon şi de Jacob Maris.

pil and Company". De Bock era tocmai contrariul lui Vincent în toate privinţele ; lua viaţa la întîmplare, nimic nu-l întrista, dar nici nu-l entuziasma. Linia gurii nu-i depăşea lăţimea nărilor şi întreaga lui înfăţişare era gingaşă.

– Nu vrei să iei o ceaşcă de ceai la mine ? îl întrebase. Aş vrea să-ţi arăt ultimele mele lucrări. De cînd îmi vinde Tersteeg tablourile, îmi face impresia că am căpătat o sensibilitate nouă.

Atelierul lui se afla în Willemspark, cartierul aristocratic din Haga. Pereţii erau acoperiţi cu o catifea de culoare incertă. În fiecare colţ al încăperii te îmbia cîte un divan moale cu perne bogate. Se aflau, de asemeni, măsuţe de fumat, rafturi înţesate cu cărţi şi carpete orientale. Gîndindu-se la atelierul lui, Vincent se simţi un fel de pustnic.

De Bock aprinse gazul sub un samovar rusesc şi trimise jupîneasa după prăjituri. Apoi scoase o pînză dintr-un ungher şi o aşeză pe şevalet.

– Asta-i ultima, spuse el. Nu vrei să fumezi o ţigară de foi în timp ce o priveşti ? Poate că aşa o să-ţi placă mai mult, cine ştie ?!

Vorbea pe un ton uşor amuzat. De cînd îl scosese Tersteeg din anonimat, încrederea în sine i se urcase la cap. Era sigur că lui Vincent o să-i placă tabloul. Aprinse una din ţigaretele lungi, ruseşti, pentru care era vestit în toată Haga, şi-l cercetă pe Vincent, încercînd să-i citească pe faţă impresiile.

Vincent privea cu atenţie pînza prin fumul albăstrui împrăştiat de ţigara scumpă a lui De Bock. Simţea în atitudinea acestuia aşteptarea cumplită, încordată care-l cuprinde pe artist ori de cîte ori îşi supune pentru întîia oară lucrările unor ochi străini. Ce trebuia să-i spună oare ? Peisajul nu era rău, dar nici bun. Semăna mult prea bine cu De Bock, adică era lipsit de personalitate. Îşi aduse aminte cum se necăjea şi se înfuria cînd vreun tînăr parvenit îndrăznea să-şi dea aere de superioritate în faţa desenelor sale. Deşi tabloul era dintre acelea despre care puteai să-ţi formezi o părere dintr-o singură privire, continuă totuşi să-l studieze.

– Ai un simţ deosebit pentru peisaj, De Bock, spuse el. Şi e clar că ştii cum să-l faci cît mai atrăgător.

– O, mulţumesc, făcu De Bock, încîntat de ceea ce el lua drept laudă. Nu vrei să iei o ceaşcă de ceai ?

De teamă să n-o verse pe covorul scump, Vincent apucă ceaşca strîns, cu amîndouă mîinile. De Bock îşi umplu şi el o ceaşcă din samovar. Vincent îşi interzise cu străşnicie să spună ceva rău despre tablou. De Bock îi plăcea şi ar fi vrut să şi-l facă prieten. Dar artistul se trezi în el şi nu izbuti să-şi înăbuşe simţul critic.

– Un singur lucru am impresia că nu-mi place la pînza asta.

De Bock luă tava din mîna fetei care-i servea.

– Ia o prăjitură, bătrîne ! îi spuse.

Vincent refuză, căci nu vedea cum ar fi putut să mănînce prăjitura şi să ţină şi ceaşca de ceai în mînă.

– Ce spuneai că nu-ţi place ? întrebă de Bock, ca şi cînd n-ar fi fost vorba de tabloul lui.

– Chipurile omeneşti, nu par adevărate.

– Ştii, se destăinui De Bock, întinzîndu-se alene pe un divan comod. De multe ori m-am gîndit să mă apuc temeinic de figurile omeneşti. Dar se pare că n-am reuşit niciodată. Aduc un model, lucrez cîteva zile şi, deodată, mă simt atras de un peisaj. La urma urmei, e lucru hotărît că peisajul rămîne specialitatea mea, prin urmare n-am de ce să mă frămînt prea mult din cauza chipurilor, nu-i aşa ?

– Chiar dacă pictez peisaje, spuse Vincent, îmi doresc întotdeauna să redau în ele ceva din figura omenească. Creaţia dumitale o depăşeşte pe-a mea cu ani de zile ; în afară de asta, dumneata eşti un artist consacrat. Vrei să-mi îngădui totuşi să-ţi spun un cuvînt de critică prietenească ?

– Nu mi-ar face decît plăcere.

– Ei bine, atunci aş spune că picturii dumitale îi lipseşte pasiunea.

– Pasiunea ? repetă De Bock, făcîndu-i cu ochiul lui Vincent în timp ce se apleca peste samovar. Despre care anume, dintre multele feluri de pasiuni, vorbeşti ?

– E destul de greu de explicat, dar simțirea dumitale pare oarecum nehotărîtă. După părerea mea, ar putea fi ceva mai puternică.

– Dar bine, bătrîne, făcu De Bock, îndreptîndu-se de mijloc și privind de aproape unul din tablourile sale, nu pot să fac risipă de emoție pe toată pînza numai pentru că-mi cere lumea, nu-i așa ? Pictez ce văd și ce simt. Dacă nu simt nici o pasiune sîngeroasă, cum aș putea s-o redau din vîrful pensulei ? Așa ceva nu se poate cumpăra la băcănie cu kilogramul. Ce zici, n-am dreptate ?

Atelierul lui Vincent părea aproape meschin și mizer față de cel al lui De Bock, dar el era conștient că prezenta și unele compensații pentru aceste neajunsuri. Împinse patul din fund, într-un colț, ascunse obiectele de bucătărie ; voia ca locul să semene a atelier de pictor, nu a locuință. Nu-i sosiseră încă banii lui Theo, dar îi mai rămăseseră cîțiva din cei împrumutați de Mauve. Îi folosi ca să plătească modele. Nu mult după ce-și aranjă atelierul, Mauve veni să-l viziteze.

– Mi-au trebuit doar zece minute ca să vin pînă aici, spuse el privind în jur. Da, merge. Ar fi fost mai bine să ai lumina de la nord, dar merge și așa. O să facă impresie bună celor care au bănuit că ești un amator și te ocupi de pictură numai ca să-ți omori timpul. Văd că ai lucrat după model azi.

– Da. Lucrez zilnic, dar mă costă cam mult.

– Pînă la urmă, e totuși cea mai ieftină cale. Ești în pană de bani, Vincent ?

– Mulțumesc, vere Mauve. Mă descurc.

Socotea că nu era bine să ajungă o povară financiară pentru Mauve. Mai avea doar un franc în buzunar, atît cît să mai mănînce o zi, dar voia ca Mauve să nu facă altceva decît să-l învețe ; banii n-aveau, la urma urmelor, nici o importanță.

Mauve își petrecu o oră arătîndu-i cum se amestecă culorile la o acuarelă și cum trebuie spălată. Vincent încurca treburile destul de rău.

– Nu te lăsa descurajat, îi spuse Mauve vesel. Ai să strici cel puțin vreo zece desene înainte de a ajunge să mînuiești bine pensula. Dă-mi să mai văd ultimele tale schițe din Brabant.

Vincent le scoase. Vărul lui era atît de stăpîn pe tehnică, încît nu-i trebuiau vorbe multe pentru a scoate la iveală slăbiciunea de bază a unei lucrări. Nu spunea niciodată : „Asta e greşit" şi atîta tot, ci se pricepea întotdeauna să dea sfaturi : „Încearcă aşa şi aşa !" Vincent îl asculta fără murmur, căci ştia că Mauve îi vorbea aşa cum şi-ar fi vorbit lui însuşi dacă ar fi dat greş în vreuna din pînze.

– Ştii să desenezi, zise Mauve. Anul ăsta de lucru în creion ţi-a fost de mare folos. N-o să mă mir de loc dacă Tersteeg îţi va cumpăra în curînd acuarelele.

Această speranţă îmbietoare nu i-a folosit însă lui Vincent cîtuşi de puţin în cele două zile cît rămase fără o centimă în buzunar. Trecuse aproape o săptămînă, şi cei 100 de franci de la Theo încă nu sosiseră. Ce se întîmplase oare ? Se supărase Theo pe el ? Era cu putinţă ca Theo să-l părăsească tocmai acum, în clipa cînd se afla în pragul carierei ? Găsi un timbru în buzunarul de la haină şi-i scrise fratelui său, rugîndu-l să-i trimită măcar o parte din bani, ca să poată mînca şi plăti din cînd în cînd cîte un model.

Timp de trei zile o duse fără nici o îmbucătură, dimineaţa lucrînd la acuarele în atelierul lui Mauve, după-amiaza făcînd schiţe în cantinele săracilor şi în sălile de aşteptare de clasa a treia, iar seara lucrînd din nou fie la *Pulchri*, fie iarăşi la Mauve. Se temea ca vărul lui să nu-şi dea seama de situaţia în care se afla şi să se descurajeze. Era sigur că, deşi Mauve ajunsese să-l simpatizeze, l-ar fi înlăturat fără nici o şovăire dacă necazurile lui ar fi ajuns să-i stînjenească propria creaţie. Cînd Jet îl invită la masă, Vincent refuză.

Durerea surdă, stăruitoare din adîncul stomacului îi readuse în amintire Borinageul. Avea să fie, oare, toată viaţa flămînd ? Nu exista pentru el nicăieri un popas de linişte şi îndestulare ?

A doua zi lăsă de-o parte mîndria şi se duse la Tersteeg cu gîndul că putea să capete zece franci împrumut de la omul care întreţinea jumătate din pictorii din Haga.

Tersteeg era plecat la Paris, pentru afaceri.

Vincent făcu febră, nu mai putu ţine creionul în mînă şi căzu la pat. A doua zi se tîrî din nou în Plaats, şi de

data asta îl găsi pe Tersteeg. Acesta îi făgăduise lui Theo că va avea grijă de Vincent, aşa că-i împrumută 25 de franci.

– Mă gîndeam să-ţi fac o dată o vizită la atelier, Vincent, îi spuse el. Am să trec în curînd.

Vincent n-avu putere decît să-i răspundă politicos. Voia să plece cît mai degrabă şi să mănînce. În drum spre *„Goupil and Company"*, se gîndise : „De-aş putea face rost de ceva bani, totul s-ar aranja". Dar acum, cînd avea banii, era mai nenorocit decît înainte. Se simţea rău şi îngrozitor de singur.

„Mîncarea o să vindece toate astea", îşi făcu el curaj.

Hrana îi goni chinul din stomac, dar nu şi sentimentul de singurătate care stăruia undeva, într-un ungher ascuns al sufletului. Îşi cumpără nişel tutun ieftin, se duse acasă, se întinse pe pat şi fumă o pipă. Dorul de Kay îl cuprinse cu o forţă năprasnică. Se simţea atît de deznădăjduit, de nenorocit, încît nici nu putea să mai respire. Sări din pat, deschise fereastra şi scoase capul afară, în noaptea de ianuarie, troienită de zăpadă. În minte îi apăru imaginea reverendului Stricker. Îl scutură un fior, ca şi cînd s-ar fi sprijinit îndelung de zidul de piatră rece al unei biserici. Închise fereastra, îşi luă haina şi pălăria şi fugi afară, spre cîrciuma pe care o văzuse în faţa gării Ryn.

2. CHRISTINE

Cîrciuma era luminată doar de două lămpi cu petrol, una la intrare şi alta deasupra tejghelei, restul localului pierzîndu-se în obscuritate. De-a lungul pereţilor se înşirau cîteva bănci, în faţa cărora se aflau mese cu tăblii de marmură pestriţă. Era o cîrciumă pentru oameni nevoiaşi. Pereţii erau spălăciţi, iar pardoseala, de ciment ; părea mai degrabă un loc de refugiu decît de petrecere.

Se aşeză la una din mese, rezemîndu-se istovit de perete. Îşi îndura mai uşor necazul atunci cînd lucra şi avea bani pentru de-ale gurii şi pentru modele ; simţea însă într-una nevoia unei tovărăşii, a unui suflet apropiat, cu care să poată schimba măcar o vorbă despre vremea de-a-

fară. Către cine să se îndrepte oare ? Mauve era maestrul lui, Tersteeg un om prea important şi ocupat, De Bock un bogătaş, un om de lume. Poate că un pahar de vin îl va ajuta să treacă peste clipele astea grele... Mîine se va apuca din nou de lucru, şi toate îi vor părea mai uşoare.

Îşi sorbea cu înghiţituri mici paharul de vin roşu, cam acru. Era puţină lume în cîrciumă. În faţa lui, la o masă, se aşezase un muncitor a cărui meserie n-o puteai ghici după înfăţişare. O femeie îmbrăcată ţipător stătea împreună cu un bărbat în colţul de lîngă tejghea. Alături de masa lui şedea o femeie singură. Nu se uită la ea ; chelnerul, în tăcere, îi strigă grosolan :

– Mai vrei vin ?

– Nu mai am nici un ban, răspunse ea.

Atunci Vincent se întoarse şi o întrebă :

– N-ai vrea să bei un pahar cu mine ?

Femeia se uită o clipă la el.

– Ba da.

Chelnerul aduse paharul cu vin, luă cele douăzeci de centime şi plecă. Mesele erau foarte apropiate una de alta.

– Mulţumesc, spuse femeia.

Vincent o cercetă cu luare-aminte. Nu mai era tînără şi nici frumoasă, arăta uşor vestejită, ca o fiinţă care trecuse prin multe în viaţă. Era slabă, dar bine făcută. Mîna, încleştată pe paharul de vin, îi atrase atenţia ; nu era de loc o mînă de cucoană, ca a lui Kay, ci mîna unei femei care muncea din greu. În lumina aceea ştearsă îi aminti o figură ciudată de Chardin [1] sau Jan Steen [2]. Avea nasul încovoiat, arcuit la mijloc, şi o umbră de mustaţă pe buza de sus. Ochii, trişti, păstrau totuşi o licărire de vioiciune în ei.

– Pentru nimic, răspunse el. Eu trebuie să-ţi mulţumesc că-mi ţii de urît.

---

[1] *Jean-Baptiste Chardin* (1699—1779), pictor (de gen, portrete, naturi moarte) francez, cunoscut prin tablourile sale pline de lirism şi de dragoste pentru lumea oamenilor simpli.

[2] *Jan Steen* (1626—1679), pictor (de gen, de portrete şi peisaje) olandez. S-a făcut cunoscut prin tablourile sale, care zugrăvesc scene din viaţa ţăranilor şi oraşelelor olandeze.

– Mă cheamă Christine. Pe tine ?
– Vincent.
– Lucrezi aici, în Haga ?
– Da.
– Şi ce faci ?
– Sînt pictor.
– Oh ! Şi asta e tot o viaţă de iad, nu-i aşa ?
– Cîteodată.
– Eu sînt spălătoreasă. Cînd am destulă putere să muncesc. Dar asta nu se întîmplă prea des.
– Şi atunci ce faci ?
– Multă vreme am făcut trotuarul. Cînd mi-e lehamite de muncă, mă întorc acolo.
– E greu să fii spălătoreasă ?
– Auzi vorbă ! Munceşti 12 ore pe zi şi nu ţi se plăteşte mai nimic. Uneori, după ce spăl toată ziua, trebuie să caut un bărbat ca să fac rost de mîncare pentru copii.
– Cîţi copii ai, Christine ?
– Cinci. Şi încă unul pe drum.
– Soţul ţi-a murit ?
– Nu. Fiecare e făcut cu altul.
– Asta a îngreunat lucrurile, nu-i aşa ?
Ridică din umeri.
– Isuse Cristoase ! S-a mai pomenit vreodată miner care să nu coboare în mină numai pentru că s-ar putea să-i rămînă oasele acolo ?
– Nu... şi ştii cu cine i-ai făcut ?
– Îl ţin minte numai pe întîiul păcătos, ălorlalţi nu le ştiu nici măcar numele.
– Dar de tatăl copilului care vine ştii ceva ?
– De, nu sînt sigură. Atunci eram prea bolnavă ca să pot spăla, aşa că am făcut cam mult trotuarul. Dar n-are a face.
– Mai bei un pahar cu vin ?
– Zi mai bine un gin cu *bitter* [1]. Scormoni prîn geantă şi scoase un capăt de ţigară groasă, neagră, pe care îl aprinse. După cum arăţi, nu cred că-ţi merge prea grozav. Vinzi vreo pictură ?
– Nu, abia sînt la început.

[1] Băutură spirtoasă amăruie.

– Pari destul de trecut pentru un începător.
– Am treizeci de ani.
– Arăți ca de patruzeci. Și-atunci din ce trăiești ?
– Fratele meu îmi trimite ceva bani.
– Ei, nu-i mult mai rău decît să fii spălătoreasă.
– Cu cine locuiești, Christine ?
– Stăm cu toții la mama.
– Știe că faci trotuarul ?
Femeia rîse zgomotos, dar fără pic de veselie.
– Doamne, păi cum să nu știe ? Doar ea m-a învățat. Ea ce crezi c-a făcut toată viața ? Așa m-a avut pe mine și pe fratele meu.
– Ce meserie are fratele tău ?
– Și-a adus o femeie în casă și trăiește pe spinarea ei.
– Asta nu-i o pildă prea bună pentru cei cinci copii ai tăi, nu ?
– Ei și ! Pînă la urmă tot așa or să facă și ei.
– Viața asta e atît de ciudată, toate-s pe dos, nu-i așa, Christine ?
– Și dacă te vaiți, tot n-ajută la nimic. Ia spune mai bine, mai dai un rînd ? Ce-ai pățit la mînă ? Vai, ce rană urîtă !
– Mi-am ars-o.
– O, dar trebuie să te fi durut, nu glumă. Îi luă mîna cu milă.
– Nu, Christine, nu m-a durut. Așa am vrut eu.
– De ce ai venit aici singur ? N-ai prieteni ? întrebă ea, lăsîndu-i mîna.
– Doar pe fratele meu, dar e departe, tocmai la Paris.
– Cînd ești singur e și mai rău, nu-i așa ?
– Da, Christine, foarte rău.
– Și eu mă simt de multe ori la fel. Acasă am copiii, pe mama și pe fratele meu. Și mai sînt toți bărbații ăia pe care-i agăț pe stradă. Cu toate astea, tot singur te simți, nu-i așa ? Nu-s oameni pe care să te sprijini. Ar trebui să fie cineva la care să ții cu adevărat.
– N-ai ținut niciodată la nimeni, Christine ?
– Ba da, la primul. N-aveam decît șaisprezece ani. Era bogat. N-a putut să mă ia din cauza familiei. Dar îmi dădea bani pentru copil. Apoi a murit și am rămas pe drumuri.

– Cîți ani ai ?

– Treizeci și doi. Prea bătrînă ca să mai fac copii. Doctorul de la dispensar mi-a spus că ăsta de-acu o să mă dea gata.

– N-o să se întîmple nimic dac-ai să ai o îngrijire medicală bună.

– Cum dracu să am ! N-am nici un ban pus deoparte, și doctorilor de la dispensar puțin le pasă ; au prea multe bolnave de îngrijit.

– N-ai nici un mijloc să strîngi ceva bani ?

– Ba da. Dacă fac trotuarul toată noaptea vreo două luni în șir. Dar asta m-ar omorî și mai repede decît copilul.

Cîteva clipe rămaseră tăcuți.

– Și acum unde te duci, Christine ?

– Am dat în brînci toată ziua la spălătorie și-am venit aici să dau pe gît un păhărel, că sînt frîntă de oboseală. Trebuiau să-mi plătească un franc jumate, dar m-au amînat pe sîmbătă, lua-i-ar dracu ! Trebuie neapărat să fac rost de doi franci pentru mîncare. M-am oprit să-mi trag nițel sufletul înainte de a căuta un bărbat.

– N-ai vrea să fiu eu acela, Christine ? Sînt atît de singur. Aș vrea să merg cu tine.

– Ba bine că nu. Îmi iei o grijă de pe cap. Și-afară de asta, pari un băiat bun.

– Și tu îmi placi, Christine. Cînd mi-ai luat mîna arsă... a fost primul cuvînt bun pe care mi l-a spus o femeie, nu mai țin minte de cînd.

– Uite, vezi, asta mă miră. Nu ești băiat urît. Și pari un om cumsecade.

– Numai că n-am noroc în dragoste...

– Da, așa se-ntîmplă. Mai bem un rînd ?

– Știi ce ? Eu cred că noi doi n-avem nevoie să ne ameținm ca să simțim ceva unul pentru altul. Mai bine ia tu banii care mi-au mai rămas. Îmi pare rău că n-am mai mult.

– După cum arăți, parc-ai avea mai multă nevoie de ei decît am eu. Lasă, poți să vii și fără ei. După ce pleci, găsesc eu pe altul pentru cei doi franci.

– Nu, te rog să-i primești. Eu n-am atîta nevoie. Am împrumutat de la un prieten douăzeci și cinci de franci.

– Atunci e-n regulă. Hai să mergem.

În drum spre casă, prin întunericul străzilor, vorbiră de una, de alta, ca doi vechi prieteni. Femeia îi povesti crîmpeie din viaţa ei, dar fără să se înduioşeze sau să se plîngă de soartă.

– Ai pozat vreodată ca model ?

– Cînd eram mai tînără.

– N-ai vrea să-mi pozezi şi mie ? N-am să-ţi pot plăti prea mult. Nici măcar un franc pe zi. Dar, după ce-oi începe să vînd, o să-ţi pot da şi doi franci. Oricum, e mai bine decît să speli rufe.

– Să ştii că asta mi-ar plăcea. Am să vin şi cu băiatul. Pe el te las să-l pictezi gratis. Cînd te plictiseşti de mine, ţi-o trimit pe mama. I-ar plăcea şi ei să mai scoată din cînd în cînd cîte un franc. Face curăţenie cu ziua.

În cele din urmă, ajunseră la ea acasă. Şedea într-o clădire greoaie, de piatră, cu un singur etaj şi curte.

– Fii pe pace, n-ai să dai ochi cu nimeni, spuse Christine. Camera mea e chiar în faţă.

Cămăruţa era simplă, modestă, cu un tapet de hîrtie obişnuită care îi dădea o înfăţişare liniştită, cenuşie, ca într-un tablou de Chardin, gîndea Vincent. Pe podeaua de lemn era întinsă o rogojină şi o bucată de covor vechi, purpuriu. Într-un colţ se afla o sobă de bucătărie, într-altul un scrin, şi în mijloc un pat larg. Era o adevărată locuinţă de femeie muncitoare.

Cînd deschise ochii a doua zi dimineaţa şi întrezări prin lumina tulbure a zorilor o făptură omenească alături de el, lumea i se păru mult mai prietenoasă. În locul suferinţei şi al singurătăţii se aşternuse un adînc sentiment de pace.

3. DESENUL PROGRESEAZĂ

Cu poşta din aceeaşi zi primi plicul cu cei o sută de franci de la Theo. Fratele lui nu putuse să-i trimită banii la întîi ale lunii ci numai după cîteva zile. Se năpusti afară şi, văzînd în apropiere o bătrînă care-şi săpa grădina din faţa casei, îi oferi pe loc cincizeci de centime ca să vină să-i pozeze. Bătrîna primi bucuroasă.

Se gîndi că ar fi nimerit s-o înfăţişeze într-un cadru domestic, potrivit vîrstei ei, şi o aşeză în atelier, lîngă sobă, aproape de horn, cu un mic ceainic alături. Căută tonul care să redea cel mai bine seninătatea şi molcomul licăr de viaţă de pe chipul bătrînei. Făcu trei sferturi din acuarelă într-o culoare de un verde spălăcit. Trată colţul în care stătea femeia cu gingăşie, căldură şi duioşie. În ultimul timp desenele îi ieşiseră ţepene, uscate, lipsite de sevă. Acum totul era curgător. Trecu schiţa pe curat şi izbuti să exprime pe deplin ceea ce dorise. Îi era recunoscător Christinei pentru schimbarea pe care o produsese în el. Lipsa de iubire era în stare să-i provoace chinuri fără margini, dar nu putea să-l distrugă, în timp ce lipsa unei femei cu care să împartă patul ajungea să-i sece toate izvoarele creaţiei, să-l nimicească.

„Dragostea trupească îţi dă impuls, murmură el, în timp ce desenul se contura curgător, cu uşurinţă. E de mirare că papa Michelet nu pomeneşte niciodată despre asta."

Se auzi un ciocănit în uşă. Vincent pofti înăuntru pe *mijnheer* Tersteeg. Pantalonii lui vărgaţi aveau o dungă impecabilă. Pantofii cafenii, cu bot rotund luceau ca oglinda. Barba îi era potrivită cu grijă, părul pieptănat cu cărare într-o parte şi gulerul de o albeaţă sclipitoare.

Tersteeg se arătă sincer încîntat văzînd că Vincent avea un atelier adevărat şi se pusese serios pe treabă. Îi plăcea să vadă tineri artişti mergînd pe calea succesului ; asta era pasiunea şi, totodată, meseria lui. Voia totuşi ca succesul să vină pe căi bătute şi dinainte stabilite ; găsea că e mai bine ca un om să dea greş încercînd să-şi croiască drum prin mijloace tradiţionale decît să izbutească înfrîngînd regulile. Pentru el regulile jocului erau mai importante chiar decît succesul însuşi. Tersteeg era un om cumsecade, onorabil şi pretindea tuturor să fie la fel. Nu admitea că pot exista împrejurări care să schimbe răul în bine sau păcatul în mîntuire. Pictorii care-şi vindeau tablourile prin firma *„Goupil and Company"* ştiau că trebuie să se supună acestor canoane. Dacă le-ar fi călcat, e sigur că Tersteeg nu s-ar mai fi interesat de pînzele lor, chiar de-ar fi fost capodopere.

– Ei bine, Vincent, zise el, mă bucur că te găsesc la lucru. Aşa-mi place să-i văd pe artiştii mei.

– Mă simt îndatorat că aţi făcut atîta drum pentru mine, *mijnheer* Tersteeg.

– Cîtuşi de puţin, Vincent. De cînd te-ai mutat aici am tot vrut să viu să-ţi văd atelierul.

Vincent cuprinse cu privirea masa, scaunele, soba şi şevaletul.

– Nu prea sînt multe de văzut.

– Nu-i nimic, pune-te pe treabă şi curînd ai să-ţi poţi îngădui mai mult. Mauve mi-a spus că ai început să lucrezi la acuarele ; să ştii că sînt foarte căutate. Cred că am să reuşesc să-ţi vînd cîteva dintre ele. De altfel, şi fratele tău urmăreşte acelaşi lucru.

– Tocmai pentru asta mă străduiesc, *mijnheer*.

– Pari să fii mai bine dispus decît ieri, cînd te-am văzut.

– Da, ieri nu mă simţeam prea bine, dar mi-a trecut.

Se gîndi la vinul pe care-l băuse, la ginul cu *bitter*, la Christine şi se cutremură gîndindu-se la ce-ar spune Tersteeg dacă ar afla de toate astea.

– Vreţi să vă uitaţi la cîteva dintre schiţele mele ? Părerea dumneavoastră e de mare preţ pentru mine.

Tersteeg se opri în faţa bătrînei cu şorţ alb, profilată pe fondul verde, spălăcit. Tăcerea lui nu mai era acum grea, apăsătoare, ca atunci, în Plaats. Se sprijini în baston cîteva clipe, apoi şi-l atîrnă de braţ.

– Da, da, spuse el, te apropii. Pînă la urmă Mauve o să scoată un acuarelist din tine ; de asta îmi pot da seama de pe acum. O să dureze un timp, dar ai să reuşeşti. Trebuie să te grăbeşti însă, Vincent, ca să-ţi poţi cîştiga singur existenţa. E destul de greu şi pentru Theo să-ţi trimită în fiecare lună cîte o sută de franci ; am înţeles asta cînd am fost la Paris. Trebuie să ajungi să te întreţii singur cît mai repede cu putinţă. Sper să-ţi pot cumpăra cît de curînd cîteva din schiţele cele mici.

– Vă mulţumesc, *mijnheer*, că vă daţi atîta osteneală cu mine, sînteţi foarte amabil.

– Vreau să te ajut să reuşeşti, Vincent. Asta înseamnă o afacere şi pentru firma „*Goupil*". Imediat ce lucrările tale vor începe să se vîndă, ai să-ţi poţi închiria un atelier mai bun, ai să-ţi cumperi haine şi ai să ieşi şi tu puţin în lume. E neapărat necesar, dacă vrei ca mai tîrziu să-ţi poţi vinde tablourile în ulei. Ei, dar trebuie să mai

trec și pe la Mauve. Vreau să văd acel *Scheveningen* pe care-l face pentru Salon.

– O să mai treceți pe la mine, *mijnheer ?*

– Da, desigur. Peste o săptămînă, două. Ține-te serios de treabă, vreau să văd că ai progresat. Știi, trebuie să faci așa ca vizitele mele să fie rentabile.

Îi dădu mîna și plecă. Vincent se cufundă din nou în lucru. O, de-ar putea să-și cîștige prin munca lui chiar și cea mai modestă existență ; nu dorea nimic mai mult. Să fie independent. Să nu mai fie o povară pentru nimeni. Și, mai cu seamă, să nu mai fie nevoit să se grăbească, să-și poată îngădui să pășească încet, dar sigur pe drumul spre măiestrie și să-și găsească, în sfîrșit, expresia lui proprie, îndelung căutată.

Poșta de după amiază îi aduse un bilet scris pe hîrtie roz, din partea lui De Bock.

„Dragă Van Gogh,
Vin mîine dimineață în atelierul dumitale cu un model de la Artz, ca să lucrăm împreună.

De B."

Modelul de la Artz se dovedi a fi o fată de toată frumusețea, care pretindea un franc și jumătate pentru pozat. Vincent era încîntat, căci el n-ar fi fost niciodată în stare să poată plăti un asemenea model. În sobiță duduia un foc bun, și fata se dezbrăcă lîngă ea, ca să-i fie mai cald. La Haga numai modelele de profesie pozau goale. Asta îl scotea din fire pe Vincent ; el ar fi vrut să deseneze trupuri de bărbați și femei mai în vîrstă, corpuri care aveau expresie și caracter.

– Am adus și punga cu tutun, spuse De Bock, și o mică gustare, pe care mi-a pregătit-o menajera. M-am gîndit că e mai bine să nu ne oprim din lucru ca să mergem undeva să mîncăm.

– Am să iau nițel tutun de la dumneata. Al meu e cam tare pentru pipa de dimineață.

– Sînt gata, spuse modelul, vreți să începeți ?

– Cum o desenăm, De Bock, în picioare sau așezată ?

– Să încercăm mai întîi în picioare. Am nevoie de cîteva siluete pentru noul meu peisaj.

Desenară vreo oră și jumătate, pînă cînd modelul obosi.

– S-o desenăm și stînd jos, spuse Vincent. Corpul va fi mai destins.

Lucrară pînă la prînz, fiecare aplecat peste planșeta lui, mormăind doar arareori cîte o vorbă despre lumină sau tutun. Apoi De Bock desfăcu pachetul și toți trei se strînseră în jurul sobei, să mănînce. Mestecau cu poftă feliile subțiri de pîine cu carne rece și brînză, studiind schițele făcute în cursul dimineții.

– E ciudat ce privire obiectivă capeți asupra lucrului tău de îndată ce începi să mănînci, remarcă De Bock.

– Pot să văd ce-ai făcut ?

– Da, cu plăcere.

De Bock așternuse pe hîrtie un chip asemănător cu cel al modelului ; la corp însă nu găsise nici o linie care să redea trăsăturile caracteristice ale fetei. Era pur și simplu un corp desăvîrșit, și atîta tot.

– Ascultă, exclamă De Bock, uitîndu-se la schița lui Vincent, ce i-ai făcut acolo în loc de față ? Asta e ceea ce înțelegi tu prin a pune pasiune în pictură ?

– N-am făcut un portret, răspunse Vincent. Am desenat doar corpul.

– E prima oară cînd aud că fața nu ține de corp.

– Uită-te puțin la pîntecele pe care l-ai desenat dumneata, zise Vincent.

– Ei da ! Ce-i cu el ?

– Arată ca și cînd ar fi umflat cu aer cald. Nu pot să-mi dau seama dacă înăuntru sînt sau nu mărunțaie.

– Trebuie neapărat să se vadă așa ceva ? N-am băgat de seamă ca biata fată să umble cumva cu mărunțaiele atîrnate.

Modelul continuă să mănînce, fără să schițeze măcar un zîmbet. Socotea că toți artiștii sînt cam într-o ureche. Vincent așeză schița lui alături de cea a lui De Bock.

– Fii atent, spuse el, pîntecele făcut de mine trăiește, e plin de mațe. Îți dai seama numai privindu-l de tonele de mîncare ce și-au făcut loc prin labirintul dinăuntru.

– Și ce-are a face asta cu pictura ? întrebă De Bock. Doar nu sîntem specialiști în viscere ! Vreau să-i fac pe cei ce-mi privesc pînzele să admire pîcla aninată în ra-

murile pomilor, soarele asfințind purpuriu în spatele norilor, nu să vadă mațe.

În fiecare dimineață, cu noaptea în cap, Vincent pornea vesel în căutarea unui model. Rînd pe rînd, îi pozară ucenicul unui fierar, o bătrînă de la azilul de nebuni de pe Geest, un vînzător de cărbuni, o bunică din Paddemoes sau cartierul evreiesc, ținîndu-și nepoțelul de mînă. Modelele îl costau o mulțime de bani, aceiași bani care trebuiau să-i ajungă pînă la sfîrșitul lunii pentru mîncare. Dar la ce i-ar fi folosit să se afle la Haga și să studieze cu Mauve dacă n-ar fi fost în stare să poată învăța cît mai repede cu putință ? O să aibă timp destul să mănînce mai tîrziu, după ce-și va face un nume.

Mauve continua să-l instruiască cu răbdare. În fiecare seară Vincent se ducea la Uileboomen să deseneze în atelierul cald, care te îmbia la lucru. Uneori se descuraja – acuarelele lui ieșeau groase, tulburi și posomorîte. Mauve se mărginea doar să rîdă.

– Desigur că încă nu sînt bune. Dacă lucrul tău ar fi de pe acum limpede, ar avea oarecare farmec, dar mai tîrziu ar deveni probabil greoi. Acum te zbați din greu și iese prost, dar după un timp o să meargă mai repede și va ieși clar.

– Asta-i adevărat, vere Mauve, dar ce te faci dacă ești nevoit să-ți cîștigi existența de pe urma desenului ?

– Crede-mă, Vincent, dacă te grăbești prea tare, ai să ratezi ca artist. „Omul zilei" este de obicei omul unei singure zile. În materie de artă se potrivește mai bine decît oriunde vorba veche : „Corectitudinea e cea mai bună politică !" E mai bine să te chinuiești un timp studiind serios decît să fabrici tablouri la modă, cu care să cucerești cumpărători.

– Vreau să fiu corect față de mine însumi și să înfățișez aspecte sobre, adevărate, care să emoționeze. Dar cînd ești nevoit să-ți cîștigi pîinea... Am făcut cîteva acuarele, pe care m-am gîndit că Tersteeg ar putea... firește, îmi dau seama...

– Să le văd, spuse Mauve. Se uită la acuarele și le rupse în bucăți. Rămîi la felul tău brutal de a lucra, Vincent, nu alerga după amatori și specialiști de artă. Cei care

vor n-au decît să vină ei singuri la tine. La timpul cuvenit ai să dai roade.

Vincent aruncă o privire spre bucăţile de hîrtie ruptă.

– Îţi mulţumesc, vere Mauve, aveam nevoie de o asemenea lecţie.

În seara aceea se adunară la Mauve cîţiva artişti : Weissenbruch, cunoscut sub numele de „Sabia neîndurătoare" pentru asprimea cu care critica lucrările altora, Breitner [1], De Bock, Jules Bakhuyzen [2] şi Neuhuys, prietenul lui Vos.

Weissenbruch era un omuleţ cu foarte mult spirit. Nimic nu era în stare să-l încînte. Din cîteva vorbe făcea praf tot ce nu-i plăcea – şi nu-i plăcea aproape nimic. Picta ce voia şi cum voia, silind publicul să-l admire. O dată Tersteeg făcuse o observaţie critică asupra uneia din pînzele lui, şi de atunci refuzase să mai vîndă prin firma *„Goupil and Company"*. Cu toate acestea, vindea tot ce picta ; nimeni nu ştia cum şi cui. Avea o figură la fel de ascuţită ca şi limba ; capul, nasul, bărbia, totul era ascuţit, tăios. Toţi se temeau de el şi rîvneau la preţuirea lui. Numai prin simplul fapt că dispreţuia orice, dobîndise un fel de faimă naţională. Se retrase cu Vincent într-un colţ, lîngă foc ; scuipa din cînd în cînd în flăcări, ca să audă sfîrîiala, şi mîngîia un mulaj de ghips.

– Aud că eşti un Van Gogh, începu el. Ai tot atita succes în pictură ca şi unchii dumitale în vînzarea tablourilor ?

– Nu, eu n-am succes în nimic !

– Bravo, asta e al dracului de bine pentru dumneata ! Toţi pictorii ar trebui să crape de foame pînă la şaizeci de ani. Abia atunci ar fi în stare, poate, să picteze cîteva tablouri bune.

– Aiurea ! Dumneata n-ai trecut mult peste patruzeci, şi totuşi ai lucrări bune.

Lui Weissenbruch îi plăcu acel „aiurea". Era pentru prima oară de ani încoace, cînd cineva avea curajul să-l înfrunte. Îşi arătă aprecierea continuînd să-l atace pe Vincent.

[1] *George-Hendrik Breitner* (1857—1923), pictor peisagist olandez, elev al lui W. Maris. Prin creaţia sa de maturitate s-a apropiat de impresionişti.

[2] *Julius-Jacobus Bakhuyzen* (1835—?), pictor peisagist olandez.

– Dacă socoteşti că pictura mea e bună, ar fi mai bine să te laşi de meseria asta şi să te faci portar de noapte. De ce crezi că izbutesc să vînd atîta ? Pentru că publicul e ignorant şi tablourile mele sînt nişte porcării. Dac-ar fi ceva de capul lor, le-aş păstra pentru mine. Nu, băiete. Acum doar exersez. Cînd am să împlinesc 60 de ani am să încep să pictez cu adevărat. Şi tot ce-am să lucrez atunci am să păstrez pentru mine, iar cînd am să mor am să îngrop tablourile împreună cu mine. Nici un artist nu înstrăinează ceea ce crede că e de valoare, Van Gogh. El vinde publicului doar fleacurile.

Din colţul opus al camerei, De Bock îi făcu cu ochiul lui Vincent, care spuse :

– Ţi-ai greşit meseria, Weissenbruch, ar fi trebuit să te faci critic de artă.

Weissenbruch rîse tare şi strigă :

– Vărul ăsta al tău nu-i chiar atît de prost cum pare, Mauve. Are răspuns la orice ! Se întoarse spre Vincent şi-i spuse cu cruzime : De ce dracu umbli în zdrenţele astea murdare ? De ce nu-ţi cumperi nişte haine ca lumea ?

Vincent purta un costum vechi de-al lui Theo, transformat pentru el. Operaţia nu reuşise prea bine şi, de altfel, Vincent îl purtase zi de zi în timp ce lucra cu acuarele.

– Unchii dumitale au atîţia bani cît să îmbrace întreaga populaţie a Olandei. Nu-ţi dau nimic ?

– De ce să-mi dea ? Sînt de părerea dumitale, că pictorii trebuie să moară de foame.

– Probabil că n-au încredere în dumneata, şi atunci au dreptate. Se zice că cei din familia Van Gogh sînt în stare să miroasă un pictor de la o poştă. Pesemne că nu e nimic de capul dumitale.

– Mai du-te dracului !

Vincent îi întoarse spatele supărat, dar Weissenbruch îl apucă de braţ. Zîmbea larg.

– Aşa-mi placi ! Am vrut să văd cît ai să rezişti. Păstrează-ţi curajul, băiete ! Ai stofă !

Lui Mauve îi plăcea să improvizeze parodii în faţa invitaţilor. Era fiu de preot, dar în viaţa lui nu exista loc decît pentru o singură religie : pictura. În timp ce Jet servea pe toată lumea cu ceai, biscuiţi de casă şi crochete

de brînză, el maimuțărea predica despre barca de pescuit a apostolului Petru. „Primise sau moștenise Petru barca aceea ? O cumpărase în rate ? Sau poate – o ! ce gînd oribil – o furase ?" Pictorii umpleau camera cu fum și rîsete, înfulecînd crochete și dînd pe gît cu o rapiditate uimitoare numeroase cești de ceai.

– Mauve s-a schimbat, își spuse Vincent dus pe gînduri.

Nu știa că Mauve trecea prin prefacerile pricinuite de frigurile creației. Începea o pînză într-o stare de apatie, lucrînd aproape fără interes. Încet-încet, pe măsură ce ideile i se legau în minte și se limpezeau, i se trezea energia. Pe zi ce trecea, lucra tot mai mult, tot mai îndîrjit, iar pe măsură ce obiectele pictate se conturau clar pe pînză, creștea și exigența față de el însuși. Gîndurile îi zburau și uita cu totul de familie, de prieteni sau de alte treburi. Îl părăsea pofta de mîncare, iar noaptea zăcea treaz, cu ochii pironiți în tavan, gîndind la ceea ce trebuia să picteze mai departe. Cu cît îi slăbeau puterile, cu atît creștea starea de excitare nervoasă. La un moment dat, ajungea să trăiască numai din energia sistemului nervos. Se topea văzînd cu ochii, iar privirile lui melancolice păreau pierdute în ceață. Cu cît era mai istovit, cu atît lucra mai dezlănțuit, la disperare. Tensiunea nervoasă care-l stăpînea urca mereu. În mintea lui știa lămurit cît timp îi mai trebuia ca să sfîrșească tabloul și-și încorda voința din răsputeri, să reziste pînă la capăt. Era ca un om torturat de o mie de demoni ; avea în față ani întregi în care putea să-și desăvîrșească pînza, dar ceva dinlăuntrul lui îl silea să se frămînte neîncetat, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru. Pînă la urmă, ajungea să fie atît de stăpînit de patimă și de exaltare, încît, dacă-i ieșea cineva în cale, izbucnea într-o criză de nervi. Se dăruia pînzei pînă la ultima fărîmă de putere. Voința lui rezista întotdeauna pînă la ultima picătură de vopsea, oricît timp i-ar fi cerut desăvîrșirea tabloului. Nimic nu putea să-l doboare înainte de a-l isprăvi. Dar în clipa cînd termina pînza se prăbușea grămadă, sleit, bolnav, buimac. Îi trebuiau multe zile lui Jet ca să-i refacă sănătatea fizică și mintală. În aceste răstimpuri era atît de sătul de pictură, încît pînă și vederea unei vopsele sau

mirosul ei îi provocau greață. Încet, foarte încet, puterile îi reveneau și, o dată cu ele, i se trezea din nou interesul. Începea să se învîrtească prin atelier, curățind pensulele. Ieșea să se plimbe pe cîmp, la început fără să vadă nimic. Apoi o priveliște îi atrăgea atenția. Și, așa, o lua de la început.

Cînd venise Vincent prima oară la Haga, Mauve tocmai începea pînza lui de la Scheveningen. Acum, însă, pulsul i se întețea din ce în ce, și delirul cel mai nebun, mai istovitor, dar și cel mai măreț dintre toate, delirul creației, începea să pună stăpînire pe el.

4. BĂRBATUL ARE NEVOIE DE O FEMEIE

Cîteva seri mai tîrziu, Christine bătu la ușa lui Vincent. Era îmbrăcată într-o fustă neagră și o bluză albastru-închis, iar pe cap purta o bonetă neagră. Stătuse toată ziua în picioare, la spălătorie. Cînd era foarte obosită, gura îi atîrna, întredeschisă ; ciupiturile de vărsat de pe față păreau să fie mai mari și mai adînci decît își amintea Vincent.

– Bună, Vincent, spuse ea, m-am gîndit să vin să văd unde stai.

– Ești prima femeie care mă vizitează, Christine. Fii binevenită ! Îmi dai voie să-ți iau șalul de pe umeri ?

Se așează lîngă foc să se dezmorțească. După cîteva clipe se uită prin cameră.

– Nu-i rău, zise ea. Doar că-i prea gol.

– Știu. N-am bani pentru mobilă.

– Nu-i nimic, cred că ai tot ce-ți trebuie.

– Tocmai aveam de gînd să pregătesc cina, Christine. Vrei să mănînci cu mine ?

– De ce nu-mi spui Sien, ca toată lumea ?

– Da, bine, Sien.

– Ce-ai de mîncare ?

– Cartofi și ceai...

– Azi mi-au dat doi franci ăia de la spălătorie, mă duc să iau un pic de carne.

– Nu, te rog, am eu bani. Mi-a trimis fratele meu. Cît îți trebuie ?

– Cred că vreo cincizeci de centime ajung.

Curînd se întoarse cu carnea învelită în hîrtie. Vincent îi luă pachetul din mînă, gata să se ocupe de masă.

– Tu să stai jos ! Habar n-ai de gătit ! Lasă-mă pe mine, că eu sînt femeie.

Cum şedea aplecată deasupra sobei, dogoarea îi îmbujora obrajii, făcînd-o să pară destul de drăguţă. Imaginea femeii tăind cartofi şi punîndu-i la fiert avea ceva firesc, nespus de intim. Vincent rezemă un scaun de perete şi, privind-o, simţi o căldură năpădindu-i sufletul. Aceasta era locuinţa lui, şi iată că mîinile drăgăstoase ale unei femei pregăteau masa pentru el. De cîte ori nu se văzuse astfel în închipuire, avînd-o pe Kay alături ! Sien întoarse privirea spre el. Văzu scaunul în echilibru numai pe două picioare, rezemat cu spetează de perete.

– Stai drept, nebunule, strigă ea, ce, vrei să-ţi frîngi gîtul ?

Vincent zîmbi. Toate femeile cu care vieţuise sub acelaşi acoperămînt, mama, surorile, mătuşile sau verişoarele – toate, fără excepţie – îi spuseseră : „Vincent, stai drept pe scaun. O să-ţi frîngi gîtul."

– Bine, Sien, o să stau cum trebuie.

Dar, imediat ce ea se întoarse cu spatele, îşi făcu vînt şi, rezemîndu-şi din nou scaunul de perete, continuă să pufăie mulţumit din lulea. Sien aşeză mîncarea pe masă. Cînd ieşise după carne, cumpărase şi două cornuri, aşa că, după ce terminară de mîncat cartofii şi carnea, şterseră sosul cu pîine.

– Ei, spuse Sien, pun rămăşag că tu nu eşti în stare să găteşti aşa !

– Nu, Sien, sigur că nu. Cînd mănînc ceva gătit de mine nu-mi dau seama dacă e peşte, pasăre, sau dracul gol !

La ceai Sien aprinse o ţigară de-a ei, cu tutun negru. Vorbeau cu însufleţire de una, de alta. Vincent se simţea mai la largul lui cu ea decît cu Mauve sau cu De Bock. Era între ei un fel de fraternitate pe care nu-şi bătea capul s-o înţeleagă. Îşi spuneau lucruri obişnuite, simplu, fără intenţia de a-l face pe celălalt să rămînă mut de uimire. Cînd Vincent spunea ceva, ea îl asculta atentă ; nu aştepta cu nerăbdare să termine, ca să poată vorbi despre

ale ei. Nu voia neapărat să se impună. Nici unul dintre ei nu ţinea să-l impresioneze pe celălalt. Cînd Sien povestea despre viaţa ei, plină de greutăţi şi suferinţe, Vincent n-avea decît să schimbe cîteva cuvinte, pentru ca povestirea ei să descrie de fapt propria lui viaţă. Nu era nimic pretenţios în ce spuneau şi nimic nefiresc cînd tăceau. Era întîlnirea a două suflete, fără mască, descătuşate de orice convenţii, artificii sau deosebiri de clasă.

Vincent se ridică.

– Ce vrei să faci ? întrebă ea.

– Să spăl vasele.

– Stai jos, habar n-ai cum se spală vasele. Eu sînt femeia.

Vincent îşi apropie scaunul de sobă, îşi umplu pipa şi trase mulţumit din ea, în timp ce Christine stătea aplecată deasupra ligheanului. Mîinile ei, cu clăbucul de săpun pe ele, cu vinele în relief şi reţeaua întortocheată de zbîrcituri care trădau o muncă îndelungată, erau deosebit de expresive. Vincent luă hîrtie şi creion şi le desenă.

– E plăcut aici, zise ea cînd termină vasele. De-am avea acum puţin gin şi bere amară...

Îşi petrecură seara sorbindu-şi berea. Vincent o schiţă stînd cu mîinile în poală, pe scaunul de lîngă soba caldă, mulţumită că se poate odihni în voie. Dogoarea focului şi plăcerea de a sta de vorbă cu cineva care o înţelege îi dădeau vioiciune şi sprinteneală.

– Cînd ai să termini cu spălatul rufelor ? o întrebă Vincent.

– Mîine. Abia aştept. Nu mai pot îndura.

– Te-ai simţit rău ?

– Nu, dar se apropie, se apropie. Din cînd în cînd, îl simt cum mişcă, blestematul !...

– Deci ai să poţi să-mi pozezi săptămîna viitoare ?

– Asta-i tot ce am de făcut, numai să stau ?

– Asta-i tot. Uneori o să trebuiască să stai în picioare, sau dezbrăcată.

– Nu e rău. Tu faci toată treaba şi eu încasez banii !...

Se uită pe fereastră. Ningea.

– Ce n-aş da să fiu acum acasă ! E frig, n-am decît şalul ăsta şi am de mers, nu glumă !

– Mîine dimineață ai cumva treabă pe aici, prin împrejurimi ?
– Da, la 6. E încă întuneric la ora aia !
– Dacă vrei, poți să dormi aici, Sien. Aș fi bucuros să-mi ții de urît.
– Bine, dar nu te stingheresc ?
– De loc. Patul e lat.
– Pot să doarmă doi în el ?
– Ușor.
– Atunci rămîn.
– Îmi pare bine.
– E drăguț din partea ta că mă inviți, Vincent.
– Ba e drăguț din partea ta că rămîi.

Dimineața îi pregăti cafeaua, făcu patul și mătură prin atelier. Apoi îl părăsi plecînd la spălătorie. După plecarea ei, odaia îi păru dintr-o dată pustie.

5. „DĂ-I ZOR, TREBUIE SĂ-NCEPI SĂ VINZI !"

În după-masa aceea Tersteeg trecu din nou pe la Vincent. Avea ochii strălucitori și obrajii îmbujorați de frigul începător de afară.
– Cum merge, Vincent ?
– Foarte bine, *mijnheer* Tersteeg. Mă bucur mult că ați trecut iar să mă vizitați.
– Poate ai ceva interesant să-mi arăți. De-asta am venit.
– Da, am cîteva lucruri noi. Nu vreți să stați jos ?

Tersteeg se uită la scaun, își căută batista ca să-l șteargă de praf, apoi se răzgîndi, socotind că ar fi o lipsă de politețe, și se așeză. Vincent îi aduse trei-patru acuarele. Tersteeg se uită la ele în fugă, cum ți-ai arunca privirea pe o scrisoare lungă, apoi reveni la prima și o cercetă cu atenție.
– Te apropii, spuse după un timp. Nu sînt încă bune, se simte încă lipsa de maturitate, dar se vede un progres, cred că nu e departe clipa cînd vei putea să-mi arăți ceva potrivit pentru vînzare.
– Da, *mijnheer*.
– Trebuie să te gîndești să-ți cîștigi singur existența, băiete. Nu e drept să trăiești din banii altuia.

Vincent luă acuarelele şi se uită la ele. Îl credea pe Tersteeg, dar, ca orice artist, nu era în stare să vadă lipsurile propriilor sale creaţii.

– Nu-mi doresc nimic mai mult decît să mă pot întreţine singur, *mijnheer.*

– Atunci trebuie să lucrezi şi mai intens. Trebuie să te grăbeşti. Aş vrea să faci cît mai curînd lucruri pe care să ţi le pot cumpăra.

– Da, *mijnheer.*

– În orice caz, sînt bucuros că te văd bine dispus şi obosit de muncă. Theo m-a rugat să am grijă de tine. Fă treabă bună. Vincent ; vreau să văd şi tablourile tale pe pereţii galeriilor *„Goupil".*

– Mă străduiesc să fac lucruri cît mai bune, dar nu reuşesc întotdeauna să redau ce aş vrea. Totuşi, Mauve m-a lăudat pentru unul dintre ele.

- Cum a spus ?

– A spus : „Parcă începe să semene cu o acuarelă".

Tersteeg rise, îşi înfăşură fularul de lînă în jurul gîtului, şi, înainte de a pleca, îi spuse :

- Străduieşte-te, Vincent, munceşte mereu, numai aşa se pot realiza tablouri de valoare.

Vincent îi scrisese unchiului Cor că se stabilise la Haga şi-l invitase să-l viziteze. Unchiul Cor venea adesea în capitală, să cumpere tablouri şi diferite materiale pentru magazinul lui, cel mai de seamă magazin de artă din Amsterdam. Într-o duminică după amiază Vincent chemase în atelierul lui, pentru a-i desena, pe cîţiva copii cu care se împrietenise. Trebuia să-i distreze în timp ce pozau, aşa că le cumpărase o pungă mare cu bomboane şi le spunea poveşti, stînd aplecat peste planşetă. Cînd auzi un ciocănit puternic în uşă şi o voce profundă, tunătoare, ştiu imediat că sosise unchiul lui.

Cornelius Marinus Van Gogh era un om cunoscut de toată lumea, bogat şi care reuşise din plin în viaţă. În ciuda acestei situaţii, în ochii lui mari, negri stăruia o umbră de melancolie. Gura lui era ceva mai puţin viguroasă decît a celorlalţi Van Gogh. Avea capul pătrat al familiei, fruntea lată, înaltă, maxilarele puternice, o bărbie uriaşă, rotundă şi un nas impunător.

Cornelius Marinus înregistră pînă şi cel mai mic amănunt din atelier, lăsînd totuşi impresia că nici nu s-a uitat împrejurul lui. Vizitase poate mai multe ateliere de pictori decît oricare alt om din Olanda.

Vincent împărţi copiilor restul de bomboane şi-i trimise pe la casele lor.

– Vrei să bei o ceaşcă de ceai cu mine, unchiule Cor ? Trebuie să fie tare frig afară.

– Mulţumesc, Vincent.

Vincent îl servi şi se minună cît de firesc îşi legăna unchiul lui ceaşca pe genunchi, în vreme ce vorbea degajat despre noutăţile zilei.

– Aşadar, ţii neapărat să devii pictor, Vincent, spuse el. Ar fi timpul să avem unul şi în familia noastră. De treizeci de ani unchii tăi Hein, Vincent şi cu mine nu facem altceva decît să cumpărăm pînze de la străini. Acum o să mai rămînă ceva din bani şi în familie !

Vincent zîmbi.

– Cu trei unchi şi un frate care se ocupă cu comerţul de artă, se cheamă că am pornit cu dreptul, spuse el. Vrei să iei puţină pîine cu brînză, unchiule Cor ? Poate ţi-e foame.

Cornelius Marinus ştia că cea mai sigură cale de a jigni un artist sărac era să-i refuzi trataţia.

– Da, mulţumesc, răspunse el, n-am mîncat de azi-dimineaţă.

Vincent puse mai multe felii de pîine groasă, neagră pe o farfurie ciobită, apoi scoase dintr-o hîrtie nişte brînză proastă. Cornelius Marinus se străduí să guste un pic.

– Tersteeg mi-a spus că Theo îţi trimite o sută de franci pe lună.

– Da, e adevărat.

– Theo e tînăr şi ar trebui să-şi pună ceva bani deoparte. Tu ar trebui să-ţi cîştigi singur pîinea.

Vincent era încă sub impresia celor spuse de Tersteeg, cu o zi înainte, aşa că răspunse repede, fără să se gîndească :

– Să-ţi cîştigi pîinea, unchiule Cor ? Ce înţelegi prin asta ? Să-ţi cîştigi pîinea... sau să-ţi meriţi pîinea ? Să nu-ţi meriţi pîinea, adică să fii nedemn de ea, e desigur o crimă, pentru că fiecare om cinstit îşi merită pîinea cea

de toate zilele. Dar, din nefericire, sînt şi cazuri cînd nu poţi s-o cîştigi, deşi o meriţi ; asta da, e o nenorocire. şi încă mare. Îşi făcea de lucru cu pîinea neagră din faţa lui, frămîntînd dintr-o bucăţică de miez un cocoloş rotund, tare. Aşadar, unchiule Cor, dacă-mi spui „eşti nedemn de pîinea ta", mă jigneşti. Dar dacă faci observaţia că nu mi-o cîştig întotdeauna, asta, într-adevăr, aşa e. Dar ce rost are să-mi spui ceea ce mi-ai spus ? Fireşte că n-o să-mi ajute cu nimic dacă nu poţi să-mi dai şi o soluţie.

Cornelius Marinus nu mai pomeni nici un cuvînt despre cîştigarea pîinii. Discuţia se depănă firesc, pînă cînd, vorbind despre mijloacele de expresie, Vincent aminti întîmplător numele lui De Groux.

– Dar tu nu ştii, Vincent, spuse Cornelius Marinus, că în viaţa particulară De Groux nu se bucură de o bună reputaţie ?

Vincent nu putu să rabde şi să tacă, auzind cum e vorbit de rău bunul papa De Groux. Ştia că e mult mai bine să-l aprobe pe unchiul lui, dar, după cît se pare, era un făcut să nu poată spune un „da" în faţa celor din familia Van Gogh.

– Am fost întotdeauna de părere, unchiule Cor, că un artist care înfăţişează publicului opera sa are dreptul să-şi păstreze pentru sine frămîntările vieţii sale intime, legată de chinurile şi greutăţile fără de care nu se poate crea adevărata artă.

– Să admitem că este aşa, spuse Cornelius Marinus, sorbindu-şi ceaiul, în care Vincent uitase să-i pună zahăr. Simplul fapt că un om lucrează cu penelul, în locul plugului sau al unui registru de conturi, nu-i dă dreptul să trăiască în desfrîu. Cred că n-ar trebui să cumpărăm tablouri de la pictorii care nu duc o viaţă decentă.

– Dar mi se pare că e şi mai indecent pentru un critic să scormonească viaţa particulară a omului atunci cînd creaţia lui e mai presus de orice critică. Între creaţia unui artist şi viaţa lui particulară e aceeaşi relaţie ca între femeia în durerile facerii şi pruncul ei. Ai voie să te uiţi la copil, dar n-ai voie să-i ridici cămaşa mamei, ca să vezi dacă e pătată de sînge. Asta ar fi o lipsă de delicateţe.

Cornelius Marinus tocmai muşcase dintr-o bucăţică de pîine cu brînză. O scuipă grăbit în palmă, se ridică şi o aruncă în sobă.

– Ei da, bine, bine, se bîlbîi el, bine, bine...

Vincent se sperie la gîndul că unchiul său se va supăra. Ca prin minune, însă, lucrurile luară o întorsătură fericită în clipa cînd Vincent scoase mapa cu schiţele şi studiile sale mărunte. Trase un scaun mai la lumină pentru unchiul său. La început Cornelius Marinus nu spuse nimic. Cînd ajunse însă la un mic desen, înfăţişînd Paddemoes văzut din piaţa de cărbuni, pe care Vincent îl schiţase într-o noapte, în timp ce hoinărea cu Breitner, se opri.

– Asta merge, remarcă el. Poţi să-mi faci mai multe vederi de-astea din oraş ?

– Da, le fac uneori ca un divertisment, cînd obosesc să lucrez după model. Mai am cîteva. Vrei să le vezi ?

Se aplecă peste umărul unchiului său şi căută printre schiţele de mărimi diferite.

– Acesta e Vleersteeg... acesta Geest. Iată şi piaţa de peşte.

– Poţi să-mi faci douăsprezece bucăţi ?

– Da, dar, dacă e vorba de afaceri, trebuie să discutăm şi despre preţ.

– Foarte bine, cît ceri ?

– Pentru un desen mic, de mărimea acestuia, în creion sau în peniţă, m-am gîndit la doi franci şi jumătate. Crezi că e prea mult ?

Cornelius Marinus nu-şi putut reţine un zîmbet. Era o sumă atît de modestă !

– Nu, dar dacă ies bine, o să-ţi mai comand încă douăsprezece cu Amsterdamul. Atunci am să fixez eu preţul, ca să poţi căpăta ceva mai mult.

– Unchiule Cor, asta e prima mea comandă ! Nici nu-ţi pot spune cît sînt de fericit !

– Noi toţi vrem să te ajutăm, Vincent. Tu n-ai altceva de făcut decît să munceşti, să înveţi. Noi sîntem gata oricînd – dar asta rămîne între noi – să-ţi cumpărăm tot ce vei picta. Îşi luă pălăria şi mănuşile. Transmite-i, te rog, salutări din partea mea lui Theo cînd îi vei scrie.

Îmbătat de succes, Vincent apucă ultima sa acuarelă şi o luă la fugă spre Uileboomen. Jet îi deschise uşa. Părea cam îngrijorată.

– Dacă aş fi în locul tău, nu m-aş duce în atelier. Anton este în criză.

– Ce s-a întîmplat ? E bolnav ?

Jet oftă :

– Nu, ca de obicei.

– Atunci bănuiesc că nu vrea să mă vadă.

– Mai bine lasă-l azi, vino şi tu altădată, Vincent. Am să-i spun c-ai fost pe aici. Cînd se va linişti, o să treacă el să te vadă.

– Nu uiţi să-i spui ?

– N-am să uit.

Vincent aşteptă multe zile în şir, dar Mauve nu veni. În locul lui veni însă Tersteeg, şi nu o dată, ci de două ori. De fiecare dată îi spuse cam acelaşi lucru :

– Da, da, parcă ai făcut unele progrese. Dar încă nu e ce trebuie. Deocamdată încă n-aş putea să le vînd în Plaats. Mi-e teamă că nu munceşti cu destulă tragere de inimă, Vincent.

– O, dragă *mijnheer,* mă scol la 5 şi lucrez pînă la 11 şi 12 noaptea. Mă opresc cînd şi cînd numai ca să iau ceva în gură.

Tersteeg clătină din cap neîncrezător. Se uită din nou la acuarele.

– Nu înţeleg atunci de ce mai stăruie în lucrările tale nota asta de naivitate şi stîngăcie pe care am remarcat-o cînd ai venit prima oară la Plaats. Ar fi trebuit să depăşeşti această fază pînă acum. Munca fără preget duce de obicei la măiestrie dacă omul are cît de cît talent.

– Munca fără preget... făcu Vincent.

– Dumnezeu mi-e martor că vreau să-ţi cumpăr desenele, Vincent. Vreau să te văd că începi să-ţi cîştigi singur existenţa. Nu cred că e drept ca Theo să fie obligat să... Dar nu pot să le cumpăr pînă cînd lucrul tău nu va fi de bună calitate. Spune şi tu, cum aş putea ? Sper că nu aştepţi milă...

– Nu.

– Dă-i zor, asta-i, dă-i zor, trebuie să începi să vinzi şi să te întreţii singur !

Cînd repetă această formulă pentru a patra oară, Vincent se întrebă dacă nu cumva Tersteeg își bate joc de el : „Trebuie să-ți cîștigi singur existența... dar nu pot să-ți cumpăr nimic !“ Cum dracu să-și cîștige pîinea dacă nu putea să vîndă ?

Într-o zi, pe stradă, îl întîlni pe Mauve. Umbla iute, cu un pas repezit, fără nici o țintă, cu capul plecat, cu umărul drept zvîrlit înainte. Părea să nu-l recunoască.

– Nu te-am văzut de mult timp, vere Mauve.

– Am fost ocupat. Vocea lui Mauve era rece, indiferentă.

– Știu. Tabloul cel nou e de vină. Cum iese ?

– Oh !... Făcu un gest vag.

– Pot să trec pe la atelierul dumitale măcar pentru o clipă ? Mi-e teamă că nu fac nici un progres cu acuarelele mele.

– Acum nu ! Am treabă, îți spun. N-am timp de pierdut.

– Nu vrei să vii să mă vezi cînd mai ieși la plimbare ? Cîteva cuvinte de-ale dumitale m-ar pune pe drumul cel bun.

– Bine, bine, poate, dar acum am treabă. Trebuie să plec.

Zvîcni înainte și, aruncîndu-și corpul în față, se repezi la vale, pe stradă. Vincent rămase buimăcit locului, uitîndu-se după el.

Ce dumnezeu se întîmplase ? Îl supărase, oare, cu ceva? Ce-l făcuse să devină atît de rece ?

Rămase însă și mai înmărmurit, cîteva zile mai tîrziu, cînd îl văzu pe Weissenbruch intrînd în atelier. Weissenbruch nu se sinchisea niciodată nici de pictorii tineri, nici de cei consacrați, afară doar de cazul cînd, uneori, azvîrlea cîte o înjurătură zdravănă la adresa creației lor.

– Ei, bine, bine, zise el uitîndu-se împrejur, dar ăsta-i un adevărat palat ! Curînd ai să faci aici portretele regelui și reginei !

– Dacă nu-ți place, mormăi Vincent, n-ai decît să pleci.

– De ce nu te lași de pictură, Van Gogh ? E o viață de cîine.

– Dumitale se pare că-ți merge binișor.

– Da, dar eu am răzbit, pe cînd dumneata n-ai să reuşeşti niciodată.

– Poate că nu. În schimb, eu voi picta mult mai bine decît ai s-o faci dumneata vreodată.

– Asta nu se va întîmpla, rîse Weissenbruch, dar probabil că vei izbuti să te apropii de mine mai mult decît oricare altul din Haga. Asta numai dacă ceea ce lucrezi seamănă cît de cît cu felul dumitale de a fi...

– De ce n-ai spus aşa de la început ? zise Vincent, scoţînd mapa. Nu vrei să stai jos ?

– Nu le pot privi cum trebuie dacă stau jos. Ăsta nu-i genul dumitale, spuse el dînd acuarelele deoparte.

Acuarelele sînt prea insipide pentru ceea ce ai dumneata de spus. Îşi concentră atenţia asupra schiţelor în creion făcute în Borinage, în Brabant şi asupra celor cu bătrîni făcute de cînd venise la Haga. Chicotea vesel, în timp ce trecea de la un desen la altul. Vincent aştepta să se abată asupra lui o grindină năprasnică de grosolănii.

– Desenezi al naibii de bine, Vincent ! zise Weissenbruch clipind din ochii lui vioi. Chiar şi eu aş putea să mă inspir din desenele astea !

Vincent se încordase tot, aşteptînd o lovitură grea. Dar cuvintele măgulitoare ale lui Weissenbruch căzură atît de neaşteptat, încît simţi cum i se moaie picioarele şi se prăbuşi pe un scaun.

– Ştiam că ţi se spune „Sabia neîndurătoare".

– Aşa şi sînt. Dacă n-aş fi văzut nimic care să merite laudă, ţi-aş fi spus-o fără înconjur.

– Lui Tersteeg nu i-au plăcut. A spus că sînt prea stîngace, lipsite de maturitate.

– Prostii ! Tocmai în asta stă forţa lor.

– Eu aş vrea să continuu cu desenele în peniţă, dar Tersteeg spune că trebuie să învăţ să văd lucrurile ca un acuarelist.

– De ce ? Ca să se poată vinde ? A, nu, băiete !... Dacă vezi lucrurile ca un desenator în peniţă, trebuie să le aşterni pe hîrtie aşa cum le vezi. Şi, mai presus de orice, n-asculta niciodată de nimeni, nici chiar de mine. Urmează-ţi calea ta proprie.

– Se pare că aşa trebuie să fac.

– Cînd Mauve a spus că eşti un pictor înnăscut, Tersteeg l-a contrazis, şi atunci Mauve ţi-a luat apărarea. Eram acolo. Dacă se mai întîmplă, o să-ţi ţin şi eu partea, acum, după ce ţi-am văzut lucrările.

– A spus Mauve că sînt un pictor înnăscut ?

– Să nu ţi se urce la cap ! Poţi să te socoteşti fericit dacă ai să mori pictor.

– Atunci de ce-a fost atît de rece cu mine ?

– Aşa se poartă cu oricine cînd e pe cale să termine un tablou. Nu te frămînta din pricina asta. Cînd o să termine tabloul *Scheveningen* sînt sigur că o să vină el să te vadă. Între timp, poţi să treci pe la atelierul meu dacă ai nevoie de ajutor.

– Pot să-ţi pun o întrebare, Weissenbruch ?

– Da.

– Mauve te-a trimis aici ?

– Da.

– De ce ?

– Voia să-mi afle părerea despre lucrul dumitale.

– Ce mai era nevoie, dacă el crede că sînt pictor înnăscut ?

– Ştiu eu ? Poate că Tersteeg a reuşit totuşi să-i strecoare o umbră de îndoială.

o

6. BUNĂTATEA RĂSARE DE UNDE NU TE AŞTEPŢI !

Dacă Tersteeg începu să-şi piardă încrederea, iar Mauve să devină mai rece, Christine, în schimb, aducea în viaţa lui Vincent bucuria unei tovărăşii simple, după care tînjise de mult. În fiecare dimineaţă venea devreme la atelier şi-şi aducea coşuleţul de lucru, aşa că mîinile îi erau ocupate ca şi ale lui. Vocea ei era aspră şi cuvintele nu întotdeauna nimerite, dar vorbea liniştit, şi lui îi venea uşor să n-o audă cînd voia să se concentreze. În cea mai mare parte a timpului, se mulţumea să stea liniştită lîngă sobă, privind pe fereastră sau cosînd lucruşoare pentru copilul pe care-l aştepta. Era un model neîndemînatic şi învăţa greu, dar se străduia să-i fie pe plac. Îşi făcuse şi obiceiul să-i pregătească masa înainte de a pleca acasă.

– Lasă, Sien, îi spuse el, nu e nevoie să te osteneşti tu.

– Ei, asta-i ! Doar nu-i nici o scofală ! O fac în orice caz mai bine decît tine.

– Atunci rămîi şi tu la masă ?

– Bine, o să aibă mama grijă de copii. Îmi place să stau aici.

Îi dădea un franc în fiecare zi. Ştia că era mai mult decît putea să-şi îngăduie, dar îi plăcea tovărăşia ei, iar gîndul c-o scăpa de spălătorie îl încînta. Uneori, cînd era nevoit să iasă după-amiaza, lucra, în schimb, pînă noaptea tîrziu, şi atunci ea nu se mai ducea de loc acasă. Era mulţumit să se trezească în aroma cafelei proaspete şi să vadă o femeie trebăluind pe lîngă sobă. Era prima oară cînd avea un *ménage* [1] şi găsea că e foarte plăcut.

Uneori Christine rămînea şi fără să fie nevoită.

– Cred că am să dorm aici noaptea asta, spunea ea. Pot ?

– Desigur, Sien. Rămîi oricînd vrei. Ştii că sînt bucuros să stai cu mine.

Deşi n-o ruga niciodată să-i facă vreo treabă, ea se deprinse să-i spele rufele, să-i repare hainele şi să facă micile cumpărături.

– Voi, bărbaţii, nu ştiţi să vă purtaţi singuri de grijă, spunea ea. Aveţi nevoie de o femeie pe lîngă voi. Mai ales tu, pot să zic că eşti unul din ăia pe care-i înşală pînă şi precupeţii la piaţă.

Nu era nici pe departe o bună gospodină ; anii îndelungaţi în care nu pusese mîna pe nimic în casa mamei ei îi nimiciseră simţul de ordine şi curăţenie. Se apuca de treabă la întîmplare, rar, în izbucniri neaşteptate de energie şi hotărîre. Era prima oară cînd făcea gospodărie pentru cineva care-i plăcea şi o distra să se ocupe de asta... dar numai cînd îşi aducea aminte. Vincent era, totuşi, încîntat văzînd-o dispusă să facă măcar din cînd în cînd cîte ceva ; nici nu-i trecea prin cap să încerce s-o dojenească. Acum, că nu mai era frîntă de oboseală din zori şi pînă-n noapte, vocea i se mai îndulcise parcă, şi cuvintele vulgare dispărură unul cîte unul. Era obişnuită să nu-şi stăpînească pornirile ; cînd ceva nu-i plăcea, iz-

[1] Gospodărie (în lb. franc.).

bucnea într-o furie oarbă, recăpătîndu-şi glasul ei gros şi folosind cuvinte murdare, pe care Vincent nu le mai auzise de pe vremea cînd mergea la şcoală.

În asemenea clipe Christine i se părea propria lui caricatură ; stătea liniştit deoparte pînă cînd furtuna se potolea. La rîndul ei, Christine era la fel de îngăduitoare. Cînd desenele îi ieşeau prost, sau ea poza stingaci, uitînd tot ce-o învăţase, Vincent izbucnea într-un acces de furie de se zguduiau pereţii, iar ea îl lăsa să se descarce ; peste cîteva clipe liniştea se restabilea. Din fericire, furiile nu-i apucau niciodată în acelaşi timp.

După ce o desenase de multe ori ca să se familiarizeze cu liniile corpului ei, se hotărî să facă un adevărat tablou. Îl inspiră o frază din Michelet : *„Comment se fait-il qu'il y ait sur la terre une femme seule, désespérée ?"* [1] O aşeză pe Christine, goală, pe un buştean, lîngă sobă. Transformă buştcanul într-un ciot de copac retezat, adăugă puţină vegetaţie şi mută scena în mijlocul naturii. Apoi o desenă pe Christine sprijinindu-se cu mîinile noduroase pe genunchi, cu faţa îngropată în braţele osoase, cu părul subţire despletit pe spate, cu sînii grei atîrnînd spre coapsele descărnate şi cu picioarele depărtate, aşezate nesigur pe pămînt. Îi dădu numele *Durerea*. Era tabloul unei femei din care fusese stoarsă toată seva vieţii. Dedesubt scrise citatul din Michelet.

Îi trebui o săptămînă ca să termine tabloul şi între timp isprăvi toţi banii ; mai erau încă zece zile pînă la întîi martie. În casă nu mai avea decît pîine neagră, cît să-i ajungă pentru două-trei zile. Se văzu nevoit să întrerupă lucrul după model şi asta îl ţinea în loc.

– Sien, zise el. Cred că n-ai să-mi mai pozezi pînă duminică, întîi ale lunii.

– Dar ce s-a întîmplat ?

– Nu mai am bani.

– Adică n-ai pentru mine ?

– Da.

– Tot n-am altceva de făcut. O să vin şi aşa.

– Dar ai şi tu nevoie de bani, Sien.

– Pot să fac rost şi singură, lasă.

[1] Cum de se află pe lume o femeie singură, deznădăjduită ? (În lb franc.)

– Dar cum ai să poți spăla dacă stai toată ziua aici ?
– Lasă, nu-ți bate tu capul... găsesc eu...

O lăsă să mai vină încă trei zile, pînă cînd i se termină și ultima fărîmă de pîine. Pînă la întîi mai era încă o săptămînă. Îi spuse lui Sien că avea de gînd să-i facă o vizită unchiului său din Amsterdam și că la întoarcere o va căuta acasă. Timp de trei zile continuă să lucreze cîteva copii în atelier, hrănindu-se doar cu apă, fără ca foamea să-l chinuie prea tare. În a treia după-amiază se duse la De Bock, sperînd că acesta îl va trata cu ceai și cozonac.

– Hai noroc, bătrîne ! spuse De Bock, care lucra la șevalet. Fă-te comod. Am de gînd să lucrez fără întrerupere pînă la ora mesei, cînd sînt invitat undeva. Uite colo niște reviste, distrează-te cu ele.

Nu pomeni nici un cuvînt despre ceai.

Știa că Mauve nu era încă dispus să-l primească, și de la Jet îi era rușine să ceară. Cît despre Tersteeg, care-l vorbise de rău față de Mauve, prefera să moară de foame decît să-i ceară ceva. Oricît de disperată era situația în care se afla, nu-i trecu nici o clipă prin gînd că ar putea cîștiga cîțiva gologani cu alt meșteșug decît cel pe care și-l alesese. Vechiul lui dușman, febra, își făcu apariția, genunchii îi slăbiră, încît abia se ținea pe picioare. Pînă la urmă, nu se mai putu ridica din pat. Deși știa că e cu neputință, continua să spere într-o minune care ar fi făcut ca Theo să-i trimită banii cu cîteva zile mai devreme. Dar Theo nu primea leafa înainte de întîi.

În după-amiaza celei de-a cincea zile Christine intră în cameră fără să bată. Vincent dormea. Se aplecă asupra lui, uitîndu-se la liniile care-i brăzdau fața, la paloarea pielii acoperite de barba roșie, la buzele lui scorojite ca un pergament. Îi atinse ușor fruntea și văzu că are febră. Scotoci prin raftul unde-și ținea de obicei proviziile. Nu găsi nici cea mai mică fărîmitură de pîine și nici un bob de cafea. Ieși.

Peste vreo oră, Vincent o visa pe maică-sa în bucătăria de la Etten, pregătind fasolea care-i plăcea atît de mult. Se trezi și o văzu pe Christine aplecată deasupra sobei, amestecînd prin oale.

– Sien ! spuse el.

Ea se aplecă peste pat şi-i puse pe obraji mîna răcoroasă. Barba roşie parcă ardea.

– Altă dată să nu mai fii atît de mîndru, îl dojeni ea, şi să nu mai spui minciuni. Dacă sîntem săraci nu e vina noastră. Trebuie să ne ajutăm unul pe altul. Tu nu m-ai ajutat în prima seară cînd ne-am întîlnit acolo jos, la cîrciumă ?

– Sien... repetă el.

– Stai liniştit acolo. Am fost acasă şi am luat nişte cartofi şi fasole verde. Numaidecît sînt gata.

Strivi cartofii pe o farfurie, puse alături puţină fasole verde, se aşeză pe marginea patului şi-i dădu să mănînce.

– De ce mi-ai dat în fiecare zi un franc pentru pozat dacă ştiai că n-ai bani destui ? N-are nici un rost să rămîi flămînd.

Ar fi putut rezista pînă cînd soseau banii de la Theo, chiar dacă acest chin ar fi trebuit să se prelungească săptămîni în şir. Dar gestul ei neaşteptat de prietenie îl înfrînse. Se hotărî să se ducă la Tersteeg. Christine îi spălă cămaşa, dar nu avu cu ce s-o calce. A doua zi dimineaţa îi dădu să mănînce puţină pîine şi cafea. Şi porni pe jos spre Plaats. Îi lipsea tocul la una din ghetele lui pline de noroi, iar pantalonii îi erau peticiţi şi murdari. Haina primită de la Theo era mult prea strîmtă. Avea o cravată veche, legată strîmb în partea stîngă a gîtului. Pe cap purta una din acele şepci bizare, pe care le descoperea, cu un talent deosebit, nimeni nu ştia unde.

Merse de-a lungul căii ferate spre gara Ryn, trecu pe la poalele pădurii pe lîngă staţia de unde plecau trenuleţele cu aburi pentru Scheveningen şi se îndreptă către oraş. Razele slabe ale soarelui îl făceau să se simtă şi mai sfîrşit. În Plein îşi zări în treacăt imaginea în geamul unei vitrine. Într-o clipă de luciditate se văzu aşa cum îl vedeau oamenii din Haga : un vagabond murdar, nepieptănat, fără căpătîi, nedorit de nimeni, bolnav, slab, straniu şi declasat.

Plaats se deschidea într-un triunghi larg, pentru a se întîlni cu Hof-vijver, de-a lungul castelului. Doar proprietarii magazinelor celor mai luxoase îşi puteau îngădui să se stabilească în acea piaţă. Pe Vincent îl cuprinse un fel de teamă la gîndul că păşeşte în acest sanctuar al

bogăției. Nu-și dăduse niciodată pînă atunci seama cît de mult se adîncise prăpastia dintre el și lumea bogătașilor din Plaats.

Funcționarii de la „*Goupil*" ștergeau praful de pe tablouri. Se uitară țintă la el, cu vădită curiozitate. Familia acestui om controla negoțul de artă în toată Europa. De ce oare umbla el în halul ăsta ?

Îl găsi pe Tersteeg la masa lui de lucru, în biroul de la etaj, deschizînd corespondența cu lama unui cuțit cu mîner de jad. Ridicîndu-și ochii asupra lui Vincent, îi observă urechile mici, rotunde, așezate simetric sub nivelul sprîncenelor, ovalul feței, care se subția spre maxilare, ca apoi să se lățească în bărbia puternică, părul lins descoperind mult fruntea în partea stîngă, ochii albaștri-verzui, care păreau că privesc prin el, fără să trădeze vreo apreciere, gura plină, roșie, părînd și mai roșie din cauza bărbii și a mustății, care o înconjurau. Deși îl cunoștea de mult, n-ar fi putut să spună niciodată dacă trăsăturile lui Vincent i se păreau frumoase sau urîte.

– Ești primul client care intră în magazin în dimineața asta, Vincent, zise el. Cu ce pot să-ți fiu de folos ?

Vincent îi explică situația grea în care se afla.

– Ce-ai făcut cu banii trimiși de Theo ?

– I-am cheltuit.

– Dac-ai dat dovadă de nesocotință, nu cred că te aștepți să găsești vreun sprijin tocmai la mine. Fiecare lună are treizeci de zile, n-ar trebui să cheltuiești nici un ban mai mult decît trebuie în fiecare zi.

– Nu e vorba de nesocotință, *mijnheer,* cea mai mare parte din bani s-a dus pe modele.

– Atunci nu trebuie să mai angajezi modele. Poți să lucrezi fără nici o cheltuială, singur.

– Pentru un portretist, lucrul fără model ar însemna pieirea.

– Cine te pune să pictezi figuri omenești ? Fă și tu vaci sau oi. Nu-i nevoie să le plătești.

– Nu pot desena vaci și oi, *mijnheer,* pentru că nu-mi spun nimic.

– Și, de fapt, n-are nici un rost să desenezi oameni. Asemenea desene nu se vînd. Ar trebui să faci acuarele și nimic altceva.

– Acuarelele nu sînt genul meu.

– Părerea mea este că desenul are pentru tine efectul unui narcotic, pe care-l iei numai ca să nu simți durerea provocată de faptul că nu ești în stare să faci acuarele.

Se lăsă o tăcere grea. Vincent nu găsi nici un răspuns potrivit.

– De Bock e bogat și totuși nu folosește modele. Și cred că ești de acord cu mine că pînzele lui sînt splendide, prețurile lor se urcă vertiginos. M-am așteptat să prinzi ceva din farmecul lui în lucrările tale. Dar se pare că nu merge. Sînt într-adevăr dezamăgit, Vincent, lucrările tale rămîn stranii și cu pecetea pictorului amator. Sînt sigur de un lucru : nu ești artist.

Vincent simți cum foamea tăioasă din ultimele cinci zile îi moaie dintr-o dată genunchii. Cuprins de slăbiciune, se lăsă pe unul din scaunele italienești, sculptate de mînă. Vocea i se rătăcise undeva, în fundul stomacului gol, și nu o putea scoate de acolo.

După o pauză lungă reuși să îngaime :

– De ce-mi spuneți asta, *mijnheer ?*

Tersteeg scoase o batistă albă, imaculată și își tamponă nasul, colțurile gurii și barba.

– Pentru că trebuie s-o spun, sînt dator, atît față de tine, cît și față de familia ta. Trebuie să știi adevărul, Vincent, mai ai timp să-ți îndrepți situația dacă te hotărăști fără întîrziere. Nu ești făcut să fii artist ; ar trebui să-ți găsești adevăratul tău loc sub soare. Eu nu greșesc niciodată în aprecierea pictorilor, știi bine.

– Știu, spuse Vincent.

– Unul dintre motive, după părerea mea, constă în faptul că te-ai apucat prea tîrziu de pictură. Dacă ai fi început de mic, poate ai fi ajuns pînă acum să faci lucruri de oarecare valoare. Dar ai treizeci de ani, Vincent, de mult ar fi trebuit să fii cineva. La vîrsta ta, eu eram. Nu știu cum poți nădăjdui să reușești vreodată dacă n-ai talent ?! Și, ce e mai grav, cum poți justifica faptul că trăiești din mila fratelui tău ?

– Dar Mauve mi-a spus o dată : „Vincent, în desenele tale se întrezărește un pictor adevărat".

– Mauve e vărul tău, a vrut să fie binevoitor cu tine. Eu îți sînt prieten și, crede-mă, părerea mea e mai sin-

ceră decît a lui. Lasă-te păgubaș înainte de a constata că ți s-a scurs întreaga viață printre degete. Într-o zi, cînd vei găsi o meserie care să ți se potrivească și vei izbuti, ai să vii să-mi mulțumești.

– *Mijnheer* Tersteeg, de vreo cinci zile am rămas fără bani, n-am nici cît să cumpăr o bucată de pîine. Dar tot nu v-aș cere nimic, dacă ar fi numai pentru mine. Am însă un model, o biată femeie bolnavă. N-am fost în stare să-i plătesc banii pe care-i datorez. Are nevoie de ei. Vă rog din suflet, împrumutați-mi zece guldeni pînă sosesc banii de la Theo. Atunci am să vi-i înapoiez.

Tersteeg se ridică și se uită pe fereastră la lebedele de pe eleșteul rămas în urma havuzurilor curții de altădată. Privindu-le, se întreba de ce Vincent își alesese tocmai Haga, cînd unchii lui aveau magazine de artă la Amsterdam, Rotterdam, Bruxelles și Paris.

– Crezi că ți-aș face un serviciu dacă ți-aș împrumuta zece guldeni? întrebă el fără să se întoarcă. Își ținea mîinile împreunate la spate, peste jacheta croită după moda lansată de prințul Albert. Eu nu sînt sigur dacă nu ți-aș face un serviciu și mai mare refuzîndu-te.

Vincent știa cum făcuse rost Sien de bani pentru cartofi și fasole. Nu putea s-o lase să-l întrețină în felul ăsta.

– *Mijnheer* Tersteeg, fără îndoială că aveți dreptate. Nu sînt pictor și n-am pic de talent. Ar fi foarte puțin înțelept din partea dumneavoastră să mă încurajați cu bani. Trebuie să încep imediat să-mi cîștig existența și să-mi găsesc un drum în viață. Dar, în numele vechii noastre prietenii, vă cer să-mi împrumutați zece guldeni.

Tersteeg scoase un portofel din buzunarul de la piept al jachetei „prințul Albert", alese o hîrtie de zece guldeni și i-o întinse lui Vincent fără o vorbă.

– Mulțumesc, spuse Vincent, sînteți foarte amabil.

Întorcîndu-se spre casă de-a lungul străzilor curate, cu căsuțe cochete din cărămidă, care vădeau siguranță, bunăstare și liniște, murmură către sine: „Nu poți fi întotdeauna prieten cu cineva, uneori trebuie să te și certi. Dar șase luni de zile n-am să mai calc pe la Tersteeg, n-am să vorbesc cu el și n-am să-i arăt ce lucrez."

Trecu pe la De Bock, plănuind să descopere ce anume dădea atît farmec tablourilor sale, încît le făcea să se

vîndă, în timp ce ale lui n-aveau nici o căutare. De Bock şedea cu picioarele cocoţate pe un scaun şi citea un roman englezesc.

– Hai noroc, spuse el, mă simt foarte deprimat. Nu pot să trag o linie. Ia-ţi un scaun şi povesteşte-mi ceva vesel. Crezi că e prea devreme pentru o ţigară ? Ai mai auzit vreo anecdotă bună în ultima vreme ?

– De Bock, te rog să-mi arăţi încă o dată cîteva pînze. Vreau să descopăr de ce ale dumitale se vînd şi ale mele nu.

– Talent, bătrîne, talent ! spuse De Bock, sculîndu-se leneş. E un dar înnăscut. Îl ai sau nu. Nici eu n-aş putea să-ţi spun ce anume e, deşi pictez toate blestemăţiile.

Aduse o jumătate de duzină de pînze încă neînrămate şi le discută cu dezinvoltură, în timp ce Vincent sfredelea cu ochii lui arzători nu numai stratul străveziu de vopsea, dar şi stratul de emoţie, tot atît de străveziu.

„Ale mele sînt mai bune, îşi spuse el. Ale mele sînt mai adevărate, mai profunde. Eu spun mai mult cu creionul meu de dulgher decît el cu o întreagă cutie de vopsele. E foarte clar ce exprimă el. Cînd a sfîrşit tabloul, îţi dai seama că n-a avut nimic de spus, şi atunci de ce oare lui i se aduc laude şi i se dau bani, iar mie mi se refuză pînă şi preţul pînzei negre şi al cafelei ?"

Cînd ieşi, Vincent îşi spuse în sine : „În casa asta pluteşte o atmosferă bolnăvicioasă. De Bock are ceva blazat şi nesincer, care mă sufocă. Millet avea dreptate : *«J'aimerais mieux ne rien dire que de m'exprimer faiblement».* [1] De Bock n-are decît să-şi păstreze şi farmecul, şi banii. Eu prefer viaţa mea plină de greutăţi, dar sinceră, adevărată. Pe acest drum nu piere nimeni."

O găsi pe Christine frecînd podeaua de lemn a atelierului cu o cîrpă udă. Îşi legase părul cu o basma neagră, şi broboane de sudoare îi luceau pe faţă.

– Ai făcut rost de bani ? îl întrebă ea ridicînd privirea din podea.

– Da. Zece guldeni.

– Grozav lucru să ai prieteni bogaţi, nu ?

– Da. Poftim cei şase franci pe care ţi-i datorez.

[1] Prefer să nu spun nimic decît să mă exprim fără forţă (în lb. franc.).

Sien se ridică şi-şi şterse faţa cu şorţul negru.

– Nu primesc nimic pînă nu-ţi sosesc banii de la fratele tău. Cu ce-ţi rămîne nu poţi să faci mare lucru.

– Pot să mă descurc, Sien. Tu ai mai multă nevoie de banii ăştia.

– Tot atît cît ai şi tu. Stai, să-ţi spun eu cum facem. Am să rămîn aici pînă o veni scrisoarea de la fratele tău. O să mîncăm din cei zece guldeni ca şi cînd ar fi ai amîndurora. Eu mă pricep mai bine decît tine să-i drămuiesc, ca să ţină cît mai mult.

– Bine, dar ce facem cu pozatul ? Nu pot să-ţi plătesc nimic pentru asta.

– Ei na ! Îmi dai mîncarea şi dormitul. Nu e destul ? Mai bine îmi convine să stau aici, la căldură, decît să mă duc la lucru şi să mă îmbolnăvesc.

Vincent o luă în braţe şi o mîngîie, netezindu-i părul rar şi aspru de pe frunte.

– Sien, tu eşti în stare uneori să faci minuni ! Aproape îmi vine să cred că există dumnezeu.

7. „SAVOIR SOUFFRIR SANS SE PLAINDRE" [1]

Cam după o săptămînă se duse la Mauve. Vărul lui îl primi în atelier, dar în clipa cînd îl zări aruncă în grabă o pînză peste tabloul *Scheveningen,* acoperindu-l înainte ca Vincent să-l fi putut vedea.

– Ce vrei ? îl întrebă ca şi cum habar n-ar fi avut de ce venise.

– Am adus cîteva acuarele. M-am gîndit că poate ai puţin timp de pierdut cu mine.

Mauve curăţa un mănunchi de pensule cu mişcări grăbite, nervoase. Nu se mai culcase în patul lui de trei zile. Puţinele ore de somn pe care le furase, trîntit pe canapeaua din atelier, nu izbutiseră să-l învioreze.

– N-am întotdeauna chef să fac pe maestrul, Vincent. Uneori sînt prea obosit, şi atunci trebuie, pentru numele lui dumnezeu, să aştepţi şi tu un moment mai potrivit.

[1] Să ştii să suferi fără să te plîngi (în lb. franc.).

– Îmi pare rău, vere Mauve, spuse Vincent, îndreptîndu-se spre uşă. N-am vrut să te stinghereşc. Pot să trec mîine seară ?

Dar Mauve, care dezvelise în grabă tabloul, gata să-şi reia lucrul, nici măcar nu-l auzi.

A doua zi seara, cînd reveni, îl găsi acolo şi pe Weissenbruch. Mauve era la capătul puterilor, cu nervii încordaţi la maximum. Profită de venirea lui Vincent ca să se descarce, distrîndu-se împreună cu Weissenbruch pe socoteala lui.

– Weissenbruch, strigă el, vrei să vezi cum arată Vincent ? Uite aşa !

Şi începu să-l maimuţărească, schimonosindu-şi faţa în fel şi chip şi împingîndu-şi bărbia înainte cu repeziciune, ca să semene cît mai bine cu el. Era o bună caricatură. Apoi se duse spre Weissenbruch, îl scrută cu ochii pe jumătate închişi şi spuse :

– Uite cum vorbeşte !

Dădu drumul unei grindini de cuvinte cu o voce răguşită aşa cum o avea adesea Vincent. Weissenbruch se prăpădea de rîs.

– O, e nemaipomenit, nemaipomenit ! strigă el. Acum poţi să-ţi dai seama cum te văd alţii, Van Gogh. Ştiai că eşti un specimen atît de încîntător ? Mauve, scoate-ţi falca în afară încă o dată şi scarpină-te în barbă. E într-adevăr formidabil !

Vincent rămase înmărmurit. Se retrase într-un colţ şi, cu o voce pe care nu şi-o recunoscu nici el singur, spuse:

– Dacă v-aţi fi petrecut nopţile în ploaie pe străzile Londrei sau afară, în frig, prin coclaurile Borinageului, roşi de febră, de foame şi lipsiţi de adăpost, aţi avea şi voi trăsături urîte şi voce răguşită.

După cîteva clipe Weissenbruch plecă. Imediat Mauve se prăbuşi pe un scaun. Reacţia, după această izbucnire de răutate, îl sfîrşise. Vincent stătea liniştit în colţul lui ; în cele din urmă, Mauve dădu cu ochii de el.

– O, tot aici eşti ?

– Vere Mauve, spuse Vincent cu foc, schimonosindu-şi fără să vrea faţa chiar în felul în care Mauve îl imitase, ce s-a întîmplat ? Spune-mi, te rog, ce-am făcut ? De ce te porţi aşa cu mine ?

Mauve se ridică plictisit şi-şi zburli moţul de păr drept în sus.

– Nu-mi place purtarea ta, Vincent. Ar trebui să-ţi cîştigi singur pîinea. Tu nu te gîndeşti că faci de rîs numele de Van Gogh cerşind bani de la toţi ?

Vincent se gîndi o clipă, apoi spuse :

– Nu cumva a fost Tersteeg ?

– Nu.

– Trebuie să înţeleg că nu vrei să mă mai înveţi ?

– Da.

– Foarte bine, să ne strîngem mîinile şi să ne despărţim fără nici un fel de amărăciune sau pornire unul împotriva celuilalt. Nimic n-ar putea să-mi schimbe vreodată sentimentul de recunoştinţă pe care ţi-l port ; îţi rămîn la fel de îndatorat.

Mauve nu răspunse multă vreme. Apoi spuse :

– N-o lua şi tu în serios, Vincent. Sînt obosit şi bolnav. Am să te ajut cît pot. Ai adus cu tine ceva schiţe ?

– Da. Dar văd că nu e momentul...

– Arată-mi-le.

Le studia cu ochii aprinşi şi remarcă :

– Desenul tău e greşit. Complet greşit. Mă mir cum de n-am văzut asta de la început.

– Mi-ai spus o dată că atunci cînd desenez sînt pictor cu adevărat.

– Am luat stîngăcia drept forţă. Dacă vrei într-adevăr să înveţi, trebuie să iei totul de la început. Acolo, în colţ, lîngă găleata cu cărbuni, sînt cîteva mulaje din ghips. Poţi să lucrezi după ele chiar şi acum, dacă vrei.

Vincent se îndreptă ca un automat spre colţ şi se aşeză în faţa unui picior alb de ghips. Mult timp nu putu să gîndească sau să facă vreo mişcare. Scoase din buzunar nişte hîrtie de desen. Dar nu era în stare să tragă nici măcar o linie. Se întoarse şi se uită la Mauve, care sta în faţa şevaletului.

– Cum merge, vere Mauve ?

Mauve se aruncă pe divanul cel mic, şi ochii lui injectaţi i se închiseră imediat.

– Tersteeg mi-a spus azi că e cel mai bun tablou pe care l-am făcut pînă acum.

După cîteva clipe, Vincent observă cu glas tare :

– Deci l-ai văzut totuşi pe Tersteeg !

Dar Mauve sforăia uşor şi nu-l auzi.

După un timp, Vincent îşi mai reveni puţin şi începu să schiţeze piciorul de ghips. După cîteva ore, cînd vărul său se trezi, făcuse şapte desene întregi. Mauve sări în sus ca o pisică, de parcă n-ar fi dormit de loc, şi se repezi la el.

– Să văd, zise, ia să văd.

Se uită la cele şapte schiţe şi continuă să repete :

– Nu, nu, nu !

Le rupse pe toate şi le aruncă bucăţele pe jos.

– Aceeaşi lipsă de maturitate, acelaşi diletantism ! Nu poţi să desenezi forma aşa cum arată ? Nu eşti în stare să redai corect o linie ? Nu poţi să faci şi tu o copie fidelă măcar o dată în viaţă ?

– Vorbeşti ca un profesor de la şcoala de arte frumoase ! vere Mauve.

– Dac-ai fi frecventat nişte şcoli de-astea, ai fi învăţat să desenezi pînă acum. Mai desenează o dată. Dar, vezi, fă-l să semene a picior !

Trecu prin grădină spre bucătărie, ca să mănînce ceva. Curînd se întoarse şi se apucă din nou de lucru, la lumina lămpii. Orele nopţii se scurgeau. Vincent făcea un desen după altul. Cu cît desena mai mult, cu atît simţea cum îi creştea ura împotriva bucăţii de ghips care zăcea în faţa lui, otrăvindu-l. Cînd zorile se furişară, mohorîte, pe fereastra dinspre nord, avea în jurul lui o movilă de copii. Se ridică amorţit şi dezgustat. Mauve se uită din nou la schiţe şi le mototoli ghem pe toate.

– Nu sînt bune, nu sînt de loc bune. Încalci cele mai elementare reguli de desen. Uite, ia piciorul ăsta cu tine şi du-te acasă. Desenează-l de o mie de ori şi să nu te-ntorci pînă nu-l faci bine !

– Afurisit să fiu dac-am să fac aşa ceva ! zbieră Vincent.

Aruncă piciorul în găleata de cărbuni, şi ghipsul se prefăcu în sute de cioburi.

– Să nu-mi mai pomeneşti vreodată despre ghips, nu mai pot îndura. Am să desenez după mulaje numai atunci cînd nu vor mai exista mîini şi picioare de oameni vii.

– Dacă tu crezi că e bine aşa... spuse Mauve cu răceală.

– Vere Mauve, eu nu pot să mă las condus de o metodă seacă, fie ea a dumitale sau a oricui. Fiecare trebuie să înfăţişeze lucrurile potrivit personalităţii şi temperamentului său. Trebuie să desenez aşa cum văd eu, nu cum văd alţii.

– Vincent, nu te supăra, dar nu vreau să mai am nimic de-a face cu tine, spuse Mauve cu tonul doctorului care vorbeşte cu un bolnav fără scăpare.

La amiază, cînd se trezi, Vincent o găsi în atelier pe Christine cu fiul ei mai mare, Herman. Era un copil de zece ani, palid, cu ochi sperioşi, verzi, ca de peşte, şi cu o bărbie aproape inexistentă. Ca să stea liniştit, Christine îi dăduse o foaie de hîrtie şi un creion. Nimeni nu-l învăţase să scrie şi să citească. Se apropie sfios de Vincent, deprins să fie prevăzător cu străinii. Vincent îi arătă cum să ţină creionul şi cum să deseneze o vacă. Copilul se arătă încîntat, şi în curînd deveniră prieteni. Christine adusese niţică pîine şi brînză, şi toţi trei se aşezară la masă.

Vincent se gîndi la Kay, la micul şi drăgălaşul Jan ; un nod i se ridică în gît.

– Nu mă simt prea bine azi, ţi l-am adus pe Herman să-l desenezi în locul meu.

– Ce s-a întîmplat, Sien ?

– Habar n-am. Dar simt aşa, de parcă totul e-ntors pe dos în mine.

– Ai mai simţit aşa şi la ceilalţi copii ?

– Mi-a fost mie rău, dar nu chiar aşa. Acum mi-e rău de tot.

– Trebuie să te duci neapărat să te vadă un doctor.

– N-are nici un rost să mă duc la doctorul de la dispensar. Îmi trînteşte ceva acolo, un leac, şi gata. Leacuri îmi trebuie mie acum ?

– Ar trebui să te duci la spitalul de stat de la Leyden.

– Ei da, asta cred şi eu c-ar trebui !

– Nu e departe cu trenul, mergem mîine dimineaţă. Am auzit că acolo se duc oameni din toată Olanda.

– Se zice că e un spital bun.

Christine zăcu în pat toată ziua. Vincent îl desenă pe Herman, apoi, la prînz, îl duse acasă la mama Christinei. A doua zi, de dimineață, luară trenul spre Leyden.

– Cred și eu că te-ai simțit rău, spuse doctorul după ce o examină pe Christine și îi puse nenumărate întrebări. Copilul are o poziție anormală.

– Se poate face ceva, doctore ? întrebă Vincent.

– O, da, firește, putem să-i facem o operație.

– E ceva grav ?

– Acum nu. Trebuie întors copilul cu forcepsul și atîta tot. Dar asta necesită ceva bani. Nu pentru operație, ci pentru șederea în spital. Se întoarse către Christine : Ai ceva economii ?

– Nici o lețcaie.

Doctorul își înăbuși un oftat.

– Asta aud de fiecare dată, spuse el.

– Și cam cît ar costa, doctore ? întrebă Vincent.

– Nu mai mult de cincizeci de franci.

– Și dacă nu se operează ?

– Atunci n-are nici o șansă să scape.

Vincent se gîndi o clipă. Cele douăsprezece acuarele pentru unchiul Cor erau aproape gata ; asta însemna într-o dată treizeci de franci. Restul de douăzeci de franci îi va lua din banii de la Theo pe aprilie.

– De bani mă îngrijesc eu, doctore, zise el.

– Bine. Veniți din nou sîmbătă dimineața și o voi opera chiar eu. Și-acum să vă mai spun încă ceva. Nu știu ce legătură este între voi doi și nici nu mă privește. Asta nu e treaba doctorului. Dar cred că e bine să știți că dacă această micuță doamnă continuă să facă trotuarul, n-o mai duce decît maximum șase luni.

– N-o să se mai întoarcă niciodată la viața aceea, doctore. Îți făgăduiesc.

– Foarte bine. Atunci vă aștept sîmbătă dimineață.

Cîteva zile mai tîrziu, Tersteeg intră în atelier.

– Văd că tot de pictură te ții.

– Da, lucrez.

– Am primit cei zece guldeni pe care mi i-ai înapoiat prin poștă. Cred că ar fi fost de datoria ta să treci și să-mi mulțumești personal.

– Drumul e lung, *mijnheer*, şi vremea a fost rea.

– Cînd ai avut nevoie de bani nu ţi s-a părut drumul lung ? Ei, ce să mai vorbim !

Vincent nu răspunse.

– Vezi, purtarea ta mă îndepărtează, Vincent. De aceea nici nu am încredere în tine şi nu pot să-ţi cumpăr desenele.

Vincent se sprijini de marginea mesei, pregătit pentru o nouă luptă.

– Eu cred că n-ar trebui să existe nici o legătură între cumpărarea lucrărilor mele şi discuţiile şi neînţelegerile dintre noi. Eu cred că asta ar trebui să depindă nu de purtarea mea, ci de calitatea desenelor mele. Nu ştiu dacă este tocmai corect să laşi antipatia personală să-ţi influenţeze părerea asupra unei lucrări de artă.

– Desigur că nu. Dacă ai putea să realizezi ceva cu un pic de farmec, ceva care să atragă publicul, eu aş fi primul care m-aş bucura să-ţi vînd lucrările în Plaats.

– *Mijnheer* Tersteeg, un desen la care ai trudit din greu şi în care ai pus o părticică din sufletul tău nu poate fi nici lipsit de atracţie, nici greu de vîndut. Dar poate că e mai bine să nu fac sforţări să plac de la început tuturor.

Tersteeg se aşează fără să-şi descheie paltonul şi fără să-şi scoată mănuşile. Îşi sprijinea mîinile de măciulia bastonului.

– Ştii, Vincent, uneori îmi face impresia că tu preferi să nu vinzi, că îţi place mai bine să trăieşti în continuare pe spinarea altora.

– Aş fi foarte fericit să vînd cîte ceva, dar sînt şi mai fericit cînd un artist adevărat, ca Weissenbruch, de pildă, spune despre un desen pe care dumneata îl socoteşti imposibil de vîndut : „Exprimă realitatea, aş putea să mă inspir şi eu după el !“ Deşi banii sînt de mare importanţă pentru mine, mai ales acum, mă gîndesc că, în primul rînd, datoria mea este să realizez ceva serios.

– Asta se poate aplica unui om bogat ca De Bock, dar, fără îndoială, nu unuia ca tine.

– Principiile de bază ale picturii, dragă *mijnheer*, au foarte puţin de-a face cu veniturile pictorului.

Tersteeg își puse bastonul pe genunchi și se rezemă de spătarul scaunului.

– Părinții tăi mi-au scris, Vincent, și mă roagă să fac tot ce pot ca să te ajut. Foarte bine. Dacă nu pot, cu conștiința împăcată, să-ți cumpăr desenele, sînt gata, cel puțin, să-ți dau un sfat practic. Te nenorocești umblînd în zdrențele astea jalnice. Trebuie să-ți cumperi haine și să încerci să salvezi aparențele. Uiți că ești un Van Gogh! Apoi ar trebui să încerci să pătrunzi în societatea cea mai bună din Haga și să renunți la legăturile cu muncitorii și oamenii din clasa de jos. Ai o deosebită înclinație spre tot ceea ce e urît și mizer, ai fost văzut în locuri și în tovărășia unor persoane care lasă mult de dorit. Cum poți să speri că vei avea vreodată succes cu o asemenea purtare ?

Vincent părăsi sprijinul pe care i-l oferea masa și se apropie de Tersteeg. Dacă mai exista vreo șansă să-i recîștige prietenia, atunci acesta era momentul cel mai potrivit. Se căzni să găsească un ton cît mai blînd și mai plăcut.

– *Mijnheer,* îți mulțumesc din suflet că încerci să mă ajuți, am să-ți răspund cît se poate de sincer și de cinstit. Cum să mă îmbrac mai bine, cînd nu-mi rămîne nici un franc pentru îmbrăcăminte și n-am nici un alt mijloc de cîștig ? Să cutreieri cheiurile, piețele și fundăturile, sălile de așteptare și chiar localurile e o trecere de vreme plăcută doar pentru un artist. Eu prefer, totuși, să mă duc prin cele mai murdare locuri, dar să găsesc ceva de desenat, decît să merg la un ceai cu cucoane fermecătoare. Să rătăcești în căutare de subiecte, să trăiești printre muncitori, să desenezi după natură chiar la fața locului este o muncă grea, uneori chiar murdară. Dar manierele și îmbrăcămintea unui negustor nu mi se potrivesc nici mie și nici altuia care nu e obligat să stea de vorbă cu doamne distinse și domni bogați pentru a le vinde tablouri scumpe și a face averc. Locul meu e într-o gaură din Geest, unde să desenez săpătorii, așa cum am făcut azi. Acolo fața mea urîtă și haina jerpelită se potrivesc de minune cu cadrul înconjurător, acolo mă simt eu însumi și muncesc cu plăcere. Dacă aș purta o haină aleasă, muncitorii pe care vreau să-i desenez s-ar feri și n-ar mai

avea încredere în mine. Vreau ca desenele mele să le deschidă oamenilor ochii asupra unor lucruri demne de văzut şi pe care nu toţi le cunosc. Dacă uneori trebuie să sacrific convenienţele sociale ca să realizez ceea ce vreau, nu există, oare, o justificare pentru asta ? Mă înjosesc dacă mă amestec printre oamenii pe care vreau să-i desenez ? Mă cobor oare pe mine însumi cînd intru în casele lucrătorilor şi ale oamenilor săraci, sau cînd îi primesc în atelierul meu ? Cred că meseria mea o cere. Asta este ceea ce numeşti dumneata pierzania mea ?

– Eşti tare încăpăţînat, Vincent, şi nu vrei să asculţi de oamenii mai bătrîni, care pot să te ajute. Ai dat greş şi înainte şi ai să dai greş din nou. Va fi iarăşi aceeaşi poveste, luată mereu de la început.

– Am mînă de desenator, *mijnheer* Tersteeg, şi nimic nu mă poate împiedica să desenez, oricît m-ai sfătui dumneata. Te întreb : m-am îndoit sau am şovăit vreodată din ziua cînd m-am apucat de desen ? Doar ştii foarte bine ce greu mi-am croit drumul şi cum, încet-încet, am devenit tot mai puternic în luptă.

– Poate. Dar lupţi pentru o cauză pierdută. Se ridică, îşi încheie mănuşa şi-şi puse jobenul pe cap. Mauve şi cu mine o să avem grijă să nu mai primeşti bani de la Theo. Cred că e singura cale ca să te facem să revii la realitate.

Vincent simţi ceva sfărîmîndu-se în pieptul lui. Dacă dădeau atacul în partea lui Theo, era pierdut.

– Doamne ! strigă el. De ce să-mi faceţi una ca asta ? Cu ce v-am greşit de vreţi să mă distrugeţi ? Credeţi că e cinstit să nimiciţi un om numai pentru că nu se potriveşte cu vederile voastre ? Nu puteţi să mă lăsaţi să merg pe drumul meu ? Vă făgăduiesc să nu vă mai stingheresc niciodată. Fratele meu e singurul suflet care mi-a mai rămas pe lume. Cum puteţi să mi-l luaţi ?

– E pentru binele tău, Vincent, spuse Tersteeg şi ieşi.

Vincent luă portofelul cu bani şi străbătu în fugă drumul spre oraş, ca să cumpere un picior de ghips. Jet răspunse la sunetul clopoţelului în Uilenboomen. Era surprinsă să-l vadă.

– Anton nu e acasă, spuse ea. Să ştii că e grozav de supărat pe tine. A spus că nu vrea să te mai vadă nicio-

dată. O, Vincent, sînt atît de necăjită de ceea ce s-a întîmplat !

Vincent îi puse piciorul de ghips în braţe.

– Te rog, dă-i-l lui Anton şi spune-i că-mi pare nespus de rău.

Se întoarse şi era pe punctul de a coborî treptele, cînd Jet îl opri punîndu-i o mînă prietenoasă pe umăr.

– Pînza *Scheveningen* e gata. N-ai vrea s-o vezi ?

Se opri în faţa picturii lui Mauve, un tablou mare, reprezentînd un cuter de pescuit, tras pe plajă de cai. Ştia că se află în faţa unei capodopere. Caii erau ponei, bieţi ponei bătrîni, prost îngrijiţi, cu pete negre, albe şi cafenii ; stăteau acolo, răbdători şi supuşi, blînzi, împăcaţi cu soarta şi cuminţi. Mai aveau de tras barca grea o ultimă bucată de drum, treaba era pe sfîrşite. Gîfîiau, lac de sudoare, dar nu se plîngeau. Se obişnuiseră cu truda de mult, de ani şi ani. Se resemnaseră cu viaţa şi cu povara lor. Iar dacă mîine ar veni vremea să fie mînaţi la cel care le jupoaie pielea, ei bine, erau pregătiţi şi pentru asta.

Vincent descoperi în tablou o filozofie profundă, care i se aplica şi lui şi care spunea : *„Savoir souffrir sans se plaindre, ça c'est la seule chose pratique, c'est la grande science, la leçon à apprendre, la solution du problème de la vie"* [1].

Plecă din casa lui Mauve întărit şi oarecum amuzat că tocmai omul care-i dăduse cea mai puternică dintre lovituri era cel care-l învăţa s-o îndure cu resemnare.

8. „SABIA NEÎNDURĂTOARE"

Operaţia Christinei reuşise, dar trebuia plătită. Vincent expedie cele douăsprezece acuarele unchiului Cor şi aşteptă cei treizeci de franci. Avu de aşteptat multe zile, căci unchiul Cor nu se grăbi să-i trimită banii imediat. Doctorul de la Leyden era acelaşi cu care Christine urma

[1] Să ştii să suferi fără să te plîngi, aceasta este singura cale practică, este marea artă, lecţia ce trebuie învăţată, rezolvarea problemei vieţii (în lb. franc.).

să nască, așa că doreau să păstreze relații cît mai bune cu el. Vincent îi trimise ultimii lui bani, douăzeci de franci, cu mult înainte de întîi. Și vechea poveste reîncepu. Întîi cafea și pîine neagră, apoi doar pîine neagră, apoi friguri, sfîrșeală și delir. Christine mînca la ea acasă, dar nu le mai rămînea nimic ca să-i aducă și lui. Cînd coarda se întinse gata să plesnească, se ridică din pat și, mai mult plutind, se tîrî ca printr-o ceață fierbinte pînă la atelierul lui Weissenbruch.

Weissenbruch avea bani din belșug, dar era adeptul unui trai auster. Atelierul lui se afla la etajul al patrulea, avînd un imens luminator spre nord. În încăpere nu se găsea nimic care să-ți abată atenția, nici cărți, nici reviste, nici divane sau scaune comode, nici schițe pe pereți, nici fereastră prin care să te uiți afară, nimic decît simplele unelte ale meseriei. Nu exista nici măcar un scaun în plus, pe care să se poată așeza vreun musafir ; în felul acesta, îi ținea la distanță.

– A, tu ești ? mormăi el, fără să lase pensula din mînă.

Nu se sfia să intre în atelierele altora și să-i întrerupă din lucru, dar oînd îl vizitau alții pe el era la fel de ospitalier ca un leu încolțit în vizuină.

Vincent îi explică pentru ce venise.

– A, nu, băiete ! exclamă Weissenbruch. Ai nimerit o adresă greșită, sînt ultimul om din lume care ar face una ca asta. Nu ți-aș împrumuta nici măcar o monedă de zece centime.

– Nu te poți lipsi de acești bani ?

– Ba bine că nu ! Cum să nu pot ? Crezi că sînt un nenorocit de amator, ca tine, care nu vinzi nimic ?! În clipa de față am la bancă mai mulți bani decît pot să cheltuiesc în trei vieți.

– Atunci de ce nu vrei să-mi împrumuți douăzeci și cinci de franci ? Sînt disperat ! N-am nici măcar o coajă de pîine în casă !

Weissenbruch își frecă mîinile încîntat.

– Splendid, splendid ! Exact ceea ce-ți trebuie ! Asta e minunat pentru tine. Ai toate șansele să devii pictor.

Vincent se rezemă de peretele gol. Nu mai avea putere să se țină pe picioare fără sprijin.

– De ce crezi că e atît de minunat să-ţi fie foame ?

– E cel mai bun lucru din lume pentru tine, Van Gogh. Te va face să suferi.

– Nu ştiu de ce eşti aşa de încîntat să mă vezi suferind !...

Weissenbruch se aşează pe singurul scaun din atelier, îşi încrucişă picioarele şi îndreptă pensula muiată în vopsea roşie spre barbia lui Vincent.

– Pentru că suferinţa va face un adevărat artist din tine. Cu cît suferi mai mult, cu atît ar trebui să fii mai recunoscător soartei. Asta-i stofa din care sînt croiţi pictorii de mîna întîi. Un stomac gol este mai bun decît unul plin, Van Gogh, şi o inimă sfărîmată e de preferat fericirii. Nu uita niciodată asta !

– Astea-s gogoşi, Weissenbruch, ştii prea bine !

Weissenbruch executa cu pensula mici împunsături ca de cuţit în direcţia lui Vincent.

– Omul care n-a fost niciodată nenorocit n-are ce picta, Van Gogh. Fericirea e bovină, e bună doar pentru vaci sau negustori. Artiştii îşi trag seva din durere. Dacă eşti înfometat, descurajat şi nenorocit, fii mulţumit : dumnezeu e cu tine !

– Dar sărăcia distruge.

– Da, îi distruge pe cei slabi, nu însă pe cei puternici. Dacă sărăcia poate să te nimicească, atunci eşti un om de nimic şi meriţi să fii doborît !

– Şi n-ai mişca măcar un deget ca să mă ajuţi ?

– Nici dacă te-aş socoti cel mai mare pictor al tuturor timpurilor. Dacă foamea şi suferinţa pot să ucidă un om, acela nu merită să fie salvat. Singurii pictori care merită să facă umbră pămîntului sînt doar cei pe care nici dumnezeu, nici diavolul nu-i poate distruge pînă cînd n-au spus tot ce-au avut de spus.

– Dar am răbdat de foame ani de zile, Weissenbruch. Am trăit fără un acoperiş deasupra capului, am umblat prin ploaie şi zăpadă aproape dezbrăcat, bolnav, scuturat de friguri şi părăsit de toţi. Nu mai am nimic de învăţat în această privinţă.

– Ehei ! Nici măcar n-ai cojit fructul suferinţei ! Eşti abia la început. Îţi spun eu, suferinţa este singurul lucru mare pe lumea asta. Acum fugi şi pune mîna pe creion.

Cu cît vei fi mai înfometat şi mai nefericit, cu atît vei lucra mai bine.

– Şi cu atît mai uşor mi se vor respinge desenele.

Weissenbruch rise cu poftă.

– Sigur că vor fi respinse. Trebuie să fie. Şi asta e tot spre binele tău. Te va face să te simţi şi mai nenorocit. Şi pînza ta următoare va fi şi mai bună decît cea dinainte. Dacă crapi de foame, şi suferi, şi ţi se disprețuiesc lucrările un număr suficient de ani, s-ar putea, eventual – ia seama, spun că s-ar putea, nu că aşa va fi ! – s-ar putea să realizezi o pictură care să fie demnă să stea lîngă una de Jan Steen sau...

– ...sau de Weissenbruch !

– Chiar aşa. De Weissenbruch. Dacă ţi-aş da acum bani, te-aş jefui de posibilităţile tale de nemurire.

– La dracu cu nemurirea ! Vreau să desenez aici şi acum, dar nu pot cu stomacul gol.

– Prostii, băiete ! Toate lucrările de valoare care s-au pictat vreodată au fost făcute cu stomacul gol. Cînd ai burta plină vezi lucrurile cu susu-n jos.

– Dar eu nu-mi amintesc să fi auzit c-ai suferit atît de mult.

– Eu am imaginaţie creatoare. Pot înţelege suferinţa fără să trec neapărat prin ea.

– Şarlatan bătrîn !

– Te înşeli. Dac-aş fi constatat că picturile mele sînt insipide ca ale lui De Bock, mi-aş fi aruncat banii cît colo şi aş fi trăit ca un vagabond. A fost pur şi simplu un noroc că-mi pot crea iluzia perfectă a suferinţei fără să fi simţit pe pielea mea durerea adevărată. De aceea şi sînt un mare artist.

– De aceea şi eşti un mare farsor. Haide, Weissenbruch, fii om de treabă şi împrumută-mi douăzeci şi cinci de franci !

– Nici măcar douăzeci şi cinci de centime, n-auzi ? Crede-mă, sînt sincer. Am o părere bună despre tine, nu vreau să-ţi slăbesc caracterul împrumutîndu-ţi bani. Ai să faci lucruri strălucite într-o zi, Vincent, cu condiţia să-ţi înfrunţi singur soarta. Piciorul de ghips din lada de gunoi a lui Mauve m-a convins de asta. Acum fugi şi opreşte-te la cantina săracilor pentru un blid gratuit de ciorbă.

Vincent îl fulgeră o clipă cu privirea, apoi se întoarse și deschise ușa.

– Stai puțin !

– Să nu-mi spui cumva că te-ai răzgîndit ca un laș și că vrei să revii asupra hotărîrii ! i-o tăie Vincent.

– Ascultă, Van Gogh, nu sînt un zgîrcit, mă conduc însă după principii. Dacă te-aș crede un neghiob, ți-aș da douăzeci și cinci de franci ca să scap de tine. Dar te respect ca pe un adevărat tovarăș de meserie. Am să-ți dau însă ceva ce nu poți să cumperi cu toți banii din lume. Și să știi că nu mai e alt om în Haga, afară de Mauve, căruia i-aș da acest lucru. Vino încoace. Trage puțin perdeaua de pe luminator. Așa-i mai bine. Uită-te la studiul ăsta. Uite cum am de gînd să desăvîrșesc schița și cum o voi transpune pe pînză. Pentru numele lui dumnezeu, cum vrei să vezi dacă stai în lumină ?!

O oră mai tîrziu, Vincent plecă în al nouălea cer. Învățase în acel scurt răstimp mai mult decît ar fi putut învăța într-un an la o școală de artă. Apucă să facă o bună bucată de drum înainte de a-și aminti că era lihnit de foame, bolnav și cu febră și că nu avea nici un gologan în buzunar.

9. IUBIRE

Cîteva zile mai tîrziu, îl întîlni pe Mauve la dune. Dacă în sufletul său mai nutrea vreo speranță de împăcare, rămase cu totul dezamăgit.

– Vere Mauve, vreau să te rog să mă ierți pentru ce s-a întîmplat la atelier. A fost stupid din partea mea. Nu poți să ștergi cu buretele și să mă ierți ? N-ai vrea să vii o dată să vezi ce-am mai lucrat și să stăm de vorbă ?

Mauve refuză net.

– Nici să nu te gîndești că am să mai vin la tine ; s-a terminat cu asta !

– Ți-ai pierdut cu desăvîrșire încrederea în mine ?

– Da. Ai un caracter imposibil.

– Dac-ai vrea să-mi spui ce anume am făcut rău, aș încerca să-mi îndrept purtarea.

– Nu mă mai interesează ce faci.

– N-am făcut altceva decît să mănînc, să dorm şi să lucrez ca orice artist. Ce e rău în asta ?

– Te socoteşti artist ?

– Da.

– Ce absurditate ! N-ai vîndut în viaţa ta nici un tablou.

– Asta înseamnă oare a fi artist : să vinzi ? Am crezut că artist e cel care caută, care caută mereu desăvîrşirea, chiar fără să o găsească întotdeauna şi neapărat. Am crezut că e contrariul lui „ştiu, am găsit". Cînd spun că sînt artist, înţeleg doar : „Caut, năzuiesc, mă dăruiesc din toată inima".

– Cu toate astea, ai un caracter nesuferit.

– Mă bănuieşti de ceva – simt asta – crezi că ascund ceva. „Vincent ascunde ceva ce nu se poate arăta la lumina zilei." Nu-i aşa ? Spune-mi ce este, Mauve ! Vorbeşte-mi deschis !

Mauve se întoarse la şevaletul lui şi începu să aşeze vopselele. Vincent se răsuci pe călcîie şi o porni încet prin nisip.

Avea dreptate. Plutea ceva în aer. Haga aflase de legătura lui cu Christine. De Bock era cel care răspîndise vestea. Intrase într-o zi în atelier, cu un zîmbet răutăcios fluturînd pe guriţa lui ca un boboc de floare. Christine poza.

– Bravo, bravo, Van Gogh ! îi spuse el în englezeşte, aruncîndu-şi pardesiul negru, greu şi aprinzîndu-şi o ţigaretă lungă. Tot oraşul vorbeşte că ai o amantă ! Am auzit de la Weissenbruch, Mauve şi Tersteeg. Toată Haga vuieşte.

– A, deci asta era !

– Ar fi trebuit să fii mai discret, bătrîne ! E vreun model cunoscut ? Credeam că le ştiu pe toate !

Vincent se uită la Christine, care tricota lîngă foc. Avea un farmec simplu aşa cum şedea acolo, îmbrăcată în rochia de lînă, cu un şorţ dinainte şi cu ochii aplecaţi asupra hăinuţei pe care o împletea. De Bock sări în sus şi ţigara îi căzu din gură.

– Dumnezeule, exclamă el, doar nu vrei să spui că femeia asta e amanta dumitale !?

– N-am nici o amantă, De Bock. Dar îmi închipui că ea e femeia despre care se vorbeşte.

De Bock îşi şterse o transpiraţie imaginară de pe frunte şi o studie cu atenţie pe Christine.

– Nu te înţeleg, cum dracu poţi să te culci cu ea ?!

– De ce mă întrebi asta ?

– Dar bine, dragul meu, e o ciumă... o adevărată ciumă ! Ce ţi-a venit ? Nu e de mirare că Tersteeg a fost şocat. Dacă vrei o amantă, de ce nu-ţi alegi un model micuţ şi nostim din oraş ? Sînt destule la îndemînă.

– Aşa cum ţi-am mai spus şi înainte, De Bock, femeia asta nu e amanta mea.

– Atunci ce ?...

– E nevasta mea.

De Bock ţuguie buzele lui micuţe ca şi cum ar fi vrut să fluiere.

– Soţia dumitale ?

– Da. Am de gînd să mă însor cu ea.

– Dumnezeule mare !

Aruncă o privire plină de groază şi silă spre Christine şi ieşi în grabă, fără măcar să-şi îmbrace pardesiul.

– Ce vorbeaţi despre mine ? întrebă Christine.

Vincent străbătu camera şi se uită o clipă la ea.

– I-am spus lui De Bock că ai să fii nevasta mea.

Christine rămase tăcută mult timp, împletind de zor mai departe. Gura îi atîrna uşor întredeschisă ; din cînd în cînd, îşi repezea limba afară, cu iuţeală, ca un şarpe, ca să-şi umezească buzele, ce i se uscau imediat.

– Vrei să te însori, într-adevăr, cu mine, Vincent ? De ce ?

– Dacă nu eram hotărît să mă însor cu tine, ar fi fost mai frumos din partea mea să te las în pace. Vreau să cunosc bucuriile şi necazurile vieţii casnice, ca s-o pot picta din proprie experienţă. Am fost îndrăgostit odată de o femeie, Christine. Cînd m-am dus la ea acasă, familia ei mi-a spus că-i inspir dezgust. Dragostea mea era adevărată, cinstită şi puternică, Christine, şi cînd am plecat de acolo am simţit că mi-au ucis-o. Dar iată că după moarte există o înviere, şi această înviere ai pricinuit-o tu.

– Dar nu te poți însura cu mine ! Ce-o să fac cu copiii ? Și, pe urmă... s-ar putea ca fratele tău să nu-ți mai trimită banii.

– Pentru mine, Christine, o mamă care-și închină viața copiilor ei e demnă de cel mai înalt respect. Noul tău născut și cu Herman vor sta aici, cu noi, iar ceilalți pot rămîne la mama ta. Cît despre Theo... e adevărat, s-ar putea să mă condamne. Dar cînd am să-i scriu și am să-i explic cum stau lucrurile cu adevărat, nu cred că are să mă părăsească.

Se așeză pe podea la picioarele ei. Christine arăta mult mai bine decît la prima lor întîlnire. În ochii ei căprui, melancolici apăruse o vagă licărire de fericire. Un nou îndemn de viață îi trezise întreaga făptură. Nu-i fusese ușor să pozeze, dar se căznise din greu, cu răbdare. Cînd o întîlnise prima dată, era vulgară, bolnavă, nenorocită. Acum întreg felul ei de a fi devenise mai potolit. Găsise o sănătate și o viață nouă. În timp ce sta așa, privindu-i fața aspră, ciupită de vărsat, peste care se așternuse o ușoară undă de blîndețe, se gîndi din nou la fraza lui Michelet : *„Comment se fait-il qu'il y ait sur la terre une femme seule désespérée ?"*

– Sien, o să facem economie, o să fim cît se poate de cumpătați, nu-i așa ? Mă tem c-o să vină o vreme cînd voi fi complet lipsit de mijloace. Am să fiu în stare să te ajut pînă cînd ai să te duci la Leyden, dar nu știu dacă la întoarcere ai să mă găsești cu sau fără pîine. Tot ce am o să împart cu tine și cu copilul tău.

Christine se lăsă să alunece de pe scaun jos pe podea, alături de el, îi trecu brațele în jurul gîtului și-și puse capul pe umărul lui.

– Lasă-mă doar să stau cu tine, Vincent. Nu cer mult. Să n-avem nimic altceva decît cafea și pîine, și tot n-am să mă plîng. Te iubesc, Vincent ! Ești primul om care s-a arătat bun cu mine. Nu trebuie să mă iei de nevastă dacă nu vrei. Am să pozez și am să muncesc ca o roabă, am să fac tot ce vrei. Numai lasă-mă să rămîn lîngă tine ! E prima oară în viață cînd sînt fericită, Vincent. Nu-mi trebuie lux. O să împărțim amîndoi puținul ce l-om avea și am să fiu fericită.

Vincent îi simțea copilul din pîntece cum mișcă lîngă el, cald și viu. O mîngîie pe fața ei aspră ușurel, cu vîrfurile degetelor, sărutîndu-i fiecare semn, unul cîte unul. Îi desfăcu părul pe spate, netezindu-i șuvițele subțiri cu dezmierdări tandre. Fericită, își lipi obrazul îmbujorat de barba lui, frecîndu-și-l încetișor.

– Mă iubești, Christine ?

– Da, Vincent, te iubesc !

– E bine să fii iubit. Lumea n-are decît să spună că e rău dacă așa-i place...

– Mai dă-o dracului de lume ! spuse ea simplu.

– Am să trăiesc ca un muncitor, mi se potrivește. Tu și cu mine ne înțelegem unul pe celălalt și nu trebuie să ne pese ce spune lumea. Cei din lumea mea m-au alungat de mult. Prefer să mănînc o coajă de pîine și să întemeiez un cămin, oricît de sărman ar fi el, decît să nu mă însor cu tine.

Ședeau pe podea, îmbujorați de dogoarea roșietică a sobei, unul în brațele celuilalt. Venirea poștașului întrerupse vraja. Îi înmînă lui Vincent o scrisoare de la Amsterdam. Suna așa :

„Vincent,

Am aflat de comportarea ta nedemnă. Anulez comanda mea pentru cele 6 desene. Nu mă mai interesează ce lucrezi în viitor.

C.M. Van Gogh"

Soarta lui depindea acum numai de Theo. Dacă nu izbutea să-l facă să înțeleagă sensul adevărat al legăturii lui cu Christine, Theo era îndreptățit să-i taie cei o sută de franci pe lună. Putea să se descurce fără maestrul Mauve, putea să se descurce fără specialistul în artă Tersteeg, putea să trăiască fără familie, prieteni și confrați, cît timp îi rămînea munca lui și Christine. Dar nu putea să se descurce fără cei o sută de franci pe lună !

Îi scrise lui Theo scrisori lungi, înflăcărate, explicîndu-i totul amănunțit, rugîndu-l să-l înțeleagă și să nu-l părăsească. Trăia de la o zi la alta stăpînit de presimțiri negre. Nu îndrăznea să comande materiale pentru desen mai mult decît putea să plătească pe loc și nici să ia acuarele pe datorie, ceea ce îl împiedica de la lucru.

Theo ridică multe obiecții, dar nu-l condamnă. Îi dădu și sfaturi, dar nu lăsă niciodată să se înțeleagă că dacă aceste sfaturi n-ar fi urmate ar înceta să-i mai trimită banii. Pînă la urmă, deși nu-l aproba, îi dădu asigurări că va continua să-l ajute ca și pînă atunci.

Era la începutul lunii mai. Doctorul de la Leyden îi spusese Christinei că va naște prin iunie. Vincent chibzui că ar fi mai cuminte dacă nu s-ar muta la el decît după naștere, cînd spera că va reuși să închirieze o casă goală din vecinătate, pe Schenkweg. Christine nu-și adusese încă lucrurile de la mama ei, dar își petrecea cea mai mare parte din timp la atelier. Urmau să se căsătorească oficial numai după ce ea se va înzdrăveni.

Vincent se duse și el la Leyden în ziua sorocită. Copilul nu mișcă de la 9 seara pînă la 1 și jumătate. În cele din urmă, îl scoaseră cu forcepsul, dar fără să-i pricinuiască vreun rău. Christine suferise foarte mult, dar cînd îl văzu pe Vincent uită totul.

– Curînd ne apucăm iar de desen, spuse ea.

Lacrimi de bucurie luceau în ochii lui Vincent. Nu-i păsa că noul-născut era al altui bărbat. Erau nevasta și copilul lui, și acest gînd îi dădea un sentiment de fericire aproape dureroasă.

Cînd se întoarse acasă, în Schenkweg, îl găsi pe proprietar așteptîndu-l în fața casei.

– Ce părere ai despre închirierea celeilalte case, *mijnheer* Van Gogh? Costă doar opt franci pe săptămînă. Uite, pentru dumneata o tencuiesc și o zugrăvesc din nou. E destul să alegi tapetul care-ți place, și treaba e ca și făcută!

– Stai, n-o lua așa repede. Mă gîndesc să mă mut cînd s-o înapoia nevastă-mea, dar mai întîi trebuie să-i scriu fratelui meu.

– Bine, dar eu tot trebuie s-o zugrăvesc, așa că alege dumneata un tapet care-ți place; dacă pînă la urmă nu te muți, nu-i nimic.

Theo știa de mai multă vreme, din scrisori, despre casa din apropiere. Era mult mai mare: un atelier, o cameră de toate zilele, bucătărie și un dormitor mansardat. Costa cu patru franci pe lună mai mult decît vechea locuință, dar, cum Christine, Herman și noul-născut urmau să se

munte cu toții în Schenkweg, era nevoie de spațiu mai mult. Theo îi răspunse că salariul i se majorase de curînd și că Vincent putea să conteze deocamdată pe o sută cincizeci de franci lunar. Vincent închirie imediat casa. Christine urma să se întoarcă peste o săptămînă și voia s-o primească în căminul cel nou, pregătit de el cu drag. Proprietarul îi trimise doi oameni de la depozit să-i transporte mobila, iar mama Christinei veni să-l ajute la instalare.

10. SFINTA FAMILIE

Noul atelier, cu un tapet simplu cafeniu-cenușiu, podele de lemn bine spălate, desene atîrnate pe pereți, cîte un șevalet în fiecare colț și cu o masă de lucru mare, albă, din lemn de brad, arăta într-adevăr ca un atelier de pictor. Mama Christinei atîrnă perdele albe de muselină la ferestre. Atelierul avea și o nișă, unde Vincent își depozită toate planșele, mapele de desen și gravurile în lemn. Într-un colț așeză un dulap pentru sticlele, vasele și cărțile lui. În camera de toate zilele se aflau o masă, cîteva scaune de bucătărie, o sobă de gaz și, lîngă fereastră, un scaun mare de pai pentru Christine. Alături de el Vincent așeză un leagăn de fier pentru copil, acoperit cu o învelitoare verde, iar deasupra lui, prinsă pe perete, o gravură de Rembrandt, înfățișînd două femei lîngă un leagăn, dintre care una citea *Biblia* la lumina lumînării.

Făcu rost de tot ce era nevoie pentru bucătărie, în așa fel ca la întoarcere Christine să poată pregăti masa în zece minute. Mai cumpără un cuțit, o furculiță, o lingură și o farfurie în plus pentru ziua cînd Theo va veni să-i viziteze. În mansardă instală un pat mare pentru el și nevasta lui, iar patul cel vechi, pregătit cu toate cele necesare, îl aștepta pe Herman. Împreună cu mama Christinei, luară paie, ierburi de mare și pînză de sac și umplură saltelele în pod.

Cînd Christine părăsi spitalul, doctorul care o îngrijise, sora din salon și sora-șefă veniră cu toții să-și ia rămas bun de la ea. Vincent își dădu seama o dată mai mult că era o ființă care putea inspira simpatie și afecțiune unor oa-

moni serioşi, în toată firea. „Ea n-a cunoscut niciodată binele, îşi spuse el, cum ar fi putut deci să fie bună ?"

Mama ei împreună cu Herman se pregăteau, în Schenkweg, s-o întîmpine. Cînd intră în casă, surpriza şi bucuria o copleşiră, căci Vincent nu-i spusese nimic despre noua lor locuinţă. Alerga de colo pînă colo, punînd mîna pe fiecare lucru, pe leagăn, pe jilţ, pe ghiveciul cu flori, aşezat de el pe fereastră. Era fericită.

– Doctorul a fost foarte drăguţ, povesti ea. Mi-a spus : „Ascultă, îţi place ginul ? Dar de fumat, fumezi ?" „Da", i-am răspuns eu. „Te-am întrebat numai, zice, ca să-ţi spun că nu eşti obligată să renunţi la ele. Dar trebuie să eviţi oţetul, piperul şi muştarul. Şi să mănînci carne măcar o dată pe săptămînă."

Aşa cum era, cu pereţii pînă la jumătate îmbrăcaţi în lemn, dormitorul lor semăna foarte mult cu o cală de vapor. Vincent trebuia să ducă sus, în fiecare seară, leagănul de fier, iar dimineaţa să-l aducă înapoi, jos, în camera de toate zilele. Christine era încă prea slăbită, aşa că, deocamdată, trebuia să se ocupe el de toată gospodăria: făcea paturile, aprindea focul, ridica, mătura, căra. Se simţea de parc-ar fi fost de cînd lumea cu Christine şi copiii ; iar Christine, deşi nu era încă refăcută de pe urma operaţiei, manifesta o vădită schimbare, o nouă poftă de viaţă.

Vincent îşi reluă lucrul cu sufletul împăcat. Era bine să ai un cămin al tău, să simţi în jur forfota unei familii ! Viaţa alături de Christine îi dădea curaj şi energie ca să-şi continue lucrul. Dacă Theo nu-l părăsea, era sigur că putea să ajungă, cu timpul, un pictor bun.

În Borinage îl slujise pe dumnezeu, acum avea un alt dumnezeu, mai concret, şi o religie care putea fi exprimată într-o singură frază : figura unui muncitor, cîteva brazde pe un cîmp arat, un petic de nisip, marea şi cerul – subiecte serioase, grele, dar, în acelaşi timp, atît de frumoase, încît merita într-adevăr să le închini viaţa întreagă încercînd să prinzi pe pînză poezia din adîncul lor.

Într-o după-amiază, cînd se întorcea acasă de la dune, îl găsi pe Tersteeg în faţa casei din Schenkweg.

– Îmi' pare bine că te văd, Vincent, spuse Tersteeg. M-am gîndit să trec şi să aflu cum o mai duci.

Lui Vincent îi era groază de furtuna care va izbucni în momentul cînd Tersteeg va urca la el. Îl ţinu de vorbă pe stradă cît putu mai mult, căutînd să-şi adune puterile şi să amîne clipa cînd Tersteeg va da ochi cu Christine. Tersteeg era prietenos şi amabil, dar Vincent se cutremura la gîndul scenei care trebuia să urmeze.

Cînd cei doi bărbaţi intrară, Christine, în jilţul ei de paie, tocmai alăpta copilul, iar Herman se juca lîngă sobă. Tersteeg rămase cu gura căscată, uitîndu-se îndelung la ei. Cînd vorbi, folosi engleza.

– Ce e cu femeia şi copilul ăsta ?

– Christine e nevasta mea, şi copilul e al nostru.

– Cu alte cuvinte, e adevărat că te-ai însurat cu ea ?

– N-am făcut-o încă oficial, dacă asta e precizarea pe care o aşteptaţi.

– Cum îţi poate trece prin minte să trăieşti cu o femeie... şi copii care...

– După cîte ştiu, în mod obişnuit, bărbaţii se însoară, nu-i aşa ?

– Bine, dar tu n-ai bani. Eşti întreţinut de fratele tău.

– Nicidecum. Theo îmi plăteşte un salariu. Tot ceea ce lucrez îi aparţine. Într-o zi o să-şi recupereze banii.

– Ai înnebunit de tot, Vincent ?! Asta e fără doar şi poate o faptă care porneşte dintr-o minte nesănătoasă !

– Purtarea oamenilor, *mijnheer,* seamănă foarte mult cu desenul. Întreaga perspectivă se modifică o dată cu schimbarea unghiului de vedere, şi asta nu depinde de subiect, ci de cel care priveşte.

– Am să-i scriu tatălui tău, Vincent. Am să-i scriu şi am să-i spun toată povestea !

– Nu credeţi că ar fi ridicol să primească o scrisoare plină de indignare de la dumneavoastră şi, la scurt timp după aceea, invitaţia de a veni să mă viziteze, pe cheltuiala mea ?

– Ai de gînd să-i scrii tu însuţi ?

– De ce vă miraţi ? Firesc c-am să-i scriu. Dar trebuie să recunoaşteţi că nu e acum momentul cel mai potrivit. Tata abia a fost mutat în parohia de la Nuenen. Soţia mea nu este încă restabilită, aşa încît orice emoţie sau încordare îi poate dăuna.

– Atunci bineînțeles că n-am să-i scriu. O, Vincent, ești la fel de năuc ca unul care vrea să se înece cu tot dinadinsul ! Eu nu vreau decît să te salvez de la dezastru !

– Nu mă îndoiesc de bunele dumneavoastră intenții, *mijnheer* Tersteeg, și de aceea încerc să nu mă supăr pentru cele spuse. Dar, vă rog să mă credeți, conversația asta mi-e foarte neplăcută.

Tersteeg se retrase cu o mutră adînc nedumerită.

Dar prima lovitură adevărată avea s-o primească Vincent din partea lui Weissenbruch. Într-o după-amiază își făcu apariția, cu aerul lui nepăsător, ca să vadă dacă Vincent mai trăia.

– Ce mai faci ? Văd că ai reușit să te descurci și fără cei douăzeci și cinci de franci.

– Da.

– Ia spune, n-a fost mai bine că nu te-am răsfățat atunci ?

– Cred că în scara aceea, cînd ne-am cunoscut la Mauve, primele vorbe pe care ți le-am spus au fost : „Du-te la dracu !" Acum repet invitația.

– Dacă continui așa, ai să devii un al doilea Weissenbruch, ai stofă ! De ce nu mă prezinți metresei tale ? N-am avut onoarea...

– Pe mine poți să mă chinui cum vrei, Weissenbruch, dar pe ea te rog s-o lași în pace !

Christine legăna pătucul de fier cu învelitoare verde. Știa că ea e ținta batjocurii și se uita la Vincent cu durere întipărită pe față. El se apropie de mamă și copil și li se alătură protector. Weissenbruch își aruncă ochii la grupul lor, apoi la gravura lui Rembrandt, de deasupra leagănului.

– Știi, exclamă el, alcătuiți un grup strașnic ! Mi-ar plăcea să vă pictez ! Aș intitula tabloul *Sfînta familie !*

Cu o înjurătură, Vincent se repezi după Weissenbruch, dar acesta apucă să iasă pe ușă nevătămat. Vincent se întoarse lîngă ai lui. Pe perete, alături de Rembrandt, atîrna un ciob de oglindă. Se uită în sus, prinse dintr-o privire tabloul pe care-l alcătuiau ei trei, și, într-o clipă de oribilă și dureroasă luciditate, văzu cu ochii lui Weissenbruch... copilul din flori, tîrfa și milostivul.

– Cum ne-a spus ? întrebă Christine.
– *Sfînta familie...*
– Ce e asta ?
– Un tablou cu Maria, Isus şi Iosif.

O podidiră lacrimile şi-şi îngropă faţa în scutecele copilului. Vincent se lăsă în genunchi lîngă leagănul de fier ca s-o mîngîie. Înserarea se furişa pe fereastra dinspre nord şi arunca o umbră blîndă în încăpere. Încă o dată, Vincent izbuti să se desprindă şi să privească grupul pe care-l alcătuiau, ca şi cînd n-ar fi făcut parte din el. De data asta îl văzu cu ochii propriului său suflet.

– Nu plînge, Sien ! Nu plînge, draga mea ! Ridică-ţi capul şi şterge-ţi lacrimile. *Weissenbruch a avut dreptate !*

11. THEO SOSEŞTE LA HAGA

Descoperind sătucul de pescari Scheveningen, Vincent simţi întîia oară nevoia de a picta în ulei. Scheveningen era aşezat la Marea Nordului, adăpostit între două dune de nisip. Pe plajă se odihneau şiruri de bărci pîntecoase de pescuit, cu catarg şi cu pînze de culoare închisă, îndelung bătute de urgia furtunilor. În spate aveau cîrme groşolane, pătrate, plase de prins peşte gata întinse pentru ieşirea în larg, şi, în vîrf, cîte un steguleţ triunghiular roşu-ruginiu sau albastru-marin. Se puteau vedea de asemenea căruţe albastre cocoţate pe roţi, înalte, roşii, care serveau la transportarea peştelui în sat, neveste de pescari cu bonete albe impermeabile, prinse în faţă cu două capse rotunde aurii, familii de pescari înaintînd în grupuri mici pînă la buza răsfrîntă a valului, ca să întîmpine bărcile. Se mai desluşeau steguleţe fluturînd vesel pe Kurzaal, un local de petrecere pentru călătorii străini cărora le plăcea gustul sărat al mării numai pe buze, nu şi în gîtlej. Marea era cenuşie la mal din cauza talazurilor care frămîntau nisipul ; spre larg se desfăta în toate tonurile de verde, care se întunecau treptat, pînă se stingeau într-un albastru posomorît. Cerul era de un cenuşiu curat, pe care se desena conturul fugar al norilor şi, numai ici-colo, se ivea cîte un petic albastru, ca să amintească pescarilor că totuşi

mai străluceşte un soare deasupra Olandei. Scheveningen era un colţişor unde oamenii, contopiţi cu pămîntul şi cu marea, trudeau din răsputeri.

Cînd încercase să prindă scene de stradă, acuarela i se păruse un mijloc satisfăcător de exprimare, deşi n-avea profunzime, consistenţă şi nu putea să redea tot ce simţea el nevoia să comunice. Tînjea după pictura în ulei, dar nu se încumeta să se avînte, pentru că auzise de atîţia pictori care rataseră trecînd la ulei înainte de a fi stăpînit bine desenul. Tocmai atunci sosi Theo la Haga.

Theo avea acum douăzeci şi şase de ani şi ajunsese un bun specialist în artă. Călătorea mult pentru firmă şi era cunoscut peste tot ca unul dintre tinerii cei mai pricepuţi în meserie. „*Goupil and Company*" vînduseră sucursala din Paris lui Boussod şi Valadon – cunoscuţi sub numele de „*les messieurs*" – şi, cu toate că-l păstraseră pe Theo în acelaşi post, firma nu se mai conducea după vechile principii de pe vremea bătrînului Goupil sau a unchiului Vincent. Acum tablourile se vindeau la cel mai ridicat preţ care se putea obţine – fără a ţine seama de valoarea lor – şi numai pictorii cu renume erau favorizaţi. Unchiul Vincent, Tersteeg şi Goupil socotiseră drept cea dintîi datorie a unui specialist în artă să descopere şi să încurajeze artişti noi şi tineri ; acum se acorda atenţie numai pictorilor consacraţi. Noii-veniţi, Manet, Monet, Pissaro, Sisley, Renoir, Berthe Morisot, Cézanne, Degas, Guillaumin şi chiar cei mai tineri, ca Toulouse-Lautrec, Gauguin şi Signac[1], încercau să spună ceva deosebit de ceea ce Bou-

[1] Enumerarea cuprinde pe reprezentanţii picturii impresioniste. *Impresionismul* este curentul artistic apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care proclama că scopul artei constă în redarea impresiilor de moment, a senzaţiilor subiective ale artistului. Unele trăsături ale impresionismului au apărut în creaţia pictorilor francezi Corot, Courbet, Manet, prin perceperea directă, proaspătă a vieţii, prin interesul acordat situaţiilor de moment, prin luminozitatea şi coloritul tablourilor lor. Impresionismul s-a format ca doctrină artistică în Franţa, începînd de prin 1870, mai ales în pictura peisagistică. Reprezentanţii săi străluciţi, Claude Monet, Sisley, Renoir, Guillaumin, Pissaro etc. au ajuns la o mare subtilitate în redarea efectelor de *plein air* (aer liber), a efectului luminii şi atmosferei asupra culorii obiectelor Pe primul plan în creaţia pictorilor impresionişti se află experimentul coloristic, cu preţul renunţării adeseori la conţinutul social al tablourilor.

guercau [1] și domnii de la Academie repetau mereu, fără încetare. Dar nimeni n-avea urechi să-i audă. Nici unuia dintre aceşti înnoitori nu i se expusese vreodată vreo pînză şi *„les messieurs"* nu le oferiseră posibilitatea de a vinde ceva sub acoperişul lor. Theo ajunsese să aibă un profund dezgust pentru Bouguereau şi pentru alţii de acelaşi soi ; toată simpatia lui se îndrepta către tinerii inovatori. Făcea zilnic tot ce-i stătea în putinţă ca să-i convingă pe *„les messieurs"* că noile picturi merită să fie expuse, iar publicul trebuie pregătit să le cumpere. *„Les messieurs"* îi socoteau pe inovatori nebuni, puerili, cu totul lipsiţi de tehnică. Theo, în schimb, vedea în ei viitori maeştri.

Christine rămase sus, în dormitorul de la mansardă, în timp ce Vincent îl primi pe fratele lui în atelier. După primele îmbrăţişări, Theo spuse :

– Am venit şi cu treburi, dar trebuie să-ţi mărturisesc că ţelul principal al drumului meu la Haga este să te conving să nu stabileşti nici o legătură permanentă cu femeia aceea. Mai întîi de toate, ia spune-mi, cum e ?

– Ţi-o aminteşti pe bătrîna noastră doică de la Zundert, Leen Verman ?

– Da.

– Sien e acelaşi fel de om. Nu e decît o femeie obişnuită, din popor, dar pentru mine are totuşi ceva deosebit. De altfel, ajunge să iubeşti o fiinţă, chiar obişnuită, oarecare, şi să fii iubit de ea, şi încă te poţi socoti din capul locului un om fericit, în ciuda părţilor întunecate ale vieţii. Sentimentul că sînt de oarecare folos cuiva m-a făcut să mă regăsesc şi m-a readus la viaţă. Şi n-am căutat eu acest sentiment, s-a trezit singur în sufletul meu. Sien s-a învăţat cu toate chinurile şi necazurile vieţii de pictor şi e atît de plină de bunăvoinţă cînd pozează, încît îmi închipui că datorită ei am să devin un pictor mai bun decît dacă m-aş fi însurat cu Kay.

Theo se plimbă prin atelier, cu privirea ţintă la o acuarelă din perete. În cele din urmă, spuse :

[1] *Adolphe-William Bouguereau* (1825—1905), pictor (de compoziţii inspirate din mitologie şi religia creştină, panouri decorative, compoziţii alegorice) francez A decorat reşedinţele aristocraţilor. Reprezentant al unei maniere de pictură academică, convenţională şi al unui colorit lipsit de vigoare, Bouguereau a fost totuşi foarte apreciat de critica oficială a vremii, conferindu-i-se numeroase premii şi medalii.

– Singurul lucru pe care nu pot să-l înțeleg este cum de-ai izbutit să te îndrăgostești de această femeie cînd o iubeai nebunește pe Kay !...

– Nu, Theo, nu m-am îndrăgostit imediat. Dar pentru că am fost respins de Kay trebuia, oare, ca toate simțămintele mele omenești să se prefacă în cenușă ? Venind aici nu m-ai găsit descurajat și melancolic, ci ai intrat într-un atelier nou și într-un cămin în plină înflorire. Nu într-un atelier în care plutesc mistere, ci într-unul în care clocotește viața reală – un atelier cu leagăn și cu scaun înalt pentru prunc – în care nu există moleșeală, ci totul te-ndeamnă, te grăbește și te stîrnește la lucru. Pentru mine e limpede ca lumina zilei că trebuie să simți ce desenezi, că trebuie să trăiești în realitatea vieții de familie dacă vrei să exprimi cu adevărat această viață.

– Tu știi că eu nu fac niciodată deosebiri de clasă, Vincent, dar crezi că e cuminte să...

– Nu, nu cred că m-am înjosit sau că m-am făcut de rîs, îl întrerupse Vincent ; simt că munca mea este aproape de inima oamenilor, că trebuie să fiu cît mai strîns legat de pămînt, să prind înțelesul vieții pe viu și să merg înainte, luptînd cu grijile și cu necazurile.

– Eu nu spun că n-ai dreptate. Theo făcu vreo cîțiva pași și se opri, uitîndu-se în ochii fratelui său. Dar de ce e nevoie de căsătorie pentru asta ?

– Pentru că am promis că o voi lua în căsătorie. Nu vreau s-o consideri ca pe o metresă sau ca pe cineva cu care am o legătură fără să-mi pese de urmări. Această făgăduială are două laturi : în primul rînd, e o promisiune de căsătorie oficială, îndată ce împrejurările o vor îngădui, și în al doilea rînd, e un legămînt ca, între timp, să împărțim totul împreună, să ne ajutăm unul pe altul, să ne îngrijim ca și cînd am fi căsătoriți.

– Sper, totuși, că n-ai să grăbești căsătoria civilă.

– Bine, Theo, dacă vrei tu, am s-o amîn pînă cînd voi putea cîștiga o sută cincizeci de franci din vînzarea lucrărilor mele și nu voi mai avea nevoie de ajutorul tău. Îți promit că n-am s-o iau de nevastă decît în clipa cînd desenul meu va ajunge la un nivel care să-mi asigure independența. Treptat, pe măsură ce voi începe să cîștig, ai să-mi trimiți din ce în ce mai puțin în fiecare lună, pînă

cînd n-o să mai fie de loc nevoie să mă ajuți. Abia atunci se va pune problema căsătoriei civile.

– Asta e într-adevăr lucrul cel mai înțelept.

– Iat-o că vine, Theo. Te rog, de dragul meu, încearcă să o vezi ca pe o soție, ca pe o mamă de copii. Pentru că, de fapt, nici nu e altceva.

Christine coborî scările din fundul atelierului. Purta o rochie simplă, neagră, își pieptănase cu grijă părul pe spate, și ușoara roșeață care-i îmbujora obrajii îi ascundea aproape urmele de vărsat de pe față. Căpătase o gingășie firească ; iubirea lui Vincent o învăluise într-un nimb de încredere și optimism. Dădu mîna cu Theo, liniștită, îl întrebă dacă nu voia să ia o ceașcă de ceai și-l rugă să rămînă la cină. Apoi se așeză în jilțul ei de la fereastră și se apucă să coasă, legănînd copilul. Vincent alerga agitat încolo și încoace prin atelier, arătîndu-i lui Theo schițe în cărbune, scene de stradă în acuarelă, studii de grupuri prinse în fugă pe hîrtie, cu creion de dulgher. Voia ca fratele lui să-și dea seama de progresele pe care le făcuse.

Theo era pe deplin încredințat că, într-o bună zi, Vincent avea să devină un pictor mare, dar, cel puțin pînă acum, nu ar fi putut să afirme cu certitudine dacă lucrările lui îi plăceau. În general, Theo era un cunoscător plin de discernămînt, conștiincios în arta de a judeca, dar nu putea să se decidă niciodată în privința lucrărilor fratelui său. Pentru el, Vincent era mereu în drum spre desăvîrșire, dar nu părea să ajungă niciodată la ea.

– Dacă ai început să simți îndemnul de a lucra în ulei, îi spuse el după ce Vincent îi arătase toate studiile și-i vorbise despre intențiile lui, de ce nu începi ? Ce mai aștepți ?

– Aștept să mă conving că desenul meu e destul de bun. Mauve și Tersteeg spun că eu nu știu...

– ...în schimb, Weissenbruch spune că știi. În orice caz, tu ești singurul în măsură să hotărăști. Dacă simți nevoia să te exprimi în culori mai intense, înseamnă că a venit vremea să te apuci. Dă-i drumul !

– Dar, Theo, cheltuiala ! Blestematele alea de tuburi costă cît greutatea lor în aur.

– Așteaptă-mă mîine dimineață la hotel, la 10. Cu cît începi să-mi trimiți mai repede pînze în ulei, cu atît mai ușor o să-mi scot banii investiți în tine.

În timpul cinei, Theo și Christine discutară cu însuflețire. La plecare, Theo se întoarse pe scări către Vincent și-i spuse în franțuzește :

– E simpatică, într-adevăr simpatică, nu mi-aș fi închipuit !

A doua zi dimineață, în drum spre Wagenstraat, alcătuiau o pereche ciudată. Fratele mai tînăr, dichisit cu grijă, cu ghetele lustruite, cămașa scrobită, hainele călcate, cravata frumos legată la locul ei, cu pălărie neagră, tare, ușor aplecată pe o parte, cu barba castanie, moale, îngrijită, mergea cu un pas sigur, liniștit, echilibrat. Celălalt, cu ghete scîlciate, pantaloni peticiți, care nu se potriveau cu haina strîmtă, fără cravată, cu o șapcă absurdă în vîrful capului și cu barba țîșnind în vîrtejuri roșii, sălbatice, umbla sacadat, cu pași neregulați, sălțați, fluturîndu-și brațele și făcînd gesturi largi în timp ce vorbea.

Nu-și dădeau seama de tabloul comic pe care-l alcătuiau.

Theo îl duse la *„Goupil"* ca să-i cumpere culori, pensule, pînză. Tersteeg îl respecta și-l admira pe Theo, iar pentru Vincent încerca să aibă simpatie și să-l înțeleagă. Cînd auzi pentru ce veniseră, insistă să le caute chiar el tot materialul, dîndu-i sfaturi lui Vincent în legătură cu calitatea diferiților pigmenți.

Apoi, Theo și Vincent parcurseră pe jos cei șase kilometri peste dune pînă la Scheveningen. Tocmai se apropia de mal un cuter de pescari. Lîngă monument se afla o mică baracă de lemn în care sta de pază un om. Îndată ce zări barca, omul apăru cu un steag mare ; era urmat de o droaie de copii. La cîteva minute după ce flutură steagul, se ivi un alt bărbat, călare pe un cal bătrîn, ca să tragă ancora. Grupul se mări cu cîțiva bărbați și femei care veniseră în grabă dinspre sat, peste duna de nisip, în întîmpinarea echipajului. Cînd barca ajunse destul de aproape, omul călare intră în apă și apoi se întoarse trăgînd ancora. După aceea fură cărați la mal pescarii, duși în cîrcă de cîțiva oameni care purtau cizme înalte de cauciuc și, de fiecare dată cînd erau lăsați, unul cîte unul,

pe țărm, se auzea un puternic chiot de bun sosit. După ce ajunseră cu toții pe uscat și caii traseră barca la mal, întregul alai porni spre case, peste duna de nisip, în chip de caravană ; omul călare se înălța deasupra tuturor ca o siluetă de uriaș.

– Cam așa ceva vreau să pictez în ulei, spuse Vincent.

– Trimite-mi tablourile imediat ce vei fi mulțumit de ele. Poate că reușesc să găsesc cumpărători la Paris.

– Of, Theo, trebuie ! Trebuie să începi să vinzi și tablourile mele !

12. CURIOȘI MAI SÎNT ȘI TAȚII !

După plecarea lui Theo, Vincent începu să picteze în ulei. Făcu trei studii, unul reprezentînd șirul de sălcii din spatele podului Geest, altul, o potecă acoperită cu zgură, și al treilea, grădinile de legume de la Meerdervoort, în care apărea un om îmbrăcat într-o bluză groasă, albastră, culegînd cartofi. Pămîntul, albicios din cauza nisipului răscolit în parte, era acoperit de buruieni verzi, din mijlocul cărora se înălțau ici-colo tulpini uscate. În depărtare se zăreau niște copaci de un verde-închis și cîteva acoperișuri. Cînd își privi opera, în atelier, se simți mîndru ; era încredințat că nimeni n-ar fi putut spune că acestea sînt primele lui încercări în ulei. Desenul, care-i coloana vertebrală și scheletul oricărei picturi, era precis și apropiat de realitate. Nu-i venea să creadă, căci fusese convins că primele lui încercări vor fi ratate.

Altădată se apucă să picteze un dîmb înclinat din pădure, acoperit cu frunze de fag uscate și mucegăite. Pămîntul avea o culoare cafeniu-roșcată, cînd mai deschisă, cînd mai închisă, puternic accentuată de fișiile de umbră aruncate de trunchiurile copacilor, care, pe alocuri, îl ascundeau aproape cu totul. Greutatea era să redea intensitatea culorii, forța uriașă și duritatea pămîntului. În timp ce picta, își dădu seama pentru prima oară cît de luminoasă putea fi totuși întunecimea. Trebuia să păstreze lumina aceea și, în același timp, adîncimea și bogăția de culori. În aureola amurgului de toamnă, filtrată printre ramuri, pămîntul părea un covor de rugină. Meste-

ceni tineri țîșneau cu scînteieri smaraldine în bătaia soarelui, iar părțile din tulpină rămase în umbră erau de un verde cald, intens, întunecat. În spatele unui crîng de puieți, deasupra pămîntului roșu-cafeniu, se boltea un cer delicat, învăluitor, de un cenușiu care bătea în albastru irizat. Pe acest fond se dantelau o margine vaporoasă de verdeață și o împletitură de lăstari și frunze galbene. Cîteva siluete de oameni care adunau vreascuri rătăceau ici-colo, ca niște umbre misterioase. Boneta albă a unei femei, aplecată să ridice o creangă uscată, răsări pe neașteptate din roșul-închis al pămîntului. Silueta întunecată a unui om apăru deasupra hățișului, profilată pe cer, viguroasă și totodată plină de poezie.

În timp ce picta, își spuse : „Nu trebuie să plec înainte de a prinde pe pînză simțămintele pe care le trezește această seară de toamnă, acest ceva tainic și grav. Dar lumina pălea. Trebuia să lucreze repede. Fixă siluetele la repezeală, din cîteva trăsături hotărîte de pensulă. Îl minună cît de adînc se înfigeau în pămînt tulpinile puieților. Încercă să le schițeze, dar culoarea cu care pictase pămîntul era încă umedă și groasă, așa încît orice trăsătură de pensulă se pierdea. Încercă încă o dată, și încă o dată, cu disperare, căci întunericul se lăsa din ce în ce. În cele din urmă, trebui să se dea bătut — nici o trăsătură de penel nu izbutea să mai sugereze ceva în huma aceea roșcată a pămîntului. Aruncă pensula și, cu o intuiție oarbă, strivi pe pînză tuburile de vopsea, din care culoarea țîșni în chip de rădăcini și trunchiuri, luă apoi o altă pensulă și cu coada ei modelă pasta groasă, cleioasă.

— Da, exclamă el, în timp ce noaptea învăluia pădurea, acum sînt la locul lor, se ridică din pămînt cu rădăcinile puternic înfipte în el. Am izbutit să redau ceea ce voiam !

Weissenbruch trecu în seara aceea pe la el.

— Vino cu mine la *Pulchri*. O să vedem acolo cîteva tablouri vivante și cîteva șarade.

Vincent nu uitase ultima lui vizită.

— Nu, mulțumesc, nu vreau să-mi las soția singură.

Weissenbruch se duse la Christine, îi sărută mîna, o întrebă de sănătate și se jucă vesel cu copilul. Era limpede că nu-și mai amintea nimic din cele spuse ultima oară.

— Ia să-ți văd ultimele schițe.

Vincent se supuse mai mult decît bucuros. Weissenbruch alese cîteva dintre ele. Una reprezenta tîrgul de luni, cînd se desfăceau tarabele, alta, un şir de oameni aşteptînd în faţa cantinei săracilor, a treia, un grup de bătrîni de la azilul de nebuni. Tot răsfoindu-le, mai puse deoparte un cuter de pescuit cu ancora ridicată, la Scheveningen, şi un studiu pe care Vincent îl creionase pe genunchi, în noroiul dunelor, în timpul unei ploi torenţiale.

– Sînt de vînzare ? Aş vrea să le cumpăr.

– Asta e încă una din glumele tale nesărate, Weissenbruch ?

– Nu glumesc niciodată cînd e vorba de pictură. Studiile astea sînt minunate ! Cît vrei pe ele ?

Stăpînit de spaimă la gîndul c-ar putea fi iar motiv de batjocură, Vincent îngăimă :

– Spune singur cît oferi.

– Foarte bine, ce părere ai dacă-ţi dau cinci franci pe bucată ? Douăzeci şi cinci pentru toate.

Vincent holbă ochii.

– Asta-i prea mult ! Unchiul Cor mi-a oferit doar doi franci şi jumătate !

– Te-a înşelat, băiete. Toţi specialiştii în artă te înşală. Schiţele astea se vor vinde într-o zi cu cinci mii de franci. Ce spui, nu-i o afacere bună ?

– Weissenbruch, uneori eşti un înger, alteori un diavol !

– Asta aşa, pentru variaţie, ca să nu se plictisească prietenii de mine.

Scoase un portofel şi-i întinse lui Vincent douăzeci şi cinci de franci.

– Acum vino cu mine la *Pulchri*. Ai nevoie de puţină distracţie. Se prezintă o farsă de Tony Offermans. O să-ţi facă bine să rîzi puţin.

Vincent se duse. Holul clubului era înţesat de oameni care fumau cu toţii un tutun ieftin şi tare. Primul tablou vivant era după o gravură de Niklaus Maes [1], *Staulul din Bethleem*, foarte reuşit ca ton şi culoare, dar cu totul nepotrivit ca expresie. Celălalt era după *Isaac blagoslovin-*

[1] *Niklaus Maas* (sau *Maes*) (1632–1693), pictor (de gen, compoziţii religioase şi portrete) olandez, remarcabil prin fermitatea desenului şi strălucirea colorităţii.

du-l pe Iacob de Rembrandt, cu o Rebecă splendidă, care urmărea să vadă dacă poza ei are *succes* la public. Aerul închis îi dădu lui Vincent dureri de cap. Plecă înainte de a începe farsa şi se duse acasă. Pe drum întocmi în gînd o scrisoare.

Prin ea îl înştiinţă pe tatăl lui despre povestea cu Christine, dar numai atît cît socoti necesar, alătură cei douăzeci şi cinci de franci de la Weissenbruch şi-l pofti pe Theodorus să vină la Haga ca musafir al lui.

Peste o săptămînă bătrînul sosi. Ochii lui albaştri începuseră să pălească şi pasul îi devenise şovăitor. Nu se mai văzuseră de cînd Theodorus îl izgonise de-acasă. Între timp, schimbaseră însă scrisori prieteneşti, ba chiar Theodorus şi Anna Cornelia îi trimiseseră mai multe pachete cu rufărie, îmbrăcăminte, ţigări, prăjiturl de casă şi, din cînd în cînd, cîte o hîrtie de zece franci. Vincent nu izbutea de loc să-şi închipuie cum se va purta tatăl lui cu Christine. Uneori oamenii erau înţelegători şi generoşi, alteori, orbi şi urîcioşi.

Bănuia însă că tatăl lui nu va rămîne nepăsător şi nici nu va azvîrli reproşuri lîngă un leagăn de copil. Nimic pe lume nu se poate asemui cu un leagăn de copil ; cu un asemenea lucru nu se glumeşte. Tatăl lui trebuia să-i ierte Christinei orice-ar fi existat în trecutul ei.

Theodorus ţinea o boccea mare sub braţ. Cînd o desfăcu şi scoase din ea o haină călduroasă pentru Christine, Vincent înţelese că lucrurile merg pe calea cea bună. Femeia se urcă în dormitorul de la mansardă, şi Theodorus cu Vincent rămaseră împreună în atelier.

– Vincent, începu tatăl său, un singur lucru n-ai lămurit în scrisoarea ta. Copilul e al tău ?

– Nu. Îl avea cînd am cunoscut-o.

– Unde e tatăl lui ?

– A părăsit-o. Vincent găsi că nu era nevoie să-i pomenească despre originea nesigură a copilului.

– Dar tu ai s-o iei de nevastă, Vincent, nu-i aşa ? Nu e frumos să trăieşti în felul ăsta.

– Sigur, tată. Vreau să facem căsătoria legală cît mai repede cu putinţă. Dar Theo şi cu mine am hotărît c-ar fi mai bine să aştept pînă ce voi izbuti să cîştig o sută cincizeci de franci pe lună din propriile mele lucrări.

Theodorus oftă.

– Da, poate că e mai bine așa. Vincent, mama ta ar vrea să mai vii din cînd în cînd pe-acasă. Și eu țin să vii. O să-ți placă la Nuenen, fiule ; e unul dintre cele mai încîntătoare sate din tot Brabantul. Biserica e tare mică și arată ca un iglu de eschimoși. Închipuiește-ți, Vincent, nu încap nici o sută de oameni în ea ! Împrejurul casei parohiale sînt tufe de măceși, iar în spatele bisericii, un cimitir năpădit de flori, cu movilițe de nisip și cruci vechi de lemn.

– Cu cruci de lemn ! Albe ?

– Da. Numele sînt scrise cu negru, dar ploaia le spală încet-încet.

– Și biserica are o turlă înaltă, tată ?

– Da, o turlă delicată, grațioasă, Vincent, care se înalță sus, sus, spre cer. Uneori cred că ajunge pînă la dumnezeu.

– Și aruncă o umbră subțire peste cimitir ? Ochii lui Vincent scînteiau. Mi-ar plăcea să pictez așa ceva.

– În apropiere e o fișie de landă, păduri de pin și țărani care lucrează pămîntul. Trebuie să vii cît de curînd pe-acasă, fiule.

– Da, trebuie neapărat să văd Nuenenul. Crucile mici și turla, țăranii săpînd pe cîmp... Cred că întotdeauna voi simți chemarea Brabantului natal.

Theodorus se întoarse acasă și o asigură pe soția lui că lucrurile nu ședeau chiar așa de prost cum își închipuiseră. Vincent se adînci în lucrul său cu și mai mare zel. I se părea din ce în ce mai mult că vorbele lui Millet : *„L'art c'est un combat ; dans l'art il faut y mettre sa peau“* [1], i se potrivesc. Theo credea în el, tatăl și mama lui nu se opuneau legăturii cu Christine și nimeni în Haga nu-l mai tulbura. Nimic nu-l mai oprea acum să-și vadă de lucru și să meargă înainte.

Proprietarul îi trimitea la el pe toți cei care n-aveau de lucru la depozitul lui de cherestea, și Vincent îi folosea ca modele. Pe măsură ce buzunarul i se golea, mapa cu desene se umplea. Desenă de nenumărate ori copilul în leagănul de lingă sobă. Cînd veni vremea ploilor de toamnă, lucră afară, pe o pînză specială, cu suprafața aspră,

[1] Arta e o luptă ; în artă trebuie să-ți riști pielea (în lb. franc.).

şi izbuti astfel să prindă efectele dorite. Învăţă repede că un adevărat colorist este numai acela care cînd vede o culoare în natură ştie imediat s-o descompună : „Acel verde-cenuşiu e galben cu negru şi cu o umbră de albastru".

Fie că desena o siluetă sau un peisaj, dorea întotdeauna să exprime nu o melancolie dulceagă, ci o tristeţe gravă. Ar fi vrut ca mesajul lui să fie înţeles în aşemenea măsură, încît oamenii să spună despre tablourile sale : „Pătrunde adînc, se cunoaşte că are multă simţire".

Ştia că în ochii lumii trecea drept un om de nimic, un zănatic, un uricios fără nici un rost în viaţă. Şi ardea de dorinţa să scoată la iveală, prin arta lui, tot ce se afla în inima unui astfel de zănatic şi om de nimic. În ochii lui cele mai sărăcăcioase colibe, cele mai murdare colţuri deveneau desene şi tablouri. Cu cît picta mai mult, cu atît pierdea interesul pentru orice altceva. Şi cu cît se elibera mai mult de alte gînduri şi preocupări, cu atît mai repede ochiul lui prindea aspectele picturale ale vieţii. Arta cerea muncă îndîrjită, muncă înainte de toate şi o continuă observare a lumii înconjurătoare.

Se izbea însă de greutatea că pictura în ulei era îngrozitor de scumpă, cu atît mai scumpă cu cît el aşternea pasta în straturi groase. Cînd storcea tubul direct pe pînză în pete grele, bogate, era ca şi cum ar fi aruncat franci în Zuiderzee. Picta atît de repede, încît nota lui de plată creştea vertiginos. O pînză în ulei care i-ar fi luat lui Mauve două luni el o făcea într-o şedinţă. N-avea încotro, nu putea să picteze subţire, nu putea să lucreze încet, banii zburau şi atelierul i se umplea cu tablouri. Imediat ce primea banii de la Theo – care acum îi trimitea cîte cincizeci de franci la fiecare întîi, zece şi douăzeci ale lunii, se repezea în oraş, la magazin, şi cumpăra tuburi mari de ocru, cobalt şi albastru de Prusia, tuburi mai mici de galben de Neapole, *terra sienna*, ultramarin şi portocaliu de Cambodgia. Apoi lucra fericit pînă cînd vopselele se terminau. Asta se întîmpla de obicei la cinci sau şase zile de la primirea banilor, după care începeau din nou necazurile.

La un moment dat, rămase înmărmurit, descoperind că trebuiau cumpărate pentru copil o mulţime de lucruri, că

pentru Christine trebuiau mereu doctorii, haine noi, o hrană deosebită, că Herman avea nevoie de cărți și rechizite pentru școală și că gospodăria era ca o prăpastie fără fund, care înghițea neîncetat lămpi, oale, pături, cărbuni și lemne, perdele, covoare, lumînări, cearceafuri, tacîmuri, farfurii, mobilă și un șuvoi nesfîrșit de alimente. Nu mai știa cum să împartă cei cincizeci de franci între pictură și cele trei suflete care depindeau de el.

– Parc-ai fi un lucrător care se repede la cîrciumă în ziua cînd își ia leafa, îi spuse Christine o dată, cînd Vincent smulse cei cincizeci de franci din plicul de la Theo și începu să-și adune tuburile goale.

Își construi un instrument nou pentru perspectivă, cu două picioare lungi, ca să poată sta înfipt în nisipul dunelor, și-l puse pe fierar să-i strunjească niște colțuri de fier pentru cadru. Scheveningen, cu marea, dunele de nisip, pescarii, bărcile, caii și năvoadele lui, îl atrăgea cel mai mult. O pornea zilnic peste dune, încărcat cu șevaletul greu și cu instrumentul de perspectivă, ca să prindă fața schimbătoare a mării și a cerului. Toamna era pe sfîrșite, toți artiștii se cuibăreau în căldura focului din ateliere, dar el continua să picteze pe ploaie, pe vînt, ceață sau furtună. Adeseori nisipul răscolit de vînt se lipea de vopseaua udă, și apa sărată îi împroșca pînza. Ploaia îl pătrundea pînă la oase, ceața și vîntul îl înghețau, nisipul îi intra în ochi și în nări... Dar toate îl încîntau. Acum numai moartea îl mai putea opri.

Într-o seară îi arătă Christinei o pînză nouă.

– O, Vincent, exclamă ea, cum faci de arată așa de adevărat ?

Vincent uită că vorbea cu o femeie incultă. Ar fi folosit aceleași cuvinte și într-o discuție cu Weissenbruch sau Mauve.

– Nici eu nu-mi dau bine seama cum pictez, spuse el. Stau cu o pînză albă în fața locului care m-a atras și-mi spun : „Pînza asta trebuie să spună ceva". Lucrez îndelung, mă întorc acasă nemulțumit, pun tabloul la o parte, în cămăruță. După ce mă odihnesc puțin, mă duc să mă uit la el cu un fel de teamă. Și sînt tot nemulțumit, căci prea am clar în minte minunatul model ca să-mi placă ce-am făcut eu din el. Totuși, pînă la urmă, descopăr în

lucrul meu un ecou din ceea ce m-a impresionat. Văd că natura mi-a spus ceva, mi-a vorbit şi că eu am notat totul ca un stenograf. În notele mele stenografice există firește cuvinte indescifrabile, greşeli, neajunsuri. Dar rămîne ceva în ele din ceea ce mi-au spus pădurile, ţărmul sau chipurile omeneşti. Înţelegi ?

– Nu.

13. „L'ART C'EST UN COMBAT" [1]

Christine înţelegea foarte puţin din aceste frămîntări ale lui Vincent. Pasiunea pentru pictură i se părea o boală costisitoare. Îşi dădea seama însă că aceasta e temelia pe care era clădită viaţa lui şi nu făcea nici o încercare de a-l abate. Dar ţelul, drumul anevoios spre măiestrie, procesul chinuitor al creaţiei îi rămîneau cu totul străine. Avea în Christine o bună tovarăşă de căsnicie, dar în viaţa lui preocupările casnice însemnau numai o foarte mică parte. Cînd simţea nevoia să redea şi în cuvinte ceea ce-l frămînta, se vedea silit să-i scrie lui Theo ; şi-i scria, aproape în fiecare noapte, cîte o scrisoare lungă, înflăcărată, povestindu-i tot ce văzuse, pictase sau gîndise în timpul zilei. Cînd voia să cunoască impresiile despre viaţă ale altora, se cufunda în lectură ; citea romane franţuzeşti, englezeşti, nemţeşti şi olandeze. Cu Sien nu împărţea decît puţin din viaţa lui. Dar era mulţumit, nu regreta hotărîrea de a se însura cu ea şi nici nu încerca să-i impună preocupări intelectuale, pentru care, în mod vădit, nu era făcută.

Lucrurile au mers bine în lunile lungi de vară şi de toamnă cînd pleca de dimineaţă, pe la 5 sau 6, lipsea pînă cînd lumina zilei se stingea de tot şi se întorcea acasă, trecînd peste dune, o dată cu răcoarea serii. Un viscol cumplit, care ţinu loc de dar la împlinirea unui an de la întîlnirea lor în cîrciuma din faţa gării Ryn, îl sili însă să lucreze acasă de dimineaţa pînă seara. De-atunci menţinerea unor relaţii liniştite deveni tot mai grea.

[1] Arta este o luptă (în lb. franc.).

Se întoarse la desen și economisi banii de vopsele, dar modelele îl ruinau. Oameni care în mod obișnuit nu s-ar fi dat înapoi, pentru cîțiva gologani, de la cea mai josnică treabă pretindeau sume mari cînd era vorba doar de a veni și a sta în fața lui. Ceru încuviințarea să deseneze la azilul de nebuni, dar administrația îi răspunse că nu mai auzise pînă atunci de o asemenea cerere și că, în afară de asta, în spital se puneau podele noi, așa că nu putea să deseneze decît în zilele de vizită.

Singura lui speranță rămînea Christine. Aștepta cu nerăbdare ziua cînd, înzdrăvenită, îi va poza din nou și vor lucra cu aceeași însuflețire ca înainte de nașterea copilului. Dar Christine nu mai era de aceeași părere. Începuse prin a spune : „Nu m-am pus încă pe picioare. Mai așteaptă și tu puțin. Nu știu ce te-i fi grăbind așa !" După ce se refăcu de-a binelea, socoti că e prea ocupată.

– Acum nu mai e ce-a fost, spunea ea. Trebuie să îngrijesc de copil. Și-apoi, cum crezi tu că pot să îngrijesc o casă întreagă și să gătesc pentru patru persoane ?

Vincent se scula de la 5 dimineața și se ocupa de gospodărie ca să poată fi ea liberă și să-i pozeze în timpul zilei.

– Dar bine, dragă, acum nu mai sînt un model ! se împotrivea ea. Sînt nevasta ta !

– Sien, trebuie să-mi pozezi. N-am de unde să plătesc zilnic modele. Ăsta e unul din motivele pentru care te afli aici.

Christine izbucni într-una din crizele ei nestăpînite de nervi, atît de obișnuite pe vremea cînd îl cunoscuse pe Vincent.

– Numai pentru asta m-ai adus în casa ta. Ca să faci economie pe spinarea mea ! Nu sînt decît o nenorocită de servitoare pentru tine ! Dacă nu ți-aș poza, m-ai da pe ușă afară !

Vincent se gîndi o clipă, apoi spuse :

– Lucrurile astea le-ai auzit de la mama ta. Nu te-ai gîndit tu singură la ele.

– Ei, și ce dacă ? Vrei să zici că nu-s adevărate ?

– Sien, nu trebuie să te mai duci pe la ea.

– Asta-i bună ! Cred că am dreptul să ţin la mama, nu?

– Dar ei caută să ne învrăjbească. Unde-o s-ajungem dacă ai să începi să gîndeşti din nou ca ei ? Ce se va alege atunci de căsnicia noastră ?

– Cine mă trimite la mama cînd nu mai e nimic de mîncare în casă ? Nu tu ? Fă rost de bani destui şi n-o să mai fie nevoie să calc pe acolo.

Cînd izbuti, în cele din urmă, s-o convingă să-i pozeze nu-i mai fu de nici un folos. Făcea din nou toate greşelile de care atît de greu o dezvăţase cu un an în urmă. Uneori o bănuia că dinadins nu lua poziţiile indicate, că se legăna şi făcea gesturi neîndemînatice anume ca el să se sature şi să n-o mai sîcîie cu pozatul. Pînă la urmă trebui să se lase păgubaş. Cheltuiala pentru angajarea modelelor crescu. În aceeaşi măsură spori şi numărul zilelor în care rămîneau fără bani de mîncare şi timpul pe care Christine era nevoită să-l petreacă la maică-sa. De fiecare dată cînd se întorcea de acolo, Vincent observa uşoare schimbări în comportarea ei. Se simţea prins într-un cerc fără ieşire ; dacă ar fi putut folosi toţi banii pentru nevoile traiului, Christine n-ar mai fi fost în primejdie să cadă iar sub influenţa maică-si, iar legătura lor s-ar fi putut păstra pe baze sănătoase. Dar dacă ar fi făcut aşa, s-ar fi văzut silit să renunţe la pictură. Şi atunci, cum ? O salvase pe ea ca să se nimicească pe sine ? Pe de altă parte, dacă nu s-ar fi dus la mama ei de mai multe ori pe lună, ea şi copiii ar fi murit de foame ; dar consimţind să se ducă, legătura lor ajungea să fie sortită pieirii. Ce era de făcut ?

Una fusese Christine bolnavă şi însărcinată, Christine în spital, Christine pe cale de însănătoşire după naştere. O femeie părăsită, deznădăjduită, în pragul unei morţi stupide, adînc recunoscătoare pentru un cuvînt bun sau o mînă de ajutor, o femeie care cunoştea toată durerea din lume, care ar fi dat orice pentru o clipă de tihnă şi care era gata să facă tot felul de făgăduieli fierbinţi şi eroice atît sieşi, cît şi vieţii. Dar Christine înzdrăvenită, bine hrănită şi îngrijită, cu trupul şi faţa împlinite era cu totul alta. Amintirea suferinţei se îndepărta, hotărîrea de a fi o bună gospodină şi o mamă iubitoare slăbea. Gîndurile şi deprinderile vieţii ei dinainte se întorceau încet-încet. Paisprezece ani trăise în desfrîu, pe stradă, cu băutură, tutun prost,

limbaj josnic și oameni grosolani. Pe măsură ce trupul ei își recăpăta puterile, cei paisprezece ani de tinerețe începeau să atîrne mai greu în balanță decît unul singur de îngrijire și dragoste. Pe nesimțite, începu să se petreacă în ea o schimbare. La început Vincent nu izbuti s-o înțeleagă, apoi, încetul cu încetul, își dădu seama de ce se întîmpla.

Cam în același timp, pe la începutul noului an, primi o scrisoare ciudată de la Theo. Fratele lui întîlnise pe străzile Parisului o femeie disperată, singură, bolnavă, în pragul sinuciderii. Suferea de un beteșug la picior care o împiedica să muncească. Vincent îl învățase pe Theo calea, și el nu făcea altceva decît să-și urmeze dascălul. Îi găsise femeii un adăpost în casa unor vechi prieteni ; îi adusese un doctor care o examinase. Theo îi plătea toate cheltuielile. În scrisori o numea pacienta lui.

„Să mă însor cu pacienta mea, Vincent ? Oare e cel mai bun ajutor pe care i-l pot da ? Să mă căsătoresc oficial ? Suferă mult, e nefericită, a fost părăsită de singura ființă pe care o iubea. Ce trebuie să fac ca să-i salvez viața ?"

Adînc mișcat, Vincent îi răspunse exprimîndu-și întreaga simpatie. Dar Christine devenea din zi în zi tot mai greu de suportat. Cînd n-aveau în casă decît pîine și cafea, bombănea strîmbînd din nas. Stăruia ca Vincent să renunțe la modele și să folosească toți banii pentru gospodărie. Cînd nu putea să aibă o rochie nouă, nu-și mai bătea capul să și-o pună la punct pe cea veche, și o purta așa murdară, pătată de mîncare. Nu se mai ostenea nici să-i cîrpească hainele și rufăria. Căzu din nou sub influența mamei sale, care se străduia s-o convingă că, pînă la urmă, Vincent va fugi sau o va da afară. Ori, de vreme ce o legătură statornică nu era cu putință, ce rost avea să-și piardă timpul cu una vremelnică ?

Putea deci să-l sfătuiască pe Theo să se însoare cu pacienta lui ? Era căsătoria legală cea mai bună cale de salvare a acestor femei ? Sau cel mai de seamă lucru era un acoperiș sigur, hrană îndestulătoare pentru a le reface sănătatea și multă bunăvoință, pentru a le reda dragostea de viață ?

„Așteaptă ! îl sfătui pe fratele lui. *Fă tot ce poți pentru ea, e o cauză nobilă ! Dar căsătoria n-ajută la nimic. Dacă*

între voi se va înfiripa o iubire adevărată, atunci căsătoria va veni de la sine. Mai întîi, însă, vezi dacă o poți salva."

Theo continua să trimită cîte cincizeci de franci de trei ori pe lună. Acum, de cînd Christine devenise nepăsătoare în privința gospodăriei, banii ajungeau mai puțin decît înainte. Vincent nu-și impunea nici o economie la modele, străduindu-se să strîngă cît mai multe studii ca să poată realiza cîteva pînze adevărate. Îi părea rău de fiecare ban pe care era nevoit să-l smulgă desenului și care era înghițit de cheltuielile casei ! Christinei, în schimb, îi părea rău de fiecare ban pe care trebuia să-l smulgă de la cheltuielile casei și care era înghițit de desen. O luptă surdă se dădea între ei. Cei o sută cincizeci de franci pe lună abia i-ar fi ajuns lui Vincent singur pentru hrană, casă și cele necesare picturii. Încercarea de a face ca acești bani să ajungă pentru patru oameni se dovedea eroică, dar fără sorți de izbîndă. Datora bani proprietarului, cizmarului, băcanului, brutarului și negustorului de culori. Pe deasupra, Theo rămăsese fără fonduri.

Vincent se văita în scrisori : „*Dacă poți, te rog trimite banii măcar cu cîteva zile înainte de 20 ale lunii, dar nu mai tîrziu. Mai am doar două coli de hîrtie în casă și un capăt de cărbune. Nu mai am nici un ban pentru modele și nici pentru hrană.*" Trimitea astfel de scrisori de trei ori pe lună. Cînd cei cincizeci de franci soseau, achita negustorilor ce le datora și nu-i mai rămînea nimic pentru cele zece zile care urmau.

„Pacienta" lui Theo trebuia să fie operată de o tumoare la picior. Theo o internase într-un spital bun. În același timp trimitea bani și acasă, la Nuenen, pentru că parohia era modestă și venitul lui Theodorus n-ajungea întotdeauna să acopere nevoile casei. În afara lui însuși și a „pacientei", Theo îi avea deci în seamă pe Vincent, Christine, Herman și Antoon, precum și familia de la Nuenen. Totul era socotit pînă la ultima centimă și n-ar fi putut să-i trimită lui Vincent nici un franc mai mult.

Pe la începutul lunii martie îi mai rămăsese doar un franc, o bancnotă ruptă, care fusese refuzată de un negustor. Nu mai era nimic de mîncare în casă, iar următoarea rată de la Theo nu putea să sosească mai devreme de nouă

zile. La gîndul că trebuia s-o lase pe Christine atîta vreme în mîinile mamei ei, îl apuca groaza.

– Sien, spuse el, nu putem să-i lăsăm pe copii să moară de foame. Ar fi bine să-i duci la mama ta pînă soseşte scrisoarea de la Theo.

Se uitară o clipă unul la altul şi prin minte le trecu acelaşi gînd ; dar nici unul nu îndrăzni să-i dea glas.

– Da, spuse ea, cred că n-am încotro.

În schimbul hîrtiei rupte de un franc, băcanul îi dădu o pîine neagră şi nişte cafea. Nu renunţă la modele şi le angajă pe datorie. Devenea din ce în ce mai nervos. Lucrul mergea anevoie şi fără spor. Era lihnit de foame, şi neîntreruptele griji băneşti începeau să-şi arate urmările. Nu putea trăi fără să picteze, şi totuşi, cu fiecare oră de muncă, îşi dădea seama că pierde teren.

La sfîrşitul celor nouă zile, chiar în ziua de 30, sosi scrisoarea de la Theo cu cei cincizeci de franci. „Pacienta" lui se însănătoşise după operaţie, şi el o instalase într-o locuinţă nouă. Eforturile materiale îşi lăsaseră urma şi asupra lui şi îl descurajaseră. Scria : *„Mi-e teamă că nu pot să-ţi dau nici o asigurare pentru viitor"*.

Această frază aproape îl scoase din minţi pe Vincent. Oare Theo voia să spună că nu va mai fi în stare să-i trimită nici un ban ? La urma urmei, asta n-ar fi fost o nenorocire prea mare. Dar dacă fratele lui voia să-i dea a înţelege că, cercetînd schiţele pe care i le trimitea aproape zilnic, ajunsese la concluzia că n-are talent şi că nu putea să-i mai dea noi speranţe pentru viitor ?

Zăcea treaz, noapte de noapte, chinuindu-se, îi scria nenumărate scrisori lui Theo, rugîndu-l să-i dea o lămurire şi, în acelaşi timp, se frămînta cu disperare pentru a găsi un mijloc de a-şi cîştiga singur existenţa. Dar nu găsea nici unul.

14. ARTA E O LUPTĂ, ŞI CĂSĂTORIA DE ASEMENI

Cînd se duse după Christine, o găsi împreună cu mama ei, cu fratele şi amanta acestuia şi cu un bărbat străin. Fuma o ţigară proastă de tutun negru şi bea gin. Nu se arătă de loc încîntată la gîndul întoarcerii în Schenkweg.

Cele nouă zile petrecute în casa mamei redeșteptaseră în ea vechile obiceiuri, o readuseseră la viața nimicitoare dinainte.

– Pot să fumez și trabuc dacă vreau ! strigă ea. N-ai nici un drept să mă împiedici din moment ce mi le cumpăr singură. Doctorul de la spital mi-a spus că pot să beau gin și bere cît poftesc !

– Da, ca doctorie... ca să-ți facă poftă de mîncare.

Izbucni într-un rîs răgușit.

– Doctorie ! Ești un... Nu mai folosise o asemenea expresie din primele zile ale cunoștinței lor.

Vincent avea nervii încordați peste măsură. Izbucni într-o furie nestăpînită. Christine nu se lăsă nici ea mai prejos.

– Mult te mai sinchisești tu de mine ! urlă ea. Nu-mi dai nici măcar de mîncare. De ce nu faci rost de mai mulți bani ? Ce soi, fir-ar al dracului, de bărbat mai ești ?

Pe măsură ce iarna se prefăcea într-o primăvară urîcioasă, starea lui materială se înrăutățea. Datoriile creșteau fără încetare. Din pricină că nu-și primea la timp hrana potrivită, stomacul începu să se răzbune. Nu mai putea înghiți nimic. După un timp, durerile se mutară de la stomac la dinți. Noaptea nu mai putea închide ochii. De la dinți, durerea îi cuprinse urechea dreaptă făcînd-o să-i zvîcnească chinuitor toată ziua.

Mama Christinei începu să vină pe la ei ; amîndouă fumau și beau. Nu mai era de părere că ar da norocul peste fiica ei dacă s-ar mărita cu el. O dată îl găsi pe fratele ei în casă, dar, imediat ce intră, acesta se furișă pe ușă afară.

– Ce caută aici ? De ce-a venit ? întrebă Vincent. Ce vrea de la tine ?

– Ei spun c-ai să mă dai afară.

– Sien, știi bine că n-am să fac asta niciodată ; poți să stai aici cît vrei.

– Mama zice să te las. Zice că nu e nici o scofală pentru mine să stau aici și să crăp de foame.

– Și unde-ai să te duci ?

– Acasă, bineînțeles.

– Vrei să duci iar copiii în casa aia ?

– E mai bine decît să moară de foame aici. Pot să muncesc și să-mi cîștig singură existența.

– Şi ce-ai să munceşti ?
– Păi... am să văd eu ce.
– Ca femeie cu ziua ? La spălătorie ?
– Cam aşa ceva.
Vincent îşi dădea seama că minte.
– Aşadar, vor să te convingă s-o iei de la început.
– Ei... nu-i chiar aşa de rău... îţi scoţi pîinea.
– Ascultă, Sien, dacă te întorci în casa aceea, eşti pierdută. Mama ta o să te trimită iarăşi pe străzi, să faci trotuarul. Adu-ţi aminte ce-a spus doctorul de la Leyden. Dacă te întorci la viaţa dinainte, te prăpădeşti.
– Las', că nu mor eu aşa, cu una, cu două ! Acuma mă simt foarte bine.
– Te simţi bine pentru că ai dus o viaţă liniştită. Dar dacă te întorci...
– Isuse Cristoase, dar cine are de gînd să se întoarcă ? Doar dacă mă trimiţi tu.
Se aşează pe braţul jilţului ei şi îi puse mîna pe umăr. Părul îi era nepieptănat.
– Atunci crede-mă, Sien, n-am să te părăsesc niciodată. Dacă vrei să împarţi cu mine atîta cît am, poţi să rămîi. Dar trebuie să te fereşti de mama şi de fratele tău. Te duc la pierzanie. Făgăduieşte-mi, pentru binele tău, că n-ai să-i mai vezi.
– Bine, îţi făgăduiesc.
Peste două zile, cînd se întoarse acasă de la azilul de binefacere, unde obţinuse încuviinţarea să deseneze, atelierul era pustiu şi nici urmă de cină pe masă. O găsi pe Christine, bînd, acasă la mama ei.
– Ţi-am spus că ţin la mama, se oţărî ea cînd ajunseră acasă. Cred că am dreptul s-o văd cînd poftesc. Nu sînt proprietatea ta. Pot să fac ce-mi place.
Toate obiceiurile păcătoase ale vieţii ei de odinioară reapăruseră unul cîte unul. Cînd încerca s-o îndrepte şi să-i arate că se înstrăinează de el, îi răspundea : „Da, ştiu foarte bine, nu mai vrei să stau cu tine". Dacă-i arăta casa murdară şi în neorînduială, îi răspundea : „Ei bine, da, sînt leneşă, nu-s bună de nimic ; aşa am fost întotdeauna şi nu pot să mă mai schimb acum !" Cînd încerca să-i înfăţişeze sfîrşitul neîndoielnic spre care o mîna depravarea,

obișnuia să răspundă : „Nu sînt nimic altceva decît o lepădătură, asta-i, pîn' la urmă tot o să m-arunc în gîrlă !"

Acum bătrîna venea aproape în fiecare zi la atelier, lipsindu-l de tovărășia Christinei, pe care o prețuise atît de mult. Viața de familie se destrăma cu totul. Mesele deveniră întîmplătoare. Herman umbla zdrențăros și murdar și lipsea de la școală. Cu cît se ocupa mai puțin de casă, cu atît mai mult fuma și bea gin. Nu voia să-i spună de unde căpăta bani pentru tutun și băutură.

O dată cu sosirea verii, el începu din nou să iasă în mijlocul naturii, să picteze. Asta însemna noi cheltuieli pentru vopsele, pensule, pînze, cadre și șevalete. Theo scria că sănătatea „pacientei" lui se îmbunătățise și trebuia să se gîndească serios la legătura lor. Ce avea de făcut, acum, cînd femeia se simțea mai bine ?

Vincent rămase surd la toate necazurile vieții lui și continuă să picteze. Vedea limpede cum i se năruie căminul și cum e tîrît și el în prăpastia depravării, care pusese din nou stăpînire pe Christine. Încerca să-și înece necazul în muncă. În fiecare dimineață cînd pornea la lucru, cu un nou proiect în gînd, nădăjduia că pînza pe care o va realiza va fi atît de frumoasă și de desăvîrșită, încît se va vinde imediat și-i va aduce renume. Iar seara, cînd se-ntorcea, își dădea seama cu tristețe că-l despărțeau încă mulți ani de perfecțiunea după care rîvnea cu atîta ardoare.

Singura lui mîngîiere era Antoon, copilul cel mic. Strălucea de sănătate, înfuleca orice putea servi drept mîncare, rîdea și gîngurea toată ziua. Rămînea adesea cu Vincent, jucîndu-se pe podea, într-un colț al atelierului. Cînd vedea desenele, scîncea puțin, apoi rămînea liniștit, uitîndu-se la schițele de pe pereți. Arăta să devie un copil drăguț și vioi. Cu cît Christine îi dădea mai puțină atenție, cu atît mai mult îl iubea Vincent. Vedea în el cu adevărat țelul și răsplata strădaniilor lui de peste iarnă.

Cînd Weissenbruch trecu o dată pe la el, îi arătă cîteva din schițele făcute în ultimul an, de care însă se simțea acum foarte nemulțumit.

– Ți se pare, îi spuse Weissenbruch. Peste mulți ani, cînd ai să te uiți la aceste lucrări de început, ai să-ți dai seama cît sînt de sincere și de pătrunzătoare. Dă-i înainte, băiete, și nu te lăsa împiedicat de nimic !

Într-o zi, totuşi, se lăsă împiedicat de o lovitură directă. Pe la începutul primăverii dusese o lampă la reparat. Negustorul stăruise ca Vincent să-şi aleagă şi cîteva farfurii noi.

– Dar n-am bani să le plătesc.

– Nu-i nimic, nu e nici o grabă. Du-le acasă şi ai să mi le plăteşti cînd o să ai bani.

Peste două luni ciocăni la uşa atelierului. Era o namilă cu ceafa groasă, de taur.

– Ai de gînd să mă tragi pe sfoară ? îl întrebă el. Îmi iei marfa din prăvălie şi nu mi-o plăteşti cu toate că primeşti bani tot timpul ?

– Acum sînt curăţat de tot. Dar cum primesc bani am să-ţi plătesc.

– Asta-i o minciună ! Chiar azi i-ai dat bani vecinului meu, cizmarul.

– Ei, ajunge, spuse Vincent, acum lucrez şi nu vreau să fiu stingherit. Am să-ţi plătesc cînd oi primi banii. Te rog să mă laşi.

– Nu ies de-aici pînă nu văd banii !

Imprudent, Vincent îl împinse spre uşă.

– Ieşi din casa mea ! strigă el.

Tocmai asta aştepta şi negustorul. Cum îl atinse, îi şi repezi un pumn în obraz, izbindu-l de perete. Apoi îl mai lovi o dată, doborîndu-l la pămînt, şi ieşi fără nici o vorbă.

Christine era la mama ei. Plîngînd, Antoon veni de-a buşilea pe podea şi-i mîngîie obrazul. După cîteva clipe, Vincent îşi recăpătă cunoştinţa, se tîrî pe scări sus, la mansardă, şi se trînti pe pat.

Loviturile nu-i răniseră faţa. Nu simţea nici o durere. Cînd se prăbuşise pe podea nu păţise nimic. Dar pumnii aceia doi sfărîmaseră ceva înlăuntrul lui, îl înfrînseseră. Ştia acest lucru.

Christine se întoarse şi urcă la mansardă. Nu se găseau în casă nici bani, nici mîncare. Adesea se mira cum izbuteşte Vincent să se ţină în viaţă. Îl văzu trîntit de-a curmezişul patului, cu capul şi braţele bălăbănind într-o parte şi cu picioarele atîrnînd în gol, de cealaltă parte.

– Ce s-a întîmplat ? întrebă ea.

După multă vreme abia găsi puterea să se răsucească şi să-şi rezeme capul de pernă.

– Sien, sînt nevoit să plec din Haga.

– ...da... știu.

– Trebuie să plec de aici. Afară, la țară, undeva. Poate la Drenthe. Acolo putem trăi mai ieftin.

– Vrei să vin și eu cu tine ? Bine, dar Drenthe e o văgăună nenorocită. Ce-o să mă fac acolo cînd n-om avea bani și n-o s-avem ce mînca ?

– Nu știu, Sien. Bănuiesc că n-o să mîncăm.

– Făgăduiește c-ai să dai cei o sută cincizeci de franci pentru casă, că n-ai să-i mai cheltuiești pe modele și vopsele.

– Nu pot, Sien. Ele sînt mai prețioase pentru mine decît orice altceva.

– Or fi... pentru tine.

– Dar nu și pentru tine, nu ? Și de ce-ar fi ?

– Trebuie să trăiesc și eu, Vincent. Și fără mîncare nu se poate.

– Și eu nu pot să trăiesc fără pictură.

– Mă rog, sînt banii tăi... tu hotărăști... înțeleg. Acum ai ceva bani ? Hai să mergem la cîrciuma de lîngă gara Ryn.

Înăuntru duhnea a vin acru. Era tîrziu după masă, dar lămpile nu fuseseră încă aprinse. Cele două mese unde stătuseră alături, prima oară, erau goale. Christine se îndreptă spre ele. Cerură cîte un pahar cu vin acru. Christine se juca cu piciorul paharului. El își aminti cum îi admirase mîinile de muncitoare, făcînd același gest, la masă, cu aproape doi ani în urmă.

– Mi-au spus ei c-ai să mă părăsești, zise ea cu o voce joasă. De altfel, am știut și eu !

– Nu vreau să te părăsesc, Sien.

– Nu, Vincent. Tu nu mi-ai vrut niciodată decît binele.

– Dacă mai vrei să continuăm, te iau la Drenthe.

Ea clătină capul netulburată.

– Nu, n-ai destul pentru amîndoi.

– Înțelegi, Sien, nu-i așa ? Dacă aș avea mai mult, ți-aș da oricît. Dar trebuie să aleg între a te hrăni pe tine și a hrăni țelul vieții mele...

Își așează mîna peste a lui ; îi simți asprimea pielii scorojite.

– Nu-i nimic. Nu trebuie să-ţi pară rău de asta. Ai făcut tot ce-ai putut pentru mine. Dar cred că a sosit timpul să terminăm... Asta-i tot.

– Vrei să terminăm, Sien ? Dacă tu crezi că ai putea fi fericită, ne căsătorim şi te iau cu mine.

– Nu. Eu ţin la ai mei. Fiecare trebuie să-şi trăiască viaţa lui. Lasă ! O să fie bine ; fratele meu are de gînd să se mute cu femeia lui într-altă casă şi-am să stau şi eu cu ei.

Vincent îşi goli paharul, înghiţind şi drojdia de pe fund.

– Sien, am încercat să te ajut. Te-am iubit, ţi-am dăruit toată dragostea pe care am ţinut-o ani de zile în mine. În schimb, vreau să faci un lucru, de dragul meu, un singur lucru.

– Ce ? întrebă ea posomorîtă.

– Să nu te mai întorci la trotuar ! Te prăpădeşti. De dragul lui Antoon, nu te mai întoarce la viaţa pe care ai dus-o !

– Mai avem bani pentru un pahar ?

– Da.

Christine dădu pe gît, dintr-o sorbitură, jumătate din băutură, apoi spuse :

– Ceea ce ştiu e că nu pot cîştiga îndeajuns ca să-mi ţin toţi copiii. Aşa că, dac-o fi să fac iar trotuarul, am s-o fac de nevoie, nu pentru că vreau eu.

– Dar dacă vei găsi de lucru, îmi făgăduieşti că n-ai să te mai întorci la asta ?

– Sigur, îţi făgăduiesc.

– Am să-ţi trimit bani, Sien, în fiecare lună. Am să-ţi trimit mereu pentru copil. Vreau să-i deschizi puştiului un drum în viaţă.

– O să-i fie foarte bine... La fel ca şi celorlalţi.

Vincent îi scrise lui Theo despre intenţia lui de a se stabili la ţară şi de a rupe legătura cu Christine. Theo îi răspunse cu următoarea poştă : aproba cu bucurie hotărîrea lui şi-i trimitea o sută de franci ca să-şi plătească toate datoriile. *„«Pacienta» mea s-a făcut nevăzută serile trecute.* mai scria Theo. *Se însănătoşise deplin, dar se pare că n-am găsit nimic comun care să ne apropie. A luat totul cu ea şi nu mi-a lăsat nici o adresă. E mai bine aşa. Acum sîntem amîndoi iarăşi liberi.“*

Vincent adună toată mobila în mansardă. Se gîndea să se întoarcă la Haga cîndva. Cu o zi înainte de a pleca spre Drenthe, primi o scrisoare şi un pachet de la Nuenen. În pachet se găseau nişte tutun şi, învelită în pergament, o plăcintă cu brînză aşa cum doar mama lui ştia să facă.

„Cînd vii acasă să pictezi crucile albe de lemn din cimitir?" îl întreba tatăl său.

Atunci îşi dădu seama că dorea să se ducă acasă. Era bolnav, lihnit, nervos la culme, istovit şi descurajat. Se va duce acasă, lîngă mama lui, pentru cîteva săptămîni, şi-şi va recîştiga sănătatea şi liniştea. Gîndindu-se la peisajul din Brabantul natal, la tufişurile şi dunele de acolo, la săpătorii de pe cîmp, îl cuprinse un sentiment de pace cum nu mai încercase de multe luni.

Christine şi cei doi copii îl conduseră la plecare. Stăteau cu toţii pe peron, fără să poată scoate o vorbă. Trenul intră în gară şi el se urcă. Christine rămase pe loc, ţinînd copilul în braţe şi pe Herman de mînă. Vincent îi urmări cu privirea pînă cînd trenul pătrunse în lumina orbitoare a soarelui, şi femeia se pierdu pentru totdeauna în umbra întunecoasă a gării.

CARTEA IV

NUENEN

1. UN ATELIER ÎN CASA PAROHIALĂ

Casa parohială de la Nuenen era o clădire cu două etaje, de piatră văruită. În spatele casei se întindeau o grădină uriaşă, cu ulmi, tufişuri, straturi de flori, un eleşteu şi trei stejari rotaţi. Nuenen avea o populaţie de două mii şase sute de suflete, dar numai o sută erau protestanţi. Biserica lui Theodorus era micuţă ; Nuenen însemna un pas înapoi faţă de înfloritorul tîrguşor Etten.

Aşezarea nu era altceva decît o mică îngrămădire de case, înşirate de-o parte şi de alta a drumului care duce la Eindhoven, capitala districtului. Aproape toţi locuitorii se îndeletniceau cu ţesutul sau cu munca cîmpului. Erau oameni cu frica lui dumnezeu, trudeau din greu şi trăiau după felul şi obiceiurile strămoşilor lor.

Pe faţada principală a casei parohiale, sus, deasupra intrării, era scris în cifre negre de fier : A 1764. Prin uşa de la intrare, pătrundeai direct din stradă într-un hol larg, care împărţea casa în două. În partea stîngă, între sufragerie şi bucătărie, o scară grosolană de lemn urca spre dormitoarele de la etaj. Vincent împărţea odaia de deasupra salonului cu fratele lui cel mic, Cor. Cînd se trezea dimineaţa, putea să vadă dincolo de turla delicată a bisericuţei răsăritul soarelui, colorînd în nuanţe pastelate apa eleşteului. Spre seară, tonurile deveneau mai intense. Se aşeza pe un scaun la fereastră şi urmărea culoarea aruncată peste eleşteu, ca o pată grea de ulei, pînă se topea pe nesimţite în asfinţit.

Vincent își iubea părinții, și ei îl iubeau la rîndul lor. Toți trei luau hotărîri eroice să păstreze între ei relații bune, de înțelegere. La început toată activitatea lui se împărțea între mesele abundente, somnul prelungit și plimbările pe întinsul landei. Sta de vorbă, picta, dar nu citea de loc. Toți cei din casă îl tratau cu multă băgare de seamă, iar el făcea eforturi să le răspundă la fel. Erau relații bine strunite ; înainte de a deschide gura, fiecare își spunea : „Să fiu atent ! Să nu tulbur armonia !"

Dar armonia nu dură mai mult decît îi trebui lui Vincent ca să se pună bine pe picioare. Nu se simțea de loc în largul lui stînd la un loc cu oameni care nu gîndeau ca el. Cînd tatăl lui anunță: „Am de gînd să citesc *Faust* de Goethe. A fost tradus de reverendul Ten Kate, așa că nu poate fi prea imoral", simți că i se urcă sîngele în cap.

Venise acasă doar pentru o vacanță de două săptămîni, dar îi plăcea Brabantul și ar fi vrut să mai rămînă. Nu dorea altceva decît să picteze cu simplitate și în tihnă după natură, încercînd să nu exprime altceva decît ceea ce vedea. N-avea altă dorință decît să trăiască adînc în sînul naturii și să picteze viața de la țară. Ca și bunul papa Millet, voia să trăiască în mijlocul țăranilor, să-i înțeleagă și să-i picteze. Se socotea printre acei oameni care, tîrîți la oraș și prinși în vîltoarea citadină, păstrează amintiri nesterse despre traiul de la țară și tînjesc toată viața după ogoare și țărani.

Simțise întotdeauna că într-o zi se va întoarce și va rămîne pe veci în Brabant. Dar dacă părinții lui nu-l voiau, putea oare să mai rămînă în Nuenen ?

– O ușă trebuie să stea fie deschisă, fie închisă, îi spuse el tatălui său. Să încercăm să ajungem la o înțelegere.

– Da, Vincent, vreau și eu din toată inima. Văd că pînă la urmă o să iasă ceva din pictura ta și mă bucur.

– Foarte bine. Atunci, spune-mi drept, crezi că putem trăi cu toții aici, în liniște ? Vrei să rămîn ?

– Da.

– Pînă cînd ?

– Cît vrei. Aici e căminul tău. Locul tău e lîngă noi.

– Și dacă nu ne vom înțelege ?

– N-are rost să ne necăjim. Trebuie să ne străduim să trăim în pace și să fim îngăduitori unul față de celălalt.

– Dar ce să fac ? Îmi trebuie un atelier. Doar n-o să lucrez în casă !

– M-am gîndit şi la asta. Ce zici de chioşcul din grădină ? Acolo ai să fii singurul stăpîn. Nimeni nu te va stingheri.

Chioşcul era perete în perete cu bucătăria, dar nu exista nici o uşă între ele. Era o încăpere de forma unui cub şi avea sus de tot o ferestruică ce dădea spre grădină. Podeaua, din pămînt bătătorit, păstra umezeală toată iarna.

– Aprindem un foc mare aici, înăuntru, şi uscăm bine locul. Apoi îi punem pardoseală de scînduri, ca să te poţi simţi cît mai bine. Ce părere ai, Vincent ?

Vincent se uită împrejur. Era o încăpere modestă, asemănătoare colibelor ţărăneşti de pe landă. Dar se putea transforma într-un adevărat atelier de ţară.

– Dacă fereastra ţi se pare prea mică, spuse Theodorus, am ceva bani puşi deoparte şi putem s-o mărim.

– Nu, nu, e foarte bine aşa cum e. O să fie aceeaşi lumină ca şi cînd aş picta modelul chiar în coliba lui.

Aşezară înăuntru un butoi găurit şi aprinseră un foc mare. După ce se zvîntă umezeala de pe pereţi şi tavan, iar podeaua de lut se întări, aşternură pe jos scîndurile. Vincent îşi aduse înăuntru patul lui mic, o masă, un scaun şi şevaletele. Îşi prinse schiţele pe pereţi, scrise un GOGH mare, cu litere gros vopsite pe văruiala peretelui vecin cu bucătăria şi se instală, cu gîndul de a deveni un adevărat Millet olandez.

2. ŢESĂTORII

Oamenii cei mai interesanţi din împrejurimile Nuenenului erau ţesătorii. Locuiau în colibe mici de lut şi paie, acoperite cu stuf, mai toate alcătuite din două încăperi. În prima, avînd un ochi mic de geam care lăsa să pătrundă o geană de lumină, locuia familia. În pereţi, cam la un metru deasupra podelei, erau nişte adînciturі pătrate, folosite drept culcuşuri. În încăpere se mai găseau o masă, cîteva scaune, o sobă de cărbuni şi un dulap grosolan pentru vase şi oale. Podeaua de lut nu era prea netedă, de altfel ca şi pereţii de chirpici. Încăperea alăturată, cam de trei

ori mai mică decît prima, avea jumătate din înălțime retezată de tavanul înclinat. Acolo se afla războiul de țesut.

Un țesător, muncind din răsputeri o săptămînă, putea să țească o bucată de cincizeci de metri. În timp ce țesea, nevasta îi înfășura ghemele. Pe o asemenea bucată de stofă primea patru franci și jumătate. Cînd o preda patronului, se întîmpla adesea să fie anunțat că nu va mai primi fire pentru o nouă bucată decît peste o săptămînă, două. Vincent găsi că aveau un fel de a fi deosebit de al minerilor din Borinage; erau liniștiți, și de nicăieri nu se auzeau vorbe care să semene cît de cît a împotrivire. În schimb, erau la fel de vioși cum sînt caii înhămați la birjă, sau oile transportate cu vaporul în Anglia.

Vincent se împrieteni repede cu ei. Erau suflete simple. Nu-și doreau altceva decît să capete de lucru atît cît să poată trăi, adică să-și cîștige cartofii și cafeaua zilnică și, din cînd în cînd, cîte o felioară de slănină. Nu-i stînjenea de la lucru cînd îi picta și nu venea niciodată fără bomboane pentru copii sau o pungă de tutun pentru bătrînul bunic.

Descoperise un război din lemn de stejar, vechi, cafeniu-verzui, pe care era săpată data 1730. Lîngă război, în fața ferestruicii care dădea spre un petic de verdeață, se afla un scaun de copil, în care pruncul rămînea ore întregi cu privirea ațintită la jocul suveicii. Era o odăiță pricăjită, cu podea de lut, dar în ea aflase o anumită pace și frumusețe, pe care încerca să le prindă pe pînză.

Se scula în zori și-și petrecea toată ziua pe cîmp sau în colibele țăranilor și țesătorilor. Se simțea în largul lui cu oamenii de pe cîmp sau de la războaie. Nu petrecuse în zadar atîtea seri cu minerii, cu săpătorii de turbă și cu țăranii, visînd cu ei lîngă foc! Împărtășind viața țăranilor din zori și pînă-n noapte, era atît de absorbit de ea, încît abia dacă se mai gîndea la altceva. Căuta *„ce qui ne passe pas dans ce qui passe"*.[1]

Se întoarse la vechea lui pasiune de a desena chipuri omenești, cu toate că avea acum și o nouă pasiune: culoarea. Cîmpurile de grîu, pe jumătate copt, erau de un auriu întunecat, de un bronz-rubiniu, accentuat și mai mult

[1] Ceea ce e nepieritor, în ceea ce piere (în lb franc.).

de contrastul cerului de cobalt. În planul din fund se desprindeau siluete de femei, aspre, vînjoase, cu fețe și brațe arămite de soare, cu haine prăfuite, grosolane, de un albastru bătînd spre indigo, cu părul tăiat scurt, strîns sub bonetele negre, ca niște berete.

Cînd trecea, cu un pas puternic, legănat, de-a lungul străzii principale, cu șevaletul prins în curele pe spate și cu pînza încă udă sub braț, obloanele caselor se crăpau imperceptibil, și Vincent defila prin focul unor priviri feminine, curioase și scandalizate. Acasă băgă de seamă că vechea zicală „o ușă trebuie să stea fie deschisă, fie închisă", nu era cu totul adevărată cînd se aplica relațiilor familiale. În casa parohială ușa fericirii domestice avea obiceiul de a rămîne într-o poziție curioasă : nu era nici deschisă de tot, dar nici închisă. Sora lui, Elizabeth, nu putea să-l vadă în ochi ; îi era teamă că ciudățeniile lui îi vor strica toate posibilitățile de măritiș în Nuenen. Willemien ținea la el, dar îl socotea un om plicticos. Abia tîrziu deveni prieten cu mezinul familiei.

Vincent nu mînca la masă împreună cu ceilalți, ci într-un colț, cu farfuria pe genunchi și cu schițele făcute în ziua aceea sprijinite pe un scaun în fața lui, scrutîndu-și lucrul cu ochi necruțători pentru a descoperi greșelile și neajunsurile. Nu vorbea niciodată cu familia. La rîndul lor, și ei i se adresau foarte rar. Pîinea o mînca uscată, căci nu voia să capete obișnuința unui trai răsfățat. Întîmplător, dacă numele vreunui scriitor care-i plăcea era pomenit în timpul discuției la masă, se întorcea către ei și spunea și el cîte ceva. Dar, în general, băgase de seamă un lucru : cu cît aveau mai puține să-și spună unii altora, cu atît era mai bine pentru toți.

3. MARGOT

Picta pe cîmp de-aproape o lună, cînd deodată începu să aibă senzația ciudată că e urmărit. Știa că oamenii din Nuenen îl priveau plini de curiozitate, că țăranii de pe ogoare obișnuiau să se rezeme din cînd în cînd în sapele lor și să se uite la el cu mirare ; de data asta, însă, era ceva deosebit. Simțea nu numai că e observat, ci și urmă-

rit. În primele zile, iritat, încercă să alunge această impresie supărătoare. Dar nu izbuti să scape de senzația că o pereche de ochi iscoditori îl urmăreau într-una. Cercetă de mai multe ori cu privirea cîmpul de jur împrejur, dar nu zări pe nimeni. O dată însă, cînd se întoarse brusc, i se păru că vede fusta albă a unei femei dispărînd pe după tulpina unui copac. Altă dată, cînd ieșea din casa unui țesător, întrezări o siluetă care o luă la fugă pe drumul spre sat. A treia oară, pe cînd picta în pădure, și făcîndu-i-se sete părăsi șevaletul ca să se ducă să bea la eleșteu, descoperi la întoarcere urme de degete pe vopseaua udă a pînzei.

Abia după vreo două săptămîni izbuti s-o prindă pe aceea care-l iscodea. Desena niște săpători, pe landă. În apropiere se afla o căruță veche, părăsită. Femeia ședea ascunsă în spatele ei, urmărindu-l cum picta. Își luă brusc pînza și șevaletul, prefăcîndu-se că vrea să se întoarcă acasă. Femeia o luă la fugă înaintea lui. O urmări, fără ca ea să bănuiască, și o văzu intrînd într-o casă vecină cu a lor.

– Ia spune-mi, mamă, cine locuiește alături de noi, în stînga ? întrebă el cînd se așezară cu toții la masă.

– Familia Begeman.

– Ce știi despre ei ?

– Mare lucru nu știu. Sînt cinci fete, care stau împreună cu mama lor. Tatăl le-a murit acum cîtva timp.

– Și ce fel de ființe sînt ?

– E greu de spus ; cam retrase.

– Sînt catolice ?

– Nu, protestante. Tatăl lor a fost preot.

– E vreuna nemăritată ?

– Toate sînt nemăritate. Dar de ce întrebi ?

– Așa, de curiozitate. Și din ce trăiesc ?

– Se pare că sînt bogate.

– Le știi cumva numele ?

Mama lui îl privi mirată :

– Nu.

A doua zi se duse să picteze pe cîmp, în același loc. Se căznea să prindă tonul de albastru al siluetelor de țărani, profilate pe lanurile de grîu copt sau pe fundalul de frunze veștede al unui hățiș de fagi. Oamenii erau îmbrăcați cu haine de pînză grosolană – o țesătură în dungi, cu urzeala

neagră și bătaia albastră – pe care și-o fabricau singuri. Cînd nuanțele păleau și se decolorau din cauza vîntului și a vremii, pînza căpăta un ton nespus de liniștitor, blînd, care punea în lumină culorile pielii.

Spre amiază simți din nou că femeia se află în spatele lui. Cu coada ochiului, îi întrezări rochia într-o pădurice din spatele căruței.

– Azi am s-o prind, murmură el, chiar dacă voi fi nevoit să mă opresc din lucru.

Se obișnuise tot mai mult să picteze din mari azvîrlituri de penel, fixînd impresia pe care i-o producea priveliștea din fața lui într-o puternică izbucnire de energie pasionată. Ceea ce-l izbise mai mult la vechile tablouri olandeze era tocmai faptul că ele fuseseră pictate repede, dintr-o dată, că marii maeștri așternuseră imaginile din prima trăsătură de penel, fără să mai îndrepte apoi nimic. Pictaseră în mare grabă, ca să păstreze neatinsă limpezimea și tăria primei impresii, a stării sufletești inspirate de subiect.

În frigurile creației, uită de femeia care-l urmărea. După vreun ceas, cînd își aruncă din întîmplare privirea, băgă de seamă că plecase din pădurice și că se ascunsese în spatele căruței. Ar fi vrut să sară și s-o prindă, s-o întrebe de ce-l tot urmărea, dar nu se putea rupe de la lucru. După un timp, se întoarse din nou și o văzu cu uimire stînd în fața căruței și privindu-l țintă. Era întîia oară cînd ieșea la iveală, fățiș.

Continuă să lucreze cu înfrigurare. Cu cît era mai cufundat în lucru, cu atît femeia se apropia mai mult. Cu cît revărsa pe pînză mai multă pasiune, cu atît mai arzători deveneau ochii care-l cercetau. Își întoarse puțin șevaletul, ca să prindă lumina, și o văzu stînd în mijlocul cîmpului, la jumătatea drumului dintre el și căruță. Părea hipnotizată și umbla ca prin somn. Pas cu pas, venea tot mai aproape, oprindu-se mereu, încercînd să rămînă pe loc și totuși înaintînd, ca atrasă de o forță căreia nu i se putea opune. O simți în spatele lui. Se răsuci pe scăunel și o privi drept în ochi. Avea întipărită pe față o expresie de spaimă și înfrigurare ; părea cuprinsă de o emoție care o buimăcea și pe care nu și-o putea stăpîni. Nu se uita la el, ci la pînză. O aștepta să vorbească, dar ea rămase tăcută. Atunci se apucă din nou de lucru, și, într-o ultimă izbuc-

nire de energie, termină tabloul. Femeia nu se clinti. Îi simțea rochia atingîndu-l.

Era tîrziu după masă. Trecuseră multe ore de cînd femeia se afla pe cîmp. Vincent ajunsese la capătul puterilor, cu nervii întinși la culme de emoția creației. Se ridică și se întoarse spre ea.

Femeia simți că i se usucă gura. Își umezi buza de sus cu vîrful limbii, apoi buza de jos cu cea de deasupra ; dar umezeala ușoară pieri imediat de pe buzele arse. Își dusese o mînă la gît și părea să respire cu greutate. Încercă să vorbească, dar nu izbuti să scoată nici un sunet.

– Mă numesc Vincent Van Gogh, sînt vecinul dumitale, spuse el. Dar cred că știi.

– Da, șopti ea, atît de încet, încît abia o auzi.

– Care dintre surorile Begeman ești dumneata ?

Se clătină puțin, îl apucă de mîneca hainei și reuși să-și recapete echilibrul. Încercă din nou să-și umezească buzele, dar își simți limba ca de iască și făcu mai multe încercări înainte de a izbuti să vorbească.

– Margot.

– Și de ce mă urmărești, Margot Begeman ? Te simt de mai multe săptămîni prin preajma mea.

Un strigăt neauzit îi scăpă de pe buze. Își înfipse unghiile în brațele lui, în căutarea unui sprijin, apoi căzu leșinată.

Vincent se lăsă în genunchi, îi rezemă capul de brațul lui, și-i dădu la o parte părul de pe frunte. Soarele tocmai apunea, însîngerînd cîmpia, iar țăranii istoviți își îndreptau pașii spre casă. Rămăseseră singuri. Se uită la ea cu atenție. Nu era frumoasă. Părea să fi trecut de treizeci de ani. În colțul din stînga, linia gurii i se întrerupea brusc ; în cel din dreapta, era continuată de o cută subțire, care cobora pînă aproape de bărbie. Sub ochi avea cearcăne vinete, punctate de pistrui mici, iar pielea părea gata să se zbîrcească.

Avea cu el puțină apă într-un bidon. Luă o cîrpă, de care se folosea ca să șteargă vopselele, o udă și umezi cu ea fața femeii. Cînd deschise ochii, Vincent văzu că erau blînzi, de un căprui-închis, cu o privire duioasă, aproape rugătoare. Își muie vîrful degetelor în apă și i le trecu ușor pe față. Ea tremura, atîrnată de brațul lui.

– Te simți mai bine, Margot ?

Femeia rămase un timp nemișcată, privind în ochii lui verzi-albăstrui, atît de blînzi, de pătrunzători, de plini de înțelegere. Apoi, cu un suspin sălbatic, smuls parcă din străfundurile ființei, își aruncă brațele în jurul gîtului său și își îngropă buzele în barba roșcată.

4. „IMPORTANT E SĂ IUBEȘTI, NU SĂ FII IUBIT"

A doua zi se întîlniră la oarecare depărtare de sat, într-un loc pe care-l stabiliseră în ajun. Margot purta o încîntătoare rochie albă de batist, cu guler înalt, și ținea în mînă o pălărie de vară. Deși se simțea încă tulburată în prezența lui, părea mai stăpînă pe sine decît fusese cu o zi înainte. La venirea ei, Vincent lăsă paleta din mînă. O privi iar, îndelung. N-avea nimic din frumusețea delicată a lui Kay, dar, față de Christine, putea fi socotită o femeie foarte atrăgătoare.

Se ridică de pe scăunel neștiind ce să facă. De obicei, se simțea stingherit în fața femeilor îmbrăcate în rochii ; era la largul lui numai cu cele care purtau fustă și bluză. Femeile din așa-numita lume bună olandeză nu-l atrăgeau de loc, nici ca să le privească, nici ca să le picteze. Prefera femeile simple ; îi aminteau adesea de cele pictate de Chardin.

Margot se întinse spre el și-l sărută cu naturalețe, intim, ca și cînd ar fi fost de multă vreme îndrăgostiți, apoi se lipi o clipă strîns de el, tremurînd. Vincent își așternu pe jos haina, pentru ea, iar el se așeză pe scăunel. Margot se sprijini de genunchii lui și se uită la el cu o privire pe care n-o mai văzuse niciodată în ochii vreunei femei.

– Vincent, spuse ea, doar pentru simpla bucurie de a-i rosti numele.

– Da, Margot.

Nu mai știa ce să facă sau să spună.

– Ai gîndit lucruri urîte despre mine, aseară ?

– Lucruri urîte ? Nu. De ce ?

– Poate ți se pare greu de crezut, Vincent, dar cînd te-am sărutat ieri, a fost întîia oară în viața mea cînd am sărutat un bărbat.

– Cum așa ? N-ai fost niciodată îndrăgostită ?
– Nu.
– Ce păcat !
– Nu-i așa ? Rămase tăcută o clipă. Dar tu ? Ai mai iubit și alte femei, nu-i așa ?
– Da.
– Multe ?
– Nu. Doar... trei.
– Și ele te-au iubit ?
– Nu, Margot, nu m-au iubit.
– Dar ar fi trebuit să te iubească !
– N-am avut niciodată noroc în dragoste.

Margot se apropie și mai mult de el și-și rezemă brațul de genunchii lui. Cu degetele celeilalte mîini începu să-i mîngîie fața, atingîndu-i în joacă nasul puternic cu muchea proeminentă, gura cărnoasă, întredeschisă, bărbia rotundă, dură. Un fior ciudat o străbătu ; își retrase degetele.

– Cît de puternic ești ! murmură. Totul în tine respiră putere, și brațele, și bărbia, și barba. N-am mai întîlnit pînă acum un bărbat ca tine.

Vincent îi cuprinse obrajii între palme. Drăgostea și emoția care i se citeau pe față o făceau mai atrăgătoare.

– Îți plac puțin ? întrebă ea îngrijorată.
– Da.
– Și n-ai vrea să mă săruți ?

O sărută.

– Te rog să nu mă judeci aspru, Vincent. N-am putut să mă stăpînesc. Vezi, m-am îndrăgostit... de tine... și n-am putut să mă țin departe.
– Te-ai îndrăgostit de mine ? Te-ai îndrăgostit într-adevăr de mine ? Dar de ce ?

Se întinse spre el și-l sărută în colțul gurii.

– Uite de ce ! zise ea.

Rămaseră tăcuți. Ceva mai încolo se întindea cimitirul satului. De sute de ani țăranii odihneau în același pămînt pe care-l munceau în timpul vieții. Vincent încerca să exprime în pînzele lui cît de firească e moartea, la fel de simplă ca și căderea unei frunze de toamnă – o mînă de pămînt răscolit cu o cruce de lemn înfiptă deasupra. Dincolo de micul zid care stăvilea iarba cimitirului se aș-

nea stăpînirea cîmpiei, pînă departe, unde se contopea cu cerul, ca marea cu orizontul.

– Știi ceva despre mine, Vincent ? întrebă ea cu glas moale.

– Foarte puțin.

– Ți-au spus... ți-a spus cineva... vîrsta mea ?

– Nu.

– Să-ți spun eu. Am treizeci și nouă de ani. În cîteva luni voi împlini patruzeci. În ultimii cinci ani mi-am spus că dacă pînă atunci nu-mi va ieși în cale omul pe care să-l iubesc, mă voi omorî.

– Dar e ușor să iubești, Margot.

– Ah, așa crezi ?

– Da. În schimb, să fii iubit, asta e mai greu.

– Nu. În Nuenen nu e atît de ușor. De peste douăzeci de ani mi-am dorit cu disperare să iubesc pe cineva. Și n-am fost niciodată în stare.

– Niciodată ?

Își întoarse privirea în altă parte.

– O dată... cînd eram tînără... mi-a plăcut un băiat.

– Da ?

– Dar era catolic și l-au alungat.

– Cine ?

– Mama și surorile mele.

Se ridică în genunchi, pe pămîntul afînat, murdărindu-și rochia ei albă, frumoasă. Își rezemă brațele de coapsele lui și-și prinse fața în mîini. Genunchii lui îi atingeau ușor șoldurile.

– Viața unei femei e pustie și zadarnică dacă n-are o iubire cu care să și-o umple, Vincent.

– Știu.

– În fiecare dimineață cînd mă trezeam îmi spuneam : „Astăzi am să-l întîlnesc. Cum găsesc alte femei, am să-l găsesc și eu, de ce să nu-l găsesc ?" Seara, însă, eram tot singură și nenorocită. Un șir nesfîrșit de zile pustii și zadarnice, Vincent ! N-am nimic de făcut acasă – avem servitori – nu făceam nimic altceva decît să tînjesc ceas de ceas după iubire. În fiecare noapte îmi spuneam : „Decît viața asta pe care ai dus-o, mai bine nu te mai născteai !" Mă mai ținea doar gîndul că într-o zi, într-un fel sau altul, o să apară, trebuie să apară, cel pe care l-aș putea iubi.

Treceau zilele mele de naştere, a treizeci şi şaptea, a treizeci şi opta, a treizeci şi noua. N-aş fi putut înfrunta al patruzecelea an fără să fi iubit vreodată. Atunci ai apărut tu, Vincent. *Acum iubesc şi eu în sfîrşit !*

Era un strigăt de triumf, ca şi cînd ar fi obţinut o mare victorie. Se întinse spre el, oferindu-şi gura sărutărilor lui. El îi mîngîie părul mătăsos, dîndu-i-l pe spate. Îi aruncă atunci braţele în jurul gîtului şi-l sărută, dezlănţuită, într-o mie de feluri. Stînd acolo, în faţa cimitirului, pe scăunelul lui de pictor, cu paleta alături şi ţinînd-o pe Margot strîns lipită de el, învăluit în revărsarea pasiunii ei, Vincent simţi, pentru întîia oară în viaţă, balsamul dulce, ameţitor al dragostei unei femei. Tremura înfiorat deoarece ştia că se află pe un tărîm sfinţit.

Margot stătea pe pămînt, la picioarele lui, îi simţea capul sprijinit de genunchi. Obrajii îi erau îmbujoraţi şi ochii îi scînteiau ; respira adînc, cu greutate. Înviorată de iubire, nu arăta mai mult de treizeci de ani. Vincent, incapabil de vreun simţămînt, îşi plimba degetele pe obrazul ei catifelat, pînă cînd ea îi prinse mîna, i-o sărută şi-i ţinu palma lipită de obrazul fierbinte. După un timp, Margot îi spuse liniştit :

– Ştiu că nu mă iubeşti. Ar însemna să cer prea mult. M-am rugat lui dumnezeu să mă lase doar să mă îndrăgostesc. Nici n-am visat măcar că s-ar putea să fiu iubită. Dar important e să iubeşti, Vincent, nu-i aşa, nu să fii iubit ?

El se gîndi la Ursula şi la Kay.

– Da, răspunse.

Margot se uita în sus, la cerul albastru, şi-şi freca uşor gîtul de genunchii lui.

– Şi ai să mă laşi să mă ţin după tine ? Dacă nu vrei să vorbim, eu am să stau lîngă tine liniştită şi n-am să scot nici un cuvînt. Lasă-mă numai să stau în preajma ta ; îţi făgăduiesc că n-am să te supăr şi n-am să te stînjenesc din lucru.

– Sigur, Margot, poţi să vii oricînd vrei. Dar, ia spune-mi, dacă nu erau bărbaţi în Nuenen, de ce n-ai plecat cel puţin într-o călătorie ? N-aveai bani ?

– Oh, ba da ! Am bani destui. Bunicul mi-a lăsat un venit destul de mare.

– Atunci de ce nu te-ai dus la Amsterdam sau la Haga ? Acolo ai fi întîlnit oameni interesanți.

– Nu m-au lăsat.

– Surorile tale sînt nemăritate ?

– Da, iubitule, toate cinci am rămas nemăritate.

Simți un cuțit în inimă. Era prima oară cînd o femeie îi spunea „iubitule". Cunoscuse foarte bine chinul de a iubi fără să fii iubit, dar nu cunoscuse niciodată bucuria neasemuită de a fi iubit cu adevărat, din tot sufletul, de o femeie bună, cuminte. Dragostea lui Margot pentru el i se părea un fel de accident ciudat, în care nu avea nici un amestec. Dar cuvîntul acela simplu, rostit atît de liniștit și drăgăstos, îi schimbă întreaga stare sufletească. O cuprinse în brațe și-i lipi trupul tremurător de al lui.

– Vincent, Vincent, murmură ea, te iubesc atît de mult !

– Ce curios mi se pare să te aud vorbindu-mi așa.

– Acum nu-mi mai pare rău că am trăit atîția ani fără să iubesc. Meritai să te aștept, dragul meu ! Nici în visele mele înflăcărate nu mi-am închipuit vreodată că aș putea simți pentru cineva ceea ce simt acum pentru tine.

– Și eu te iubesc, Margot, îi spuse.

Ea se îndepărtă ușor.

– Nu trebuie să-mi spui asta, Vincent. Poate, după o vreme, ai să ajungi să mă placi puțin. Dar eu nu-ți cer decît să mă lași să te iubesc !

Se desprinse din brațele lui, trase haina alături și se așeză pe ea.

– Apucă-te de lucru, iubitule. Nu vreau să te stingheresc. Îmi place să mă uit la tine cînd pictezi.

5. „ÎNCOTRO VEI MERGE TU VOI MERGE ȘI EU" [1]

Margot îl întovărășea aproape zilnic cînd ieșea pe cîmp să picteze. Adeseori băteau vreo zece kilometri ca să ajungă la locul ales, pe care voia Vincent să-l redea. Amîndoi soseau sleiți de oboseală și de arșiță, dar ea nu

[1] *Vechiul Testament*, „Cartea Ruth".

se plîngea niciodată. Trecea printr-o transfigurație izbitoare. Părul ei, care fusese de un castaniu mort, căpătă un luciu deschis, viu. Buzele, subțiri și scorojite, deveniră pline și roșii. Pielea, uscată și aproape zbîrcită, era acum netedă, catifelată și caldă. Ochii păreau să se fi mărit, pieptul i se împlinise, vocea căpătă un ritm nou și pasul îi deveni sigur. Iubirea descătușase în ea o primăvară ciudată, care o năpădise și o scălda mereu în undele dragostei. Îi făcea zilnic mici surprize, aducîndu-i cîte ceva bun de mîncare, comandă la Paris niște gravuri de care-l auzise vorbind cu admirație, se străduia să nu-l stînjenească de loc de la lucru. Cînd picta, stătea liniștită alături de el, pătrunsă de o pasiune la fel de copleșitoare ca aceea pe care o transmitea el în pînze.

Margot nu știa mai nimic despre pictură, dar vădea o inteligență vie, multă sensibilitate și o înclinare firească de a spune cuvîntul cel mai nimerit la momentul potrivit. Vincent băgă de seamă că, fără să cunoască lucrurile prea bine, ea înțelegea totuși ce era mai de seamă. Cîteodată, privind-o, i se părea că are în față o adevărată vioară de Cremona [1] care rămăsese prea multă vreme pe mîna unor cîrpaci.

„Dac-aș fi întîlnit-o acum zece ani!" își spunea el.

Într-o zi, pe cînd se pregătea să înceapă o pînză nouă, ea îl întrebă :

– Cum poți să fii sigur că peisajul pe care-l alegi va ieși bine pe pînză ?

Vincent se gîndi o clipă, apoi răspunse :

– Ca să faci o treabă bună pînă la capăt, nu trebuie să te temi de înfrîngeri. Cînd văd pînza curată holbîndu-se, nătîngă, la mine, mă năpustesc pur și simplu asupra ei și încep s-o împroșc cu vopsea.

– Adevărat că te năpustești. N-am văzut niciodată un lucru care să prindă viață atît de repede ca pînzele tale !

– N-am încotro. Vederea pînzei goale, care parcă-mi zvîrle în față : „Habar n-ai de nimic!", mă scoate din fire.

– E un fel de provocare, va să zică ?

[1] Oraș în Italia în care au trăit celebrii constructori de viori Amati, Guarneri, Stradivarius

– Întocmai. Pînza mă fixează cu privirea ei albă, tîmpă, dar de fapt știu că îi este frică de pictorul înflăcărat care-o înfruntă, care sfărîmă o dată pentru totdeauna vraja acelui „n-ai să poți". Viața însăși îndreaptă spre om o față goală, nepăsătoare, descurajantă, deznădăjduită, pe care nu se citește nimic, ca și pe pînza asta goală.

– Da, așa e.

– Dar omul nu se sperie de acest gol, pășește plin de încredere și de curaj, se zbate, clădește, creează, și, pînă la urmă, pînza nu mai rămîne goală, ci se acoperă cu formele bogate ale vieții.

Vincent era încîntat că Margot îl iubește. Nu-l privea niciodată cu ochi critici. Orice făcea el i se părea desăvîrșit. Nu-i spunea niciodată că apucăturile îi erau cam grosolane, că vocea lui era răgușită și liniile feței îi erau aspre. Nu-l învinuia niciodată că nu cîștigă bani și se ferea întotdeauna să-i aducă aminte că nu făcea altceva decît să picteze. Cînd mergea spre casă în amurgul liniștit, cu brațul petrecut pe după mijlocul ei, cu vocea îndulcită de duioșia care-l învăluia, îi povestea despre tot ce făcuse, îi spunea de ce prefera să picteze mai degrabă un *rouwboerke* [1] decît pe primar, de ce socotea o fată de țăran, cu fustă și pieptar albastru, prăfuite și peticite, mai frumoasă decît o cucoană. Margot nu-i punea întrebări și încuviința tot. Așa era el, și îl iubea așa cum era.

Vincent nu era în stare să se obișnuiască și cu noua lui situație. În fiecare zi se aștepta ca vraja să se rupă, ca Margot să devină neprietenoasă și crudă și să-i arunce în față toate înfrîngerile lui. Dar iubirea ei se pîrguia o dată cu trecerea verii ; îi dăruia dragostea aceea deplină și adorația pe care numai femeia matură le poate oferi. Aproape înciudat că nu găsea niciodată nimic de spus împotriva lui, încerca s-o provoace să-l condamne, descriindu-i în culori cît mai negre fiecare împrejurare în care eșuase. Margot însă nu le vedea ca înfrîngeri, ci ca simple amintiri din viața lui.

Îi povesti despre eșecurile de la Amsterdam și din Borinage.

[1] Țăran în doliu (în lb olandeză)

– Fără îndoială că astea pot fi socotite ratări, spunea el. Tot ce am făcut acolo au fost numai greşeli peste greşeli, recunoaşte şi tu !

Margot zîmbea cu îngăduinţă :

– Zeul nu poate să greşească.

El o sărută.

Într-altă zi îi spuse :

– Mama pretinde că eşti un om rău. A auzit că ai trăit cu femei de stradă, la Haga. I-am răspuns că sînt scorneli murdare.

Vincent îi povesti în amănunt toată istoria legăturii lui cu Christine. Margot asculta cu o privire în care juca o umbră din tristeţea ei de odinioară, pe care dragostea o risipise.

– Ştii, Vincent, tu ai ceva de Crist în fiinţa ta. Sînt sigură că tata ar fi gîndit la fel.

– Asta-i tot ce găseşti tu să-mi spui cînd eu îţi povestesc c-am trăit doi ani cu o prostituată ?

– Nu era prostituată, a fost nevasta ta. Faptul că n-ai reuşit s-o salvezi n-a fost greşeala ta, după cum n-a fost greşeală încercarea de a-i salva pe minerii din Borinage. Un om singur nu poate face mare lucru împotriva unei societăţi întregi.

– E adevărat, Christine a fost nevasta mea. Cînd eram tînăr îi spuneam fratelui meu Theo : „Dacă n-am să-mi găsesc o nevastă cumsecade, am să iau chiar una rea. Mai bine una rea decît de loc."

Rămaseră tăcuţi, stingheriţi, cîteva clipe. Nu vorbiseră încă niciodată despre căsătorie.

– Un singur lucru regret din toată povestea cu Christine, continuă Margot. Aş fi vrut ca aceşti doi ani din iubirea ta să fie ai mei.

Vincent renunţă la încercările de a-i zădărnici dragostea pe care i-o arăta şi o primi aşa cum i se oferea.

– Cînd eram mai tînăr, Margot, credeam că în viaţă totul atîrnă de noroc, de mici întîmplări sau de neînţelegeri lipsite de noimă, dar, o dată cu trecerea anilor, am început să descopăr cauze mai adînci. Prin nu ştiu ce blestem, cei mai mulţi oameni sînt nevoiţi să caute îndelung pînă află lumina.

– Așa cum a trebuit să te caut și eu pe tine!

Ajunseră în pragul colibei joase a unui țesător. Vincent îi strînse mîna cu duioșie. Ea îi răspunse cu un zîmbet atît de dulce și de plin de dăruire, încît se întrebă de ce soarta socotise potrivit să-l țină atîția ani departe de dragoste. Intrară în coliba acoperită cu stuf. Vara trecuse, se așternuse toamna, și zilele erau tot mai scurte. Deasupra războiului de țesut atîrna o lampă. Se urzea o bucată de postav roșu. Țesătorul și nevasta lui potriveau firele – două siluete negre, încovoiate, conturate împotriva luminii și în contrast cu roșul-aprins al stofei, aruncînd umbre mari pe vergelele și sulurile războiului. Margot și Vincent schimbară un zîmbet plin de înțelegere; o învățase și pe ea să deslușească frumusețea tăinuită sub aparența urîtului.

Prin noiembrie, o dată cu *„la chute des feuilles"* [1], cînd doar în cîteva zile pomii își lepădară podoabele îngălbenite, tot satul Nuenen vorbea despre Vincent și Margot. Oamenii o îndrăgeau pe Margot, dar în el n-aveau încredere și-l ocoleau. Mama și cele patru surori ale lui Margot încercau să curme această legătură, ea însă se străduia să le convingă că nu era decît o prietenie și că, la urma urmei, ce rău făceau dacă se plimbau împreună pe cîmp? Femeile din familia Begeman îl considerau pe Vincent o haimana și se așteptau să-l vadă într-o bună zi plecat. De aceea nu se arătau prea neliniștite. Satul însă fierbea. „Nu te poți aștepta la nimic bun de la acest ciudat Van Gogh – repetau cu toții fără încetare – și familia Begeman se va căi dacă nu-și va smulge fata la timp din mîinile lui."

Vincent nu pricepea de loc de ce oamenii din sat îl antipatizau în asemenea chip. Nu se amesteca în treburile nimănui, nu jignea pe nimeni. El însă nu-și dădea seama ce figură neobișnuită făcea în acel sătuc liniștit, unde viața nu se schimbase cu o iotă de sute de ani. Abia cînd descoperi că-l socoteau un pierde-vară, renunță la încercarea de a le cîștiga simpatia. Dien van den Beek, un mic negustor, îl strigă într-o zi pe cînd trecea prin fața prăvăliei și-i aruncă provocarea în numele întregului sat:

[1] Căderea frunzelor (în limba franceză).

– Ei, a venit toamna, s-a terminat cu vremea frumoasă ! spuse el.

– Da.

– S-ar zice c-ai să te apuci în curînd de lucru, nu ?

Vincent își săltă șevaletul din spate într-o poziție mai potrivită.

– Da, tocmai mă-ndreptam spre landă.

– Nu asta vreau să spun, zise Dien. O muncă adevărată, pe care s-o faci tot anul.

– Pictura e munca mea, spuse Vincent calm.

– Deh, omul înțelege prin muncă ceva pentru care să fie plătit, o meserie.

– Să mă duc pe cîmp, să pictez, așa cum mă vezi făcînd acum, asta este meseria mea, *mijnheer* van den Beek, tot așa cum negustoria este meseria dumitale.

– Da, dar eu îmi vînd mărfurile. Dumneata vinzi ceva ?

Toți cei cu care vorbise în sat îi puseseră mereu aceeași întrebare. Se săturase pînă peste cap s-o tot audă.

– Vînd și eu uneori. Fratele meu e specialist în artă și-mi cumpără tablourile.

– Ar trebui să te apuci de o treabă serioasă, *mijnheer*. Nu e bine să trîndăvești așa. Omul îmbătrînește și abia atunci își dă seama că nu rămîne cu nimic.

– Să trîndăvesc !... Dar eu muncesc de două ori mai mult decît muncești dumneata ca să ții deschisă prăvălia asta.

– Asta numești dumneata muncă ? Să stai și să mînjești o pînză cu vopsea ? Asta-i distracție bună pentru copii. Să ții o prăvălie, să ari cîmpul, astea sînt adevărate munci pentru un bărbat. Ești la o vîrstă cînd nu mai trebuie să-ți irosești timpul.

Vincent știa că Dien van den Beek nu făcea decît să dea glas părerii satului și că, în mintea lor, cuvîntul „artist“ și cuvîntul „muncitor“ se înlăturau cu desăvîrșire unul pe altul. Renunță să-și mai bată capul cu ceea ce gîndeau oamenii, și, cînd îi întîlnea pe uliță, trecea ca și cum nu i-ar fi văzut. Dar tocmai cînd neîncrederea atinsese culmea, o întîmplare îl aduse în grațiile satului.

Anna Cornelia își frînse piciorul, coborînd din tren la Helmond. Fu adusă acasă în mare grabă. Doctorul nu spusese nimic familiei, dar viața ei era în pericol. Fără să stea pe gînduri, Vincent își părăsi lucrul. Experiența că-

pătată în Borinage făcuse din el un bun infirmier. Doctorul îl urmări o jumătate de oră şi apoi îi spuse : „Eşti mai priceput decît o femeie, o las pe mama dumitale în mîini bune".

Oamenii din Nuenen, care la nenorocire puteau fi la fel de săritori pe cît puteau fi de cruzi la mînie, o vizitară pe bătrînă, aducîndu-i dulciuri, cărţi, o vorbă de îmbărbătare. Şezînd în jurul bolnavei, se uitau înmărmuriţi la Vincent cum schimba aşternutul mamei sale fără s-o clintească, şi cum o spăla, o hrănea şi-i îngrijea piciorul vătămat. După două săptămîni, satul îşi schimbă cu totul părerea despre el. Cînd veneau în vizită, Vincent le vorbea pe înţelesul lor. Discutau despre felul cum se pot înlătura mai bine durerile provocate de şederea îndelungată în pat, ce hrană îi trebuie unui om bolnav, sau ce temperatură trebuie păstrată în odaie. Şi, stînd astfel de vorbă cu el şi înţelegîndu-l, hotărîră că, la urma urmei, era şi el un om ca toţi oamenii. Cînd mama lui se simţi ceva mai înzdrăvenită şi el începu să iasă cîte puţin ca să picteze, localnicii i se adresară zîmbitori, spunîndu-i pe nume. Nu mai simţea privirile lor iscodindu-l prin crăpătura obloanelor, ca odinioară.

Margot era tot timpul alături de el, singura care nu se arăta mirată de purtarea lui grijulie. Într-o zi, pe cînd vorbeau în şoaptă în camera bolnavei, Vincent îi spuse :

– Cheia multor lucruri în pictură stă în cunoaşterea temeinică a corpului omenesc ; din păcate, ca s-o poţi dobîndi, trebuie bani mulţi. Există o carte foarte interesantă, *Anatomia pentru artişti* de John Marshall, dar e foarte scumpă.

– Şi n-ai bani s-o cumperi ?

– Nu. Şi nici n-o să am pînă cînd nu voi vinde ceva.

– Vincent, aş fi foarte fericită dacă m-ai lăsa să te împrumut. Ştii că am un venit bun şi nu reuşesc niciodată să-l cheltuiesc.

– E foarte drăguţ din partea ta, Margot, dar nu pot primi.

Ea nu încercă să-şi impună rugămintea, dar peste două săptămîni îi întinse un pachet sosit de la Haga.

– Ce-i asta ? întrebă el.

– Deschide-l şi uită-te.

Sub sfoara cu care era legat, găsi un bilețel. Pachetul conținea cartea lui Marshall. Pe bilet scria : „Pentru cea mai fericită aniversare dintre toate".

– Dar nu e ziua mea, exclamă el.

– Nu, rîse Margot, e a mea ! A patruzecea, Vincent. Tu mi-ai făcut cel mai frumos dar al vieții mele. Fii bun și primește-o, iubitule ! Sînt fericită azi și vreau să fii și tu.

Se găseau în atelierul lui din grădină. Nu era nimeni prin apropiere în afară de Willemien, care ședea în casă cu mama ei. Se făcuse tîrziu după amiază, și soarele, asfințind, zvîrlea o pată strălucitoare de lumină pe peretele văruit. Vincent mîngîie cartea cu duioșie ; era pentru prima oară cînd altcineva, în afară de Theo, se arăta fericit să-l ajute. Aruncă volumul pe pat și o luă în brațe pe Margot. Ochii ei erau ușor încețoșați de dragoste. În ultimele luni, pe cîmp, se dezmierdaseră mai puțin ; le era teamă să nu fie văzuți. Margot se dăruia drăgăstoasă mîngîierilor, abandonîndu-se cu totul în mîinile lui. Se împlineau cinci luni de cînd o părăsise pe Christine. Era tulburat și se întreba dacă nu merge prea departe cu încrederea în el însuși. Nu voia să facă nimic din ce-ar fi putut-o jigni pe Margot sau dragostea ei.

Se uită în ochii ei căprui, blînzi și o îmbrățișă. Ea îi zîmbi, apoi închise ochii și-și desfăcu ușor buzele ca să le primească pe ale lui. Se țineau strîns în brațe, cu trupurile lipite, de la buze pînă în vîrful picioarelor. Patul se afla numai la un pas de ei. Înlănțuiți, se lăsară pe el. În îmbrățișarea aceea strînsă dispăru amintirea anilor fără dragoste, care făcuseră viețile lor atît de searbede.

Soarele se scufundă deodată, pătratul de lumină de pe perete se stinse și amurgul dulce inundă atelierul. Margot își plimba mîngîietor mîna pe fața lui Vincent, înșirînd cuvinte ciudate de dragoste. El simțea cum alunecă în abisul din care nu există întoarcere decît cu prețul unei totale încordări a voinței. Se smulse din brațele ei și sări în picioare. Se duse la șevalet și mototoli o bucată de hîrtie pe care desenase. Nu se auzea alt sunet decît chemarea coțofanei din salcîm și dangătul de talăngi de la gîtul vacilor care se întorceau în sat. După un timp, Margot spuse liniștit, cu simplitate :

– Dacă vrei, iubitule...
– De ce ? întrebă el fără să se întoarcă.
– Pentru că te iubesc.
– Ar fi drept oare ?
– Ţi-am mai spus, Vincent, zeul nu poate face niciodată ceva rău.

El se lăsă într-un genunchi. Margot stătea cu capul rezemat pe pernă. Îi văzu din nou linia care cobora din colţul drept al gurii pînă la bărbie şi o sărută. Îi sărută muchea prea subţire a nasului, nările prea pline şi-şi plimbă buzele pe pielea feţei, care parcă întinerise cu zece ani. În lumina amurgului, aşa cum şedea culcată, gata să se dăruiască, şi cu braţele încolăcite pe după gîtul lui, părea iarăşi fata frumoasă care trebuie să fi fost la douăzeci de ani.

– Şi eu te iubesc, Margot. Nu mi-am dat seama înainte, dar acum ştiu.

– E drăguţ din partea ta, iubitule, că mi-o spui. Glasul îi era blînd şi visător. Ştiu că ţii la mine un pic ; eu te iubesc din toată inima. Asta mi-ajunge.

N-o iubea ca pe Ursula sau pe Kay. N-o iubea nici măcar aşa cum o iubise pe Christine. Dar simţea o căldură deosebită pentru femeia ghemuită în braţele lui, gata să i se dăruiască. Ştia că iubirea cuprinde laolaltă aproape toate simţămintele omeneşti. Îl durea undeva, în adîncul lui, gîndul că simţea atît de puţin pentru singura femeie din lume care-l iubea fără nici o reţinere. Îşi aminti chinurile prin care trecuse pe vremea cînd Ursula şi Kay îi respinseseră dragostea. Era plin de recunoştinţă pentru iubirea cu care-l copleşea Margot, şi totuşi, într-un chip greu de lămurit, o găsea întrucîtva supărătoare. Îngenuncheat pe podeaua de scînduri a odăii întunecate, cu braţele sub capul femeii care-l iubea aşa cum le iubise el pe Ursula şi pe Kay, înţelese, în sfîrşit, de ce fugiseră de el cele două femei.

– Margot, eu duc o viaţă grea, dar aş fi foarte fericit dacă ai vrea s-o împarţi cu mine.

– Vreau s-o împart cu tine, iubitule !

– Am putea locui chiar aici, în Nuenen. Sau, dacă vrei, după căsătorie putem pleca în altă parte.

Își frecă obrazul de brațul lui mîngîietor.

– Cum spune Ruth? „Încotro vei merge tu, voi merge și eu."

6. INTEROGATORIU

Nu erau de loc pregătiți pentru furtuna care izbucni a doua zi dimineața, cînd împărtășiră vestea celor două familii. Cu ai lui, problema se reducea doar la bani. Cum se putea căsători cînd era încă întreținut de Theo?

– Întîi trebuie să cîștigi bani și să-ți croiești un drum în viață, apoi n-ai decît să te însori, îi spuse tatăl lui.

– Dacă-mi croiesc viața luptîndu-mă cu realitatea crudă a meseriei pe care mi-am ales-o, răspunse Vincent, la timpul cuvenit voi cîștiga și bani.

– Atunci și de însurat trebuie să te însori la timpul cuvenit, nu acum!

Tulburarea din casa parohială era doar o mică vijelie pe lîngă cele ce se petreceau la vecini, în casa femeilor. Cu cinci fete, toate nemăritate, familia Begeman putea să înfrunte lumea întreagă într-un front închegat. Dacă însă Margot se mărita, asta ar fi fost o dovadă vie, în fața întregului sat, a nereușitei surorilor ei. Doamna Begeman socotea că e mai bine pentru viitor să scutească de nefericire patru dintre fetele ei decît să o facă fericită pe una singură.

În ziua aceea Margot nu-l mai însoți la țesători. Tîrziu, după masă, veni la atelier. Avea ochii roșii și umflați; arăta mai mult ca oricînd cei patruzeci de ani pe care-i avea. O clipă, îl ținu strîns, într-o îmbrățișare disperată.

– Te-au ponegrit îngrozitor toată ziua. Nu mi-am închipuit niciodată că un om poate avea atîtea metehne și totuși mai poate trăi.

– Trebuia să te aștepți la asta.

– Mă așteptam, dar nu mi-am închipuit că te vor defăima chiar atît de mîrșav.

O cuprinse blînd în braţe şi o sărută pe obraz.

– Lasă-mă să-ncerc şi eu, zise Vincent. Am să vin la voi diseară după cină. Poate voi reuşi să le conving că nu sînt un om chiar atît de îngrozitor.

Dar din clipa în care puse piciorul în casa Begeman, Vincent îşi dădu seama că se află pe un tărîm străin şi duşmănos. Era ceva sinistru în atmosfera creată de cele şase femei, atmosferă pe care nu venise niciodată s-o tulbure vreo voce sau vreun pas bărbătesc.

Îl conduseră în salonul rece, mirosind a mucegai. De luni de zile nu mai călcase cineva pe-acolo. Vincent cunoştea numele celor patru surori, dar nu se ostenise niciodată să facă vreo legătură între nume şi figurile lor. Toate păreau nişte caricaturi ale lui Margot. Sora cea mai mare, care conducea gospodăria, îşi luă rolul de anchetator.

– Margot ne-a spus că vrei să te însori cu ea. Putem avea îndrăzneala să te întrebăm ce s-a întîmplat cu soţia dumitale din Haga ?

Vincent le dădu explicaţii despre legătura lui cu Christine. Atmosfera din salon se mai răci cu cîteva grade.

– Cîţi ani ai, *mijnheer* Van Gogh ?

– Treizeci şi unu.

– Ţi-a spus Margot că ea are...

– Ştiu ce vîrstă are Margot.

– Putem îndrăzni să te întrebăm cît cîştigi ?

– Primesc o sută cincizeci de franci pe lună.

– Şi care este sursa acestui venit ?

– Mi-i trimite fratele meu.

– Cu alte cuvinte, vrei să spui că fratele dumitale te întreţine ?

– Nu. Îmi plăteşte un salariu lunar. În schimb, primeşte tot ce pictez eu.

– Vinde ceva din picturile dumitale ?

– N-aş putea spune cu siguranţă.

– Ei bine, eu pot. Tatăl dumitale mi-a spus că nu s-a vîndut încă nici unul dintre tablourile făcute de dumneata !

– Se vor vinde mai tîrziu. Se va obţine de zeci de ori mai mult decît s-ar putea obţine acum pe ele.

– Asta rămîne de văzut, ca să nu spunem mai mult. Să discutăm mai bine faptele.

Vincent cercetă fața aspră, lipsită de orice frumusețe a surorii mai mari. Era limpede că nu se putea aștepta la nici un fel de bunăvoință din partea ei.

– Dacă nu cîștigi nimic, continuă ea, ne putem permite să întrebăm cum ai de gînd să-ți întreții soția ?

– Dacă fratele meu găsește de cuviință să arunce o sută cincizeci de franci pe lună dîndu-mi-i mie, asta-i treaba lui, nu a dumneavoastră. Pentru mine acești bani reprezintă un salariu. Muncesc din greu ca să-l merit. Margot și cu mine am putea trăi din acești bani dacă ne chibzuim cu grijă.

– Dar n-o să fim nevoiți ! strigă Margot. Eu am un venit destul de mare ca să-mi port singură de grijă.

– Stai liniștită, Margot ! porunci sora mai mare.

– Amintește-ți, Margot, interveni și mama ei, că am oricînd posibilitatea să tai acest venit dacă vei săvîrși cîndva vreo faptă care să dezonoreze numele familiei.

Vincent zîmbi.

– Socotiți această căsătorie ca o dezonoare ?

– Știm foarte puțin despre dumneata, *mijnheer* Van Gogh, și puținul pe care-l știm nu-ți este de loc favorabil. De cît timp te ocupi cu pictura ?

– De trei ani.

– Și încă n-ai obținut nici un rezultat. Te-ai gîndit cît timp va mai dura pînă să devii cunoscut ?

– Nu știu.

– Cu ce te-ai ocupat înainte de a te apuca de pictură ?

– Specialist în artă, profesor, vînzător într-o librărie, student în teologie și predicator.

– Și ai dat greș în toate ?

– Le-am părăsit rînd pe rînd.

– De ce ?

– Nu eram făcut pentru ele.

– Și cît îți mai trebuie pînă vei renunța și la pictură ?

– N-are să facă asta niciodată ! sări Margot.

– *Mijnheer* Van Gogh, spuse sora cea mare, mi se pare că dai dovadă de o mare îndrăzneală vrînd să te însori cu Margot. Ești un decăzut fără nici o speranță de

îndreptare, n-ai un ban pe numele dumitale şi nici vreun mijloc de a cîştiga, nu eşti în stare să te opreşti la nici o meserie şi rătăceşti de colo pînă colo, ca un trîntor, ca un vagabond. Judecă şi dumneata, cum ne-am putea încumeta s-o lăsăm pe sora noastră să te ia de bărbat ?

Vincent îşi scoase pipa, apoi o vîrî iarăşi în buzunar.

– Margot mă iubeşte şi eu o iubesc. Aş putea s-o fac fericită. O să locuim aici încă vreun an şi apoi o să plecăm în străinătate. N-o să aibă din partea mea niciodată altceva decît iubire şi înţelegere.

– Ai s-o părăseşti ! strigă o alta dintre surori, cu un glas strident. Ai să te plictiseşti de ea şi ai s-o părăseşti pentru vreo femeie stricată ca aceea din Haga !

– Vrei să te însori cu ea numai pentru bani ! strigă alta.

– Dar n-o să-i capeţi, fii fără grijă ! anunţă a treia. Mama o să-i taie venitul şi o să-l trecă asupra noastră.

În ochii lui Margot străluciră lacrimi. Vincent se ridică. Îşi dădu seama că n-avea nici un rost să mai piardă timpul cu zgripţuroaicele dezlănţuite. N-avea altceva de făcut decît să se însoare cu Margot la Eindhoven şi să plece apoi numaidecît la Paris. Totuşi, deocamdată, n-ar fi vrut să părăsească Brabantul, mai avea de pictat. Dar se cutremură la gîndul că Margot avea să rămînă singură în mijlocul acelor femei împietrite.

Urmară zile chinuitoare pentru Margot. Prima zăpadă se aşternu pe cîmpie, şi Vincent se văzu nevoit să lucreze în atelier. Familia Begeman nu-i mai îngăduia lui Margot să-l viziteze. Din clipa în care se dădea jos din pat, dimineaţa, şi pînă noaptea, cînd i se dădea răgazul de a se preface că doarme, era silită să asculte adevărate rechizitorii îndreptate împotriva lui Vincent. Trăise cu familia ei timp de patruzeci de ani ; îl cunoştea pe Vincent numai de cîteva luni. Pe surorile ei le ura, pentru că ele îi distruseseră viaţa. Dar ura ascunde cîteodată cele mai tainice forme ale iubirii şi poate da naştere unui foarte puternic sentiment al datoriei.

– Nu înţeleg, întreba Vincent, de ce nu vrei să plecăm împreună ? Sau, cel puţin, să te măriţi aici cu mine, fără consimţămîntul lor ?

– Nu m-ar lăsa.

– Cine, mama ta ?

– Nu, surorile mele. Mama se mulţumeşte să stea deoparte şi doar să încuviinţeze.

– Are atîta însemnătate pentru tine ce spun surorile tale ?

– Îţi mai aminteşti, într-o zi ţi-am povestit că în tinereţe eram pe cale să mă îndrăgostesc de un băiat ?

– Da.

– Ei bine, surorile mele m-au împiedicat. Nu ştiu nici azi de ce. Toată viaţa m-au împiedicat să fac ceea ce am vrut. Cînd mă hotăram să-mi vizitez rudele de la oraş, nu mă lăsau. Cînd voiam să citesc, nu-mi îngăduiau să pun mîna nici pe cele mai bune cărţi din bibliotecă. De fiecare dată cînd ne intra un bărbat în casă, după ce pleca îl sfîrtecau în bucăţi, ca să nu mă mai pot uita niciodată la el. Aş fi vrut să fac şi eu ceva în viaţă, să fiu soră de caritate, sau să studiez muzica. Dar nu, trebuia să gîndesc la fel cu ele, să trăiesc după tipicul lor.

– Şi acum ?

– Acum nu vor să mă lase să mă mărit cu tine.

Vioiciunea care apăruse în ultima vreme în purtarea şi în glasul ei se stinsese aproape cu totul. Buzele îi erau din nou arse, şi pistruii mărunţi de sub ochi se vedeau parcă şi mai bine.

– Nu te necăji din pricina lor, Margot ! O să ne căsătorim, şi gata ! Fratele meu mi-a propus de multe ori să vin la Paris. Am putea trăi foarte bine acolo.

Margot nu răspunse. Stătea pe marginea patului, uitîndu-se fix la podeaua de scînduri. Umerii i se încovoiau, arcuindu-se ca o semilună. Se aşeză lîngă ea şi-i luă mîna.

– Ţi-e teamă să te măriţi cu mine fără consimţămîntul lor ?

– Nu. Dar glasul ei nu mai avea nici putere, nici convingere. Am să mă omor, Vincent, dacă mă vor despărţi de tine. N-aş putea să îndur asta, acum, după ce te-am iubit. Am să-mi pun capăt zilelor, asta e !

– Nu, Margot, nu aşa. O să ne căsătorim. Nici nu e nevoie să ştie ele. Întîi ne căsătorim şi pe urmă poţi să le spui.

– Dar nu pot să fac nimic împotriva voinței lor. Sînt prea multe pentru puterile mele. Nu pot să mă lupt cu toate.

– Foarte bine, nici nu trebuie să te lupți cu ele. Mărită-te cu mine și totul se va termina.

– N-o să se termine. Abia o să înceapă. Tu nu le cunoști pe surorile mele.

– Și nici nu vreau ! Diseară însă am să mai fac o încercare.

Dar cum păși pragul salonului, își dădu seama că totul e zadarnic. Uitase atmosfera înghețată a încăperii.

– Am mai auzit toate lucrurile astea și data trecută, *mijnheer* Van Gogh, îl întrerupse sora cea mare, și nici nu ne conving, nici nu ne impresionează. De altfel, hotărîrea noastră este luată. Noi nu vrem decît fericirea lui Margot, nu vrem să-și prăpădească viața. Am hotărît să mai așteptăm doi ani ; dacă dumneata îți vei păstra pînă atunci hotărîrea de a te însura cu Margot, noi nu vom mai avea nimic de zis.

– Doi ani ! făcu Vincent.

– Peste doi ani eu n-am să mai fiu aici, spuse Margot liniștită.

– Dar unde-ai să fii ?

– Pe lumea cealaltă. Dacă nu mă lăsați să mă mărit cu el, să știți că mă omor.

Sub cascada de proteste – „Cum îndrăznești să spui asemenea lucruri ?!" și „Uite ce influență a avut asupra ei !" – Vincent fugi afară. Nu mai era nimic de făcut.

Îndelungații ani de suferință își lăsaseră pecetea asupra lui Margot. Nervii ei nu erau prea tari și, în general, sănătatea nu-i era dintre cele mai bune. Sub atacul reunit al celor cinci femei neclintite, Margot devenea din zi în zi tot mai deprimată. O fată de douăzeci de ani ar fi răzbătut neînfrîntă printr-o asemenea împrejurare, dar Margot era vlăguită, și voința îi fusese nu o dată înfrîngenuncheată. Zbîrciturile îi apărură din nou pe față, vechea melancolie îi reveni în ochi, tenul i se gălbeji, devenind aspru, iar linia din colțul drept al gurii i se adînci parcă și mai mult decît înainte.

O dată cu frumusețea ei se topi și afecțiunea pe care i-o nutrise Vincent. N-o iubise cu adevărat, și în sinea

lui nu dorise niciodată să se însoare cu ea. Dar acum dorea mai puțin ca oricînd. Se rușina de indiferența lui, și asta îl făcea și mai arzător în izbucnirile de dragoste. Nu știa dacă Margot îi ghicea adevăratele simțăminte.

– Le iubești mai mult decît pe mine, Margot ? o întrebă într-o zi, cînd ea izbutise să se strecoare în atelierul lui pentru cîteva clipe.

Uimită, îi aruncă o privire mustrătoare.

– Oh, Vincent !

– Atunci de ce ești gata să renunți la mine ?

Se ghemui în brațele lui, ca un copil oropsit. Vocea îi era slabă și pierdută.

– Dac-aș fi sigură că mă iubești așa cum te iubesc eu, aș înfrunta lumea întreagă. Dar pentru tine însemn atît de puțin... și pentru ele atît de mult...

– Te înșeli, Margot, te iubesc...

Îi puse cu blîndețe degetul pe buze.

– Nu, dragul meu, ai vrea să mă iubești... Dar nu mă iubești, și nu trebuie să-ți pară rău. Vreau să fiu eu cea care iubește mai mult.

– Nu înțeleg, de ce nu vrei să te rupi de ele și să-ți hotărăști singură soarta !

– Ție îți vine ușor să spui asta. Tu ești puternic, poți să lupți împotriva oricui. Eu am patruzeci de ani... m-am născut la Nuenen... n-am fost niciodată mai departe de Eindhoven. Vezi dar, dragă Vincent, eu n-am rupt niciodată cu nimeni și cu nimic, de cînd mă știu.

– Da, văd.

– Dacă aș simți că tu vrei cu adevărat, pentru tine m-aș lupta din toate puterile mele. Dar e un lucru pe care numai eu îl doresc. Și, la urma urmelor, e atît de tîrziu... viața mea s-a dus...

Glasul i se pierdu într-o șoaptă. Îi ridică bărbia ; ochii îi înotau în lacrimi.

– Fata mea dragă ! murmură el. Draga mea Margot ! Am putea trăi o viață întreagă împreună. N-ai decît să spui o singură vorbă. Diseară, după ce se culcă ai tăi, împachetează-ți lucrurile. Mi le dai pe fereastră. Vom merge pe jos pînă la Eindhoven, ca să prindem trenul de dimineață pentru Paris.

– N-are nici un rost, iubitule, eu sînt o parte din ele, şi ele fac parte din mine. Pînă la urmă, însă, am să fac tot după capul meu.

– Margot, nu pot îndura să te văd atît de nefericită.

Îşi întoarse faţa spre el. Lacrimile pieriseră. Zîmbea.

– Nu, Vincent, sînt fericită. Am avut ce mi-am dorit. Te-am iubit şi a fost minunat...

O sărută, sorbind de pe buze gustul sărat al lacrimilor.

– Nu mai ninge, spuse ea după un răstimp. Te duci mîine să desenezi pe cîmp ?

– Da, aşa cred.

– Unde te găsesc ? Vreau să vin şi eu după masă.

A doua zi, cu o căciulă de blană pe cap şi cu bluza de pînză strînsă bine în jurul gîtului, Vincent lucră pînă tîrziu. Peste siluetele întunecate ale căruţelor şi peste desişul ruginiu cerul liliachiu de seară părea poleit cu aur. Drept, în sus, se înălţau cîţiva plopi negri, desfrunziţi ; planul din faţă era de un verde palid, decolorat, brăzdat de fîşii de pămînt negru şi de trestiile spălăcite şi uscate care creşteau de-a lungul şanţurilor.

Margot traversă cîmpul cu paşi repezi. Purta aceeaşi rochie albă ca în prima zi, cu o eşarfă peste umeri. Obrajii îi erau uşor îmbujoraţi. Semăna iar cu femeia care înflorise atît de miraculos sub văpaia iubirii, cu cîteva săptămîni în urmă. Ducea în mînă un coşuleţ de lucru.

Îi aruncă braţele în jurul gîtului. Vincent simţea cum i se zbate inima năvalnic în piept. Îi dădu capul pe spate şi privi în ochii ei căprui. Pierise şi melancolia din ei.

– Ce este ? întrebă el. S-a întîmplat ceva ?

– Nu, nu, strigă Margot, nimic... doar că sînt fericită... sînt iarăşi cu tine !...

– Dar de ce-ai ieşit în rochia asta subţire ?

Rămase un timp tăcută, apoi spuse :

– Vincent, oriunde te vei duce, Vincent, oricît de departe, vreau să-ţi aminteşti întotdeauna un lucru despre mine.

– Ce anume, Margot ?

– Că te-am iubit ! Să-ţi aminteşti întotdeauna că te-am iubit mai mult decît oricare altă femeie din viaţa ta !

– De ce tremuri aşa ?

– Nu-i nimic. Am fost reţinută. De-asta am întîrziat. Eşti gata ?

– În cîteva minute.

– Atunci lasă-mă să stau în spatele tău cît mai lucrezi, aşa cum făceam înainte. Ştii, iubitule, eu n-am vrut niciodată să stau în drumul tău, să te stingheresc cu ceva, am vrut doar să mă laşi să te iubesc.

– Da, Margot.

Vincent tăcu. Altceva nu-i mai veni în gînd.

– Atunci întoarce-te la treabă, dragul meu, şi termină, ca să putem merge împreună acasă.

O trecu un fior, îşi strînse eşarfa în jurul umerilor şi spuse :

– Înainte de a începe, Vincent, mai sărută-mă o dată. Aşa cum m-ai sărutat atunci... în atelierul tău... cînd am fost atît de fericiţi unul în braţele celuilalt.

O îmbrăţişă drăgăstos. Îşi strînse poalele rochiei şi se aşeză în spatele lui. Soarele dispăruse, şi scurtul amurg de iarnă se lăsă repede peste întinsul cîmpului, învăluindu-i în calmul unei seri de ţară.

Se auzi clinchetul unei sticle. Cu un strigăt pe jumătate înăbuşit, Margot se ridică în genunchi, apoi se prăbuşi la pămînt într-un spasm violent. Vincent sări în sus şi se aruncă lîngă trupul ei. Avea ochii închişi şi pe faţă un zîmbet ciudat. Cîteva convulsii puternice îi scuturară trupul, apoi înţepeni, cu spatele arcuit şi braţele îndoite. Vincent se aplecă după sticluţa căzută în zăpadă. O dîră albă, cristalină se prelingea încă pe peretele ei. N-avea nici un miros.

O ridică pe Margot în braţe şi alergă cu ea nebuneşte peste cîmp. Pînă la Nuenen era mai bine de un kilometru. Se gîndea cu groază că i-ar putea muri în braţe, înainte de a ajunge cu ea în sat. Era spre seară, şi oamenii şedeau la taifas în faţa porţilor. Vincent fu nevoit să străbată tot satul, alergînd pe uliţa principală, cu Margot în braţe. Ajunse acasă la familia Begeman, deschise uşa cu o lovitură de picior şi o aşeză pe Margot pe divanul din salon. Mama şi surorile intrară în fugă.

– Margot s-a otrăvit ! strigă el. Mă duc după doctor ! Fugi la doctorul satului şi-l scoală de la masă.

– Eşti sigur că era stricnină ? întrebă medicul.

– Aşa părea.

– Mai trăia cînd ai adus-o acasă ?

– Da.

Cînd ajunseră, Margot se zvîrcolea pe divan. Doctorul se aplecă asupra ei.

– Într-adevăr, stricnină a fost, dar a mai luat ceva împreună cu otrava, ca să-i potolească durerile. După miros parc-ar fi laudanum [1]. Nu şi-a dat seama că e un antidot.

– Atunci n-o să moară, doctore ? întrebă mama.

– S-ar putea, dar e nevoie s-o ducem numaidecît la Utrecht. Trebuie ţinută sub o supraveghere atentă.

– Poţi să ne-ndrumi la un spital din Utrecht ?

– Nu cred c-ar fi nimerit un spital. Pentru o vreme, ar fi bine s-o internăm într-o clinică. O să vă recomand eu una. Chemaţi repede trăsura. Trebuie să prindem ultimul tren spre Eindhoven.

Vincent şedea retras într-un colţ întunecos. Trăsura trase în faţa casei. Doctorul o înfăşură pe Margot într-o pătură şi o transportă afară. Mama şi cele patru surori îl urmară, Vincent ieşi ultimul. Familia lui era afară, în pragul casei parohiale. Tot satul se adunase în faţa casei Begeman. Cînd doctorul ieşi cu Margot în braţe şi o aşeză în trăsură, se lăsă o tăcere apăsătoare. Femeile se urcară, iar Vincent rămase lîngă trăsură. Doctorul apucă hăţurile. Mama bietei Margot se întoarse, îl văzu pe Vincent şi scoase un ţipăt :

– Tu ai făcut asta ! Tu mi-ai omorît fata !

Toţi ochii se îndreptară spre Vincent. Doctorul dădu bice, caii porniră în grabă şi trăsura dispăru.

7. „DOAR PUŢIN LE MAI LIPSEŞTE LUCRĂRILOR TALE CA SĂ SE POATĂ VINDE, DAR..."

Înainte de accidentul mamei sale, sătenii fuseseră neprietenoşi cu Vincent pentru că n-aveau încredere în el şi nu puteau înţelege felul lui de viaţă. Dar nu-l socotiseră niciodată vrednic de ură. Acum, însă, tot satul se întoarse cu violenţă împotriva lui ; simţi ura înconjurîndu-l din toate părţile. Cînd îl vedeau apropiindu-se, toţi îi întorceau spatele, nimeni nu-i vorbea şi nu-l învrednicea măcar cu o privire. Deveni un paria. În ce-l privea pe el personal,

[1] Tinctură de opiu, folosită ca medicament.

nu-i păsa prea mult, mai ales că ţesătorii şi ţăranii continuau să-l primească prietenește în colibele lor. Dar cînd lumea încetă să mai calce pragul casei lor, a părinţilor lui, îşi dădu seama că va fi nevoit să se mute.

Ştia că cel mai bun lucru pe care-l avea de făcut era să plece din Brabant şi să-şi lase părinţii în pace. Dar unde să se ducă ? Brabantul era casa lui. Totdeauna îşi dorise să-şi petreacă acolo viaţa. Voia să-i picteze pe ţărani şi pe ţesători ; în asta găsea singura justificare a muncii lui. Ştia cît e de plăcut, iarna, să te afunzi adînc în zăpadă, toamna, în frunzele arămii, vara, printre spicele de grîu copt, iar primăvara, în iarbă. Ştia cît e de plăcut să stai vara în mijlocul secerătorilor, printre fetele de ţăran, cu un cer uriaş deasupra capului, sau iarna, lîngă foc, şi să simţi că aşa a fost întotdeauna şi că aşa o să fie mereu.

Pentru el, *l'Angélus* [1] al lui Millet reprezenta punctul cel mai înalt pe care-l atinsese un om în încercarea de a crea ceva dumnezeiesc. În prospeţimea vieţii de la ţară găsea singura realitate deplină şi nemuritoare. Voia să picteze în aer liber, în mijlocul naturii. E adevărat că era silit să alunge sute de muşte, să ducă război cu praful şi nisipul şi să-şi zgîrie pînzele, purtîndu-le ore întregi peste cîmp şi prin tufişuri. Dar cînd se întorcea, ştia că stătuse faţă în faţă cu realitatea vie şi că prinsese ceva din simplitatea ei elementară. Dacă tablourile lui cu ţărani miroseau a slănină, a fum şi a fiertură de cartofi, acest lucru nu era de loc nesănătos. Dacă un grajd mirosea a bălegar, aşa trebuia să fie într-un grajd, iar dacă lanurile miroseau a grîu copt sau a guano, era la fel de sănătos, mai ales pentru oamenii de la oraş.

În cele din urmă, găsi o soluţie foarte simplă. Nu departe, pe drum, la vale, se afla biserica catolică, şi lîngă ea se găsea casa îngrijitorului. Johannus Schafrath era croitor. Îşi făcea meseria doar cînd n-avea treabă la biserică. Soţia lui, Adriana, o femeie cumsecade, îi închirie lui Vincent două camere, încîntată că putea să facă ceva pentru omul împotriva căruia se pornise tot satul.

Casa soţilor Schafrath era împărţită în două de un coridor larg. Pe dreapta, cum intrai, locuia familia, pe stînga se afla o încăpere mare, cu vedere la stradă, şi alta, mai

[1] Unul dintre tablourile celebre ale pictorului J F Millet

mică, în spatele acesteia. Vincent transformă odaia cea mare în atelier, iar pe cea mică o folosi drept magazie. Dormea sus, în podul cu grinzi, din care jumătate era folosit de familia Schafrath pentru uscatul rufelor. În cealaltă jumătate se găseau un pat înalt și un scaun. Cînd se lăsa noaptea, Vincent își arunca hainele pe scaun și sărea în pat, pufăia o lulea, urmărindu-i focul pînă ce pălea în întuneric și adormea.

Atîrnă în atelier desenele în acuarelă și cărbune, înfățișînd capete de bărbați și femei, cu nasuri cîrne ca de negri, cu maxilare proeminente și urechi mari, puternic accentuate, țesători lîngă războaie de țesut, femei mînuind suveica, țărani sădind cartofi. Se împrieteni și mai mult cu Cor, fratele său mai tînăr. Împreună, confecționară un fel de vitrină-muzeu și adunară vreo treizeci de diferite cuiburi de păsări, tot felul de mușchi și plante de pe landă, suveici, roți de tors, ploști pentru încălzit patul, unelte țărănești, șepci și pălării vechi, saboți, farfurii și tot ce era legat de viața țărănească. În fund, într-un colț, plantară chiar și un pomișor.

Vincent se puse pe treabă. Descoperi că bistrul și bituminul, pe care cei mai mulți pictori le părăseau, făceau coloritul lui mai bogat și mai matur. Mai află că, pentru a face o culoare să pară foarte galbenă, trebuia să amestece doar puțin galben alături de un ton violet sau lilachiu. Învăță, de asemenea, că izolarea e un fel de închisoare.

În martie, tatăl său, care umblase pe jos o mare distanță peste cîmp, ca să viziteze un enoriaș bolnav, căzu grămadă pe scările din spatele casei parohiale. Pînă cînd să ajungă Anna Cornelia lîngă el, își dădu sufletul. Îl îngropară în grădină, lîngă vechea bisericuță. Theo veni acasă pentru înmormîntare. Discutară amîndoi, seara, în atelierul lui Vincent, mai întîi despre unele chestiuni familiale, apoi despre ocupațiile lor.

– Mi s-au oferit o mie de franci pe lună ca să plec de la *„Goupil"* la o altă firmă, îl anunță Theo.

– Și ai de gînd să primești ?

– Cred că nu. Am impresia că linia lor – a celeilalte firme – e pur comercială.

– Dar mi-ai scris că și *„Goupil"*...

– Da, *les messieurs* urmăresc și ei numai profituri mari. Totuși, sînt de doisprezece ani la ei. De ce i-aș schimba

pentru cîtiva franci mai mult ? Într-o bună zi s-ar putea să-mi încredinţeze conducerea uneia dintre sucursale. Şi, dacă se va întîmpla aşa, am să încep să-i prezint publicului, spre vînzare, pe impresionişti.

– Impresionişti ? Cred că am văzut scris undeva acest cuvînt. Cine sînt ?

– E vorba de nişte pictori mai tineri care s-au adunat la Paris : Edouard Manet, Degas, Renoir, Claude Monet, Sisley, Courbet, Lautrec, Gauguin, Cézanne, Seurat.

– Şi de unde şi-au luat numele de impresionişti ?

– De la Expoziţia din 1874 de la Nadar. Claude Monet a expus acolo o pînză pe care a intitulat-o *Impression ; Soleil levant* [1]. Un critic de la un ziar, Louis Leroy, a numit-o „expoziţia de impresionişti", şi numele a rămas.

– Lucrează în culori deschise sau închise ?

– O, numai deschise ! Disprețuiesc culorile închise.

– Atunci nu cred c-aş putea lucra cu ei. Şi eu vreau să-mi schimb coloritul, dar am de gînd să-l închid, nu să-l deschid.

– Poate că ai să gîndeşti altfel după ce-ai să vii la Paris.

– Poate. Vinde vreunul ceva ?

– Durand-Ruel vinde rareori cîte un Manet. Cam asta-i tot.

– Atunci din ce trăiesc ?

– Numai dumnezeu ştie. Cei mai mulţi, din expediente. Rousseau dă lecţii de vioară la copii. Gauguin împrumută bani de la foştii lui prieteni de la bursă ; pe Seurat îl întreţine mama lui, iar pe Cézanne, tatăl lui. Cît despre ceilalţi, drept să-ţi spun, nici eu nu ştiu din ce trăiesc.

– Îi cunoşti pe toţi, Theo ?

– Da, i-am cunoscut, pe rînd. Am încercat să-i conving pe *les messieurs* să le dea un colţişor ca să expună la *„Goupil"*, dar ei nu s-ar apropia de o pînză impresionistă nici cu o prăjină de trei metri.

– Oamenii ăştia par să fie pe gustul meu, ar trebui să-i cunosc. Ascultă, Theo, nu mişti nici un deget ca să-mi oferi şi mie puţină variaţie. De ce nu-mi faci cunoştinţă cu alţi pictori ?

[1] Impresie | răsărit de soare (în lb. franc.).

Theo se duse la fereastra atelierului şi privi la peticul de iarbă care despărţea casa îngrijitorului de drumul spre Eindhoven.

– Dacă-i aşa, vino la Paris şi stai împreună cu mine, zise el. E sigur că, pînă la urmă, tot acolo ai s-ajungi.

– Nu sînt încă pregătit. Mai am de lucru aici.

– Dacă rămîi în provincie, cum vrei să te împrieteneşti cu oameni de felul tău ?

– Ai şi tu dreptate. Dar spune-mi, Theo, un lucru nu pot să înţeleg. N-ai reuşit să vinzi niciodată măcar un singur desen sau o pictură de-a mea ? De fapt, cred că nici n-ai încercat, hai, spune drept !...

– Nu.

– Şi de ce nu ?

– Am arătat lucrările tale cunoscătorilor. Ei spun...

– Eh ! Cunoscătorii ! Vincent ridică din umeri. Cunosc pe de rost toate banalităţile pe care sînt în stare să le spună cunoscătorii ăştia ! Theo, tu trebuie să ştii – sînt sigur – că părerile lor au foarte puţin de-a face cu adevărata valoare a unei opere de artă.

– Vezi, n-aş putea spune asta. Doar puţin le mai lipseşte lucrărilor tale ca să se poată vinde, dar...

– Theo, Theo, astea sînt aceleaşi cuvinte pe care mi le-ai scris despre primele mele schiţe de la Etten.

– Poate, dar să ştii că sînt adevărate, Vincent ; întotdeauna pari pe punctul de a atinge o deplină maturitate. Mă reped nerăbdător la fiecare nouă schiţă sperînd că, în sfîrşit, ai atins-o. Dar pînă acum...

– În ce priveşte vînzarea sau nevînzarea lor, îl întrerupse Vincent, ciocănind pipa de sobă ca s-o golească de scrum, ăsta e un os tare în care n-am de gînd să-mi rup dinţii.

– Spui că mai ai de lucru aici. Atunci pune-te pe treabă şi termină. Cu cît vei ajunge mai repede la Paris, cu atît o să fie mai bine. Dacă vrei, însă, ca între timp să-ţi vînd lucrările, trimite-mi tablouri, nu studii. Să ştii că nimeni nu cere studii.

– Ei, e cam greu să spui cu siguranţă unde se termină un studiu şi unde începe un tablou. Eu zic să pictăm cît putem, Theo, şi să fim noi înşine, cu toate calităţile şi defectele noastre. Spun „noi", pentru că banii mi-i dai tu

şi ştiu ce înseamnă pentru tine să te lipseşti de ei ; e drept să socoteşti jumătate din lucrările mele ca propria ta creaţie.

– O, cît despre asta...

Theo se apropie de pomişorul din fundul camerei şi-şi făcu de lucru cu o bonetă veche atîrnată de o rămurică.

8. OAMENI MÎNCÎND CARTOFI

Înainte de moartea tatălui său, Vincent se mai ducea din cînd în cînd pe la părinţi, fie la cină, fie să mai schimbe o vorbă cu ei. Dar, imediat după înmormîntare, Elizabeth, sora lui, îi spuse fără ocol că devenise pentru totdeauna o *persona non grata* [1] ; familia voia să-şi păstreze o oarecare poziţie. Bătrîna socotea că fiul ei era răspunzător de propria lui viaţă şi datoria ei era să aibă grijă de fete.

Se simţea tare singur, acum, în Nuenen. Adîncindu-se în studiul naturii, resimţea mai puţin, parcă, lipsa oamenilor. Încercarea de a copia nemijlocit natura se dovedi de la început o luptă lipsită de speranţă ; totul ieşea prost. Pînă la urmă, se hotărî să asculte cuminte de propria sa paletă, şi atunci natura se recunoscu în lucrările lui şi-l urmă supusă. Cînd era nefericit, în singurătatea lui, se gîndea la scena din atelierul lui Weissenbruch şi la felul tăios în care pictorul formulase necesitatea suferinţei în creaţia artistică. La nelipsitul său Millet Vincent găsi rostită şi mai convingător filozofia lui Weissenbruch : „Nu doresc să înlătur suferinţa ; adeseori ea este cea care-i face pe pictori să se exprime mai puternic".

Se împrieteni cu o familie de ţărani, pe nume De Groot, care se ocupau toţi – mamă, tată, fiu şi două fiice – cu munca ogorului. Familia De Groot, ca şi cei mai mulţi ţărani din Brabant, erau şi ei un fel de *gueules noires*, ca şi minerii din Borinage. Aveau faţa tuciurie, nasul cu cocoaşe şi nări larg desfăcute, buze uriaşe, răsfrînte şi urechi lungi, ascuţite. Trăsăturile feţei ieşeau cu mult în

[1] Persoană nedorită (în lb lat).

afară față de frunte, iar capul era mic și țuguiat. Trăiau în colibe cu o singură odaie, avînd drept culcușuri niște scobituri în pereți. În odaie se mai găseau o masă, două scaune, cîteva lăzi și o lampă, agățată de una din bîrnele grosolane ale tavanului.

Familia De Groot se hrănea cu cartofi. La cină obișnuiau să bea cîte o ceașcă de cafea neagră ; doar o dată pe săptămînă se ivea pe masa lor cîte o felie subțire de slănină. Sădeau cartofi, săpau cartofi și mîncau cartofi – asta era toată viața lor.

Stien de Groot era o fată drăgălașă de 17 ani. Purta la lucru o bonetă mare, albă și o jachetă neagră, cu guler alb. Vincent își făcu obiceiul să-i viziteze în fiecare seară. Împreună cu Stien, rîdea și se distra de minune.

– Ia te uită ! striga ea. Sînt o cucoană din lumea mare, mi se face portretul. Să-mi pun boneta cea nouă, *mijnheer ?*

– Nu, Stien, ești frumoasă așa cum ești !

– Eu, frumoasă ? ! și izbucnea în hohote de rîs.

Avea ochi mari veseli și o înfățișare plăcută. Chipul ei părea desprins din natura care-i înconjura. Cînd se apleca să sape cartofii pe cîmp, liniile trupului aveau o grație desăvîrșită, cum nu văzuse Vincent nici măcar la Kay. Ajunsese să se convingă că lucrul cel mai de seamă în zugrăvirea siluetelor omenești este mișcarea, iar greșeala de bază a vechilor maeștri era că nu-i înfățișau pe oameni în activitate. Desenă familia De Groot săpînd pe cîmp, așezînd masa, mîncînd cartofi fierți. Stien obișnuia să privească peste umărul lui și să glumească. Uneori, duminica, își punea o bonetă și un guler curat și se plimbau împreună pe landă. Era singura distracție pe care și-o îngăduiau țăranii.

– Te plăcea Margot Begeman ? îl întrebă ea o dată.

– Da.

– Atunci de ce-a încercat să se omoare ?

– Pentru că familia ei nu voia s-o lase să se mărite cu mine.

– A fost o proastă. Știi ce-aș fi făcut eu în loc să mă omor ? Te-aș fi iubit !

Îi rîse în față și fugi într-o pădurice de pini. Cît era ziua de lungă, rîdeau și se zbenguiau printre copaci, în

văzul altor perechi care se plimbau. Stien avea darul înnăscut al rîsului, şi la orice spunea sau făcea Vincent ea izbucnea în hohote nestăpînite. Se lua la trîntă cu el şi încerca să-l doboare. Acasă, cînd nu-i era pe plac ce desena, vărsa cafea peste desene sau le vîra în foc. Venea adesea la atelierul lui să-i pozeze ; în urma ei, încăperea arăta cu susu-n jos.

Astfel trecu vara, apoi toamna şi din nou se aşternu mantia albă a iernii. Vincent fu nevoit să lucreze tot timpul în atelier. Oamenilor din Nuenen nu le plăcea să pozeze şi, dacă n-ar fi fost vorba de bani, nimeni n-ar fi venit la el. La Haga desenase aproape nouăzeci de croitorese ca să facă un grup de trei. Acum voia să picteze familia De Groot, aşezată la cina ei simplă, compusă din cartofi şi cafea ; ca să reuşească însă, simţea că trebuia mai întîi să-i deseneze pe toţi ţăranii din vecinătate.

Preotul catolic nu privise niciodată cu ochi buni închirierea camerei din casa îngrijitorului său unui ateu, care, pe deasupra, mai era şi pictor. Dar, dat fiind că Vincent era liniştit şi politicos, nu putea găsi nici un motiv să-l dea afară. Într-o zi, însă, Adriana Schafrath intră foarte tulburată în atelier.

– Părintele Pauwels doreşte să vă vadă imediat !

Părintele Andreas Pauwels era un om voinic, roşu la faţă. Aruncă o privire grăbită asupra atelierului şi îşi zise că nu mai văzuse niciodată o neorînduială mai cumplită.

– Ce pot face pentru dumneavoastră, părinte ? întrebă Vincent politicos.

– Nu poţi face nimic pentru mine ! Dar eu pot face ceva pentru dumneata ! Am eu grijă să te scot din încurcătura asta, numai să faci ce ţi se spune.

– La ce încurcătură vă referiţi, părinte ?

– Ea e catolică şi dumneata protestant, dar am să obţin o dispensă specială de la episcop. Pregăteşte-te să te însori în cîteva zile.

Vincent se apropie de fereastră ca să-l poată privi pe părintele Pauwels în plină lumină.

– Mă tem că nu înțeleg, părinte, făcu el.

– O, ba da, înțelegi prea bine. Și toată această prefăcătorie n-are nici un rost. Onoarea acestei familii trebuie salvată. Stien de Groot e însărcinată !

– Ei... pe dracu !

– N-ai decît să-i pomenești numele. Asta-i într-adevăr o treabă vrednică de el.

– Sînteți sigur de ce-ați spus, părinte ? Nu vă înșelați ?

– Nu obișnuiesc să învinuiesc oamenii înainte de-a avea o dovadă sigură.

– Și v-a spus Stien... a spus ea că... eu sînt acela ?

– Nu. A refuzat să spună numele.

– Atunci pot să știu de ce-mi atribuiți mie această cinste ?

– Ați fost văzuți împreună de multe ori. Nu vine ea adesea în atelierul ăsta ?

– Ba da.

– Nu te-ai dus să te plimbi cu ea pe cîmp, duminica ?

– Da, m-am dus.

– Păi atunci, ce altă dovadă mai trebuie ?

Vincent rămase tăcut un timp. Apoi spuse liniștit :

– Sînt foarte mîhnit, părinte, de cele ce mi-ați spus, mai ales dacă prietena mea Stien va avea de suferit. Dar vă asigur că relațiile noastre au fost tot timpul în afara oricărei bănuieli.

– Și-ți închipui, poate, că eu am să cred așa ceva ?

– Nu, răspunse Vincent. Nu-mi închipui.

Seara, cînd Stien se întoarse de la cîmp, o așteptă pe treptele colibei. Restul familiei intră înăuntru, pregătindu-se pentru cină. Stien se așează jos, lîngă el.

– În curînd o să mai am pe cineva care să-ți pozeze, începu ea.

– Așadar, e adevărat, Stien ?

– Sigur. Vrei să pipăi ?

Îi luă mîna și i-o apăsă pe pîntece. Vincent îl simți rotunjit bine.

– Părintele Pauwels a venit să mă încunoștințeze că eu sînt tatăl.

Stien rîse.

– Ehec ! Ce n-aș fi dat să fi fost dumneata ! Dar nici nu ți-a trecut vreodată prin cap așa ceva, nu ?

Stien venea de la muncă. Vincent se uită la dîrele de sudoare de pe pielea ei neagră, la trăsăturile greoaie, strîmbe, butucănoase, la nasul gros și buzele cărnoase. Îi zîmbi.

– Și eu aș fi vrut, Stien.

– Și zi așa, părintele Pauwels zice că dumneata ești. Asta-i bună !

– Nu înțeleg ce găsești de rîs în asta...

– Nu spui la nimeni ?

– Făgăduiesc.

– E *Kerkmeester* [1]-ul de la biserica lui !

Vincent șuieră printre dinți.

– Familia ta știe ?

– Vezi bine că nu ! Și nici n-am să le spun vreodată. Dar ei știu sigur că n-ai fost dumneata.

Vincent intră în colibă. Atmosfera nu era cu nimic schimbată. Familia De Groot primise vestea ca și cînd ar fi fost vorba nu de fata lor, ci de o vită de pe cîmp. Cu el se purtau ca și înainte și-și dădu seama că erau încredințați de nevinovăția lui.

Dar satul era de altă părere. Adriana Schafrath ascultase la ușă. Ea împărtăși numaidecît vestea vecinilor. În mai puțin de o oră, cei două mii șase sute de locuitori din Nuenen știau că Stien de Groot va da naștere unui copil făcut cu Vincent și că părintele Pauwels îi va forța să se căsătorească.

O dată cu sosirea lunii noiembrie, iarna se înteți. Era timpul să plece. N-avea nici un rost să mai rămînă în Nuenen. Pictase tot ce era de pictat acolo, aflase tot ce era de aflat despre viața țăranilor. Își dădea seama că nu mai putea să trăiască în atmosfera de ură reînnoită a satului. Era limpede că venise vremea să plece. Dar unde să se ducă ?

– *Mijnheer* Van Gogh, începu Adriana cu mîhnire în glas, după ce bătu la ușă, părintele Pauwels spune că trebuie să părăsiți imediat casa și să vă găsiți o locuință în altă parte.

[1] Intendent de biserică (în lb olandeză)

– Foarte bine, fie cum vrea el.

Se plimbă prin atelier cercetindu-şi lucrările. Doi ani întregi de robie. Sute de studii înfăţişînd ţesători şi nevestele lor, războaie, ţărani pe ogoare, stejarii rotaţi din fundul grădinii casei parohiale şi turla bătrînei biserici, landa şi tufişurile pîrjolite de arşiţă sau încremenite în frigul amurgului de iarnă.

O mare greutate i se lăsă pe suflet. Toată munca lui era atît de fărîmiţată ! Prinsese doar frînturi din viaţa ţăranilor din Brabant, dar nici o lucrare care să-l întruchipeze pe ţăranul însuşi, care să prindă atmosfera colibei sale şi aburul cartofilor fierţi. Unde era *Angélus*-ul lui, care să-l înfăţişeze pe ţăranul din Brabant ? Putea oare să plece înainte de a-l fi pictat ?

Se uită la calendar. Mai erau încă douăsprezece zile pînă la întîi ale lunii. O chemă pe Adriana.

– Spune-i părintelui Pauwels că am plătit pînă la sfîrşitul lunii şi că n-am de gînd să plec înainte.

Luă şevaletul, vopselele, pînza şi pensulele şi porni în grabă spre coliba lui De Groot. Nu găsi pe nimeni acasă şi se apucă să schiţeze în creion interiorul odăii. Cînd se întoarseră de la cîmp şi se aşezară să-şi mănînce cartofii fierţi, cafeaua şi slănina, Vincent rupse hîrtia, îşi potrivi pînza şi nu se mai opri din lucru pînă cînd nu plecară cu toţii la culcare. Se întoarse apoi la atelier şi continuă să lucreze toată noaptea la tablou. O dată cu ivirea zorilor, adormi. Cînd se trezi, îşi privi pînza şi, scîrbit, o aruncă în foc. Porni iarăşi spre casa lui De Groot.

Învăţase de la vechii maeştri olandezi că desenul şi culoarea formau un singur trup. Cei din familia De Groot şedeau la masă, aşa cum făceau în fiecare zi, de cînd lumea. Vincent ar fi vrut să arate limpede pe pînza lui că aceşti oameni care-şi mîncau cartofii sub lumina lămpii săpaseră pămîntul cu aceleaşi mîini pe care acum le vîrau în castron ; tabloul trebuia să sugereze şi munca braţelor lor, datorită căreia îşi cîştigau cinstit hrana.

Vechiul lui obicei de a se năpusti cu putere asupra pînzei se dovedi acum nimerit ; lucra cu o energie şi cu o iuţeală

ameţitoare. Nu mai era necesar să gîndească la ceea ce făcea – doar desenase sute de ţărani, colibele lor, familii adunate în faţa cartofilor fierţi.

– Părintele Pauwels a fost azi pe aici, spuse nevasta lui De Groot.

– Ce-a vrut ? întrebă Vincent.

– Ne-a oferit bani ca să nu-ţi mai pozăm.

– Şi ce i-aţi răspuns ?

– I-am spus că eşti prietenul nostru.

– A fost în toate casele din jur, adăugă Stien. Dar toţi i-au răspuns că mai bine vor să cîştige un gologan pozînd pentru dumneata decît să primească pomana lui.

A doua zi de dimineaţă îşi aruncă iar pînza. Un simţămînt de furie şi de neputinţă puse stăpînire pe el. Mai avea doar zece zile. De plecat, trebuia să plece din Nuenen ; nu mai putea să îndure. Dar să plece înainte de a-şi îndeplini făgăduiala faţă de Millet ?

Seară de seară se ducea la De Groot. Lucra pînă cînd ai casei căzeau răpuşi de somn. În fiecare seară încerca noi amestecuri de culoare, felurite nuanţe şi proporţii ; dimineaţa îşi dădea seama că greşise, că nu izbutise să se realizeze pe deplin.

Sosi şi ultima zi a lunii. Era istovit, la capătul puterilor. În ultima vreme trăise fără somn şi aproape fără mîncare. Îl mai ţinea doar imensa lui energie nervoasă. Şi cu fiecare nereuşită, aţiţarea nervilor creştea şi mai mult. Cînd familia De Groot se întoarse de la cîmp, el se afla de mult în casă, aşteptîndu-i. Şevaletul era instalat, culorile amestecate, pînza întinsă pe cadru. Era ultima încercare. A doua zi dimineaţa urma să părăsească Brabantul pentru totdeauna.

Lucră ore întregi, fără întrerupere. Gazdele lui îl înţelegeau. După ce terminară cina, rămaseră la masă, vorbind încet, în graiul lor ţărănesc. Vincent nu-şi mai dădea seama ce picta. Azvîrlea pensula fără să se gîndească, aproape că nu ştia ce se petrece între mînă şi şevalet. Pe la 10 toţi picau de somn ; el însuşi era vlăguit. Dăduse tot ce putea. Îşi strînse lucrurile, o sărută pe Stien şi-şi luă rămas bun

de la toți. Se urni anevoie spre casă, prin noapte, tîrîndu-și picioarele în neștire.

Ajungînd acasă, își aprinse pipa, așeză pînza pe un scaun în atelier și rămase cu ochii pironiți la ea. Era proastă. Totul îl nemulțumea. Ceva lipsea. Ceva esențial. Își dădu seama că nu izbutise să redea nimic din atmosfera colibei. Dăduse iar greș. Așadar, muncise doi ani în Brabant fără nici un folos.

Fumă pînă prefăcu tot tutunul în cenușă fierbinte. Apoi își împachetă lucrurile, strînse studiile de pe pereți și de prin sertare, le așeză într-o ladă mare și se trînti pe divan.

Zăcu așa fără să-și dea seama cît. Se ridică, smulse pînza de pe cadru, o aruncă într-un colț și întinse alta nouă. Amestecă niște vopsele și se apucă din nou de lucru.

Începi prin a copia nemijlocit natura, luptă care se dovedește zadarnică și lipsită de rezultate, și sfîrșești prin a crea din propria-ți paletă, iar atunci cînd natura se recunoaște în imaginile tale, ți se supune.

On croit que j'imagine ; ce n'est pas vrai, je me souviens. [1]

Se întîmplase întocmai cum îi spusese Pietersen la Bruxelles. Își privise modelele prea de aproape, nu le văzuse în perspectivă. Se supusese tiparului naturii ; acum turna natura în propriul lui tipar.

Pictă totul în culoarea unui cartof prăfuit, față de masă murdară, peretele afumat, lampa atîrnînd de grinzile grosolane, Stien servindu-l pe tatăl ei cu cartofi fierți, mama turnînd cafeaua neagră, fratele ducîndu-și ceașca la buze ; pe toate chipurile, pașnica, resemnata acceptare a modului în care sînt rînduite lucrurile.

Soarele răsări și o rază de lumină se strecură prin fereastra odăii. Se sculă de pe scăunel. Simțea o liniște și o adîncă împăcare. Frămîntarea ultimelor douăsprezece zile se risipise. Se uită la tablou. Mirosea a slănină, a fum și a aburi de cartofi. Zîmbi. Pictase propriul lui *Angélus*. Izbu-

[1] S-ar crede că născocesc ; nu e adevărat, îmi aduc aminte (în lb. franc.).

tise să prindă ceea ce nu piere în ceea ce piere. Acum țăranul din Brabant nu va mai muri niciodată.

Spălă tabloul cu un albuș de ou. Își cără lada cu desene și picturi la ai lui, le încredință mamei sale și-și luă rămas bun de la ea. Se întoarse la atelier, scrise *Oameni mîncînd cartofi* pe dosul pînzei, luă cu el cele mai bune studii și plecă la Paris.

CARTEA V

PARIS

1. „DA, PARISUL !"

– Aşadar, n-ai primit ultima mea scrisoare ? întrebă Theo a doua zi dimineaţă, în timp ce-şi luau cafeaua cu cornuri.

– Cred că nu, răspunse Vincent, ce cuprindea ?

– Vestea avansării mele, la *„Goupil"*.

– Cum, Theo, şi nu mi-ai pomenit ieri nici un cuvînt despre asta !?

– Erai prea tulburat ca să mă asculţi. Mi s-a dat în grijă galeria din bulevardul Montmartre.

– E minunat, Theo, bravo ! O galerie pe care s-o conduci tu singur !

– De fapt, nu chiar aşa, Vincent. Sînt obligat să urmez îndeaproape politica firmei *„Goupil"*. Mi-au îngăduit doar să expun la mezanin cîţiva impresionişti. Aşa că...

– Pe cine anume ?

– Monet, Degas, Pissaro şi Manet.

– N-am auzit niciodată de ei.

– Atunci ai face bine să vii cu mine la galerie şi să-i priveşti cît îţi pofteşte inima.

– Şi ce-nseamnă zîmbetul ăsta misterios ?

– Nimic. Mai vrei cafea ? În cîteva minute trebuie să plecăm. Dimineaţa fac drumul pe jos pînă la magazin.

– Mulţumesc. Nu, nu, ajunge o jumătate de ceaşcă. Ah, Theo, băiatule, să fiu afurisit, e o plăcere să iau gustarea iar faţă-n faţă cu tine !

– De mult te tot aştept la Paris. Ştiam eu că pînă la urmă tot ai să vii. Eram sigur. Cred c-ar fi fost mai bine

să fi sosit prin iunie, după ce mă mutam în Rue Lepic, unde vom avea trei camere mari. Aici n-ai să poți lucra prea mult, după cum vezi.

Vincent se răsuci pe scaun și privi în jur. Apartamentul lui Theo era alcătuit dintr-o cameră, o mică bucătărie și un birou. Camera era vesel mobilată, cu mobile autentice „Louis-Philippe", dar abia aveai loc să te miști printre ele.

– Dacă ar fi să-mi instalez aici un șevalet, spuse Vincent, ar trebui să mutăm în curte o parte din fermecătoarea ta mobilă.

– Da. E cam mare înghesuială, dar, ce să fac, am avut norocul să găsesc mobila asta la un preț redus și e tocmai ceea ce-mi doream pentru noul apartament. Hai, Vincent, mergem în jos, spre bulevard, pe drumul meu preferat. Să știi că nu poți să cunoști Parisul pînă nu-i simți mirosmele de dimineață.

Theo își îmbrăcă pardesiul negru, greu, cu revere care se petreceau sus, sub cravata de un alb imaculat, trecu încă o dată cu peria peste buclele care i se formau deasupra tîmplelor, își netezi mustața și barba mătăsoasă, apoi puse pe cap gambeta de culoare neagră, își luă mănușile și bastonul și se îndreptă spre ușă.

– Hai, Vincent, ești gata ? Sfinte dumnezeule, dar arăți ca o sperietoare ! Oriunde ai umbla în hainele astea, în afară de Paris, ai fi arestat pe loc !

– Dar ce au ? întrebă Vincent, uitîndu-se la haine. Le port de aproape doi ani și nimeni nu s-a legat de ele !

Theo rîse.

– Nu-i nimic. Parizienii sînt obișnuiți cu oameni ca tine. Diseară, după ce închid galeria, am să-ți cumpăr niște haine.

Coborîră cîteva trepte în spirală, trecură prin fața gheretei portarului și păși în Rue Laval. Era o stradă destul de lată, cu o înfățișare înfloritoare și respectabilă, cu prăvălii mari, unde se vindeau medicamente, rame pentru tablouri și antichități.

– Le-ai văzut pe cele trei doamne distinse de la etajul al treilea al clădirii noastre ? spuse Theo.

Vincent privi în sus și văzu trei busturi de ghips ; sub primul scria Sculptura, sub cel din mijloc Arhitectura și sub ultimul Pictura.

– De ce-or fi crezînd că pictura-i o cumătră atît de pocită ?

– Nu ştiu, răspunse Theo ; în orice caz, ai nimerit în casa cea mai potrivită.

Trecură prin faţa magazinului de antichităţi „*Le Vieux Rouen*", de unde-şi cumpărase Theo mobila, şi după cîţiva paşi ieşiră în Rue Montmartre, ce cobora dealul, şerpuind graţios dinspre *avenue* Clichy şi Butte Montmartre spre inima oraşului.

Strada, înviorată de soarele dimineţii, împrăştia mireasmele Parisului care se deştepta. Cafenelele erau pline de oameni care-şi beau cafeaua cu lapte, cu cornuri, în timp ce prăvăliile de zarzavaturi, carne sau brînză îşi ridicau obloanele, gata să-şi primească muşteriii. Era un cartier negustoresc, cu prăvălii mici, înghesuite. Muncitorii circulau prin mijlocul străzii. Gospodinele alegeau cu mîna marfa întinsă pe tarabele din faţa prăvăliilor şi se tocmeau în gura mare cu precupeţii.

Vincent respiră adînc.

– Parisul ! După atîţia ani, iată-mă, în sfîrşit, aici !

– Da, Parisul, capitala Europei, mai ales pentru un artist !

Vincent sorbi cu nesaţ şuvoiul neastîmpărat de viaţă care şerpuia în sus şi în jos. *Garçons* [1] îmbrăcaţi în veste cu dungi roşii şi negre, gospodine purtînd pîini lungi sub braţ, cărucioare rezemate de bordura străzii, *femmes de chambre* [2] în papuci moi, oameni de afaceri bine hrăniţi în drum spre birouri... După ce trecură pe lîngă nenumărate *charcuteries, patisseries, boulangeries, blanchisseries* [3] şi mici cafenele, Rue Montmartre coti pe sub colină, în Place Châteaudun, unde se întîlneau şase străzi. Traversară piaţa şi trecură pe lîngă Notre Dame de Lorette, o biserică pătrată, din piatră neagră şi afumată, cu trei îngeri care se înălţau idilic de pe acoperiş către bolta cerească. Vincent privi atent inscripţia de deasupra uşii.

– Cred ei cu adevărat în treaba asta, Theo, cu *Liberté, Égalité, Fraternité* [4] ?

[1] Feciori, servitori (în lb. franc.).

[2] Jupînese (în lb franc.).

[3] Mezelării, cofetării, brutării, spălătorii (în lb. franc.).

[4] Libertate, egalitate, fraternitate — lozinca Revoluţiei burgheze din Franţa.

– Se pare că da. Cea de-a treia republică [1] va dura probabil la infinit. Regaliştii sînt la pămînt, în timp ce socialiştii îşi croiesc drum spre putere. Serile trecute, Émile Zola îmi spunea că viitoarea revoluţie va avea ca ţintă doborîrea capitalismului, nu a regalităţii.

– Zola ! Ce noroc ai că-l cunoşti, Theo !

– I-am fost prezentat de către Paul Cézanne. Ne întîlnim cu toţii, o dată pe săptămînă, la *„Café Batignolles"*. Data viitoare am să te iau şi pe tine.

Începînd din Place Châteaudun, Rue Montmartre îşi pierdea caracterul burghez şi căpăta un aer mai solemn. Magazinele erau mai mari, *café*-urile mai impunătoare, oamenii mai bine îmbrăcaţi ; iar clădirile aveau un aspect mai accentuat de bunăstare. De o parte şi de alta se înşirau cabarete şi restaurante, hotelurile îşi făcuseră apariţia, iar trăsurile luaseră locul căruţelor cu mărfuri.

Cei doi fraţi mergeau alături, în pas vioi. Lumina rece a soarelui era înviorătoare, miresmele din aer sugerau viaţa bogată şi complexă a oraşului.

– Întrucît nu poţi lucra acasă, spuse Theo, aş fi de părere să te duci la atelierul lui Cormon [2].

– Ce-i acolo ?

– Păi, Cormon e tot atît de academic ca toţi maeştrii, dar, dacă-l vei face să înţeleagă că n-ai nevoie de îndrumările lui, te va lăsa în pace pînă la urmă.

– E scump ?

Theo îl lovi uşor pe Vincent, peste coapsă, cu bastonul.

– Nu ţi-am spus că am fost avansat ? Sînt pe punctul de a deveni unul dintre plutocraţii pe care Zola are de gînd să-i măture cu viitoarea lui revoluţie.

În cele din urmă, Rue Montmartre se revărsă în largul şi impunătorul bulevard Montmartre, cu marile lui magazine, cu arcade şi prăvălii de lux. Bulevardul, care după ce se întretăia cu cîteva străzi, devenea le Boulevard des Italiens şi se îndrepta spre Place de l'Opéra, era cea mai importantă arteră a oraşului. Deşi strada era pustie la ora

[1] Cea de a treia republică a fost instaurată în Franţa prin revoluţia din septembrie 1871, şi a dărîmat definitiv monarhia, restaurată în urma loviturii de stat din noiembrie 1852.

[2] *Fernand-Anne Piestre* zis *Cormon* (1845—1924), pictor (de portrete, compoziţii religioase şi în special istorice) francez, reprezentant al academismului.

aceea matinală, vînzătorii din prăvălii se pregăteau pentru o zi bogată.

Secţia galeriei „*Goupil*" pe care o conducea Theo se afla la numărul 19, într-un bloc nu prea înalt, pe partea dreaptă a străzii Montmartre. Vincent şi Theo traversară bulevardul larg, se opriră lîngă un felinar cu gaz, pentru a face loc unei trăsuri, apoi îşi continuară drumul spre galerie.

Vînzătorii, perfect stilaţi, se înclinară respectuos în timp ce Theo trecea prin salonul galeriei. Vincent îşi aminti cum se înclina şi el în faţa lui Tersteeg şi a lui Obach pe vremea cînd lucra la „*Goupil*". În aer plutea acelaşi parfum de cultură şi rafinament, un iz pe care crezuse că nările lui îl uitaseră. Pe pereţii salonului atîrnau tablouri de Bouguereau, Henner [1] şi Delaroche [2]. Deasupra salonului principal se afla un balconaş, spre care duceau cîteva trepte.

– Tablourile pe care vrei să le vezi sînt sus la mezanin, spuse Theo ; cînd termini, coboară să-mi spui şi mie ce părere ai.

– De ce zîmbeşti iar cu înţeles ?

Zîmbetul lui Theo deveni mai larg.

– *À toute à l'heure* [3], spuse el şi dispăru în biroul său.

2. EXPLOZIA

– Am nimerit într-o casă de nebuni ?

Vincent se împletici orbeşte spre singurul scaun de la mezanin, se aşeză şi se frecă la ochi. De la vîrsta de doisprezece ani nu văzuse decît picturi întunecate şi sobre, în care urmele de pensulă nu erau vizibile, iar fiecare amănunt era corect, desăvîrşit, culorile întinse, netezite, trecînd pe nesimţite una într-alta.

Picturile vesele, care rîdeau la el de pe pereţi, nu semănau cu nimic din ceea ce văzuse sau visase vreodată.

---

[1] *Jean-Jacques Henner* (1829—1905), pictor (de compoziţii cu tematică religioasă, portrete, nuduri, scene idilice) francez. Reprezentant al academismului

[2] *Hippolyte-Paul Delarodhe* (1797—1856), pictor (de gen, portrete, compoziţii religioase, istorice, decorative) francez. Întemeietorul picturii istorice de salon Tablourile sale, cu subiecte atrăgătoare, dar tratate melodramatic au cucerit critica oficială a vremii.

[3] Pe curînd (în lb franc)

Nu existau suprafeţe netede, cu vopsea subţire. Nu mai exista nici un fel de sobrietate. Nu se mai vedea zeama cafenie în care Europa îşi bălăcise picturile secole de-a rîndul. Erau tablouri care clocoteau de soare, de lumină şi de aer, care fremătau de viaţă. Unele înfăţişau balerine la repetiţie, lucrate în roşuri primitive, cu nuanţe de verde şi albastru, aruncate alandala, una lîngă alta. Privi semnătura : Degas.

Cîteva peisaje, reprezentînd malul unui rîu, fuseseră prinse în coloritul intens şi îmbelşugat al miezului de vară, sub arşiţa unui soare dogorîtor. Numele era Monet. În toate sutele de pînze pe care le văzuse Vincent pînă atunci, luate la un loc, nu exista atîta strălucire, atîta izbucnire de viaţă şi de farmec cît găseai doar într-una dintre aceste scînteietoare picturi. Cel mai închis ton folosit de Monet era de zece ori mai luminos decît cea mai deschisă culoare pe care o puteai găsi în orice muzeu din Olanda. Urmele pensulei ieşeau la iveală fără nici o teamă, fiecare trăsătură în parte integrîndu-se însă desăvîrşit în ritmul compoziţiei. Suprafaţa zgrunţuroasă, adîncă palpita sub vopseaua groasă, îmbelşugată.

Vincent se opri în faţa unei pînze reprezentînd un bărbat îmbrăcat într-un tricou de lînă, ţinînd cîrma unei bărcuţe, cu încordarea proprie unui francez ce gusta bucuriile unei după-amieze de primăvară. O femeie şedea lîngă el cu un aer nepăsător. Vincent căută numele pictorului.

– Tot Monet ? se miră el cu voce tare. Asta-i bună ! Dar nu seamănă cîtuşi de puţin cu peisajele sale !

Privi din nou şi constată că se înşelase. Numele era Manet, nu Monet. Îşi aminti atunci istoria cu *Dejunul pe iarbă* şi *Olympia* [1], ale lui Manet, cînd poliţia fusese nevoită să facă un cordon în jurul pînzelor pentru ca să nu fie scuipate şi spintecate cu cuţitele.

Nu ştia cum, dar maniera în care erau pictate tablourile lui Manet îi amintea de cărţile lui Émile Zola. Păreau să cuprindă aceeaşi goană sălbatică după adevăr. Aceeaşi analiză pătrunzătoare, fără oprelişti, aceeaşi convingere nestrămutată că realitatea înseamnă frumuseţe, oricît de respingătoare ar părea. Cercetînd mai atent tehnica, observă că Manet punea culori elementare una lîngă alta, fără gra-

[1] Tablouri ale lui Manet, respinse de juriul Salonului Oficial în 1863.

dație, că multe detalii erau abia sugerate, că anumite culori, linii, lumini și umbre nu se terminau net, ci pătrundeau una într-alta.

„Așa cum le vedem în natură", își spuse Vincent.

Auzi parcă în ureche vocea lui Mauve : „Nu ești în stare să redai cu precizie nici măcar o linie, Vincent !"

Se așeză din nou și lăsă tablourile să-i vorbească în voie. După cîtva timp, înțelese unul din mijloacele simple care revoluționaseră cu totul pictura. Acești pictori materializau de-a dreptul aerul în picturile lor. Un aer viu, vibrant, aproape concret, împrumutînd însușiri noi și formelor pe care le învăluia. Știa că pentru academici aerul nu există ; nu era altceva decît un spațiu gol, în care potriveau obiecte țepene și înghețate.

Extraordinari pictorii ăștia noi ! Descoperiseră aerul. Descoperiseră lumina și respirația, atmosfera și soarele ; vedeau obiectele filtrate prin nenumăratele elemente care freamătă în acest fluid vibrant. Vincent își dădu seama că pictura nu va mai putea fi niciodată ceea ce fusese. Aparatele de fotografiat și pictorii academici n-aveau decît să fabrice reproduceri exacte ! Adevărații pictori vor vedea totul strecurat prin propria lor ființă și prin aerul îmbibat de soarele în care lucrează. Acești oameni creaseră aproape o nouă artă !

Coborî scările în goană. În salonul principal îl găsi pe Theo. Auzindu-l, acesta se întoarse și, zîmbind, cercetă nerăbdător fața fratelui său.

– Ei, Vincent ?

– O, Theo !... murmură el.

Încercă să vorbească, dar nu izbuti. Își aruncă privirea spre sala de unde venise, apoi se întoarse și ieși alergînd din galerie.

O luă în sus pe bulevardul larg pînă ajunse la o clădire octagonală pe care o recunoscu : Opera. Printr-un defileu de construcții de piatră zări un pod peste fluviu. Coborî în grabă pînă la malul apei și-și muie mîna în Sena. Apoi trecu podul, fără să arunce măcar o privire statuilor ecvestre de bronz, și se strecură în labirintul de străzi de pe malul stîng. Mergea întins, mereu înainte. Trecu pe lîngă un cimitir, coti spre dreapta și se trezi în fața unei gări

uriaşe. Uitînd că trecuse peste Sena, rugă un gardian să-l îndrepte spre Rue Laval.

– Rue Laval ? se miră poliţistul, dar vă aflaţi tocmai în cealaltă parte a oraşului, *monsieur*. Aici e Montparnasse. Trebuie să coboriţi dealul, să treceţi Sena şi abia apoi să urcaţi spre Montmartre.

Rătăci multă vreme prin Paris, fără nici o ţintă. Lăsă în urmă bulevarde largi şi curate, cu magazine luxoase, apoi uliţe jalnice şi murdare, sau străzi comerciale cu nesfîrşite şiruri de circiumi. La un moment dat, se trezi din nou în vîrful unui deal, pe care se înălţa un arc de triumf. Spre răsărit se deschidea un bulevard mărginit de o parte şi de alta de copaci şi fişii înguste de verdeaţă, care se oprea într-o piaţă largă, cu un obelisc egiptean în mijloc. Spre apus se aşternea o pădure întinsă.

Ajunse în Rue Laval abia către asfinţit. Încet-încet, oboseala luă locul tulburării care-l răscolea. Ajuns acasă, se duse drept la grămada de picturi şi studii ale lui. Le împrăştie pe podea. Îşi privi pînzele. Dumnezeule, ce întunecate şi triste păreau ! Greoaie, lipsite de viaţă, moarte. Pictase într-un secol care murise de mult şi nu-şi dăduse niciodată seama de asta.

Theo se întoarse acasă pe înserat şi-l găsi pe Vincent şezînd posomorît pe podea. Îngenunche lîngă fratele său. Ultimele licăriri ale zilei se furişară afară din odaie. Theo tăcu un timp.

– Ştiu ce simţi, Vincent, îi spuse într-un tîrziu. Eşti înmărmurit. E uluitor, nu-i aşa ? S-a aruncat peste bord tot ceea ce pictura considera sfînt.

Vincent făcu ochii mici şi privi îndurerat în ochii fratelui său.

– De ce nu mi-ai spus, Theo ? De ce n-am ştiut ? De ce nu m-ai adus mai curînd aici ? M-ai lăsat să pierd şase ani lungi !

– Să-i pierzi ? Prostii ! Ţi-ai creat o tehnică personală. Pictezi ca Vincent Van Gogh, şi nu ca altcineva. Dacă ai fi venit aici înainte de a-ţi fi format un stil propriu, Parisul te-ar fi plămădit după tiparele lui.

– Dar ce mai am de făcut acum ? Uită-te la vechiturile astea ! Sparse cu piciorul o pînză mare, întunecată. Toate sînt moarte şi fără valoare, Theo !

– Mă întrebi ce ai de făcut ? Am să-ți spun. Trebuie să înveți lumina și culoarea de la impresioniști. Numai atît trebuie să împrumuți de la ei. Nimic mai mult. Nu trebuie să imiți. Nu trebuie să te lași copleșit. Să nu lași Parisul să te înghită.

– Theo, dar trebuie s-o iau de la început. Tot ce fac eu e prost.

– Ba tot ce faci e bun, în afară de lumină și culoare. Tu ai fost impresionist chiar din ziua cînd ai pus întîia oară mîna pe creion, în Borinage. Uită-te la desenul tău. Privește-ți trăsătura de penel. Nimeni n-a pictat așa înainte de Manet. Uită-te la liniile tale. N-ai tras aproape nici o linie precisă. Uită-te la portrete, la copaci, la siluetele de pe cîmpuri. Sînt numai impresii. Sînt aspre, stîngace, trecute prin propria ta simțire. Asta înseamnă să fii impresionist ; nu să pictezi cum pictează alții, nu să fii sclavul regulilor și formulelor. Tu aparții secolului tău, Vincent, și, vrei-nu vrei, ești un impresionist.

– O, Theo, te mai întrebi dacă vreau ?!

– Lucrările tale sînt cunoscute la Paris de către tinerii care înseamnă ceva în pictură. O, nu vorbesc despre cei care vînd, ci de cei ce fac experiențe interesante. Vor să te cunoască. Vei avea de învățat cîteva lucruri prețioase de la ei.

– Ei îmi cunosc lucrările ? Tinerii impresioniști cunosc lucrările mele ?

Vincent se ridică în genunchi pentru a-l putea vedea mai bine pe fratele său. Theo își aminti de zilele copilăriei, petrecute în Zundert, cînd se jucau împreună pe podeaua camerei lor.

– Firește. Ce crezi tu c-am făcut la Paris în anii ăștia ? Părerea lor este că ai un ochi pătrunzător și un desen viguros. Tot ce mai ai nevoie acum e să-ți limpezești paleta și să înveți cum să pictezi aerul viu și luminos. Ia spune, Vincent, nu e minunat să trăiești într-o epocă în care se petrec asemenea lucruri miraculoase în artă ?

– Ah, Theo, drac împielițat, drac mare și bătrîn ce ești !

– Haide, scoală-te în picioare. Aprinde lumina și hai să ne schimbăm și să mergem la masă. Am să te iau la „*Brasserie Universelle*", unde se servește cel mai delicios

„Chateaubriand“ [1] din Paris. Vreau să-ți ofer un adevărat banchet ! Trebuie să sărbătorim cu o sticlă de șampanie marea zi în care Vincent Van Gogh și Parisul s-au întîlnit !

3. „DE CE SĂ FII CONTE CÎND POȚI FI PICTOR ?“

În dimineața următoare, Vincent își luă cele necesare pentru desen și plecă la atelierul lui Cormon. Era o cameră mare, la etajul al treilea, bine luminată dinspre nord, prin fereastra care dădea în stradă. Într-un colț al încăperii, un bărbat poza gol în dreptul ușii. Vreo treizeci de scaune și șevalete erau împrăștiate peste tot pentru elevi. Vincent se prezentă și i se repartiză un șevalet.

Desena cam de un ceas, cînd ușa se deschise și intră o femeie. Avea o basma legată pe sub bărbie și ținea o mînă la falcă. Aruncă o privire modelului, exclamă *„Mon Dieu !“* [2] și o zbughi îngrozită pe ușă.

Vincent se întoarse spre omul de lîngă el.

– Ce-a apucat-o ?

– O, asta se întîmplă zilnic. Căuta pe dentistul de alături. Șocul provocat de vederea modelului le ia durerea cu mîna. Dacă nu se mută curînd, dentistul o să dea faliment cu siguranță. Ești nou-venit, nu-i așa ?

– Da. Sînt numai de trei zile în Paris.

– Cum te cheamă ?

– Van Gogh. Dar pe dumneata ?

– Henri Toulouse-Lautrec. Ești rudă cu Theo Van Gogh ?

– E fratele meu.

– Atunci trebuie să fii Vincent ! Încîntat de cunoștință ! Fratele dumitale e cel mai priceput specialist în artă din Paris. E singurul care oferă posibilități de afirmare celor tineri. Și nu numai atît, chiar luptă pentru noi. Dacă pînă la urmă publicul parizian ne va cunoaște, asta i-o datorăm numai lui Theo Van Gogh. Toți sîntem de părere că e un om deosebit.

– E și părerea mea.

---

[1] Mușchi de vacă la grătar.

[2] Doamne-Dumnezeule ! (în lb franc)

Vincent se uită mai bine la el. Lautrec avea un cap turtit, cu trăsăturile, nasul, buzele și bărbia proeminente. Purta o bărbiță moale și neagră, care-i creștea mai mult înainte decît în jos.

– Ce te-a apucat să vii în hala asta jalnică ? întrebă Lautrec.

– Îmi trebuie un loc unde să pot desena. Dar dumneata ?

– Să fiu al dracului dacă știu ! Toată luna trecută mi-am petrecut-o într-un bordel din Montmartre. Am făcut portretele fetelor. Asta e muncă adevărată ! Să faci schițe într-un atelier e o joacă de copii.

– Mi-ar plăcea să văd studiile dumitale după femeile acelea.

– Adevărat ?

– Sigur. Ce te miră ?

– Mulți cred că sînt nebun fiindcă pictez dansatoare de cabaret, clovni și prostituate. Dar acolo găsești adevăratele tipuri.

– Știu. Am fost și eu însurat cu una, la Haga.

– Bravo ! Hotărît lucru, familia Van Gogh e pe placul meu. Dă-mi voie să-ți văd schița pe care ai făcut-o după model, vrei ?

– Uită-te la toate. Am făcut patru.

Lautrec privi schițele cîteva clipe, apoi spuse :

– Dumneata și cu mine ne vom înțelege de minune. Gîndim la fel, prietene. Le-a văzut Cormon ?

– Nu.

– Cînd o să le vadă, are să fie vai și-amar de dumneata. Atunci s-auzi critică. Îmi spunea deunăzi : „Lautrec, e prea de tot, exagerezi, întotdeauna exagerezi. Schița dumitale aduce mai degrabă a caricatură."

– Și dumneata i-ai răspuns : „Greșești, dragul meu Cormon, e caracteristică, nu caricaturală", nu-i așa ?

O lumină ciudată se aprinse pentru o clipă în ochii verzi, pătrunzători ai lui Lautrec.

– Tot mai vrei să vezi portretele fetelor mele ?

– Sigur că vreau.

– Atunci hai să mergem. Atelierul ăsta seamănă leit cu morga !

Lautrec avea un gît gros și scurt, umeri și brațe puternice. Cînd se ridică, Vincent văzu că noul său prieten e

schilod. În picioare, Lautrec nu era mai înalt decît cînd şedea jos. Torsul lui voinic avea forma unui triunghi, cu vîrful în regiunea taliei, de unde porneau direct picioarele, scurte şi chircite.

Coborîră pe bulevardul Clichy. Lautrec se sprijinea greoi în baston. Se oprea la intervale scurte, să se odihnească, găsind mereu, între două case, cîte o linie interesantă, demnă de admirat. După Moulin Rouge, o dată cu urcuşul spre Butte Montmartre, Lautrec trebui să se odihnească mai des.

– Te întrebi, desigur, ce e cu picioarele mele, Van Gogh. Toţi se întreabă. Ei bine, am să-ţi spun.

– Te rog ! Nu-i nevoie să-mi spui.

– E mai bine să ştii. Se aplecă, sprijinindu-se cu pieptul în baston. M-am născut cu oasele şubrede. La doisprezece ani, am alunecat pe un parchet de dans şi mi-am rupt piciorul drept. În anul următor, am căzut într-un şanţ şi mi l-am rupt şi pe cel stîng. De atunci picioarele mele n-au mai crescut nici un centimetru.

– Eşti nefericit din pricina asta ?

– Nu. Dacă aş fi fost normal, n-ajungeam niciodată pictor. Tata e conte de Toulouse. Aş fi fost moştenitorul titlului. Dac-aş fi vrut, puteam să am acum baston de mareşal şi să călăresc alături de regele Franţei. Bineînţeles, dacă Franţa ar mai avea rege... *Mais, sacrebleu !* [1] De ce să fii conte, cînd poţi fi pictor ?

– Da, mi se pare că s-a cam terminat cu nobilii.

– Vrei să mergem mai departe ? Uite, vezi, atelierul lui Degas e pe aleea asta. Se spune că-l copiez, pentru că el pictează baleteşte, şi eu fete de la Moulin Rouge. Din partea mea, n-au decît să spună ce vor. Aici stau eu : *rue* Fontaine, 19 bis. Stau la parter, după cum, probabil, ai ghicit.

Deschise larg uşa şi-l pofti înăuntru.

– Stau singur. Ia loc dacă ai pe ce.

Vincent privi în jur. În afară de pînze, rame, şevalete, taburete, piedestale şi şaluri de draperii, două mese mari ocupau mai toată încăperea. Una era încărcată cu sticle de vin scump şi flacoane cu lichioruri multicolore. Pe cea-

[1] Dar, la dracu ! (în lb. franc.).

laltă, şedeau grămadă pantofi de balet, peruci, cărţi vechi, rochii, mănuşi, ciorapi de damă, fotografii pornografice şi preţioase stampe japoneze. Rămînea doar un mic spaţiu în toată această harababură, unde Lautrec putea să stea şi să picteze.

– Ce e, Van Gogh ? întrebă el. Nu găseşti loc să stai ? Aruncă jos vechiturile alea şi adu-ţi scaunul lîngă fereastră. Aşa. Bordelul avea douăzeci şi şapte de fete. M-am culcat cu toate. Nu crezi că e necesar să te culci cu o femeie ca s-o înţelegi cum trebuie ?

– Ba da.

– Uite schiţele. Le-am dus la un negustor pe Capucines. Mi-a spus : „Lautrec, de ce eşti obsedat de urîţenie ? De ce pictezi mereu cele mai urîte şi mai depravate fiinţe pe care le găseşti ? Femeile astea sînt respingătoare, absolut respingătoare. Au desfrîul şi viciul întipărite pe faţă. Asta înseamnă oare artă nouă, să redai urîţenia cu tot dinadinsul ? Aţi devenit oare, voi, pictorii, atît de orbi faţă de frumuseţe, încît nu mai puteţi picta decît drojdia societăţii ?" I-am răspuns : „Iartă-mă, dar simt că mi se face greaţă şi nu vreau să se întîmple ceva pe minunatul dumitale covor." Ce zici de lumina asta, Van Gogh, îţi place ? Vrei să bei ceva ? Spune, ce preferi ? Am tot ce-ţi poate dori inima.

Se strecură printre scaune, mese şi suluri de draperii. Cu mişcări agile, îi turnă băutura şi-i întinse paharul.

– Pentru urîţenie, Van Gogh ! strigă el. Fie ca niciodată să nu-i molipsească pe academici !

Sorbind băutura, Vincent studia cele douăzeci şi şapte de schiţe ale fetelor dintr-un bordel din Montmartre. Îşi dădu seama că artistul le-a pus pe hîrtie aşa cum le-a văzut. Erau portrete obiective, fără tendinţe moralizatoare sau preocupări etice. Figurile fetelor exprimau mizerie, suferinţă, robia cărnii, desfrîul animalic, îndepărtarea de orice preocupare spirituală.

– Îţi plac portretele de ţărani, Lautrec ? întrebă el.

– Da. Dacă nu sînt idealizate.

– Eu pictez ţărani. Dar ceea ce mă izbeşte la aceste femei e că seamănă cu ţăranii mei. Sînt, cum să spun, nişte cultivatori ai cărnii. Pămîntul şi carnea sînt două forme diferite ale aceleiaşi materii, nu-i aşa ? Şi aceste fete ară

în carne, carnea omenească, ce trebuie cultivată ca să producă viață. Sînt lucrări bune, Lautrec. Ai reușit să spui ceva care merită să fie spus !

– Și nu ți se par urîte ?

– Sînt niște comentarii pătrunzătoare și adevărate ale vieții. Și ăsta e cel mai desăvîrșit chip al frumuseții. Nu crezi ? Dacă le-ai fi idealizat și îmblînzit, atunci ar fi fost cu adevărat urîte, pentru că portretele dumitale ar fi fost nesincere, false. Dar dumneata ai redat întregul adevăr, așa cum l-ai văzut, și asta înseamnă într-adevăr frumusețe, nu-i așa ?

– Isuse Cristoase ! De ce nu sînt mai mulți oameni ca dumneata pe lume ? Mai ia un pahar și alege-ți din teancul ăla de schițe. Ia cîte vrei !

Vincent ridică o pînză și o așează în lumină. Șezu pe gînduri o clipă, apoi exclamă :

– Daumier ! Pe el mi-l amintește.

Fața lui Lautrec se lumină.

– Da. Daumier. Cel mai mare dintre toți. Singurul om de la care am învățat vreodată ceva. Dumnezeule, cît de puternic era în stare să urască omul ăsta !

– Dar de ce să pictezi lucruri pe care le urăști ? Eu pictez numai ceea ce iubesc.

– Orice artă adevărată izvorăște din ură, Van Gogh. O, văd că-mi admiri Gauguin-ul !

– De cine spui că e pictura asta ?

– De Paul Gauguin. Nu-l cunoști ?

– Nu.

– Atunci trebuie să-l cunoști. Tabloul reprezintă o indigenă din Martinica. Gauguin a trăit acolo o vreme. E complet *fou* [1] în ceea ce privește teoria întoarcerii la primitivism, dar e un pictor admirabil. A fost însurat, avea și trei copii și mai avea și o slujbă la Bursă, care-i aducea un venit de treizeci de mii de franci pe an. A cumpărat picturi în valoare de cincisprezece mii de franci de la Pissaro, Manet și Sisley. Și-a pictat nevasta în ziua nunții, și ea a considerat asta drept cel mai deosebit *beau geste* [2]. Duminica îi plăcea să se distreze pictînd. Cunoști clubul de artă al Bursei ? Ei, și o dată i-a arătat lui Manet un

[1] Nebun (în lb franc.).

[2] Gest frumos (în lb. franc).

tablou. Manet i-a spus că e foarte bun. „O, a răspuns Gauguin, sînt doar un amator !" „Nu, a stăruit Manet, amatori sînt doar cei care pictează prost." Vorbele astea i s-au urcat la cap lui Gauguin, ca alcoolul ; de-atunci nu şi-a mai revenit. A demisionat din slujba de la Bursă, a trăit din economii cu toată familia timp de un an, la Rouen, apoi şi-a trimis soţia şi copiii la Stockholm, la părinţii ei. De atunci nu mai e în toate minţile.

– Pare să fie o figură interesantă.

– Dacă ai să-l cunoşti, să fii atent, îi place să-şi chinuiască prietenii. Ia spune-mi, Van Gogh, nu vrei să-ţi arăt Moulin Rouge şi Elysée-Montmartre ? Cunosc toate fetele de-acolo. Îţi plac femeile ? Vreau să spun... dacă-ţi place să te culci cu ele. Mie-mi plac. Ce spui ? Ne facem de cap într-o noapte ?

– Negreşit !

– Bravo ! Acum cred că trebuie să ne întoarcem la Cormon. Mai iei un pahar înainte de plecare ? Aşa. Încă unul, şi se goleşte sticla. Fii atent, ai să dărîmi masa. Nu-i nimic, o să strîngă femeia de serviciu tot balamucul ăsta. Am impresia că în curînd va trebui să mă mut. Sînt bogat, Van Gogh. Tatei îi e frică să nu-l blestem pentru că m-a adus pe lume schilod, aşa că-mi face toate poftele. Cînd mă mut, nu iau cu mine decît tablourile. Închiriez un atelier gol şi cumpăr lucrurile unul cîte unul. Cînd sînt aproape să mă sufoc, mă mut din nou. Fiindcă veni vorba, ce fel de femei preferi ? Blonde ? Roşcovane ? Nu te osteni să încui uşa. Ia uite cum coboară acoperişurile de tablă spre bulevardul Clichy, parc-ar fi un ocean negru ! Of, drace ! n-am de ce să mă prefac faţă de dumneata. Mă sprijin în bastonul ăsta şi-ţi arăt – chipurile – privelişti frumoase, dar de fapt sînt un nenorocit de olog, care nu poate face cîţiva paşi fără să se oprească. La urma urmei, într-un fel sau altul, toţi sîntem schilozi. Hai să mergem.

4. PREZENTAREA UNUI PRIMITIV

Totul părea atît de simplu ! Nu avea altceva de făcut decît să arunce paleta veche, să cumpere vopsele deschise şi să picteze ca un impresionist. După prima zi, era doar

surprins şi uşor iritat. După a doua zi, era înmărmurit. Uimirea fu urmată, pe rînd, de durere, mînie şi teamă. La sfîrşitul săptămînii, era pradă unei furii nestăpînite. După toate lunile acelea petrecute în chinuitoare căutări de colorit, rămăsese încă un începător. Pînzele lui apăreau întunecate, şterse, sufocante. Lautrec, care şedea lîngă el la Cormon, îl vedea împroşcînd cu vopsele şi blesteme, dar nu se încumeta să-i dea sfaturi.

Fu o săptămînă grea pentru Vincent şi de-o mie de ori mai grea pentru fratele lui. Theo avea un suflet duios, era blînd şi delicat în purtări. Era un om foarte pretenţios în îmbrăcăminte şi în conduită, atît acasă, cît şi la slujbă. Nu era înzestrat decît cu o mică parte din vitalitatea şi forţa clocotitoare a lui Vincent.

Micul apartament din Rue Laval era tocmai atît de mare cît să încapă în el gingaşele mobile „Louis-Philippe". Către sfîrşitul primei săptămîni, Vincent îl transformase însă într-o magazie de vechituri. Se plimba în sus şi-n jos prin salon, înlătura din drum mobilele cu lovituri de picior, arunca pînze, pensule şi tuburi goale de culori pe podea, împodobea divanele şi mesele cu hainele lui mînjite, spărgea vase, împrăştia vopsea şi călca în picioare, fără milă, pînă şi cele mai mărunte deprinderi ale vieţii lui Theo.

– Vincent, Vincent, striga Theo, parc-ai fi un vandal !

Vincent umbla de colo pînă colo prin micul apartament, frîngîndu-şi mîinile şi vorbind singur. Se prăbuşi cu toată greutatea pe un scaun fragil.

– N-are nici un rost ! gemu el. Am început prea tîrziu. Sînt prea bătrîn ca să mă mai schimb. Doamne, Theo, cît m-am chinuit ! Am început cel puţin douăzeci de pînze săptămîna asta. Dar, ce să fac, m-am deprins cu o tehnică şi n-o mai pot lua de la început. S-a terminat cu mine, gata ! Acum nu mă mai pot întoarce în Olanda, să pictez oi, după ceea ce am văzut aici. Iar aici, am venit prea tîrziu ca să mai pot prinde miezul meseriei. Doamne, ce mă fac ?

Sări în picioare, se îndreptă spre uşă clătinîndu-se, căutînd aer curat, o închise cu putere, apoi deschise brusc fereastra. Privi o clipă spre restaurantul *„Bataille"*, după care trînti fereastra cu atîta putere, încît fu cît pe-aci să spargă geamul. Se duse la bucătărie să ia un pahar cu apă,

din care vărsă jumătate pe podea, şi se întoarse în salon, cu apa şiroindu-i de o parte şi de alta a bărbiei.

– Ei, Theo, ce spui ? Trebuie să mă las ? Sînt un ratat, nu-i aşa ?

– Te porţi ca un copil, Vincent. Linişteşte-te o clipă şi ascultă-mă. Nu, nu te mai plimba. Nu pot să-ţi vorbesc aşa. Şi, pentru numele lui dumnezeu, scoate-ţi bocancii aceia grei dacă ai de gînd să loveşti scaunul ăla poleit de cîte ori treci pe lîngă el !

– Theo, Theo, m-ai întreţinut şase ani nesfîrşiţi şi uite cu ce te răsplătesc : cu nişte picturi cafenii şi cu un ratat fără leac pe care ţi-l arunc în spinare !

– Ascultă, omule, cînd ai vrut să desenezi ţărani, ai învăţat într-o săptămînă, sau ai avut nevoie de cinci ani ?

– Da, dar atunci abia începusem.

– Aşa e şi-acum, abia începi să mînuieşti culoarea şi, probabil, ai să ai nevoie de încă cinci ani.

– Dar aşa n-am să mai termin niciodată, Theo. Am să merg la şcoală toată viaţa ? Am treizeci şi trei de ani, pentru numele lui dumnezeu, cînd am să ajung la maturitate ?

– Asta e ultima ta ucenicie, Vincent. Eu am văzut tot ce s-a pictat în Europa ; pictorii pe care i-ai admirat la mine, la mezanin, sînt cei mai înaintaţi. În clipa în care vei reuşi să-ţi luminezi paleta...

– O, Theo, crezi într-adevăr că voi reuşi vreodată ? Tu nu vezi că sînt un ratat ?

– Mai curînd aş zice că eşti un măgar. E vorba aici de cea mai mare revoluţie din istoria artei, şi dumnealui are pretenţia s-o stăpînească într-o săptămînă ! Hai, mai bine, să facem o plimbare pe Butte şi să ne răcorim puţin capetele. Dacă mai rămîn cinci minute cu tine în odaia asta, simt că fac explozie !

În după-amiaza următoare, Vincent lucră la Cormon pînă pe înserat şi se duse apoi să-l ia pe Theo de la *„Goupil"*.

Era o seară plăcută de început de aprilie, şirurile de clădiri din piatră, de cîte şase etaje, erau scăldate într-o lumină palidă, trandafirie. Parizienii îşi luau aperitivul. Cafenelele de pe Rue Montmartre erau înţesate de oameni care stăteau la taifas cu amicii lor. Din interiorul cafene-

lelor se auzeau sunetele unor melodii plăcute, menite să liniştească nervii după o zi de muncă. Lămpile de gaz erau aprinse. *Garçon* [1]-ii întindeau feţele de masă în restaurante, iar vînzătorii din prăvălii trăgeau obloanele de tablă ondulată sau strîngeau mărfurile răspîndite pe tarabele de pe trotuare.

Theo şi Vincent se plimbau agale. Traversară Place Châteaudun prin învălmăşeala de trăsuri ce năvăleau pe cele şase străzi confluente, trecură pe lîngă Notre Dame de Lorette şi urcară dealul, spre Rue Laval.

– Nu vrei să luăm un aperitiv, Vincent ?

– Ba da. Să găsim însă un loc de unde putem privi mulţimea.

– Mergem atunci la Bataille, pe Rue des Abbesses. Or să pice pe acolo, mai mult ca sigur, şi cîţiva prieteni de-ai mei.

Restaurantul *„Bataille"* era frecventat în mod obişnuit de pictori. Pe trotuar n-avea mai mult de patru-cinci mese, dar înăuntru, cele două săli erau destul de încăpătoare. *Madame* Bataille rezervase o sală numai pentru pictori, iar pe ceilalţi consumatori îi servea în a doua ; dintr-o singură privire, îşi dădea seama cu cine are de-a face.

– Garçon! strigă Theo, adu-mi un „Kummel Eckau OO".

– Ce mă sfătuieşti să iau, Theo ?

– Încearcă un *cointreau.* Trebuie să guşti mai multe pînă să-ţi găseşti băutura preferată.

Chelnerul aduse la masă pahărelele de băutură pe farfurioare care purtau preţul marcat cu litere negre. Theo îşi aprinse o ţigară de foi, iar Vincent pipa. Priveau la forfota străzii. Trecură cîteva spălătorese cu şorţuri negre, purtînd sub braţ coşurile cu rufe călcate, un muncitor ţinînd de coadă o scrumbie neîmpachetată, apoi pictori în halate, cu pînzele încă umede întinse pe şevalete, oameni de afaceri purtînd pălării tari, negre şi pardesie cenuşii, în caroui, gospodine în papuci de pîslă, ducînd o sticlă de vin sau un pachet cu carne, femei frumoase cu fuste lungi şi vaporoase, cu talii subţiri şi pălărioare cu pene aşezate pe o sprînceană.

[1] Chelner (în lb. franc.).

– O paradă plină de variație, nu-i așa, Theo ?

– Da. Parisul nu se trezește cu adevărat decît la ora aperitivului.

– M-am tot gîndit... de ce e, oare, Parisul atît de încîntător ?

– Ca să-ți spun cinstit, nu știu ! E un veșnic mister. Ar putea fi ceva în legătură cu firea și caracterul franțuzesc. Un amestec de libertate și îngăduință, o acceptare a vieții așa cum este... A, uite un prieten pe care aș vrea să-l cunoști ! Bună seara, Paul, ce mai faci ?

– Mulțumesc, bine, Theo.

– Îmi dai voie să-ți prezint pe fratele meu, Vincent Van Gogh ? Vincent, dumnealui e Paul Gauguin. Ia loc, Paul, și comandă-ți absintul tău obișnuit.

Gauguin ridică paharul cu absint, atinse băutura cu vîrful limbii și-și clăti gura, apoi se adresă lui Vincent.

– Cum îți place Parisul, domnule Van Gogh ?

– Îmi place foarte mult.

– *Tiens ! C'est curieux !* [1] Mai sînt oameni cărora le place. În ceea ce mă privește, găsesc că orașul ăsta civilizat e o uriașă ladă de gunoi – gunoiul fiind societatea.

– Nu prea-mi place cointreau-ul ăsta, Theo. N-ar fi mai bine să iau altceva ?

– Încearcă un absint, domnule Van Gogh, propuse Gauguin, e singura băutură vrednică de un artist.

– Ce părere ai, Theo ?

– Ce mă-ntrebi pe mine ? Cum vrei tu. *Garçon,* un absint pentru domnul ! Pari bine dispus azi, Paul. Ce s-a întîmplat ? Te pomenești că ai vîndut vreo pînză !

– Nici vorbă de așa ceva, Theo ! E vorba de un lucru mai puțin prozaic ; azi-dimineață am făcut o experiență grozavă.

Theo îi făcu cu ochiul lui Vincent.

– Spune-ne și nouă, Paul. *Garçon,* încă un absint pentru domnul Gauguin !

Gauguin atinse din nou licoarea cu vîrful limbii, apoi își clăti gura și începu.

– Cunoști fundătura aia, l'Impasse Frenier, care pornește din Rue des Forneaux ? Ei bine, azi-dimineață la ora 5 am auzit pe mama Fourel, soția căruțașului, țipînd :

[1] Ia te uită ! E curios ! (În lb franc.)

„Ajutor ! Săriţi ! Soţul meu s-a spînzurat !" Am sărit din pat, mi-am tras o pereche de pantaloni, am pus mîna pe un cuţit şi am tăiat frînghia. Omul murise, dar era cald încă, chiar fierbinte. Am vrut să-l întind pe pat. „Stai ! a strigat mătuşa Fourel, trebuie să aşteptăm poliţia !"

Alături de casa mea, un zarzavagiu a sădit vreo zece metri pătraţi cu pepeni şi legume. „Ai un cantalup ?" l-am întrebat. „Desigur, domnule, vă dau unul bun." La micul dejun mi-am mîncat pepenele fără să mă gîndesc măcar o clipă la omul care se spînzurase. După cum vezi, există şi lucruri bune în viaţă. Pe lîngă otravă există şi antidot. Eram invitat undeva la dejun ; mi-am pus cea mai bună cămaşă, sperînd să-i fac praf pe cei de faţă. Le-am povestit întîmplarea. Dar ei, zîmbind nepăsător, mi-au cerut cîte o bucată din frînghia spînzuratului, ca să le poarte noroc.

Vincent se uită cu luare-aminte la Paul Gauguin. Avea un cap mare şi oacheş, ca de sălbatic, cu un nas masiv, care pornea din colţul ochiului stîng, spre colţul drept al gurii. Ochii lui erau enormi, puţin oblici, bulbucaţi, cu o expresie de tristeţe amestecată cu cruzime. Oasele feţei, ieşite mult în afară, formau un fel de muchii, deasupra şi sub ochi, de-a lungul obrajilor şi al bărbiei puternice. Era un uriaş, fremătînd de o vitalitate sălbatică.

Theo zîmbi uşor.

– Paul, am impresia că cinismul dumitale e prea ostentativ pentru a fi natural. Eu trebuie să plec acum. Sînt invitat la cină. Vii şi tu, Vincent ?

– Lasă-l să rămînă cu mine, Theo, spuse Gauguin. Vreau să-l cunosc mai îndeaproape pe fratele dumitale.

– Foarte bine. Dar nu turna în el prea mult absint. Nu e obişnuit. *Garçon ! Combien ?* [1]

– Fratele dumitale e un băiat bun, Vincent, spuse Gauguin, dar îi e încă teamă să expună lucrările pictorilor tineri ; am impresia că Valadon îl ţine în frîu.

– Are la balcon Monet, Sisley, Pissaro şi Manet.

– Aşa e. Dar ăia şi-au trăit traiul. Unde sînt Seurat şi Gauguin, Cézanne şi Toulouse-Lautrec ?

– Îl cunoşti pe Toulouse-Lautrec ?

[1] Chelner ! Cît face ? (În lb. franc.)

– Pe Henri ? Fireşte. Cine nu-l cunoaşte ? E al dracului de talentat, dar e nebun. I-a intrat în cap că dacă se culcă cu cinci mii de femei se va despăgubi de faptul că nu e om întreg. În fiecare dimineaţă se trezeşte chinuit de obsesia beteşugului său. Şi în fiecare noapte îşi îneacă obsesia în alcool şi în carnea unei femei. Dar a doua zi dimineaţa chinul începe iar. Dacă n-ar fi nebun, ar fi unul dintre cei mai buni pictori ai noştri. Am ajuns. Atelierul meu e la etajul patru. Fii atent la treapta asta. Scîndura e ruptă.

Gauguin o luă înainte şi aprinse lampa. Era un pod sărăcăcios, cu un şevalet, un pat de alamă, o masă şi un scaun. Într-o nişă, lîngă intrare, Vincent văzu cîteva fotografii pornografice, ieftine.

– Judecînd după pozele astea, nu cred că ai o părere prea frumoasă despre dragoste.

– Unde vrei să stai, pe pat sau pe scaun ? Vezi că e nişte tutun de pipă pe masă. Ei bine, îmi plac femeile, dar cu o condiţie : să fie grase şi vicioase. Inteligenţa lor mă plictiseşte. Mi-am dorit întotdeauna o amantă grasă, dar n-am găsit-o niciodată. Mereu dau numai peste d-alea însărcinate, care încearcă să mă păcălească. Ai citit nuvela publicată luna trecută de un tînăr cu numele de Maupassant ? E protejatul lui Zola. E vorba în ea de un bărbat căruia îl plăceau femeile grase şi care în seara de Crăciun pregăteşte acasă o cină pentru două persoane şi iese ca să-şi găsească o parteneră. Întîlneşte o femeie pe gustul lui. Dar cînd ajung la friptură. ea dă naştere unui băieţel vioi, de toată frumuseţea !

– Dar toate astea au foarte puţină legătură cu dragostea, Gauguin.

Guaguin se întinse pe pat, îşi puse braţul musculos sub cap şi trimise cîteva rotocoale de fum spre grinzile nevopsite.

– Nu vreau să spun că n-aş fi sensibil la frumuseţe, Vincent, ci numai că instinctele mele nu vor să aibă de-a face cu ea. După cum vezi, nu ştiu ce-i dragostea. Dacă aş spune „te iubesc", mi s-ar strepezi dinţii. Dar nu mă plîng. Spun şi eu ca Isus : „Carnea e carne, şi spiritul, spirit". Graţie acestei teorii, cu o mică sumă de bani îmi satisfac carnea, iar spiritul meu e lăsat în pace.

– Cred că iei lucrurile prea uşor.

– Nu, niciodată nu le poţi lua uşor cu femeia pe care ţi-o aduci în pat. Cu una care simte, simt şi eu de două ori mai multă plăcere. Dar prefer să realizez actul exterior şi pur, fără să-mi amestec sentimentele. Le păstrez pentru pictură.

– De fapt, şi eu am ajuns în ultima vreme la punctul ăsta de vedere. Nu, mulţumesc. Nu mai beau absint. Nu, nici un strop. Spune mai departe. Fratele meu are o părere foarte bună despre lucrările dumitale. Îmi arăţi şi mie cîteva studii ?

Gauguin sări în picioare.

– Asta nu ! Studiile mele sînt personale şi particulare, întocmai ca şi scrisorile. Pot să-ţi arăt însă picturile mele. Dar n-ai să vezi mare lucru în lumina asta. Dacă vrei, însă, neapărat...

Gauguin se lăsă în genunchi, trase o grămadă de pînze de sub pat şi le rezemă, pe rînd, de sticla de absint de pe masă. Vincent se pregătise să vadă ceva neobişnuit, dar nu simţi nimic în afară de o nemaipomenită uimire în faţa lucrărilor lui Gauguin. Văzu o masă confuză de picturi scăldate în soare. Copaci pe care nici un botanist nu i-ar fi putut recunoaşte, lighioane a căror existenţă nu fusese niciodată bănuită de Cuvier, oameni pe care numai Gauguin singur i-ar fi putut crea, mări care n-ar fi putut izbucni decît dintr-un vulcan şi ceruri în care n-ar fi putut locui nici un dumnezeu. Indigeni greoi şi colţuroşi, ascunzînd în ochii lor candizi, de primitivi, misterul infinitului ; pînze închipuind visuri, în care ţîşneau izbucniri scînteietoare de roz, violet şi roşu crud ; scene pur decorative, în care o floră şi o faună sălbatică se dezlănţuiau sub căldura şi lumina soarelui.

– Eşti ca Lautrec, murmură Vincent. Urăşti, urăşti din toate puterile !

Gauguin rîse.

– Spune drept, Vincent, ce crezi despre picturile mele ?

– Cinstit, nu ştiu ce să-ţi răspund. Dă-mi timp să mă gîndesc. Trebuie să vin şi să le mai văd.

– Vino de cîte ori vrei. În Paris mai există un singur om care pictează la fel de bine ca şi mine, Georges Seurat. Şi el e un primitiv. Toţi ceilalţi nebuni din Paris sînt, de fapt, roşi de civilizaţie.

– Georges Seurat ? întrebă Vincent. Nu cred să mai fi auzit de el.

– N-aveai cum. Nici un negustor de artă din oraș nu i-ar expune pînzele. Și totuși, e un mare pictor.

– Mi-ar plăcea să-l cunosc.

– O să trecem pe la el ceva mai tîrziu. Ce părere ai, nu vrei să mergem să luăm masa la „Bruant" ? Ai bani ? Eu n-am decît vreo doi franci. Mai bine să luăm sticla asta cu noi. Ieși dumneata întîi. Am să-ți țin lampa pînă ajungi la jumătatea scării, ca să nu-ți frîngi gîtul.

5. PICTURA TREBUIE SĂ DEVINĂ O ȘTIINȚĂ !

Era aproape 2 dimineața cînd ajunseră la locuința lui Seurat.

– Nu crezi că-l sculăm din somn la ora asta ? întrebă Vincent.

– Sînt sigur că nu ! Lucrează toată noaptea și cea mai mare parte din zi. Cred că nu doarme niciodată. Uite casa. E a mamei lui. Mi-a spus o dată : „Fiul meu, Georges, dorește să picteze. Foarte bine, să picteze. Am destui bani ca să putem trăi amîndoi, dacă asta îl face fericit." E un fiu model. Nu bea, nu fumează, nu înjură, nu iese nopțile, nu aleargă după femei și nu cheltuiește bani decît pe pînze și vopsele. N-are decît un viciu : pictura. Am auzit totuși că ar avea o amantă și un copil pe-aici, prin vecini, dar el nu mi-a spus niciodată nimic.

– Văd că e întuneric peste tot, spuse Vincent. Cum o să intrăm fără să trezim lumea ?

– Georges stă la mansardă. Lumina nu se vede decît din partea ceralaltă a casei. Să aruncăm pietricele în fereastră. Stai ! Lasă-mă pe mine. Dacă n-arunci cum trebuie, lovești în fereastra de dedesubt și o scoli pe maică-sa.

Georges Seurat coborî să deschidă. Le făcu semn cu degetul la buze să păstreze tăcere și-i duse la etajul trei. După ce trase după el ușa mansardei, Gauguin spuse :

– Georges, îți prezint pe Vincent Van Gogh, fratele lui Theo. Pictează ca un olandez, dar, afară de asta, e un băiat strașnic.

Mansarda lui Seurat era foarte spațioasă, aproape cît toată suprafața casei. Pe pereți se vedeau pînze uriașe în lucru, cu schele ridicate în fața lor. Sub lampa cu gaz se afla o masă înaltă, pătrată, pe care se găsea de asemeni o pînză, încă udă.

– Încîntat de cunoștință, domnule Van Gogh. O să mă scuzați cîteva minute, da ? Mai am de acoperit un pătrățel pînă nu se usucă vopseaua.

Se cățără pe un scaun înalt și se adînci în lucru. Lampa de gaz ardea cu o flacără neliniștită, gălbuie. Pe masă erau aliniate aproape douăzeci de vase mărunte cu vopsea. Seurat muia într-unul din vase vîrful unei pensule minuscule, cum Vincent nu mai văzuse vreodată, și, cu o precizie matematică, așternea pe pînză puncte mici și colorate. Lucra liniștit, fără emoție. Avea mișcări calme și detașate. de automat. Punct, punct, punct, punct. Ținea pensula drept, abia o muia în vasul cu vopsea și punea mereu punct lîngă punct pe pînză, sute și sute de puncte mărunte.

Vincent îl urmărea cu gura căscată. În cele din urmă, Seurat se întoarse spre ei.

– Așa, spuse, am umplut și spațiul ăsta.

– Georges, nu vrei să-i arăți și lui Vincent cum lucrezi ? întrebă Gauguin. Acasă la el se pictează numai vaci și oi. Pînă acum o săptămînă nici nu știa că există o artă modernă.

– Vrei să iei loc aici, *monsieur* Van Gogh ?

Vincent se cățără pe scaun și privi pînza din fața lui.

Nu semăna cu nimic din ceea ce văzuse pînă atunci nici în pictură, nici în viață. Pînza înfățișa insula Grande Jatte. Ființe umane arhitecturale, alcătuite dintr-o infinitate gradată de puncte colorate, stăteau țepene, ca stîlpii unei catedrale gotice. Iarba, rîul, bărcile, copacii, toate erau mase vagi, abstracte, de lumină punctată. Pînza era pictată în cele mai deschise nuanțe ce se puteau găsi pe paletă, mai deschise chiar decît îndrăzneau să folosească Manet, Degas sau Gauguin însuși. Pictura pe care o privea era o evadare în lumea unei armonii aproape abstracte ; dacă avea ceva viață în ea, era o viață care nu se poate întîlni în natură. Aerul era plin de o luminozitate scînteietoare, dar nicăieri nu se simțea vreo suflare. Era natura moartă

a unei vieți vibrante, din care mișcarea fusese alungată cu totul.

Gauguin, care ședea lîngă Vincent și-i observase uimirea, izbucni în rîs.

– Nu te mira, Vincent. Pînzele lui Georges fac aceeași impresie tuturor celor care le văd întîia oară. Hai, s-auzim ! Ce părere ai ?

Vincent se întoarse încurcat spre Seurat.

– Mă iertați, *monsieur,* dar mi s-au întîmplat în ultimele zile atîtea lucruri ciudate, încît nu-mi pot regăsi echilibrul. Eu m-am călăuzit după tradiția olandeză. N-aveam nici o idee despre existența impresioniștilor. Și acum trebuie să descopăr, pe neașteptate, că toate valorile în care am crezut sînt bune de aruncat la coș.

– Te înțeleg, spuse Seurat liniștit. Metoda mea revoluționează întreaga artă a picturii ; nici nu m-așteptam să pricepi totul de la prima vedere. Vezi, *monsieur,* pînă acum pictura era o chestiune de experiență personală. Scopul meu este de a o transforma într-o știință abstractă. Trebuie să învățăm să ne ordonăm senzațiile și să ajungem la o precizie intelectuală, matematică. Fiecare senzație omenească poate fi, și trebuie să fie, redusă la o exprimare abstractă, prin culoare, linie și ton. Vezi vasele astea cu vopsea pe masă ?

– Da. Le-am văzut !

– Fiecare din ele, *monsieur* Van Gogh, conține o anumită emoție omenească. După metoda mea, ele pot fi produse în fabrici și vîndute la prăvălie. Culorile nu trebuie să mai fie amestecate la întîmplare pe paletă ; metoda asta aparține unei epoci trecute. De aici înainte, pictorul se va duce la prăvălie și nu va mai avea altceva de făcut decît să ridice capacele micilor borcănașe de culori. Acesta este secolul științei, și eu am intenția să fac și din pictură tot o știință. Personalitatea trebuie să dispară, și pictura trebuie să devină la fel de precisă ca arhitectura. Mă urmărești, *monsieur ?*

– Nu, răspunse Vincent. Îmi pare rău.

Gauguin îi făcu semn cu cotul lui Vincent.

– Ia ascultă, Georges, ce tot dai zor că metoda e a ta ? Așa lucra și Pissaro, înainte de a te fi născut tu.

– Asta-i o minciună !

Seurat se îmbujoră la faţă, sări de pe scaun, se duse grăbit la fereastră, ciocăni nervos cu degetele în pervaz, apoi izbucni :

– Cine-a spus că Pissaro a lucrat aşa înaintea mea ? Asta e metoda mea. Eu am fost primul care m-am gîndit la ea. De la mine a învăţat Pissaro *pointillism* [1]-ul. Am cercetat toată istoria artelor, începînd cu primitivii italieni ; nimeni nu s-a gîndit la asta înaintea mea. Cum îndrăzneşti să...

Îşi muşcă buzele furios. Apoi se îndreptă spre una din schele şi-şi întoarse spre cei doi spatele încovoiat.

Vincent era cu totul uluit de schimbarea care se petrecuse. Omul care pictase aplecat deasupra pînzei păruse să aibă şi el trăsături arhitecturale, perfecte şi reci. Ochii lui erau lipsiţi de pasiune, atitudinea impersonală, obiectivă, ca a unui om de ştiinţă într-un laborator, vocea rece, aproape pedagogică. Nota de abstract cu care-şi impregna picturile era vizibilă şi în ochii lui. Dar omul din colţul mansardei, care-şi muşca buza cărnoasă şi roşie ce apărea din barba deasă, şi care-şi trecea mînios degetele prin claia de păr castaniu, buclat, atît de îngrijit pieptănat cu o clipă înainte, părea cu totul altul.

– Haide, Georges, spuse Gauguin, făcîndu-i cu ochiul lui Vincent. Am glumit. Toată lumea ştie că e metoda ta. Fără tine n-ar fi existat *pointillism*.

Potolit, Seurat se întoarse la masă. Treptat, fulgerul de mînie care-i aprinsese ochii se stinse.

– *Monsieur* Seurat, spuse Vincent, cum e posibil ca pictura să devină o ştiinţă impersonală cînd tocmai expresia individualităţii e ceea ce contează ?

– Priveşte ! Am să-ţi arăt.

Seurat scoase de sub masă o cutie cu creioane colorate şi îngenunche pe podeaua goală de scînduri. Lampa cu gaz ardea posomorît deasupra lor. Noaptea era învăluită în

---

[1] *Pointillism, neoimpresionism* sau *divizionism*, manieră de pictură artificială şi mecanicistă, apărută prin denaturarea impresionismului, constînd din descompunerea tonurilor într-o multitudine de puncte de culoare pură, care, privite de la distanţă, sugerează nuanţele. Reprezentanţi : Georges Seurat, Paul Signac etc.

liniște. Vincent și Gauguin se ghemuiră lîngă el. Seurat era încă nervos și vorbea agitat.

– După părerea mea, spuse el, toate efectele în pictură pot fi reduse la formule. Să presupunem că vreau să desenez o scenă de circ. Iată călărețul, iată dresorul, iată galeria și spectatorii. Vreau să sugerez veselia. Care sînt cele trei elemente ale picturii ? Linia, tonul și culoarea. Perfect. Pentru a sugera veselia, trag toate liniile în sus... așa... aleg culorile cele mai luminoase și fac să predomine tonul cald. Uite ! Nu-i așa că sugerează esența veseliei ?

– Bine ! răspunse Vincent. Poate că sugerează esența veseliei, dar nu înfățișează veselia însăși.

Seurat privi în sus. Fața i se desprinse din umbră, și Vincent își dădu seama de frumusețea trăsăturilor lui.

– Eu nu urmăresc veselia ca atare. Caut esența veseliei. L-ai citit pe Platon, prietene ?

– Da.

– Perfect. Ceea ce trebuie să învețe pictorii este redarea nu a obiectului însuși, ci a esenței lui. Cînd un artist pictează un cal, acesta nu trebuie să fie un cal anumit, pe care-l vezi pe stradă. Menirea de a scoate fotografii o are aparatul de fotografiat, noi trebuie să mergem mai departe. Ceea ce trebuie să prindem atunci cînd pictăm un cal, *monsieur* Van Gogh, e ideea universală de cal, a lui Platon, spiritul etern al calului. Iar atunci cînd pictăm un om, acesta nu trebuie să fie *le concièrge* [1], cu un neg în vîrful nasului, ci noțiunea de om, spiritul și esența tuturor oamenilor. Mă urmărești, prietene ?

– Da, răspunse Vincent, dar nu sînt de acord.

– Ne vom înțelege noi mai tîrziu.

Seurat se îndreptă de mijloc, își scoase halatul și șterse cu el scena de circ de pe podea.

– Acum să continuăm cu o imagine liniștită, urmă el. Vreau să redau un peisaj din insula Grande Jatte. Fac toate liniile orizontale, așa. În ce privește tonul, folosesc în mod egal atît pe cel cald, cît și pe cel rece ; în colorit, alternez culorile închise cu cele deschise. Așa... Vezi ?

– Zi mai departe, Georges, spuse Gauguin, și nu mai pune întrebări prostești.

[1] Portarul (în lb. franc.).

– Acum ajungem la tristeţe. Facem ca toate liniile să meargă în jos. Alegem tonuri reci, aşa... şi facem să precumpănească, evident, culorile închise. Uite ! Esenţa tristeţii ! Pînă şi un copil ar putea s-o deseneze. Formulele matematice pentru împărţirea spaţiului pe o pînză vor fi cuprinse într-o cărticică. Am şi scris-o. E destul ca pictorul să citească această carte, să se ducă la prăvălie, să cumpere borcănaşele de vopsea indicate şi să respecte regulile. Va fi un pictor ştiinţific perfect ! Poate să lucreze la lumina soarelui sau la lampă, să fie un pustnic sau un desfrînat, să aibă şapte ani sau şaptezeci, toate picturile vor avea aceeaşi perfecţiune arhitecturală şi impersonală.

Vincent clipi din ochi de cîteva ori. Gauguin rîse.

– Crede că eşti nebun, Georges.

Seurat şterse ultimul desen cu halatul, apoi îl aruncă într-un colţ.

– Adevărat, *monsieur* Van Gogh ? întrebă el.

– Nu, nu, protestă Vincent. Cuvîntul ăsta mi-a fost adresat de prea multe ori şi mie ; mi-e silă de el. Trebuie să recunosc, totuşi, că ideile dumitale sînt foarte ciudate.

– Cu alte cuvinte, tot nebun te crede, Georges !

Se auzi o bătaie puternică în uşă.

– *Mon Dieu !* gemu Gauguin. Am trezit-o iar pe maică-ta. Şi mi-a spus doar că dacă mă mai prinde noaptea pe-aici mă ia la goană cu vătraiul.

Mama lui Seurat intră în cameră. Purta o rochie groasă de casă şi o bonetă de noapte.

– Georges, mi-ai promis să nu mai lucrezi toată noaptea. A, dumneata eşti, Paul ? De ce nu-ţi plăteşti chiria ? Ai avea şi dumneata unde să dormi noaptea.

– Dacă m-ai primi la dumneata, mătuşă Seurat, n-ar mai trebui să plătesc nici un fel de chirie.

– Nu, mulţumesc. Mi-ajunge un artist în familie. Uite, v-am adus cafea şi brioşi. De vreme ce eşti nevoit să munceşti atît, trebuie să şi mănînci, Georges. Pentru dumneata, Paul, cred că trebuie să cobor şi să aduc sticla de absint, nu ?

– Sper că n-ai băut-o dumneata toată, mătuşă Seurat ! ?

– Nu te obrăznici, Paul, adu-ţi aminte ce ţi-am spus despre vătrai !

Vincent apăru din umbră.

– Mamă, spuse Seurat, iată un nou prieten al meu, Vincent Van Gogh.

Madame Seurat îi întinse mîna.

– Orice prieten al fiului meu e binevenit la noi, chiar şi la ora 4 dimineaţa. Ce vreţi să beţi, *monsieur ?*

– Dacă nu vă supăraţi, voi lua un pahar din absintul lui Gauguin.

– Ba n-ai să ici de loc ! sări Gauguin. Mătuşa Seurat îmi dă cu porţia, doar o sticlă pe lună, aşa că fă bine şi ia altceva ! De altfel, deocamdată nici nu eşti în stare să deosebeşti un absint de o *chartreuse jaune !*

Sorbindu-şi cafeaua cu brioşi, cei trei bărbaţi pălăvrăgiră cu mătuşa Seurat pînă-n zori, cînd lumina gălbuie a soarelui aprinse un triunghi mic în fereastra de la nord.

– Cred că e timpul să mă îmbrac, spuse mama Seurat. Vino într-o seară să ici masa cu Georges şi cu mine, *monsieur* Van Gogh. O să ne facă plăcere.

Conducîndu-i spre ieşire, Seurat îi spuse lui Vincent :

– Am impresia că ţi-am expus cam sumar metoda mea. Vino cînd vrei, să lucrăm împreună. Cînd vei ajunge să-mi înţelegi metoda, ai să-ţi dai seama că pictura nu va mai fi niciodată ce-a fost. Ei, acum trebuie să mă-ntorc la pînza mea. Mai am un mic spaţiu de umplut, înainte de a merge la culcare. Te rog să-i transmiţi fratelui dumitale salutări din partea mea.

Vincent şi Gauguin se depărtară pe strada pustie şi urcară spre Montmartre. Parisul nu se trezise încă. Storurile de la ferestre erau lăsate, iar prăvăliile aveau obloanele trase ; căruţele venite de la ţară se întorceau spre casă după ce-şi descărcaseră legumele, fructele şi florile în Halles.

– Hai să urcăm în sus pe Butte şi să privim cum trezeşte soarele Parisul, vrei ? întrebă Gauguin.

– Da, bună idee !

După ce ajunseră în Boulevard Clichy, o apucară pe Rue Lepic, care cotea pe lîngă Moulin de la Galette şi urca în serpentină, sus, spre colina Montmartre. Casele se răreau din ce în ce, făcînd loc unor grădini întinse, cu flori şi copaci. Rue Lepic se oprea brusc. Cei doi o luară pe o cărare întortocheată, printre tufişuri.

– Spune-mi cinstit, Gauguin, i se adresă Vincent, ce crezi despre Seurat ?

– Despre Georges ?! Eram sigur c-ai să mă-ntrebi. Ştie mai mult despre culoare decît a ştiut vreodată cineva de la Delacroix [1] încoace. Dar are nişte teorii curioase, intelectualiste despre artă, şi asta e rău. Pictorii n-ar trebui să gîndească la ceea ce fac. Teoriile trebuie lăsate pe seama criticilor. Georges va aduce însă o contribuţie certă la studiul culorii, iar arhitectura lui gotică va grăbi, probabil, întoarcerea la arta primitivă. Dar este *fou,* cu totul *fou,* după cum ai văzut.

Urcuşul era greu, dar cînd ajunseră, în cele din urmă, sus, tot Parisul se aşternu la picioarele lor ca o mare de acoperişuri negre, cu numeroase turle de biserici care străpungeau pîcla dimineţii. Sena tăia oraşul în două, ca un şuvoi şerpuitor de lumină. Casele coborau pe colina Montmartre spre cheiul Senei şi apoi urcau pieptiş spre Montparnasse. Soarele izbucni la orizont, revărsîndu-şi primele raze peste Bois de Vincennes. În partea cealaltă a oraşului frunzişul verde din Bois de Boulogne era încă întunecat şi adormit. Cele trei puncte de reper ale oraşului, Opera, în mijloc, Notre Dame, la răsărit şi Arcul de Triumf, la apus, îşi înălţau spre cer siluetele lor de piatră pestriţă.

6. SERATĂ LA ROUSSEAU

Pacea se lăsă peste micul apartament din Rue Laval. Theo mulţumi stelei sale norocoase pentru aceste clipe de linişte. Dar nu ţinură mult, căci Vincent, în loc să-şi croiască un drum nou, încet şi cu migală, limpezindu-şi vechea paletă, se apucă să-şi imite prietenii. În dorinţa lui sălbatică de a ajunge cu orice preţ impresionist, uită tot ce învăţase vreodată despre pictură. Pînzele lui erau acum nişte copii jalnice după Seurat, Toulouse-Lautrec sau Gauguin, dar el era încredinţat că progresează cu paşi uriaşi.

[1] *Eugène Delacroix* (1799—1863), celebru pictor (de portrete, peisaje, naturi moarte, compoziţii monumentale) francez. Este cel mai de seamă reprezentant al romantismului progresist în pictură

– Ia ascultă, băiete, îi spuse Theo într-o seară, cum te cheamă pe tine ?

– Vincent Van Gogh.

– Eşti sigur că nu te cheamă Georges Seurat sau Paul Gauguin ?

– Ce dracu vrei să spui, Theo ?

– Şi chiar îţi închipui că poţi să devii un al doilea Georges Seurat ? Nu-ţi dai seama că nu există decît un Lautrec de la începutul lumii ? ! Şi numai un singur Gauguin... din fericire ! Faci o prostie încercînd să-i imiţi.

– Dar nu-i imit. Învăţ de la ei.

– Ba-i imiţi. Arată-mi ultimele tale pînze, pe care vrei, şi-ţi spun cu cine te-ai întîlnit cu o zi înainte de a o picta.

– Dar progresez în chip vizibil, Theo. Uită-te la aceste picturi, sînt mult mai luminoase.

– Nicidecum. Dai îndărăt cu fiecare lucrare. Pictezi din ce în ce mai puţin ca Vincent Van Gogh. Acesta nu-i un drum uşor, băiete ! Îţi trebuie anî de muncă grea. Nu credeam că eşti chiar atît de slab, încît să te laşi covîrşit de ceilalţi ! Nu eşti în stare să alegi numai ce-ţi poate fi de folos ?

– Theo, îţi spun că aceste pînze sînt bune.

– Şi eu îţi spun că sînt îngrozitoare.

Bătălia începu.

În fiecare seară cînd Theo se întorcea acasă de la galerie, obosit şi cu nervii încordaţi, îl găsea pe Vincent aşteptîndu-l nerăbdător, cu o nouă pînză. Se năpustea la fratele său înainte ca acesta să apuce măcar să-şi scoată pălăria şi haina.

– Uite ! Poftim, îndrăzneşte să spui că asta nu e bună ! Mai spune că paleta mea n-a făcut progrese ! Uită-te la efectul acestei lumini de soare. Priveşte acest...

Theo avea de ales între a spune o minciună, ca să poată avea o seară calmă, plăcută, în tovărăşia fratelui său, sau a spune adevărul şi a fi urmărit cu vehemenţă prin toată casa, pînă-n zori. Adeseori era foarte obosit şi nu-i venea să-i spună adevărul. Şi totuşi, i-l spunea !

– Cînd ai fost ultima oară la Durand-Ruel[1] ? întrebă plictisit.

[1] *Paul Durand-Ruel* (1831—1922), celebru negustor de tablouri, susţinător a impresioniştilor.

– Ce legătură are ?

– Tu răspunde la întrebarea mea.

Vincent se făcu mic.

– Păi, se bîlbîi el, ieri după amiază.

– Ştii, Vincent, sînt aproape cinci mii de pictori în Paris care încearcă să-l imite pe Edouard Manet ! Şi cei mai mulţi o fac mai bine decît tine.

Cîmpul de bătaie era mult prea mic ca să-i încapă pe amîndoi.

Vincent făcu o nouă încercare. De data asta îngrămădi toţi impresioniştii pe o singură pînză.

– Încîntător ! murmură Theo văzînd-o. O vom boteza *Recapitulare !* Vom specifica tot ce se vede pe pînză. Acest copac, un Gauguin veritabil. Fata din colţ e, fără îndoială, un Toulouse-Lautrec. Lumina soarelui pe rîu aş spune că e Sisley, culoarea – Monet, frunzele – Pissaro, aerul – Seurat, şi figura centrală – Manet.

Vincent încercă să se împotrivească, plin de amărăciune. Muncea din greu toată ziua, iar seara, cînd se întorcea Theo, era certat ca un copil neastîmpărat. Theo dormea în salon, aşa că Vincent n-avea unde să picteze noaptea. Certurile cu Theo îl tulburau, însă, şi-l frămîntau prea mult ca să mai poată dormi. Îşi petrecea orele albe ţinîndu-i discursuri înfocate fratelui său. Theo rezista pînă ce, istovit, adormea cu lumina aprinsă, lăsîndu-l pe Vincent să gesticuleze mai departe. Singurul lucru care-i mai dădea curaj lui Theo era gîndul că în curînd se vor muta în Rue Lepic, unde va avea o cameră de dormit a lui, prevăzută cu un zăvor solid la uşă. Căci Vincent, chiar atunci cînd ostenea să se mai certe pentru pînzele lui, tot nu-l lăsa să doarmă, umplîndu-i nopţile cu fel de fel de discuţii aprinse despre pictură, despre negustoria de artă, despre nefericita meserie de artist.

– Theo, nu pot să-nţeleg, se plîngea el. Eşti directorul uneia dintre cele mai importante galerii din Paris şi nu vrei să expui nici una din pînzele fratelui tău !...

– Nu-mi dă voie Valadon.

– Ai încercat ?

– De-o mie de ori.

– Bine. Să zicem că picturile mele nu merită. Dar Seurat şi Gauguin ? Dar Lautrec ?

– De fiecare dată cînd vin cu pînze noi, îl rog pe Valadon să mă lase să le expun la mezanin.

– Eşti sau nu stăpînul acestei galerii ?

– Din păcate, sînt doar un salariat !

– Atunci ar trebui să pleci. E înjositor, Theo, cumplit de înjositor ! Eu n-aş îndura. L-aş lăsa baltă.

– Nu vrei să continuăm discuţia asta mîine dimineaţă, la micul dejun, Vincent ? Am avut o zi grea şi vreau să mă duc la culcare.

– Nu pot să aştept pînă mîine, Theo. Vreau să discut chiar acum. La ce ajută să expui numai Manet şi Degas ? Ei sînt recunoscuţi. Au început să se vîndă. Tu trebuie să lupţi acum pentru cei mai tineri.

– Ai răbdare, Vincent ! Poate peste trei ani...

– Nu ! Noi nu mai putem aştepta trei ani. Trebuie făcut ceva acum ! O, Theo, de ce nu dai dracului slujba asta şi nu-ţi deschizi tu singur o galerie de artă ? Gîndeşte-te ce-ar fi să scapi de Valadon, să scapi de Bouguereau, de Henner !

– Pentru asta-mi trebuie bani, Vincent. Eu n-am economisit nimic.

– Facem noi rost de bani într-un fel.

– Negustoria de artă merge încet, ştii asta ?

– Ei şi, n-are decît să meargă încet. O să muncim ziua şi noaptea, pînă ce te-om pune pe picioare.

– Şi pînă atunci ce facem ? Trebuie să mai şi mîncăm !

– Îmi reproşezi că nu-mi cîştig existenţa ?

– Pentru numele lui dumnezeu, Vincent, du-te la culcare ! Sînt mort de oboseală.

– Nu mă duc să mă culc. Vreau să ştiu adevărul. Va să zică, ăsta e motivul pentru care nu pleci de la *„Goupil"* ? Pentru că trebuie să mă întreţii pe mine ? Hai, spune adevărul. Sînt ca o piatră de moară legată de gîtul tău. Te trag la fund, te împiedic să-ţi părăseşti slujba. Dacă n-aş fi eu, ai fi liber.

– Dac-aş fi un pic mai înalt şi mai puternic, ţi-aş trage o mamă de bătaie ! Dar, aşa cum stau lucrurile, cred c-am să-l tocmesc pe Gauguin pentru treaba asta. Slujba mea e la *„Goupil"*, Vincent, acum şi totdeauna ! Slujba ta e pictura, acum şi totdeauna ! Jumătate din munca mea la *„Goupil"* îţi aparţine ; jumătate din pictura ta îmi apar-

ţine. Acum fugi din patul meu şi lasă-mă să dorm, că, de nu, chem poliţia !

A doua zi Theo îi arătă un plic şi-i spuse :

– Dacă n-ai nimic de făcut astă-seară, am putea merge.

– La cine ?

– La Henri Rousseau. Uită-te la invitaţie.

Pe cartea de vizită erau două versuri dintr-o poezie naivă şi cîteva floricele pictate de mînă.

– Cine este ? întrebă Vincent.

– Noi îi spunem *le Douanier* [1]. A fost vameş pînă la patruzeci de ani. Picta duminica, la fel ca Gauguin. A venit la Paris acum cîţiva ani şi s-a stabilit în cartierul muncitoresc din jurul Bastiliei. N-a avut parte niciodată de educaţie sau învăţătură, totuşi pictează, scrie poezii, compune muzică, dă lecţii de vioară copiilor de muncitori, cîntă la pian şi învaţă pe doi bătrîni să deseneze.

– Şi ce pictează ?

– Animale fantastice, în nişte jungle şi mai fantastice. Şi cînd te gîndeşti că singura junglă pe care a văzut-o în viaţa lui e cea din *Jardin d'Acclimatation* [2], din Bois de Boulogne ! E un ţăran simplu, un primitiv adevărat, chiar dacă Paul Gauguin rîde de el.

– Tu ce părere ai de pictura lui, Theo ?

– Ei, bine, nu ştiu. Toţi spun că e imbecil şi nebun.

– Şi este ?

– Are ceva de copil, de copil primitiv. Să mergem la el astă-seară şi vei avea prilejul să judeci singur. Toate pînzele lui sînt expuse pe pereţi.

– Trebuie să aibă bani dacă dă serate.

– Cred că e cel mai sărac pictor din Paris în clipa de faţă. Şi vioara cu care dă lecţii e închiriată, căci n-are cu ce s-o cumpere. Seratele astea ale lui au un anumit scop. Ai să afli singur.

Casa unde locuia Rousseau era ocupată de familiile unor meseriaşi. Rousseau avea o cameră la etajul al patrulea. Strada forfotea de copii zburdalnici ; pe coridor plutea un miros amestecat, de mîncare, rufe spălate şi latrine, destul de puternic ca să te înăbuşe.

[1] Vameşul (în lb. franc.).

[2] Grădină din Paris în care au fost aclimatizate varietăţi exotice de faună şi floră.

Theo ciocăni în uşă, şi Henri Rousseau veni să le deschidă. Era scund şi îndesat, clădit cam în felul lui Vincent. Degetele îi erau scurte şi butucănoase, capul aproape pătrat. Avea nasul şi bărbia turtite şi nişte ochi mari, nevinovaţi.

– Prezenţa dumneavoastră mă onorează, domnule Van Gogh, spuse el pe un ton blînd şi amabil.

Theo îl prezentă pe Vincent, şi Rousseau le oferi două scaune. Odaia era viu colorată, chiar vesel. Rousseau atîrnase la ferestre perdelele lui de pînză ţărănească, cu pătrate roşii şi albe. Pereţii erau înţesaţi de picturi cu animale sălbatice, jungle şi peisaje nemaipomenite.

Patru băieţaşi şedeau lîngă pianul vechi şi hodorogit din colţ, strîngînd în mîini, încremeniţi de emoţie, viorile. Pe cămin se afla o tavă cu cornuleţe de casă presărate cu sămînţă de chimion, pe care Rousseau le prepara singur. Cîteva bănci şi scaune erau împrăştiate prin cameră.

– Sînteţi primii veniţi, *monsieur* Van Gogh, spuse Rousseau. Criticul Guillaume Pille îmi va face cinstea să vină şi dînsul împreună cu un grup de prieteni.

Din stradă răzbătu pînă la ei larma copiilor şi a trăsurilor care uruiau pe caldarîm. Rousseau deschise larg uşa. De jos pătrunse un zvon de voci plăcute de femei.

– Mergeţi înainte, mergeţi înainte, tună o voce. O mînă pe balustradă, şi cealaltă la nas.

Un hohot de rîs însoţi această glumă. Rousseau, care o auzise bine de tot, se întoarse spre Vincent şi surîse. Vincent se gîndi că nu mai văzuse niciodată ochi atît de limpezi şi inocenţi la un bărbat în toată firea, atît de lipsiţi de răutate sau de duşmănie.

Un grup de vreo zece-douăsprezece persoane dădu buzna în cameră. Bărbaţii erau îmbrăcaţi în haine de seară, iar femeile – în rochii somptuoase, pantofi de seară eleganţi şi mănuşi lungi, albe. Aduseră cu ei în odaie miresme de parfumuri scumpe şi de pudră fină, de mătase şi dantelă veche.

– Ei, Henri, strigă Guillaume Pille, cu o voce joasă şi afectată, după cum vezi, am venit. Dar nu putem sta mult. Trebuie să mergem la balul prinţesei de Broglie. Între timp, te rog să-mi distrezi invitaţii.

– O, vreau să fac cunoştinţă cu el, izbucni o fată subţire, cu părul castaniu, îmbrăcată într-o rochie „Empire", foarte decoltată în faţă. Gîndiţi-vă, acesta e marele pictor de care vorbeşte întreg Parisul. Vrei să-mi săruţi mîna, *monsieur* Rousseau ?

– Ai grijă, Blanche, spuse cineva. Ştii... pictorii ăştia...

Rousseau zîmbi şi-i sărută mîna. Vincent se retrase într-un colţ. Pille şi Theo discutară cîteva clipe. Invitaţii se plimbau prin odaie, comentînd pînzele şi rîzînd în hohote, pipăiau perdelele şi obiectele ce împodobeau încăperea, scotoceau prin fiecare colţ, căutînd motive de haz.

– Dacă vreţi să staţi jos, doamnelor şi domnilor, anunţă Rousseau, orchestra mea va cînta una din compoziţiile mele. E închinată lui *monsieur* Pille. Se numeşte *Chanson Raval.*

– Apropiaţi-vă, apropiaţi-vă cu toţii ! strigă Pille. Rousseau are de gînd să ne distreze ! Jeanie ! Blanche ! Jacques ! Haide, staţi jos ! O să fie grozav !

Cei patru băieţi stăteau tremurînd în faţa pupitrului vechi şi-şi acordau viorile. Rousseau se aşeză la pian şi închise ochii. După o clipă, spuse „Gata", şi începu să cînte. Compoziţia era o pastorală naivă. Vincent încercă să asculte, dar chicotelile acopereau muzica. La sfîrşit aplaudară cu toţii zgomotos. Blanche se duse la pian, puse mîna pe umărul lui Rousseau şi rosti :

– A fost foarte frumos, *monsieur,* foarte frumos ! Niciodată n-am fost atît de adînc mişcată.

– Mă simt măgulit, *madame.*

Blanche se sufocă de rîs.

– Ai auzit, Guillaume ? Îşi închipuie că-l măgulesc.

– Vă voi cînta acum o altă compoziţie, urmă Rousseau.

– Da ! Da ! dar pe versuri. Cîntă-ne un poem, Henri. Ai scris doar atîtea poeme !

Rousseau zîmbi copilăreşte.

– Foarte bine, *monsieur* Pille, vă voi cînta un poem, dacă doriţi.

Se îndreptă spre masă, luă un teanc de foi, le frunzări şi alese una. Se aşeză la pian şi începu să cînte. Vincent găsi că muzica nu era rea. Cele cîteva versuri pe care le auzi i se părură chiar fermecătoare. Dar, împreună, produceau un efect foarte caraghios. Adunarea izbucni în ur-

lete. Toți se îngrămădeau în jurul lui Pille, bătîndu-l pe spate.

– Ah, Guillaume, ești un cîine, un hoțoman !

Isprăvind cu muzica, Rousseau se duse la bucătărie și se întoarse cu cîteva cești groase pline cu cafea, pe care le oferi oaspeților. Aceștia scoteau semințele de chimion din cornulețe și și le aruncau unul altuia în cafea. Într-un colț, Vincent își fuma tăcut pipa.

– Hai, Henri, arată-ne ultimele tale picturi. De-asta am venit doar. Trebuie să le vedem aici, în atelierul dumitale, înainte de a fi achiziționate pentru Louvre.

– Am cîteva noi, încîntătoare, spuse Rousseau. Le voi da jos de pe perete pentru dumneavoastră.

Grupul se strînse în jurul mesei, întrecîndu-se care mai de care în laude gogonate.

– Este divin, pur și simplu divin ! suspină Blanche. Trebuie să am neapărat pînza asta în budoarul meu ! Simt că nu mai pot trăi nici o zi fără ea. *Cher maître* [1], ce preț are această capodoperă nemuritoare ?

– Douăzeci și cinci de franci.

– Douăzeci și cinci de franci ! Imaginați-vă, doar douăzeci și cinci de franci pentru o mare operă de artă ! Vrei să mi-o dedici ?

– Mă simt onorat.

– I-am promis lui Françoise că-i voi aduce și ei una, spuse Pille. Henri, ceva pentru logodnica mea. Vreau să fie cel mai frumos lucru pe care l-ai făcut vreodată.

– Am chiar ceea ce vă trebuie, *monsieur* Pille.

Dădu jos un tablou reprezentînd un soi de lighioană stranie, ivindu-se dintr-o junglă ca în basme.

Oaspeții se dezlănțuiră.

– Ce-i asta ?

– Un leu.

– Nu-i adevărat, e un tigru !

– Ba nu, e spălătoreasa mea ! Vă spun sigur, o recunosc.

– Acesta e ceva mai mare, *monsieur*, spuse Rousseau cu blîndețe. O să vă coste treizeci de franci.

– Merită, Henri, merită ! Într-o zi nepoții mei vor vinde această pînză superbă cu treizeci de mii de franci.

[1] Scumpe maestre (în lb. franc).

– Vreau şi eu una, vreau şi eu una ! săriră alţii. Trebuie să duc una prietenilor mei. Asta e cea mai reuşită expoziţie a sezonului.

– Haideţi ! strigă Pille. O să-ntîrziem la bal. Luaţi-vă şi picturile. O să facem senzaţie la prinţesa de Broglie cu pînzele astea. *Au revoir,* Henri. Ne-am distrat minunat ! Mai invită-ne cît de curînd !

– La revedere, *cher maître,* spuse Blanche, fluturîndu-şi sub nasul lui batista parfumată. Nu te voi uita niciodată ! Vei trăi veşnic în amintirea mea !

– Lasă-l în pace, Blanche ! strigă unul dintre bărbaţi. Bietul om n-o să mai poată închide ochii toată noaptea !

Coborîră scara gălăgios, aruncîndu-şi glume unul altuia, lăsînd în urmă o dîră de parfum scump, care se topi în duhoarea clădirii.

Theo şi Vincent se îndreptară spre uşă ; Rousseau şedea la masă, privind grămada de monede.

– Theo, te superi dacă te las să pleci singur ? întrebă Vincent liniştit. Aş vrea să mai stau puţin, să ne cunoaştem mai bine.

Theo ieşi. Rousseau nu băgă de seamă că Vincent rămăsese înăuntru, rezemat de uşă, şi se apucă să-şi numere banii.

– Optzeci, nouăzeci, o sută, o sută cinci franci...

Ridică privirea şi-l văzu pe Vincent urmărindu-l. Expresia naivă şi copilărească îi reveni în privire. Dădu banii la o parte şi rămase lîngă masă, zîmbind prosteşte.

– Lasă teatrul, Rousseau, spuse Vincent. Şi eu sînt ţăran şi pictor.

Rousseau se ridică de la masă, veni spre Vincent şi-i strînse mîna cu căldură.

– Domnul Theo mi-a arătat ţăranii olandezi făcuţi de dumneata. Sînt lucrări foarte bune. Sînt mai bune decît ale lui Millet. M-am uitat la ele de mai multe ori. Dă-mi voie să te admir, *monsieur* !

– Şi eu ţi-am privit picturile, Rousseau, în timp ce ăştia... se făceau de rîs. Şi eu te admir !

– Îţi mulţumesc. Ia loc. Nu vrei să iei o pipă din tutunul meu ? Am strîns o sută şi cinci franci, *monsieur.* O să pot să-mi cumpăr tutun, şi mîncare, şi pînze pentru pictură.

Şedeau faţă-n faţă la masă şi fumau în tăcere, ca doi vechi prieteni.

– Rousseau, ştii că lumea te crede nebun ?

– Da, ştiu. Am auzit că şi despre dumneata se spune la Haga că nu eşti în toate minţile.

– Da, aşa e.

– Lasă-i să creadă ce vor. Într-o zi picturile mele vor sta la Luxembourg.

– Şi ale mele, spuse Vincent, la Louvre.

Îşi citiră gîndurile în ochi şi deodată izbucniră în rîs, din toată inima.

– Au dreptate, Henri, spuse Vincent. Sîntem nebuni.

– Nu mergem să bem ceva pe chestia asta ? întrebă Rousseau.

7. UN BIET OM S-A SPÎNZURAT

Miercurea următoare pe la prînz Gauguin bătu la uşă.

– Fratele tău m-a rugat să te iau astă-seară la „*Café* Batignolles". Are mult de lucru la galerie. A, iată nişte pînze interesante ! Pot să mă uit ?

– Firește. Unele sînt făcute în Brabant, altele la Haga.

Gauguin se uită îndelung la picturi. De cîteva ori ridică mîna şi deschise gura, ca şi cînd ar fi vrut să vorbească. Părea că nu e în stare să-şi formuleze ideile.

– Iartă-mă că te întreb, Vincent, spuse el în cele din urmă, nu cumva suferi de epilepsie ?

Vincent tocmai îmbrăca o haină din piele de oaie ; o descoperise într-o prăvălie de mîna a doua şi se încăpăţîna s-o poarte, spre disperarea lui Theo. Se întoarse şi se uită la Gauguin.

– De ce să sufăr ?! întrebă el.

– De epilepsie. Adică ai crize nervoase ?

– După cîte ştiu, nu. Dar de ce mă întrebi ?

– Păi... picturile astea ale tale... arată ca şi cînd ar fi gata să explodeze cu pînză cu tot. Cînd mă uit la lucrările tale... şi asta nu e prima dată cînd mi se întîmplă... mă apucă un fel de tulburare nervoasă pe care abia o pot stăpîni. Simt că dacă nu face tabloul explozie, atunci fac

eu cu siguranță. Știi unde mă impresionează mai mult picturile tale ?

– Nu. Unde ?

– În pîntece. Parcă mi se-ntorc pe dos toate măruntaiele. Mă simt atît de aţîţat şi de tulburat, încît abia mă mai pot stăpîni.

– Atunci poate c-am să reuşesc să le vînd ca laxative. Atîrni una la toaletă şi te uiţi la ea zilnic la ora potrivită !...

– Serios vorbind, Vincent, nu cred c-aş putea trăi în casă cu picturile tale. Într-o săptămînă m-ar înnebuni de-a binelea.

– Mergem ?

O luară în sus, pe Rue Montmartre, pînă-n Boulevard Clichy.

– Ai mîncat ? întrebă Gauguin.

– Nu. Dar tu ?

– Nici eu. Mergem la „Bataille" ?

– Bună idee ! Ai ceva bani ?

– Nici un sfanţ. Dar tu ?

– Lefter, ca de obicei. Îl aşteptam pe Theo.

– *Zut !* [1]... Am impresia că rămînem flămînzi.

– Hai acolo, totuşi, să vedem care e *le plat du jour* [2].

O luară în sus, pe Rue Lepic, apoi cotiră la dreapta, în Rue des Abbesses. Pe unul din pomii ei artificiali, aşezat într-o glastră, la intrare, *madame* Bataille agăţase un meniu mîzgălit cu cerneală.

– Hmm, făcu Vincent, *côte de veau aux petits pois* [3]. Mîncarea mea preferată.

– Nu pot să sufăr carnea de viţel, spuse Gauguin. Îmi pare foarte bine că nu trebuie să mîncăm.

– *Quelle blague !* [4]

Hoinăriră pe stradă, pînă în micul parc triunghiular de la poalele colinei Butte.

– Ia te uită cum doarme Paul Cézanne pe banca aia ! De ce şi-o fi punînd zevzecul ăsta ghetele drept pernă, nu pot să pricep ?! Hai să-l trezim.

[1] Ei drăcie ! (în lb. franc.)

[2] Felul zilei (în lb. franc.)

[3] Coastă de viţel cu mazăre (în lb franc.)

[4] Aiurea ! (în lb. franc.)

Își scoase cureaua de la pantaloni, o puse în două și-i arse una cu sete peste tălpile picioarelor, încălțate numai în ciorapi. Cu un urlet de durere, Cézanne sări de pe bancă.

– Bestie sadică, infernală ! Asta numești tu glumă ? O să-ți crăp țeasta într-o zi !

– Așa pățesc cei ce-și lasă picioarele la vedere. De ce dracu-ți pui ghetele alea scîrboase, provensale, sub cap ?! Cred că e mai rău chiar decît fără pernă !

Cézanne își frecă pe rînd tălpile, apoi își trase ghetele, mormăind.

– Nu le pun în chip de pernă, ci ca să nu mi le fure cineva cînd dorm.

Gauguin se întoarse spre Vincent.

– Cînd îl auzi vorbind ai zice că moare de foame. Ei bine, dacă vrei să știi, taică-său e proprietarul unei bănci și al unei jumătăți din Aix-en-Provence ! Paul, ăsta e Vincent Van Gogh, fratele lui Theo.

Cézanne dădu mîna cu Vincent.

– Păcat că n-am dat peste tine acum o jumătate de oră, Cézanne, spuse Gauguin. Ai fi luat masa cu noi. „Bataille" are cel mai bun *côte de veau aux petits pois* din cîte-am gustat vreodată !

– Zău ? Era bun ? întrebă Cézanne.

– Bun ? E puțin spus. Era delicios ! Nu-i așa, Vincent ?

– Negreșit, așa e !

– Atunci cred că am să iau și eu o porție. Haideți să-mi țineți de urît, vreți ?

– Nu știu dacă pot să mai mănînc o porție. Tu ce crezi, Vincent ?

– Nu prea cred. Totuși, dacă *monsieur* Cézanne stăruie...

– Fii băiat de treabă, Gauguin. Știi că nu pot să sufăr să mănînc singur. Luați altceva dacă v-ați săturat de vițel.

– Bine. Dar să știi că venim numai ca să-ți facem ție pe plac. Hai, Vincent.

Urcară înapoi pe Rue des Abbesses, spre „Bataille".

– Bună seara, domnilor, îi întîmpină chelnerul. Ați ales ceva ?

– Da, răspunse Gauguin, adu-ne de trei ori *plat du jour*.

– Bine. Şi ce vin ?

– Alege tu vinul, Cézanne. În treburile astea eşti mai priceput ca mine.

– Stai să vedem. Are „Saint-Estephe", „Bordeaux", „Sauterne", „Beaune".

– Aţi încercat vreodată „Pommard"-ul de aici ? întrerupse Gauguin candid. Cred că tot ăsta e cel mai bun.

– Adu-ne o sticlă de „Pommard", comandă Cézanne chelnerului.

Gauguin înfulecă viţelul cu mazăre cît ai clipi din ochi, apoi se întoarse spre Cézanne, care era abia la jumătate.

– *À propos,* Paul, spuse el, am auzit că romanul *L'Oeuvre* al lui Zola se vinde pe capete.

Cézanne îi aruncă o privire acră şi întunecată, împinse cu dezgust farfuria într-o parte şi-l întrebă pe Vincent :

– Aţi citit cartea asta, *monsieur* ?

– Nu încă. Abia am terminat *Germinal.*

– *L'Oeuvre* este o carte proastă, spuse Cézanne, şi mincinoasă. Pe deasupra, e şi cea mai cumplită trădare care a fost comisă vreodată în numele prieteniei. În carte e vorba de un pictor, *monsieur* Van Gogh, despre mine. Émile Zola e cel mai vechi prieten al meu. Am crescut amîndoi la Aix. Am fost colegi de şcoală. Eu am venit la Paris numai pentru că era şi el aici. Eram mai legaţi decît fraţii, Émile şi cu mine. Împreună visam, în anii adolescenţei, cum vom ajunge amîndoi mari artişti. Şi acum să-mi facă una ca asta !

– Dar ce v-a făcut ? întrebă Vincent.

– Şi-a bătut joc de mine. M-a făcut de rîsul întregului Paris. Îi vorbeam mereu de teoriile mele asupra luminii, asupra reprezentării lucrurilor în profunzime, dincolo de aparenţa suprafeţelor geometrice, de ideile mele asupra unei palete revoluţionare. El mă asculta, ba chiar mă încuraja, mă trăgea de limbă, şi, de fapt, în tot acest timp nu făcea altceva decît să strîngă material pentru cartea lui, ca să-mi dovedească ce nătărău am fost.

Îşi goli paharul, se întoarse din nou spre Vincent şi continuă. Ochii lui mici şi aspri mocneau de ură pătimaşă.

– Zola a combinat în carte trei inşi ; pe mine, pe Bazille şi pe un nenorocit de băiat, care mătura atelierul lui Manet. Băiatul avea ambiţii artistice, dar, pînă la urmă, s-a spînzurat din deznădejde. Zola mă descrie ca pe un vizionar, un nenorocit rău inspirat, care crede că revoluţionează arta, dar care, de fapt, nu pictează în maniera convenţională numai pentru că nu e în stare să picteze de loc. La sfîrşitul cărţii mă face să mă spînzur de schelăria capodoperei mele, după ce mi-am dat seama că ceea ce socotisem drept mărturie a geniului nu era decît o mîzgăleală de nebun. În contrast cu mine, prezintă un alt artist din Aix, un sculptor sentimental şi conformist, autor al celor mai banale fleacuri, pe care-l scoate, pînă la urmă, un mare artist.

– E hazlie, într-adevăr, toată povestea, spuse Gauguin, mai ales cînd te gîndeşti că Zola a fost primul care a salutat revoluţia adusă în pictură de Edouard Manet. Émile a făcut mai mult decît oricare altul pentru pictura impresionistă.

– Da, l-a idolatrizat pe Manet din cauză că Edouard i-a dat peste cap pe conformişti. Dar dacă eu încerc să merg mai departe decît impresioniştii, mă face şi idiot. Asta e domnul Zola, o minte mediocră şi un prieten detestabil. De mult ar fi trebuit să rup orice legătură cu el. Trăieşte ca un burghez obtuz. Covoare moi pe podele, vase pe cămin, servitori, birou de lemn cioplit şi sculptat, unde-şi scrie capodoperele. Puah ! E mai burghez decît a îndrăznit vreodată să fie Manet. În sufletul lor, ăştia doi erau fraţi întru burghezie, de-aia se înţelegeau atît de bine. Despre mine crede că nu pot face vreun lucru de seamă doar pentru că viu din acelaşi oraş cu el şi pentru că mă ştie de mic copil.

– Am auzit că acum cîţiva ani, la *Salon des Refusés* [1] a scris o broşură despre tablourile tale. Ce s-a întîmplat cu ea ?

– A rupt-o înainte de-a ajunge la tipar, dragă Paul.

– Dar de ce ? întrebă Vincent.

– I-a fost frică să nu creadă criticii că mă sprijină din prietenie. Dacă ar fi publicat broşura aceea, azi eram re-

[1] Expoziţia celor respinşi.

cunoscut. Dar, în locul ei, a publicat *L'Oeuvre*. Şi asta, chipurile, tot din prietenie. De picturile mele de la *Salon des Refusés* rîd nouăzeci şi nouă de oameni dintr-o sută. Durand-Ruel îl expune pe Degas, pe Monet şi pe prietenul meu Guillaumin, dar mie nu-mi dă nici măcar cinci centimetri de spaţiu. Chiar şi fratelui dumitale, *monsieur* Van Gogh, îi e frică să-mi expună lucrările la el, la mezanin. Singurul negustor de artă din Paris care pune picturile mele în vitrină e *Père* Tanguy, dar el, săracul, nu-i în stare să vîndă nici măcar o coajă de pîine unui milionar mort de foame.

– Mai e ceva „Pommard" în sticla aia, Cézanne ? întrebă Gauguin. Mulţumesc. Ceea ce nu-mi place mie la Zola e că spălătoresele lui vorbesc chiar ca nişte adevărate spălătorese, iar cînd termină cu ele, uită să schimbe stilul.

– Ei bine, m-am săturat de Paris. Mă întorc la Aix, să-mi petrec restul zilelor acolo. Prin împrejurimi există un deal care se ridică de-a dreptul din cîmp şi domină toată regiunea. În Provence lumina soarelui e clară şi strălucitoare, iar coloritul, oh, ce colorit ! Ştiu un petic de pămînt de vînzare, aproape de vîrful dealului. E acoperit de pini. O să-mi fac acolo un atelier, o să-mi plantez o grădină cu meri, înconjurată cu un zid mare de piatră, şi-am să pun cioburi de sticlă pe creasta zidului, ca să nu se apropie nici dracul. Şi n-am să mai plec niciodată din Provence, niciodată, niciodată !

– Călugăr, nu ? murmură Gauguin, muindu-şi buzele în paharul de „Pommard".

– Da, călugăr.

– Călugărul din Aix ! Ce titlu încîntător ! Hai mai bine să mergem la *„Café* Batignolles", cred că s-au adunat cu toţii.

8. ARTA DEVINE AMORALĂ

Într-adevăr, aproape toţi erau acolo. În faţa lui Lautrec se adunase un teanc de farfurioare, pe care i se servise băutura, destul de înalt ca să-şi poată sprijini bărbia pe el. Georges Seurat sporovăia, cu glas scăzut, cu Anquetine, un pictor costeliv şi pipernicit, care încerca să îmbine în lu-

crările sale impresionismul cu stampele japoneze. Henri Rousseau scotea cornulețe din buzunar și le muia în cafea cu lapte, în timp ce Theo purta o discuție însuflețită cu doi dintre cei mai la modă critici parizieni.

Batignolles fusese odinioară o suburbie, la intrarea bulevardului Clichy, unde Edouard Manet strînsese în jurul lui pictorii parizieni cu care se înrudea spiritualicește. Înainte de moartea lui Manet, *l'École des Batignolles* avea obiceiul să se întrunească la cafenea de două ori pe săptămînă. Legros [1], Fantin-Latour [2], Courbet [3], Renoir [4], toți se întîlniseră acolo și-și dezbătuseră teoriile despre artă ; acum *l'École* fusese preluată de trei tineri.

Cînd îl văzu pe Émile Zola, Cézanne se așeză la o masă retrasă, departe de mulțime, și comandă cafea. Gauguin îl prezentă pe Vincent lui Zola și apoi se trînti pe un scaun, alături de Toulouse-Lautrec. Zola și Vincent rămaseră singuri la masă.

– Te-am văzut intrînd cu Paul Cézanne, *monsieur* Van Gogh. Negreșit că ți-a vorbit despre mine.

– Da.

– Ce anume ?

– Cred că romanul dumneavoastră l-a îndurerat foarte mult.

Zola oftă și împinse masa, depărtînd-o de canapeaua acoperită cu perne de piele, ca să facă mai mult loc pîntecelui enorm.

– Ai auzit de cura Schweininger ? întrebă el. Se spune că dacă nu bei nimic la masă, poți să slăbești douăsprezece kilograme doar în trei luni.

– N-am auzit.

---

[1] *Alphonse Legros* (1837—1911), pictor (de portrete și scene rurale), sculptor și gravor francez.

[2] *Ignace-Henri Fantin-Latour* (1836—1904), pictor (de portrete, naturi moarte, scene de interior) francez. Creația sa se apropie de impresionism.

[3] *Gustave Courbet* (1819—1877), pictor realist francez, militant pentru o artă democrată, cu caracter social ; a jucat un rol politic important în timpul Comunei din Paris. Creația lui Courbet a contribuit la afirmarea orientării realiste în pictura europeană.

[4] *Auguste Renoir* (1841—1919), pictor (de gen, peisaje, portrete, naturi moarte), sculptor și litograf francez, unul dintre primii adepți ai mișcării impresioniste. A zugrăvit scene din viața pariziană, prinse cu multă ascuțime de observație, într-o gamă de culori plină de lumină și transparență.

– M-a durut foarte mult să scriu cartea aceea despre Cézanne, dar fiecare cuvînt din ea e adevărat. Dumneata eşti pictor. Ai fi în stare să falsifici portretul unui prieten numai ca să nu-l faci nefericit ? Firește că nu. Paul este un băiat foarte bun. Ani de-a rîndul a fost prietenul meu cel mai bun. Dar lucrările lui sînt pur şi simplu caraghioase. Ştii, la mine acasă avem cu toţii vederi foarte largi, dar cînd vine cineva la noi trebuie să încui în dulap pînzele lui Paul, ca să nu rîdă de ele.

– Sînt convins că tablourile lui nu pot fi chiar atît de proaste.

– Mai rău, mai rău, dragă Van Gogh, mai rău ! N-ai văzut nimic de el ? De-aia nu-ţi vine să crezi. Desenează ca un copil de cinci ani. Îţi dau cuvîntul meu de onoare, cred că s-a scrîntit de tot !...

– Gauguin îl respectă.

– Mi se frînge inima, urmă Zola, cînd îl văd pe Cézanne risipindu-şi viaţa în felul ăsta. Ar trebui să se întoarcă la Aix şi să preia treburile lui taică-său la bancă. Acolo ar putea să realizeze ceva. Aşa cum stau lucrurile acum... Într-o zi o să se spînzure... cum i-am prezis în *L'Oeuvre*. Ai citit cartea ?

– Nu încă. Tocmai am terminat *Germinal*.

– Aşa ? Şi ce părere ai ?

– Cred că e cel mai bun roman de la Balzac încoace.

– Da. Este capodopera mea. A apărut în foileton în *Gil Blas* [1] anul trecut. Am luat bani buni pentru asta. S-au vîndut peste şaizeci de mii de exemplare. Niciodată venitul meu n-a fost atît de mare. Am de gînd să mai adaug o aripă casei mele din Médan. Cartea a provocat pînă acum patru greve şi revolte în regiunile miniere din Franţa. Cu vremea, *Germinal* va provoca o revoluţie uriaşă, care va spulbera capitalismul. Ce pictezi, domnule... cum ţi-a spus Gauguin pe numele mic ?

– Vincent. Vincent Van Gogh. Theo Van Gogh e fratele meu.

Zola puse jos creionul cu care se juca pe placa de marmură a mesei şi se uită la Vincent.

– Curios ! spuse el.

[1] Cotidian parizian, cu tendinţe de stînga, apărea la sfîrşitul secolului trecut.

– Ce anume ?

– Numele dumitale. L-am mai auzit undeva înainte.

– Poate vi l-a spus Theo.

– Da. Dar nu e vorba de asta. Stai ! Era... era... *Germinal.* Ai fost vreodată în regiunile carbonifere ?

– Da. Am trăit vreo doi ani în Belgia, în Borinage.

– Borinage ! Petit Wasmes ! Marcasse !

Ochii mari ai lui Zola se holbaseră, gata să-i iasă din faţa rotundă şi bărboasă.

– Aşadar dumneata eşti ceea ce numeau minerii „a doua venire a lui Crist pe pămînt" !

Vincent roşi.

– Ce vreţi să spuneţi ?

– Am stat cinci săptămîni în Borinage, ca să adun material pentru *Germinal. Les gueules noires* vorbesc despre un om care a propovăduit printre ei ca evanghelist.

– Vorbiţi mai încet, vă rog.

Zola îşi împreună mîinile peste burta grasă şi o împinse înăuntru.

– N-are de ce să-ţi fie ruşine, Vincent, spuse el. Ce-ai încercat dumneata să faci acolo merita osteneala. Numai că ai ales un mijloc nepotrivit. Religia nu-i va duce pe oameni la nimic. Numai cei cu mintea îngustă se vor resemna cu mizeria acestei lumi pentru făgăduiala unei fericiri viitoare.

– Am descoperit asta prea tîrziu.

– Ai trăit doi ani în Borinage, Vincent. Te-ai lipsit de hrană, de bani şi de haine. Ai muncit pînă la sleire. Şi ce-ai realizat cu asta ? Nimic. Te-au socotit nebun şi te-au dat afară din rîndurile bisericii. Cînd ai plecat, condiţiile de trai nu erau cu nimic mai bune ca la venire.

– Erau chiar mai rele.

– Dar mijlocul ales de mine va da roade. Cuvîntul scris va provoca revoluţia. Fiecare miner ştiutor de carte din Belgia şi din Franţa mi-a citit cartea. Nu găseşti în toată regiunea cafenea sau bordei, cît de nenorocit, în care să nu existe un exemplar din *Germinal* bine răsfoit. Cei ce nu ştiu carte pun pe alţii să le citească de cîteva ori. Au avut loc pînă acum patru greve. Şi-o să mai fie încă multe altele. Întreaga regiune se ridică. *Germinal* va crea o nouă societate acolo unde religia dumitale n-a fost în stare de nimic. Şi uite cum sînt răsplătit.

– Cum ?

– Cu franci. Mii şi mii. Vrei să bei ceva cu mine ?

Discuţia de la masa lui Lautrec se însufleţi. Atenţia tuturora fu atrasă în partea aceea.

– Cum mai stai cu „metoda mea", Seurat ? întrebă Lautrec, pocnindu-şi, pe rînd, încheieturile degetelor.

Seurat nu luă în seamă gluma răutăcioasă. Trăsăturile lui desăvîrşite şi expresia calmă, ca de mască, sugerau parcă nu figura unui bărbat, ci mai degrabă esenţa frumuseţii masculine.

– Există o carte nouă despre refracţia culorii, de un american, Ogden Rood. Mi se pare mai avansată decît Helmholtz şi Chevreul, deşi nu atît de convingătoare ca lucrarea lui Superville. Lectura ei ar putea să vă folosească tuturora.

– Nu citesc cărţi despre pictură. Le las diletanţilor, i-o tăie Lautrec.

Seurat îşi descheie haina cu pătrăţele negre şi albe şi-şi îndreptă cravata mare, albastră, presărată cu picăţele.

– Tu însuţi eşti un diletant, îi răspunse el, atîta vreme cît iei la nimereală culorile pe care le foloseşti.

– Nu le iau la nimereală. Le cunosc instinctiv.

– Ştiinţa înseamnă metodă, Georges, interveni Gauguin. După atîţia ani de experienţă şi muncă grea, am devenit şi noi ştiinţifici în aplicarea culorii.

– Asta nu e de ajuns, prietene. Secolul nostru tinde spre o producţie obiectivă. Zilele în care domneau inspiraţia, încercările şi eşecurile s-au dus pentru totdeauna.

– Eu nu pot să citesc cărţile astea, îl întrerupse Rousseau. M-apucă durerea de cap şi trebuie să pictez toată ziua ca să-mi treacă.

Toţi rîseră. Anquetin se întoarse spre Zola şi-l întrebă :

– Ai văzut cum e atacat *Germinal* în ziarul de astăseară ?

– Nu. Ce spune ?

– Te consideră cel mai imoral scriitor al secolului al nouăsprezecelea.

– Vechiul lor cîntec. Nu sînt în stare oare să mai scornească nimic nou ?

– Au dreptate, Zola, i-o reteză Lautrec. Eu găsesc cărţile dumitale carnale şi obscene.

– Fără îndoială că dumneata te pricepi foarte bine să recunoşti ce e obscen !...

– Ţi-a zis-o, Lautrec !

– *Garçon,* strigă Zola, un rînd de băutură !

– Pînă aici ne-a fost ! murmură Cézanne lui Anquetin. Cînd Émile plăteşte băutură, înseamnă că trebuie să ascultăm o conferinţă de un ceas !...

Chelnerul servi băuturile. Pictorii îşi aprinseră lulelele şi se adunară într-un cerc strîns, intim. Conurile de lumină aruncate de lămpile cu gaz străbăteau cu greu printre norii groşi de fum. De la celelalte mese se auzea doar un zumzet scăzut, monoton.

– Cărţile mele sînt socotite imorale, spuse Zola, din acelaşi motiv pentru care sînt considerate imorale şi picturile tale, Henri. Publicul nu înţelege că în artă nu e loc pentru raţionamente morale. Arta e tot atît de amorală ca şi viaţa. Pentru mine nu există picturi sau cărţi obscene, există numai opere prost concepute şi prost executate. O tîrfă, aşa cum o înfăţişează Toulouse-Lautrec, e morală, căci el scoate la iveală frumuseţea ascunsă sub aspectul ei exterior ; o ţărăncuţă pură de Bouguereau e, în schimb, imorală, fiindcă e atît de sentimentalizată şi atît de greţos de dulceagă, încît ajunge să o priveşti o dată ca să-ţi vină să verşi.

– Ai dreptate, îl aprobă Theo.

Vincent băgă de seamă că pictorii îl respectau pe Zola nu atît pentru că avea succes – dispreţuiau succesul obişnuit, de public – ci mai ales pentru că activa într-un domeniu care le părea misterios şi dificil. Vorbele lui erau ascultate cu atenţie.

– Un creier omenesc obişnuit judecă lucrurile numai sub două aspecte diametral opuse : lumină şi umbră, dulce şi acru, bine şi rău. Dar în natură această dualitate nu există. În lume nu există nici bine, nici rău, există doar *a fi* şi *a face.* Cînd descriem o acţiune, descriem însăşi viaţa ; dacă lipim însă sub această acţiune etichete ca „depravare" sau „obscenitate", intrăm în domeniul prejudecăţilor subiective.

– Dar, Émile, întrebă Theo, unde-ar ajunge oamenii obişnuiţi fără acest etalon de moralitate ?

– Morala e ca religia, interveni Toulouse-Lautrec, un somnifer menit să împiedice poporul să-şi vadă mizeria propriei sale vieţi.

– Părerea dumitale cu privire la morală nu e altceva decît anarhism, dragă Zola, interveni Seurat, şi încă un anarhism nihilist. A mai fost încercat înainte şi n-a dat rezultate.

– Nu neg că sînt necesare anumite norme de morală, încuviinţă Zola. Dar binele obştesc cere sacrificii din partea individului. Nu obiectez împotriva moralităţii în sine, ci numai împotriva ipocriziei care scuipă un tablou ca *Olympia* şi vrea să-l înlăture pe Maupassant. După cum văd eu, însă, moralitatea, aşa cum este înţeleasă azi în Franţa, acţionează numai asupra sferei erotismului. Să-i lăsăm pe oameni să se culce fiecare cu cine îi place ; noi ştim că există o altă morală, mai înaltă.

– Asta îmi aminteşte de o masă pe care am dat-o acum cîţiva ani, începu Gauguin. Unul dintre cetăţenii pe care-i invitasem mi-a spus : „Înţelegi, prietene, nu pot să vin cu soţia la dineu cînd ştiu că amanta dumitale e de faţă". „Foarte bine, i-am răspuns. Atunci în seara asta n-are să fie de faţă." Cînd s-a terminat masa şi au plecat cu toţii, onorabila *madame*, care căscase toată seara, uită de plictiseală şi, o dată ajunsă acasă, îi spuse soţului : „Hai să ne spunem cîteva porcărele cu haz, înainte de a trece la fapte !" „Da, dar să ştii că astă-seară ne rezumăm doar la vorbe, răspunse el, mă simt prea îmbuibat."

– Ai găsit cel mai bun exemplu ! strigă Zola, acoperind hohotele de rîs ale celorlalţi.

– Să lăsăm la o parte etica şi să ne întoarcem la imoralitatea în artă, interveni Vincent. Nimeni n-a spus pînă acum că picturile mele sînt obscene, în schimb, sînt acuzat întotdeauna de o imoralitate şi mai mare, urîţenia.

– Ai pus punctul pe i de data asta, Vincent ! întări Toulouse-Lautrec.

– Da, pentru public, ăsta e noul sens al imoralităţii, aprobă Gauguin. Aţi văzut cum ne-a botezat *Mercure de France*[1] ? „Cultul urîtului."

[1] Revistă franceză de literatură şi critică de artă, cu tendinţe conservatoare.

– Critica asta mi s-a adus și mie, adăugă Zola. Deunăzi, o contesă mi-a spus : „dragă *monsieur* Zola, de ce un om cu talentul dumneavoastră excepțional se încăpățînează să răstoarne pietre numai pentru plăcerea de a vedea gîngăniile dezgustătoare ce mișună dedesubt ?“

Lautrec scoase din buzunar un articol tăiat dintr-un ziar mai vechi.

– Ascultați ce-a scris un critic despre pînzele mele expuse la ultimul *Salon des Indépendents : „I se poate reproșa lui Toulouse-Lautrec că-i face plăcere să reprezinte veselia trivială, distracțiile grosolane și, în general, subiectele vulgare. Pare să fie insensibil la frumusețea trăsăturilor, la eleganța formei și grația mișcării. E adevărat că pictează cu talent, dar numai ființe diforme, bondoace și atît de respingătoare în urîțenia lor, încît te întrebi la ce bun atîta perversitate ?“*

– Influența lui Franz Hals, murmură Vincent.

– Ei bine, să știți că are dreptate, declară Seurat. Dacă nu sînteți pervertiți, sînteți, în orice caz, prost îndrumați. Arta are de-a face cu lucruri abstracte : culoarea, desenul, tonul. Nu trebuie folosită pentru îmbunătățirea condițiilor sociale sau pentru zugrăvirea urîțeniei. Pictura ar trebui să fie ca muzica, ruptă de viața de toate zilele.

– Victor Hugo a murit anul trecut, reluă Zola, și cu el a murit o întreagă civilizație. O civilizație de gesturi drăgălașe, de romantism, adică de minciuni iscusite și de diversiuni subtile. Cărțile mele sînt pentru noua civilizație, civilizația „lipsită de morală“ a secolului al douăzecilea. La fel și cu picturile voastre. Bouguereau, cu toate că-și mai tîrăște ciolanele prin Paris, a fost lovit de dambla în ziua în care Manet a expus *Dejunul pe iarbă* și era cît pe-aci să dea ortul popii cînd Manet a terminat *Olympia*. Ei bine, Manet s-a dus, ca și Daumier, dar au rămas Degas, Lautrec și Gauguin, ca să le continue opera.

– Adaugă pe listă și numele lui Vincent Van Gogh, sări Toulouse-Lautrec.

– Ba pune-l chiar în frunte, adăugă Rousseau.

– Foarte bine, Vincent, încuviință Zola zîmbind, ai fost propus pe listă ca vajnic slujitor al ceea ce a fost numit „Cultul urîtului“. Ce părere ai ?

– Din păcate, spuse Vincent, mi-e teamă că m-am născut cu el.

– Haideți să ne întocmim manifestul, domnilor, propuse Zola. În primul rînd, noi considerăm orice adevăr ca fiind frumos oricît de hidos ar părea el. Acceptăm tot ceea ce vine de la natură, fără nici o rezervă. Sîntem de părere că există mai multă frumusețe într-un adevăr, oricît de crud, decît într-o minciună frumos ticluită, mai multă poezie în viața oamenilor simpli decît în toate saloanele din Paris. Noi considerăm că durerea are rostul ei, pentru că e cel mai adînc sentiment omenesc. Socotim că dragostea trupească are frumusețile ei, chiar cînd o portretizăm printr-o prostituată și un proxenet. Prețuim caracterul mai mult decît urîțenia, durerea mai mult decît drăgălășenia, și realitatea simplă și aspră mai mult decît toate bogățiile Franței. Acceptăm viața în deplinătatea ei, fără să ne pierdem în speculații morale. Considerăm că prostituata prețuiește tot atît cît o contesă, portarul cît un general și țăranul cît un ministru, pentru că toți sînt prinși în tiparul naturii și sînt țesuți în urzeala vieții.

– Sus paharele, domnilor ! strigă Toulouse-Lautrec. Bem pentru amoralitate și cultul urîtului ! Fie ca el să înfrumusețeze și să învioreze viața !

– Fleacuri ! mormăi Cézanne.

– Fleacuri și iar fleacuri ! întări Georges Seurat.

9. PÈRE TANGUY

La începutul lunii iunie, Theo și Vincent se mutară în Montmartre, în noul lor apartament din Rue Lepic 54. Casa era situată la o mică distanță de Rue Laval. Trebuia doar să urce de-a lungul cîtorva case pe Rue Montmartre, pînă în Boulevard Clichy, apoi să apuce în sus pe întortocheata Rue Lepic și să treacă de Moulin de la Galette ; la doi pași de-acolo, se termina Butte Montmartre într-un cartier mai rural.

Apartamentul era la etajul al treilea. Avea patru camere și o bucătărie. Mobilat cu frumoasa garnitură stil „Louis-Philippe" a lui Theo și cu o sobă mare, care izgonea frigul Parisului, salonul te îmbia. Theo se pricepea la aran-

jarea unui cămin. Îi plăcea ca fiecare lucruşor să fie aşezat la locul său. Dormitorul lui era lîngă salon. Vincent dormea în cealaltă cameră, care dădea spre atelier, o încăpere de dimensiuni obişnuite, dar cu o fereastră mai largă.

– Nu va fi nevoie să lucrezi la Cormon, Vincent, îi spuse Theo, în timp ce schimbau pentru a zecea oară aşezarea mobilierului din salon.

– Nu, slavă domnului ! răspunse el. Ar fi fost totuşi bine dacă mai făceam cîteva nuduri.

Theo împinse canapeaua într-un colţ şi privi odaia cu un ochi critic.

– În ultima vreme n-ai mai lucrat nimic în culori, aşa e ? întrebă el.

– Aşa e.

– Şi de ce, mă rog ?

– La ce bun ? Pînă n-am să fiu în stare să îmbin culorile aşa cum trebuie... Unde să aşez fotoliul ăsta, Theo ? Sub lampă, sau lîngă fereastră ? Acum, însă, că am un atelier al meu...

Dimineaţa următoare, Vincent se trezi o dată cu soarele, îşi aranjă şevaletul în noul atelier, întinse o bucată de pînză pe cadru, scoase paleta nouă şi strălucitoare pe care i-o cumpărase Theo şi-şi pregăti pensulele. La ora cînd trebuia să-l scoale pe Theo, puse cafeaua la fiert şi coborî la patiserie după cornuri rumene şi proaspete.

În timpul micului dejun, Theo îi simţi tulburarea.

– Ei, Vincent, spuse el, ai făcut trei luni de şcoală. Nu mă refer la Cormon, ci la şcoala Parisului. Ai văzut tot ce s-a făcut mai de seamă în pictura europeană din ultimii trei sute de ani. Acum eşti gata să...

Vincent îşi împinse farfuria şi sări în picioare.

– Cred că am să-ncep...

– Stai jos. Termină-ţi masa. Ai destul timp. N-ai de ce să te frămînţi. Am să-ţi adun un stoc de vopsele şi pînze, ca să le ai la îndemînă. Poate că ar fi bine să-ţi îngrijeşti mai întîi dantura. Vreau să fii pe deplin sănătos. Dar, pentru numele lui dumnezeu, lucrează fără grabă şi cu luare-aminte !

– De ce vorbeşti prostii, Theo ? Am făcut eu vreodată ceva fără grabă şi cu luare-aminte ?

Cînd se întoarse seara acasă, îl găsi pradă furiilor. Progresase anevoie timp de şase ani, luptînd cu cele mai mari greutăţi, şi acum, cînd avea la îndemînă tot ce-i trebuia, se vedea lovit de o neputinţă umilitoare.

Se făcu ora 10 pînă cînd Theo reuşi să-l liniştească. Iar cînd ieşiră să ia masa, Vincent îşi recăpătase o bună parte din încrederea în puterile lui, în schimb Theo era palid şi vlăguit.

Săptămînile care urmară au însemnat un chin pentru amîndoi. Cînd Theo se întorcea de la galerie, îl găsea clocotind într-unul din cele o sută de chipuri în care era în stare să-şi dezlănţuie furia. Zăvorul puternic de la uşă nu mai slujea la nimic. Vincent şedea toată noaptea pe marginea patului şi se certa cu fratele lui. Cînd acesta adormea, îl scutura de umăr şi-l trezea.

– Dar nu te mai învîrti ca un leu în cuşcă, îl rugă Theo într-o noapte, mai stai puţin locului ! Şi isprăveşte odată cu blestematul ăsta de absint ! Să nu-ţi închipui că băutura l-a făcut pictor pe Gauguin. Şi-acum, ascultă-mă, zevzec încăpăţînat ce eşti ! Trebuie să treacă cel puţin un an pînă cînd să-ţi poţi privi lucrul cu un ochi critic. Unde vrei să ajungi ? Vrei să te-mbolnăveşti ? Ai slăbit ca un ţîr şi eşti în ultimul hal de nervi. Nu-ţi dai seama că, în starea asta, n-ai să poţi picta nimic bun ?

Începu arşiţa verii. Soarele pîrjolea străzile. Parizienii zăboveau pe terasele cafenelelor pînă noaptea tîrziu, sorbind băuturi răcoritoare. Pe Butte Montmartre florile se dezlănţuiau într-o frenezie nemaivăzută de culori. Sena îşi croia drumul ei scînteietor prin mijlocul oraşului, printre pomi şi taluzuri răcoroase de iarbă verde.

În fiecare dimineaţă Vincent îşi încărca şevaletul în spinare şi pleca în căutarea unui peisaj. În Olanda nu cunoscuse niciodată un soare atît de fierbinte şi de statornic şi nici un colorit atît de intens şi de crud. Seara se întorcea de la lucru tocmai bine ca să poată lua parte la discuţiile ce se purtau la mezanin-ul galeriilor *„Goupil"*.

Într-o zi, Gauguin veni să-l ajute la amestecatul culorilor.

– De unde-ţi cumperi vopselele ? întrebă el.

– Theo le cumpără *en gros !*

– Ar trebui să-i dați și voi o mînă de ajutor lui *Père* Tanguy. Are prețurile cele mai modeste din tot Parisul și dă și pe datorie cînd pictorii sînt la strîmtoare.

– Cine e acest *Père* Tanguy ? Te-am mai auzit vorbind de el.

– Cum, nu-l cunoști pe *Père* Tanguy ? ! Ei drăcie, nu mai trebuie să stai nici o clipă pe gînduri ! Tu și cu *Père* Tanguy sînteți singurii oameni, din cîți cunosc, cărora comunismul le izvorăște de-a dreptul din inimă. Pune-ți pe cap splendoarea ta de căciulă de blană de iepure și hai cu mine în Rue Clauzel.

În timp ce coborau pe Rue Lepic, Gauguin îi spuse povestea lui *Père* Tanguy.

– Întîi a fost zugrav. După ce a venit la Paris, a lucrat o vreme la prepararea vopselelor pentru firma „Edouard", apoi a găsit o slujbă de portar undeva pe Butte. Nevastă-sa îngrijea de casă, el vindea culori prin cartier. Așa a făcut cunoștință cu Pissaro, Manet, Cézanne, care i-au devenit clienți statornici și amici. Cu timpul, toți am început să ne cumpărăm culorile de la el. Cu prilejul ultimelor tulburări, s-a alăturat comunarzilor. A fost prins și condamnat pentru trădare la doi ani de temniță la Brest. Pînă la urmă, am izbutit să-l scoatem de-acolo.

Apoi a strîns ceva bani și a deschis prăvălioara asta în Rue Clauzel. Lautrec i-a vopsit fațada în albastru. *Père* Tanguy a fost primul om din Paris care-a expus pînzele lui Cézanne. De atunci, ne ducem toți tablourile la el. Nu pentru că ar vinde ceva. Nici pomeneală ! Dar *Père* Tanguy e un mare iubitor de artă. Fiind sărac, însă, nu-și poate permite să cumpere tablouri. Le expune în prăvălioara lui, și astfel se poate învîrti toată ziua printre ele.

– Vrei să spui că n-ar vinde nici unul, chiar dacă i s-ar oferi un preț bun ?

– Chiar așa. Nu primește decît tablourile care-i plac, începe să le îndrăgească și pe urmă e imposibil să i le mai scoți din prăvălie. Eram de față, într-o zi, cînd un domn bine îmbrăcat își făcu apariția în prăvălioara lui. Îi plăcuse un Cézanne și întreba cît costă. Orice negustor din Paris ar fi fost încîntat să-l poată vinde cu șaizeci de franci. *Père* Tanguy se uită lung la pînză, apoi spuse : „A, da. Acesta e un Cézanne deosebit de reușit. Nu vi-l pot da

fără şase sute de franci." După ce clientul fugi speriat, dădu jos tabloul din perete şi, cu lacrimi în ochi, îl privi ca pe o fiinţă dragă.

– Atunci la ce bun să mai expuneţi lucrările la el ?

– *Père* Tanguy e un om ciudat. Tot ce ştie el despre artă e cum se prepară culorile. Şi totuşi, e înzestrat cu un simţ deosebit în descoperirea autenticului. Nu dă greş niciodată. Dacă-ţi cere cumva vreo pînză, dă-i-o fără ezitare. Asta înseamnă intrarea ta oficială în arta pariziană. Uite şi Rue Clauzel ; hai să facem la dreapta.

Rue Clauzel era una dintre laturile unui singur corp de case prins între Rue des Martyrs şi Rue Henri Monnier. Era înţesată de prăvălioare, deasupra cărora se înălţau cîte două sau trei etaje de locuinţe, cu obloane albe. Prăvălioara lui *Père* Tanguy era chiar peste drum de *École primaire de filles* [1].

Père Tanguy tocmai examina nişte stampe japoneze ; începeau să fie la modă pe vremea aceea, la Paris.

– *Père,* am adus un prieten, pe Vincent Van Gogh. E un comunist înfocat.

– Sînt încîntat să vă primesc în prăvălioara mea, spuse *Père* Tanguy cu o voce blîndă, aproape feminină.

Tanguy era un om mic de statură, cu o faţă dolofană şi o privire visătoare de cîine prietenos. Purta o pălărie de pai cu boruri largi pe care o îndesa pînă la sprîncene. Avea braţe scurte, mîini butucănoase şi o barbă aspră. Ochiul drept îi era ceva mai mare decît cel stîng.

– Sînteţi într-adevăr comunist, *monsieur* Van Gogh ? întrebă el sfios.

– Nu ştiu ce înţelegeţi prin comunism, *Père* Tanguy. Eu sînt de părere că fiecare om ar trebui să muncească atît cît îl ţin puterile, să facă meseria care-i place şi, în schimb, să primească tot ce are nevoie.

– Nu zău, numai atît ? rîse Gauguin.

– O, Paul, spuse *Père* Tanguy, ai lucrat la Bursă. Spune, nu-i aşa că banii fac din oameni nişte fiare sălbatice ?

– Da, dar şi lipsa lor.

– Nu, nu e adevărat. Niciodată lipsa de bani, ci doar lipsa de hrană, lipsa celor necesare traiului.

– Chiar aşa, *Père* Tanguy, întări Vincent.

[1] Şcoala primară de fete (în lb. franc.).

– Prietenul nostru, Paul, urmă Tanguy, disprețuiește oamenii care strîng bani, dar ne disprețuiește și pe noi, cei care nu sîntem în stare să-i cîștigăm. Eu, însă, prefer să fac parte din a doua categorie. Oricine trăiește cheltuind mai mult de cincizeci de centime pe zi e un nemernic.

– Atunci, rîse Gauguin, am devenit virtuos de nevoie !... *Père* Tanguy, pot să mai iau ceva vopsele pe datorie ? Știu că-ți datorez o mulțime de bani, dar nu pot lucra fără...

– Da, Paul, îți dau. Dacă eu aș avea ceva mai puțină încredere în oameni și dumneata ceva mai multă, crede-mă, ar fi mai bine pentru amîndoi. Unde e noul tablou pe care mi l-ai făgăduit ? Poate dă dumnezeu să-l vînd și să-mi scot banii pe culori.

Gauguin îi făcu cu ochiul lui Vincent.

– Am să-ți aduc două, *Père*, să le atîrni unul lîngă altul. Dar acum, dacă vrei, dă-mi și mie un tub de negru, unul de galben...

– Mai întîi achită-ți datoria dacă vrei să mai capeți culori !

Cei trei bărbați întoarseră simultan capetele. *Madame* Tanguy trînti ușa dinspre locuință și intră în prăvălie. Era o femeie mică și uscată, cu fața aspră și ascuțită, cu ochii tăioși. Se răsti la Gauguin :

– Ce, crezi că ne ocupăm cu filantropia ? Ori ți se pare că putem să ne ducem zilele din comunismul lui Tanguy ? Plătește-ți datoria, pungașule, sau te dau pe mîna poliției !

Gauguin zîmbi cît mai galeș, luă mîna doamnei Tanguy și o sărută foarte curtenitor.

– O, Xantipa [1], ce fermecătoare ești astăzi !

Madame Tanguy nu-nțelegea niciodată de ce animalul ăsta chipeș îi spunea mereu Xantipa, dar numele curios îi gîdila în mod plăcut auzul și se simțea măgulită.

– Să nu crezi că poți să mă duci de nas, pierde-vară ce ești ! Muncesc ca o roabă ca să macin culorile astea nenorocite, și dumneata vii să le iei de-a gata, pe gratis !

– Scumpa mea Xantipa, nu mă judeca atît de aspru. Ai un suflet de artist. Se vede cît colo pe chipul dumitale încîntător.

[1] Aluzie la soția filozofului grec Socrate, femeie renumită prin răutatea ei.

Madame Tanguy își ridică șorțul ca și cum ar fi vrut să-și șteargă de pe față urmele sufletului ei de artist.

– Pfui ! izbucni ea. Un artist în familie e prea destul ! Sînt sigură că ți-a făcut teoria celor cincizeci de centime pe zi. Dar de unde crezi că ar fi în stare să scoată chiar și aceste cincizeci de centime nenorocite dacă n-aș munci eu și pentru el ?

– Dar, scumpă doamnă, tot Parisul vorbește de farmecul și îndemînarea dumitale.

Se-nclină și-și mai lipi o dată buzele de mîna noduroasă. Ultimul gest de împotrivire al Xantipei se topi.

– Ești o canalie și un lingușitor ! Haide, ia-ți tuburile, dar să știi că e pentru ultima oară. Și să faci bine să-ți plătești datoria, auzi ?

– Pentru această copleșitoare amabilitate, fermecătoare Xantipa, să știi că am să-ți fac portretul. Într-o zi va fi expus la Louvre și ne va imortaliza pe amîndoi.

Clinchetul clopoțelului de la intrare îi întrerupse și un străin trecu pragul.

– Tabloul pe care-l aveți în vitrină, întrebă el, natura aceea moartă, de cine este ?

– De Paul Cézanne.

– Cézanne ? N-am auzit niciodată numele ăsta. Tabloul e de vînzare ?

– O, nu, din nefericire e reți...

Madame Tanguy își scoase șorțul, îl îmbrînci pe Tanguy din drum și se apropie grăbită de client.

– Bineînțeles că e de vînzare. E o natură moartă de toată frumusețea, nu-i așa, *monsieur ?* Ați mai văzut vreodată asemenea mere ? O să v-o dăm ieftin, căci se pare că sînteți un adevărat cunoscător.

– Cît ?

– Cît, Tanguy ? întrebă ea cu o voce amenințătoare.

Tanguy înghiți în sec, apoi se hotărî :

– Trei su...

– Tanguy !

– Două su...

– TANGUY !

– Ei bine, o sută de franci.

– O sută de franci, spuse clientul, pentru un pictor necunoscut ? Cred că e prea mult. Sînt dispus să dau pînă la douăzeci şi cinci de franci.

Madame Tanguy scoase tabloul din vitrină.

– Priviţi, domnule, e un tablou mare. Are patru mere. Patru mere, o sută de franci. Dar dacă nu vreţi să daţi decît douăzeci şi cinci, de ce nu luaţi un singur măr ?

Omul privi atent pînza, apoi se hotărî :

– Da, e o idee. Dacă-mi tăiaţi mărul acesta pe toată lungimea pînzei, l-am luat.

Madame Tanguy fugi în casă, se întoarse cu o foarfecă mare şi tăie unul din merele de la margine. Îl împachetă într-o bucată de hîrtie, îl dădu clientului şi luă cei douăzeci şi cinci de franci. Omul plecă încîntat, cu pachetul sub braţ.

– Cézanne-ul meu favorit ! se văicărea Tanguy. L-am pus în vitrină ca să-l vadă o clipă trecătorii şi să plece fericiţi.

Madame Tanguy puse pe tejghea pînza mutilată.

– Cînd mai vrea cineva un Cézanne şi n-are bani destui, vinde-i un măr, şi gata ! Iei cît ţi se dă. Tot n-au nici o valoare merele astea. Pictează prea multe ! Şi nu mai rîde atîta, Paul Gauguin ! Am să fac şi cu dumneata la fel. Am să-ţi scot pînzele de pe perete şi am să vînd femeile astea despuiate şi păgîne cu cîte cinci franci bucata.

– Draga mea Xantipa, răspunse Gauguin, soarta nemiloasă a făcut să ne întîlnim prea tîrziu. Noi amîndoi, la Bursă, îţi dai seama ce afaceri grozave am fi făcut ? Pînă acum, puneam mîna şi pe Banca Franţei.

După ce *madame* Tanguy se retrase în casă, *Père* Tanguy îl întrebă pe Vincent, din fundul prăvăliei :

– Sînteţi pictor, domnule Van Gogh ? Sper că de-acum încolo veţi cumpăra culorile de la mine ; poate îmi veţi îngădui să văd şi cîteva din tablourile dumneavoastră.

– Cu multă plăcere. Stampele acelea japoneze sînt minunate. Le ai de vînzare ?

– Da. De cînd au început să le colecţioneze fraţii Goncourt, au devenit foarte la modă în Paris. Stampele au o mare influenţă asupra pictorilor noştri mai tineri.

– Îmi plac astea două. Aş vrea să le studiez mai amănunţit. Cît costă ?

– Trei franci bucata.

– Le-am luat. Ah, dar uitasem. Azi-dimineață am cheltuit ultimul franc. Gauguin, ai cumva șase franci ?

– Nu fi caraghios !

Dezamăgit, Vincent lăsă stampele japoneze pe tejghea.

– Cred că trebuie să mă las păgubaș, *Père* Tanguy.

Père Tanguy i le vîrî cu de-a sila sub braț, și un zîmbet sfios și melancolic apăru pe fața lui prietenoasă.

– Ai nevoie de ele pentru munca dumitale. Ia-le, te rog. Ai să-mi plătești altă dată.

10. PETIT BOULEVARD

Theo se hotărî să invite la ei prietenii lui Vincent. Pregătiră vreo patru duzini de ouă răscoapte, un butoiaș de bere și nenumărate tăvi cu brioșe și prăjituri. În curînd, în salon fumul de tutun deveni atît de gros, încît Gauguin, cînd își deplasa trupul uriaș dintr-un capăt al încăperii în celălalt, arăta ca un transatlantic plutind prin ceață.

Cocoțat într-un colț, pe brațul fotoliului favorit al lui Theo, Lautrec spărgea ouă și împrăștia cojile pe covor. Rousseau nu-și mai găsea locul din pricina unui bilețel parfumat, primit chiar în ziua aceea de la o admiratoare care dorea să-l întîlnească. Repeta de zece ori aceeași poveste, cu ochii măriți de încîntare. Seurat îl pironise pe Cézanne lîngă fereastră și, răsucindu-i un nasture de la haină, încerca să-l convingă, expunîndu-i o nouă teorie. Vincent turna bere la toată lumea, făcea haz de glumele obscene ale lui Gauguin, se întreba, împreună cu Rousseau, cine putea fi doamna cu bilețelul, discuta aprins cu Lautrec dacă liniile sau punctele de culoare sînt mai de efect în fixarea impresiilor și, în cele din urmă, îl salvă pe Cézanne din ghearele lui Seurat.

Salonul clocotea. Toți cei de acolo erau personalități puternice, de un individualism feroce, iconoclaști înflăcărați. Theo îi numea monomaniaci. Nimic nu le plăcea mai mult decît să discute, să se contrazică, să blesteme, să-și apere teoriile proprii și să-și bată joc de ale celorlalți. Glasurile lor erau puternice și aspre, iar numărul lucrurilor pe care le disprețuiau era fără de sfîrșit. Chiar o încăpere de două-

zeci de ori mai mare decît salonul lui Theo ar fi fost prea mică pentru ca forța năvalnică a acestor artiști războinici și zgomotoși să se poată dezlănțui în voie.

Turbulența adunării îl încălzea pe Vincent, stimulîndu-i oratoria și făcîndu-l să gesticuleze entuziast ; lui Theo însă îi dădea o durere năprasnică de cap. Orice manifestare zgomotoasă era străină de firea lui ; și totuși, oamenii din salon îi erau nespus de dragi. De dragul lor ducea lupta lui surdă, neistovită, la „*Goupil*". Dar stridența violentă și stranie a personalității lor era departe de felul lui de-a fi. Theo avea multă feminitate. De altfel, Toulouse-Lautrec, cu umorul lui cinic, remarcase o dată :

– Ce păcat că Theo e fratele lui Vincent ! Ar fi fost o soție admirabilă pentru el.

Lui Theo îi era tot atît de nesuferit să se ocupe de vînzarea tablourilor lui Bouguereau pe cît i-ar fi fost lui Vincent să le picteze. Dar era nevoit s-o facă numai pentru a-l convinge pe Valadon să-l lase să expună și cîte-o pînză de Degas. Pînă la urmă, nădăjduia să-l înduplece să-i dea voie să adauge și cîte-un Cézanne, apoi un Gauguin sau un Lautrec, și, odată și odată, și un Vincent Van Gogh...

Mai privi o dată odaia zgomotoasă, plină de fum, în care toată lumea se certa, apoi se strecură neobservat pe ușa din față și urcă pe Butte. Admiră de-acolo, singur, luminile Parisului, care se așterneau la picioarele lui.

Gauguin se ciondănea cu Cézanne. Cu un ou tare și o brioșă într-o mînă și cu un pahar de bere în cealaltă, se lăuda că e singurul om din Paris care poate să bea bere cu pipa în gură.

– Pînzele tale sînt reci, Cézanne, striga el. Reci ca gheața. Mă cuprinde frigul numai cînd mă uit la ele. Nu există un dram de emoție în toate tonele de pînză pe care le-ai mînjit cu vopsea.

– Nici nu vreau să exprim vreo emoție, răspunse Cézanne. Asta e treaba romancierilor. Eu pictez mere și peisaje.

– Nu exprimi emoții pentru că nu ești în stare. Pictezi numai cu ochii, cu asta pictezi.

– Ei, cu ce se mai poate picta, má rog ?

– Ehe, cu multe ! Gauguin se uită repede prin încăpere. Uite, Lautrec pictează cu splina, Vincent cu inima,

Seurat cu mintea – şi asta e la fel de rău ca şi ceea ce faci tu – iar Rousseau cu imaginaţia.

– Dar tu, Gauguin, cu ce pictezi ?

– Cine, eu ? Nu ştiu, nu m-am gîndit la asta.

– Las', că-ţi spun eu, sări Lautrec. Pictezi cu organul genital.

Cînd rîsul pe socoteala lui Gauguin se mai potoli, Seurat se cocoţă pe un divan şi strigă :

– Poţi să-ţi baţi joc cît pofteşti de cei care pictează cu mintea, dar tocmai cu mintea am ajuns să descopăr cum ne putem face pînzele de două ori mai valoroase.

– Trebuie s-ascult iar această *blague* [1] ? gemu Cézanne.

– Tacă-ţi gura, Cézanne ! Gauguin, stai jos undeva şi nu mai zăpăci lumea ! Rousseau, termină odată cu admiratoarea aia ! Lautrec, aruncă-mi un ou ! Vincent, pot să iau o brioşă ? Aşa, acum ascultaţi !

– Ce s-a întîmplat, Seurat ? Nu te-am mai văzut atît de agitat de cînd ţi-a scuipat individul ăla tabloul, la *Salon des Refusés*.

– Ascultaţi. Ştiţi voi ce e pictura în zilele noastre ? Lumină. Ce fel de lumină ? Lumină gradată. Puncte de lumină, curgînd unul din altul...

– Asta nu-i pictură, e *pointillism*.

– Pentru numele lui dumnezeu, Georges, iar faci pe savantul cu noi ?

– Taci din gură. Va să zică, terminăm o pînză. Apoi ce facem ? O dăm unui prost, care o pune într-o ramă hidoasă, poleită, şi ne omoară toate efectele. Propun să nu mai dăm nici un tablou din mînă pînă nu l-am înrămat şi nu i-am pictat rama în aşa fel încît să devină parte integrantă din tablou.

– Dar, Seurat, te-ai oprit prea devreme. Orice tablou trebuie atîrnat într-o cameră. Şi dacă odaia are o culoare nepotrivită, atunci ucide şi tabloul, şi rama.

– Aşa e, de ce să nu pictăm şi camera ca să fie potrivită cu rama ?

– O idee bună, încuviinţă Seurat.

– Dar casa în care se află odaia ?

– Şi oraşul în care se află casa ?

[1] Glumă, snoavă (în lb. franc.).

– O, Georges, Georges, de unde dracu îţi vin ideile astea năstruşnice ? !

– Uite unde-ajungi dacă pictezi cu creierul.

– Să vă spun de ce nu pictaţi şi voi cu creierul, imbecili ce sînteţi ? Pentru că nu-l aveţi !

– Uitaţi-vă la mutra lui Georges ! Repede ! De data asta savantul s-a-nfuriat de-a binelea !

– De ce vă tot certaţi ? întrebă Vincent. De ce nu-ncercaţi mai bine să lucraţi împreună ?

– Tu eşti comunistul nostru, spuse Gauguin. Ia să vedem, ce-ar ieşi dacă am lucra împreună.

– Ar ieşi foarte bine, continuă Vincent, zvîrlind în gură un gălbenuş tare şi rotund. Să vedeţi, am înjghebat un plan. Sîntem un grup de necunoscuţi. Manet, Degas, Sisley şi Pissaro ne-au deschis drumul. Acum ei sînt recunoscuţi, şi lucrările lor sînt expuse în marile galerii. Foarte bine, ci au devenit pictori de *grand boulevard* [1]. Noi, dimpotrivă, trebuie să mergem pe străzi dosnice. Noi sîntem pictori de *petit boulevard* [2]. Ce-ar fi să ne expunem picturile în micile restaurante de pe străzile lăturalnice, unde vin atîţia muncitori ? Fiecare dintre noi să contribuie, să zicem, cu cîte cinci pînze. În fiecare după-amiază le atîrnăm în alt loc şi le vindem la preţurile pe care le pot plăti muncitorii. Astfel, pe lîngă că am avea tot timpul lucrările sub ochii publicului, am da şi oamenilor nevoiaşi din Paris posibilitatea să cunoască artă adevărată şi să cumpere tablouri frumoase pe nimica toată.

– *Tiens !* murmură Rousseau, cu ochii măriţi de entuziasm, asta-i o idee minunată !

– Eu am nevoie de un an ca să termin o pînză, bombăni Seurat. Crezi că am de gînd s-o vînd pe cinci parale unui prăpădit de dulgher ?

– Ai putea să dai studiile tale mai mici.

– Dar dacă restaurantele nu ne primesc tablourile ?

– Sînt sigur c-o să le primească.

– De ce nu ?

---

[1] Bulevard principal (în lb franc.). Aluzie la bulevardul Montmartre, unde expuneau impresioniştii consacraţi.

[2] Bulevard secundar (în lb. franc.).

– Doar nu-i costă nimic şi le şi înfrumuseţează interiorul.

– Şi cine-o să se ocupe de asta ? Cine găseşte restaurantele ?

– M-am gîndit la toate ! strigă Vincent. Îl facem pe *Père* Tanguy impresarul nostru. El va găsi restaurantele, va expune tablourile şi va încasa banii.

– Bravo ! E omul cel mai nimerit.

– Rousseau, fii bun, dă o fugă pînă la *Père* Tanguy. Spune-i că e aşteptat pentru o afacere importantă.

– Pe mine să nu vă bizuiţi în treaba asta, spuse Cézanne.

– Dar ce s-a întîmplat ? sări Gauguin. Ţi-e teamă cumva că ochii muncitorilor vor pîngări mîndreţea ta de tablouri ?

– Nu de asta. Dar la sfîrşitul lunii mă întorc la Aix.

– Încearcă numai o dată, Cézanne, se rugă Vincent. Dacă nu merge, n-ai pierdut nimic, eşti liber să faci ce pofteşti.

– Bine, primesc.

– Cînd terminăm cu restaurantele, spuse Lautrec, putem începe cu bordelurile. Cunosc mai toate matroanele din Montmartre. Acolo vine o clientelă mai aleasă şi cred că am putea obţine preţuri mari.

Père Tanguy dădu buzna în cameră. Rousseau n-avusese timp să-l informeze decît foarte sumar despre ce se pusese la cale. Pălăria rotundă de pai îi şedea strîmb, şi faţa lui durdulie se aprinsese de entuziasm.

După ce ascultă pînă la sfîrşit, strigă :

– Da, da, ştiu locul cel mai potrivit pentru început. Restaurantul „Norvins". Proprietarul mi-e prieten. Pereţii sînt goi, aşa că va fi încîntat să-i împodobiţi. Cînd terminăm acolo, ştiu altul pe Rue Pierre. O, sînt mii de restaurante în Paris !

– Şi cînd va avea loc vernisajul primei expoziţii a grupului *Petit boulevard* ? întrebă Gauguin.

– Ce s-o mai lungim ? ! răspunse Vincent. Eu zic să începem chiar de mîine.

Tanguy sări într-un picior, îşi scoase pălăria, apoi şi-o îndesă din nou pe cap.

– Da, da, de mîine ! Aduceţi-mi pînzele dimineaţa devreme. Am să le aranjez în restaurant după amiază ; seara, cînd or veni consumatorii, o să fie senzaţie. Se vor

vinde ca luminările sfinţite de Paşti. Ce-mi dai ? Un pahar de bere ? Bun ! Domnilor, beau pentru Grupul comunitarist de artă *Petit boulevard* ! Fie ca prima expoziţie să însemne şi primul succes !

11. TABLOURI PENTRU MUNCITORI

A doua zi, la amiază, *Père* Tanguy bătu la uşa lui Vincent.

– Am fost pe la toţi şi i-am pus la curent, începu el. Putem expune la „Norvins" numai cu condiţia să mîncăm cu toţii, seara, acolo.

– S-a făcut !

– Bun. Ceilalţi au fost şi ei de acord. Dar nu putem pune tablourile înainte de ora 4 şi jumătate. Poţi să vii la prăvălie pe la 4 ? Să mergem cu toţii împreună !

– La 4 sînt la dumneata.

Cînd Vincent ajunse la prăvălia albastră din rue Clauzel, *Père* Tanguy tocmai încărca pînzele în cărucior. Ceilalţi erau înăuntru, fumau şi discutau despre stampele japoneze.

– *Alors* [1], strigă *Père*, sîntem gata ?

– Să-ţi ajut la cărucior, *Père* ? întrebă Vincent.

– Nu, nu, te rog ! Eu sînt impresarul.

Trase căruciorul pînă-n mijlocul străzii şi începu să-l împingă la deal. Pictorii veneau în urmă, doi cîte doi. În faţă mergeau Gauguin şi Lautrec ; le plăcea să umble alături pentru tabloul caraghios pe care-l alcătuiau. Seurat îl asculta pe Rousseau, foarte agitat din pricina unei a doua scrisori parfumate pe care o primise chiar în după-amiaza aceea. Numai Vincent şi Cézanne îşi păstraseră seriozitatea şi încheiau plini de demnitate convoiul.

– Ascultă, *Père* Tanguy, spuse Gauguin după ce urcară o bună parte a dealului, căruciorul ăsta încărcat cu capodopere nemuritoare trebuie să fie foarte greu. Lasă-mă să-l împing şi eu o bucată de drum.

– Nu, nu ! strigă *Père* Tanguy, grăbind pasul. Eu sînt stegarul acestei revoluţii. Cînd se va trage primul foc, eu trebuie să cad cel dintîi.

[1] Atunci (în lb. franc.).

Oamenii aceştia nepotriviţi şi bizar îmbrăcaţi, mergînd prin mijlocul străzii în urma unui cărucior, alcătuiau un grup nespus de caraghios. Dar lor nu le păsa de privirile trecătorilor amuzaţi. Rîdeau şi vorbeau plini de voie bună.

– Vincent, strigă Rousseau, ţi-am spus de scrisoarea pe care am primit-o azi după masă ? Tot aşa parfumată ! De la aceeaşi doamnă !

Alerga pe lîngă Vincent, fluturîndu-şi braţele şi istorisindu-i din nou interminabila poveste. Cînd se mai potoli şi se înapoie lîngă Seurat, Lautrec îi făcu semn lui Vincent.

– Ştii cine e misterioasa doamnă a lui Rousseau ? întrebă el.

– Nu. De unde să ştiu ?

Lautrec necheza.

– E Gauguin. Îi oferă lui Rousseau o intrigă amoroasă. Bietul băiat n-a avut niciodată vreo legătură cu o femeie ! Gauguin are de gînd să-l îndoape timp de două luni cu scrisori parfumate şi apoi să-i dea o întîlnire. O să se-mbrace ca femeie şi o să-l ducă pe Rousseau într-o cameră din alea din Montmartre cu găuri de privit în pereţi. Şi noi o să-l privim pe Rousseau prin găuri cum face dragoste pentru prima oară. O să fie nemaipomenit !

– Gauguin, eşti dracu gol !

– Ei, lasă, Vincent, se apără Gauguin. Recunoaşte că e o glumă grozavă.

În cele din urmă, ajunseră la „Norvins". Era un local modest, înghesuit între un depozit de vinuri şi o magazie de nutreţ pentru cai. Faţada era vopsită în ulei galben, pereţii interiori în albastru-deschis. Erau, poate, douăzeci de mese, acoperite cu nişte feţe de masă în pătrate roşii şi albe. În fund, aproape de uşa bucătăriei, se afla pupitrul înalt al patronului.

Se certară mai bine de un ceas asupra felului cum să atîrne tablourile. *Père* Tanguy se zăpăcise de tot. Patronul începuse să dea semne de nerăbdare, căci se apropia ora mesei, şi restaurantul încă mai era cu susul în jos. Seurat refuză să-şi expună picturile, întrucît albastrul pereţilor îi omora cerurile. Cézanne nu voia să admită ca naturile lui moarte să atîrne lîngă „jalnicele afişe" ale lui Lautrec, iar Rousseau era jignit pentru că voiau să-i aşeze tablourile

pe peretele din fund, chiar lîngă bucătărie. Lautrec stărui ca una din pînzele lui mari să fie atîrnată la closet.

– Aici își petrece omul clipa cea mai duioasă a zilei, susținea el.

Père Tanguy, disperat, îl luă deoparte pe Vincent.

– Uite ce e, ia ăștia doi franci, mai pune tu cît ai și cară-i pe toți la barul de peste drum. Dacă mă lăsați pe mine singur, într-un sfert de oră am terminat.

Șiretlicul prinse. Cînd grupul se-ntoarse la restaurant, expoziția era gata aranjată. Renunțară la ceartă și se așezară în jurul unei mese mari, lîngă ușa de la stradă. *Père* Tanguy atîrnase afișe peste tot : „ACESTE TABLOURI SÎNT DE VÎNZARE, IEFTIN. ADRESAȚI-VĂ LA CASĂ".

Era 5 și jumătate. Masa nu se servea înainte de 6. Pictorii nu mai aveau astîmpăr, erau ca niște școlărițe. De fiecare dată cînd se deschidea ușa de la intrare, toți ochii se întorceau plini de nădejde. Clienții restaurantului „Norvins" nu veneau însă niciodată mai devreme de 6 fix.

– Uită-te la Vincent, murmură Gauguin către Seurat. Are un trac de primadonă înainte de a intra în scenă !

– Știi ceva, Gauguin ? spuse Lautrec. Pariez cu tine pe costul mesei că vînd o pînză înaintea ta.

– S-a făcut.

– Iar cu tine, Cézanne, trei la una, continuă Lautrec.

Cézanne roși pînă-n vîrful urechilor, și toți făcură haz pe socoteala lui.

– Să fim lămuriți, spuse Vincent, numai *Père* Tanguy se ocupă de vînzare. Să nu-ncerce nimeni să se tocmească direct cu mușteriii.

– De ce nu vin odată ? întrebă Rousseau. E tîrziu.

Pe măsură ce limbile ceasului din perete se apropiau de ora 6, grupul devenea din ce în ce mai neliniștit. În cele din urmă, încetară pînă și glumele. Nici unul nu-și mai lua ochii de la ușă. Un sentiment de așteptare încordată îi cuprinse pe toți.

– Nu m-am simțit așa nici cînd am expus cu *„les Indépendents"* în fața tuturor criticilor din Paris, murmură Seurat.

– Uite, uite ! șopti Rousseau, un om traversează strada. Vine-ncoace. E un client.

Omul trecu însă pe lîngă „Norvins" şi dispăru. Ceasul din perete bătu de şase ori. O dată cu ultima bătaie, uşa se deschise şi intră un muncitor. Era îmbrăcat sărăcăcios. Oboseala îi apăsa umerii şi i se citea pe faţă.

– Acum, spuse Vincent, să vedem.

Muncitorul se îndreptă gîrbovit spre o masă, îşi aruncă şapca în cuier şi se aşeză. Cei şase pictori îi urmăreau încordaţi fiece mişcare. Omul cercetă lista, comandă un *plat du jour* şi, după o clipă, începu să-şi soarbă supa cu o lingură mare. Nu ridică ochii din farfurie nici măcar o singură dată.

– *Tiens,* se miră Vincent. *C'est curieux !*

Apoi intrară doi tinichigii. Patronul îi întîmpină cu bună seara. Ei răspunseră cu un mormăit, se trîntiră pe scaunele cele mai apropiate şi se adînciră imediat într-o ceartă violentă în legătură cu o întîmplare din cursul zilei.

Încet-încet, restaurantul se umplu. Cîteva femei intrară însoţite de bărbaţii lor. Părea că fiecare îşi avea masa lui obişnuită. Primul lucru la care se uitau era meniul ; după ce erau serviţi, mîncarea le reţinea toată atenţia. Nu-şi ridicau nici o clipă nasul din farfurie. După masă, îşi aprindeau lulelele, se apucau să discute sau îşi despătureau gazetele de seară şi se adînceau în lectură.

– Domnii doresc să li se servească acum masa ? întrebă un chelner, pe la şapte.

Nimeni nu răspunse, şi chelnerul plecă. În restaurant intră un bărbat însoţit de o femeie.

În timp ce-şi atîrna pălăria în cuier, omul observă un tigru de-al lui Rousseau care apărea din junglă şi i-l arătă femeii. La masa pictorilor rămaseră cu toţi împietriţi. Numai Rousseau se ridică pe jumătate. Femeia spuse ceva cu voce scăzută, apoi rîse. Cei doi se aşezară şi, aplecîndu-se deasupra farfuriilor, începură să înfulece cu poftă.

La 8 fără un sfert, fără să mai întrebe, chelnerul le aduse şi pictorilor supa. Nimeni nu se atinse însă de ea. Cînd se răci, chelnerul strînse farfuriile. Aduse *le plat du jour.* Lautrec făcea desene cu furculiţa în sos. Numai Rousseau fu în stare să mănînce. Toţi însă, chiar şi Seurat, goliră carafele de vin roşu, acru. Restaurantul era îmbîcsit de aburul mîncării şi de mirosul de sudoare al oamenilor care munciseră toată ziua în arşiţă.

Unul cîte unul, clienţii făceau plata, mormăiau în pripă un *bonsoir* patronului şi plecau.

– Îmi pare rău, domnilor, spuse chelnerul, dar s-a făcut 8 şi jumătate. E ora închiderii.

Père Tanguy strînse tablourile de pe pereţi şi le cără în stradă. Şi, în înserarea care se lăsă uşor, împinse căruciorul înapoi, spre casă.

12. GRUPUL COMUNITARIST DE ARTĂ

Spiritul de respect faţă de artă, statornicit odinioară de bătrînul Goupil şi de unchiul Vincent Van Gogh, dispăruse cu desăvîrşire de la *galeries,* fiind înlocuit cu politica de a vinde tablourile ca pe oricare altă marfă, ca şi cînd ar fi fost ghete sau scrumbii afumate.

Din această pricină, Theo era pus zi de zi mai mult în situaţia de a vinde tablouri proaste la preţuri tot mai mari.

– Ascultă, Theo, îi spuse Vincent într-o zi, de ce nu pleci tu de la *„Goupil"* ?

– Să nu crezi că-n altă parte e mai bine, răspunse Theo plictisit. Afară de asta, sînt de-atîta vreme la ei şi-mi vine greu să plec.

– Trebuie să pleci. Părerea mea e că trebuie să pleci neapărat. Te văd din ce în ce mai nemulţumit acolo. Nu te sinchisi de mine. Dacă e cazul, pot să mă descurc şi singur. Theo, tu eşti cel mai cunoscut şi mai simpatizat dintre tinerii specialişti de artă din Paris. De ce nu deschizi un magazin al tău ?

– O, dumnezeule, iar trebuie să luăm povestea asta de la cap ?

– Ascultă, Theo, am o idee strașnică. Vom deschide o prăvălie de artă pe principii comuniste. Noi îţi dăm cu toţii pînzele, şi, indiferent cu cît vei reuşi să le vinzi, împărţim banii în mod egal. Sînt sigur că, împreună, o să putem strînge bani destui ca să deschidem o prăvălioară în Paris, apoi să închiriem o casă la ţară, unde să trăim şi să lucrăm împreună. Portier a vîndut deunăzi un Lautrec, iar *Père* Tanguy a vîndut cîţiva Cézanne. O să-i atragem în jurul nostru şi pe tinerii amatori de artă din Paris. Şi n-o s-avem nevoie de bani prea mulţi ca să gospodărim casa de la

țară. Vom trăi modest, împreună, în loc să ținem douăsprezece locuințe la Paris.

– Vincent, am o durere de cap înfiorătoare. Acuma lasă-mă să dorm, vrei ?

– Nu, ai dormit destul duminică. Ascultă, Theo... unde pleci ? Foarte bine, dezbracă-te dacă vrei, dar eu tot am să-ți vrobesc. Așa, am să stau aici la capul patului. Uite, dacă nu-ți mai place la *„Goupil"* și dacă toți pictorii tineri din Paris sînt de acord să dea ceva bani...

În seara următoare, Vincent veni acasă însoțit de Lautrec și *Père* Tanguy. Theo sperase că Vincent va zăbovi mai mult în oraș. Lui *Père* Tanguy îi jucau ochii în cap de nerăbdare.

– *Monsieur* Van Gogh, *monsieur* Van Gogh, e o idee minunată ! Trebuie să faci neapărat așa. Trag și eu obloanele și vin cu voi la țară. Am să vă pregătesc culorile, vă fac rame și vă întind pînzele. Nu cer în schimb decît hrană și adăpost.

Cu un oftat, Theo lăsă din mînă cartea pe care o citea.

– Și de unde luăm banii ca să pornim la treaba asta ? Bani să deschidem o prăvălie, să închiriem o casă și să hrănim atîția oameni ?

– Uite, i-am adus cu mine ! strigă *Père* Tanguy. Două sute douăzeci de franci. Tot ce-am pus deoparte. Luați-i, *monsieur* Van Gogh ! Cred că vor fi de folos acum, la început.

– Lautrec, dumneata ești un om cu judecată. Ce părere ai despre toate prostiile astea ?

– Cred că e o idee a dracului de bună. Așa cum stau lucrurile acum, noi nu luptăm numai împotriva întregului Paris, ci ne mîncăm și între noi. Dacă ne-am putea uni forțele...

– Foarte bine, dumneata ești bogat. Vrei să ne ajuți ?

– A, nu. Dacă ar fi o colonie cu subvenții, cred că și-ar pierde scopul. Am să contribui însă și eu cu două sute douăzeci de franci, ca și *Père* Tanguy.

– E o idee nebunească ! Dacă ați ști ce-nseamnă afacerile, n-ați mai vorbi așa...

Père Tanguy se repezi la Theo şi-l apucă de mînă.

– Dragă *monsieur* Van Gogh, te rog stăruitor, nu spune că e o idee nebunească. E o idee minunată. Trebuie, trebuie neapărat...

– Nu mai ai nici o scăpare, Theo ! spuse Vincent. Te-am încolţit. O să strîngem bani şi te facem stăpînul nostru. Ia-ţi adio de la *„Goupil"*. Gata. Acum eşti directorul Grupului comunitarist de artă.

Theo îşi trecu mîna peste frunte.

– Nu prea mă văd conducînd o haită de fiare sălbatice ca voi !

Cînd se-întoarse acasă a doua zi, seara, Theo îşi găsi locuinţa plină de pictori entuziaşti. Voci tunătoare, glasuri stridente spintecau aerul îmbîcsit de fumul tutunului prost. Vincent, în chip de maestru de ceremonii, se urcase pe o masă fragilă din mijlocul salonului.

– Nu, nu ! striga el. Nimeni nu va primi salariu. Nici un ban. Nu vom vedea bani tot anul. Theo va vinde tablourile, şi noi vom primi hrană, adăpost şi materiale.

– Dar ce se-ntîmplă cu cei ale căror lucrări nu se vînd ? întrebă Seurat. Cît va trebui să-i întreţinem ?

– Atîta timp cît or să vrea să stea cu noi şi, bineînţeles, să lucreze.

– Grozav, ce să spun !... mormăi Gauguin. Vom avea toţi pictorii rataţi din Europa pe capul nostru.

– Uite-l pe *monsieur* Van Gogh, strigă *Père* Tanguy, zărindu-l într-un tîrziu pe Theo, rezemat de uşă. De trei ori ura pentru directorul nostru !

– Ura pentru Theo ! Ura ! Ura !

Toţi erau într-o stare de extremă exaltare. Rousseau voia să ştie dacă, făcînd parte din grup, va mai putea da lecţii de vioară. Anquetin spuse că el datora chiria pe trei luni şi că ar fi bine să se ia cît mai repede o casă la ţară. Cézanne stăruia ca, din grup, cei care aveau banii lor să şi-i poată cheltui, chiar dacă trăiau în colonie. Vincent strigă :

– Nu ! Asta ar ucide principiile noastre. Trebuie să împărţim cu toţii aceeaşi soartă !

Lautrec dorea să ştie neapărat dacă vor putea aduce femei în casă. Gauguin era de părere ca fiecare să fie obligat să picteze cel puţin două pînze pe lună.

– Atunci eu sînt nevoit să renunț, strigă Seurat. Eu termin o singură pînză mare pe an.

– Dar materialele ? întrebă *Père* Tanguy. I se dă fiecăruia aceeași cantitate de culori și pînze săptămînal ?

– Nu, nu, firește că nu ! strigă Vincent. Fiecare va primi material după nevoie, nici mai mult, nici mai puțin ; ca și hrana, de altfel.

– Și ce-o să facem cu prisosul de bani cînd tablourile noastre vor începe să se vîndă ? Cine încasează beneficiile ?

– Nimeni nu încasează beneficiile, spuse Vincent. Cum vor rămîne ceva bani în plus, deschidem o casă în Bretagne. Apoi încă una în Provence. Curînd, o să avem case în toată țara și vom putea călători dintr-un loc în altul !

– Și cine plătește biletele de tren ? Le scoatem din cîștig ?

– Așa e. Și cît o s-avem voie să călătorim ? Cine hotărăște asta ?

– Să presupunem că vor voi să plece prea mulți inși deodată în același loc în timpul sezonului. Pe cine lași pe din afară, poți să-mi spui ?

– Theo, tu ești directorul grupului. Dă-ne, te rog, amănunte. Poate intra oricine ? Numărul membrilor e limitat ? Vom fi obligați să pictăm după un anumit sistem ? O să avem modele ?

Abia în zori se îndurară pictorii să plece. Vecinii se istoviseră ciocănind în tavan cu cozile măturilor. Theo încercă să se culce pe la 4, dar Vincent, *Père* Tanguy și alți cîțiva entuziaști îi înconjurară patul, rugîndu-l să-și dea demisia de la *„Goupil"* chiar la întîi ale lunii.

Cu cît treceau săptămînile, entuziasmul grupului creștea neîncetat. Cercurile artistice pariziene erau împărțite în două tabere. Pictorii consacrați vorbeau despre frații Van Gogh ca despre doi nebuni. Pentru ceilalți, experiența care se punea la cale constituia principalul subiect de discuție.

Vincent discuta și muncea zi și noapte ca un apucat. Erau atîtea mii de amănunte de pus la punct ! De unde să facă rost de bani, în ce cartier să aleagă prăvălia, cum trebuiau fixate prețurile, cine putea face parte din grup, cine va conduce colonia de la țară și în ce fel. Theo, aproape împotriva voinței lui, se lăsă furat de această activitate febrilă. Seară de seară, apartamentul din *rue* Lepic

era arhiplin. Se îmbulzeau ziariști în căutare de subiecte. Criticii de artă veneau să discute despre noua mișcare. Pictorii răspîndiți prin toată Franța se întorceau în grabă la Paris, să se alăture grupului.

Dacă Theo era regele, Vincent era maestrul de ceremonii. Întocmea fel de fel de planuri, regulamente, bugete, liste de subscripție, coduri de legi și de organizare, manifeste pentru ziare, pamflete care să aducă la cunoștința întregii Europe țelurile Grupului comunitarist de artă.

Era atît de absorbit, încît uită chiar și de pictură.

Aproape trei mii de franci intrară în casa organizației. Pictorii contribuiau cu ultimul franc de care se puteau lipsi. În Boulevard Clichy fu organizată o expoziție în aer liber, unde își prezentară cu toții pînzele. Primeau scrisori din toată Europa, conținînd uneori și bancnote vechi și mototolite. Amatorii de artă din Paris veneau în Rue Lepic, se molipseau de entuziasmul noii mișcări și, la plecare, aruncau cîte o bancnotă în cutia deschisă. Vincent era secretar și casier.

Theo rămăsese neclintit în convingerea că, fără cinci mii de franci, cel puțin, nu se putea începe. Găsise o prăvălie în Rue Tronchet pe care o considera bine plasată. La rîndul lui, Vincent descoperise un vechi și încîntător conac în pădurea Saint-Germain-en-Laye, care putea fi închiriat pe nimica toată. Începu să plouă cu pînze ale pictorilor care doreau să facă parte din grup ; în apartament nu mai era loc nici să te miști. Sute și sute de oameni intrau și ieșeau ; se certau, se contraziceau, înjurau, mîncau, beau și gesticulau sălbatic. De altfel, proprietarul lui Theo îi puse în vedere să se mute.

La sfîrșitul lunii, frumoasa mobilă „Louis-Philippe" era țăndări. Vincent nu mai avea răgaz nici măcar să se gîndească la pictură. Erau atîtea de făcut ! Scrisori de scris, oameni de văzut, case de vizitat, entuziasm ce trebuia trezit în fiecare nou pictor, sau amator care-i ieșea în cale. Vorbea pînă răgușea. În ochi i se citea o voință nestrămutată. Mînca pe apucate și aproape că nu mai avea timp de dormit. Nimic nu-l mai putea opri. Mergea înainte, mereu înainte.

Pe la începutul primăverii se adunaseră în casă cei cinci mii de franci. Theo se hotărîse, în fine, să-și dea demisia

de la „*Goupil*" la întîi ale lunii. Se deciseseră în chip definitiv pentru prăvălia din Rue Tronchet. Vincent puse deoparte o mică sumă pentru casa din Saint-Germain. Theo, Vincent, *Père* Tanguy şi Lautrec alcătuiră lista membrilor care vor intra în grup. Din vrafurile de tablouri grămădite în apartament, Theo alese pe cele cu care avea de gînd să facă deschiderea. Rousseau şi Anquetin se certară crîncen pentru a decide care din doi va decora interiorul prăvăliei şi care exteriorul. Lui Theo nu-i mai păsa că nu era lăsat să se odihnească. Acum era cel puţin tot atît de entuziasmat cum fusese Vincent la început. Muncea cu ardoare să pună lucrurile în ordine, aşa încît grupul să-şi poată începe activitatea în timpul verii. Discuta la nesfîrşit cu Vincent dacă a doua casă trebuia deschisă pe coasta Atlanticului sau pe malul Mediteranei.

Într-o dimineaţă, Vincent se duse la culcare pe la 4. Era frînt de oboseală. Theo nu-l trezi. Îl lăsă să doarmă pînă la prînz, cînd se sculă înviorat şi se duse de-a dreptul în atelier. Pînza de pe şevalet sta neatinsă de cîteva săptămîni. Vopseaua de pe paletă era uscată, crăpată şi acoperită de praf. Tuburile de culoare zăceau aruncate prin colţuri, iar pensulele erau împietrite de vopsea uscată.

Auzise parcă o voce lăuntrică şoptindu-i : „Ei, Vincent, tu eşti pictor sau organizator ?"

Cără vraful de pînze străine în camera lui Theo şi le grămădi pe pat. Nu lăsă în atelier decît tablourile lui. Le aşeză pe şevalet, unul cîte unul, şi le cercetă cu atenţie, rozîndu-şi unghiile.

Da, făcuse progrese. Încet-încet, coloritul se limpezise, tinzînd spre o luminozitate cristalină. Tendinţa de a imita dispăruse. Influenţa prietenilor nu mai era vizibilă. Pentru prima oară îşi dădu seama că-şi alcătuise un stil propriu, o manieră cu totul personală. Nu semăna cu nimic din ceea ce văzuse pînă atunci. Nici nu ştiuse că se află într-un asemenea stadiu.

Strecurase impresionismul prin filtrul propriei sale personalităţi şi fusese pe punctul de a căpăta un mijloc de exprimare original, cînd, brusc, se oprise.

Aşeză şi pînzele cele mai noi pe şevalet. La un moment dat, abia izbuti să-şi înăbuşe un strigăt. Aproape că reuşise să prindă acel ceva care îi lipsise întotdeauna. Ultimele

tablouri dovedeau că dobîndise un stil precis, numai al lui, o nouă victorie cîştigată în chinuitoarea bătălie din timpul iernii.

Nenumăratele săptămîni în care nu pictase îi prilejuiau acum o perspectivă clară asupra lucrului său. Crease o nouă tehnică impresionistă, cu totul personală. Se privi atent în oglindă. Barba trebuia potrivită, şi părul tuns : cămaşa era murdară, şi pantalonii atîrnau ca nişte zdrenţe mototolite. Îşi călcă hainele cu un fier încins, îmbrăcă una din cămăşile lui Theo, luă o bancnotă de cinci franci din caseta cu bani şi se duse la frizer. După ce se ferchezui, porni gînditor pe Boulevard Montmartre, spre *„Goupil"*.

– Theo, spuse el, putem să stăm puţin de vorbă ?

– Dar ce s-a întîmplat ?

– Ia-ţi pălăria. E cumva vreo cafenea prin apropiere unde să nu dea nimeni peste noi ?

După ce se aşezară în fundul unei cafenele, ascunşi într-un ungher, Theo spuse :

– Ştii, Vincent, cred că e mai bine de-o lună de cînd n-am mai stat amîndoi de vorbă.

– Ştiu, Theo. Mi-e teamă că am făcut o prostie.

– Cum adică ?

– Theo, spune-mi cinstit, eu sînt pictor sau organizator de grupări artistice ?

– Nu-nţeleg ce vrei să spui ?

– Am fost atît de ocupat cu organizarea grupului, încît nici n-am mai pus mîna pe o pensulă. Şi sînt sigur că, după ce asociaţia va lua fiinţă, n-o să mai am nici o clipă de răgaz.

– Înţeleg !

– Theo, vreau să pictez. Doar n-am muncit atîta în aceşti şapte ani numai ca să fiu un fel de vătaf al pictorilor. Crede-mă, Theo, mi-e dor de pensulele mele, atît de dor, încît aş fi în stare să fug din Paris cu primul tren !

– Dar, Vincent, acum, după tot ce-am...

– Ţi-am spus că am făcut o nebunie, Theo, vrei să asculţi o mărturisire ?

– Da.

– Numai cînd îi văd pe ceilalți pictori simt că-mi ies din sărite. Sînt sătul pînă peste cap de discuțiile lor, de teoriile și certurile lor fără sfîrșit. O, nu zîmbi. Știu că și eu am luat parte la ele. Tocmai asta e rău. Cum spunea Mauve ? „Un om poate ori să picteze, ori să vorbească despre pictură, dar nu le poate face pe amîndouă o dată." Ei bine, Theo, tu m-ai întreținut timp de șapte ani numai ca să m-auzi îndrugînd teorii ?

– Ai muncit mult și cu folos pentru grup, Vincent !

– Da, dar acum, cînd sîntem pe cale să ne mutăm, îmi dau seama că n-am ce căuta acolo ; n-aș mai fi în stare să trăiesc și să lucrez. Theo, nu știu dacă mă-nțelegi... Cînd eram singur în Brabant, sau la Haga, mă credeam o persoană însemnată. Eram un om singuratic, care se războia cu lumea întreagă. Eram pictor, singurul pictor de pe lume. Tot ce pictam era de preț. Eram încredințat că, pînă la urmă, datorită talentului meu, lumea va ajunge să spună : „Iată un pictor adevărat !"

– Și acum ?

– Din nefericire, acum sînt doar unul dintre mulți. Sînt sute de pictori în jurul meu. Mă văd peste tot în caricatură. Gîndește-te la toate nenorocitele alea de pînze din apartamentul nostru, trimise de pictori care vor să facă parte din grup. Și ei cred că vor deveni mari. Oare sînt și eu la fel ca ei ? Cum să aflu, cu ce să-mi țin curajul acum ? Înainte de a veni la Paris, nu știam că există nerozi fără scăpare, care se înșală singuri toată viața. Acum știu. Dar asta e dureros.

– Nu-nțeleg, ce legătură are cu tine ?

– Poate că n-are. Dar niciodată n-am să fiu în stare să înlătur această sămînță de îndoială. Cînd sînt singur în mijlocul naturii, uit că se pictează mii de pînze în fiecare zi. Îmi închipui că a mea e singura și că e cel mai frumos dar făcut omenirii. Aș continua să pictez chiar dacă aș ști că ceea ce fac e oribil, dar această... această iluzie de artist... înseamnă totul ! Înțelegi ?

– Da.

– Afară de asta, nu sînt un pictor citadin. Nu mă simt bine în decorul ăsta. Eu sînt pictorul țăranilor. Vreau să

mă întorc la cîmpiile mele. Vreau soare, un soare atît de fierbinte, încît să ardă totul în mine, afară de dorința de a picta !

– Așadar... vrei... să pleci din... Paris ?

– Da. Trebuie !

– Dar grupul ?

– Mă retrag din el. Tu, însă, tu trebuie să continui.

Theo clătină din cap.

– Nu, fără tine, nu.

– De ce nu ?

– Știu eu ? Asta o făceam numai de dragul tău... pentru că voiai tu.

Tăcură cîteva clipe.

– Nu ți-ai dat încă demisia, Theo ?

– Nu. Aveam de gînd s-o dau la întîi.

– Crezi că putem înapoia banii tuturor donatorilor ?

– Da... Cînd ai de gînd să pleci ?

– Nu înainte ca paleta mea să se limpezească bine.

– Înțeleg.

– Pe urmă plec. În sud, cred. Încă nu știu unde. Undeva unde să fiu singur. Și să pictez, să pictez, să pictez de unul singur... Îi puse cu dragoste mîna pe umăr. Theo, să nu mă disprețuiești. Las totul baltă după ce te-am băgat pînă peste cap în treaba asta.

– Să te disprețuiesc ?

Theo zîmbi cu o blîndețe nemărginită. Se sculă în picioare și-i strînse afectuos mîna cu care-l ținea pe după umăr.

– ...Nu... nu, sigur că nu. Te înțeleg. Cred că ai dreptate. Haide, băiete... dă pe gît paharul. Trebuie să mă întorc la slujbă.

13. SPRE SUD, MEREU SPRE SUD, CĂTRE SOARE !

Vincent muncește neobosit încă o lună, dar, cu toate că paleta lui ajunsese acum aproape tot atît de clară și de luminoasă ca a celorlalți, tot nu era mulțumit. La început

crezu că acest sentiment de neîmplinire se datorește impreciziei desenului. Încercă să lucreze încet, cu sînge rece. Dar strădania meticuloasă de întindere a culorii era o tortură pentru el ; cînd privea pînza după aceea, i se părea și mai proastă. Încercă să ascundă urma pensulei prin suprafețe netede, sau să lucreze în culoare subțire, în locul izbucnirii bogate de pastă. Dar nimic nu era de vreun folos. În căutarea înfrigurată a unui mijloc de expresie, nu numai unic, personal, dar și în stare să-i îngăduie a zugrăvi orice-ar dori, simțea că bate pasul pe loc, bîjbîind.

– Cred că de data asta l-am aflat, murmură într-o seară în timp ce picta în atelier. L-am aflat, dar nu în întregime. Dac-aș putea să-mi dau seama ce mă ține în loc !

– Cred că pot să-ți spun eu, interveni Theo, luînd pînza din mîinile fratelui său.

– Serios, poți ? Ia spune !

– E Parisul.

– Cum... Parisul ?

– Da, Parisul a fost pentru tine o adevărată școală. Atîta timp cît vei rămîne aici, ai să fii mereu un școlar. Îți aduci aminte de școala noastră din Olanda, Vincent ? Învățam despre ceea ce realizau alții, despre cum realizau, dar noi, de fapt, nu făceam nimic.

– Vrei să spui că subiectele de-aici nu mi se potrivesc ?

– Nu asta. Eu cred că nu ești în stare să te rupi cu totul de profesorii tăi. O să-mi fie foarte greu fără tine, Vincent, dar îmi dau seama că trebuie să pleci. Undeva, pe lume, trebuie să existe un loc unde să te simți cu adevărat tu însuți. Nu știu unde, tu trebuie să-l găsești. E limpede că nu poți s-ajungi la maturitate fără să te rupi de școală.

– Știi la ce loc m-am gîndit eu, Theo, în ultima vreme ?

– Nu.

– Africa.

– Africa, adevărat ?

– Da. Toată iarna asta blestemată, lungă și rece, n-am visat altceva decît soare, soare arzător. Acolo și-a găsit Delacroix culoarea ; poate că și eu m-aș regăsi.

– Africa e cam departe, Vincent, spuse Theo gînditor.

– Dar vreau soare, Theo ! Îl vreau, cu dogoarea şi puterea lui cea mai cumplită. L-am simţit toată iarna chemîndu-mă spre sud, ca un magnet uriaş. Cît am stat în Olanda, habar n-aveam ce-nseamnă soarele. Acum ştiu că nu poate exista pictură fără el. Soarele arzător, cred că el e acel ceva care-mi lipseşte, care mă va duce la maturitate. Sînt îngheţat pînă-n măduva oaselor de iarna pariziană, Theo, şi cred că frigul ăsta mi-a pătruns şi în paletă, şi în pensule. Niciodată n-am putut izbuti ceva ce nu mă atrăgea pe de-a întregul. Ce-ar fi dacă soarele Africii ar goni tot frigul din mine şi mi-ar înflăcăra paleta ?...

– Hmm, mormăi Theo, trebuie să ne mai gîndim la asta, poate că ai dreptate.

Paul Cézanne dădu o petrecere de adio prietenilor. Tatăl lui îi cumpărase o bucată de pămînt pe dealul care domina Aix, şi acum se întorcea acasă, să-şi clădească atelierul.

– Pleacă din Paris, Vincent, spuse el şi vino în Provence. Nu la Aix, acolo e domeniul meu, dar undeva pe-aproape. În sud soarele e mai fierbinte şi mai curat decît în orice parte a lumii. Ai să găseşti în Provence o lumină şi nişte culori deschise cum n-ai mai văzut pînă acum. Eu am să rămîn acolo tot restul vieţii.

– Şi eu abia aştept să plec din Paris, sări Gauguin. Mă-ntorc la tropice. Dacă-ţi închipui, Cézanne, că soarele adevărat e cel din Provence, atunci trebuie să-l vezi pe cel din Marchize. Acolo lumina soarelui şi culorile sînt tot atît de pure ca şi oamenii.

– Voi ar trebui să intraţi în secta celor ce se închină soarelui ! spuse Seurat.

– Eu, unul, anunţă Vincent, cred că voi pleca în Africa.

– Ei, ei, murmură Lautrec, ne-am învîrtit de încă un Delacroix în faşă !...

– Într-adevăr, vrei să faci asta, Vincent ? întrebă Gauguin.

– Da. Poate că nu dintr-o dată. Cred c-ar trebui să mă opresc mai întîi undeva în Provence şi să mă obişnuiesc acolo cu soarele.

– Nu poți să te oprești la Marsilia, spuse Seurat, orașul ăsta aparține lui Monticelli [1].

– Nu mă pot duce în Aix, răspunse Vincent, pentru că aparține lui Cézanne ; Monet a pictat în Antibe, iar Marsilia a fost sfințită de „Fada". Ei, atunci, dați-mi o idee, unde să mă duc ?

– Stai ! strigă Lautrec, știu locul care-ți trebuie. Te-ai gîndit vreodată la Arles ?

– Arles ? O veche așezare romană, parcă ?

– Da. E așezat pe Ron, la două ore de Marsilia. Am fost o dată acolo. Scenele africane ale lui Delacroix par anemice pe lîngă coloritul acestei regiuni.

– Ce vorbești ? E chiar atît de puternic soarele ?

– Puternic ? Cît să te înnebunească. Dar arlezienele ! Superbe, cele mai frumoase femei din lume. Păstrează încă trăsăturile pure și delicate ale strămoșilor greci și statura robustă și viguroasă a cuceritorilor romani. Și totuși, curios, au și o notă orientală ; presupun că se datorește invaziei sarazinilor, din secolul al optulea. La Arles a fost descoperită adevărata Venus, Vincent. E clar că sculptorul a avut o arleziană ca model.

– Par atrăgătoare, după cît spui, zise Vincent.

– Așa și sînt, așteaptă însă să simți mistralul, și pe urmă să stăm de vorbă.

– Ce este mistralul ? întrebă Vincent.

– Ai să vezi tu cînd ai să fii acolo, răspunse Lautrec zîmbind.

– Cum e viața ? Scumpă ?

– În afară de mîncare și adăpost, care costă mai nimic, n-ai pe ce cheltui banii. Dacă vrei neapărat să pleci din Paris, încearcă acolo !

– Arles... murmură Vincent pentru sine. Arles și arlezienele. Mi-ar plăcea să pictez asemenea femei !

Parisul îl tulburase pe Vincent. Băuse prea mult absint, fumase prea multe pipe, se lăsase furat de felurite activi-

[1] *Adolphe-Joseph-Thomas Monticelli* (1824—1866), pictor (de gen, scene idilice, peisaje) francez, renumit pentru strălucirea coloritului său. Supranumit „Fada" (Cu capul în nori, zăpăcitul).

tăți. Avea nervii răscoliți. Simțea dorința vie să stea singur undeva unde să fie liniște și să-și poată cheltui numai pentru pictură toată energia lui clocotitoare. N-avea nevoie decît de un soare fierbinte, care să-i pîrguiască întreaga creație. Avea simțămîntul că punctul culminant al vieții lui, forța creatoare spre care năzuise opt ani îndelungați, era acum mai aproape ca oricînd. Știa că nimic din ce pictase pînă atunci nu era de valoare ; poate că nu mai avea înaintea lui decît un scurt răgaz în care să creeze cele cîteva tablouri care să-i justifice viața.

– Cum spune Monticelli ? „Trebuie să muncim din greu, zeci de ani, ca pînă la urmă abia să putem păstra două-trei portrete autentice."

La Paris avea un trai asigurat, prietenie și dragoste. Avea întotdeauna un cămin cald la Theo. Știa că fratele lui nu l-ar lăsa niciodată să flămînzească sau să ceară de două ori materiale de pictură, știa că nu-i refuza nimic din ceea ce-i sta în putere să-i ofere, și, mai ales, îi dăruia toată înțelegerea.

Știa că în clipa în care va părăsi Parisul vor începe necazurile. Nu era în stare să se gospodărească fără Theo. Jumătate din vreme va umbla iar nemîncat. Va trebui să trăiască în hoteluri mici și prăpădite, să se frămînte că nu-și poate cumpăra culorile la timp, să-și înăbușe cuvintele în piept în lipsa unui suflet apropiat cu care să schimbe o vorbă.

– Are să-ți placă la Arles, îi spuse a doua zi Toulouse-Lautrec. E liniștit, n-o să te sîcîie nimeni. Căldura e uscată, coloritul minunat – e singurul loc din Europa unde poți găsi o limpezime apropiată de cea a stampelor japoneze. E paradisul pictorilor. Dacă n-aș fi atît de legat de Paris, aș merge și eu.

În seara aceea, Theo și Vincent se duseră la un concert; se cînta Wagner. Se întoarseră devreme acasă și petrecură o oră depănînd, în tihnă, amintiri din copilăria lor de la Zundert. Dimineața următoare, Vincent îi prepară cafeaua lui Theo și, după ce fratele său plecă la *„Goupil"*, făcu lună micul apartament, care nu mai fusese dereticat de

cînd se mutaseră. Puse pe pereți un tablou cu crevete roz, un portret al lui *Père* Tanguy cu pălăria lui rotundă de pai, *le Moulin de la Galette,* un nud de femeie văzut din spate și un studiu din Champs Elysées.

Seara, cînd Theo se întoarse acasă, găsi pe masa din salon un bilet :

„Dragă Theo,

Am plecat la Arles ; îți voi scrie imediat ce ajung.

Am pus cîteva tablouri de-ale mele pe pereți, ca să nu mă uiți.

Te îmbrățișez,
Vincent"

CARTEA VI

ARLES

1. CUTREMUR SAU REVOLUȚIE?

Soarele arlezian îl izbi în ochi ; Vincent simți cum sulițele lui nemiloase îi străpung creștetul. Era ca un bulgăre, ca un vîrtej de văpaie lichidă, galben ca lămîia, care scălda tot albastrul intens al cerului într-o lumină orbitoare. Arșița cumplită și limpezimea perfectă a atmosferei îi dădeau impresia că se afla într-o lume nouă, neobișnuită.

Coborî în zori din vagonul de clasa a treia și o porni pe drumul șerpuitor care ducea de la gară spre Place Lamartine, o piață mărginită într-o parte de cheiul Ronului, iar în cealaltă de niște cafenele și hoteluri prăpădite. Arles i se așternu în față, întins parcă de mistria unui zidar pe spinarea dealului, dormitînd sub soarele fierbinte, tropical.

Nu-și bătu prea mult capul cu găsirea unei locuințe ; intră în primul hotel pe lîngă care trecu, în Place Lamartine, „*Hôtel de la Gare*", și închirie o cameră. Se găseau în ea un pat de alamă ce scîrțiia la cea mai mică mișcare, un urcior crăpat, așezat într-un lighean, și un scaun stingher. Proprietarul îi mai aduse și o masă nevopsită. În odaie nu era loc să-și instaleze șevaletul, dar Vincent avea de gînd să picteze toată ziua în aer liber.

Își aruncă valiza pe pat și o zbughi afară, să cerceteze priveliștile. Din Place Lamartine se desfăceau două drumuri ducînd spre inima orașului. În stînga, un drum ocolit, pentru căruțe, înconjura întreaga așezare și urca șerpuind larg spre culmea dealului, trecînd pe lîngă vechiul for și amfiteatru roman. Vincent apucă însă pe o cale mai scurtă, care se strecura printr-un labirint de străduțe înguste, pa-

vate cu piatră. După un lung urcuș, ajunse în Place de la Mairie, pîrjolită de soare. În drum, trecu pe lîngă ogrăzi pietruite, neprietenoase, pe lîngă curți pătrate, care păreau să fi rămas neatinse de pe vremea romanilor. Pentru a fi ferite de soarele dogoritor, străduțele erau atît de înguste, încît puteai atinge ambele rînduri de case doar întinzînd mîinile. Ca să pună stavilă mistralului, străzile se răsuceau în loc, pe coasta dealului, într-o întortochere disperată : nu suiau în linie dreaptă nici măcar zece pași. Erau pline de gunoaie, de copii murdari în ușile caselor, totul învăluit într-o atmosferă sinistră, de locuri bîntuite de stafii.

Părăsi Place de la Mairie și, trecînd printr-o străduță scurtă, dădu în drumul principal din spatele orașului. Tăie apoi prin micul parc și porni la vale, spre arena romană. Sări ca o capră din piatră-n piatră, pînă cînd ajunse sus, pe creasta zidului. Se așeză pe un bloc de piatră, legănîndu-și picioarele deasupra unei prăpăstii abrupte, adîncă de cîteva sute de metri, își aprinse luleaua și-și admiră domeniul al cărui stăpîn și proprietar se numise singur.

Sub el, orașul se prăvălea la vale, spre Ron, ca o cascadă multicoloră. Acoperișurile caselor se îmbucau unul într-altul, alcătuind un mozaic încîlcit și pestriț. Țigla lor, cîndva roșie, răscoaptă de dogoarea stăruitoare a soarelui, împrumutase acum toate culorile, de la galbenul cel mai palid și trandafiriul delicat de scoică pînă la albastrul aprig de levănțică și cafeniul întunecat al humei.

Apele late și învolburate ale Ronului făceau o cotitură chiar la poalele dealului pe care stătea aninat Arles și porneau apoi năvalnic spre sud, spre Mediterana. Fluviul era strîns între cheiuri de piatră. Pe celălalt mal, orașul Trinquetaille apărea ca pictat pe o ilustrată. În spatele lui Vincent străjuiau munții, lanțuri uriașe, înălțîndu-se drept în sus, în lumina albă, limpede. În fața lui se desfășura o panoramă bogată : ogoare cultivate, livezi în floare, dîmbul Montmajour și văi fertile, răscolite de mii de brazde adînci, toate adunîndu-se într-un punct îndepărtat, în zare.

Dar ceea ce-l buimăcea cu desăvîrșire era coloritul regiunii, care-l făcu să-și treacă mîna peste ochi, orbit. Cerul era albastru, dar de un albastru atît de intens, adînc, implacabil, încît părea să nu mai fie albastru de loc și să nu mai aibă nici o culoare. Verdele ogoarelor întinse la picioa-

rele lui era chiar esența culorii verzi, dezlănțuite în nebunie. Soarele incandescent, galben ca lămîia, roșul-sîngeriu al pămîntului, albul țipător al unui nor singuratic agățat deasupra lui Montmajour și rozul mereu reîmprospătat al livezilor... un asemenea colorit părea de necrezut. Cum să le picteze ? Cum ar putea vreodată să convingă pe cineva că ele existau aievea, chiar dacă izbutea să le transpună pe paleta lui ? Galben, albastru, verde, roșu, roz ; natura se dezlănțuia în cinci nuanțe chinuitoare.

O luă pe drumul de căruțe care ducea spre Place Lamartine, își înhăță șevaletul, vopselele și pînza și o porni de-a lungul Ronului. Pretutindeni, migdalii dădeau în floare. Lumina albă, orbitoare a soarelui, oglindită în apă, îi înjunghia dureros ochii. Își uitase pălăria la hotel. Soarele îl ardea prin roșul părului și-i absorbea tot frigul Parisului, toată oboseala, descurajarea și sila cu care viața citadină îi împovărase sufletul.

La un kilometru în josul rîului găsi un pod mobil, pe care tocmai trecea o cotigă profilată pe cerul siniliu. Rîul era albastru ca un izvor de munte, iar malurile – portocalii, așternute cu iarbă verde. Un grup de femei, în bluze groase de pînză și cu bonete multicolore, spălau rufe la umbra unui pom singuratic.

Își instală șevaletul, trase adînc aer în piept și închise ochii. Nimeni nu putea prinde un asemenea colorit cu ochii deschiși. În clipa aceea, i se spulberară deodată din minte toate teoriile lui Seurat despre *pointillism*-ul științific, discursurile vehemente ale lui Gauguin despre primitivismul decorativ, aparențele de sub suprafețele solide ale lui Cézanne, petele de culoare și liniile născute din ura plictisită a lui Lautrec.

Din clipa aceea nu rămase decît el singur, Vincent.

Se întoarse la hotel pe la ora prînzului. Se așeză la o măsuță din bar și comandă un absint. Era prea tulburat, prea încărcat ca să poată mînca. Un bărbat de la o masă alăturată, văzîndu-i mîinile, fața și hainele mînjite de vopsea, intră în vorbă cu el.

– Sînt ziarist, din Paris, începu el. Mă aflu aici de trei luni și strîng material pentru o carte despre dialectul provensal.

– Eu am sosit chiar azi-dimineață din Paris.

– Da, mi-am dat seama. Ai de gînd să rămîi mult ?

– Da. Așa cred.

– Ascultă-mi sfatul și lasă-te păgubaș. Arles e locul cel mai nesănătos de pe întreg globul.

– Ce te face să crezi asta ?

– Nu cred. Știu. De trei luni urmăresc oamenii de-aici și te asigur că nu-i nici unul teafăr. Uită-te numai la ei. Uită-te în ochii lor. Nu există nici o ființă normală, întreagă la minte, în tot Tarasconul.

– Mi se pare curios ce spui, făcu Vincent.

– Într-o săptămînă ai să fii de aceeași părere cu mine. Regiunea din jurul orașului Arles e cea mai crunt sfîșiată și biciuită din întreaga Provence. Ai umblat puțin prin soarele ăsta ? Ei, poți atunci să-ți închipui ce efect are asupra acestor oameni, care sînt torturați zi de zi de lumina lui orbitoare ? Îți spun, le arde creierii din cap, nu altceva ! Și mistralul ! N-ai simțit încă mistralul ? O, atunci așteaptă să-l simți ! Biciuiește fără milă orașul două sute de zile pe an. Dacă-ncerci să umbli pe stradă, te izbește de pereții caselor. Dacă te afli afară, pe cîmp, te doboară la pămînt și te strivește în praf. Te răstoarnă și-ți întoarce sufletul pe dos, pînă ce simți că nu mai poți îndura nici o clipă. Am văzut cum vîntul ăsta păcătos smulge ferestrele din țîțîni, dezrădăcinează copacii, dărîmă gardurile, șfichiuie oamenii și animalele pe cîmp, de te aștepți să-i vezi rupți în bucăți. Am stat numai trei luni aici, dar simt că sînt gata să-mi pierd și eu mințile. Mîine dimineață o șterg.

– Ești sigur că nu exagerezi ? întrebă Vincent. Arlezienii mi s-au părut oameni normali, atît cît i-am văzut eu astăzi.

– Atît cît i-ai văzut azi, dar așteaptă să-i cunoști mai bine. Știi care-i părerea mea ?

– Nu, care ? Vrei să bei un absint cu mine ?

– Mulțumesc. După părerea mea, Arles suferă de epilepsie. Se biciuiește singur pînă la un asemenea grad de excitare nervoasă, încît nu te mai îndoiești că, dintr-o clipă într-alta, va izbucni într-o criză violentă și va face spume la gură.

– Și izbucnește ?

– Nu ! Asta-i partea curioasă. Ajunge mereu la un punct culminant, dar niciodată nu intră în criză. Am aşteptat trei luni să văd o explozie ori un vulcan erupînd în Place de la Mairie. De nenumărate ori am crezut că locuitorii vor înnebuni toţi deodată şi-şi vor tăia unul altuia beregăţile ! Dar chiar în clipa cînd explozia e gata să izbucnească, mistralul încetează pentru cîteva zile, şi soarele se ascunde după o perdea de nori.

– Păi, rîse Vincent, dacă nu intră niciodată în criză, poţi să mai spui că Arles suferă de epilepsie ? Ce zici ?

– Nu, răspunse ziaristul, dar pot să-l socotesc epileptoidal.

– Asta ce naiba mai e ?

– Pregătesc un reportaj pe această temă pentru ziarul la care lucrez. Articolul ăsta nemţesc mi-a dat ideea.

Scoase o revistă din buzunar şi i-o întinse lui Vincent peste masă.

– Doctorii ăştia au studiat cîteva sute de oameni care sufereau de boli nervoase asemănătoare cu epilepsia, dar care nu ajungeau niciodată la crize. Uite, pe schemele astea au înregistrat curba ascendentă a nervozităţii şi excitării, pe care ei o numesc tensiune volatilă. Ei bine, în toate cazurile bolnavii au dus-o într-o febrilitate mereu crescîndă pînă la treizeci şi cinci – treizeci şi opt de ani. În medie, cam pe la treizeci şi şase de ani trec printr-o violentă criză de epilepsie. După aceea, mai urmează încă vreo şase accese, în decurs de un an sau doi, şi adio !...

– Asta nu-i o virstă la care să mori, spuse Vincent. La treizeci şi ceva de ani omul abia începe să fie stăpîn pe forţele lui.

Ziaristul băgă revista înapoi în buzunar.

– Ai să stai mai mult timp la hotelul ăsta ? Articolul meu e aproape gata ; vreau să-ţi trimit un exemplar imediat ce se va publica. Teoria mea e următoarea : Arles e un oraş epileptoidal. De secole, pulsul îi zvîcneşte din ce în ce mai furtunos. Se apropie de prima lui criză. E sigur că se va produce. Şi asta, destul de curînd. Cînd se va întîmpla, vom fi martorii unei înspăimîntătoare catastrofe. Crime, incendieri, violuri, distrugere totală. Regiunea asta nu poate supravieţui la nesfîrşit acestei stări de supraexcitare. Ceva trebuie să se întîmple, şi se va întîmpla. Eu

o şterg înainte ca oamenii să înceapă a face spume la gură! Şi te sfătuiesc şi pe dumneata să vii cu mine!

– Mulţumesc, spuse Vincent, mie-mi place aici. Acum mă duc la culcare. Te mai văd mîine dimineaţă? Nu? Atunci îţi urez noroc! Şi nu uita să-mi trimiţi articolul.

2. MAŞINA DE PICTAT

În fiecare dimineaţă, Vincent se scula înaintea zorilor, se îmbrăca şi făcea un marş de mai mulţi kilometri pe malul rîului sau prin ţinut, în căutarea unui loc care să-l inspire. În fiecare seară se întorcea cu o pînză gata terminată – terminată, pentru că mai mult n-avea ce să-i facă. După cină, se ducea direct la culcare.

Devenise o maşină de pictat, oarbă, grămădind pînzele, una după alta, cu înfrigurare, fără să-şi dea măcar seama ce face. Livezile ţinutului erau în floare. Îl cuprinse o pasiune sălbatică să le picteze pe toate. Nici nu se mai gîndea la ce pictează. Picta pur şi simplu. Toţi cei opt ani de trudă intensă îşi găseau, în sfîrşit, expresia într-o uriaşă izbucnire de energie biruitoare. Uneori, o pînză începută în zori o termina pînă la amiază. Se întorcea înapoi în oraş, bea o ceaşcă de cafea şi se îndrepta greoi în altă parte, purtînd sub braţ o pînză neîncepută.

Nu ştia dacă ceea ce picta era bun sau rău. Nici nu-i păsa. Era beat de culoare.

Nimeni nu-i vorbea. Nu vorbea cu nimeni. Energia pe care n-o dăruia picturii o folosea în lupta împotriva mistralului. Trei zile pe săptămînă trebuia să-şi fixeze şevaletul cu ţăruşi bătuţi în pămînt. Şevaletul flutura încolo şi-ncoace în vînt, ca un cearceaf pe o frînghie de rufe. La căderea nopţii, se simţea atît de zdrobit, de parcă ar fi fost bătut zdravăn.

Nu purta niciodată pălărie, şi soarele sălbatic îi pîrlea, încet-încet, părul din creştetul capului. Noaptea, cînd zăcea în patul de alamă, îşi simţea capul încins de flăcări. Soarele îl săgeta în ochi, orbindu-l cu desăvîrşire. Cîteodată nu mai deosebea verdele cîmpiilor de albastrul cerului. Dar, cînd se întorcea la hotel, îşi dădea seama că pînza era în bună parte transpunerea vie, scînteietoare a naturii.

Într-o zi pictă o livadă cu pămînt liliachiu, împrejmuită de un gard roşu şi cu doi piersici trandafirii profilaţi pe un cer de un albastru şi un alb triumfător.

– Cred că ăsta e cel mai bun peisaj pe care l-am făcut vreodată, murmură el.

La hotel îl aştepta o scrisoare, care-l vestea că Anton Mauve murise, la Haga. Scrise, în josul peisajului cu piersici *Souvenir de Mauve* [1], *Vincent şi Theo* şi-l trimise pe adresa casei din Uileboomen.

A doua zi dimineaţa, descoperi o livadă de pruni în floare. În timp ce lucra, se iscă un vînt turbat, cu răbufniri ritmice, ca talazurile mării. În răstimpuri, soarele strălucea, şi florile albe scînteiau pe pomi. Continua totuşi să picteze, ameninţat în fiecare clipă să-şi vadă şevaletul doborît la pămînt. Îşi amintea de zilele de la Scheveningen, cînd picta pe ploaie, în mijlocul vîrtejurilor de nisip, împroşcat de spuma oceanului. Pînza avea acum efecte de alb cu mult galben şi nuanţe de albastru cu liliachiu. Cînd termină văzu că pe pînză apăruse ceva neaşteptat, nici el nu ştia cum : mistralul.

– Lumea o să creadă că tabloul ăsta l-am pictat beat, rîse el de unul singur.

Îi veni în minte un rînd din scrisoarea primită de la Theo cu o zi înainte. Cu ocazia unei vizite la Paris, *mijnheer* Tersteeg se oprise în faţa unui Sisley şi-i spusese lui Theo : „Nu-mi vine să cred că pictorul era treaz cînd a făcut tabloul acesta".

„Dacă Tersteeg ar vedea tablourile mele din Arles, gîndi el, ar spune cu siguranţă c-au fost pictate în plină criză de delirium tremens."

Oamenii din Arles se ţineau la distanţă de el. Îl vedeau gonind în zorii zilei, afară din oraş, cu şevaletul greu încărcat în spate, fără pălărie, cu bărbia azvîrlită înainte, grăbit, cu ochii aprinşi de nerăbdare. Îl vedeau cînd se întorcea seara, avînd, în loc de ochi, doi tăciuni încinşi, creştetul capului la fel de roşu cum e carnea crudă, ducînd sub braţ o pînză încă udă, cufundat într-o discuţie însufleţită cu el însuşi. Oraşul îi născocise o poreclă, şi toată lumea o folosea : *„Fou-roux"* [2] !

[1] În amintirea lui Mauve... (în lb. franc.).

[2] Nebun roşcovan (în lb. franc.).

„Poate că sînt un nebun roşcovan, îşi spunea el, ce pot să fac ?"

Proprietarul hotelului îl storcea pînă la ultimul franc. De mîncare se găsca greu în oraş, căci aproape toţi oamenii din Arles luau masa acasă. Restaurantele erau scumpe. Le cutreieră pe toate, în căutarea unei farfurii de supă bună, dar fără folos.

– E greu să-mi prăjiţi cîţiva cartofi, *madame ?* întrebă el într-un loc.

– Imposibil, *monsieur.*

– Atunci poate aveţi puţin orez...

– Orez o să gătim mîine.

– Dar macaroane ?

– N-a mai fost loc pe plită pentru macaroane.

În cele din urmă, se lăsă păgubaş şi nu se mai preocupă de mîncare, hrănindu-se cu ce găsea. Soarele fierbinte îi ţinea trează energia, în ciuda faptului că acorda atît de puţină atenţie stomacului. În locul unei alimentaţii sănătoase, se îmbuiba cu absint, tutun şi cu povestirile despre Tartarin din Tarascon ale lui Daudet. Nenumăratele ore de intensă concentrare petrecute în faţa şevaletului îi biciuiau nervii. Avea nevoie de stimulente. Absintul îl aţîţa şi mai mult, iar a doua zi starea de excitare creştea, şfichiuită de mistral şi înfierbîntată de soare.

Cu cît înainta vara, totul părea să ardă în jur. Nu se mai vedea decît aur, bronz şi aramă, sub un cer verde-azuriu, albit de arşiţă. Tot ce cădea sub dogoarea soarelui căpăta nuanţe de un galben sulfuros. Pînzele lui deveniră mase de galben strălucitor, arzător. Ştia că galbenul nu mai fusese folosit în pictura europeană de pe vremea Renaşterii, dar asta nu-l împiedica de loc. Culoarea galbenă se scurgea din tuburi pe pînză şi împietrea acolo. Tablourile ieşeau dense, coapte, tăbăcite de soarele arzător şi măturate de vîntul sălbatic.

Era încredinţat că a picta un tablou bun nu-i mai uşor decît să descoperi un diamant sau o perlă. Rămăsesc încă nemulţumit de el şi de ceea ce făcea, dar, într-un ungher de suflet, îi dicărea speranţa că, pînă la urmă, pictura lui va deveni ceea ce trebuie. Uneori şi această speranţă părea o fata morgana. Dar nu simţea că trăieşte decît atunci cînd trudea în faţa şevaletului. Viaţă proprie nu mai avea

de loc. Era, pur şi simplu, un mecanism, o maşină oarbă de pictat, în care turna în fiecare dimineaţă ceva hrană, lichid şi vopsea, pentru ca la căderea nopţii să scoată o pînză terminată.

Şi asta pentru ce ? Pentru vînzare ? Firește că nu. Ştia că nimeni nu vrea să-i cumpere tablourile. Atunci de ce se grăbea atîta ? De ce zorea şi se vlăguia pictînd zeci de pînze, cînd sub patul lui sărăcăcios de alamă nu mai era loc pentru teancurile de tablouri ?

Renunţase la dorinţa de a avea succes. Picta pentru că nu putea altfel, pentru că asta îl împiedica să-şi mai frămînte mintea, pentru că-i abătea atenţia. Putea să trăiască fără nevastă, fără cămin şi copii, putea să trăiască fără iubire şi prietenie, putea să trăiască fără sănătate şi siguranţa zilei de mîine, fără confort şi hrană. Dar nu putea trăi fără acel ceva, care era mai puternic decît el însuşi, care era viaţa lui : forţa şi talentul creator.

3. „LE PIGEON" [1]

Încercă să-şi caute modele, dar lumea din Arles nu voia să-i pozeze. Socoteau că-i picta prost şi le era teamă că prietenii vor face haz de portretele lor. Ştia bine că dacă i-ar picta în genul drăgălaş al lui Bouguereau, oamenii nu s-ar mai feri să-i pozeze. Se văzu deci nevoit să renunţe la modele şi să lucreze numai în mijlocul naturii.

Pe măsură ce vara se pîrguia, arşiţa deveni tot mai cumplită, iar vîntul încetă să mai bată. Lumina în care lucra trecea treptat de la galben-verzui la galben-auriu, dobîndind nuanţe tot mai pale. Îşi amintea adesea de pictura lui Renoir, cu linia ei atît de pură şi de clară. La fel apăreau toate şi în aerul limpede din Provence, aidoma ca în stampele japoneze.

Într-o zi, în zori, zări o fată cu un ten arămiu, cu părul blond bătînd în argintiu, cu ochii cenuşii, îmbrăcată într-o bluză de stambă roz-pal, sub care se ghiceau sînii împliniţi, tari şi mici. Era o fetişcană elementară ca pămîntul ogoarelor, feciorelnică în toate liniile trupului.

[1] Porumbelul (în lb. franc.).

Mama ei, îmbrăcată în galben murdar şi albastru decolorat apărea, în lumina puternică a soarelui, proiectată pe un strat de flori strălucitoare, albe ca zăpada şi galbene ca şofranul. Primiră să-i pozeze cîteva ore în schimbul unei sume mici.

Cînd se întoarse în seara aceea la hotel, băgă de seamă că gîndurile îi tot fugeau la fata cu ten arămiu. Somnul nu voia să vină. Ştia că în Arles existau anumite case, vizitate mai ales de zuavi, adică de negrii care-şi făceau instrucţia în rîndurile armatei franceze. Auzise că tariful era îndeobşte cinci franci.

Trecuseră luni de zile de cînd nu mai vorbise cu vreo femeie decît pentru a-i cere o ceaşcă de cafea sau o pungă de tutun. Îşi aminti de vorbele de dragoste pe care i le spunea Margot, de mîngîierea degetelor ei pe obraz, de ploaia de sărutări drăgăstoase care urma.

Sări în picioare, străbătu grăbit Place Lamartine şi pătrunse în labirintul întunecat al caselor de piatră. În timp ce urca, de undeva, de sus, auzi răcnete şi tărăboi. O rupse la fugă într-acolo şi, în scurtă vreme, ajunse în faţa uşii unui bordel, în Rue des Ricolettes, tocmai cînd jandarmii încărcau într-o căruţă doi zuavi înjunghiaţi de nişte italieni beţi. Fesurile roşii ale soldaţilor zăceau într-o baltă de sînge pe caldarîmul colţuros al străzii. Jandarmii îi îmbrînceau pe italieni spre închisoare, în timp ce mulţimea furioasă se repezea după ei urlînd :

– Spînzuraţi-i ! Spînzuraţi-i !

Profită de învălmăşeală şi se strecură nevăzut în *„Maison de Tolérance, Numéro 1"*, din Rue des Ricolettes. Louis, proprietarul, îi ură bun venit şi-l conduse într-o mică încăpere, pe stînga, unde cîteva perechi consumau băuturi.

– Am o fată foarte drăguţă pentru dumneavoastră, spuse Louis. Doriţi s-o vedeţi ? Dacă nu vă place Rachel, vă puteţi alege alta, desigur.

– Vreau s-o văd.

Se aşeză la o masă şi-şi aprinse luleaua. De-afară, din hol, se auzi un rîs şi apoi îşi făcu apariţia, în pas de dans, o fată. Se lăsă uşor pe scaunul din faţa lui Vincent şi-i zîmbi.

– Eu sînt Rachel, zise ea.

– O, exclamă el, dar nu eşti decît un copil !
– Am şaisprezece ani, spuse Rachel mîndră.
– Şi de cînd eşti aici ?
– La Louis ? De-un an.
– Stai, să te văd mai bine.

Lumina galbenă a lămpii cu gaz era chiar în spatele ei şi faţa îi rămăsese în umbră ; îşi rezemă capul de perete şi-şi îndreptă bărbia în sus, spre lumină, ca Vincent s-o poată vedea.

Avea o figură rotundă, plină, ochi mari, albaştri, lipsiţi de expresie, bărbia şi gîtul cărnoase. Părul negru era răsucit în vîrful capului, ceea ce făcea ca faţa-i să semene şi mai mult cu o minge. Nu avea pe ea decît o rochie subţire, imprimată şi o pereche de sandale. Sfîrcurile sînilor rotunzi împungeau spre el ca nişte degete acuzatoare.

– Eşti drăguţă, Rachel.

Un zîmbet luminos, de copil, apăru în ochii ei pustii. Se răsuci şi-i luă mîna într-ale ei.

– Îmi pare bine că-ţi plac, zise ea. Sînt încîntată să plac bărbaţilor. Asta face viaţa mai frumoasă, nu-i aşa ?
– Da. Dar tu mă placi ?
– Cred că eşti destul de nostim, *Fou-roux* !
– *Fou-roux !* Deci mă cunoşti !
– Te-am văzut în Place Lamartine. De ce treci mereu ca o furtună cu legătura aia în spinare ? Şi de ce nu porţi pălărie ? Nu te arde soarele ? Ochii ţi-s roşii de tot. Nu te dor ?

El rîse de naivitatea copilei.

– Eşti foarte dulce, Rachel. Vrei să-mi spui pe numele meu adevărat ?
– Cum ?
– Vincent.
– Nu, îmi place mai mult *Fou-roux*. Te superi dac-o să-ţi spun aşa ? Şi-acum, dai ceva de băut ? Bătrînul Louis mă pîndeşte din hol.

Îşi trecu degetele peste gît ; Vincent le urmări cum se afundau în carnea moale. Zîmbi cu ochii ei albaştri, goi şi Vincent îşi dădu seama că voia să pară fericită doar ca să-l dispună pe el. Avea dinţii regulaţi, dar negri ; buza de jos, cărnoasă, se răsfrîngea atingînd aproape cuta orizontală de deasupra bărbiei pline.

– Comandă o sticlă de vin, spuse el, dar nu prea scumpă, că n-am mulți bani.

Cînd li se aduse vinul, Rachel zise :

– N-ai vrea s-o bem în camera mea ? E mai intim acolo.

– Sigur că da.

Urcară un șir de trepte de piatră și intrară în cămăruța fetei. Avea un pat îngust, o masă, un scaun, iar pe pereții albi atîrnau mai multe medalioane în culori. Două păpuși stricate tronau în mijlocul mesei.

– Le-am adus cu mine de-acasă, zise ea. Uite, *Fou-roux,* ia-le. Ăsta e Jacques și asta e Catherine. Mă jucam de-a tata și de-a mama cu ele. O, *Fou-roux,* ce caraghios arăți așa !

Vincent rămase zîmbind prostește cu cîte o păpușă în fiecare mînă, pînă cînd fata se opri din rîs. Apoi Rachel îi luă păpușile din mîini, le aruncă pe masă, își zvîrli sandalele într-un colț și lăsă să-i alunece rochia de pe ea.

– Stai jos, *Fou-roux,* și hai să ne jucăm de-a tata și de-a mama. Tu ai să fii tata și eu mama. Îți place să te joci așa ?

Era scurtă, groasă, cu coapse bombate, cu o adîncitură sub sînii ascuțiți și cu pîntecele rotund, durduliu.

– Rachel, zise Vincent, dacă ai de gînd să-mi spui *Fou-roux,* să știi că am și eu un nume pentru tine.

Rachel bătu din palme și-i sări în brațe.

– Oh, spune-mi-l ! Îmi place să mi se dea nume noi !

– Am să-ți spun „*Le Pigeon*".

Ochii lui Rachel căpătară o expresie jignită și mirată.

– De ce tocmai porumbel, papa ?

El îi mîngîie ușor pîntecele rotund, cupid.

– Pentru că arăți ca un porumbel, cu ochii tăi blînzi și cu burtica ta umflată.

– E drăguț să fii porumbel ?

– O, da, porumbeii sînt foarte drăgălași și merită să-i îndrăgești... așa cum meriți și tu !

Rachel se întinse spre el, îl sărută pe ureche, apoi sări din pat și aduse două pahare mari pentru vin.

– Ce urechiuțe nostime ai, *Fou-roux* ! spuse ea, între două sorbituri de vin roșu. Cînd bea, își vîra nasul în pahar, cum fac copiii.

– Îți plac ? o întrebă el.

– Da. Sînt așa de moi și rotunde, ca ale unui cățeluș.

– Atunci ți le dăruiesc.

Rachel rîse tare. Își duse paharul la buze, apoi chicoti din nou ; o picătură de vin roșu îi căzu pe sînul stîng, se prelinse pe pîntecele ei de porumbel și dispăru în triunghiul negru.

– Ești drăguț, *Fou-roux*. Toată lumea zice despre tine c-ai fi nebun. Dar nu ești, nu-i așa ?

Vincent se strîmbă.

– Numai un pic, făcu el.

– Și vrei să fii iubitul meu ? întrebă Rachel. N-am mai avut iubit de peste o lună. Vrei să vii la mine în fiecare noapte ?

– Mă tem că n-am să pot veni chiar în fiecare noapte, *Pigeon*.

Rachel se bosumflă.

– De ce nu ?

– Păi, printre altele, pentru că n-am bani.

Pusă pe joacă, Rachel îl pișcă de urechea dreaptă.

– Dacă n-ai cinci franci, *Fou-roux*, îți tai urechea și mi-o dai mie ? Mi-ar plăcea să fie a mea ! Aș pune-o pe masă și m-aș juca în fiecare seară cu ea.

– Bine, dar dacă îți aduc cinci franci mi-o dai înapoi, nu ?

– O, *Fou-roux*, ești așa de hazliu și de drăguț, aș vrea ca toți bărbații care vin pe-aici să fie ca tine !

– Nu-ți place aici ?

– O, ba da, mă distrez bine și-mi place tot... adică stai, afară de zuavi.

Rachel lăsă paharul de vin din mînă și își încolăci brațele cu drăgălășenie în jurul gîtului lui Vincent. Îi simțea pîntecele moale lipit de vestă, și vîrfurile sînilor, ca niște muguri, îl ardeau. Își îngropă gura într-a lui. Și el se trezi sărutîndu-i interiorul moale, catifelat al buzei.

– Ai să mai vii să mă vezi, *Fou-roux* ? N-ai să mă uiți și să te duci la alta ?

– Am să mai vin, *Pigeon*.

– Și-acum ce facem ? Ne jucăm de-a tata și de-a mama?

Cînd plecă, după o jumătate de oră, era chinuit de o sete ce nu putea fi stinsă decît de nenumărate pahare de apă rece și curată.

4. POȘTAȘUL

De la o vreme, Vincent observă că o vopsea cu cît era mai fin pisată cu atît se îmbiba mai mult de ulei ; uleiul era numai mediul care păstra culoarea. Dar nu dădu nici o importanță acestui lucru, mai ales că nu-i păsa dacă pînzele lui căpătau o înfățișare mai aspră. Așa că, în loc să cumpere culori care fuseseră pisate pe piatră ore-n șir, la Paris, se hotărî să și le amestece singur. Theo îl rugase pe *Père* Tanguy să-i trimită fratelui său cele trei cromuri, malahitul, stacojiul, miniul portocaliu, cobaltul și ultramarinul. Și Vincent le pisa acum în cămăruța lui de la hotel. În acest chip, nu numai că-l costau mai puțin culorile, dar erau și mai proaspete și durau mai mult.

Apoi începu să fie nemulțumit de calitatea pînzei pe care picta. Stratul subțire de ghips cu care era acoperită pînza nu absorbea culoarea lui, pusă din belșug. Theo îi trimise suluri de pînză nepreparată, și el sta noaptea și amesteca ghipsul într-un castronaș, întinzîndu-l apoi pe pînza pe care picta a doua zi.

Georges Seurat îi deschisese ochii asupra importanței ramei la un tablou. Cînd îi trimise lui Theo primele pînze din Arles, îi indică și ce lemn să fie folosit pentru rame și în ce culoare să fie vopsit. Dar tot n-avu liniște pînă ce nu-și văzu picturile încadrate în rame făcute de el însuși. Cumpăra stinghii simple de lemn, le tăia pe măsură și le vopsea apoi într-o culoare care să se potrivească tabloului.

Își prepara culorile, își făcea singur cadrele, își ungea pînzele cu ghips, le picta, apoi le înrăma.

„Păcat că nu pot să-mi cumpăr singur tablourile ! murmură el. Atunci chiar că n-aș mai avea nevoie de nimeni!"

Mistralul începu să sufle din nou. Toată natura era dezlănțuită. Cerul părea de sticlă și aerul era foarte uscat. Se lăsase un frig pătrunzător, în ciuda soarelui care strălucea. Pictă o natură moartă în odaia lui : o cafetieră din smalț albastru, o ceașcă albastră cu auriu și o cană de lapte în pătrățele alb cu albastru, alături de un ulcior de majolică albastră, cu un desen roșu, verde și cafeniu, și, în sfîrșit, două portocale și trei lămîi.

Cînd se potoli vîntul, ieşi iar din casă şi pictă un peisaj cu podul de fier de la Trinquetaille, în care cerul şi apele Ronului erau de culoarea absintului, cheiurile – liliachii, siluetele oamenilor rezemaţi în coate de parapet – întunecate, iar podul de fier – de un albastru tare, cu o notă vie de portocaliu pe un fond negru şi o trăsătură de un verde puternic de malahit. Încerca să redea acel ceva deprimat şi deprimant care plutea în atmosferă.

În loc să copieze fidel ceea ce i se înfăţişa înaintea ochilor, începu să folosească în mod arbitrar culorile, ca să se exprime cu mai multă vigoare. Era adevărat, fără îndoială, ce spusese Pissaro, la Paris : „Trebuie să exagerezi, cu îndrăzneală, efectele pe care le produc culorile, fie prin armonia, fie prin disonanţa lor". În prefaţa lui Maupassant la *Pierre et Jean* găsi aceeaşi idee : „Artistul are libertatea de a exagera, de a crea în romanul său o lume mai frumoasă, mai simplă, mai mîngîietoare decît cea în care trăim".

O zi întreagă munci din greu, fără nici o clipă de răgaz, printre lanurile de grîu bătute de soare, ca să prindă pe pînză un cîmp arat : un ogor mare, cu bulgări violeţi de pămînt, boltindu-se spre zare ; un semănător în albastru şi alb ; în depărtare, un lan cu grîu mic, copt, şi, peste toate, un cer galben cu un soare şi mai galben.

Era sigur, criticii parizieni ar spune că lucrează prea repede. Dar el nu era de aceeaşi părere. Oare nu emoţia şi sinceritatea simţămîntului pe care-l încerca în faţa naturii îi dădeau impuls ? Şi dacă emoţiile erau uneori atît de puternice încît picta aproape fără să-şi dea seama că pictează, dacă uneori trăsăturile de penel îşi urmau una alteia cu iuţeala şi coerenţa cuvintelor în vorbire, ştia că, după aceea, vor veni şi zile greoaie, lipsite de inspiraţie. Trebuia deci să bată fierul cît e cald şi să-l pună deoparte.

Îşi prinse şevaletul cu o curea în spate şi porni grăbit spre casă, pe drumul de la poalele dealului Montmajour. Mergea repede, şi, cumînd, ajunse din urmă un bărbat şi un copil, care păşeau agale în faţa lui. Îl recunoscu pe bărbat, era bătrînul Roulin, *facteur des postes* [1] în Arles. I se întîmplase adesea să stea în cafenea alături de el,

[1] Factor poştal (în lb. franc.).

și de multe ori voise să intre în vorbă, dar nu se ivise prilejul.

– Bună ziua, *monsieur* Roulin.

– A, dumneata ești, pictorul, spuse Roulin. Bună ziua. Am ieșit cu băiatul la plimbare, ca de obicei, duminica după masă.

– Frumoasă zi, nu ?

– Da, minunată, mai ales că nu suflă blestematul ăsta de mistral. Ai pictat ceva azi, *monsieur ?*

– Da.

– Sînt un neștiutor, *monsieur,* și nu mă pricep de loc la artă. Dar m-aș simți onorat dacă mi-ai arăta și mie tabloul.

– Cu plăcere.

Băiatul fugi înainte, jucîndu-se. Vincent și Roulin mergeau alături. În vreme ce Roulin privea tabloul, Vincent se uita la el. Roulin purta pe cap șapca lui albastră de poștaș. Avea ochi blînzi, dar iscoditori, și o barbă lungă, pătrată, ondulată, care-i ascundea în întregime gîtul și gulerul, revărsîndu-se în valuri peste haina albastră de uniformă. Vincent simți la el aceeași blîndețe și înclinare spre visare care-l atrăsese și la *Père* Tanguy. Era patetic în simplitatea lui, și fața necioplită de țăran părea nelalocul ei, încadrată în barba aceea bogată de înțelept grec.

– Sînt un neștiutor, *monsieur,* repetă Roulin, și o să mă ierți că-mi dau cu părerea. Dar lanurile dumitale de grîu îmi par la fel de vii ca ăla de colo, pe lîngă care am trecut adineauri, cînd te-am văzut pictînd.

– Așadar, îți place ?

– Știu eu ? Pot să spun doar atît : mă face să simt ceva, aici, înăuntru.

Își trecu mîna în sus, peste piept.

Se opriră o clipă la poalele dealului Montmajour. Soarele apunea, roșu, peste vechea mînăstire, și razele lui piezișe incendiaseră în flăcări portocalii trunchiurile și frunzișul pinilor care se înălțau printre bolovanii prăvăliți; alte pîlcuri de pini, de un albastru de Prusia, se profilau în depărtare pe cerul transparent, verde-albăstrui. Nisipul alb și bolovanii înălbiți, risipiți printre copaci, căpătau de asemenea reflexe albăstrii.

– Şi asta are viaţă, nu, *monsieur* ? întrebă Roulin.

– Da, şi va mai avea chiar după ce noi nu vom mai fi, Roulin.

Merseră mai departe, vorbind liniştit, prietenește. Nimic nu era supărător în cuvintele lui Roulin. Era un om simplu şi gîndurile lui, deşi naive, aveau totuşi profunzime. Din cei o sută treizeci şi cinci de franci pe care-i cîştiga lunar, trăia împreună cu nevasta şi cu cei patru copii. De douăzeci şi cinci de ani, de cînd era postaş, nu fusese avansat nici măcar o dată şi nu primise decît neînsemnate sporuri de salariu.

– Cînd eram tînăr, *monsieur*, urmă el, mă gîndeam mult la dumnezeu. Dar, o dată cu trecerea anilor, am uitat şi de el. Mai dăinuie, cred, în lanul acela pe care l-ai pictat şi în apusul de soare de pe Montmajour, în schimb, cînd mă gîndesc la oameni... şi la lumea pe care au făcut-o...

Peste drumul şerpuit de ţară cobora încet înserarea. Primele steluţe se iveau prin perdeaua grea, de cobalt, a nopţii. Ochii blînzi, nevinovaţi ai postaşului cercetau faţa lui Vincent.

– Roulin, vrei să-mi faci o plăcere ? lasă-mă să-ţi fac portretul. Oamenii din Arles nu vor să-mi pozeze.

– M-aş simţi onorat, *monsieur*. Dar de ce vrei să mă pictezi tocmai pe mine ? Nu sînt un om prea chipeş.

– Dacă ar exista un dumnezeu, Roulin, cred c-ar avea barba şi ochii la fel ca ai dumitale.

– Îţi rîzi de mine, *monsieur* !

– Nu, de loc, spun doar ce gîndesc.

– Vrei să vii mîine seară să iei cina cu noi ? Nu mîncăm cine ştie ce, dar vom fi fericiţi să te avem în mijlocul nostru.

Madame Roulin era o femeie simplă, ţărancă ; îi aminti oarecum de *madame* Denis. Pe faţa de masă cu pătrăţele roşii şi albe se aflau o crăticioară cu mîncare de cartofi, pîine de casă şi o sticlă de vin acru. După masă, stînd de vorbă cu poştaşul, Vincent o desenă pe *madame* Roulin.

– În timpul revoluţiei am fost republican, povestea Roulin, dar văd că n-am cîştigat nimic. Fie că stăpînii sînt regi, fie că se cheamă miniştri, noi, oamenii sărmani, sîntem tot atît de năpăstuiţi ca şi înainte. Am crezut că, dacă o să fie republică, vom trăi cu toţii mai bine.

– A, nu, Roulin !

– Toată viața am încercat să înțeleg, *monsieur,* de ce un om trebuie să aibă mai mult decît altul, de ce unul trebuie să muncească din greu, în timp ce vecinul lui stă deoparte și trîndăvește. Poate că sînt prea neștiutor ca să înțeleg. Crezi, *monsieur,* că dac-aș fi mai învățat aș fi în stare să pricep mai bine lucrurile astea ?

Vincent întoarse repede privirea spre Roulin ca să vadă dacă nu vorbise în bătaie de joc. Dar pe fața lui era întipărită aceeași expresie de simplă naivitate.

– Ehei, prietene ! spuse el. Cei mai mulți dintre oamenii învățați par să înțeleagă foarte bine această stare de lucruri. Dar eu sînt la fel de neștiutor ca și dumneata și n-am să fiu niciodată în stare s-o înțeleg sau să fiu de acord cu ea.

5. CASA CEA GALBENĂ

Se scula cu noaptea în cap, o pornea pe jos cale de trei-patru ore, pînă găsea colțul de natură care-l atrăgea și apoi picta pînă se lăsa întunericul.

Să umbli de unul singur, zece-doisprezece kilometri, pe un drum pustiu de țară, nu era prea plăcut, dar atingerea mîngîietoare a pînzei ude de sub braț îi ținea de urît. Pictă șapte tablouri mari în șapte zile. La sfîrșitul săptămînii se simți vlăguit.

Vara fusese încîntătoare, și el i se dăruise cu totul. Acum însă izvorul inspirației îi secase. Mistralul începuse iar să sufle furios, stîrnind nori de pulbere care pudrau copacii. Vincent se văzu nevoit să se oprească din lucru. Dormi șaisprezece ore fără întrerupere.

Urmară zile de inactivitate. Dar nu se putea bucura de acest răgaz pentru că nu mai avea bani, iar cei cincizeci de franci de la fratele lui urmau să soseacă abia peste cîteva zile. Și nu Theo purta vina. El îi trimitea regulat banii – din zece în zece zile – și, pe deasupra, toate materialele necesare pentru pictură. Vincent însă, nerăbdător să-și vadă încadrate ultimele pînze, comandase mai multe rame decît îi îngăduia punga. Vreme de patru zile trăi

doar cu douăzeci şi trei de cafele şi o pîine, luată pe datorie de la brutar.

În starea de nervozitate în care se afla, se înverşună împotriva propriilor sale lucrări. Socotea că tablourile lui nu sînt pe măsura eforturilor depuse de Theo. Dorise întotdeauna să le poată vinde, ca să-i înapoieze fratelui său banii pe care-i cheltuia cu el. Le cercetă unul cîte unul şi-şi spuse amărît că nu valorau cît costaseră. Chiar dacă, din cînd în cînd, se întîmpla să-i izbutească vreun studiu, ştia că l-ar fi costat mai ieftin dacă l-ar fi cumpărat de la un alt pictor.

În tot lungul verii, ideile unor noi tablouri îl năpădiseră ca roiurile de albine. Deşi era atît de singur, n-avusese timp nici să simtă, nici să se gîndească la altceva. Nu făcuse decît să meargă înainte, ca o locomotivă. Acum îşi simţea creierii sleiţi şi n-avea bani nici pentru hrană, nici ca să-şi poată îngădui, uneori, cîte-o vizită la Rachel. Ajunsese la concluzia că tot ce pictase în timpul verii era neizbutit, lipsit de orice valoare.

„Oricum, îşi spuse el, o pînză pictată preţuieşte mai mult decît una nepictată. Nici nu am altă pretenţie ; asta pare o justificare destul de bună ca să merite să pictezi mai departe."

Era încredinţat că e suficient să stea în Arles pentru ca personalitatea lui artistică să se desfăşoare în toată forţa ei. Viaţa e scurtă, zilele trec repede. Ca pictor, rostul lui era să picteze.

„Degetele astea, de pictor, ale mele devin tot mai mlădioase, gîndea el, chiar dacă în rest fiinţa mea se descompune."

O dată, întocmind o listă lungă de culori ca să i-o trimită lui Theo, îşi dădu seama că nici o culoare de pe lista lui nu s-ar fi aflat pe paleta vreunui pictor olandez, fie el Mauve, Maris sau Weissenbruch. Arles desăvîrşise ruptura dintre pictura lui şi tradiţia olandeză.

În ziua cînd îi sosiră banii află de un birt unde, în schimbul unui franc, se putea mînca un prînz destul de bun. Birtul avea o înfăţişare ciudată în care predomina culoarea cenuşie : podeaua era din bitum cenuşiu, ca pavajul străzii, tapetul de pe pereţi tot cenuşiu, obloanele verzi, întotdeauna închise, iar uşa – acoperită de o per-

dea mare, verde, menită să împiedice pătrunderea prafului. Un mănunchi de raze strălucitoare se strecura, subțire ca lama unui cuțit, prin crăpătura unui oblon.

După ce se odihni mai bine de o săptămînă, îi trecu prin minte să picteze peisaje nocturne. Pictă restaurantul cenușiu, cu patronii care-și luau masa și chelneriţele trebăluind în jur. Pictă cerul de noapte, așa cum se vedea din Place Lamartine, dens ca un cobalt cald, bătut în mii de stele provensale. Cutreieră drumurile din afara orașului și pictă chiparoșii în lumina lunii.

„Café de nuit" ținea deschis toată noaptea ; își găseau acolo adăpost fel de fel de indivizi care n-aveau bani pentru cameră la hotel, sau care erau prea beți ca să-i mai poată urni cineva. Într-o noapte prinse pe pînză terasa cafenelei, într-o alta, interiorul. Încercă să înfățișeze pustiitoarele vicii omenești cu ajutorul roșului și al verdelui. Pictă interiorul în roșu ca sîngele și galben mohorît, cu masa verde de biliard în mijloc și, deasupra, patru lămpi galbene ca lămîia, împrăștiind o lumină portocaliu-verzuie. În toate amănuntele, chiar și în siluetele vagabonzilor care dormeau pe furate, se vedea lupta dintre cele mai izbitoare nuanțe de roșu și verde. Căută să redea atmosfera specifică a tavernei de noapte, loc în care puteai să te ruinezi, să înnebunești sau să ucizi.

Locuitorii orașului avură din nou un motiv de senzație aflînd că *Fou-roux* pictează noaptea pe străzi și doarme în timpul zilei. Îndeletnicirile lui erau întotdeauna prilej de distracție pentru ei.

La întîi ale lunii, proprietarul hotelului nu se mai mulțumi să-i mărească doar chiria camerei, ci se hotărî să-i încarce socoteala cu încă o taxă zilnică, pentru cămara în care-și depozita pînzele. Vincent nu putea suferi hotelul și era indignat de lăcomia patronului. Nu se putea plînge de mîncarea gătită la birtul cenușiu, dar n-avea bani ca să poată mînca acolo decît de vreo două-trei ori în zece zile. Iarna bătea la ușă, atelier n-avea, iar camera de la hotel era mizerabilă, deprimantă, umilitoare.

Începu să-și otrăvească din nou stomacul cu mîncărurile ospătăriilor ieftine, singurele unde-și putea îngădui să ia masa. Trebuia neapărat să-și găsească o locuință și un atelier al lui.

Într-o seară, pe cînd traversa Place Lamartine însoțit de bătrînul Roulin, îi atrase atenția un bilet „De închiriat", lipit în geamul unei case cu pereții galbeni, nu departe de hotelul unde locuia. Clădirea avea două corpuri de casă, cu o curte mare la mijloc. Fațada dădea atît spre piață, cît și spre orașul cocoțat pe deal. Vincent se opri și o privi gînditor.

– Ce păcat că e așa de mare ! îi spuse el lui Roulin. Mi-ar plăcea să stau într-o asemenea casă.

– Dar nu-i nevoie să stai în toată casa, *monsieur*. N-ai decît să închiriezi doar aripa dreaptă, de pildă.

– Da ? Cîte camere o fi avînd ? O fi mare chiria ?

– Trebuie să aibă vreo trei-patru odăi și te-ar costa foarte puțin, nici pe jumătate cît hotelul. Dacă vrei, mergem împreună mîine, în timpul pauzei de prînz, să ne tîrguim. Am să te ajut s-o iei cît mai ieftin.

A doua zi, încă din zori, Vincent nu-și mai găsea astîmpăr. Se plimba în sus și-n jos prin Place Lamartine, cercetînd casa galbenă din toate unghiurile. Era o construcție solidă, bătută din plin de soare. Privind-o mai îndeaproape, băgă de seamă că fiecare dintre cele două corpuri avea intrare separată și că aripa stîngă era locuită.

Imediat după ce-și luă prînzul, se înfățișă și Roulin. Intrară împreună în aripa dreaptă a casei. Înăuntru, un coridor ducea spre o cameră mare, care dădea în alta mai mică. Pereții erau văruiți. Holul și scara ce ducea la etaj erau pardosite cu cărămidă roșie, curată. Sus se aflau încă o cameră mare și o odăiță. Podelele, din dale roșii, sclipeau, iar pereții, văruiți proaspăt, străluceau în lumina limpede a soarelui.

Proprietarul, anunțat de Roulin printr-un bilețel, îi aștepta în camera de la etaj. Schimbă cîteva vorbe cu Roulin într-o provensală grăbită, din care Vincent nu înțelese mai nimic. Poștașul se întoarse spre el.

– Vrea să știe pentru cît timp închiriezi casa.

– Spune-i că nu știu ; fără termen.

– Poți s-o iei măcar pe șase luni ?

– O, sigur că da, firește !

– Atunci zice că ți-o închiriază cu cincisprezece franci pe lună.

Cincisprezece franci ! pentru o casă întreagă ! Era a treia parte din cît îl costa hotelul. Chiar mai puțin decît plătise pentru atelierul din Haga. O locuință statornică, pentru cincisprezece franci pe lună ! Scoase în grabă banii din buzunar.

– Repede ! Dă-i banii. O-nchiriez imediat.

– Vrea să știe cînd te muți, spuse Roulin.

– Astăzi. Chiar acum.

– Dar, *monsieur*, n-ai mobilă. Cum vrei să te muți ?

– O să-mi cumpăr o saltea și un scaun. Roulin, nu știi ce-nseamnă să-ți petreci viața în camere ticăloase de hotel ! Mă mut fără nici o întîrziere !

– Cum doriți, *monsieur*...

Proprietarul plecă, și Roulin se întoarse la slujbă. Rămas singur, Vincent începu să se plimbe dintr-o cameră într-alta ; cobora și suia mereu scările, cercetînd avid fiecare colțișor al împărăției sale. Cei cincizeci de franci de la Theo sosiseră tocmai cu o zi înainte ; mai avea din ei vreo treizeci. Se repezi afară, cumpără o saltea ieftină și un scaun și le cără în casa galbenă. Hotărî ca încăperea de la parter să-i slujească de dormitor, iar cea de sus, ca atelier. Aruncă salteaua pe podeaua de dale roșii, duse scaunul sus în atelier și se întoarse la hotel pentru ultima oară.

Născocind un motiv, destul de șubred de altfel, proprietarul hotelului îi încărcă socoteala cu patruzeci de franci și nu-l lăsă să-și ia pînzele pînă nu-i dădu toți banii. Ca să-și recapete tablourile, Vincent se văzu nevoit să aducă poliția ; pînă la urmă, trebui totuși să plătească jumătate din suma pretinsă pe nedrept.

După amiază, tîrziu, găsi în fine un negustor care se învoi să-i dea pe datorie o sobiță cu gaz, două oale și o lampă de gaz. Îi mai rămăseseră în buzunar trei franci, din care cumpără cafea, pîine, cartofi și un pic de carne pentru supă. Se trezi fără o lețcaie. Bucătăria și-o instală în cămăruța de la parter.

Cînd se lăsă noaptea peste Place Lamartine, învăluind clădirea galbenă, Vincent își pregătea supa și cafeaua pe sobiță, în casa nouă. N-avea masă, așa că întinse o hîrtie pe saltea, așeză cina și mîncă șezînd pe podea, cu picioarele încrucișate. Uitase să cumpere cuțit și furculiță. Se

folosi de mînerul pensulei ca să scoată din oală bucăţile de carne şi cartofii, care căpătau astfel un uşor iz de vopsea.

Cînd isprăvi de mîncat, luă lampa cu gaz şi urcă scările de cărămidă roşie la etajul de sus. În camera goală, pustie, doar silueta ţeapănă a şevaletului se desprindea pe fondul ferestrei luminate de lună. În fund se întrezărea grădina întunecată din Place Lamartine.

Se trînti pe saltea şi adormi. Dimineaţa, cînd se trezi, deschise ferestrele, şi dintr-o singură privire cuprinse verdele grădinii, soarele care răsărea şi drumul şerpuit spre oraş. Se uită încă o dată la cărămizile roşii, curate ale podelei, la pereţii văruiţi, albi ca laptele, la odăile încăpătoare. Îşi pregăti puţină cafea şi începu să se plimbe de colo pînă colo, sorbind din ceaşcă, plănuind cum îşi va mobila casa, ce tablouri va atîrna pe pereţi şi cum îşi va petrece clipele fericite pe care i le făgăduia noua locuinţă, cuibul lui.

A doua zi primi o scrisoare de la Paul Gauguin. Bolnav şi sărac, prietenul lui era ţintuit într-un han nenorocit din Pont-Aven în Bretania. „*Nu pot să scap din gaura asta,* scria Gauguin, *n-am bani să achit nota, şi proprietarul îmi ţine toate pînzele sub lacăt. Din tot noianul de nenorociri care se abat asupra omenirii, nimic nu mă înnebuneşte mai mult decît lipsa de bani. Şi totuşi, simt că eu n-am să scap niciodată de mizerie.*"

Vincent se gîndi la toţi pictorii de pe pămînt, hărţuiţi, bolnavi, lipsiţi de mijloace materiale, ocoliţi şi luaţi în rîs de semenii lor, chinuiţi de foame şi de suferinţă pînă în ultima clipă a vieţii. De ce oare ? Ce crimă făptuiseră ? Cu ce se făcuseră vinovaţi ca să ajungă nişte izolaţi, nişte proscrişi ? Şi cum puteau nişte oameni atît de hărţuiţi de mizerie să înfăptuiască ceva de valoare ? Pictorul viitorului – o, acesta va fi un colorist, un om cum n-a mai existat vreodată ! El nu va fi nevoit să locuiască în hoteluri nenorocite şi nici să umble prin bordeluri păcătoase.

Bietul Gauguin ! Zăcea într-o groapă mizerabilă din Bretania, prea bolnav ca să mai poată lucra, fără un prieten care să-l ajute şi fără un ban în buzunar pentru hrană şi pentru doctor. Vincent îl socotea un mare pictor şi un

om deosebit. Dacă o să moară Gauguin ? Dacă va fi nevoit să renunțe la pictură ? Ce pierdere pentru artă !

Vîrî scrisoarea în buzunar, ieși din casă și porni gînditor de-a lungul cheiurilor Ronului. Un șlep mare, încărcat cu cărbuni, staționa prins de țărm cu o parîmă. Văzut de sus, așa, ud, după o scurtă răpăială de ploaie, lucea ca oțelul. Apa avea o culoare alb-gălbuie, cu reflexe întunecate, cenușiu-sidefii. Cerul era liliachiu, cu dungi portocalii spre apus, iar orașul violet. Pe șlep se zărea un du-te-vino neîntrerupt – muncitori îmbrăcați în albastru și alb murdar cărau la țărm sacii cu cărbuni.

I se părea că se află în fața unei stampe de Hokusai [1]. Gîndul îi zbură înapoi, la Paris, la stampele japoneze din prăvălia lui *Père* Tanguy... și la Paul Gauguin, care, dintre toți prietenii, îi era cel mai drag.

Văzu clar, deodată, ce avea de făcut. Casa galbenă era tocmai bună pentru doi oameni, cu cîte un dormitor și un atelier pentru fiecare. Dacă-și găteau masa și-și preparau culorile singuri, dacă-și drămuiau cu grijă banii, puteau să trăiască amîndoi din cei o sută cincizeci de franci trimiși de Theo. Chiria n-ar costa mai mult, iar hrana s-ar urca doar foarte puțin. Ce minunat ar fi să aibă iarăși un prieten lîngă el, și încă un pictor cu care să poată vorbi aceleași limbaj și să împartă aceleași preocupări ! Și cîte lucruri folositoare despre pictură l-ar putea învăța Gauguin!

Abia acum își dădu seama cît fusese de singur. Iar dacă nu se vor putea descurca cu cei o sută cincizeci de franci ai lui, poate că Theo s-ar învoi să le mai trimită încă cincizeci de franci pe lună în schimbul unui tablou de Gauguin.

Da ! Da ! Gauguin trebuie să vină și să stea împreună cu el aici, la Arles. Soarele fierbinte din Provence îi va goni boala din oase, cum i-a gonit-o și lui. Vor avea un atelier în care lucrul va merge din plin. Cel dintîi atelier al sudului. Vor continua tradiția lui Delacroix și Monticelli. Își vor scălda pînzele în lumina soarelui și în culorile vii, meridionale, vor trezi lumea la tumultul naturii !

Gauguin trebuia salvat !

---

[1] *Hokusai Katsushika* (1760—1849), pictor, desenator și gravor japonez, cunoscut prin dinamismul și coloritul expresiv al creației sale, legată de activitatea oamenilor simpli.

Se întoarse şi porni alergînd înapoi în Place Lamartine. Năvăli în casa galbenă, sus, pe treptele de cărămidă roşie şi începu, înfrigurat, să împartă în gînd camerele.

„Aici, sus, vom avea dormitoarele. În camerele de jos vom face atelierele. Am să cumpăr paturi, şi saltele, şi cearşafuri, şi scaune, şi mese şi o să avem un cămin adevărat ! Am să decorez toţi pereţii cu floarea-soarelui şi livezi în floare ! O, Paul, Paul, abia aştept să fim din nou împreună !"

6. MAYA

Nu era însă chiar atît de simplu cum îşi închipuise. Theo se învoise să le dea cincizeci de franci mai mult pe lună în schimbul unei picturi de Gauguin, dar mai era şi costul biletului de tren, la care nu se gîndiseră şi pe care nici Theo, nici Gauguin nu-l puteau plăti. Pe deasupra, Gauguin era prea bolnav, ca să poată călători, prea înglodat în datorii ca să poată scăpa din Pont-Aven şi prea demoralizat să mai poată fi ispitit de vreun proiect. Scrisorile zburau des între Arles, Paris şi Pont-Aven.

Vincent îndrăgise nespus casa lui galbenă. Îşi cumpără o masă şi un scrin din banii trimişi de Theo.

„*La sfîrşitul anului,* îi scria el lui Theo, *am să fiu un alt om. Să nu crezi însă că atunci am să plec de aici. Nu, asta în nici un caz. Am de gînd să-mi petrec restul zilelor în Arles. Vreau să devin pictorul sudului. Iar tu să ştii că, de acum înainte, ai o casă şi-n Arles. Vreau s-o aranjez, s-o pun la punct, ca să-ţi poţi petrece şi tu vacanţele aici.*"

Cheltuia cît mai puţin pe cele necesare traiului şi dădea tot restul pentru casă. În fiecare zi avea de ales între el însuşi şi casa lui galbenă. Să cumpere carne pentru prînz, sau vasul de majolică pe care-l ochise într-o prăvălie? Să-şi cumpere o pereche de pantofi noi, sau să ia plapuma verde pentru patul lui Gauguin ? Să comande o ramă de lemn de pin, pentru ultima lui pînză, sau să cumpere scaunele de trestie ?

Şi casa biruia întotdeauna.

Hoinărise prea mult, fără rost și fără măsură. Acum se străduia să-și asigure viitorul, și casa galbenă îi dădea un sentiment de liniște și securitate. Avea de gînd să nu se mai mute din ea. Și după ce el nu va mai fi, va veni alt pictor, care va găsi totul de-a gata, un atelier în plină creație. Se gîndea cu mare mulțumire că, de fapt, el întemeia un atelier care va fi folosit de generații întregi de pictori dornici să zugrăvească sudul. Îl urmărea ideea de a picta pentru interiorul casei niște panouri decorative care să justifice toți banii cheltuiți cu el în acești ani în care nu vînduse nimic.

Se adînci în lucru cu și mai multă rîvnă. Învățase că observarea îndelungată îl ajuta să înțeleagă mai bine un lucru și să-l redea cît mai adevărat. Se duse de peste cincizeci de ori la Montmajour să studieze cîmpul de la poalele lui. Smucindu-i mereu șevaletul din față, mistralul îngreuna realizarea acelei unități depline care trebuie să existe între sentiment și mîna celui ce conduce penelul. Lucra de la 7 dimineața pînă la 6 seara, fără să se clintească din loc ! O pînză pe zi !

– Mîine va fi arșiță mare, spuse Roulin într-o seară de toamnă tîrzie, în timp ce goleau un pahar de bere la „*Café* Lamartine". Și după asta, iată și iarna.

– Cum e iarna în Arles ? întrebă Vincent.

– Nesuferită. Ploi multe, un vînt tăios și un frig care te pătrunde pînă-n măduva oaselor. Dar iarna e foarte scurtă aici. Nu ține mai mult de două luni.

– Așadar, mîine va fi ultima zi frumoasă. Atunci văd limpede locul pe care trebuie să-l pictez. Închipuiește-ți, Roulin, o grădină de toamnă, cu doi chiparoși verde-închis, de forma unor sticle de bere, și trei castani mici, cu frunze de culoarea portocalei și a tutunului. Mai e și o mică tisă, cu frunzișul galben-palid și trunchiul violet, și două tufișuri cu frunzele sîngerii, ca de purpură, puțin nisip, ceva iarbă și, deasupra, un petic de cer albastru.

– Ah, *monsieur*, cînd descrii dumneata ceva, îmi dau seama că toată viața am trecut cu ochii închiși pe lîngă o mulțime de priveliști !

A doua zi dimineața se trezi o dată cu zorile. Era bine dispus. Își potrivi barba cu foarfecele, își pieptănă puținul păr pe care i-l mai cruțase soarele arlezian, îmbrăcă

singurul lui costum de haine şi, ca un deosebit semn de adio trimis soarelui, îşi puse căciulița de blană de iepure de la Paris.

Prezicerea lui Roulin se adeveri. Soarele răsări ca un bulgăre de jar galben. Căciulița de blană de iepure n-avea cozoroc, şi lumina îl orbea. Grădina pe care voia s-o picteze se afla pe coasta unui deal, la două ore de mers, pe drumul dintre Arles şi Tarascon. Îşi instală şevaletul în brazdele unui lan de grîu, în faţa grădinii, aşa încît s-o poată privi dintr-o parte. Zvîrli jos căciulița, îşi scoase haina cea bună şi potrivi pînza pe şevalet. Deşi era încă devreme dimineaţa, soarele îi dogorea creştetul capului şi-i flutura în faţa ochilor valul tremurător de aer fierbinte cu care ajunsese să se deprindă.

Cercetă cu atenţie priveliştea din faţa lui, analiză culorile şi-şi întipări liniile în minte. Cînd se încredinţă că a pătruns îndeajuns peisajul, îşi pregăti pensulele, desfăcu căpăcelele tuburilor de culori şi-şi curăţă cuţitul de întins pasta. Se mai uită încă o dată la grădină, o mută cu gîndul pe pînza goală din faţa lui, amestecă nişte culori pe paletă şi ridică pensula.

– E nevoie să-ncepi aşa de curînd, Vincent? întrebă o voce în spatele lui.

Vincent să răsuci în loc.

– E încă devreme, dragul meu. Ai înaintea ta toată ziua, cît e de lungă, ca să pictezi.

Uimit peste măsură, se uita cu gura căscată la femeia care apăruse în spatele lui. Era foarte tînără. Avea ochii la fel de albaştri ca bolta de cobalt a unei nopţi arleziene, iar părul, care-i cădea pe spate revărsat în cascade, era galben ca lămîia sau ca soarele din Arles. Avea trăsăturile chiar mai gingaşe decît Kay Vos, dar ghiceai în ele ceva din plinătatea pîrguită a ţinuturilor sudului. Pielea era de un auriu arzător, iar dinţii, albi, strălucitori, apăreau între buzele surizătoare ca nişte flori de leandru întrezărite prin roşul-sîngeriu al viţei de vie. Purta o rochie lungă, strîns lipită de corp, prinsă doar într-o parte cu o agrafă pătrată de argint. În picioare avea nişte sandale simple. Trupul plin, bine făcut unduia în curbe pure, voluptuoase.

– Am stat prea multă vreme departe de tine, Vincent, spuse ea.

Se așeză între el și șevalet, sprijinindu-se de pînza neîncepută și ascunzîndu-i priveliștea grădinii. Soarele îi aprindea părul auriu, revărsat pe spate în valuri scînteietoare. Îi zîmbea îmbietor, atît de drăgăstos, încît el se frecă la ochi să-și dea seama dacă nu cumva aiurează sau visează.

– Tu nu înțelegi, dragul meu, spuse femeia. Nici n-ai cum, căci am stat atîta vreme departe de tine !

– Dar cine ești ?

– Sînt prietena ta, Vincent. Cea mai bună prietenă pe care o ai pe lume.

– De unde știi cum mă cheamă ? Nu te-am văzut niciodată.

– Nu, dar eu te-am văzut de multe ori, de foarte multe ori.

– Cum te cheamă ?

– Maya.

– Atîta doar, Maya ?

– Pentru tine, doar Maya.

– Și de ce ai venit aici, pe cîmp, după mine ?

– Din aceeași pricină pentru care te-am urmat în toate peregrinările tale prin Europa : ca să fiu aproape de tine.

– Cu siguranță mă iei drept altcineva. Nu pot să fiu eu cel despre care vorbești.

Femeia își puse mîna albă, răcoroasă pe fruntea lui și-i netezi părul roșu, ars. Mîna ei și vocea joasă, învăluitoare, îl răcoreau ca apa dătătoare de puteri a unui izvor limpede, adînc.

– Nu există decît un singur Vincent Van Gogh. N-aș putea niciodată să greșesc și să-l iau drept altul.

– Și de cînd spui că mă cunoști ?

– De opt ani, Vincent.

– Dar acum opt ani eram...

– ...Da, iubitule, erai în Borinage.

– Mă cunoșteai și atunci ?

– Te-am văzut pentru întîia oară într-o după-amiază de toamnă tîrzie, așezat pe o roată ruginită de fier, în fața minei Marcasse...

– ...Privind la minerii care se îndreptau spre case.

– Da. Cînd m-am uitat întîia oară la tine, şedeai acolo. Era cît pe-aci să trec mai departe. Dar atunci ai scos din buzunar un plic vechi şi un creion şi ai început să desenezi. M-am uitat peste umărul tău să văd ce-ai făcut. Şi cînd am văzut... m-am îndrăgostit.

– Te-ai îndrăgostit ? Te-ai îndrăgostit de mine ?

– Da, Vincent, dragul meu, bunul meu Vincent, de tine !

– Poate că pe vremea aceea arătam ceva mai bine.

– Nici pe jumătate cît arăţi acum.

– Vocea ta... Maya... sună atît de ciudat ! O singură dată mi-a vorbit o femeie cu o asemenea voce...

– ...Margot. Şi ea te-a iubit, Vincent, tot atît de mult ca şi mine.

– Ai cunoscut-o pe Margot ?

– Am stat în Brabant doi ani. Am fost lîngă tine pe cîmp, zi de zi. Îţi urmăream lucrul în atelierul din spatele bucătăriei. Şi eram fericită că Margot te iubea.

– Atunci înseamnă că nu mă mai iubeai...

Îi mîngîie ochii cu vîrful degetelor ei răcoroase.

– O, ba da ! Te iubeam. N-am încetat nici o clipă să te iubesc, de atunci, din prima zi.

– Şi nu erai geloasă pe Margot ?

Femeia zîmbi. Pe faţă îi apăru o expresie fugară de tristeţe şi milă nemărginită. Fără să vrea, Vincent se gîndi la Mendes da Costa.

– Nu, nu eram geloasă pe Margot. Dragostea ei îţi făcea bine. Dar iubirea ta pentru Kay nu mi-a plăcut. Te-a făcut să suferi.

– M-ai cunoscut şi pe vremea cînd eram îndrăgostit de Ursula ?

– Asta a fost înainte de a intra eu în viaţa ta.

– Nu ţi-aş fi plăcut atunci.

– Nu.

– Eram un nerod.

– Uneori trebuie să fii nerod la început, ca să poţi deveni înţelept mai tîrziu.

– Dar bine, dacă mă iubeai cînd eram în Brabant de ce n-ai venit atunci la mine ?

– Nu erai încă pregătit să mă primeşti.
– Şi acum... sînt ?
– Da.
– Şi tot mă mai iubeşti ? Acum... azi... în clipa asta ?
– Acum... azi... în clipa asta... şi pentru totdeauna !
– Dar cum poţi să mă iubeşti ? Uită-te la mine, gingiile-mi sînt bolnave. Toţi dinţii din gură sînt falşi. Părul de pe cap e ars. Am ochii injectaţi, ca un sifilitic. Faţa mi-e numai piele şi os. Sînt urît ! Cel mai urît dintre oameni ! Am nervii zdruncinaţi, trupul vlăguit şi otrăvit din creştet pînă în tălpi. Cum poţi să iubeşti o asemenea ruină omenească ?
– Vrei să stai jos, Vincent ?
El se aşează pe scăunel. Femeia se lăsă în genunchi pe pămîntul moale.
– Nu, strigă el, e păcat să-ţi murdăreşti rochia ta albă ! Stai să-ţi întind haina pe jos.
Femeia îl opri cu o mişcare uşoară a mîinii.
– De multe ori mi-am murdărit rochia urmîndu-te, Vincent, dar de fiecare dată a redevenit albă şi curată.
Îi prinse bărbia în palma ei albă şi cu vîrfurile degetelor îi mîngîie cele cîteva fire de păr ars de după urechi.
– Nu eşti urît, Vincent. Eşti frumos ! Ţi-ai chinuit bietul tău trup, care te-ncătuşează, dar sufletul – sufletului nu-i poţi face nici un rău ; şi eu iubesc sufletul tău. Şi cînd, în cele din urmă, te vei nimici cu totul din pricina acestei munci pătimaşe, sufletul tău va trăi veşnic... fără sfîrşit. Şi o dată cu el şi dragostea mea pentru tine.
Soarele urca mereu. Acum razele lui dogoritoare îl loveau din plin.
– Să mergem undeva la răcoare, spuse el. Sînt nişte chiparoşi ceva mai încolo, pe drum. Ai să te simţi mai bine la umbră.
– Sînt fericită aici, cu tine. Nu-mi pasă de soare. M-am obişnuit.
– Eşti de mult în Arles ?
– Am venit o dată cu tine de la Paris.
El sări în sus, răsturnînd scăunelul cu piciorul.
– Minţi ! Ai fost trimisă aici anume ca să-ţi baţi joc de mine. Cineva ţi-a povestit trecutul meu şi te plăteşte

ca să rîdă pe socoteala mea. Pleacă, nu mai vreau să vorbesc cu tine !

Femeia îi înfruntă supărarea cu ochii ei zîmbitori.

– Nu te mint, dragul meu. Eu sînt singurul adevăr din viaţa ta. Dragostea mea pentru tine nu va pieri niciodată.

– Asta-i minciună ! Nu mă iubeşti ! Îţi baţi joc de mine ! Dar stai, că te lecuiesc eu de glume !

O prinse brutal în braţe. Ea se întoarse spre el.

– Am să-ţi fac rău dacă nu pleci, dacă mă mai chinuieşti !

– Fă-mi, Vincent. Mi-ai mai făcut şi altădată. Asta face parte din dragoste.

– Bine, atunci poftim !

Îi strivi corpul în braţe. Îşi lipi gura de a ei, muşcînd-o, zdrobind-o sub sărutarea lui.

Ea-i oferi buzele moi, calde şi-l lăsă să-i bea adînc din dulceaţa gurii. Tot trupul i se mlădia după al lui, din cap pînă-n picioare, într-o dăruire deplină, desăvîrşită.

O împinse departe şi se îndreptă ameţit spre scăunel. Femeia se lăsă jos, pe pămînt, îşi puse un braţ pe coapsa lui şi-şi rezemă capul de el. Vincent îi mîngîie părul bogat, de culoarea lămîii.

– Acum mă crezi ?

– Spui că ai venit în Arles o dată cu mine. Ştii ceva despre *Le Pigeon* ?

– Rachel e un copil dulce.

– Şi tu n-ai nimic împotrivă ?

– Eşti bărbat, Vincent, şi ai nevoie de femei. De vreme ce nu era încă timpul să vin la tine şi să mă dăruiesc ţie, trebuia să te duci unde puteai. Dar acum...

– Acum ?

– Nu mai e nevoie. Niciodată !

– Vrei să spui că tu...

– Sigur, Vincent, te iubesc doar.

– De ce m-ai iubi ? Femeile m-au dispreţuit întotdeauna.

– Nu erai sortit iubirii. Aveai o menire mai înaltă.

– O menire mai înaltă ! Am fost un caraghios. La ce sînt bune grămezile astea de pînze ? Cine le preţuieşte ? Cine vrea să le cumpere ? Cine mă va răsplăti măcar cu o vorbă de laudă, cine va spune vreodată c-am înţeles natura, că i-am înfăţişat frumuseţile ?

– Toată lumea o va spune într-o zi, Vincent.

– Într-o zi !... Ce vis ! Ca şi cînd aş visa că într-o zi am să fiu un om sănătos, că o să am şi eu un cămin şi o familie şi bani destui ca să pot trăi fără griji. Sînt opt ani, lungi, nesfîrşiţi, de cînd pictez, şi niciodată, în tot acest timp, nu s-a găsit un om să-mi cumpere măcar un tablou. Am fost un nebun !

– Ştiu, dar ce nebun măreţ ! Cînd n-ai să mai fii, Vincent, abia atunci va înţelege lumea ce-ai vrut să spui. Pînzele pe care nu le poţi vinde azi nici cu o sută de franci or să se vîndă într-o zi cu un milion. Nu zîmbi, Vincent, îţi spun adevărul. Tablourile tale vor sta în muzeele din Amsterdam şi Haga, Paris şi Dresda, München şi Berlin, Moscova şi New York. Tablourile tale vor fi nepreţuite, pentru că nici unul nu va mai fi spre vînzare. Se vor tipări cărţi despre pictura ta, Vincent, se vor scrie romane şi piese despre viaţa ta. Oriunde se vor întîlni doi oameni care iubesc pictura, numele lui Van Gogh va fi pomenit cu dragoste.

– Dacă nu ţi-aş simţi încă gustul buzelor, aş spune că visez sau c-am înnebunit !

– Vino, Vincent, stai lîngă mine, dă-mi mîna !

Soarele se ridicase deasupra capului. Dealurile şi văile erau scăldate într-o pîclă galbenă ca pucioasa. Vincent şedea lungit pe cîmp alături de femeia necunoscută. De şase luni încheiate nu mai schimbase o vorbă cu nimeni în afară de Rachel şi Roulin. Se adunase în el, zăgăzuit, un imens torent de cuvinte. Femeia îl privea adînc în ochi, şi el începu să vorbească. Îi povesti despre Ursula şi despre zilele cînd fusese angajat la *„Goupil"*. Îi vorbi despre lupta şi dezamăgirile lui, despre dragostea pentru Kay şi despre căsnicia pe care încercase s-o înjghebeze cu Christine. Îi povesti despre speranţele legate de pictură, despre poreclele care-i fuseseră scornite şi despre loviturile pe care le primise, îi explică de ce voia ca desenul lui să rămînă aspru, pictura neprecisă, culoarea explozivă ; îi vorbi despre tot ce dorea să realizeze pentru pictură şi pentru pictori şi cum îşi simţea trupul ruinat de boală şi de oboseală.

Pe măsură ce povestea, se aprindea tot mai mult. Cuvintele îi ţîşneau de pe buze ca vopselele din tuburi. Întreaga-i fiinţă se destindea ca un arc. Vorbea cu mîinile,

își sălta brațele și umerii, se plimba în sus și în jos prin fața ei, răsucindu-și corpul în toate chipurile. Pulsul îi bătea tot mai repede, sîngele îi zvîcnea din ce în ce mai tare. Dogoarea soarelui îi încinsese la culme nervii dezlănțuiți într-o energie febrilă.

Femeia îl asculta în liniște, fără să scape un cuvînt. Din privirea ochilor ei simțea că-l înțelege. Îi sorbea fiecare cuvînt, atentă, gata să-l asculte mai departe, să-l înțeleagă, să adune cu grijă tot ce risipea în această revărsare îndelung reținută.

Apoi el se opri brusc. Tremura tot de încordare nervoasă. Avea fața și ochii injectați de sînge, mădularele îi erau scuturate ca de friguri. Femeia îl trase jos lîngă ea.

– Sărută-mă, Vincent.

O sărută pe gură. Buzele ei nu mai erau răcoroase. Ședeau întinși unul lîngă altul în huma grasă, fărîmițată. Ea îi sărută ochii, urechile, nările, linia coborîtă a buzei de sus, îi mîngîie gura cu limba ei moale, dulce, își plimbă degetele pe gît, în jos pe umeri, pe pielea sensibilă a subsuorii.

Sărutările stîrniră în el cea mai covîrșitoare patimă pe care o simțise vreodată. Fiecare părticică din trup îi era mistuită de chinul pustiitor al simțurilor care nu poate fi alinat decît de plăcerile cărnii. Niciodată nu i se dăruise o femeie cu acest sărut răscolitor al dragostei. Îi strivi trupul în brațe, simțind cum pulsa, sub rochia albă, diafană, toată căldura ființei ei.

– Așteaptă, spuse ea.

Își desfăcu agrafa de argint de la șold și lăsă rochia să-i alunece la picioare. Trupul arămiu era feciorelnic, proaspăt, ca și chipul ei. Nu știuse că un trup de femeie poate avea forme atît de armonioase. Nu știuse că pasiunea poate fi un lucru atît de pur, atît de frumos și în același timp atît de pustiitor.

– Tremuri, iubitule ! Ține-mă strîns, dragul meu, dulcele meu iubit ! Strînge-mă cu puterea cu care mă dorești.

Soarele cobora de partea cealaltă a cerului. Pămîntul dogorea încă de razele arzătoare ale zilei, răspîndind o mireasmă în care se simțea tot ce fusese însămînțat, tot ce crescuse, tot ce-i fusese smuls, tot ce murise. Mirosea a viață, bogatele și pătrunzătoarele miresme ale vieții,

zămislite neîncetat şi mereu întoarse în materia din care luase fiinţă.

Tulburarea lui Vincent atinse culmea. Fiecare fibră i se zbătea într-un focar de suferinţă. Femeia îşi desfăcu braţele ca să-l primească şi-i dărui toată căldura ei, sorbind în schimb tot ce era vigoare bărbătească în el. Primi în fiinţa ei tumultul vulcanic, patima copleşitoare care-i biciuise nervii şi-i mistuise clipă de clipă trupul şi-l înălţă în unduiri line şi mîngîietoare spre culmile vibrante ale creaţiei.

Istovit, adormi în braţele ei.

Cînd se trezi, era singur. Soarele apusese. Pe obraz, acolo unde îşi îngropase faţa năduşită în ţărînă, avea lipită o bucată de humă întărită. Pămîntul se răcorise şi împrăştia aroma vieţii fremătînde pe care o nutrea la sînu-i. Îşi îmbrăcă haina, îşi puse căciuliţa de blană de iepure, îşi luă şevaletul în spate şi pînza sub braţ şi porni încet pe drumul cufundat în întuneric.

Cînd ajunse acasă aruncă şevaletul şi pînza pe salteaua din dormitor şi ieşi să bea o ceaşcă de cafea. Îşi rezemă capul în mîini pe tăblia rece, de piatră a mesei şi retrăi în minte toate clipele zilei.

– Maya ! murmură el. Maya... Parc-am mai auzit numele ăsta ! Înseamnă... înseamnă... dar ce înseamnă oare ?

Mai luă o ceaşcă de cafea. După o oră, străbătu Place Lamartine, spre casă. Se stîrnise un vînt rece. În aer plutea miros de ploaie...

Cînd aruncase pe saltea şevaletul şi pînza nu mai stătuse să aprindă lampa de gaz. Acum scăpără un chibrit şi aşeză lampa pe masă. Flacăra galbenă lumină camera. Privirea îi fu atrasă de nişte pete de culoare de pe saltea. Mirat, se apropie şi ridică pînza pe care o avusese cu el de dimineaţă.

Zări pe ea, într-o minunată aureolă de lumină, grădina de toamnă : cei doi chiparoşi, de forma şi culoarea unor sticle, cei trei castani mici, cu frunze portocalii şi arămii, tisa, cu frunzişul ei de un galben-palid şi cu trunchiul violet, cele două tufişuri roşii-sîngerii, cu frunze de purpură, în faţă puţin nisip, un petic de iarbă şi, pe deasupra,

un cer albastru, albastru-intens, şi soarele ca un vîrtej de jăratic gălbui-sulfuros.

Rămase cîteva clipe nemişcat, admirînd pictura, apoi o puse cu grijă pe perete. Se întoarse la saltea, se aşeză pe ea cu picioarele încrucişate, îşi privi zîmbind tabloul şi spuse cu glas tare :

– Îmi place. E bun !

7. SOSEŞTE GAUGUIN

Veni şi iarna. Vincent îşi petrecea zilele în atelierul cald, plăcut. Theo îi scrise că Gauguin venise la Paris pentru o zi, dar că era într-o dispoziţie sinistră şi că se împotrivea cu toată tăria ideii de a veni la Arles. În gîndurile lui Vincent casa cea galbenă nu trebuia să fie doar un cămin pentru doi oameni, ci un atelier permanent pentru toţi pictorii sudului. Făcea planuri amănunţite cum să mărească spaţiul locuinţei, imediat ce el şi Gauguin vor izbuti să pună lucrurile în mişcare. Orice pictor care-şi va arăta dorinţa să lucreze acolo va fi binevenit ; în schimbul întreţinerii, va trebui doar să-i trimită lui Theo cîte o pînză pe lună. Cînd aveau să se strîngă destule tablouri impresioniste, Theo urma să plece de la *„Goupil"* şi să deschidă o galerie independentă la Paris.

Vincent arătase foarte limpede în scrisorile lui că Gauguin va fi şeful atelierului, maestrul tuturor pictorilor care vor lucra acolo. Între timp, punea deoparte ultimul franc pe care putea să-l cruţe ca să-şi mobileze dormitorul. Zugrăvi pereţii într-un violet-pal, în contrast puternic cu roşul dalelor de pe jos. Cumpără cearşafuri şi feţe de pernă de un verzui foarte deschis, o cuvertură cărămizie şi vopsi lemnul patului şi al scaunelor în culoarea untului proaspăt. Masa de toaletă o făcu portocalie, ligheanul – albastru, uşa – liliachie. Atîrnă pe pereţi cîteva dintre tablourile lui, deschise larg obloanele ferestrelor şi apoi transpuse pe pînză întreaga scenă, aşa cum arăta, ca să vadă şi Theo cît de odihnitoare era camera lui. Pictă tabloul în culori subţiri, bine întinse, ca în stampele japoneze.

Cu odaia lui Gauguin era altă situație. Nu voia să cumpere pentru șeful atelierului orice mobilă ieftină. *Madame* Roulin îl asigură că patul de lemn de nuc, pe care-l ochise pentru Gauguin, va costa cam trei sute cincizeci de franci. sumă pe care n-avea cum s-o strîngă. Începu să cumpere, așadar, mai întîi obiectele mai mici necesare mobilării camerei, ceea ce-l ținea într-o veșnică lipsă de bani.

Cînd nu putea plăti modele, se așeza în fața oglinzii și-și mai făcea o dată autoportretul. Uneori venea să-i pozeze Rachel ; *madame* Roulin venea și ea cîte o după-amiază pe săptămînă, aducînd și copiii ; o dată îi pozăa în costumul ei de arleziană, și *madame* Ginoux, nevasta patronului cafenelei unde obișnuia să bea cîte un pahar de absint. Într-o oră îi prinse silueta pe pînză. Fondul era galben-deschis, ca lămiia, fața – cenușie, iar rochia – neagră cu albastru crud de Prusia. O pictă așezată într-un jilț de lemn portocaliu, împrumutat de la vecini, cu coatele sprijinite pe o masă verde.

Un tînăr zuav, cu fața mică, cu gît de taur și ochi de tigru, primi să-i pozeze în schimbul unei sume mici. Îl pictă pînă la brîu, în uniforma lui albastră, de un albastru de tigaie smălțuită, cu un galon portocaliu-roșcat, decolorat pe umăr și cu două stele de un galben-pal pe piept. Pe capul bronzat de felină purta un fes roșu, ce ieșea în evidență pe un fond verde. Rezultatul fu o îmbinare sălbatică de tonuri tari, disonante, chiar țipătoare, dar potrivite cu subiectul.

Ședea ore întregi la fereastră, cu creionul în mînă și cu hîrtia de desen în față, încercînd să-și însușească îndemînarea de a prinde din cîteva linii sumbre silueta unui bărbat, a unei femei, a unui copilandru, a unui cal sau a unui ciine, așa cum sînt ele în realitate, cu cap, trup și picioare, toate armonios legate între ele. Copie un mare număr din pînzele pictate în timpul verii, făcîndu-și socoteala că, dacă ar fi putut realiza în cursul anului cincizeci de studii a două sute de franci fiecare, n-ar fi fost prea necinstit din partea lui că își îngăduie să mănînce și să bea ca și cînd ar fi avut dreptul s-o facă.

În cursul acestei ierni observă și înțelese o mulțime de lucruri : că nu trebuie să picteze pielea cu albastru de Prusia pentru că arată ca de lemn ; că petele lui de cu-

loare nu erau atît de dense cum ar fi vrut să fie ; că în sud cel mai important element îl constituie contrastul dintre roşu şi verde, dintre portocaliu şi albastru, dintre galben-verzui şi liliachiu ; că-şi dorea să exprime cu ajutorul picturii ceva mîngîietor, ca muzica ; şi că voia să-i înfăţişeze pe oameni cu acel ceva nepieritor, simbolizat odinioară de o aureolă, pe care el căuta să-l redea printr-un colorit strălucitor şi vibrant. Mai înţelese, în sfîrşit, că cine trage la sărăcie nu scapă niciodată de ea.

Unul dintre unchii Van Gogh muri, lăsîndu-i lui Theo o mică moştenire. Întrucît îl ştia pe Vincent dornic să-l aibă cît mai degrabă pe Gauguin lîngă el, Theo hotărî să folosească jumătate din sumă pentru mobilarea dormitorului lui Gauguin şi să-l expedieze imediat la Arles. Vincent era în al nouălea cer. Făcea planul decoraţiilor pentru interioarele casei. Se gîndea să facă o duzină de panouri cu minunatele floarea-soarelui arleziene, o adevărată simfonie în albastru şi galben.

Nici vestea biletului de tren gratuit nu păru să-l încînte pe Gauguin. Dintr-o pricină care-i rămase necunoscută lui Vincent, Gauguin prefera să lîncezească la Pont-Aven. Vincent, însă, era grăbit să termine decoraţiile şi să aranjeze atelierul, pentru ca la sosirea maestrului totul să fie pus la punct.

O dată cu primăvara, tufele de leandru din curtea aflată în spatele casei galbene izbucniră nebuneşte, înflorind cu frenezie. Flori proaspete se deschideau peste cele veştede ; verdele lor se reînnoia mereu în ţîşniri violente, ce păreau că nu mai ostenesc.

Vincent îşi încărcă din nou şevaletul în spate şi porni prin ţinut, să găsească floarea-soarelui pentru cele douăsprezece panouri. Gliile cîmpurilor arate aveau o culoare cafenie blîndă, iar cerul, de un albastru de nu-mă-uita, era presărat cu scame de nori albi. Apucă să picteze cîteva floarea-soarelui, în zori, cînd îşi ridicau talerele spre astrul abia răsărit ; luă altele acasă şi le pictă într-un vas verde.

Apoi, spre hazul locuitorilor din Place Lamartine, zugrăvi faţada casei cu un strat proaspăt de galben.

Cînd termină cu pregătirile, vara era în toi. O dată cu ea, îşi făcură din nou apariţia soarele fierbinte, mistralul

turbat, încordarea mereu crescîndă ce plutea în aer, înfățișarea chinuită, bîntuită a ținutului și a orașului de piatră, cocoțat pe coasta dealului.

Și, o dată cu ea, își făcu apariția și Paul Gauguin.

Ajunse în Arles înaintea zorilor și așteptă răsăritul într-o cafenea mică ce ținea deschis toată noaptea. Proprietarul se uită la el și strigă :

– Dumneata trebuie să fii prietenul mult așteptat ! Te recunosc !

– Ce tot îndrugi acolo ?

– *Monsieur* Van Gogh mi-a arătat portretul pe care i l-ați trimis. Vă seamănă leit, *monsieur.*

Gauguin se duse și-l trezi pe Vincent. Revederea fu gălăgioasă și veselă. Vincent îi arătă casa, îl ajută să-și desfacă bagajul, îl întrebă de noutăți de la Paris. Șezură la taifas, vorbind cu însuflețire ore în șir.

– Ai de gînd să lucrezi azi, Gauguin ?

– Dar ce-ți închipui că sînt eu, un Carolus-Duran [1] ? Nu cumva crezi că mă dau jos din tren, îmi iau paleta și-ți trîntesc pe loc un tablou nemaipomenit, cu efecte de lumină ? !

– Te-am întrebat doar.

– Nu mai pune întrebări prosteşti.

– Atunci îmi iau și eu vacanță azi. Hai să mergem să-ți arăt orașul.

Urcară pe deal în sus, traversară prin Place de la Mairie, scăldată de soarele nemilos, și o luară pe drumul de căruțe din afara orașului. Zuavii făceau instrucție pe cîmp, chiar în fața barăcilor ; fesurile lor roșii păreau să fi luat foc în bătaia soarelui. Vincent îl conduse pe Gauguin prin micul parc din fața forului roman. Arlezienele își făceau plimbarea de dimineață. Vincent îi vorbise cu patimă despre frumusețea lor.

– Ei, ce părere ai despre arleziene, Gauguin ? îl întrebă.

– Să-ți spun drept, mă lasă rece.

– Uită-te la tonul carnației, omule, nu la forme ! Uită-te la efectul soarelui pe pielea lor !

---

[1] *Carolus-Duran* (pe adevăratul nume *Charles Durand*) (1837—1917), pictor francez ; a lucrat mai mult în Italia.

– Spune-mi, mai bine, cum sînt bordelurile pe aici ?

– Nu-s decît de-alea de cinci franci, pentru zuavi.

Se întoarseră în casa galbenă să pună la punct viitoarea lor gospodărie. Bătură în cuie, pe peretele din bucătărie, o cutie şi puseră în ea jumătate din bani – atîta pentru tutun, atîta pentru cheltuieli neprevăzute, plus chiria. Deasupra cutiei aşezară o bucată de hîrtie şi un creion, ca să-şi noteze fiecare franc pe care-l luau. În altă cutie puseră restul banilor, împărţiţi în patru, ca să aibă săptămînal pentru hrană.

– Te pricepi bine la gătit, Gauguin, nu-i aşa ?

– Ba bine că nu ! Doar am fost marinar.

– Atunci, pe viitor, ai să găteşti tu. Astă-seară însă am să pregătesc eu cina, în cinstea ta !

Cînd îi servi supa, Gauguin o lăsă aproape toată în farfurie.

– Nu pot să-mi explic cum ai fost în stare să obţii o asemenea porcărie ! ? De fapt, ca să-ţi spun drept, cam tot aşa faci şi cu culorile în tablourile tale...

– Ce te supără la culorile mele, pot să ştiu şi eu ?

– Văd, dragă Vincent, că tot te mai bălăceşti în neoimpresionism. Ai face, însă, mai bine să renunţi la metoda asta. Nu se potriveşte cu firea ta.

Vincent împinse farfuria de supă din faţa lui.

– Şi asta mi-o spui aşa, de la prima ochire ? Bravo, halal critic !

– Bine, dar uită-te şi tu. Doar nu eşti orb, nu ? De exemplu, galbenul ăstă violent e mult prea exagerat.

Vincent ridică ochii la panourile cu floarea-soarelui de pe pereţi.

– Asta-i tot ce găseşti să-mi spui despre ele ?

– Nu, drăguţule, dacă vrei, pot să-ţi mai găsesc o mulţime de cusururi !

– Şi cam ce anume ?

– Ce anume ? Uită-te şi tu la felul în care se armonizează culorile ; monoton, neizbutit.

– Asta-i o minciună !

– O, stai jos, Vincent. Şi nu te mai uita la mine de parc-ai vrea să mă ucizi. Sînt mult mai bătrîn ca tine şi mai copt. Tu eşti încă în faza căutărilor. Mai bine ascultă ce-ţi spun eu şi-ai să înveţi lucruri folositoare.

– Iartă-mă, Paul. Vreau într-adevăr să mă ajuți.

– Atunci primul lucru pe care ar trebui să-l faci e să-ți scoți toți gărgăunii ăștia din cap. Ai bătut cîmpii toată ziua despre Meissonier [1] și Monticelli. N-au nici o valoare, nici unul, nici celălalt. Atîta timp cît vei continua să admiri acest gen de pictură, n-ai să faci niciodată măcar o singură pînză ca lumea.

– Monticelli a fost un pictor mare. Știa despre culori mai mult decît oricare altul din vremea lui.

– Ia mai slăbește-mă cu Monticelli al tău ! Un bețivan țicnit, asta e fost !

Vincent sări în sus și-l fulgeră, peste masă, cu privirea. Castronul de supă căzu pe dalele roșii și se făcu țăndări.

– Să nu spui asta despre „Fada". Țin la el aproape ca la propriul meu frate. Toate trăncănelile neroade despre el, c-ar fi fost un bețiv, că n-ar fi fost în toate mințile, nu sînt decît bîrfeli ordinare. Un bețiv n-ar fi putut picta niciodată tablourile lui Monticelli. Truda mintală pe care o cere îmbinarea armonioasă a celor șase culori esențiale, calculul și încordarea extremă ca să te poți gîndi la o sută de lucruri într-o singură jumătate de oră, toate astea presupun o minte sănătoasă și limpede. Cînd repeți bîrfeala asta despre „Fada", ești la fel de răuvoitor ca și bestia aceea de femeie care-a scornit-o.

– Ala, bala, portocala !

Vincent reacționă ca un om căruia i s-a turnat un pahar cu apă rece pe ceafă. Nu putu să mai rostească nici un cuvînt ; o tulburare puternică puse stăpînire pe el, înăbușindu-l. Încercă să-și stăpînească furia, dar nu izbuti. Se repezi spre dormitorul lui și trînti ușa după el.

8. ÎNȚELEPCIUNE ȘI RĂTĂCIRE

Pînă a doua zi uitară de ceartă. Luară cafeaua împreună și plecară, careîncotro, în căutare de peisaje. Seara, cînd Vincent se întoarse acasă, istovit de ceea ce numea

[1] *Jean-Louis-Ernest Meissonier* (1815—1891), pictor francez, cunoscut prin mici tablouri de gen cu subiecte din trecut, în special din Franța secolului al XVIII-lea

el „îmbinarea armonioasă a celor şase culori esenţiale", îl găsi pe Gauguin pregătind cina pe soba mică de gaz. Un timp stătură de vorbă liniştiţi ; apoi discuţia alunecă spre pictori şi pictură, singurul subiect care-i pasiona cu adevărat.

Şi lupta izbucni numaidecît.

Pictorii pe care-i admira Gauguin îi dispreţuia Vincent. Ceea ce adora Vincent înjura Gauguin. Erau într-un dezacord deplin pînă în cele mai mici amănunte ale meseriei lor. Ar fi putut discuta liniştit, prieteneşte, despre orice altceva, dar pictura era pentru ei ceea ce e aerul şi apa pentru viaţă. Îşi apărau părerile pînă la ultima picătură de energie. Gauguin era de două ori mai puternic fiziceşte, dar temperamentul pătimaş şi clocotitor al lui Vincent făcea ca forţele să devină egale.

Chiar cînd discutau despre lucruri asupra cărora erau de aceeaşi părere, argumentele lor se ciocneau gata să scapere scîntei. După discuţii rămîneau întotdeauna sleiţi, ca nişte baterii descărcate.

– N-ai să ajungi niciodată pictor, Vincent, îl dăscălea Gauguin, pînă ce n-ai să-nveţi să priveşti natura, apoi să te întorci în atelier şi abia acolo, la rece, să pictezi ce ţi s-a întipărit în minte.

– Nu vreau să pictez la rece, caraghiosule ! Vreau să pictez cu sîngele în clocot. De-asta mă aflu aici, la Arles.

– Tot ce-ai pictat pînă acum nu e altceva decît o copie servilă a naturii. Trebuie să înveţi să pictezi *ex tempore*.

– *Ex tempore !* Sfinte dumnezeule !

– Şi încă ceva ; era bine dacă-l ascultai pe Seurat. Pictura e ceva abstract, băiete. N-are nimic de-a face cu poveştile pe care le spui tu şi cu morala pe care tot încerci s-o scoţi în evidenţă.

– Ce să scot în evidenţă ? Eşti nebun !

– Dacă vrei să predici, Vincent, întoarce-te la popie. Pictura e culoare, linie şi formă ; nimic altceva. Pictorul poate înfăţişa ceea ce e decorativ în natură, atît, şi nimic mai mult !

– Artă decorativă ! pufni Vincent. Dacă asta e tot ce înţelegi tu din natură, întoarce-te mai bine la Bursă !

– Bine, am să mă întorc, dar să știi că voi veni să-ți ascult toate predicile tale duminicale. Ce altceva înțelegi tu din natură, *brigadier ?*

– Mișcarea, Gauguin, ritmul vieții.

– Ei, gata, ai nimerit-o !

– Cînd pictez soarele, vreau să-i fac pe oameni să-l simtă cum se rotește, cu o iuțeală amețitoare, împrăștiind lumină și valuri de arșiță, cu o forță uriașă. Cînd pictez un lan de grîu, vreau ca oamenii să simtă atomii din grîu cum își croiesc drum spre deplina lor întrupare, gata să plesnească. Cînd pictez un măr, vreau ca oamenii să simtă zeama fructului pulsînd sub coajă, și semințele încercînd să răzbească afară ca să dea rod !

– Ah, Vincent, de cîte ori ți-am spus că un pictor nu trebuie să aibă teorii !

– De pildă, via asta, Paul. Privește ! Strugurii ăștia sînt pe cale să plesnească și să te împroaște în ochi cu zeama lor. Uită-te bine la rîpa asta. Vreau să-i fac pe oameni să simtă milioanele de tone de apă care i-au săpat malurile. Cînd pictez portretul unui om, vreau să se simtă întreaga desfășurare a vieții lui, tot ce-a văzut, ce-a făcut și ce-a suferit.

– Unde dracu vrei să ajungi ?

– Uite ce vreau să spun, Paul. Ogoarele care fac să crească grîul și apa care se prăvălește la vale, pe coasta rîpelor, seva strugurelui și viața omului, așa cum trece peste el, sînt toate unul și același lucru. Trăsătura comună a întregului univers este unitatea ritmului. Un ritm după care jucăm cu toții : oameni, mere, rîpe, ogoare arate, căruțe printre lanurile de grîu, case, cai și, deasupra tuturor, soarele. Materia din care ești făcut tu o să apară mîine într-un strugure, pentru că tu și cu strugurele sînteți una. Cînd pictez un țăran trudind pe cîmp, vreau să arăt cum țăranul pătrunde în țărîna cîmpului, la fel ca grîul, și cum, la rîndul ei, țărîna cîmpului pătrunde în el. Vreau să se simtă cum razele soarelui pătrund în țăran, în cîmp, în grîu, în plug, în cai, în aceeași măsură în care toate acestea se întorc din nou în soare. Cînd începi să simți ritmul unanim în care se mișcă totul pe pămînt, atunci începi să înțelegi viața.

– *Brigadier,* spuse Gauguin, *vous avez raison !* [1]

Tulburarea lui Vincent ajunsese la culme ; tremura tot, cuprins de o nervozitate febrilă. Cuvintele lui Gauguin îl izbiră ca o palmă peste obraz. Rămase ţintuit locului, uitîndu-se prostit, cu gura căscată.

– Ce naiba vrei să spui cu asta... „Brigadier, ai dreptate" ?

– Înseamnă că a sosit timpul să mergem la cafenea, să bem un absint.

La sfîrşitul celei de-a doua săptămîni, Gauguin spuse :

– Ia să vedem cum e bordelul ăla de care mi-ai vorbit! Mergem diseară, poate găsesc o fată drăguţă, grasă !

– Bine, mergem, dar s-o laşi în pace pe Rachel. E fata mea.

Urcară prin labirintul de străduţe pietruite şi intrară în *„Maison de Tolérance"*. Cînd auzi vocea lui Vincent, Rachel se repezi pe coridor şi se aruncă în braţele lui. Vincent îl prezentă pe Gauguin patronului.

– *Monsieur* Gauguin, întrebă Louis, sînteţi pictor, nu-i aşa ? V-aş ruga să vă daţi părerea despre două picturi noi pe care le-am cumpărat anul trecut de la Paris.

– Cu plăcere. De unde le-ai cumpărat ?

– De la *„Goupil"*, în Place de l'Opéra. Le-am aşezat în salonul din faţă. Nu doriţi să intraţi o clipă, *monsieur ?*

Rachel îl duse pe Vincent în camera din stînga, îl împinse pe un scaun lîngă una din mese şi-i sări pe genunchi.

– De şase luni de cînd vin aici, bombăni Vincent, Louis nu s-a gîndit niciodată să-mi ceară părerea despre tablourile lui.

– Nu te socoteşte pictor, *Fou-roux.*

– Poate că nu greşeşte.

– Nu mă mai iubeşti !... se alintă Rachel.

– Ce te face să crezi asta, *Pigeon ?*

– N-ai mai venit pe la mine de nu ştiu cîte săptămîni.

– Am avut mult de lucru cu aranjarea casei ; îl aşteptam pe prietenul meu.

– Dar mă iubeşti şi cînd nu vii pe la mine ?

– Şi atunci, *Pigeon.*

Rachel îl pişcă de urechile mici, rotunde, apoi i le sărută pe rînd.

[1] Brigadier .. ai dreptate ! (În lb. franc.)

– Ca să-mi dovedești asta, *Fou-roux*, dă-mi mie urechiușile tale nostime, vrei ? Mi le-ai promis doar !

– Dacă poți să le tai, sînt ale tale.

– Oh, *Fou-roux*, cum vorbești, parc-ar fi cusute cu ață, ca ale păpușii mele !

Dintr-o odaie din cealaltă parte a holului se auzi larmă și țipete. Cineva se prăpădea de rîs sau se văita de durere. Vincent o dădu jos de pe genunchi pe Rachel, traversă holul și, din cîțiva pași, ajunse în salon.

Frînt în două, Gauguin se tăvălea pe podea, cu lacrimile șiroaie pe față. Louis, înmărmurit, ținea lampa într-o mînă, uitîndu-se la el cu ochii căscați. Vincent se aplecă și-l prinse de umeri, scuturîndu-l.

– Paul, Paul, ce-i cu tine, ce s-a întîmplat ?

Gauguin încercă să vorbească, dar nu putu. După o clipă, gîfîi :

– Vincent... în sfîrșit... sîntem răzbunați... privește... privește... pe perete... cele două tablouri... pe care Louis le-a cumpărat de la „*Goupil*“... pentru salonul bordelului său. Amîndouă sînt de Bouguereau !

Se ridică în picioare, împleticindu-se, și o porni spre ușă.

– Stai puțin, strigă Vincent, fugind după el, unde te duci ?

– Direct la poștă. Asta trebuie să le-o telegrafiez chiar acum băieților, la Clubul Batignolles.

Vara se așeză cu arșița ei cumplită, orbitoare. Întreg ținutul se dezlănțui într-o beție de culori. Verdele, albastrul, galbenul și roșul erau atît de intense, încît răneau ochiul. Razele soarelui prefăceau în scrum tot ce întîlneau în cale. Aerul de deasupra văii Ronului tremura din pricina valurilor de căldură care se năpusteau ca niște imense talazuri. Soarele îi lovea drept în creștet pe cei doi pictori, strivindu-i, pătrunzîndu-i pînă în măduva oaselor, secîndu-le toată vlaga, iar mistralul le sfichiuia trupurile și nervii, scuturîndu-le capetele pînă cînd li se părea că vor plesni sau se vor rostogoli în țărînă. Cu toate acestea, în fiecare dimineață plecau, o dată cu răsăritul soarelui, și pictau pînă cînd albastrul-intens al cerului de noapte întuneca albastrul-intens al cerului de zi.

Între cei doi prieteni – unul, un adevărat vulcan în erupție, celălalt fierbînd amenințător ca un cazan sub presiune – se pregătea o luptă cumplită. Noaptea, cînd erau prea istoviți ca să doarmă, dar și prea nervoși ca să stea liniștiți, își cheltuiau restul de energie exasperîndu-se unul pe celălalt. Cu banii o duceau prost. Posibilități de distracție n-aveau. Începură să se stîrnească unul pe altul, ca să-și mai descarce pasiunile prea mult reținute. Gauguin nu obosea niciodată cînd era vorba să-l scoată din sărite pe Vincent. Și cînd acesta ajungea în culmea furiei, îi arunca în față : *„Brigadier, vous avez raison !“*

– Nici nu e de mirare, Vincent, că nu ești în stare să pictezi. Uită-te la dezordinea din atelierul tău ! Uită-te ce harababură e în cutia asta de culori ! Dumnezeule, dacă nu ți-ai fi împuiat mintea ta de olandez căpățînos cu fel de fel de Daudet și Monticelli, poate c-ai mai fi putut să ți-o limpezești și să pui puțină ordine și în viața ta !

– Asta nu te privește pe tine, Gauguin. E atelierul meu. Ține-ți atelierul tău cum îți place.

– Pentru că veni vorba, vreau să-ți spun că în mintea ta domnește același haos ca și într-o cutie de scrisori. Admiri pe cel din urmă pictor de cărți poștale ilustrate din Europa, și-n schimb nu poți pricepe că Degas...

– Degas ! Care din pînzele lui ar putea fi puse vreodată alături de un Millet ?

– Millet ! Sentimentalul ăla !

Vincent se dezlănțui ca o furie, auzind insulta adresată celui pe care-l socotea maestrul și părintele său spiritual. Se năpusti după Gauguin, care fugea dintr-o odaie în alta. Îl urmări prin toată casa, urlînd la el, strigîndu-și argumentele și agitîndu-i pumnii prin fața ochilor. Se certară amarnic, pînă tîrziu, în aerul fierbinte, înăbușitor al nopții, gata în orice clipă să se încaiere.

Dar în momentele febrile de creație, amîndoi se străduiau din răsputeri să surprindă natura, să se surprindă pe ei înșiși. Zi de zi se războiau cu paleta lor explozivă, noapte de noapte cu personalitatea lor clocotitoare. Chiar cînd nu se certau cu patimă, discuțiile lor obișnuite erau atît de tari, încît nu-și mai puteau găsi somnul. Theo trimitea regulat banii, dar ei îi topeau numaidecît pe tutun și

băutură. Era prea cald ca să mai poată mînca. Își închipuiau că absintul le potolește nervii, dar nu izbutea decît să-i aţîţe şi mai mult.

Pe deasupra, se porni şi mistralul, sălbatic, biciuitor, care-i sili să stea în casă. Gauguin nu mai putea să lucreze şi-şi petrecea vremea provocîndu-l pe Vincent, ţinîndu-l mereu sub presiune. Nu mai întîlnise pînă atunci un om care să pună atîta patimă în nişte simple păreri, şi, cum Vincent constituia singura lui distracţie, nu se dădea în lături s-o folosească din plin.

– Mai bine te-ai potoli, Vincent ! îi spuse după a cincea zi de cînd începuse mistralul.

Pînă într-atît îl scosese din minţi, încît mistralul turbat părea o adiere blîndă şi mîngîietoare faţă de furtuna stîrnită sub acoperişul casei galbene.

– Dar tu ce cusur ai, Gauguin ?

– Bagă de seamă, Vincent, e primejdios să rămîi mai mult timp în tovărăşia mea şi să discuţi în contradictoriu cu mine ; unii şi-au pierdut minţile din pricina asta !

– Mă ameninţi ?

– Nu, te avertizez.

– N-ai decît să-ţi păstrezi avertismentele pentru tine !

– Treaba ta, dar ai să dai vina pe mine dacă ţi s-o-ntîmpla ceva !

– Ah, Paul, Paul, hai să punem odată capăt acestor discuţii nesfîrşite ! Eşti un pictor mai priceput decît mine. Recunosc că pot să învăţ multe lucruri de la tine. Dar nu pot îndura să mă disprețuieşti, auzi ? Am robit nouă ani încheiaţi şi, pe dumnezeul meu, simt că am ceva de spus în pictura asta afurisită ! Trebuie să recunoşti, Gauguin, nu ? Hai, spune drept !

– *Brigadier, vous avez raison !*

Mistralul se potoli şi, în sfîrşit, arlezienii îndrăzniră să scoată iarăşi capul din casă. Soarele orbitor se ivi din nou, şi o furie nestăpînită se abătu asupra oraşului. Poliţia trebuia să intervină mereu în scandaluri şi încăierări, care se terminau adesea prin crime. Oamenii forfoteau încoace şi-ncolo, cu priviri în care mocnea amenințarea. Nimeni nu mai rîdea, nimeni nu mai scotea o vorbă. Ţigla acoperişurilor crăpa sub dogoarea soarelui. În Place Lamartine se iscau bătăi şi adeseori se vedeau lame de cuţit

fulgerînd prin aer. Plutea apăsător în văzduh ameninţarea unei catastrofe. Arles era încordat din cale-afară şi părea să nu mai poată îndura multă vreme această tensiune. Valea Ronului stătea gata să explodeze în mii de ţăndări.

Vincent îşi aminti de teoria ziaristului din Paris. Se întreba singur : „Oare ce se va întîmpla ? Se va cutremura pămîntul, vor sări oamenii în aer ?“ Dar continua să picteze pe cîmp, în plin soare, cu creştetul descoperit. Avea nevoie de arşiţa albă, orbitoare, ca să descătuşeze pasiunile puternice, zăgăzuite înlăuntrul lui. Îşi simţea creierul ca un cuptor încins, din care ţîşneau, una după alta, pînzele incandescente.

Cu fiecare pînză pe care o isprăvea, creştea tot mai puternic în el simţămîntul că rezultatul celor nouă ani de muncă se concentrase în aceste cîteva săptămîni istovitoare, transformîndu-l într-un adevărat pictor. Pînzele pe care le crea acum întreceau cu mult pe cele din vara trecută şi simţea că niciodată nu va mai fi în stare să picteze ceva care să exprime atît de profund esenţa naturii şi a lui însuşi.

Lucra de la 4 dimineaţa pînă cînd întunericul nopţii îi răpea priveliştea din faţă. Picta două, uneori chiar trei tablouri pe zi. Cu fiecare pictură fierbinte, clocotitoare, smulsă din străfundul fiinţei lui, îşi scurta viaţa cu cîte un an. Nu punea nici un preţ pe numărul zilelor hărăzite şederii sale pe pămînt ; îl interesa numai felul în care le folosea. Pentru el, timpul se măsura cu numărul de pînze pe care le picta, şi nu cu filele zburătoare ale calendarului.

Îşi dădea seama că arta lui atinsese o culme, că această culme însemna încununarea întregii lui vieţi, ţelul spre care năzuise cu atîta ardoare în ultimii nouă ani. Nu ştia cît va dura această stare, ştia doar că trebuie să picteze mereu, mereu alte pînze... şi iarăşi altele... şi tot aşa mai departe. Această culme a creaţiei sale, această fărîmă de veşnicie trebuia scoasă la iveală, păstrată, susţinută, pînă ce va izbuti să aştearnă pe pînză toate imaginile care-i mocneau în adîncul sufletului, aşteptînd să prindă viaţă.

Amîndoi, pictînd cît era ziua de lungă, certîndu-se pînă-n zori, fără să închidă o clipă ochii, mîncînd foarte

puțin, îmbătîndu-se, în schimb, de soare și de culoare, de tutun și de alcool, cu nervii încordați, atîțați de natura dezlănțuită și de procesul chinuitor al creației, sfîșiindu-se unul pe altul cu sălbăticie și furie, se apropiau, încet-încet, de un paroxism al încordării.

Soarele îi pîrjolea, și mistralul îi biciuia. Culoarea le sfredelea ochii, iar absintul le ardea măruntaiele goale. În nopțile fierbinți, înăbușitoare, casa galbenă se clătina, zgîlțîită de furtuna dinăuntru.

Gauguin îi făcu portretul lui Vincent în timp ce acesta picta o natură moartă. Vincent se uită lung la portret. Pentru prima dată înțelese limpede ce credea Gauguin despre el.

– Fără doar și poate că sînt eu, dar după ce voi fi înnebunit.

Seara o porniră împreună la cafenea. Vincent comandă un absint slab. Și, deodată, din senin, îi aruncă lui Gauguin în față paharul plin. Acesta se feri, îi cuprinse mîinile și, ridicîndu-l în brațe, străbătu cu el Place Lamartine. Fără să știe cum, Vincent se pomeni în pat și adormi pe loc.

– Dragul meu Gauguin, se scuză el a doua zi dimineață cu mult calm, parcă mi-aduc aminte că te-am jignit aseară.

– Te iert bucuros, din toată inima. Dar, vezi tu, scena de ieri s-ar putea repeta. Dacă m-ai lovi, s-ar putea să-mi pierd stăpînirea și să te sugrum. Așa că îngăduie-mi să scriu fratelui tău și să-i aduc la cunoștință că plec.

– Nu ! Nu ! Paul, să nu faci asta ! Cum să părăsești casa galbenă ? Tot ce-am făcut aici a fost numai pentru tine !

Toată ziua bîntui în casă furtuna. Vincent lupta cu disperare să-l convingă să rămînă mai departe cu el. Gauguin, însă, rămînea surd la orice argument. Vincent implora, linguși, blestemă, amenință, plînse chiar. Și, pînă la urmă, în această bătălie se dovedi cel mai tare. Simțea că întreaga lui viață atîrnă de prezența prietenului său în casa galbenă. O dată cu sosirea nopții, Gauguin, vlăguit, ceda, și asta numai ca să obțină o clipă de răgaz.

Fiecare încăpere a casei galbene era suprasaturată de tensiune electrică, gata să producă o descărcare fatală.

Gauguin nu putu să închidă ochii. Abia spre dimineaţă aţipi.

Deodată se trezi sub impresia unui simţământ ciudat. Aplecat peste patul lui, Vincent îl privea ţintă prin întuneric.

– Vincent, ce-i cu tine ? îl întrebă cu seriozitate.

Vincent ieşi din cameră, se trînti în pat şi se cufundă într-un somn adînc.

Noaptea următoare, Gauguin fu din nou smuls din somn de acelaşi straniu simţământ. Vincent era din nou aplecat deasupra lui şi-l fixa prin întuneric.

– Vincent ! Du-te la culcare !

Vincent se întoarse în camera lui. A doua zi, la cină, izbucni o ceartă violentă din pricina supei.

– Mi-ai turnat vopsea în farfurie ! urlă Gauguin.

Vincent rîse prostește. Se apropie de perete şi scrise cu cretă :

„Je suis Saint Esprit,
Je suis sain d'ésprit." [1]

Cîteva zile se purtă normal, ca toţi oamenii. Era însă posac şi deprimat. Abia dacă-i adresa cîte-un cuvînt lui Gauguin. Nici măcar pe pensulă nu punea mîna. Nu citea. Şedea pe un scaun, cu privirea aţintită în gol.

În după-amiaza celei de-a patra zile, cînd mistralul se dezlănţui şi mai sălbatic, Vincent îi propuse lui Gauguin să iasă împreună la plimbare.

– Hai să mergem sus în parc, îl rugă el. Vreau să-ţi spun ceva.

– Nu poţi să-mi spui aici ? Stăm mai comod.

– Nu, nu pot vorbi stînd jos. Trebuie să umblu.

– Foarte bine, dacă trebuie, atunci hai să mergem !

O luară pe drumul de căruţe care urca şerpuind în partea stîngă a oraşului. Ca să poată înainta, trebuiau să se opintească la fiecare pas împotriva vîntului, ca şi cum şi-ar fi croit drum printr-o substanţă densă, care le opunea rezistenţă. În parc, chiparoşii se îndoiau pînă aproape de pămînt.

---

[1] Joc de cuvinte cu următorul înţeles :
„Eu sînt Sfîntul Duh,
Sînt sănătos la minte" (în lb. franc.)

– Ce vrei să-mi spui ? întrebă Gauguin.

Trebuia să-i urle în ureche, fiindcă vîntul îi fura vorbele înainte ca Vincent să le poată prinde.

– Paul, am chibzuit mult în ultimele zile şi mi-a venit o idee grozavă.

– Iartă-mă, dar să ştii că nu prea am cine ştie ce încredere în ideile tale grozave...

– Adevărul e că noi toţi am dat greş în pictură, dar ştii de ce ?

– Ce spui ? N-aud nici un cuvînt ! Vorbeşte mai tare !

– ŞTII DE CE-AM DAT GREŞ CU TOŢII ÎN PICTURĂ ?

– Nu. De ce ?

– Pentru că fiecare pictează de unul singur.

– Cum adică ?

– Unele lucruri le pictăm bine, altele prost. Le aruncăm însă grămadă pe aceeaşi pînză.

– *Brigadier,* aştept să-mi explici.

– Ţi-aminteşti de fraţii Both [1], olandezii ? Unul se pricepea la peisaje. Celălalt la figuri. Toate tablourile le pictau împreună. Unul făcea peisajul, celălalt figurile. Şi tablourile au ieşit foarte reuşite.

– Ei da ! Şi care e strălucitul sfîrşit al acestei interminabile poveşti ?

– Ce ? Vino mai aproape. Nu te aud !

– Spune mai departe !

– Paul, aşa trebuie să facem şi noi. Tu şi cu mine, Seurat, Cézanne, Lautrec, Rousseau, toţi trebuie să lucrăm pe aceeaşi pînză. Asta ar fi un adevărat comunitarism în pictură. Am zugrăvi fiecare ce ne pricepem mai bine. Seurat, aerul. Tu, peisajul. Cézanne, obiectele. Lautrec, personajele. Eu, soarele, luna şi stelele. Toţi împreună am putea fi un singur şi mare pictor. Ce părere ai ?

– Ala, bala, portocala !

Izbucni într-un rîs gros, nestăpînit. Hohotele, purtate de vînt, îl împroşcară în faţă pe Vincent ca spuma valurilor mării. Se simţi adînc ridicol.

[1] *Both Jan* (1610—1652) şi *Andreas* (1609—1650), pictori olandezi, dintre primii artişti din Olanda care au suferit influenţa picturii italiene. Cei doi fraţi lucrau împreună : Jan picta peisajele, iar Andreas, oamenii şi animalele.

După ce se mai potoli, Gauguin strigă :

– *Brigadier !* Al dracului să fiu dacă asta nu e cea mai mare idee pe care am auzit-o vreodată ! Iartă-mă, dar trebuie să mă duc să rîd în voie !

O porni la vale pe potecă, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de burtă, frînt în două de rîs.

Vincent rămase locului, împietrit.

Un stol de mierle se năzări din seninul cerului. Mii de mierle ciripitoare, bătînd din aripi. Se năpustiră asupra lui copleşindu-l, îl loviră, i se încurcară prin păr, îl izbiră în nas, în gură, în urechi, în ochi, învăluindu-l într-un nor gros, negru, înăbuşitor de aripi fîlfîitoare.

Gauguin se întoarse.

– Vino, Vincent, hai să mergem la Louis. Vreau să sărbătoresc cum se cuvine ideea ta nepreţuită ! Hai !

Fără o vorbă, Vincent îl urmă spre Rue des Ricolettes.

Gauguin dispăru la etaj cu una dintre fete.

Vincent se aşeză la bar. Rachel i se aşeză pe genunchi.

– Nu vii cu mine sus, *Fou-roux ?*

– Nu.

– De ce ?

– Pentru că n-am cei cinci franci.

– Atunci dă-mi în schimb urechea ta. Vrei ?

– Da.

După un timp, Gauguin se înapoie. Coborîră împreună dealul spre casa galbenă. Gauguin îşi înfulecă grăbit cina, apoi ieşi pe uşa din faţă fără să rostească un cuvînt. Străbătuse aproape întreaga Place Lamartine, cînd auzi în spatele lui un pas bine cunoscut, mărunt.

Se răsuci pe călcîie.

Vincent se repezea după el, ţinînd în mînă un brici deschis.

Gauguin se propti zdravăn pe picioare şi-l privi drept în ochi.

Vincent se opri la doi paşi. Se uită ţintă, prin întuneric, la Gauguin, apoi lăsă capul în jos, se întoarse şi o luă la fugă înapoi, spre casă.

Gauguin se opri la primul hotel, luă o cameră, încuie uşa cu cheia şi se culcă.

Vincent intră în casă şi urcă scările de cărămidă roşie care duceau spre odaia lui. Luă oglinda în faţa căreia îşi

făcuse de atîtea ori portretul, o așeză pe masa de toaletă, sprijinită de perete, și-și privi ochii injectați.

Sosise sfîrșitul. Viața lui era terminată. I se citea clar pe față !

Era mai bine să-i pună capăt chiar acum.

Ridică briciul. Simți ascuțișul rece al oțelului pe pielea păroasă, ca de gîscă, a beregatei.

Îi răsunau în urechi glasuri care-i șopteau cuvinte stranii.

Deodată, parcă tot soarele arlezian își izbi văpaia orbitoare în luciul oglinzii din fața lui.

Dintr-o singură mișcare, își reteză urechea dreaptă.

Rămase din ea doar o bucățică de lob.

Aruncă briciul. Își înfășură capul în prosoape. Sîngele șiroia pe podea.

Scoase urechea din lighean și o spălă. O înveli cu grijă în mai multe hîrtii de desen, apoi în ziar.

Îndesă peste bandajul gros o bască, coborî scările și ieși prin ușa din față. Străbătu Place Lamartine, urcă dealul, trase mînerul clopotului de la *„Maison de Tolérance, Numéro 1"*.

O slujnică deschise ușa.

– Cheam-o pe Rachel.

Rachel veni în grabă.

– A, tu erai, *Fou-roux ?!* Ce dorești ?

– Ți-am adus ceva.

– Mie ? Un cadou ?

– Da.

– Ce drăguț din partea ta, *Fou-roux !*

– S-o păstrezi cu grijă. E o amintire de la mine.

– Ce e ?

– Desfă și ai să vezi !

Rachel despachetă hîrtiile, dădu cu ochii de ureche, și, îngrozită, se prăvăli leșinată pe caldarîm.

Vincent se întoarse. Coborî dealul. Străbătu Place Lamartine. Închise ușa casei galbene în urma lui și se culcă.

A doua zi dimineața, pe la 7 și jumătate, cînd Gauguin se întoarse, găsi lume multă adunată în fața casei ; Roulin își frîngea mîinile deznădăjduit.

– Ce i-ai făcut prietenului dumitale, *monsieur ?* îl întîmpină un bărbat cu o pălărie neagră, rotundă pe cap. Avea un ton tăios și sever.

– Nu știu.

– Ba știi... știi foarte bine... e mort !

Lui Gauguin ii trebui mult timp ca să-și adune mințile. Mulțimea îl sfredelea cu privirile, de parcă ar fi vrut să-l sfîșie în bucăți, să-l gîtuie.

– Să mergem sus, *monsieur,* îngăimă el. O să ne lămurim acolo.

Pe podelele celor două odăi de la parter zăceau, aruncate peste tot, prosoape îmbibate de sînge. Scara ce ducea spre camera lui Vincent era de asemenea mînjită de sînge. Înfășurat în cearșafuri, Vincent zăcea ghemuit în pat. Părea lipsit de cunoștință. Ușor, foarte ușor, Gauguin îl atinse. Era cald. Dintr-o dată, Gauguin își redobîndi toată energia, tot curajul.

– Fii bun, te rog, *monsieur,* șopti el șefului poliției, și trezește-l, dar cu multă băgare de seamă. Dacă întreabă de mine, spune-i că am plecat la Paris. Vederea mea poate să-i fie fatală.

Șeful poliției trimise după doctor și chemă o trăsură. Îl luară pe Vincent la spital. Gîfîind, Roulin alergă tot drumul pe lîngă birjă.

9. „FOU-ROUX"

Doctorul Felix Rey, tînărul internist al spitalului din Arles, era un bărbat scund, îndesat, cu un cap octogonal și un smoc de păr negru care-i țîșnea drept din frunte. Îi pansă rana, apoi îl așeză în pat într-o odăiță ca o celulă, pe care o golise cu totul. După ce ieși, închise ușa cu cheia.

Vincent se trezi spre seară, cînd îi luau pulsul. Se uită în tavan, la peretele văruit, apoi privirile îi alunecară afară pe fereastră, la peticul de cer albastru care se întuneca. Întoarse încet ochii spre doctorul Rey.

– Bună seara, spuse în șoaptă.

– Bună, îi răspunse doctorul.

– Unde mă aflu ?

– La spitalul din Arles.

– Oh !

Un fulger de durere îl făcu să-şi ducă mîna acolo unde fusese odată urechea lui dreaptă. Doctorul Rey îl opri.

– Să nu pui mîna acolo !

– Da... acum... parcă mi-amintesc.

– Ai o rană frumoasă şi adîncă, prietene. Dar în cîteva zile o să te punem pe picioare.

– Unde e prietenul meu ?

– S-a întors la Paris.

– ...Înţeleg... Pot să trag o pipă ?

– Încă nu.

Doctorul Rey îi spălă şi-i pansă rana.

– E un fleac, un mic accident, spuse el. În definitiv, omul n-aude cu foile astea de varză lipite de-o parte şi de alta a capului. Nici n-ai să-i simţi lipsa.

– Eşti foarte drăguţ, doctore. Dar de ce e camera asta... aşa de goală ?

– Am scos totul ca să te apăr.

– De cine ?

– Chiar de dumneata.

– Ah, da... înţeleg...

– Ei, acum trebuie să te las. Trimit infirmierul să-ţi aducă cina. Încearcă să stai cît mai liniştit. Pierderea de sînge te-a slăbit.

A doua zi de dimineaţă, cînd Vincent deschise ochii, Theo veghea lîngă patul lui. Era palid, tras la faţă, cu ochii roşii.

– Theo ! strigă el.

Theo se lăsă în genunchi lîngă pat, îi luă mîna şi, nemaiputîndu-se stăpîni, izbucni în plîns.

– Theo... întotdeauna... cînd am nevoie de tine şi mă trezesc... tu te afli lîngă mine.

Theo nu era în stare să scoată nici un cuvînt.

– Îmi pare rău că te-au făcut să vii atîta drum pînă aici. Cum ai aflat ?

– Mi-a telegrafiat ieri Gauguin. Am prins trenul de noapte.

– A fost o greşeală din partea lui că te-a pus pe drumuri. Firește, n-ai închis ochii toată noaptea, Theo.

– Da, Vincent.

Se priviră un timp în tăcere.

– Am vorbit cu doctorul Rey, Vincent. Spune că ai făcut o insolație. Ai lucrat în soare, fără pălărie, așa e ?

– Da.

– Păi vezi ? Nu trebuia să faci asta. Pe viitor, băiete, să lucrezi numai cu pălăria pe cap. O mulțime de oameni fac insolație la Arles.

Vincent îi strînse ușor mîna. Theo încercă să înghită nodul care i se pusese în gît.

– Am să-ți aduc o veste, Vincent, dar cred c-ar fi mai bine să mai aștept cîteva zile.

– E o veste bună, Theo ?

– Cred c-o să-ți facă plăcere.

Doctorul Rey intră în cameră.

– Ia să vedem cum o duce bolnavul nostru astăzi ?

– Doctore, ce părere ai, poate să-mi dea fratele meu o veste bună ?

– Sigur că da. Stai puțin, să mă uit la rană. Da, e bine, merge spre bine. O să se vindece repede.

După ce doctorul își termină vizita și părăsi camera, Vincent, nerăbdător, îl rugă pe Theo să-i spună vestea.

– Vincent, eu... ei bine, eu... am cunoscut o fată.

– O, bravo, Theo !

– E olandeză. Johanna Bunger. Ca fire, seamănă cu mama. Cel puțin așa mi se pare mie...

– O iubești, Theo ?

– Da. Fără tine, Vincent, m-am simțit cumplit de singur la Paris. Înainte de venirea ta, nu mi-am dat seama, dar după ce-am stat împreună un an...

– Sînt destul de greu de suportat, Theo. Spune drept, cred că ți-am mîncat sufletul !

– Ah, Vincent, dac-ai ști de cîte ori mi-am dorit să intru în casă și să-ți găsesc ghetele pe bufet, sau pînzele ude împrăștiate pe patul meu ! Dar acum ajunge cu vorba ! Trebuie să te odihnești. Să stăm așa, unul lîngă altul, în liniște.

Theo mai rămase două zile la Arles. Nu plecă decît după ce primi asigurări că Vincent se va însănătoși repede. Doctorul Rey îi făgădui să-l îngrijească pe fratele lui nu numai ca pe un bolnav, dar și ca pe un prieten.

Roulin venea în vizită seară de seară, şi de fiecare dată îi aducea cîte un buchet de flori. În întunericul nopţilor, Vincent nu putea dormi şi avea vedenii. Doctorul Rey îi presăra camfor pe pernă şi pe saltea ca să-i alunge insomnia.

La sfîrşitul celei de a patra zile, după ce se încredinţase că prietenul său e cu totul normal, doctorul aşează la loc restul mobilierului şi lăsă uşa camerei descuiată.

– Pot să mă scol şi să mă îmbrac, doctore ?

– Dacă te simţi destul de zdravăn, sigur că da. După ce ieşi puţin la aer, treci şi pe la cabinetul meu.

Clădirea spitalului din Arles avea patru aripi cu cîte două etaje, cuprinzînd la mijloc o curte interioară, plină de flori viu colorate, tufe de ferigi şi alei pietruite. Vincent se plimbă cîtva timp agale, în sus şi-n jos, apoi se îndreptă spre cabinetul doctorului Rey.

– Ei, cum te simţi ? îl întrebă doctorul.

– Foarte bine.

– Spune-mi, Vincent, de ce-ai făcut asta ?

Vincent rămase multă vreme tăcut.

– Nu ştiu, răspunse.

– Ce gînd ţi-a trecut prin minte cînd ai făcut-o ?

– ...Nu ştiu... nici un gînd...

Zi de zi, îşi recăpăta tot mai mult puterile. Într-o dimineaţă, pe cînd şedea de vorbă cu doctorul Rey, în camera acestuia, luă briciul de pe lavoar şi-l deschise.

– Eşti cam nebărbierit, doctore. Nu vrei să mă laşi să te rad eu ?

Doctorul Rey se retrase într-un colţ, ferindu-se cu palma ridicată în faţa ochilor.

– Nu ! Nu ! Lasă imediat briciul din mînă !

– Dar, crede-mă, doctore, sînt un bărbier desăvîrşit, te-aş bărbieri perfect.

– Vincent, lasă briciul, înţelege !

Vincent închise briciul rizînd şi-l puse la locul lui.

– Nu te speria, prietene, de-acum înainte s-a terminat cu toate prostiile astea !

La sfîrşitul celei de-a doua săptămîni, doctorul Rey îi dădu voie să picteze. Un îngrijitor îi aduse şevaletul şi cîteva pînze din casa galbenă. Ca să-i facă plăcere, doctorul Rey se oferi el însuşi să-i pozeze. Vincent lucra în-

cet, cîte puțin în fiecare zi. Cînd termină portretul, i-l oferi doctorului.

– Vreau să-l păstrezi ca amintire de la mine, doctore. E singurul fel în care pot să-mi arăt recunoștința pentru bunătatea dumitale.

– Ești foarte drăguț, Vincent. Mă simt onorat.

Doctorul duse portretul acasă și-i găsi o întrebuințare utilă, acoperind cu el o crăpătură din perete.

Vincent mai rămase două săptămîni în spital. Pictă curtea interioară, scăldată în soare. Purta acum, în timpul lucrului, o pălărie mare de pai. Îi trebuiră două săptămîni încheiate ca să picteze grădina cu flori a spitalului.

– Să treci pe la mine în fiecare zi, îi spuse doctorul Rey, cînd își strînseră mîna în poarta spitalului. Și, nu uita, nici absint, nici emoții sau tulburări, nici lucru în soare, fără pălăria de pai !

– Îți făgăduiesc, doctore ! Și-ți mulțumesc din suflet pentru toate !

– Am să-i scriu fratelui dumitale că te-ai îndrăvenit pe deplin.

Ajuns acasă, constată că proprietarul închiriase casa galbenă unui tutungiu. Dar Vincent ținea foarte mult la această casă. Era rădăcina care-l ținea legat de pămîntul acela. Zugrăvise cu mîna lui fiecare centimetru de zid, și pe dinăuntru, și pe din afară. O transformase într-un adevărat cămin, pe care, în ciuda accidentului, îl socotea tot al lui și pentru care era hotărît să lupte pînă la capăt.

Gîndul că-și va petrece nopțile singur în toată casa îl înfricoșa mai ales din pricina insomniilor, pe care nici cu ajutorul camforului nu izbutea să le alunge. Ca să-i gonească vedeniile groaznice care-l înspăimîntau, doctorul Rey îi dăduse bromat de potasiu. În cele din urmă, amuțiră și glasurile care-i șopteau povești ciudate în ureche. Acum le auzea rar și numai în vis.

Era încă prea slăbit ca să lucreze pe cîmp. Dar creierul i se limpezea cu încetul, sîngele se primenea zi de zi și, treptat, îi reveni și pofta de mîncare. Se duse la restaurant împreună cu Roulin și luară o masă plăcută, veselă, care-l făcu să uite cu desăvîrșire spaima de o nouă criză. Începu să lucreze pe îndelete la portretul nevestei lui Roulin, pe care-l începuse înainte de accident. Îi făcu plăcere

să remarce felul în care îmbinase nuanţele de roşu, de la roz pînă la portocaliu, trecînd prin toate tonurile de galben, cu umbre de un verde-deschis ce se întuneca treptat.

O dată cu sănătatea, se îmbunătăţea şi lucrul. Că poţi să-ţi frîngi mîna sau piciorul şi apoi să te însănătoşeşti ştia şi el de mult, dar că poţi să-ţi frîngi minţile şi totuşi să redevii om normal, asta i se părea foarte curios.

Se duse într-o după-amiază la Rachel s-o întrebe de sănătate.

– *Pigeon,* îmi pare rău de necazul pe care ţi l-am pricinuit.

– Nu-i nimic, *Fou-roux,* nu te necăji din cauza asta. În oraşul ăsta se întîmplă destul de des asemenea lucruri.

Şi prietenii, cînd îl vizitară, îl încredinţară că în Provence toţi suferă de febră, ori au vedenii, sau sînt nebuni de-a binelea.

– Ascultă-mă pe mine, Vincent, nu-i nimic nefiresc, îl liniştea Roulin. Aici, în patria lui Tartarin, toţi sîntem puţin loviţi cu leuca în cap !

– Cu atît mai bine, spuse Vincent, atunci ne putem înţelege de minune, ca în familie !

Mai trecură cîteva săptămîni. Acum se simţea în stare să lucreze în atelier chiar şi toată ziua. Gîndurile nebuneşti, de sinucidere, îl părăsiseră şi începu să se simtă aproape normal.

În cele din urmă, îşi luă inima-n dinţi şi ieşi să picteze în aer liber. Ce folos că soarele aprindea şi mai mult galbenul exaltat al lanurilor de grîu dacă el nu mai putea să-l redea pe pînză. Mîncase bine, dormise regulat, evitînd tulburările şi entuziasmul exagerat. Era atît de normal, încît nu mai putea să picteze.

– Eşti un *grand nerveux*[1], Vincent, îi spuse doctorul Rey. N-ai fost niciodată prea teafăr. Dar, în fond, nici un artist nu e teafăr la minte ; dacă ar fi normal, n-ar putea fi artist. Oamenii normali nu creează opere de artă. Ei mănîncă, dorm, ocupă funcţii obişnuite şi mor. Tu, însă, eşti hipersensibil la aspectele vieţii şi ale naturii şi de aceea ne dezvălui şi nouă, celorlalţi, ceea ce noi nu

[1] Hipernervos (în lb. franc.).

putem vedea. Dar dacă nu te îngrijeşti, chiar această sensibilitate deosebită te va distruge. Cu timpul, starea de încordare îl răpune pe orice artist.

Dar Vincent ştia că pentru a reda tonul acela intens de galben, care domina pînzele lui de la Arles, trebuia să fie pe muche de prăpastie, încordat, zvîcnind de excitare, cu simţurile ascuţite de patimă, cu nervii întinşi la paroxism. Dacă ar fi căzut din nou pradă unei astfel de stări, ar fi putut picta iar la fel de strălucitor ca înainte. Dar, pe de altă parte, starea aceasta îl ducea în chip sigur la pieire.

„Artistul are o datorie pe care trebuie s-o îndeplinească, îşi spuse el. E o prostie să-mi prelungesc viaţa dacă nu pot să pictez aşa cum vreau."

Ieşi la plimbare pe cîmp, fără pălărie, ca să absoarbă toată puterea soarelui. Se lăsă ameţit de culorile fantastice ale cerului, de galbenul bulgărelui de foc, de verdele cîmpiilor şi de florile care izbucneau violent în mii de culori. Se lăsă biciuit de mistral, strivit de cerul apăsător al nopţii, obsedat de floarea-soarelui, care-i înfierbînta fantezia. Pe măsură ce-i creştea excitarea nervoasă, îi scădea pofta de mîncare. Trăia din nou numai cu cafea, tutun şi absint. Noaptea zăcea treaz, şi prin faţa ochilor injectaţi i se perindau culorile tari ale ţinutului. În cele din urmă, îşi luă şevaletul în spate şi o porni pe cîmp.

O dată cu puterea, îi reveni şi simţul ritmului universal din natură, îndemînarea de a isprăvi o pînză în cîteva ore şi de a o scălda în lumina strălucitoare, orbitoare a soarelui. Fiecare zi însemna o nouă pînză, fiecare zi însemna o creştere a încordării emoţionale. Pictă treizeci şi şapte de tablouri fără nici o clipă de răgaz.

Într-o dimineaţă se trezi sleit de puteri. Nu mai izbuti să lucreze. Se aşeză pe un scaun, privind ţintă la peretele din faţa lui. Nu se mişcă aproape de loc toată ziua, şi din nou auzi cunoscutele glasuri şoptindu-i în ureche poveşti ciudate, din ce în ce mai ciudate. Cînd se lăsă noaptea, se duse la birtul cenuşiu şi se aşeză la o măsuţă. Comandă o supă. Cînd chelneriţa i-o aduse, un glas îi ţipă în ureche, avertizîndu-l.

Mătură cu mîna farfuria de supă de pe masă. Castronul se făcu ţăndări.

– Vreţi să mă otrăviţi, urlă el. Mi-aţi pus otravă în supă !

Sări în sus şi răsturnă masa cu piciorul. Unii dintre clienţi se năpustiră afară, alţii rămaseră pironiţi, privindu-l cu gura căscată.

– Cu toţii vreţi să mă otrăviţi ! strigă. Vreţi să mă omorîţi ! V-am văzut cînd îmi turnaţi otravă în supă !

Doi jandarmi intrară în restaurant, îl luară pe sus şi-l duseră la spitalul de pe deal.

După douăzeci şi patru de ore, liniştit cu totul, discută întîmplarea cu doctorul Rey.

Lucra în fiecare zi cîte puţin, se plimba prin ţinut, dar seara se întorcea la spital, unde mînca şi dormea. Uneori era cuprins de nelinişte, alteori avea momente cînd noţiunea timpului şi a înlănţuirii faptelor părea să-l părăsească.

Doctorul Rey îi îngădui să picteze din nou. Zugrăvi o livadă de piersici, lîngă o potecă, cu Alpii în fund ; altă dată pictă o pădurice de măslini, cu frunze de un argintiu mat bătînd în verde, profilîndu-se pe albastrul cerului, şi cu sclipiri portocalii în ţărîna arăturii.

După trei săptămîni, se întoarse iar în casa galbenă. Tot oraşul, şi mai ales cei din Place Lamartine, erau porniţi împotriva lui. Urechea tăiată şi povestea cu supa otrăvită depăşiseră cu mult ceea ce puteau ei trece cu vederea. Arlezienii căpătaseră convingerea nestrămutată că pictura îi înnebunea pe oameni. Cînd trecea Vincent, se uitau lung în urma lui, făceau observaţii cu glas tare şi, uneori, treceau pe trotuarul celălalt, numai ca să evite o întîlnire cu el.

Nu mai fu primit în nici un restaurant din oraş.

Copiii din Arles se adunau în faţa casei şi-i strigau tot felul de ocări şi batjocuri.

– *Fou-roux ! Fou-roux !* Taie-ţi şi cealaltă ureche !

Închidea ferestrele şi obloanele, dar strigătele şi rîsetele copiilor tot răzbăteau pînă la el.

– *Fou-roux ! Fou-roux !*
– Nebunul ! Nebunul !
Născocirâ şi un cîntecel pe care i-l cîntau sub fereastră :

„*Fou-roux,* cu mintea lui necoaptă,
Şi-a retezat urechea dreaptă.
Acum poţi trage şi cu tunul,
Că n-aude nimic, nebunul !“

Ca să scape de hărmălaia lor, încerca să iasă afară din oraş, dar droaia veselă de ştrengari se ţinea după el pe străzi, pînă în cîmp, cîntînd şi făcînd haz.

Zi de zi, numărul celor care se adunau în faţa casei galbene era tot mai mare. Vincent îşi îndesa vată în urechi. Lucra la şevalet, copiind tablouri mai vechi. Strigătele copiilor pătrundeau prin crăpături, prin pereţi, i se înfigeau în creier.

Ştrengarii deveneau din ce în ce mai îndrăzneţi. Se căţărau pe burlane, ca nişte maimuţe, se urcau pe pervazul ferestrei, se uitau în cameră şi strigau la el.

– *Fou-roux,* taie-ţi şi urechea ailaltă ! Vrem urechea ailaltă !

Larma din Place Lamartine creştea necontenit. Într-o zi sprijiniră cîteva scînduri de perete şi se urcară pînă sus. Sparseră geamurile şi, aplecîndu-se pe jumătate înăuntru, începură să arunce în el cu fel de fel de mărunţişuri. Droaia care rămăsese în stradă îi încuraja, răspunzînd ca un ecou la cîntecele şi batjocurile lor.

– Adu-ne urechea, vrem şi urechea ailaltă !
– *Fou-roux !* Nu vrei nişte bomboane ? Vezi, că sînt otrăvite !
– *Fou-roux !* Vrei nişte supă ? Vezi, că e otrăvită !

„*Fou-roux* cu mintea lui necoaptă,
Şi-a retezat urechea dreaptă.
Acum poţi trage şi cu tunul,
Că n-aude nimic, nebunul !“

Cei cocoţaţi pe marginea ferestrei dirijau corul din stradă. Scandau împreună din ce în ce mai tare :

– *Fou-roux, Fou-roux,* aruncă-ne și urechea ailaltă, aruncă-ne și urechea ailaltă !

– *FOU-ROUX, FOU-ROUX,* ARUNCĂ-NE ȘI URECHEA AILALTĂ, ARUNCĂ-NE ȘI URECHEA AILALTĂ !

Se ridică șovăind din fața șevaletului. Călare pe pervazul ferestrei, trei ștrengari răcneau cît îi ținea gura. Se repezi la ei, dar o zbughiră în jos pe scînduri. Droaia de jos urla. Rămase la fereastră, uitîndu-se la ei.

Un stol de mierle se năzări din seninul cerului, mii de mierle ciripitoare, bătînd din aripi. Întunecară Place Lamartine, se năpustiră asupra lui, îl loviră, umplură camera, îl copleșiră, i se încurcară prin păr, îl izbiră în nas, în gură, în ochi, învăluindu-l într-un nor gros, negru, înăbușitor de aripi filfiitoare.

Sări pe pervazul ferestrei.

– Plecați de aici, gemu el. Diavoli împielițați, plecați odată ! Pentru numele lui Dumnezeu, lăsați-mă-n pace !

– *FOU-ROUX, FOU-ROUX,* ARUNCĂ-NE URECHEA, ARUNCĂ-NE URECHEA !

– Plecați ! Lăsați-mă în pace ! N-auziți, lăsați-mă în pace !

Apucă ligheanul de pe masă și-l aruncă jos, după ei. Copiii se ferira, și ligheanul se sparse de caldarîm. Alerga prin cameră, apucînd toate lucrurile care-i veneau la îndemînă și azvîrlindu-le jos, în mijlocul pieței, unde se făceau țăndări, unul cîte unul. Scaunele, șevaletul, oglinda, masa, așternutul de pat, tablourile cu floarea-soarelui de pe pereți, toate le azvîrli jos, în gloata ștrengarilor. Cu fiecare lucru aruncat, dispărea cîte un crîmpei din amintirea zilelor petrecute în casa galbenă, a sacrificiilor făcute ca să cumpere, unul cîte unul, cele cîteva mărunțișuri cu care-și mobilase căminul vieții lui.

Cînd odaia rămase goală, se rezemă de fereastră, tremurînd din toate mădularele. Apoi căzu moale peste pervazul ferestrei, cu brațele și capul bălăbănind în gol, deasupra caldarîmului pieței.

10. IN SOCIETATEA EXISTENTĂ PICTORUL NU INSEAMNĂ ALTCEVA DECÎT UN VAS SPART

În aceeaşi zi, în Place Lamartine trecu din mînă-n mînă o plîngere semnată, pînă la urmă, de vreo nouăzeci de bărbaţi şi femei.

„Către primarul Tardieu.

Noi, subsemnaţii cetăţeni din Arles, sîntem pe deplin convinşi că Vincent Van Gogh, domiciliat în Place Lamartine, nr. 2, e un nebun primejdios, care nu poate fi lăsat în libertate.

Prin prezenta, noi, cu toţii, stăruim pe lîngă primarul nostru ca acest nebun să fie închis.“

Se apropia vremea alegerilor în Arles, şi primarul Tardieu nu voia să-şi nemulţumească alegătorii. Dădu ordin şefului poliţiei să-l aresteze pe Vincent.

Jandarmii îl găsiră zăcînd pe jos, sub fereastră. Îl duseră tîrîş la închisoare şi-l aruncară într-o celulă, cu lacăt la uşă. În faţa uşii fu pus de pază un gardian.

Cînd îşi recăpătă cunoştinţa, ceru să-l vadă pe doctorul Rey, dar cererea i se refuză. Ceru creion şi hîrtie ca să-i scrie lui Theo, dar nici aceasta nu i se îngădui.

Într-un tîrziu, doctorul Rey izbuti să pătrundă în închisoare.

– Încearcă să-ţi stăpîneşti indignarea, Vincent ; altfel, o să te declare nebun furios şi atunci s-a terminat cu tine. Afară de asta, ştii foarte bine că emoţiile puternice nu fac decît să-ţi înrăutăţească starea. Am să-i scriu fratelui dumitale şi o să facem în aşa fel încît să te scoatem de-aici.

– Te rog, doctore, nu-l lăsa pe Theo să vină încoace. E tocmai pe cale să se însoare şi vestea asta ar putea strica totul.

– Am să-i spun că nu-i nevoie să vină. În ce te priveşte, am o idee bună, am să-ţi spun eu.

Peste două zile, doctorul reveni. Gardianul se mai afla încă la uşa celulei.

– Trebuie să-ţi dau o veste rea, Vincent. Venind încoace, l-am văzut pe proprietar scoţîndu-ţi lucrurile din casă. Mobila ţi-a depozitat-o în subsolul unei cafenele, iar

tablourile le-a sechestrat şi zice că nu ţi le dă înapoi pînă cînd nu-i plăteşti chiria datorată.

Vincent nu scoase o vorbă.

– De vreme ce tot nu te mai poţi întoarce acolo, cred c-ar fi mai bine să punem în aplicare planul meu. Deocamdată, nu se ştie cît de des vei avea aceste crize de epilepsie. Dacă ai să duci o viaţă liniştită şi ai să locuieşti într-un cadru plăcut, fără prilejuri de enervare, s-ar putea să nu se mai repete. Altminteri, se pot repeta la o lună, două, sau poate chiar şi mai des. Deci, pentru a te apăra pe tine şi pe alţii din jurul tău... cred c-ar fi mai înţelept... să intri...

– ...într-o *maison de santé* [1] ?

– Da.

– Atunci... crezi că sînt ?...

– Nu, dragul meu, nu eşti. De altfel, poţi să-ţi dai seama şi singur că eşti tot atît de întreg la minte ca şi mine. Dar crizele astea de epilepsie sînt ca orice febră. Îl fac pe om să-şi iasă din minţi. Şi cînd eşti în criză, firește că poţi face unele lucruri iraţionale. De aceea ar fi mai bine să te internezi într-un spital, unde să te poţi bucura de îngrijirea necesară.

– Înţeleg.

– Cunosc unul foarte bun, la St.-Rémy, numai la douăzeci şi cinci de kilometri de aici. Se numeşte „St.-Paul de Mausole". Are trei clase ; clasa a treia costă numai o sută de franci pe lună. Deci poţi să faci faţă. Înainte a fost o mînăstire acolo, chiar la poalele dealurilor. Locul e foarte frumos şi liniştit, Vincent, atît de liniştit ! Vei avea un doctor care să te sfătuiască şi maici care te vor îngriji. Mîncarea e uşoară şi bună. Acolo, fără îndoială, te vei însănătoşi foarte repede.

– Dar am să pot picta ?

– O, sigur că da ! Ai voie să faci tot ce doreşti... în afară de ceea ce ţi-ar putea pricinui vreo neplăcere. O să fie întocmai ca într-un spital, dar cu spaţii imense. Dacă duci o viaţă liniştită timp de un an, poţi să te vindeci cu desăvîrşire.

[1] Ospiciu (în lb. franc.).

– Bine, doctore. Acum, însă, cum scap din hruba asta ?

– Am vorbit cu şeful poliţiei. E de acord să te lase să pleci la „St.-Paul de Mausole" cu condiţia să te însoţesc eu.

– Şi într-adevăr e frumos acolo ?

– O, e încîntător, Vincent ! Ai să găseşti o mulţime de privelişti de pictat.

– Da, n-ar fi rău. De fapt, o sută de franci pe lună nu e mult. Poate că e tocmai ce-mi trebuie pentru un an de zile, ca să mă liniştesc.

– Sigur că da. I-am scris şi fratelui tău şi i-am spus despre ce e vorba. I-am dat să înţeleagă că, în starea în care se află sănătatea ta în prezent, nu e indicat să faci un drum prea lung şi nu e cazul să te întorci la Paris. I-am spus că, după părerea mea, „St.-Paul" ar fi cel mai nimerit loc, deocamdată.

– Bine, dacă Theo e de acord... Eu primesc orice, numai să nu-i mai fac şi alte necazuri...

– Aştept răspunsul din clipă-n clipă. Imediat ce-l primesc, vin să-ţi spun.

Theo n-avea de ales. Încuviinţă. Trimise bani pentru achitarea datoriilor. Doctorul Rey îl duse pe Vincent cu o trăsură la gară şi se urcară în trenul de Tarascon. O dată ajunşi la Tarascon, o luară pe o linie secundară, care urca şerpuind pe firul unei văi verzi şi roditoare, pînă la St.-Rémy.

Urcară doi kilometri pe coasta abruptă a unui deal, trecură prin orăşelul adormit, luară o trăsură şi se îndreptară spre „St.-Paul de Mausole". Drumul ducea drept spre creasta unor dealuri negre, pleşuve. Cînd se apropiară, Vincent văzu, cuibărite la poalele lor, zidurile pămîntii ale mînăstirii.

Trăsura se opri. Coborîră. În dreapta drumului se întindea un petic rotund de pămînt curăţat de iarbă, pe care se înălţau un Templu al Vestei [1] şi un Arc de Triumf.

– Cum naiba au ajuns astea aici ?! întrebă Vincent.

– Cîndva a fost pe locurile astea o însemnată aşezare romană. Rîul pe care-l vezi acolo, jos, umplea odată toată această vale. Ajungea pînă aici, sus, unde stăm noi acum. Pe măsură ce rîul se retrăgea, oraşul se tîra după el tot

[1] Vesta, divinitate romană, simbol al castităţii căminului.

mai jos, spre poalele dealului. Acum n-a mai rămas aici nimic în afară de aceste vechi monumente și de mînăstire.

– Interesant.

– Hai să mergem, Vincent, doctorul Peyron ne așteaptă.

Se abătură din drum și se îndreptară spre poarta mînăstirii, trecînd printr-o pădurice de pini. Doctorul Rey trase de un mîner de fier care dădu glas unui clopot puternic. După cîteva clipe, poarta se deschise, și în prag apăru doctorul Peyron.

– Ce mai faci, doctore Peyron ? spuse Rey. L-am adus pe prietenul meu, Vincent Van Gogh, după cum ne-am înțeles. Știu că o să-l îngrijiți cu atenție.

– Fără îndoială, doctore Rey. O să avem toată grija.

– Și acum, te rog să mă ierți, doctore, trebuie să mă grăbesc ; abia mai am timp să prind trenul înapoi spre Tarascon.

– O, firește, doctore Rey. Te înțeleg.

– La revedere, Vincent, spuse doctorul Rey. Fii cuminte și ai să te faci bine. Am să vin să te văd cît oi putea de des. Pe la sfîrșitul anului sper să te găsesc un om pe deplin sănătos.

– Mulțumesc, doctore. Ești foarte drăguț. La revedere.

– La revedere, Vincent.

Se întoarse și dispăru în pădurica de pini.

– Hai să intrăm, Vincent, îl pofti doctorul Peyron, ferindu-se într-o parte, ca să-i facă loc.

Vincent trecu pe lîngă el, și poarta ospiciului se închise în urma lui.

CARTEA VII

ST.-RÉMY

1. CLASA A TREIA

Salonul în care dormeau pensionarii azilului arăta ca o sală de aşteptare de clasa a treia a unei gări mărunte. Nebunii nu se despărţeau nici o clipă de pălăriile, ochelarii, bastoanele şi paltoanele lor, de parcă ar fi fost mereu pe picior de plecare.

Sora Deschanel îl conduse pe Vincent prin coridorul lung şi îngust pînă în dreptul unui pat neocupat.

– Aici veţi dormi, *monsieur*. Noaptea trageţi perdelele ca să rămîneţi singur. După ce vă instalaţi, doctorul Peyron vă aşteaptă în cabinetul lui.

Cei unsprezece oameni, aşezaţi în jurul sobei reci, nici nu-l băgară în seamă ; nu se rosti nici un cuvînt în legătură cu sosirea lui. Sora Deschanel, cu rochia ei albă, scrobită, cu boneta neagră şi cu vălul negru atîrnînd ţeapăn în urma ei, se întoarse şi dispăru.

Vincent lăsă jos valiza şi se uită împrejur. De-a lungul pereţilor se înşirau două rînduri de paturi înclinate, înconjurate fiecare de un cadru, pe care atîrnau nişte perdele murdare şi decolorate. Tavanul era susţinut de grinzi groase, pereţii – văruiţi, iar în mijloc se afla o sobă de tuci, cu un burlan răsucit ce ieşea din partea stîngă. Chiar deasupra sobei atîrna singura lampă din încăpere.

Se miră cît de liniştiţi şedeau oamenii. Nu-şi vorbeau, nu citeau, nu jucau nici un joc ; se sprijineau în bastoane şi priveau fix la sobă.

Pe perete, la căpătîiul patului, era bătută în cuie o cutie, dar el preferă să-şi lase lucrurile în valiză. Puse în cutie

doar pipa, tutunul şi o carte, împinse valiza sub pat şi ieşi în grădină. În drum, trecu pe lîngă un şir de camere întunecate, umede, părăsite şi zăvorîte.

Curtea interioară a mînăstirii era pustie. Pini uriaşi se înălţau din iarba mare, crescută neîngrijit, amestecată de-a valma cu buruieni. Zidurile închideau un pătrat de lumină de soare stătută. O luă spre stînga şi ciocăni la uşa apartamentului în care locuia doctorul Peyron cu familia.

Doctorul Peyron fusese *médecin de marine* [1] la Marsilia şi, după aceea, oculist. O formă gravă de gută îl silise să caute o *maison de santé* în liniştea provinciei.

– Vezi, Vincent, îi spuse el, sprijinindu-se cu palmele de colţurile biroului, înainte îngrijeam de sănătatea trupului. Acum îngrijesc de sănătatea sufletului. E acelaşi *métier* [2].

– Dumneata ai experienţă în bolile nervoase, doctore. N-ai putea să-mi explici de ce mi-am tăiat urechea ?

– Asta se întîmplă deseori cu bolnavii de epilepsie, Vincent. Am mai avut două cazuri similare. Nervii auditivi devin extrem de sensibili, şi bolnavul îşi închipuie că poate înlătura halucinaţiile tăindu-şi pavilionul urechii.

– A... înţeleg. Şi tratamentul pe care trebuie să...

– Tratament ? În primul rînd, trebuie să faci cel puţin două băi fierbinţi pe săptămînă. Insist asupra acestui lucru. Şi să stai în baie cîte două ore. Asta te va calma.

– Şi altceva ce trebuie să mai fac, doctore ?

– Să stai absolut liniştit. Nu trebuie să te enervezi. Nu lucra, nu citi, nu discuta şi nu te indispune.

– Ştiu... sînt şi prea slăbit ca să lucrez.

– Dacă nu vrei să iei parte la slujbele religioase care se oficiază în mînăstire, am să le spun maicilor să te lase în pace. Dacă ai nevoie de ceva, îmi spui mie.

– Mulţumesc, doctore.

– Cina se serveşte la 5. Ai să auzi gongul. Încearcă să te deprinzi cît mai repede cu programul spitalului, asta-ţi va grăbi însănătoşirea.

Străbătu cu pas şovăielnic grădina neîngrijită, trecu pe sub porticul dărăpănat de la intrarea clădirii de clasa a treia şi pe lîngă şirul de chilii pustii şi întunecoase. Se aşeză pe patul lui din salon. Ceilalţi rămăseseră tot în jurul

[1] Medic de vas (în lb. franc.).

[2] Meşteşug (în lb. franc.).

sobei, fără să scoată o vorbă. După cîtva timp, auzi sunetul unui gong din altă încăpere. Cei unsprezece oameni se ridicară cu o expresie de încruntată hotărîre și se năpustiră spre ușă. Vincent îi urmă.

Încăperea în care luau masa era nepardosită și n-avea nici o fereastră ; în mijloc se afla o masă lungă din lemn de brad, negeluit, cu bănci de jur împrejur. Călugărițele serviră mîncarea : întîi supă și pîine neagră (gîndacii din supă îi dădură lui Vincent nostalgia birturilor din Paris), apoi un soi de fiertură amestecată cu năut, fasole și linte. Mîncarea avea un ușor gust de mucegai, ca în pensiunile proaste. Ceilalți bolnavi mîncau totuși cu poftă, adunau în palmă pîină și fărîmiturile de pîine neagră de pe masă și le aruncau apoi în gură cu lăcomie.

După ce terminară masa, oamenii își reluară locurile lor în jurul sobei de tuci, la fel de cufundați în gînduri, așteptînd să-și facă digestia. Apoi se ridicară pe rînd, se dezbrăcară, traseră perdelele și se culcară. Vincent nu-i auzi rostind nici măcar un sunet.

Soarele asfințea. Se ridică de pe pat, se rezemă de fereastră și privi afară, spre vîlceaua verde cuprinsă sub bolta unui cer minunat, galben-palid, pe care se profilau pinii îndoliați, ca o broderie neagră de dantelă fină. Frumusețea priveliștii nu-i trezi nici un sentiment, nici măcar dorința de a picta.

Rămase la fereastră, cu privirea pierdută, pînă cînd lunga și apăsătoarea înserare provensală cuprinse tot cerul gălbui, sorbindu-i treptat culoarea. Nimeni nu veni să aprindă lumina în salon. În întuneric n-aveai nimic altceva de făcut decît să cugeți la propria-ți soartă.

Se dezbrăcă și se întinse pe pat, privind țintă, cu ochii larg deschiși, la grinzile groase din tavan. Înclinarea somierei îl făcea să alunece mereu spre picioarele patului. Adusese cu el cartea lui Delacroix. Scotoci pe dibuite în cutie, o găsi și-și apăsă scoarțele de piele pe inimă. Atingerea cărții îi dădu un sentiment de siguranță. N-avea nimic de-a face cu acești nebuni care-l înconjurau, ci doar cu marele maestru, ale cărui cuvinte înțelepte, de mîngîiere străbăteau scoarțele cărții și-i încălzeau inima îndurerată.

După un timp adormi. Dar îl trezi curînd un geamăt înfundat ce venea din patul alăturat. Gemetele creșteau tot

mai mult, ajungînd pînă la strigăte sfîşietoare, însoţite de torente de cuvinte răstite :

– Pleacă ! Ce vrei de la mine ? Ce mă tot urmăreşti ? Nu l-am ucis eu ! Degeaba încerci să mă prosteşti ! Ştiu eu cine eşti ! Eşti de la poliţia secretă ! Ei bine, percheziţionează-mă dacă vrei ! N-am furat eu banii ! S-a omorît singur, miercuri ! Pleacă ! Pentru numele lui dumnezeu, lasă-mă în pace !

Vincent sări din pat şi dădu perdelele la o parte. Văzu un tînăr blond, de vreo douăzeci şi trei de ani, trăgînd cu dinţii de cămaşa de noapte. Zărindu-l pe Vincent, căzu în genunchi la picioarele lui şi-şi împreună mîinile într-o implorare fierbinte.

– *Monsieur* Mounet-Sully, nu mă lua ! Nu sînt vinovat, îţi jur ! Nu sînt homosexual ! Sînt avocat. Am să mă ocup de toate procesele dumitale, *monsieur* Mounet-Sully, dar nu mă aresta ! N-aveam cum să-l omor miercurea trecută ! N-am banii ! Priveşte ! Nu sînt aici !

Smulse cuverturile de pe el şi, în culmea delirului, începu să zgîlţîie patul, tunînd fără încetare împotriva poliţiei secrete şi a învinuirilor neîntemeiate ce i se aduceau. Vincent nu ştia ce să facă. Toţi ceilalţi pensionari păreau să doarmă adînc.

Fugi la patul alăturat, trase perdelele şi-l zgîlţîi pe omul care dormea. Acesta deschise ochii şi se uită la el cu o privire tîmpă.

– Scoală-te şi ajută-mă să-l liniştesc, rosti Vincent. Mi-e teamă să nu-şi facă vreun rău.

Omul din pat începu să saliveze din colţul drept al gurii, apoi slobozi un şuvoi de sunete gîngave şi de scîncete.

– Haide ! strigă Vincent. Nu pot să-l ţin singur !

Simţind o mînă pe umăr, se întoarse repede şi văzu pe unul dintre bolnavii mai vîrstnici stînd în spatele lui.

– Nu-ţi pierde vremea cu ăsta, spuse omul. E idiot. N-a rostit nici un cuvînt de cînd a fost adus aici. Vino, să încercăm amîndoi să-l liniştim pe băiat.

Tînărul blond făcuse cu unghiile o gaură în saltea şi, ghemuit deasupra ei, scotea cu migală paiele şi cîlţii. Văzîndu-l din nou pe Vincent, începu să urle citate întregi din *Dreptul roman*. Apoi, bătînd cu palmele în pieptul lui Vincent, strigă :

– Da ! Da ! Eu l-am omorît ! Dar nu din gelozie ! Nu din cauza asta, *monsieur* Mounet-Sully ! Şi nu miercurea trecută ! L-am ucis ca să-i fur banii ! Uite ! Îi am ! Am ascuns portofelul în saltea ! Dumitale ţi-l dau, dar, te implor, fă ceva să nu mă mai urmărească poliţia secretă ! Pot să scap, chiar dacă l-am omorît ! O să-ţi citez sute de cazuri ca să-ţi dovedesc... Uite portofelul ! E în saltea, ţi-l dau imediat !

– Apucă-l de celălalt braţ, îi spuse bătrînul lui Vincent.

Izbutiră să-l imobilizeze în pat, dar tînărul continuă să aiureze mai bine de o oră. În cele din urmă, obosi, cuvintele se topiră într-un murmur nervos şi omul se cufundă într-un somn agitat. Bătrînul ocoli patul şi veni lîngă Vincent.

– Băiatul studia dreptul. E un caz de surmenaj grav. Cam la zece zile are crize de astea, dar nu face nici un rău nimănui. Noapte bună, *monsieur !*

Bătrînul se întoarse în patul lui şi adormi imediat.

Vincent se duse din nou la fereastra ce dădea spre vale. Mai era mult pînă la răsăritul soarelui şi prin bezna nopţii nu răzbeau decît razele reci ale luceafărului. Îşi aminti un tablou de Daubigny, reprezentînd luceafărul, care părea să exprime nemărginita seninătate şi măreţie a universului... sentimentul de dureroasă nimicnicie a omului singuratic care-l priveşte de jos, de pe pămînt.

2. SOLIDARITATE ÎNTRE NEBUNI

A doua zi dimineaţa, după ceai, pensionarii ieşiră în grădină. În depărtare, dincolo de zid, se conturau crestele dealurilor golaşe, singuratice, părăsite încă de pe vremea cînd romanii le trecuseră prima oară. Vincent îi urmări pe pensionari cum jucau, plictisiţi, popice, apoi se aşeză pe o bancă de piatră şi privi copacii groşi, năpădiţi de iederă şi pămîntul acoperit cu smocuri de iarbă verde. Călugăriţele din Ordinul Sf. Iosif de Aubenas treceau spre vechea capelă romană ; păreau nişte şoareci aşa cum erau înveşmîntate în negru şi alb. Treceau, cu ochii duşi în fundul capului, numărîndu-şi boabele mătăniilor şi îngînînd rugăciunile de dimineaţă.

După ce jucară vreo oră popice, pe tăcute, pensionarii se întoarseră în salonul lor răcoros, așezîndu-se în jurul sobei stinse. Desăvîrșita lor trîndăvie îl îngrozea pe Vincent. Nu înțelegea cum nu simțeau nevoia să citească măcar un ziar vechi.

Dîndu-și seama că nu mai poate îndura, ieși din nou în grădină și începu să se plimbe încoace și-ncolo. Pînă și soarele părea să agonizeze la „St.-Paul".

Clădirile vechii mînăstiri fuseseră ridicate după stilul obișnuit, în patru laturi ; la nord, era salonul pacienților de clasa a treia, la răsărit, locuința doctorului Peyron, capela și o galerie boltită, datînd din secolul al X-lea ; la sud, încăperile pensionarilor de clasa întîi și a doua, iar la apus, despărțitura nebunilor furioși și un zid lung de pămînt întărit. Poarta, închisă și zăvorită, era singura ieșire spre lumea din afară ; zidurile erau înalte de patru metri, netede, cu neputință de escaladat.

Vincent se opri și se așeză pe o bancă de piatră, lîngă o tufă de trandafiri sălbatici. Încercă să-și adune gîndurile, să descopere motivul care-l făcuse să vină la „St.-Paul", dar o descurajare și o groază cumplită puseră stăpînire pe el, împiedicîndu-l să gîndească. Nu izbuti să afle în sufletul lui nici o speranță, nici o brumă de dorință.

Se îndreptă cu pași greoi spre salon. În clipa cînd trecu pe sub porticul clădirii, un urlet straniu, ca de cîine bătut, sfîșie tăcerea. Înainte de a ajunge la ușa salonului, i se păru că urletul nu mai e de cîine, ci de lup.

Străbătu salonul în toată lungimea lui și, în colțul cel mai îndepărtat, îl văzu pe bătrînul din noaptea trecută întors cu fața la perete. Își ținea capul ridicat spre tavan și urla din toate puterile, cu o privire bestială în ochi. Urletul de lup căpătă o sonoritate ciudată, ca o chemare a junglei, care umplea încăperea cu un vuiet lugubru.

– În ce menajerie am fost băgat ? se întrebă Vincent, năucit.

Cei din jurul sobei nici nu se sinchiseau. Urletele fiarei din colț crescură pînă la limita disperării.

– Trebuie să facem ceva ! spuse Vincent tare.

Băiatul cel blond îl opri.

– E mai bine să-l lași în pace. Dacă încerci să-i vorbești, poate deveni furios. În cîteva ore se potolește.

Vincent auzi, tot timpul prînzului, vaietele sfîşietoare ale nenorocitului străbătînd prin pereţii groşi ai mînăstirii şi spărgînd liniştea desăvîrşită. Îşi petrecu apoi toată după-amiaza într-un colţ îndepărtat al grădinii, încercînd să scape de obsesia urletelor.

Seara, la cină, un tînăr care avea partea stîngă a corpului paralizată sări în picioare, înşfăcă un cuţit şi şi-l îndreptă spre inimă.

– A sosit momentul ! urlă el. Am să mă omor !

Cel care şedea în dreapta paraliticului se ridică plictisit şi-i apucă braţul.

– Nu astăzi, Raymond. Astăzi e duminică.

– Ba da, ba da, chiar astăzi ! Nu mai vreau să trăiesc ! M-am săturat ! Lasă-mă ! Vreau să mor !

– Mîine, Raymond, mîine. Azi nu e ziua potrivită.

– Dă-mi drumul ! Lasă-mă să-mi împlînt cuţitul ăsta drept în inimă ! Lasă-mă, n-auzi, trebuie să mă omor !

– Ştiu, ştiu, dar nu acum. Te rog, nu acum !

Îi smulse cuţitul din mînă şi-l conduse înapoi în salon, în vreme ce Raymond plîngea cu lacrimi de furie neputincioasă.

Vincent se întoarse. Omul de lîngă el avea pleoapele roşii şi-şi urmărea cu atenţie mîna tremurătoare cu care încerca să ducă la gură lingura de supă.

– Ce e cu el ? întrebă Vincent.

Sifiliticul lăsă lingura jos şi răspunse :

– De un an încoace nu e zi de la dumnezeu în care Raymond să nu-ncerce să se sinucidă.

– Dar de ce încearcă aici ? întrebă Vincent. De ce nu fură cuţitul şi nu se omoară noaptea, cînd doarme toată lumea ?

– Poate pentru că nu vrea să moară, *monsieur.*

A doua zi dimineaţa, în timp ce Vincent se uita la ei cum jucau popice, unul dintre pensionari se prăbuşi pe neaşteptate şi începu să se tăvălească pe jos.

– Repede ! Apucaţi-l ! strigă cineva. A intrat în criză !

– Săriţi, luaţi-l de braţe şi de picioare !

Patru inşi abia îl ţineau. Epilepticul, care se zvîrcolea, părea să aibă putere cît zece. Tînărul cel blond bagă mîna în buzunar, scoase o lingură şi i-o vîrî între dinţi.

– Ţine-i capul ! îi strigă lui Vincent.

Omul se zvîrcolea în convulsii din ce în ce mai puternice. Ochii i se rostogoleau în orbite şi dîre de spumă i se prelingeau pe la colţurile gurii.

– De ce-i ţii lingura între dinţi ? mormăi Vincent.

– Ca să nu-şi muşte limba.

După o jumătate de oră de spasme, epilepticul îşi pierdu cunoştinţa. Vincent, împreună cu alţi doi, îl duseră în pat. Cu asta, întîmplarea luă sfîrşit, şi nimeni nu mai pomeni un cuvînt despre ea.

În decurs de două săptămîni, Vincent îi văzu pe cei unsprezece bolnavi din salon trecînd fiecare prin criza care-i era caracteristică : maniacul gălăgios care-şi rupea hainele de pe trup şi spărgea tot ce-i cădea în mînă, cel care urla ca o fiară, cei doi sifilitici, monomaniacul obsedat de gîndul sinuciderii, paraliticii care sufereau de accese de furie şi exaltare, epilepticul, paranoicul suferind de mania persecuţiei, tînărul cel blond urmărit de poliţia secretă.

În fiecare zi intra cîte unul în criză, şi de fiecare dată Vincent era chemat să-i potolească zvîrcolirile nebuneşti. Pacienţii de la clasa a treia erau, unul pentru altul, şi doctor, şi infirmieră. Peyron îi vizita doar o dată pe săptămînă, iar îngrijitorii nu se ocupau decît de cei internaţi la clasa întîi şi a doua. Bieţii oameni „de la a treia" se simţeau strîns legaţi unii de alţii, se ajutau în clipele grele şi dovedeau o răbdare fără margini. Fiecare ştia că în curînd îi va veni şi lui rîndul şi că va avea nevoie de ajutorul şi răbdarea celor din jur. Era un fel de solidaritate între nebuni.

Într-un fel, Vincent era mulţumit că venise acolo. Văzînd care era adevărul în toată această nenorocită soartă a nebunilor, groaza aceea nedesluşită, teama de nebunie, îl părăsi treptat. Încet-încet, ajunse să considere demenţa o boală ca oricare alta. În a treia săptămînă ajunse la concluzia că tovarăşii lui de suferinţă nu erau cu nimic mai înfricoşători decît bolnavii de tuberculoză sau de cancer.

Şedea adesea de vorbă cu cel despre care i se spusese că e idiot şi care nu-i răspundea decît cu sunete incoerente, dar Vincent simţea că omul îl înţelege şi e fericit că i se vorbeşte. Maicile nu schimbau nici un cuvînt cu bolnavii, decît dacă era neapărată nevoie. Cele cinci minute pe

săptămînă cînd se întreţinea cu doctorul Peyron, erau singurul răstimp în care Vincent purta o discuţie raţională.

– Spune-mi, doctore, întrebă el, de ce oamenii ăştia nu vorbesc niciodată între ei ? Unii îmi par destul de inteligenţi în perioadele dintre crize.

– Nici nu trebuie să-şi vorbească, Vincent, îi răspunse doctorul. Dacă vorbesc se contrazic, se enervează şi-şi pot provoca o criză. Au învăţat asta şi ştiu că n-ar putea trăi altfel decît păstrînd o tăcere deplină.

– În acest caz, ar putea tot aşa de bine să fie şi morţi, nu ?

Peyron dădu din umeri.

– Asta, dragul meu, e o chestiune de opinie.

– Dar de ce nu citesc măcar ? Cărţile cred că nu...

– Vrînd-nevrînd, lectura le frămîntă creierul, şi rezultatul imediat ar putea fi o nouă criză. Nu, prietene, oamenii aceştia trebuie să se mulţumească doar cu propriul lor univers, limitat. Şi să ştii că nu e cazul să-i compătimeşti. Nu-ţi aminteşti ce-a spus Dryden [1] ? „Există, fără doar şi poate, o plăcere şi în nebunie, pe care doar nebunii o cunosc."

Trecuse o lună, şi Vincent nu simţi nici măcar o singură dată dorinţa de a se afla în altă parte ; nici ceilalţi pensionari nu dădeau semne c-ar dori să plece. Înţelese curînd cauza ; oamenii îşi dădeau seama că sînt prea zdruncinaţi ca să poată trăi în lume.

Şi rămîneau liniştiţi în salonul peste care domnea atmosfera fetidă a oamenilor intraţi în descompunere.

Vincent se străduia să-şi păstreze moralul, în aşteptarea zilei cînd îi va reveni dorinţa şi puterea de a picta. Tovarăşii lui de salon vegetau în trîndăvie, preocupaţi doar de cele trei mese zilnice. Ca să se ferească de această imbecilizare animalică, refuza să ia vreo înghiţitură din mîncarea rîncedă sau uşor stricată. Se mulţumea doar cu puţină pîine neagră şi supă. Theo îi trimise o ediţie Shakespeare într-un singur volum. Citi *Richard al II-lea, Henric al IV-lea, Henric al V-lea,* şi mintea îi zbura spre alte vremi şi meleaguri.

[1] *John Dryden* (1631—1700), poet şi dramaturg clasic englez.

Se lupta din toate puterile ca deznădejdea să nu i se adune în suflet ca apa stătută într-o mlaştină.

Theo se însurase. Îi scriau des, el şi soţia lui, Johanna. Sănătatea lui Theo era şubredă, şi Vincent îşi făcea mai multe griji pentru fratele lui decît pentru el însuşi. O ruga pe Johanna să-i gătească mîncăruri olandeze, consistente, să-l hrănească iarăşi ca lumea, după cei aproape zece ani de restaurant.

Cît despre el, Vincent era încredinţat că numai munca l-ar recrea cu adevărat, mai mult decît orice altceva, şi că, dacă i s-ar fi dăruit din nou cu toate forţele, pictura l-ar fi lecuit definitiv. Ceilalţi bolnavi din salon n-aveau de ce să se agaţe, n-aveau de unde să aştepte salvarea din ghearele unei morţi lente, prin descompunere ; el însă avea pictura, care, pînă la urmă, trebuia să-l scoată de acolo refăcut şi fericit.

La sfîrşitul celei de a şasea săptămîni, doctorul Peyron îi dădu o cămăruţă pe care s-o folosească drept atelier. Odăiţa avea un tapet verde-cenuşiu de hîrtie şi două perdele cu trandafiri roz-pal, pe un fond verde ca marea. Perdelele şi fotoliul vechi, acoperit cu o învelitoare stropită cu pete de culoare ca un tablou de Monticelli, rămăseseră de pe urma unuia dintre pensionarii mai bogaţi, care-şi sfîrşise zilele acolo, în ospiciu. Fereastra dădea spre un lan de grîu în pantă, spre libertate. Drugi groşi, negri zăbreleau însă geamul.

Vincent pictă numaidecît priveliştea ce i se arăta în faţă. În primul plan, un lan de grîu răvăşit, culcat la pămînt de furtună, apoi un zid ce înconjura lanul, urmărind inclinaţia pantei, iar în spate, întrezărite prin frunzişul cenuşiu al unor măslini, cîteva colibe şi dealuri. În partea de sus a pînzei, un nor mare, alb-cenuşiu se pierdea în azurul cerului.

La vremea cinei, se întoarse în salon în culmea fericirii. Se luase iar de piept cu natura şi băgase de seamă că puterile nu-l părăsiseră. Dorinţa de a picta îl ajutase să reziste, şi acum îl îndemna să creeze.

Ospiciul de nebuni nu mai putea să-l răpună. Se afla pe calea însănătoşirii. Peste cîteva luni va putea ieşi de-acolo şi va fi liber să se întoarcă la Paris, la vechii lui prieteni. Simţea că se naşte parcă a doua oară. Îi scrise lui Theo o

scrisoare lungă, înflăcărată, cerîndu-i vopsele, pînze, pensule şi cărţi interesante.

A doua zi dimineaţa soarele răsări galben şi fierbinte. Greierii din grădină începură să ţîrîie, care de care mai strident. Îşi duse şevaletul afară, ca să picteze pinii, tufişurile şi zidurile. Bolnavii din salon veniră să se uite peste umărul lui, dar rămaseră tăcuţi şi respectuoşi.

„Au o purtare mai omenoasă decît onorabilii cetăţeni din Arles", îşi zise el.

După amiază, tîrziu, se duse la doctorul Peyron.

– Mă simt perfect sănătos, doctore ; aş vrea să-mi dai voie să ies pe cîmp să pictez.

– Da, e adevărat că arăţi mai bine ; negreşit, băile şi liniştea ţi-au ajutat. Dar nu crezi că e cam imprudent să ieşi singur atît de repede ?

– Imprudent, de ce ? Cum adică ?

– Să presupunem că... ai o criză... pe cîmp... ?

Vincent rîse.

– S-a terminat cu crizele, doctore ! Am scăpat de ele ! Mă simt mai bine decît înainte de-a le avea.

– Nu, Vincent, mi-e teamă...

– Te rog, doctore ! Să mă pot duce unde vreau şi să pictez ce-mi place, crede-mă, numai asta mă poate face fericit !

– Fie, dacă munca e ceea ce-ţi trebuie...

Şi astfel, poarta ospiciului se deschise. Îşi luă şevaletul în spate şi plecă în căutare de peisaje. Zile întregi umblă pe dealurile din spatele azilului. Chiparoşii din jurul oraşelului St.-Rémy începură să-l atragă. Voia să scoată din ei ceva aparte, ca în panourile cu floarea-soarelui. Se mira că nu-i pictase încă nimeni, aşa cum îi vedea el. I se păreau la fel de frumoşi, în linii şi proporţii, ca un obelisc egiptean : torţe negre, într-un peisaj însorit.

Îşi reluă vechile obiceiuri din vremea cînd locuise la Arles. În fiecare dimineaţă, o dată cu răsăritul soarelui, pornea cu o pînză goală sub braţ şi, în fiecare seară, înainte de asfinţit, apuca să vadă un crîmpei de natură oglindit în ea. Chiar dacă puterea şi talentul îi slăbiseră oarecum, el nu-şi dădea seama. Cu fiecare zi, se simţea mai puternic, mai sensibil, mai sigur de el.

Era din nou stăpîn pe propria-i soartă şi nu se mai temea să mănînce ce i se dădea la ospiciu. Îşi înfuleca porţia cu lăcomie, uitînd chiar şi de gîndacii din supă. Trebuia să se hrănească bine, ca să-şi poată păstra puterea de muncă. Nu mai avea de ce să-i fie teamă acum. Se simţea cu totul stăpîn pe sine.

Se afla de trei luni la ospiciu, cînd descoperi cîţiva chiparoşi foarte decorativi, care-l făcură să-şi uite de necazuri, ridicîndu-l deasupra tuturor suferinţelor îndurate. Copacii aveau o înfăţişare măreaţă. Primul plan era năpădit de mărăcini şi hăţişuri. În spate se înălţau dealuri violete, iar deasupra se întindea un cer verde şi roz, cu un corn de lună. Pictă tufele de mărăcini din faţă cu vopsea groasă, în galben, violet şi verde. Seara, cînd cercetă pînza, îşi dădu seama că ieşise de-a binelea din groapă şi se afla din nou cu picioarele pe pămînt sigur, cu faţa îndreptată spre soare.

În bucuria lui nemărginită, se simţea iarăşi un om liber, normal.

Theo îi trimise ceva bani în plus, iar doctorul îi dădu învoirea să plece la Arles, ca să-şi recapete tablourile. Locatarii din Place Lamartine se purtară politicos cu el, dar vederea casei galbene îi făcu rău. Crezu că va leşina. Nu se mai duse să-i viziteze pe Roulin şi pe doctorul Rey, aşa cum plănuise, şi porni în căutarea proprietarului, care-i oprise tablourile.

Nu se mai întoarse la ospiciu seara, după cum făgăduise. A doua zi îl găsiră între Tarascon şi St.-Rémy, zăcînd cu faţa în jos într-un şanţ.

3. UN CIOB RĂMÎNE TOT CIOB

Febra îi întunecă mintea timp de trei săptămîni. Cei din salon, pe care-i compătimise pentru crizele lor periodice, se arătară foarte atenţi şi răbdători. Din clipa în care îşi reveni îndeajuns ca să-şi dea seama de ce i se întîmplase, nu înceta să repete :

– E îngrozitor ! E îngrozitor !

Spre sfîrşitul celei de a treia săptămîni, cînd începu să se dezmorţească plimbîndu-se prin salonul sărăcăcios, lung

ca un coridor, călugărițele tocmai aduceau un nou pensionar. Acesta se lăsă foarte docil condus pînă la pat, apoi, în clipa în care călugărițele ieșiră, izbucni într-o furie oarbă. Își smulse hainele și le sfîșie în bucăți, urlînd tot timpul, cît îl ținea gura. Făcu praf patul, zvîrli cutia din perete, rupse perdelele, fărîmă cadrul și dădu cu piciorul în geamantan pînă ce nu se mai cunoscu ce formă avusese.

Pensionarii ospiciului nu se atingeau niciodată de un nou venit. În cele din urmă, veniră doi îngrijitori, înșfăcară nebunul dezlănțuit și-l închiseră într-o chilie din fundul coridorului. Două săptămîni urlă ca o fiară. Vincent îl auzea și ziua, și noaptea. Apoi țăcnetele încetară, și Vincent îi văzu pe îngrijitori îngropîndu-l în micul cimitir din spatele capelei.

O stare de cumplită deznădejde îl cuprinse. Pe măsură ce sănătatea îi revenea și putea să raționeze mai limpede, i se părea tot mai absurd să se agațe în continuare de pictură, care-l costa atît de mult și nu-i aducea în schimb nimic. Și, totuși, dacă nu lucra, nu putea să trăiască!

Doctorul Peyron îi oferi carne și vin din cămara lui, dar nu-i îngădui să se mai apropie de atelier. În timpul convalescenței, Vincent nici nu se sinchisi, dar cînd puterile îi revenire și se văzu condamnat la trîndăvia animalică a celorlalți bolnavi, se revoltă.

– Doctore Peyron, munca mi-e necesară ca să mă vindec. Dacă mă silești să stau degeaba alături de nebunii ăștia, o să ajung ca ei.

– Știu, Vincent, dar tot munca exagerată a fost aceea care ți-a provocat criza. Sînt nevoit să te feresc de agitație.

– Nu, doctore, nu munca a fost de vină. Vederea orașului Arles mi-a făcut rău. Cum am revăzut Place Lamartine și casa galbenă, am simțit că mă pierd. Dacă n-o să mă mai duc pe-acolo însă, n-o să mai am nici o criză, te asigur. Fii bun, te rog, lasă-mă să intru în atelier.

– Nu pot să-mi iau singur o asemenea răspundere. Am să-i scriu fratelui dumitale. Dacă-și dă și el consimțămîntul, atunci te lăsăm să lucrezi.

Răspunsul lui Theo, în care doctorul Peyron era îndemnat să-i îngăduie cît mai curînd lui Vincent să picteze, mai aducea încă o veste îmbucurătoare. Theo era pe cale să

devină tată. Știrea îl făcu pe Vincent să se simtă dintr-o dată fericit și puternic, ca înainte de ultima sa criză. Se așeză imediat și-i scrise lui Theo o scrisoare însuflețită.

„Știi ce nădăjduiesc eu, Theo ? Că familia va fi pentru tine ceea ce natura, bulgării de țărînă, iarba, grîul copt auriu și țăranii sînt pentru mine. Copilul pe care ți-l dăruiește Johanna va fi pentru tine o rădăcină înfiptă în realitatea vieții, pe care nu o poți dobîndi altminteri, într-un oraș mare. Sînt sigur că acum te simți și tu strîns legat de natură, din clipa în care Johanna ți-a vestit primele semne ale pruncului.“

Intră iarăși în atelier și pictă din nou peisajul din fața ferestrei cu zăbrele, lanul de grîu, cu un secerător mărunt și cu un soare imens. Pînza era în întregime galbenă, în afară de zidul pieziș ce cobora o dată cu panta și de fundalul dealurilor, nuanțate în violet.

Doctorul Peyron îndeplini dorința lui Theo și-i îngădui să iasă pe cîmp să lucreze. Pictă chiparoșii care țîșneau din pămînt și se împlîntau în bolta incendiată de lumina soarelui. Zugrăvi o altă pînză, cu femei culegînd măsline : pămîntul în violet, cu pete de galben-ocru în depărtare ; copacii, cu trunchiuri ruginii, ca niște coloane de bronz, și cu frunzișul verde-cenușiu ; iar cerul și trei dintre femei, în roz-închis.

De cîte ori întîlnea în drum țărani care-și lucrau ogorul, se oprea și ședea de vorbă cu ei. În sinea lui, se socotea mai prejos de acești oameni.

– Vezi, îi spuse o dată unuia dintre ei, eu trudesc la pînzele mele tot așa cum trudiți și voi pe ogoarele voastre.

Frumusețea acelor zile tîrzii de toamnă provensală dăduse în pîrg. Pămîntul își scosese la iveală toate tonurile de violet ; în jurul trandafirilor pitici de grădină, iarba pîrjolită ardea parcă ; cerul verzui contrasta cu nuanțele schimbătoare ale frunzișului galben.

O dată cu toamna, care întîrzia, lui Vincent îi reveni întreaga vigoare. Arta lui făcuse mari pași înainte. Idei rodnice începură din nou să-i furnice prin minte și se simțea fericit cînd le putea da viață. Datorită șederii îndelungate la St.-Rémy, ajunsese să pătrundă cu adîncă sen-

sibilitate specificul ținutului. Se deosebea foarte mult de Arles. Mistralul era în bună parte oprit de dealurile care adăposteau valea, iar dogoarea soarelui era mult mai domoală. Acum, după ce izbutise să se apropie de frumusețile înconjurătoare, nu mai dorea să părăsească ospiciul. În primele luni n-avusese altă dorință decît să treacă anul fără să-și piardă mințile. Acum, adîncit în lucru, nici nu mai știa dacă se află într-un spital de nebuni sau într-un hotel. Deși se simțea pe deplin sănătos, își dădea seama că ar fi mare prostie să se mute în altă parte, cine știe unde, și să-și piardă alte șase luni ca să se deprindă cu un nou peisaj.

Scrisorile de la Paris îi întrețineau buna dispoziție. Theo mînca acum acasă bucate gătite de soția lui ; sănătatea îi revenea văzînd cu ochii. Johanna purta sarcina fără nici o dificultate. În fiecare săptămînă Theo îi trimitea tutun, ciocolată, vopsele, cărți și cîte-o hîrtie de zece sau douăzeci de franci.

Amintirea ultimei crize i se ștergea treptat din minte. Căuta să se încurajeze singur, spunîndu-și într-una că, dacă nu s-ar fi înapoiat în orașul acela blestemat, n-ar mai fi avut nici o criză. Cînd studiile cu chiparoși și măslini se uscară, le spălă cu apă și cu puțin vin, ca să înlăture uleiul din pastă, și le trimise lui Theo. Vestea că fratele lui îi expunea cîteva din pînze la Salonul Independenților nu-l bucură. Simțea că nu dăduse încă întreaga măsură a posibilităților lui și nu voia să-și scoată pînzele în public înainte ca tehnica lui să fi atins perfecțiunea.

Theo îl asigura, însă, în scrisori că făcea progrese văzînd cu ochii. Se hotărî ca, după trecerea anului de ospiciu, să închirieze o casă în satul St.-Rémy și să continue zugrăvirea peisajelor din sud. Se simțea cuprins de aceeași veselie fără margini ca înainte de venirea lui Gauguin la Arles, cînd pictase panourile cu floarea-soarelui.

Într-o după-amiază, pe cînd lucra liniștit în cîmp, simți că mintea începe să-i rătăcească. Seara, tîrziu, paznicii ospiciului îl găsiră la cîțiva kilometri de șevalet, cu trupul încleștat în jurul unui trunchi de chiparos.

4. „AM DESCOPERIT PICTURA CÎND NU MAI AVEAM DINȚI ÎN GURĂ ȘI DE-ABIA ÎMI MAI TRĂGEAM SUFLETUL"

Își reveni în simțiri abia către sfîrșitul celei de-a cincea zile. Ceea ce-l durea mai mult era faptul că ceilalți bolnavi îi socoteau crizele ca pe un lucru firesc, inevitabil.

Veni și iarna, dar el nu găsi destulă voință ca să părăsească patul. În soba de tuci din mijlocul salonului duduia acum un foc îmbietor. Bolnavii, păstrînd o tăcere de gheață, ședeau înțepeniți în jurul ei, de dimineața pînă seara. Prin ferestrele înguste și lungi ale salonului pătrundea foarte puțină lumină. Soba încălzea și răspîndea mirosul greu și stătut al decăderii. Călugărițele, parcă și mai ascunse sub bonetele și glugile negre, treceau murmurînd rugăciuni și pipăindu-și mereu crucile de la gît. Dealurile golașe din fund se profilau ca niște capete de mort.

Vincent zăcea treaz în patul lui povîrnit. Ce-l învățase tabloul lui Mauve de la Scheveningen? *Savoir souffrir sans se plaindre.* Să știi să suferi fără să te plîngi, să primești suferința ca pe ceva de neînlăturat... Da, dar în acest chip risca să-și piardă mințile. Dacă se pleca în fața durerii, a deznădejdii, era pierdut. Orice om trece în viață prin clipe în care simte că nu mai poate îndura ; atunci se leapădă de suferință ca de o haină jegoasă.

Zilele treceau și nu se mai deosebeau una de alta. Mintea îi era pustie, fără gînduri și fără speranțe. O dată le auzi pe călugărițe vorbind despre tablourile lui ; se întrebau dacă picta pentru că era nebun, sau dacă era nebun pentru că picta.

Idiotul ședea lîngă el, pe marginea patului, și scîncea ore întregi. Vincent simțea căldura prieteniei pe care i-o arăta bietul om și nu-l alunga. De multe ori vorbea cu el pentru că nu era altcineva care să-l asculte.

– Ele cred că pictura mi-a tulburat mințile, îi spuse într-o zi, cînd treceau două călugărițe pe lîngă ei. În fond, e adevărat că pictorul e un om atît de absorbit de ceea ce-i văd ochii, încît nu mai poate rămîne cu totul stăpîn pe restul vieții lui. Dar e firesc, oare, ca, din pricina asta, să nu mai poată trăi în rîndul oamenilor?

Cretinul îl privea, însă, cu o căutătură tîmpă, și balele i se prelingeau pe bărbie.

În cele din urmă, un rînd din cartea lui Delacroix îl ajută să-şi adune puterile şi să se dea jos din pat : *„Am descoperit pictura,* scria Delacroix, *cînd nu mai aveam dinţi în gură şi de-abia îmi mai trăgeam sufletul.“*

Nu mai simţea nici măcar dorinţa de a ieşi în grădină. Treceau săptămînile, şi el şedea în salon, lîngă sobă, citind cărţile pe care i le trimitea Theo de la Paris. Cînd vreunul dintre bolnavi intra în criză, nu se mai mişca de pe scaun şi nici măcar nu mai ridica ochii. Alienaţia devenise pentru el sănătate mintală, anormalul devenise normal. Trecuse atîta timp de cînd părăsise lumea celor cu mintea întreagă, încît ajunsese să nu-i mai socotească anormali pe nebuni.

– Îmi pare rău, Vincent, îl înştiinţă doctorul Peyron, dar nu-ţi mai pot îngădui să părăseşti incinta ospiciului. Pe viitor va trebui să rămîi între zidurile lui.

– Dar ai să-mi dai voie să lucrez în atelier ?

– Nu te sfătuiesc.

– E mai bine să-mi pun capăt zilelor, doctore ?

– Bine, bine, dacă ţii neapărat, n-ai decît să lucrezi în atelier, însă numai cîteva ore pe zi.

Dar nici vederea şevaletului şi a pensulelor nu-l smulse din amorţire. Şedea în fotoliul acoperit cu învelitoarea care-i amintise de Monticelli şi privea dus, printre zăbrelele de fier, la ogoarele pustii.

Cîteva zile mai tîrziu, doctorul Peyron îl chemă în cabinetul lui ca să semneze de primire pentru o scrisoare recomandată. Cînd deschise plicul, găsi înăuntru un cec de patru sute de franci pe numele lui. Nu mai văzuse niciodată atîţia bani şi nu pricepea de ce-i trimite Theo deodată o sumă atît de mare.

„Dragul meu Vincent,

În sfîrşit ! Una dintre pînzele tale a fost cumpărată cu patru sute de franci. E vorba de Via roşie, *pe care ai pictat-o la Arles, primăvara trecută. A cumpărat-o Anna Bock, sora pictorului olandez.*

Felicitări, băiete ! În curînd, pînzele tale se vor vinde în toată Europa. Ţi-am trimis toţi banii, ca să-i foloseşti pentru întoarcerea ta la Paris, bineînţeles dacă doctorul Peyron încuviinţează.

Am cunoscut de curînd un om încîntător, pe doctorul Gachet, care locuieşte la Auvers-sur-l'Oise, la numai o oră depărtare de Paris. Toţi pictorii de seamă, de la Daubigny încoace, au lucrat în casa lui. El pretinde că-ţi înţelege cazul perfect şi că, oricînd te vei hotărî să vii la Auvers, e gata să te îngrijească. Am să-ţi scriu din nou mîine.

Theo"

Îi arătă scrisoarea şi doctorului Peyron şi soţiei acestuia. Doctorul o citi gînditor, apoi pipăi cecul şi-l felicită pe Vincent pentru norocul care dăduse peste el. Vincent se înapoie pe cărare, simţind cum celulele plăpînde ale creierului său se trezesc cu nerăbdare la o nouă viaţă. La jumătatea drumului prin grădină, văzu că luase doar cecul şi uitase scrisoarea în cabinetul doctorului. Se întoarse repede.

Cînd era gata să ciocănească în uşă, îşi auzi numele rostit înăuntru. Şovăi o clipă, nehotărît.

– Atunci de ce crezi c-a făcut-o ? întreba *madame* Peyron.

– Poate s-a gîndit c-o să-i facă bine.

– Bine, dar de unde a putut să scoată atîţia bani ?

– S-a gîndit probabil că merită, sperînd că-l aduce la normal.

– Deci tu crezi că nu e posibil să fie adevărat ?

– Draga mea Marie, cum ar putea să fie ? Cumpărătoarea e, chipurile, sora unui artist. Cum îţi închipui oare că un om cu oarecare simţ artistic ar putea... ?

Vincent se îndepărtă.

La cină primi o telegramă de la Theo.

„I-am dat băiatului numele tău. Johanna şi Vincent se simt bine."

Vînzarea tabloului şi vestea îmbucurătoare de la Theo îl înzdrăvenire peste noapte. Dimineaţa se duse în atelier, îşi curăţă pensulele şi îşi puse în ordine pînzele şi studiile ce şedeau rezemate de perete.

„Dacă Delacroix a putut descoperi pictura cînd n-a mai avut dinţi şi putere, îşi zise el, eu o pot descoperi cînd nu mai am dinţi şi minte."

Se cufundă în lucru cu o furie oarbă. Copie *Samariteanul milostiv* după Delacroix, *Semănătorul* și *Săpătorul* după Millet. Era hotărît să privească ultima lui nenorocire cu un adevărat calm nordic. Arta trecea printr-o epocă de prefaceri ; știa asta încă de cînd se apucase de pictură. Ce rost avea, așadar, să se plîngă abia acum ?

Într-o dimineață, la două săptămîni după primirea ceculuí, găsi în corespondența lui un număr din ianuarie al revistei *Mercure de France*. Theo încercuise, pe prima pagină, un articol intitulat *Les Isolés* [1].

„Ceea ce caracterizează creația pictorului Vincent Van Gogh – citi el – *este excesiva forță și violență a expresiei. Prin afirmațiile categorice pe care le face asupra caracterului esențial al lucrurilor, prin simplificarea adeseori brutală a formei, prin pasiunea ce se degajă din liniile și coloritul lui, prin dorința nemăsurată de a privi soarele drept în față, pictorul se dovedește a fi un titan, un bărbat, un îndrăzneț, uneori violent, alteori de o delicatețe neprihănită.*

Vincent Van Gogh merge pe linia artei sublime a lui Franz Hals. Realismul lui trece însă dincolo de adevărul înfățișat de acei «mari mici burghezi» ai Olandei, atît de sănătoși la trup și atît de echilibrați la minte, care au fost strămoșii lui. Ceea ce caracterizează pînzele lui Van Gogh e studiul amănunțit al caracterului, continua căutare a esențialului în fiecare lucru, adînca și aproape copilăroasa lui dragoste pentru natură și adevăr.

Acest pictor viguros și sincer, cu sufletul iluminat, va cunoaște, oare, vreodată bucuria de a fi apreciat de marele public ? Cred că nu. Vincent Van Gogh e prea simplu și, în același timp, prea subtil pentru spiritul nostru burghez contemporan. El nu va fi niciodată pe deplin înțeles decît de confrații săi.

G. Albert Aurier"

Nu-i mai arătă articolul și doctorului Peyron.

Toată puterea și pofta de viață îi reveniră. Făcu un tablou al salonului în care dormea, îi pictă pe supraveghetorul azilului, pe soția acestuia și făcu apoi numeroase

[1] Izolații (în lb. franc.).

copii după Millet şi Delacroix ; îşi ocupa astfel zilele şi nopţile, muncind neobosit.

Reconstituind în minte, pas cu pas, evoluţia bolii, constată că atacurile lui erau de natură ciclică, ivindu-se din trei în trei luni. Or, dacă ştia cînd urmau să se producă, n-avea decît să se pregătească din vreme. Cînd se va apropia criza următoare, va înceta lucrul şi se va aşeza în pat, pregătindu-se pentru o scurtă indispoziţie. După cîteva zile, va fi din nou pe picioare, ca după o uşoară răceală.

Singurul lucru care-l supăra acum era exagerata atmosferă pioasă care domnea în ospiciu. O dată cu venirea iernii întunecate, călugăriţele păreau să fi căzut într-un bigotism isteric. Uneori, urmărindu-le cum îşi îngînau rugăciunile, cum îşi numărau mătăniile, cum umblau cu ochii pironiţi în biblii şi se strecurau în vîrful picioarelor pe uşa capelei, de cîte cinci sau şase ori pe zi, pentru rugăciuni şi slujbe, se întreba care erau adevăraţii alienaţi ai ospiciului şi care îngrijitorii lor. Încă de pe vremea zilelor trăite în Borinage, rămăsese cu o profundă aversiune pentru toate exagerările religioase. Aberaţiile călugăriţelor îl exasperau adeseori, şi atunci se cufunda cu şi mai multă pasiune în lucru, încercînd să-şi şteargă din minte imaginea făpturilor cu glugi şi bonete negre.

Cu două zile înainte de sfîrşitul celei de a treia luni, se hotărî să se odihnească şi se urcă în pat, perfect sănătos la trup şi la minte. Trase perdelele în jurul patului, pentru ca isteria religioasă mereu crescîndă a călugăriţelor să nu-i poată tulbura echilibrul mintal.

Ziua sorocită crizei se apropia. O aştepta nerăbdător, aproape cu drag. Dar orele se scurgeau şi nu simţea nici o schimbare. Surprinderea făcu loc dezamăgirii. Trecu o zi, apoi încă una, şi el se simţea la fel de normal. Către sfîrşitul celei de-a treia zile, văzînd că nu i s-a întîmplat nimic, îşi spuse rîzînd :

„Am fost un caraghios. S-a sfîrşit cu crizele mele, ăsta e adevărul. Doctorul Peyron n-a avut dreptate. De-acum înainte nu mai am de ce să mă tem. Mi-am irosit timpul stînd în pat degeaba. Mîine dimineaţă, cum mă scol, mă apuc iar de lucru."

În puterea nopţii, cînd toţi dormeau, se dădu binişor jos din pat. Păşi tiptil, în picioarele goale, pe pardoseala

de piatră a salonului, dibuind prin întuneric drumul spre pivnița cu cărbuni. Căzu în genunchi pe un morman, luă o mînă de praf de cărbune și începu să se mînjească pe față.

„Vezi, *madame* Denis, acum mă socotesc ca pe unul de-ai lor. Înainte n-aveau încredere în mine, dar acum sînt și eu o *gueule noire*. Minerii or să primească să le aduc cuvîntul domnului."

Paznicii îl găsiră puțin după ivirea zorilor. Murmura rugăciuni fără șir, repeta frînturi din *Scriptură*, răspundea vocilor care-i șopteau povești stranii la ureche.

Halucinațiile religioase îl chinuiră mai multe zile. Cînd își reveni în simțiri, rugă pe una dintre călugărițe să-l cheme pe doctorul Peyron.

– Doctore, cred că, fără isteria religioasă care bîntuie aici, aș fi fost scutit de criza asta.

Doctorul Peyron ridică din umeri, se așeză pe marginea patului și trase perdelele de jur împrejur.

– Ce pot să fac, Vincent ? Așa se întîmplă în fiecare iarnă. Nu sînt de acord, dar nici nu pot să mă amestec. Cu toate astea, călugărițele își văd de treabă.

– Așa o fi, spuse Vincent, dar, după ce că e destul de greu să rămîi teafăr printre toți nebunii ăștia, te mai vezi expus, pe deasupra, și scrîntelii religioase. Trecusem de perioada crizei...

– Nu te amăgi singur, Vincent. Criza ar fi venit oricum. Sistemul tău nervos rezistă cam trei luni, după care, în mod inevitabil, urmează criza. Dacă halucinațiile n-ar fi avut caracter religios, ar fi căpătat alt aspect.

– Dacă mai am vreo criză, îl voi ruga pe fratele meu să mă ia de-aici.

– Cum vrei, Vincent.

Întîia zi de adevărată primăvară îl găsi în atelier, în fața șevaletului. Pictă din nou priveliștea care se zărea pe fereastră, mirișteа galbenă, de curînd arată. Înfățișă contrastul dintre violetul pămîntului arat și galbenul fîșiilor de miriște, pe fondul dealurilor. Migdalii înfloreau la tot pasul, și spre apus cerul se făcuse iar palid ca lămîia.

Dar veșnica renaștere a naturii nu-l mai trezi de astă dată la o nouă viață. Pentru prima oară de cînd trăia laolaltă cu tovarășii lui de suferință, gîngăveala lor prostească

şi crizele lor periodice începură să-i zguduie nervii şi să-l macine lăuntric. Nici măcar de făpturile pioase, în negru şi alb, care mişunau ca şoarecii, nu putea să scape. Era de ajuns să dea cu ochii de ele, şi-l năpădeau tot felul de presimţiri negre.

„Theo, îi scrise el fratelui său, *n-aş vrea să plec din St.-Rémy ; e încă multă treabă bună de făcut aici. Dar dacă mai am o criză de natură mistică, înseamnă că e numai din pricina atmosferei din ospiciu şi nu a nervilor mei. Încă două-trei crize de-astea, şi e de ajuns să mă ucidă.*

Îţi scriu să fii pregătit. Dacă mai trec printr-o criză de-asta religioasă, plec spre Paris imediat ce voi fi în stare să mă dau jos din pat. Poate va fi chiar mai bine pentru mine să mă-ntorc iarăşi în nord, unde, oricum, te poţi bizui pe un oarecare echilibru mintal. Ce se mai aude cu doctorul Gachet al tău? Crezi că se va ocupa în mod deosebit de cazul meu?"

Theo îi răspunse, asigurîndu-l că vorbise din nou cu doctorul Gachet şi-i arătase cîteva din pînzele lui. Doctorul Gachet îl aştepta cu nerăbdare la Auvers, unde putea să picteze în voie.

„E specialist nu numai în boli nervoase, dar şi în pictură. Sînt încredinţat că n-ai putea să încapi pe mîini mai bune. Cînd te hotărăşti să vii, e de ajuns să-mi telegrafiezi, şi mă sui în primul tren spre St.-Rémy."

Căldura primăverii timpurii începu să se facă simţită. Greierii se porniră să ţîrîie în grădină. Vincent pictă porticul salonului de clasa a treia, aleile şi pomii din grădină, apoi propriul lui portret, în oglindă. Lucra cu un ochi la pînză şi cu celălalt la filele calendarului. Următoarea criză era sorocită pentru luna mai.

Într-o zi auzi din nou glasuri care-l strigau pe coridoarele goale. Le răspunse, dar ecoul propriului său glas îl izbi, ca o chemare nefastă a soartei. De data aceasta, îl găsiră în capelă, inconştient. Abia la jumătatea lunii izbuti să scape de halucinaţiile religioase care-i stăpîneau mintea.

Theo ținea neapărat să vină să-l ia de la St.-Rémy, dar el voia să facă drumul singur. Primi doar ca unul dintre îngrijitori să-l conducă pînă la Tarascon și să-l urce în tren.

„Dragă Theo,

Nu sînt nici invalid și nici o fiară periculoasă. Lasă-mă să-ți dovedesc și ție, precum și mie însumi, că mai sînt, încă, o ființă normală. Dacă izbutesc să mă smulg din ospiciul ăsta prin propriile mele forțe și să încep o viață nouă la Auvers, poate că voi fi în stare să învinge pînă la urmă și boala.

Îmi mai acord încă o șansă. Sînt încredințat că departe de această Maison des fous [1] *voi putea redeveni un om rațional. După cîte îmi scrii, Auvers e un loc liniștit și plăcut. Dacă voi duce o viață cumpătată, sub îngrijirea doctorului Gachet, sînt sigur că voi putea învinge boala.*

Am să-ți telegrafiez ora plecării trenului din Tarascon. Așteaptă-mă la Gare de Lyon. Vreau să plec de aici sîmbătă, ca să petrec duminica acasă, cu tine, cu Johanna și cu micul Vincent.“

[1] Casă de nebuni (în lb. franc.).

CARTEA VIII

AUVERS

1. PRIMA EXPOZIŢIE

De grijă, Theo nu închisese ochii toată noaptea. Plecă la Gare de Lyon cu două ore înainte de sosirea trenului. Johanna rămăsese acasă cu copilul. Şedea pe terasa apartamentului lor de la etajul patru, din Cité Pigalle, pîndind prin frunzişul copacului mare, negru, care ascundea faţada casei, ivirea trăsurii ce urma să dea colţul dinspre Rue Pigalle. De la Gare de Lyon pînă la Theo acasă era o bucată bună de drum.

Aşteptarea i se păru Johannei fără de sfîrşit. O cuprinsese teama să nu i se fi întîmplat ceva lui Vincent. În sfîrşit, o trăsură deschisă coti din Rue Pigalle ; două feţe voioase o salutară şi două mîini îi făcură semn. Îşi încordă privirea să-l desluşească mai bine pe Vincent.

Strada Cité Pigalle era o fundătură, închisă de o grădină şi de o casă de piatră ieşită pieziş în afară. Strada, cu aspect îngrijit, era mărginită de două clădiri lungi. Theo locuia la numărul 8, în ultima casă din fund ; clădirea avea în faţă o grădină şi un trotuar care-i aparţineau exclusiv. După cîteva clipe, trăsura trase lîngă copacul mare şi negru din faţa intrării.

Vincent urcă scările în fugă, urmat de Theo. Johanna se aşteptase să vadă un bolnav, dar omul care o cuprinse în braţe avea o culoare sănătoasă, o faţă zîmbitoare şi o expresie de mare hotărîre.

„Pare perfect sănătos. Arată chiar mai zdravăn decît Theo", fu primul ei gînd.

Dar n-avea curaj totuşi să se uite la urechea lui ciuntită.

– Bravo, Theo, strigă Vincent, ţinînd-o de mîini pe Johanna şi privind-o cu bucurie, nu încape îndoială că ţi-ai ales o nevastă straşnică !

– Mulţumesc, Vincent, rîse Theo.

Îşi alesese o soţie în genul mamei sale. Johanna avea aceiaşi ochi castanii ca ai Annei Cornelia, aceeaşi expresie de duioasă înţelegere, plină de căldură şi mîngîiere. De pe acum, deşi avea copilul doar de cîteva luni, căpătase un uşor aer de viitoare matroană. Avea trăsături comune, blînde şi o faţă ovală, cam inexpresivă. Părul bogat, castaniu-deschis era pieptănat simplu, descoperind fruntea înaltă, specific olandeză. Dragostea ei pentru Theo îl cuprindea – se vedea bine – şi pe Vincent.

Theo îl trase pe Vincent în dormitor şi-i arătă pruncul dormind în leagăn. Cei doi fraţi priviră copilul în tăcere, cu lacrimi în ochi. Johanna simţi că e bine să-i lase un pic singuri şi se îndreptă în vîrful picioarelor spre uşă. Chiar în clipa cînd punea mîna pe clanţă, Vincent se întoarse zîmbitor către ea şi, arătîndu-i cuvertura croşetată care acoperea leagănul, îi spuse :

– Să nu-l acoperi cu prea multă dantelă, surioară.

Johanna închise încet uşa după ea. Privind încă o dată pruncul, Vincent se simţi cuprins de tristeţea amară a celor hărăziţi să ducă viaţa singuratică, a celor care nu lasă nici un urmaş după ei, a căror moarte înseamnă moartea veşnică.

Theo îi citi gîndurile.

– Mai ai timp, Vincent. Într-o zi ai să găseşti o femeie care să te iubească şi să împartă cu tine greutăţile vieţii.

– Nu, Theo, e prea tîrziu.

– Nu, nu, chiar zilele trecute am descoperit o femeie cu care te-ai potrivi de minune.

– Ce tot spui, cine e ?

– Fata din *Terre Vièrge* [1] de Turgheniev. Ţi-o aminteşti ?

– Fata care colaborează cu luptătorii ruşi şi trece documentele compromiţătoare peste graniţă ?

[1] Este vorba de romanul *Desţelenire* de Turgheniev.

– Da, Vincent. Cred că nevasta ta trebuie să fie cam în felul ei, o femeie care a sorbit pînă în fund paharul suferinţei omeneşti.

– ...Şi de ce s-ar încurca, oare, cu mine ? Un om cu o singură ureche ?

Micul Vincent se trezi, se uită la ei şi zîmbi. Theo îl ridică din leagăn şi i-l aşeză în braţe unchiului.

– Ce moale şi cald e, ca un căţeluş ! se minună el, strîngînd pruncul la piept.

– Stai, neîndemînaticule, aşa se ţine un copil mic ?

– Mi se pare că mi-e mai la-ndemînă să ţin o pensulă.

Theo luă copilul şi-l sprijini de umăr, lipindu-şi obrazul de buclele lui castanii. Lui Vincent i se părură ciopliţi din aceeaşi piatră.

– Ei bine, Theo băiete, rosti el resemnat, fiecare om cu mijloacele lui. Tu creezi din viaţă vie... şi eu din vopsele.

– Aşa e, Vincent, chiar aşa !

Seara, cîţiva prieteni veniră să-i ureze bun sosit. Primul fu Aurier, un tînăr frumos, cu bucle în vînt şi cu o barbă îngrijită, despărţită în două. Vincent îl conduse în dormitor, unde Theo atîrnase un tablou de Monticelli reprezentînd un buchet de flori.

– În articolul dumitale, *monsieur* Aurier, spuneai, printre altele, că eu aş fi singurul pictor care percep cromatismul lucrurilor într-o manieră metalică, aşa ca pe nişte pietre preţioase. Uită-te la acest Monticelli. „Fada" făcea acest lucru cu ani înainte de venirea mea la Paris.

După o oră, renunţă să-l mai convingă pe Aurier ; în schimb, îi dărui una din pînzele cu chiparoşi, de la St.-Rémy, drept mulţumire pentru articolul său.

Toulouse-Lautrec dădu buzna în cameră, cu răsuflarea tăiată de scările urcate, dar la fel de glumeţ şi de neruşinat ca de obicei.

– Vincent, strigă el, în timp ce-şi strîngeau mîinile, cînd urcam scara am trecut pe lîngă un antreprenor de pompe funebre. Mă căuta pe mine, sau pe tine ?

– Pe tine, Lautrec. Dacă m-ar aştepta pe mine, ar da faliment !

– Hai să punem rămăşag, Vincent ! Pariez că în cărţulia lui numele tău e trecut înainte de al meu.

– S-a făcut. Pe ce punem rămăşag ?

– Pe o masă la „*Café* Athènes" şi o seară la Operă.

– N-aţi putea să renunţaţi totuşi la glumele astea macabre ? spuse Theo zîmbind uşor.

Un străin intră pe uşa din faţă, îl căută cu privirea pe Lautrec, apoi se aşează pe un scaun, într-un colţ îndepărtat. Toţi aşteptau ca Lautrec să-l prezinte, dar el nu-i dădu nici o atenţie, continuînd să vorbească.

– Nu vrei să ni-l prezinţi pe prietenul tău ? întrebă Vincent.

Se aşternu o tăcere penibilă.

– A, tu nu ştii, Vincent ? Am fost *non compos mentis*[1] vreo două luni. Mi-au spus că din cauza abuzului de alcool, aşa că acum beau lapte. Am să-ţi trimit o invitaţie la viitoarea mea petrecere. Are o poză pe ea : eu, mulgînd o vacă, de la coadă.

Johanna servi gustări. Toţi vorbeau în acelaşi timp, era gălăgie, şi aerul devenise gros din pricina fumului de tutun. Vincent îşi aminti de zilele petrecute odinioară la Paris.

– Cum o duce Georges Seurat ? îl întrebă pe Lautrec.

– Georges ! Cum, n-ai aflat nimic ?

– Theo nu mi-a scris nimic. Ce s-a întîmplat ?

– Georges se prăpădeşte în curînd. Doctorul spune că n-o mai duce mult peste a treizeci şi una aniversare a zilei lui de naştere. Plămînii !

– Plămînii ? Cum vine asta, doar Georges era voinic şi sănătos ?

– Munca excesivă, Vincent, spuse Theo. Sînt doi ani de cînd nu l-ai văzut. Georges muncea ca un turbat. Dormea pe apucate, două sau trei ore, iar restul timpului lucra pînă la istovire. Nici bătrîna lui mamă n-a putut să-l salveze.

– Aşadar, Georges se prăpădeşte, rosti Vincent îngîndurat.

Apăru şi Rousseau, cu o pungă plină de biscuiţi, făcuţi în casă anume pentru Vincent. *Père* Tanguy, purtînd aceeaşi pălărie rotundă de pai, îi oferi lui Vincent o stampă japoneză şi un călduros discurs în legătură cu bucuria de a-l vedea din nou la Paris.

[1] Nu în toate minţile (în lb. latină).

Pe la 10, Vincent insistă să coboare ca să cumpere un kilogram de măsline. Îi făcu pe toți să mănînce din ele, chiar și pe însoțitorul lui Lautrec.

– Dacă ați vedea livezile de măslini verzi-argintii din Provence, exclamă el, sînt sigur că n-ați mai mînca altceva, toată viața, decît măsline.

– Pentru că veni vorba despre livezile de măslini, zise Lautrec, cum ți s-au părut arlezienele, Vincent ?

A doua zi dimineața, Vincent îi ajută Johannei să coboare căruciorul jos, în stradă, pentru ca pruncul să-și ia obișnuita baie de soare, pe trotuarul din fața casei. Apoi se întoarse în apartament și se uită, pe rînd, la toate tablourile lui, care acopereau pereții. În sufragerie, deasupra căminului, atîrna *Oameni mîncînd cartofi,* în salon, *Privelişti din Arles* și *Ronul noaptea,* iar în dormitor *Livezi înflorite.* Spre disperarea menajerei, pe sub paturi, sub sofa, pe după bufet, în camera de musafiri, se aflau mormane uriașe de pînze neînrămate, îngrămădite una peste alta.

Tot cotrobăind prin biroul lui Theo, dădu peste cîteva pachete voluminoase de scrisori, legate cu sfoară groasă. Rămase surprins descoperind că erau scrisorile lui. Fratele său păstrase cu grijă fiecare rînd pe care i-l scrisese, din ziua cînd plecase de la Zundert la firma *„Goupil"* din Haga, în urmă cu douăzeci de ani. Erau cu totul șapte sute de scrisori. Se întrebă de ce oare le păstrase Theo pe toate.

În alt colț al biroului găsi desenele pe care i le trimisese lui Theo în ultimii zece ani, toate puse în ordine, după perioade. Erau acolo și minerii, sau nevestele lor aplecate asupra sterilului, din perioada Borinage, și săpătorii sau semănătorii de pe ogoarele de lîngă Etten, și bătrînii și bătrînele azilurilor din Haga, săpătorii din Geest și pescarii din Scheveningen ; iată și țesătorii din Nuenen; restaurantele și scenele de stradă din Paris ; primele schițe cu floarea-soarelui și livezile din Arles, grădina azilului de la St.-Rémy...

„Am să-mi aranjez expoziția mea", își spuse el.

Luă toate tablourile de pe pereți, desfăcu pachetele cu schițe și trase afară de sub mobile maldărele de pînze neînrămate. Le rîndui cu grijă pe perioade, apoi alese schițele și pînzele în care socotea că prinsese cel mai bine at-

mosfera locurilor unde pictase. În vestibul, la intrarea în casă, atîrnă vreo treizeci din primele lui studii : minerii ieşind din mină, sau aplecaţi peste sobele ovale, sau mîncîndu-şi cina în sărăcăcioasele lor cocioabe.

– Asta e camera cu desene în cărbune, anunţă el.

Cercetînd restul apartamentului, hotărî să folosească pînă şi baia. Se urcă pe un scaun şi atîrnă de jur împrejur, pe cei patru pereţi, în linie dreaptă, un şir de studii inspirate din viaţa ţăranilor din Brabant, făcute la Etten.

– Iar asta, firește, e camera schiţelor în creion.

Apoi intră în bucătărie. Aici agăţă schiţele de la Haga şi Scheveningen, priveliştea de la fereastra dinspre curtea cu cherestea, dunele de nisip, bărcile de pescari trase spre mal.

– Camera a treia e rezervată acuarelelor, adăugă el.

În odăiţa de musafiri atîrnă *Oameni mîncînd cartofi,* adică tabloul care-i înfăţişa pe prietenii lui, De Groot ; era prima pînză în ulei în care izbutise să se realizeze din plin. În jurul ei aşează zeci de studii cu ţesătorii din Nuenen, cu ţărani în doliu, cu cimitirul şi biserica tatălui său, cu turla ei zveltă, ascuţită.

În dormitorul lui atîrnă picturile în ulei din perioada de la Paris, cele pe care le pusese pe pereţii lui Theo din Rue Lepic în seara cînd plecase spre Arles. În salon îngrămădi pe pereţi tot ce putu să încapă din arzătoarele pînze arleziene, iar în dormitorul lui Theo atîrnă tablourile pe care le făcuse în ospiciu la St.-Rémy.

Cînd isprăvi, se apucă să cureţe podeaua. Apoi îşi puse pălăria şi haina, coborî cele patru etaje şi se plimbă cu micul lui tiz prin soare, pe Cité Pigalle, în timp ce Johanna îl ţinea de braţ şi-i vorbea în olandeză.

Theo apăru de după colţ, din Rue Pigalle, puţin după ora 12. Le făcu un semn vesel cu mîna şi grăbi pasul. Ajuns lîngă ei, ridică pruncul din căruţ cu un gest drăgăstos. Lăsară căruţul la portar şi urcară scările vorbind cu însufleţire. În faţa uşii, Vincent îi opri.

– Theo şi Jo, le spuse el, am să vă conduc printr-o expoziţie Van Gogh ; pregătiţi-vă pentru această grea încercare.

– O expoziţie, Vincent ? se miră Theo. Unde ?

– Închideţi ochii şi aveţi răbdare.

Dădu uşa de perete, şi cei trei Van Gogh păşiră în vestibul. Theo şi Johanna priviră împrejurul lor, înmărmuriţi.

– Cînd eram la Etten, începu Vincent, tata mi-a spus o dată că din rău nu poate izvorî niciodată binele. Eu i-am răspuns atunci că nu e întotdeauna aşa, că în artă e chiar necesar ca binele să pornească din rău. Dacă binevoiţi să mă urmaţi, dragă frate şi dragă soră, am să vă arăt povestea unui om care-a început pe dibuite, ca un copil stîngaci şi care, după zece ani de muncă neîntreruptă, a ajuns la... dar mai bine să vă spuneţi voi singuri părerea.

Îi conduse, urmînd cronologia firească, din cameră în cameră. Se opreau ca trei vizitatori într-o galerie de artă, privind lucrările ce reprezentau viaţa unui om. Îşi dădură seama de progresul lent, greoi al pictorului, de bîjbîiala lui îndărătnică pe drumul spre maturitatea artistică, de cotitura care se produsese la Paris, de izbucnirea pătimaşă a forţei lui creatoare la Arles, care încununase toate străduniile anilor de trudă... şi apoi... lovitura zdrobitoare... pînzele de la St.-Rémy... lupta înverşunată pentru a păstra focul sfînt al creaţiei şi căderea încetă... cădere... cădere... cădere...

Priviră lucrurile cu ochii unor străini oarecare, contemplînd într-o scurtă jumătate de oră reconstituirea existenţei unui om pe pămînt.

Johanna le servi un prînz tipic olandez. Lui Vincent îi fu de ajuns să simtă iarăşi gustul bucatelor gătite ca în Brabant, ca să se simtă fericit. După ce Johanna strînse masa, cei doi fraţi îşi aprinseră lulelele şi se aşezară la vorbă.

– Trebuie să ai multă grijă, Vincent, şi să urmezi în totul ceea ce-ţi va recomanda doctorul Gachet...

– Da, Theo, sigur...

– Pentru că, ştii, el e specialist în boli nervoase. Dacă-i vei urma sfaturile, poţi să fii sigur c-ai să te vindeci.

– Îţi făgăduiesc.

– Şi Gachet pictează. Expune în fiecare an cu „Independenţii", sub numele de P. Van Ryssel.

– Are lucrări bune, Theo ?

– Nu, n-aş putea spune asta. Dar e unul dintre oamenii care au talentul de a recunoaşte... talentul. A venit la Paris la vîrsta de douăzeci de ani, ca să studieze me-

dicina, şi s-a împrietenit cu Courbet, Murger [1], Champfleury [2] şi Proudhon [3]. Frecventa cafeneaua „*La Nouvelle Athènes*“ şi a devenit repede intim cu Manet, Degas, Renoir, Durante şi Claude Monet. Daubigny şi Daumier au pictat în casa lui cu mult înainte de apariţia impresionismului.

– Ce spui ?!

– Aproape toate tablourile pe care le are au fost pictate fie în grădina, fie în casa lui. Pissarro, Guillaumin, Sisley, Delacroix, toţi s-au dus la Auvers să lucreze cu Gachet. Ai să vezi pe pereţi şi pinze de Cézanne, Lautrec şi Seurat. Îţi spun, Vincent, n-a existat pictor de valoare, în ultima jumătate de secol, care să nu fi fost prieten cu doctorul Gachet.

– Hei ! Opreşte-te puţin, Theo, mă sperii ! Ce să caut eu în tovărăşie atît de strălucită ? A văzut vreun tablou de-al meu pînă acum ?

– Ah, nătărăule, dar de ce crezi tu că e atît de nerăbdător să te vadă la Auvers ?

– Să fiu afurisit dacă ştiu !

– Fiindcă pînzele tale cu privelişti de noapte din Arles, expuse la ultimul Salon al Independenţilor, i s-au părut cele mai bune din toată expoziţia. Cînd i-am arătat panourile cu floarea-soarelui, pe care le-ai pictat pentru Gauguin, în casa galbenă, îţi jur că i-au dat lacrimile. S-a întors spre mine şi mi-a spus : „*Monsieur* Van Gogh, fratele dumitale e un mare pictor ! N-a existat pînă acum, în toată istoria artei, nimic asemănător galbenului cu care sînt pictate aceste flori. Chiar numai aceste pînze sînt de ajuns ca să-l facă nemuritor pe fratele dumitale, *monsieur !*“

---

[1] *Henri Murger* (1822—1861), prozator şi poet francez ; a publicat culegeri de povestiri din viaţa boemă a artiştilor şi studenţilor, în care a zugrăvit condiţiile grele de trai ale tinerelor talente în societatea burgheză şi a satirizat lipsa de gust artistic a burgheziei.

[2] *Jules Husson Champfleury* (1821—1889), scriitor realist francez A publicat numeroase piese de teatru, istorii de literatură şi de artă, biografii şi povestiri în care a satirizat viaţa mic-burgheză din provincie.

[3] *Pierre-Joseph Proudhon* (1809—1865), literat, economist şi sociolog francez ; precursor al anarhismului, critica marea proprietate capitalistă de pe poziţiile micii burghezii şi preconiza o societate bazată pe mica proprietate privată, negînd lupta de clasă, revoluţia proletară şi dictatura proletariatului.

Vincent se scărpină în cap și zîmbi.

– Bine, dacă doctorul Gachet are asemenea păreri despre florile mele, cred că ne vom înțelege de minune amîndoi.

2. UN SPECIALIST IN BOLI NERVOASE

Doctorul Gachet veni la gară în întîmpinarea celor doi frați Van Gogh. Era un omuleț nervos, fără astîmpăr, cu o expresie de adîncă melancolie în priviri. Îi scuturâ cu căldură mîna lui Vincent.

– Da, da, ai să vezi că te afli într-un sat făcut parcă anume pentru pictori. O să-ți placă aici. Văd că ți-ai adus șevaletul. Ai vopsele destule ? Trebuie să începi lucrul imediat. Iei masa cu mine astăzi, nu-i așa ? Ai adus cîteva din ultimele dumitale pînze ? Mă tem că n-ai să găsești aici galbenul acela arlezian, dar sînt alte lucruri, da, da, ai să găsești alte lucruri. Trebuie să vii la mine acasă să pictezi. Am să-ți arăt vase și mese pictate de colegi de-ai dumitale, de la Daubigny pînă la Lautrec. Cum te simți? Arăți bine. Crezi c-o să-ți placă aici ? Da, da, o să-ți purtăm noi de grijă, te facem noi sănătos !

De pe peronul gării, Vincent privi, peste un pîlc de pomi, la verdele rîului Oise, ce șerpuia alene prin valea roditoare. Făcu vreo cîțiva pași într-o parte, ca să poată cuprinde priveliștea în întregime. Theo îi spuse în șoaptă doctorului Gachet :

– Te rog să-l urmărești îndeaproape. Dacă observi că se ivesc iar simptomele tulburării lui, telegrafiază-mi imediat. Trebuie să fiu lîngă el cînd... trebuie să-l împiedicăm să... unii spun că e...

– Ei na, acum !... îl întrerupse doctorul, legănîndu-se de pe un picior pe altul și frecîndu-și bărbuța cu degetul arătător. Vezi bine că e nebun ! Dar ce-i fi vrînd ? Toți artiștii sînt nebuni. Asta-i partea lor bună. Mie așa-mi plac. Uneori aș vrea să fiu și eu nebun ! „Nici o minte de calitate nu e scutită de un dram de nebunie.“ Știi cine-a spus asta ? Aristotel, da, da, chiar el !

– Știu, doctore, spuse Theo, dar Vincent e tînăr, are abia treizeci și șapte de ani. Are toată viața înainte.

Doctorul Gachet își smulse șapca lui albă, caraghioasă și-și trecu mîna prin păr de mai multe ori, fără nici un motiv aparent.

– Lasă-l în seama mea. Știu eu cum să-i iau pe pictoril Într-o lună fac din el un om sănătos. Am să-l pun să lucreze. Asta o să-l vindece. Am să-l pun să-mi facă portretul. Chiar acum, azi după amiază. Mintea lui trebuie eliberată de obsesia bolii.

Vincent se întoarse, trăgînd adînc în piept aerul curat al cîmpului.

– Ar trebui să-i aduci pe Jo și copilul aici, Theo. E o crimă .să crești copiii la oraș.

– Da, da, trebuie să veniți într-o duminică, să petreceți toată ziua cu noi ! sări Gachet.

– Mulțumesc. O să-mi facă multă plăcere. Uite că vine și trenul meu. La revedere, doctore Gachet, îți mulțumesc pentru atenția pe care i-o arăți fratelui meu. Vincent, să-mi scrii în fiecare zi.

Doctorul Gachet avea obiceiul de a ține oamenii de cot și de a-i împinge în direcția în care voia să meargă. La fel îl tot împingea înainte și pe Vincent, revărsînd asupra lui un potop nestăvilit de cuvinte. Își susținea singur conversația, răspunzînd cu glas sonor propriilor sale întrebări, și divagá neobosit, înecîndu-l pe Vincent într-un monolog interminabil.

– Ăsta-i drumul spre sat, îi spuse el, ăsta, drept înainte. Dar vino pe aici, am să te duc peste deal, să-ți ofer o adevărată priveliște. Nu ți-e greu să umbli cu șevaletul în spate ? Acolo, la stînga, e biserica catolică. Ai băgat de seamă, catolicii își ridică întotdeauna bisericile pe un deal, ca să privești în sus cînd te uiți la ele. Doamne. doamne ! Probabil că îmbătrînesc, panta asta îmi pare din ce în ce mai abruptă. Uite ce lanuri de grîu minunate, nu ? Auvers e înconjurat de asemenea lanuri. Trebuie să vii neapărat să le pictezi odată. Firește că nu sînt atît de galbene ca în Provence... da, și acolo, la dreapta, e cimitirul... l-au așezat pe coama dealului, ca să domine rîul și valea... dar crezi că morților le mai pasă unde zac ?... le-au ales cel mai frumos loc din toată valea Oisei... vrei să intrăm ?... de aici ai cea mai bună priveliște spre rîu, putem vedea aproape pînă la Pontoise... da, poarta e des-

chisă, împinge-o un pic... spune, nu e plăcut ?... zidurile au fost înălțate așa, ca să nu pătrundă vîntul... Aici îi îngropăm laolaltă și pe catolici, și pe protestanți.

Vincent își lăsă șevaletul din spate și făcu doi-trei pași înaintea doctorului, ca să scape de torentul de vorbe. Cimitirul, așezat chiar pe creasta dealului, avea o formă perfect pătrată. O parte cobora la vale, pe coastă. Vincent se apropie de zid ; de-acolo cuprindea cu privirea toată valea Oisei, așternută la picioarele sale. Rîul, verde, răcoros, își croia drum cu grație printre malurile năpădite de verdeață strălucitoare. La dreapta, se ridicau acoperișurile de stuf ale satului și, puțin mai departe, în vîrful unui alt deal, se înălța un castel. Cimitirul, scăldat în lumina proaspătă a soarelui de mai, era plin de flori timpurii de primăvară. Deasupra se boltea cerul de un albastru dulce. Pacea adîncă, odihnitoare avea ceva din pacea de dincolo de mormînt.

– Știi, doctore, spuse Vincent, îmi prinde bine că am fost în sud. Acum pot să prețuiesc mai bine nordul. Uite cît violet e colo, departe, pe malul rîului, unde soarele n-a atins încă verdele !

– Da, da, violet, violet, chiar așa e, vio...

– Și cît e de sănătos, murmură Vincent. Ce calmant și odihnitor !

Coborînd dealul, trecură pe lîngă lanurile de grîu și pe lîngă biserică și făcură la dreapta, pe drumul întins ce ducea spre inima satului.

– Îmi pare rău că nu te pot găzdui la mine, spuse doctorul Gachet, dar, din păcate, n-avem loc. Am să te duc la un han bun și ai să vii în fiecare zi la mine, să pictezi. Ai să te simți ca acasă !

Doctorul îl apucă pe Vincent de cot și-l călăuzi spre un han aflat dincolo de primărie, aproape de malul rîului. Gachet vorbi cu stăpînul hanului, care se-nvoi să-i dea lui Vincent casă și masă, cu șase franci pe zi.

– Acum te las să te instalezi, îi spuse Gachet. Dar ai grijă să fii la ora 1 la masă și nu-ți uita șevaletul. Trebuie să-mi faci portretul și să-mi arăți ultimele pînze. O să stăm mult de vorbă, da ?

Îndată ce doctorul se făcu nevăzut, Vincent își strînse lucrurile și ieși pe ușa din față.

– Staţi puţin, strigă hangiul, unde vă duceţi ?

– Sînt un simplu muncitor, îi răspunse Vincent, nu un capitalist. Nu pot să plătesc şase franci pe zi.

O luă înapoi pe drum şi, în Place, chiar peste drum de primărie, găsi o cafenea mică numită Ravoux, unde obţinu casă şi masă cu trei franci şi jumătate pe zi.

Cafeneaua „Ravoux" era locul de întîlnire al ţăranilor şi muncitorilor care lucrau în împrejurimile Auversului. Pe dreapta, lîngă intrare, era barul, iar de-a lungul pereţilor încăperii întunecoase, posomorîte se înşirau mese şi bănci grosolane. În fundul cafenelei, în spatele barului, se afla mîndria şi distracţia localului : o masă de biliard, cu postavul verde murdar şi rupt. O uşă, în fund, dădea spre bucătărie şi, chiar alături de această uşă, o scară ducea sus, la cele trei dormitoare. De la fereastra odăii se vedeau turla bisericii catolice şi un crîmpei din zidul cimitirului, de un cafeniu proaspăt, viu, în lumina blîndă a soarelui din Auvers.

Îşi luă şevaletul, vopselele şi pensulele, mai luă şi un portret de arleziană şi porni să caute locuinţa lui Gachet. Acelaşi drum, care cobora de la gară şi trecea pe lîngă cafeneaua „Ravoux", se furişa apoi, din Place, spre apus, căţărîndu-se iarăşi pe o pantă. După ce merse puţin, ajunse la un punct unde se despărţeau trei drumuri. Cel din dreapta urca dealul spre castel, iar cel din stînga cobora şerpuind printre răzoarele de mazăre, pînă la malul rîului. Gachet îi spusese s-o ia pe drumul din mijloc, care dădea ocol dealului. Umbla agale, gîndindu-se la doctorul în grija căruia fusese lăsat. Băgă de seamă că, în locul caselor vechi acoperite cu stuf, începură să apară vile arătoase şi că întreaga înfăţişare a locului se schimba.

Ajunse la poartă şi trase de mînerul de alamă înfipt într-un zid înalt de piatră. La sunetul clopotului, Gachet apăru alergînd. Îşi conduse oaspele sus, urcînd cele cîteva trepte de piatră ale unei terase cu flori. Casa, solidă şi bine clădită, avea trei etaje. Doctorul îndoi braţul lui Vincent şi, apucîndu-l de cot, îl plimbă prin curtea din dos, unde mişunau raţe, găini, curcani, păuni şi o droaie de pisici tărcate.

– Hai înăuntru, Vincent, îl pofti Gachet după ce-i povesti amănunţit istoria fiecărei orătănii din curte.

Salonul, aflat în partea din față a casei, era spațios, cu tavanul înalt, dar avea numai două ferestre mici, care dădeau spre grădină. Încăperea era ticsită de mobile, antichități și mărunțișuri, încît abia mai rămînea loc să se poată învîrti amîndoi în jurul mesei din mijloc. Din cauza ferestrelor mici, camera era cam întunecoasă, și toate lucrurile dinăuntru păreau negre.

Gachet umbla de colo pînă colo, lua în mînă diferite lucruri, i le punea lui Vincent în brațe și i le lua înapoi, înainte de a fi apucat să se uite la ele.

– Uite. Vezi buchetul ăsta din tabloul de pe perete? Aici, în vasul ăsta, a pus Delacroix florile ca să le picteze. Uite-l, pipăie-l. Se simte că e cel din tablou, nu-i așa? Vezi scaunul ăsta? Pe el a stat Courbet cînd a pictat grădina, aici, lîngă fereastră. Ce zici de vasele astea, nu-i așa că sînt minunate? Mi le-a adus Desmoulins din Japonia. Unul dintre ele a fost pictat de Claude Monet într-o natură moartă. Am tabloul sus. Vino să ți-l arăt.

La masă Vincent îl cunoscu pe Paul, fiul lui Gachet, un băiat de cincisprezece ani, vioi și frumos. Gachet, deși era suferind, cu o digestie proastă, servi cinci feluri la masă. Vincent, obișnuit cu lintea și pîinea neagră de la St.-Rémy, se sătură după al treilea fel și nu mai putu să mănînce.

– Și acum, să ne apucăm de lucru! strigă doctorul. Ai să-mi faci portretul, Vincent, am să-ți pozez chiar așa cum sînt, nu?

– Cred că trebuie să te cunosc mai bine, doctore, altfel mă tem că portretul n-o să-ți semene.

– Poate că ai dreptate, poate că ai dreptate. Dar firește că vei picta ceva, nu-i așa? Mă lași să mă uit cum lucrezi? Sînt nerăbdător să te văd.

– Am zărit în grădină un colț pe care mi-ar plăcea să-l pictez.

– Bine! Bine! Am să-ți instalez șevaletul. Paul, du șevaletul lui *monsieur* Vincent în grădină. Să ne arăți unde vrei să-l punem, și eu am să-ți spun dacă a mai pictat cineva acolo.

În timp ce lucra, doctorul se învîrtea împrejurul lui gesticulînd. Cînd încîntat, cînd consternat, sau pur și sim-

plu uimit, revărsa peste umărul lui Vincent un torent nesfîrşit de sfaturi, presărate cu zeci de exclamaţii puternice.

– Da, da, de data asta ai prins-o ! Ar trebui să pui un strop de lac purpuriu. Bagă de seamă ! Ai să strici pomul ! A, aşa da, acum e bine ! Nu, nu ! Nu mai pune cobalt. Aici nu e în Provence. Acum înţeleg. Da, da, e uimitor ! Cu grijă, Vincent ! Adaugă un vîrf de galben la floarea aceea. Da, da, chiar aşa ! Cum dai viaţă lucrurilor ! Toate trăsăturile tale de penel sînt atît de vii ! Nu ! Nu ! Te implor, fii atent ! Nu prea mult ! Ah, da, da, acum am înţeles ! *Merveilleux* ![1]

Vincent răbdă cît răbdă agitaţia zgomotoasă a doctorului, dar, în cele din urmă, se întoarse către omuleţul săltăreţ şi-l întrebă :

– Scumpe amice, nu crezi că-ţi face rău să te tot agiţi şi să te frămînţi atîta ? Ca doctor, ştii doar cît de important e să fii calm.

Dar Gachet nu putea sta locului cînd vedea pe cineva pictînd.

După ce termină schiţa, Vincent intră în casă împreună cu doctorul şi-i arătă portretul arlezienei, pe care-l adusese cu el.

Gachet închise un ochi şi se uită la tablou chiorîş. După un lung răstimp, în care discută însufleţit cu el însuşi despre calităţile şi defectele tabloului, se hotărî :

– Nu, nu pot să fiu de acord. Nu pot să fiu cu totul de acord. Nu înţeleg ce ai vrut să spui.

– N-am vrut să spun nimic, mărturisi Vincent, e o sinteză a tuturor arlezienelor, dacă vrei. Am încercat să redau tipicul cu ajutorul culorilor, şi atît.

– Din păcate, spuse doctorul posomorît, nu pot să fiu de acord cu totul.

– Îmi dai voie să mă plimb prin casă şi să-ţi admir colecţia ?

– Da, firește, firește, du-te şi uită-te cît vrei. Eu rămîn aici cu doamna asta, să văd dacă va reuşi să-mi placă.

Hoinări prin casă vreo oră, condus din cameră în cameră de junele Paul. Într-un colţ găsi, aruncată cu nepăsare, o pînză de Guillaumin, un nud de femeie pe o

[1] Minunat ! (în lb. franc.)

canapea. Se vedea bine că tabloul fusese neglijat, vopseaua începuse să se crape. În timp ce-l examina, doctorul Gachet veni în fugă, agitat, şi azvîrli un potop de întrebări în legătură cu arleziana lui Vincent.

– Vrei să spui că, pînă acum, n-ai făcut altceva decît să te uiţi la tablou ? îl întrebă Vincent.

– Da, da. Şi abia acum simt că-ncep s-o înţeleg.

– Iartă-mi îndrăzneala, doctore, dar acesta e un Guillaumin splendid. Dacă nu-l înrămezi repede, o să se distrugă.

Gachet nici nu-l auzi măcar.

– Spui că, în desen, l-ai urmat pe Gauguin... Nu sînt de acord... ciocnirea asta de culori... îi distruge feminitatea... Ba nu, nu i-o distruge, dar... Bine, bine, am să mă duc să mă mai uit... încep s-o înţeleg... încet-încet... Ciudat... parcă se repede la mine de pe pînză...

Gachet îşi petrecu toată după-amiaza învîrtindu-se în jurul arlezienei, arătînd-o cu degetul, luînd o mie de poze, fîlfîindu-şi braţele, vorbind singur, punînd nenumărate întrebări, la care-şi dădea singur răspuns. Cînd se lăsă noaptea, femeia îl cucerise cu desăvîrşire. Îl cuprinse o pace plină de mulţumire.

– Cît de greu e să fii simplu ! remarcă el istovit, privind cu adîncă împăcare portretul.

– Da.

– E frumoasă, o, ce frumoasă ! N-am mai simţit niciodată atîta profunzime de caracter.

– Dacă-ţi place, doctore, ţi-o dăruiesc ; de asemenea şi peisajul pe care l-am făcut azi în grădină.

– Dar de ce să-mi dai mie tablourile astea, Vincent ? Sînt lucruri de valoare.

– Poate că în viitorul apropiat o să fie nevoie să mă îngrijeşti. N-o să am bani să-ţi dau, aşa că-ţi plătesc cu pînze.

– Dar eu nu te-aş îngriji pentru bani, Vincent. Aş face-o din prietenie.

– Bun ! Atunci şi eu îţi dăruiesc tablourile din prietenie.

Își reluă din nou viața de pictor. Se culca la 9, după ce-i privea îndelung pe muncitori jucînd biliard sub lampa posomorîtă din cafeneaua „Ravoux", și se scula dimineața la 5. Vremea era frumoasă, soarele blînd încălzea valea plină de verdeață proaspătă. Răstimpurile de boală și trîndăvie silită petrecute la St.-Paul erau de domeniul trecutului ; acum pensula îi juca iar, sprintenă, în mînă.

Îl rugă pe Theo să-i trimită cele șaizeci de studii în cărbune ale lui Bargue, temîndu-se să nu dea greș dacă nu studia iarăși proporțiile și nudul. Cutreieră prin Auvers, în căutarea unei căsuțe în care să se instaleze definitiv. Cîteodată se întreba dacă Theo avea dreptate să creadă că, undeva pe lumea asta, ar exista într-adevăr o femeie care să împartă viața cu el. Scoase cîteva din pînzele făcute la St.-Rémy, ca să le retușeze și să le îmbunătățească.

Dar această revenire bruscă la normal nu era decît o izbucnire trecătoare, reacția unui organism încă prea puternic ca să se lase doborît.

Acum, după îndelungata izolare din ospiciu, zilele îi păreau lungi ca săptămînile. Nu știa cum să și le umple, căci nu mai avea nici putere și nici poftă să picteze necontenit. Înainte de accidentul de la Arles, absorbit de înfrigurarea creației, avea impresia că zilele fug prea repede ; acum i se păreau nesfîrșite.

Peisajele îl ademeneau din ce în ce mai puțin și, cînd începea într-adevăr să lucreze, se simțea ciudat de calm, aproape indiferent. Ritmul lui obișnuit de lucru, înfrigurat, năvalnic, care-l ținuse zile și săptămîni în șir încordat în fața șevaletului, îl părăsise. Acum picta pe îndelete, într-un ritm care, pentru el, era aproape ca și cum ar fi trîndăvit. Nu i se mai părea o nenorocire dacă nu termina o pînză pînă la căderea nopții... îi era totuna.

În afară de doctorul Gachet, nu mai legă nici o prietenie în Auvers. Gachet își petrecea aproape întreaga zi la Paris, în cabinetul lui de consultații ; seara venea adeseori la cafeneaua „Ravoux", să se uite la tablouri. Vincent se întrebase de multe ori de ce privirea doctorului exprima o mîhnire atît de adîncă.

– De ce ești nefericit, doctore ?

– Ah, Vincent, am muncit atîția ani... și-am făcut atît de puțin binc ! Medicul nu vede altceva decît suferință, suferință, numai suferință.

– În ce mă privește, mi-aș schimba bucuros meseria cu a dumitale.

O strălucire de extaz lumină brusc melancolia din ochii doctorului.

– Ah, nu, Vincent, să nu spui asta ! Cel mai frumos lucru din lume e să fii pictor ! Toată viața mi-am dorit să fiu artist... Dar n-am avut timp... doar cîte-o oră, cînd și cînd... sînt atîția oameni bolnavi care au nevoie de mine !

Doctorul Gachet se lăsă în genunchi și trase un vraf de pînze de sub patul lui Vincent. Ridică una, cu o floare a soarelui de un galben-aprins, și o admiră îndelung.

– Dac-aș fi pictat o singură pînză ca asta, Vincent, mi-aș socoti existența împlinită, justificată. Toată viața mi-am petrecut-o alinînd suferințele oamenilor... dar, oricum, pînă la urmă, oamenii tot mor... ce rost mai are deci strădania mea ? Dar florile tale... vor alina mereu suferința din inimile oamenilor... le vor aduce bucurie... secole după secole... O, Vincent ! viața ta e încununată de o mare împlinire... trebuie să te simți un om fericit !

Cîteva zile mai tîrziu, Vincent pictă portretul doctorului ; îl înfățișă în redingota lui albastră, cu șapca albă, pe un fond albastru de cobalt, cu fața și mîinile într-un ton foarte deschis, luminos. Îl prinse rezemat de o masă roșie, pe care se aflau o carte galbenă și un vas cu degeței roșii-purpurii. Cînd isprăvi, observă amuzat că semăna cu autoportretul pe care și-l făcuse la Arles, înainte de sosirea lui Gauguin.

Doctorul manifestă un entuziasm copleșitor în legătură cu portretul. Vincent nu mai auzise niciodată un asemenea potop de laude și felicitări. Gachet insistă să-i facă o copie. Vincent consimți, și bucuria doctorului nu mai cunoscu margini.

– Trebuie să folosești mașina mea de litografiat din pod, Vincent, strigă el. O să mergem la Paris să luăm toate pînzele tale și să facem litografii după ele. Nu te va costa nici un ban. Hai să-ți arăt atelierul meu.

Urcară o scară și pătrunseră în pod printr-un chepeng. Atelierul lui Gachet era ticsit cu tot felul de ustensile ciu-

date, fantastice ; Vincent se crezu în laboratorul unui alchimist din evul mediu.

Cînd coborîră, observă că nudul de Guillaumin continua să zacă în acelaşi colţ, nebăgat în seamă.

– Doctore, iartă-mă că insist, trebuie să-l înrămezi ! Prăpădeşti, pur şi simplu, o capodoperă !

– Da, da. Am de gînd să-l înrămez. Dar, spune-mi, cînd mergem la Paris să luăm picturile ? Poţi să faci litografii cîte vrei. O să am eu grijă de tot materialul.

Iunie luă pe nesimţite locul lui mai. Vincent începu să picteze biserica catolică de pe deal. Pe la mijlocul după-amiezii începea să se simtă obosit, dar nici nu se sinchisea că nu termina tabloul. Altă dată, întins pe pîntece, cu capul aproape vîrît în spice, izbuti, cu mari eforturi de voinţă, să picteze un lan de grîu. Mai făcu o pînză mare cu casa doamnei Daubigny, alta, înfăţişînd o casă albă între pomi, sub un cer de noapte, cu lumină portocalie la ferestre, înconjurată de verdeaţă întunecată şi cu o umbră de trandafiriu-închis. Mai zugrăvi, în sfîrşit, şi un efect de înnoptare, doi peri negri, pe un cer pălind.

Dar seva picturii lui pierise. Lucra din obişnuinţă, pentru că n-avea altceva de făcut. Fantastica forţă care-l mînase în ultimii zece ani de muncă titanică de-abia îl ajuta acum să se tîrască. Ceea ce-l atrăsese şi-l emoţionase odinioară în natură îl lăsa acum nepăsător.

„Am pictat lucrurile astea de-atîtea ori, îşi spunea, cutreierînd drumurile cu şevaletul în spate, în căutarea unui subiect. Nu mai am nimic nou de spus. De ce să mă repet ? Tata Millet avea dreptate : *„J'aimerais mieux ne rien dire que de m'exprimer faiblement"*.

Dragostea lui pentru natură nu murise ; dar nu mai simţea nevoia disperată, irezistibilă de a se arunca asupra unui peisaj şi a-l transpune pe pînză. Era secătuit. Toată luna iunie pictă doar cinci tablouri. I se făcuse lehamite. Se simţea gol, uscat, stors, ca şi cînd sutele şi sutele de desene şi picturi care se revărsaseră din fiinţa lui în ultimii zece ani îi luaseră fiecare cîte-o fărîmă din vigoarea, din viaţa lui.

Socoti totuşi că trebuie, oricum, să continue lucrul ; datoria faţă de fratele lui îi părea inepuizabilă. Uneori, însă, în timp ce lucra îşi amintea de vrafurile de pînze care

zăceau îngrămădite în casa lui Theo, mai multe decît s-ar putea vinde în zece vieţi, şi împingea şevaletul deoparte, cuprins de greaţă.

Ştia că viitoarea criză urma să se producă în iulie, la sfîrşitul perioadei de trei luni. Frămîntat de teama ca nu cumva să facă vreo faptă nesăbuită în timpul crizei, se izolă în sat. Cînd plecase din Paris nu hotărîse cu Theo nici un fel de aranjament în legătură cu banii ; acum îl muncea şi gîndul nesiguranţei băneşti în care se afla. Pe de altă parte, mîhnirea şi extazul care alternau în privirea doctorului Gachet ajunseră să-l irite din ce în ce mai mult.

Dar ceea ce puse capăt la toate fu vestea că pruncul lui Theo s-a îmbolnăvit.

Îngrijorarea pentru micul lui nepot îl scoase aproape din minţi. Se stăpîni cît putu, apoi luă trenul spre Paris. Apariţia lui neaşteptată în Cité Pigalle nu făcu decît să mărească zăpăceala. Theo arăta palid şi bolnav. Atît cît se pricepu, Vincent se străduí să-l îmbărbăteze.

– Nu mă nelinişteşte numai copilul, recunoscu Theo, în cele din urmă.

– Dar ce mai e ?

– E vorba de Valadon. M-a prevenit c-o să-mi ceară demisia.

– Cum ? Nu se poate, Theo ! Eşti la *„Goupil"* de şaisprezece ani !

– Ştiu. Dar Valadon pretinde că, din cauza impresioniştilor, am neglijat vînzările obişnuite. De la o vreme nu mai vînd mare lucru şi, cînd totuşi se întîmplă să mai vînd cîte ceva, preţurile sînt mici. Patronul zice că în ultimul an am fost în deficit.

– Şi cum, ar putea într-adevăr să te dea afară ?

– De ce nu ? Partea care aparţinea familiei Van Gogh a fost lichidată în întregime.

– Şi atunci ce-ai să faci, Theo ? Ai să-ţi deschizi un magazin al tău ?

– Cum ? Cu ce ? Aveam ceva bani puşi deoparte, dar i-am cheltuit cu nunta şi cu copilul.

– Dacă n-ai fi aruncat miile de franci pentru mine...

– Te rog, Vincent. N-are nici o legătură una cu alta. Ştii că eu...

– Dar ce-ai să faci, Theo ? E vorba de Jo şi de copil.
– Da. Am să văd... nu ştiu... deocamdată mă nelinişteşte boala copilului.

Vincent rămase cîteva zile la Paris. Lipsea cît mai multă vreme de-acasă, ca să nu-l stînjenească pe micul bolnav. Parisul şi întîlnirea cu vechii prieteni îl tulburară ; se simţi din nou cuprins, încet-încet, de vechea agitaţie febrilă. Cînd sănătatea micului Vincent se mai îmbunătăţi, luă trenul şi se întoarse în paşnicul Auvers.

Dar nici liniştea de aici nu mai izbuti să-l calmeze. Era frămîntat de griji. Ce se va întîmpla cu el dacă Theo îşi va pierde slujba ? Se va trezi pe stradă, un cerşetor nenorocit ! Dar, mai ales, ce se va întîmpla cu Jo şi cu copilul ? Dacă moare micuţul ? Ştia că Theo, cu sănătatea lui şubredă, n-ar putea supravieţui unei asemenea lovituri. Cine-i va întreţine pe ei toţi pînă-şi va găsi Theo o nouă slujbă ? Şi Theo, va rezista oare acestui şir de necazuri ?

Şedea ore întregi în cafeneaua întunecoasă. Îi amintea de „*Café* Lamartine", cu mirosul ei de bere trezită şi de fum acru de tutun. Împungea cu tacul pe masa de biliard, lovind la întîmplare bilele decolorate. N-avea bani pentru băutură. N-avea bani să-şi cumpere vopsele şi pînze. Nu putea să-i ceară nimic lui Theo, în clipele grele prin care trecea. Şi-i era o teamă cumplită că va face o nebunie în timpul crizei ce se apropia, ceva care să-i pricinuiască bietului Theo un necaz şi mai mare, o nouă cheltuială.

Încercă să lucreze, dar fără folos. Pictase tot ce dorise să picteze. Exprimase tot ce voise să exprime. Natura nu mai trezea în el dorinţa de a crea ; îşi dădea seama că partea cea mai bună a fiinţei lui murise.

Zilele treceau. Iulie ajunse la jumătate şi dogoarea verii puse stăpînire pe sat. Theo, pe punctul de a fi azvîrlit de Valadon, înnebunit de griji din cauza copilului şi a notelor de plată ale doctorului, reuşi totuşi să smulgă cincizeci de franci şi să-i trimită fratelui său. Vincent îi dădu lui Ravoux. Aceşti bani îi vor ajunge cam pînă la sfîrşitul lui iulie. După aceea însă... ce va mai fi ? Alţi bani de la Theo nu putea să mai aştepte.

Şedea culcat pe spate în lanurile de grîu de lîngă micul cimitir, în bătaia razelor fierbinţi ale soarelui. Se plimba de-a lungul malurilor Oisei, sorbind mireasma răcoroasă a

apei şi a frunzişului care-i umbrea malurile. Se ducea la masă la Gachet şi mînca în neştire, fără să simtă gustul mîncării, fără s-o poată mistui. În timp ce doctorul îi vorbea cu entuziasmul acela exagerat despre picturile lui, îşi spunea : „Nu, negreşit, nu vorbeşte despre mine. Astea nu pot fi tablourile mele. N-am pictat niciodată nimic. Nu-mi recunosc nici măcar semnătura mea de pe pînze. Nu-mi amintesc să fi aşternut o singură trăsătură de penel pe vreuna din ele. Sînt sigur că au fost pictate de altcineva !"

Culcat în întunericul odăii lui, discuta îndelung cu el însuşi : „Bine, să presupunem că Theo nu-şi pierde slujba, că o să-mi poată trimite în continuare cei o sută cincizeci de franci pe lună. Dar ce mai am de făcut în viaţă ? În toţi aceşti ultimi ani nenorociţi am vrut să trăiesc pentru că trebuia să pictez, pentru că trebuia să scot la iveală ceea ce ardea înăuntrul meu. Dar acum s-a stins totul. Sînt o cochilie goală. Ce mai am de făcut ? Să mă tîrăsc, vegetînd în nelinişte, ca bietele suflete de la „St.-Paul", aşteptînd o întîmplare care să mă şteargă de pe faţa pămîntului ?"

Alteori, însă, îl chinuiau gîndurile în legătură cu soarta lui Theo, a Johannei şi a copilului.

„Să zicem că-mi revin puterea şi echilibrul mintal şi că mă cuprinde din nou pofta să pictez. Cum pot să mai primesc bani de la Theo cînd el are nevoie de ei pentru Jo şi pentru copil ? El nu mai trebuie să-şi cheltuiască banii cu mine. Şi-aşa sînt puţini. Îi trebuie toţi. Îi trebuie ca să-şi trimită familia la ţară, să se însănătoşească şi să se întremeze. Zece ani în şir m-a ţinut în spate. Nu e destul ? Nu e timpul, oare, să dispar şi să-i las loc micului Vincent? Eu am spus ce-aveam de spus, acum e rîndul lui."

La rădăcina tuturor frămîntărilor stărui-a însă teama copleşitoare : unde-l va duce oare, pînă la urmă, blestemata lui de boală, epilepsia ? Acum era întreg la minte, lucid ; putea să facă ce voia cu viaţa lui. Dar dacă viitoarea criză îl va transforma într-un nebun maniac ? Dacă mintea lui va ceda sub încordarea atacului şi ceea ce va mai rămîne din el, după criză, nu va mai fi altceva decît un cretin nenorocit cu spume la gură, fără putinţă de vindecare ? Ce ar putea să mai facă atunci bietul Theo ? Să-l închidă într-un ospiciu pentru cei iremediabil pierduţi ?

Îi mai dădu doctorului Gachet încă două pînze și încercă să scoată de la el adevărul.

– Nu, Vincent, îl liniști doctorul, s-a terminat cu crizele. De-acum înainte ai să fii perfect sănătos, să știi, însă, că nu toți epilepticii au norocul ăsta...

– Și ce se-ntîmplă cu ei pînă la urmă, doctore ?

– Uneori, după ce au avut mai multe crize, își pierd cu totul mintea.

– Și-atunci sînt definitiv pierduți ?

– Da. S-a sfîrșit cu ei. Pot s-o mai ducă așa cîțiva ani, într-un ospiciu, dar nu-și mai revin niciodată.

– Și cum se poate ști, doctore, după o criză, dacă-și mai revin sau dacă e ultima și sînt pierduți ?

– Nu se poate ști dinainte, Vincent. Dar, haide, ce rost are să discutăm asemenea lucruri ? Să mergem mai bine în atelier și să tragem cîteva litografii.

În cele patru zile care urmară Vincent nu-și mai părăsi camera lui de la „Ravoux". *Madame* Ravoux îi aducea mîncarea în fiecare seară.

– „Acum sînt bine și întreg la minte, își spunea mereu, sînt stăpîn pe propria mea soartă. Dar viitoarea criză ?... Dacă-mi vine de hac ?... Nici măcar n-am să știu, ca să mă pot omorî... Am să fiu pierdut, pierdut... fără scăpare !... Oh, Theo, Theo, ce să mă fac ?"

A patra zi, după masă, se duse la Gachet. Doctorul era în salon. Vincent intră în cabinetul unde văzuse cîndva nudul neînrămat al lui Guillaumin și luă pînza.

– Ți-am spus s-o înrămezi ! făcu el.

Doctorul Gachet se uită la el mirat.

– Știu, Vincent. Săptămîna viitoare am să comand o ramă de lemn la tîmplarul din Auvers.

– Trebuie înrămată acum ! Azi ! Chiar în clipa asta !

– Dar, Vincent, spui prostii !

Vincent se uită o clipă țintă la doctor, făcu un pas amenințător spre el, apoi își vîrî mîna în buzunarul hainei. Doctorul Gachet avu impresia că-și încleștează degetele pe un revolver și că-l îndreaptă spre el prin haină.

– Vincent ! strigă el.

Vincent se cutremură, lăsă ochii în jos, scoase mîna din buzunar și fugi din casă.

A doua zi, își luă șevaletul și o pînză, coborî drumul lung spre gară, se urcă pe deal, trecu pe lîngă biserica catolică și se așeză în lanul galben de grîu din fața cimitirului.

Spre prînz, cînd razele soarelui dogoritor îl izbeau drept în creștet, un pîlc de mierle se năzări deodată din seninul cerului. Umplură văzduhul, întunecînd soarele. Nu mai văzu nimic. Îl învăluiră într-o pătură groasă de întuneric, i se încurcară prin păr, îl izbiră în ochi, în nas, în gură, îl cufundară într-un nor gros, negru, înăbușitor de aripi fîlfîitoare.

Continuă să lucreze. Pictă păsările zburînd deasupra lanului auriu. Nu-și dădu seama cît timp mînuise pensula ; cînd isprăvi, scrise într-un colț *Ciori deasupra unui lan de grîu*, apoi se întoarse, cu șevaletul și pînza, la „Ravoux", se trînti pe pat și adormi.

În după-amiaza următoare ieși din nou. Străbătu Place de la Mairie, urcă dealul și trecu pe lîngă castel. Un țăran îl văzu cocoțat într-un pom.

– E cu neputință, îl auzi mormăind, e cu neputință !

După cîtva timp, coborî din pom și o luă razna prin arătura din spatele castelului. De data asta era sfîrșitul. Îl știuse încă de la Arles, dar nu fusese în stare să facă ultimul pas.

Dar ar fi vrut să-și ia rămas bun. Lumea în care trăise fusese totuși bună. Cum spunea Gauguin : „Pe lîngă otravă, există și antidot". Și-acum, părăsind-o, ar fi vrut să-și ia adio de la ea, să le spună rămas bun tuturor celor ce lăsaseră urme în viața lui, care îi determinaseră, într-un fel, cursul. Să-i spună rămas bun Ursulei, al cărei dispreț îl smulsese dintr-o viață obișnuită și-l făcuse să devină un singuratic ; lui Mendes da Costa, care-l încredințase că, pînă la urmă, își va găsi făgașul și-și va împlini viața : lui Kay Vos, al cărei „Nu, niciodată, niciodată !" lăsase arsuri de acid în sufletul lui ; doamnei Denis, lui Jacques Verney și Henri Decrucq, care-l învățaseră să iubească pe dezmoșteniții soartei ; reverendului Pietersen, a cărui prietenie nu ținuse seama de îmbrăcămintea zdrențăroasă și de purtarea lui necioplită ; tatălui și mamei lui, care-l iubiseră cum se pricepuseră ei mai bine ; Christinei, singura soție cu care soarta găsise potrivit să-l miluiască ; vărului Mauve,

care-i fusese maestru timp de cîteva săptămîni prețioase ; lui Weissenbruch și lui De Bock, primii lui prieteni dintre pictori ; unchilor Vincent, Jan, Cornelius Marinus și Stricker, care-l socotiseră oaia rătăcită a familiei Van Gogh ; lui Margot, singura femeie care l-a iubit vreodată și care a încercat să-și ia viața din dragoste pentru el ; tuturor prietenilor din Paris – lui Lautrec, care se afla din nou închis într-un ospiciu de nebuni, unde avea să-și sfîrșească zilele, lui Georges Seurat, mort la treizeci și unu de ani din cauza muncii istovitoare, lui Paul Gauguin, ajuns cerșetor în Bretania, lui Rousseau, care putrezea în gaura lui de lîngă Bastille, lui Cézanne, sihăstrit în vîrful unui deal la Aix, lui *Père* Tanguy și lui Roulin, care i-au dezvăluit farmecul sufletelor simple ; lui Rachel și doctorului Rey, fiindcă-i arătaseră o afecțiune de care avea atîta nevoie, lui Aurier și doctorului Gachet, singurii oameni de pe lume care l-au socotit un pictor mare și, mai presus de toți, lui Theo, dragului, neasemuitului Theo, cel mai răbdător, cel mai bun și cel mai iubitor dintre toți frații care au existat vreodată. Tuturor ar fi vrut să le spună rămas bun.

Dar el era deprins cu alt mijloc de exprimare a emoțiilor decît cuvintele. Ar fi trebuit deci să picteze acest rămas bun.

Dar un rămas bun nu se poate picta.

Își ridică ochii în sus, către soare. Apăsă revolverul în dreptul inimii și trase. Se prăbuși, îngropîndu-și fața în lutul roditor, înmiresmat al cîmpului, ca un pumn de țărînă trecătoare, pribeagă, care se întorcea la matca de unde se desprinsese.

4. O MÎNĂ DE ȚĂRÎNĂ TRECĂTOARE

După vreo patru ore, intră clătinîndu-se în cafeneaua întunecoasă. *Madame* Ravoux îl urmă pînă în cameră și văzu pete de sînge pe hainele lui. Fugi imediat după doctorul Gachet.

– Oh, Vincent, Vincent, ce-ai făcut ? se văită doctorul cînd intră în cameră.

– Cred că am dat greș, ce spui ?

Gachet cercetă rana.

– Oh, Vincent, bietul meu prieten, ce nefericit trebuie să fi fost dacă ai făcut una ca asta ! Cum de n-am înțeles ? De ce ai vrut să ne părăsești, cînd noi toți te iubim atît de mult ? Gîndește-te la minunatele tablouri pe care mai trebuie să le pictezi pentru omenire !

– Vrei să fii bun să-mi dai pipa din buzunarul vestei ?

– Da, firește, dragul meu.

Umplu pipa cu tutun, apoi i-o vîrî lui Vincent între dinți.

– Te rog, un foc, ceru Vincent.

– Imediat, prietene.

Vincent pufăi liniștit din pipă.

– Vincent, azi e duminică și fratele tău nu e la magazin. Care-i adresa de acasă ?

– Asta nu-ți spun.

– Dar bine, Vincent, trebuie ! Trebuie să-l găsim numaidecît !

– Ce rost are să-i stricăm duminica ? Și-așa e obosit și chinuit ; are nevoie de odihnă.

Zadarnic se străduiră doctorul, nu reuși să capete adresa lui Theo. Rămase cu Vincent pînă noaptea tîrziu, îngrijindu-i rana. Apoi plecă acasă, să se odihnească puțin, lăsîndu-l pe fiul lui să-l vegheze.

Vincent zăcu în pat toată noaptea, cu ochii larg deschiși, fără să-i adreseze nici un cuvînt lui Paul. Își umplea mereu pipa și fuma liniștit. În dimineața următoare, cînd Theo sosi la *„Goupil"*, îl aștepta telegrama lui Gachet. Luă primul tren spre Pontoise. Acolo sări într-o trăsură, care-l duse în goană la Auvers.

– Așa, Theo ! spuse Vincent.

Theo căzu în genunchi lîngă patul fratelui și-l luă în brațe ca pe un copil, fără să poată rosti un cuvînt.

Cînd veni doctorul, Theo îl scoase pe coridor. Gachet clătină din cap cu tristețe.

– Nu e nici o speranță, prietene. Nu pot să-i extrag glontele, acum e prea slăbit. Dacă n-ar fi avut un organism de oțel, ar fi murit acolo, pe cîmp.

Theo nu s-a mișcat toată ziua de lîngă pat, ținîndu-l de mînă pe Vincent. Cînd se lăsă noaptea și rămaseră singuri, începură să depene liniștit amintiri din copilăria lor, din Brabant.

– Ţi-aduci aminte de moara de la Ryswyk, Vincent ?

– Era o moară veche şi plină de farmec, nu, Theo ?

– Ne plimbam pe cărarea de pe malul pîrîului şi ne lăsam în voia visurilor noastre copilăreşti...

– Şi cînd ne jucam în grîul înalt, în miezul verii... Mă ţineai de mînă, ca acum. Ţi-aminteşti, Theo ?

– Da, Vincent.

– Cînd eram la Arles, în spital, mă întorceam adesea cu gîndul la vremea petrecută în Zundert. Am avut o copilărie frumoasă, noi doi, Theo !... Ne jucam în grădina din spatele bucătăriei, la umbra salcîmilor, şi mama ne pregătea plăcinte pentru prînz.

– Pare atît de mult de-atunci, Vincent !

– ...Da... aşa e... viaţa e lungă. Theo, te rog, ai grijă de tine ! Făgăduieşte-mi acum ! Păzeşte-ţi sănătatea. Trebuie să te gîndeşti mereu la Jo şi la copil ! Du-i undeva la ţară, să fie puternici şi sănătoşi. Să nu mai rămîi la *„Goupil"*, Theo. Ţi-a stors toată vlaga... şi nu ţi-au dat nimic în schimb.

– Am să deschid o mică galerie a mea, Vincent. Şi prima expoziţie va cuprinde creaţia unui singur pictor : toate lucrările lui Vincent Van Gogh... aşa cum le-ai aranjat tu, acasă... cu mîinile tale.

– Ah, da. Creaţia mea... mi-am dat toată viaţa pentru ea... şi minţile aproape...

Liniştea adîncă a nopţii din Auvers învălui încăperea.

Puţin după ora 1, Vincent întoarse uşor capul şi şopti :

– Aş vrea să pot muri acum, Theo !

Peste cîteva clipe închise ochii.

Theo simţi că fratele lui l-a părăsit pentru totdeauna.

5. ŞI NICI ÎN MOARTE N-AU FOST DESPĂRŢIŢI

Rousseau, *Père* Tanguy, Aurier şi Émile Bernard veniră de la Paris pentru înmormîntare.

Uşile cafanelei „Ravoux" erau închise, cu obloanele lăsate. În faţă aştepta micul dric cernit, cu doi cai negri.

Aşezară cosciugul pe masa de biliard.

Theo, doctorul Gachet, Rousseau, *Père* Tanguy, Aurier, Bernard şi Ravoux şedeau în jur, fără grai. Nu erau în stare nici măcar să se uite unul la altul.

Nu se gîndise nimeni să cheme un preot.

Omul cu dricul ciocăni la uşa din faţă.

– E timpul, domnilor.

– Pentru numele lui dumnezeu, nu-l putem lăsa pe Vincent să plece aşa ! izbucni Gachet.

Aduse din camera lui Vincent toate tablourile şi-l trimise pe Paul acasă, să ia şi celelalte pînze.

Se căzniră cu toţii, în grabă, să atîrne picturile pe pereţi ; numai Theo rămase lîngă sicriu.

Pînzele însorite transformară cafeneaua cenuşie, posomorîtă într-o catedrală strălucitoare.

Se strînseră din nou în jurul mesei de biliard. Gachet fu singurul care izbuti să-şi descleştеze gura.

– Să nu ne lăsăm copleşiţi, noi, cei ce sîntem prietenii lui. Vincent nu e mort. El nu va muri niciodată. Dragostea lui, geniul lui, frumuseţea pe care a creat-o vor dăinui în veci, îmbogăţind lumea. De cîte ori mă uit la picturile lui, de fiecare dată desluşesc o nouă credinţă, un nou înţeles al vieţii. A fost un uriaş... un mare pictor... un mare filozof. A căzut jertfă nemăsuratei lui iubiri pentru artă.

Theo încercă să-i mulţumească.

– Eu... eu...

Lacrimile îl înecară şi nu putu să mai spună nimic.

Lăsară capacul peste Vincent, apoi cei şase prieteni ridicară sicriul de pe masa de biliard, îl scoaseră din cafenea şi-l aşezară cu băgare de seamă pe dric.

Porniră în urma lui, pe drumul scăldat de soare, trecînd pe lîngă căsuţele acoperite cu stuf, pe lîngă micile vile de ţară.

Ajuns la gară, dricul o luă la stînga şi începu să urce anevoie dealul. Lăsară în urmă biserica catolică şi se afundară prin lanurile aurii de grîu.

Se opriră la poarta cimitirului.

Cei şase prieteni purtară pe umeri sicriul pînă la groapă, urmaţi de Theo.

Doctorul Gachet alesese drept lăcaş de veci pentru Vincent locul de unde admiraseră în prima zi încîntătoarea vale verde a Oisei.

Theo încercă din nou să vorbească, dar nu izbuti.

Coborîră sicriul în groapă şi aruncară pămîntul cu lopata peste el, apoi îl bătătorîră cu picioarele.

Cei şapte oameni se întoarseră, ieşiră din cimitir şi coborîră dealul.

Doctorul Gachet reveni după cîteva zile şi sădi cîţiva lujeri de floarea-soarelui în jurul mormîntului.

Theo se înapoie acasă, în Cité Pigalle. Pierderea fratelui îl chinuia zi şi noapte, fără răgaz, cu o durere grea, sfîşietoare, nepotolită.

Şi mintea lui nu rezistă acestui chin.

Johanna îl duse la Utrecht, într-o *maison de santé,* unde cu ani în urmă fusese dusă şi Margot.

După şase luni, aproape în aceeaşi zi în care murise Vincent, Theo părăsi şi el lumea celor vii. Îl îngropară la Utrecht.

Mai tîrziu, citind *Biblia* ca să-şi găsească alinare, Johanna întîlni următorul verset, în Samuel :

„Şi nici în moarte n-au fost despărţiţi."

Aduse trupul lui Theo la Auvers şi-l culcă alături de fratele său.

Cînd soarele aprig din Auvers îşi revarsă dogoarea peste micul cimitir dintre lanuri, Theo odihneşte la umbră. La umbra bogată a florilor atît de dragi lui Vincent.

NOTĂ

Poate că cititorul se va fi întrebat : pînă unde e adevărată această povestire ? Firește, dialogul a trebuit să fie imaginat ; cîte un episod a fost născocit pe de-a întregul, ca, de exemplu, scena cu Maya, lucru de care cititorul și-a dat seama, desigur, fără greutate. O dată sau de două ori am înfățișat cîte un fapt, de mică importanță, încredințat fiind de probabilitatea lui, chiar dacă n-am putut să-l susțin cu documente, ca, de pildă, scurta întîlnire dintre Cézanne și Van Gogh, la Paris. Alteori am recurs la cîteva mici denaturări, pentru a ușura lucrurile ; de pildă, întrebuințarea francului ca monedă de schimb în timpul trecerii lui Vincent prin Europa, sau am renunțat la cîteva întîmplări lipsite de însemnătate. În afara acestor libertăți, care țin de tehnica scrisului, cartea e întru totul corespunzătoare realității.

Principalul izvor de date a fost constituit de cele trei volume de scrisori ale lui Vincent către fratele lui, Theo. (Houghton Mifflin, 1927–1930). Dar cea mai mare parte a materialului l-am cules eu însumi, mergînd pe urmele lui Vincent prin Olanda, Belgia și Franța.

Aș da dovadă de lipsă de recunoștință dacă nu mi-aș exprima îndatorirea față de prietenii și admiratorii lui Van Gogh din Europa, care m-au găzduit și mi-au pus la dispoziție fără nici o rezervă atît materialul documentar, cît și timpul lor : Colin Van Oss și Louis Bron, de la *Haagsbe Post ;* Johan Tersteeg de la *„Galeriile Goupil"* din Haga ; familia lui Anton Mauve din Scheveningen ; domnul și

doamna Jean-Baptiste Denis din Petit Wasmes ; familia Hofkes din Nuenen ; J. Bart de la Faille din Amsterdam ; dr. Felix Rey din Arles ; dr. Edgar Le Roy de la „St.-Paul de Mausole" şi Paul Gachet din Auvers-sur-l'Oise, care rămîne cel mai devotat prieten al lui Vincent din Europa.

Sînt îndatorat lui Lona Mosk, Alice şi Ray C. B. Brown şi lui Jean Factor pentru editarea cărţii. În fine, doresc să-mi exprim profunda recunoştinţă faţă de Ruth Aley, cea dintîi care a citit în manuscris această carte.

6 iunie 1934

I. S.

CUPRINS

Pag.

Cuvînt înainte. 5

Prolog · LONDRA

1. „*L'ange aux poupons*“ 15
2. „*Goupil and Company*“ 18
3. Iubirea inspiră iubire după chipul şi asemănarea ei 20
4. „Să dăm totul uitării, ce zici?“ 25
5. Familia Van Gogh 28
6. „Nu eşti decît un ţărănoi necioplit!“ . . . 31
7. Ramsgate şi Isleworth 36

CARTEA I. BORINAGE

1. Amsterdam 43
2. Kay 45
3. Un preot de ţară îmbîcsit 48
4. Latina şi greaca 51
5. Mendes da Costa 53
6. În ce constă forţa cea mare? 57
7. Şcoala de evanghelizare 58
8. „Mutrele negre“ 63
9. O colibă de miner 66

Pag

10. Succes 70
11. Steril 73
12. Marcasse 78
13. O lecţie de economie politică 89
14. Fragil 91
15. „Egiptul negru“ 95
16. *Exit Deus* 102
17. Faliment 103
18. O întîmplare lipsită de importanţă 106
19. Ca de la pictor la pictor 108
20. Theo îşi face apariţia 117
21. Vechea moară de la Ryswyk 120

CARTEA II. ETTEN

1. „E şi ăsta un mijloc de existenţă !“ . . . 131
2. Nebun 135
3. Ucenicie 138
4. *Mijnheer* Tersteeg 144
5. Anton Mauve 150
6. Kay 154
7. „Nu, niciodată, niciodată !“ 167
8. Există oraşe în care unii oameni sînt pentru totdeauna sortiţi nenorocului 171

CARTEA III. HAGA

1. Primul atelier 177
2. Christine 184
3. Desenul progresează 189
4. Bărbatul are nevoie de o femeie 198
5. „Dă-i zor, trebuie să-ncepi să vinzi !“ . . . 201
6. Bunătatea răsare de unde nu te aştepţi ! . . . 209

Pag.

7. „*Savoir souffrir sans se plaindre*“ 218
8. „Sabia neîndurătoare“ 227
9. Iubire 231
10. Sfînta familie 237
11. Theo soseşte la Haga 241
12. Curioşi mai sînt şi taţii! 247
13. „*L'art c'est un combat*“ 254
14. Arta e o luptă, şi căsătoria de asemeni . . . 259

CARTEA IV. NUENEN

1. Un atelier în casa parohială 267
2. Ţesătorii 260
3. Margot 271
4. „Important e să iubeşti, nu să fii iubit“ . . . 278
5. „Încotro vei merge tu voi merge şi eu“ . . . 279
6. Interogatoriu 288
7. „Doar puţin le mai lipseşte lucrărilor tale ca să se poată vinde, dar...“ 297
8. Oameni mîncînd cartofi 302

CARTEA V. PARIS

1. „Da, Parisul!“ 311
2. Explozia 315
3. „De ce să fii conte cînd poţi fi pictor?“ . . . 320
4. Prezentarea unui primitiv 325
5. Pictura trebuie să devină o ştiinţă! 333
6. Serată la Rousseau 340

Pag.

7. Un biet om s-a spînzurat 349
8. Arta devine amorală 354
9. *Père* Tanguy 362
10. *Petit boulevard* 370
11. Tablouri pentru muncitori 375
12. Grupul comunitarist de artă 379
13. Spre sud, mereu spre sud, către soare ! 387

CARTEA VI. ARLES

1. Cutremur sau revoluţie ? 393
2. Maşina de pictat 398
3. „*Le pigeon*“ 401
4. Poştaşul 406
5. Casa cea galbenă 410
6. Maya 417
7. Soseşte Gauguin 427
8. Înţelepciune şi rătăcire 432
9. „*Fou-roux*“ 445
10. În societatea existentă pictorul nu înseamnă altceva decît un vas spart 455

CARTEA VII. ST.-REMY

1. Clasa a treia 450
2. Solidaritate între nebuni 463
3. Un ciob rămîne tot ciob 475
4. „Am descoperit pictura cînd nu mai aveam dinţi în gură şi de-abia îmi mai trăgeam sufletul“ . . 474

Pag.

CARTEA VIÍI. AUVÉRS

1. Prima expoziţie 482
2. Un specialist în boli nervoase 490
3. Nu se poate picta un rămas bun 497
4. O mînă de ţărînă trecătoare 505
5. Şi nici în moarte n-au fost despărţiţi 507

NOTĂ 511

Redactor responsabil : RALIAN ANTOANETA
Tehnoredactor : VÎNTU—IONESCU AURICA

Dat la cules 12.02.1962. Bun de tipar 16.04.1962. Apărut 1962. Tiraj 30.200. Broşate 28.100. Legate 2100. Hîrtie semivelină satinată de 65 g/m², format 540×840/16. Coli ed. 28,65. Coli tipar 32,5. A. nr. 01335. C. Z. pentru bibliotecile mari 82. C. Z. pentru bibliotecile mici 82—31—R.

Tiparul executat sub com. nr. 20.194 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Bucureşti — R.P.R.

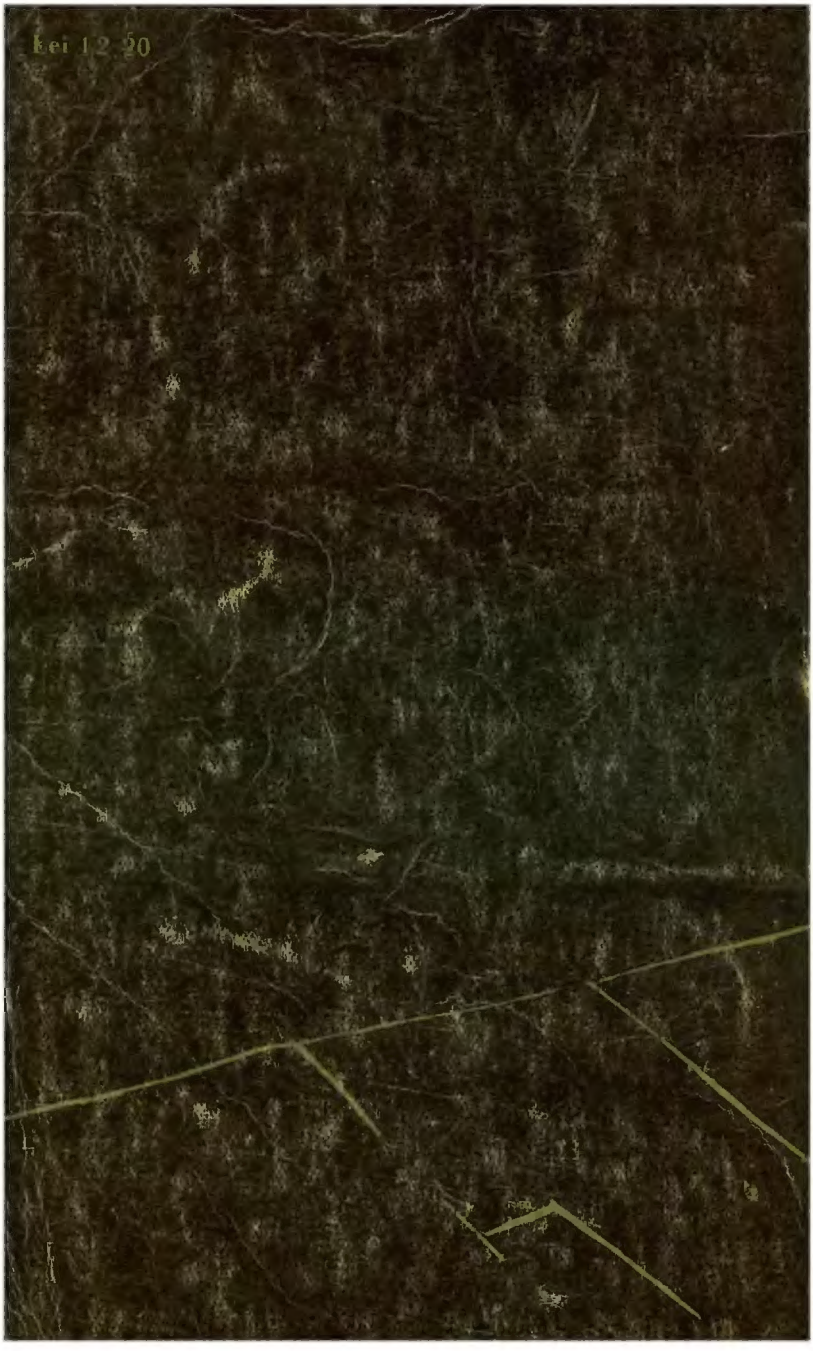
kei 12 20